HISTORIA ECCLESIASTICA

VARIIS COLLOQUIIS DIGESTA,

UBI PRO THEOLOGIÆ CANDIDATIS

Res præcipuæ, non solum ad Historiam, sed etiam ad Dogmata, Criticam, Chronologiam, & Ecclesiæ Disciplinam pertinentes, per breves Interrogationes, & Responsiones perstringuntur, & in præclaro ordine collocantur.

OPUS NOVEM TOMIS COMPREHENSUM,

AUCTORE

FR. IGNATIO HYACINTHO AMAT DE GRAVESON

Sacræ Facultatis Parisiensis Doctore, & Collegii Casanatensis Theologo, Ord. FF. Prædicatorum.

EDITIO NOVISSIMA

Luculentissimis additionibus, perpetuisque adnotationibus illustrata, & continuatione usque ad annum MDCCLX. locupletata

A P. JOANNE DOMINICO MANSI

Congregationis Matris Dei Lucensi.

TOMUS SEXTUS

COMPLECTENS

DECIMUMQUINCTUM ECCLESIÆ SÆCULUM.

VENETIIS,

MDCCLXII.

Ex Typographia Remondiniana.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

HISTORIA ECCLESIASTICA

XV. Eccleſiæ Sæculi

Variis Colloquiis Digeſta.

HISTORIA decimi quinti Sæculi varios ac memorabiles complectitur eventus, quos dum Eccleſiaſtici Scriptores referunt, nunc lugentem exhibent Eccleſiam lethali Hæreſum, & diuturni Occidentalis Schiſmatis vulnere petitam, nunc eam lauro coronatam de Hæreſibus triumphantem, & extincto funeſto illo Schiſmate, ſub uno tandem Capite in terris viſibili, Romano videlicet Pontifice, feliciter adunatam depingunt, maximiſque laudibus extollunt ſummam vigilantiam Rom. Pontificum, & zelum Sanctiſſimorum Antiſtitum, qui bellum id ætatis enatis Hæreſibus, flagitiis, improbitati, lapſis in deteriora moribus indixerunt, collapſam Eccleſiæ diſciplinam ſeveritate legum, ſeu Sacrorum Canonum, ſanxerunt, veterem Eccleſiæ dignitatem conſtituerunt, & quæ temporum labe obrepſerant vitia emendarunt. Eccleſiam graviſſimis malis Sæculo xv. conflictari permiſit Deus, ut inde illuſtrior, & innumeris decorata palmis glorioſior appareret. Illam quidem exagitarunt *Wicleſiſtæ*, quorum hæreſis ſub finem præcedentis, ſeu Sæculi decimi quarti, jam in Anglia pullulare cœperat. In eam vexillum quoque erexerunt Huſſitæ, aliique nefandi Hæretici, qui Religionem impia novitate,

opinionum portentis, & flagitiorum monstris deformare tentarunt. At illa, potentissimo Dei adjuta præsidio, omnes illos hæreticos in perniciem avitæ Religionis conspirantes exarmavit, & clarissimos de illis retulit triumphos. Luctuosa itidem fuit Sæculo ineunte xv. Ecclesiæ Romanæ facies, dum *Gregorius* xii. *Benedictus* xiii. Sedem *Petri* eodem sibi tempore vindicarent. Suos uterque habebat Auctores, Patronosque maximos ac sanctissimos, hinc inde Provinciæ, Regna, Reges, Doctores, Jurisconsulti, Præsules, Concilia, jura stabant. Unum rebus desperatis, & abolendo Schismati præsentissimum remedium afferri posse videbatur, si cederet uterque contendentium, uterque Pontificatum abdicaret. Visa erat ea sententia potior imprimis Sacræ Facultati Parisiensi, cujus tum prudentia singularis & fides maxime enituit. Sed cogi posse *Benedictus* xiii. negabat, ac se Gallorum, & Aragonum, qui eum, ceu legitimum Pontificem, agnoscebant, opibus sustentans, bellum atrox & intestinum fovebat. Instabat interim *Sigismundus* Imperator Occidentis, & Galliam, Hispaniam, Angliam, Italiam circumcursabat, ut dissidentes & convulsas Orbis partes componeret; sed nihil omnino promovebat. Episcopi, qui ad dirum istud tollendum Schisma Concilium Pisanum celebrarunt, nihil profecerunt aliud, nisi ut ad duos Pontifices Maximos tertius adderetur. Tandem pacem ac concordiam frustra quæsitam a Regibus, Imperatoribus, Jurisconsultis ac Doctoribus, dedit Deus Ecclesiæ magnis hactenus jactatæ procellis, & graviora mala metuenti, effecitque, ut *Carolus* vi. Galliarum Rex in celeberrimo Præsulum Regni sui, & Procerum conventu juberet suis subditis, ut ab obedientia & causa *Benedicti* xiii. qui Avenione sedebat, recederent. Sic *Benedictus* xiii. a Gallia destitutus, in ordinem redactus est, & brevi postea in Concilio Constantiensi electo in Romanum Pontificem *Martino* v. vetus ac ferale istud Schisma post annos fere quinquaginta sustulit Deus Optimus Maximus, & sævissimam tempestatem in diu optatam tranquillitatem convertit. Hanc communem Fidelium ex istius Schismatis extinctione profectam lætitiam cumulavit etiam Deus felici illa unione Ecclesiæ Græcæ cum Latina, quæ eodem Sæculo decimo quinto in Concilio Florentino celebrato anno MCCCCXXXIX. cum ingenti plausu, & festivis omnium gratulationibus facta ac promulgata est. Sed, proh dolor! hæc unio diuturna non fuit. Capta namque a *Mahomete* ii. Turcarum Imperatore anno MCCCCLIII. Constantinopoli, Regia Græcorum urbe, pulsi sunt Græci, vel qui remanserunt, durum Barbarorum jugum subierunt, & a Latinis perpetuo deinceps Schismate fuerunt separati. Hæc tamen Imperii Græcorum ruina, ita disponente Deo, cessit in maximam Ecclesiæ

Lati-

Latinæ utilitatem. Græcorum quippe doctissimi a Barbaris patria pulsi, *Theodorus Gaza*, *Argyropolus*, *Georgius Trapezuntius*, *Bessario*, aliique plurimi in Italiam venere, ut inde barbariem, ac subinde e Germania, & e Gallia expellerent. Excepti fuerunt summa humanitate, & liberalissime habiti a Pontificibus Romanis, & a Principibus Italiæ, maxime a *Mediceis* & a *Valesiis* Regibus Galliæ; humaniores litteras, & præcipue Græcas, docuerunt cum summo applausu, cum incredibili frequentia & fructu auditorum, atque ex eorum Scholis prodierunt innumeri viri, ingenio, eruditione & eloquentia præstantissimi, quorum alii ad Episcopales Infulas, alii ad Purpuram, alii ad Pontificiam dignitatem evecti, de tota Ecclesia, qua libris editis, qua confutatis Hæresibus, qua sancita in Conciliis Ecclesiastica Disciplina, optime meriti sunt, nomenque suum seræ posteritati consecrarunt. De variis illis eventibus, qui Sæculo decimo quinto contigerunt, quosque summatim hic perstrinxi, ut eos uno sub aspectu videre posses, copiose differemus in sex Colloquiis, quibus Historiam Sæculi xv. comprehendemus. In primo describemus Statum Ecclesiæ sub Imperatoribus tam Orientis, quam Occidentis, & sub aliis Orbis Christiani Principibus. In altero texemus seriem Episcoporum, qui illustriores Sedes, Romanam præcipue, Sæculo xv. tenuerunt. In tertio proferemus Hæreses & Schismata, quibus eodem Sæculo vexata est Ecclesia. In quarto agemus de Conciliis tum Oecumenicis, tum Nationalibus, seu Provincialibus, in quibus vel profligatæ fuerunt hujus Sæculi Hæreses, vel extincta Schismata, vel restaurata Ecclesiæ disciplina. In quinto producemus in medium celebriores Scriptores, qui Sæculo xv. doctrina & pietate tam in Oriente, quam in Occidente floruerunt. Ultimum Colloquium erit de Doctrina Fidei, de Disciplina tum Ecclesiastica, tum Monastica, necnon de Doctrina Morali Sæculi xv.

INDEX COLLOQUIORUM,

QUÆ

IN SEXTO HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ TOMO CONTINENTUR:

COL-

COLLOQUIUM PRIMUM.

In quo describitur Status Ecclesiæ sub Imperatoribus Orientis & Occidentis, & sub aliis Orbis Christiani Principibus Sæculi XV.

D. QUO loco fuerunt res Ecclesiæ Sæculi decimi quinti sub Imperatoribus Orientis?

M. Pessimo loco fuerunt res Ecclesiæ sæculi xv. sub Imperatoribus Orientis, præsertim post captam a Turcis Constantinopolim anno Mccccliii. quo anno *Mahometes* hujus nominis II. abolito penitus Græcorum Imperio, longe lateque in Oriente Turcarum Imperium propagavit. Imperabat in Oriente Sæculo ineunte decimo quinto *Manuel Palæologus*, Græcorum Imperator, qui, ut observavimus in Colloquio I. in Historiam Sæcul. xiii. & xiv. cum a *Bajazethe* Turcarum Rege bello premeretur, & numeroso ipsius exercitui repellendo impar esset, totam pene Europam peragavit, ut a Principibus Christianis, potissimum a Gallorum, & Anglorum Regibus, copias auxiliares impetraret, quas tamen ob Anglicos tumultus, Regisque Christianissimi *Caroli VI.* morbum, cum obtinere haud potuisset, rebus infectis in Orientem rediit, & gratissimum in itinere nuntium accepit de soluta Constantinopolis obsidione a *Bajazethe*, ob *Tamerlanis*, celebris Tartarorum Regis, in Syriam irruptionem, ingentesque Turcarum strages ab illo editas. Obiit *Manuel Palæologus*, Græcorum Imperator, Apoplexia correptus anno Mccccxxv. cum biduo ante obitum Monasticam vestem induisset, sumpto *Matthæi* nomine. Orientis, seu Græcorum Imperii hæredem *Manuel Palæologus* filium suum reliquit *Joannem Palæologum*, qui omnem curam, operam, & industriam contulit ad promovendam Ecclesiæ Græcæ cum Latina unionem, ut inde a Principibus Christianis facilius eliceret auxilium ad frangendas Turcicas vires, & ad tutandos jam nutantis Imperii Græcorum fines sibi omnino necessarium. Quamobrem *Joannes Palæologus*, Græcorum Imperator, cum fratre *Demetrio*, simulque *Josephus*, Constantinopolitanæ Ecclesiæ Patriarcha, multique Græcorum Episcopi, Presbyteri, & Laici nobiles ad littus Venetorum appulerunt; & inde solventes Ferrariam versus ad flumen Padum firam navigarunt, quo jam *Eugenius* IV. Concilium in Basileensi civitate cęptum transtulerat. Sed cum in civitate Ferrariensi cępisset paulo post grassari pestis, necessitas Patribus incubuit inde abscedendi, eaque de causa *Eugenius* IV. Pontifex Maximus Synodum Ferrariensem anno Mccccxxxix. transtulit Florentiam, primariam Tusciæ civitatem, quam Arnus præterfluit. In hac Synodo Florentina, cui interfuit *Joannes Palæologus* Græcorum Imperator, feliciter completa est, post varias hinc inde Græcos inter & Latinos altercationes, unio Ecclesiæ Græcæ cum Latina, sicut in Colloquio IV. agendo de Florentina Synodo operosius ostendemus. Felicem profecto *Joannem Palæologum* Græcorum Imperatorem, si initam in Concilio Florentino Ecclesiæ Græcæ cum Latina unionem, quam ipsemet summo animi studio, magnisque curis & laboribus procuraverat, a suis Græcis solicite conservari ac retineri curasset. Tunc enim ab *Eugenio* IV. Summo Pontifice, qui jam profusa liberalitate ei suppetias contra Turcas tulerat, majora subsidia accepisset, quibus ferocium Turcarum impetus nullo negotio retudisset, & eorum molitiones ac machinationes omnes inanes plane reddidisset. At *Joannes Palæologus*, officii sui immemor, non eam, uti debuerat, ad evertendum Schisma, solicitudinem adhibuit, suaque negligentia occasionem dedit *Eugenio* IV. Pontifici Maximo suas itidem curas de copiis auxiliaribus destinandis remittendi, ut videre est in Epistolis ejusdem Pontificis ad *Constantinum Palæologum*, *Joannis Palæologi* filium, datis xi. Kalend. Maji anni Mccccxli. Vitam protraxit *Joannes Palæologus*, Græcorum Imperator, usque ad annum 1449. quo mortuus est die xxxi. Octobris ætatis suæ lviii. Imperii xxiv. Mortuo *Joanne Palæologo*, Græcorum Imperium affectavit *Demetrius*, filius *Joannis Palæologi*; sed ætate junior, & natu minor, dictusque *Porphyrogenitus*, hoc est Imperatore patre natus; hujus tamen *Demetrii* factio compressa est, & decretum tam a Græcis, quam ab *Amurathe* Turcarum Principe, ut *Constantinus*, filius natu maximus Joannis Palæologi, anteponeretur *Demetrio* juniori, eique Græcorum deferretur Imperium. Fuit autem iste *Constantinus Palæologus* magni animi Imperator, & bellica fortitudine nulli secundus, qui sæpius Turcas fudit, vicit, profligavit, ob idque *Draconis* nomen consecutus. Ad eum gravissimas litteras scripsit *Nicolaus* V. successor *Eugenii* IV. ut ipsum hortaretur ad Concilii Florentini Decreta promulganda, sanctæque unionis consummandum opus, quod si exequi renueret, & Schisma penitus non aboleret, Constantinopolis expugnationem, totiusque Imperii excidium ei infra tri-

eonium a Deo est interminatus. Veritatem hujus Pontificiæ comminationis, heu nimium! comprobavit eventus. Anno siquidem millesimo quadringentesimo quinquagesimo tertio *Mahometes* hujus nominis II. Turcarum Princeps, Constantinopolim validissima obsidione oppressam post quinquaginta quatuor dies cepit, & invasit numero potius militum, quam virtute expugnatam. Capta civitate, ipse quoque Imperator *Constantinus*, dum acriter pugnat, vulneratus, & a trepida multitudine abreptus, ad portas urbis ad fugam tractus est, ubi fugientium impetu conculcatus & obtritus fuit. Agnito per paludamentum cadavere, abscissum est ipsi caput, paloque affixum per Barbarorum castra ad terrorem Christianorum circumlatum est. Dein, Barbari civitate potiti, innumera impietatis, & crudelitatis ediderunt monumenta, quæ non tam verbis exprimi, quam sanguineis lacrymis deplorari debent.

Sacrosanctum Corpus & Sanguinem Christi Domini in terram projecerunt, Crucifixi imagini impie insultarunt, eamque sputo, luto, sordibus inquinarunt, ceteras Sanctorum Imagines aut confregerunt, aut combusserunt; Sacras Reliquias canibus ac suibus objecerunt; Templa prophanarunt, vasa diripuerunt, Altaria destruxerunt, Virgines sacras constuprarunt, adolescentibus impudice abusi sunt, Viros Ecclesiasticos ac Monachos, ceterosque omnis generis, sexus, ætatis homines ignominiose traxerunt, vendiderunt, aut crudelem in eos carnificinam exercuerunt; thesauros omnes abstulerunt, nec Augustalibus sepulcris parcentes, ea suffoderunt, cadavera dissiparunt, ut inde aurea ornamenta auferre possent. Hæc fuit horrenda Urbis Constantinopolitanæ calamitas, & Græcorum Imperii ruina, quæ tamen fuit justa Dei animadversio in Græcos, in sui Schismatis defensione obduratos. Inde enim totius origo mali, ad quod curandum, quantum egerint Romani Pontifices Conciliis, litteris, legationibus, hortationibus, comminationibus, precibus, expensis, auxiliis, arguentes, obsecrantes, increpantes, instantes opportune, importune, nihil denique omittentes, quo possent eos in viam veritatis reducere, satis in præcedentibus Colloquiis commonstravimus. Sed surdis cecinerunt Romani Pontifices, & cuncti eorum conatus apud obstinatissimam illam, & ad relapsum pronissimam gentem ad nihilum reciderunt: uno verbo, perire voluerunt Græci, & quanto plus Turcæ eos provinciis & urbibus spoliabant, tanto acrius & animosius inter se digladiabantur, ita videbantur dolere de tarditate suæ ruinæ, quæ tandem contigit, Deo ita permittente, & Græcos his verbis, quæ leguntur Proverbiorum capite primo, increpante: *Vocavi & renuistis, extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret. Despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis. Ego quoque in interitu vestro ridebo, & subsannabo, cum vobis, id quod timebatis, advenerit, cum irruerit repentina calamitas, & interitus, quasi tempestas ingruerit, quando venerit super vos tribulatio & angustia. Tunc invocabunt me & non exaudiam, mane consurgent & non invenient me.*

Sunt nonnulli Scriptores, qui testantur, Constantinopolim a Turcis captam fuisse an. Mcccclii. die ipsa Pentecostes Spiritui Sancto sacra, idque occulto Dei judicio factum esse putant, eo quod Græci a fide Spiritus Sancti a Patre, Filioque procedentis sæpius recessissent. Verum quamvis hæc sententia aliquos haud ignobiles nacta sit patronos, optime tamen monet *Spondanus* ad annum Mcccclii. communem esse antiquorum opinionem, Constantinopolim a Turcis captam esse anno Mccccliii. die xxix. mensis Maji, in quam diem prædicti anni non incidit Pentecostes, sed incidit in diem xx. mensis Maji anni McccclIII. Cum igitur die vigesima nona mensis Maji ejusdem anni Mcccclii. contigerit expugnatio Urbis Constantinopolitanæ, sequitur Constantinopolim captam fuisse biduo post Octavam Pentecostes, & non ipsa die Pentecostes, sicut modernis illis Scriptoribus, qui mysteria quærunt, de quibus philosophari possint, perperam visum est. Et sane, quamvis præcipua causa malorum & miseriarum, quibus tandem oppressi sunt Græci, suam ex Schismate ab Ecclesia Romana, & Hæresi de processione Spiritus Sancti a solo Patre originem habuerit, nullis tamen diebus alligatus est Deus ad faciendam vindictam in nationibus, cum habeat ipsius providentia suos numeros, & terminos, quibus res convenientius peragat, quam quod homines cogitare, aut philosophari possunt.

D. *Constantinus* ille *Palæologus*, Græcorum Imperator, qui, ut mox observasti, in excidio urbis Constantinopolitanæ periit, reliquitne aliquos superstites liberos, qui prostratum Græcorum Imperium erigere, armisque recuperare possent?

M. *Constantinus Palæologus*, ultimus Græcorum Imperator, duas quidem uxores habuit, sed nullos ex illis liberos procreavit, sicut ostendit *Carolus Du Fresne Dominus Du Cange* in Historia Byzantina pag. 246. ubi erroris arguit Scriptores aliquot, *Monstrelletum* scilicet, qui *Amurathem* uxori *Constantini* in ipsa æde Sophiana stuprum intulisse, hancque in Serajo inclusisse Sultanum *Mahumetem* commemorat: *Crucium* etiam scribentem, uxori *Constantini Palæologi*, ejusque liberos coram Sultano ad mensam prandente truncatos: *Theodorum* quoque *Zygomalam* asserentem, filios *Constantini Palæologi*, pridie quam Urbs Constantinopolis caperetur, divinis munitos Sacramentis, jussu *Constantini Palæologi* morti traditos fuisse, ne in Barbarorum manus inciderent: denique *Æneam Sylvium*, qui Epistola clxii. ait, *Constantini Palæologi* filium, capta a Turcis urbe Constantinopoli, *Peram* confugisse, ibique a Turcis obsidione cinctum. Quæ quidem omnia, ut a veritate Historiæ penitus aliena jure merito rejiciuntur a *Carolo Du Fresne*, & tanquam futilia confutantur ab *Allatio*, viro doctissimo, lib. I. *de Eccles. Orient. & Occid. consensu*. Nullos itaque liberos cum procreasset Con-

Constantinus Palæologus, ultimus Græcorum Imperator, in ipso semel mortuo defecit omnino Christianorum Orientis Imperium, & ut omnes memorant, atque observatione dignum censent Scriptores, sicut Occidentale Imperium ab *Augusto* inchoatum in *Augustulo* desierat, ita Orientale Imperium a *Constantino Magno* institutum, sub altero *Constantino* eversum est an. Mccccliii. Fuit autem Imperium Orientis a *Constantino Magno* institutum anno cccxxx. ac subinde duravit annos mille centum & viginti tres. Hujus Imperii non exigua est amplitudo. Comprehendit quippe duas integras Imperii Romani Diœceses, Illyrici nempe & Orientis, quarum nomine continebantur Macedonia, Dacia, Oriens in specie sic dicta, Ægyptus, Asia, Pontus, & Thracia, quas simul cum inferioribus earum Provinciis enarratas habes apud *Pancirolum* in Notitia Imperii Orientalis. Vide etiam Anonymum *Hist. Orbis Terr. Geogr. & Civ. cap.* 10. *De Imperio Turcico*, ubi Catalogum exhibet omnium Historicorum, qui de utroque hoc Imperio aliquid litteris prodiderunt.

D. Cum Turcæ, capta urbe Constantinopoli anno Mccccliii. Orientis Imperium invaserint, illudque armis longe lateque propagaverint, necesse est ut breviter hic attexas seriem Imperatorum, quos Sæculo xv. Turcæ in Oriente habuerunt.

M. Ut ea, quæ de Turcarum Imperatoribus dicturus sum, facilius percipere possis, in memoriam revocare debes omnia, quæ jam in Colloquio I. in Historiam Sæcul. xiii. & xiv. observavimus de Turcarum Origine, de *Bajazethis* eorum Regis victoriis, de ejus clade & calamitatibus a *Tamerlane* Tartarorum Rege ei illatis, ac postremo de illius morte, quam sibi, instar feræ, cavea incluso, & ad ludibrium ab eodem *Tamerlane* hac illac circumducto consciverit anno Mcccci. Hunc in modum e vivis sublato *Bajazethi* Turcarum Regi quinque superstites manserunt filii, qui totis duodecim annis mutuam in cædem semper armati, de Regno Patris acerrime disceptarunt, illud fœde dilacerantes, Asiamque & Europam cruentis præliis infestantes. Tandem anno Mccccxiv. unus e digladiantibus *Bajazethis* filiis, dictus *Mahometes*, Principis Tryballorum & Thraciæ, Ducumque ad ipsum deficientium auxiliis adjutus, Turcico Imperio potitus est. Hic *Mahometbes* Turcarum Rex, vir bellicosus fuit, ut videre est apud *Leunclavium* in Historia Musulmana, & in Annalibus Turcicis. Pacem peregit cum Græcis, sed bello lacessivit Venetos propter regionem, quæ Junium spectat, debellata tamen Turcarum Classe a Venetis, qui tredecim Barbarorum naves commisso prælio ceperant, pacem cum illis inire coactus est: Dein, cum Caramaniæ Principe pugnavit, eumque in Prusiam cum exercitu irrumpentem debellavit, suamque in potestatem redegit, quem tamen libertati restitutum ac muneribus cohonestatum in suam Provinciam remisit, postquam ab eodem Caramaniæ Principe trium Oppidorum & unius Castri deditionem accepisset. *Ismaeli*, *Sinopæ* Principi, bellum denuntiavit *Mahometes*, eumque ad pacem Tributi pensitatione redimendam adegit. Valachos itidem bello aggressus, ad Danubium Castra locavit, ipsisque Tributum imperavit. Sedem Imperii sui Prusa Bithyniæ, ubi Majores ejus habuerant, Adrianopolim, nobilem Thraciæ civitatem, transtulit, recuperatis in Asia iis, quæ *Tamerlanes*, Tartarorum Rex, patri ejus *Bajazethi* armis ademerat. Obiit Mahometes in Regia Urbe Adrianopoli an. Mccccxxii. sicut asserit *Leunclavius*, qui ex Turcarum Annalibus res a filiis *Bajazethis* toto Anarchiæ tempore gestas, & Historiam istius *Mahometis*, qui filiorum *Bajazethis* Turcarum Regis minimus fuit, & paterni Imperii hæres, accurate quinque integris libris, seu 8. 9. 10. 11. & 12. suæ *Historiæ Musulmanæ* descripsit. Inter fratres *Mahometis* Turcarum Regis unus fuit, quem *Chalcondylas* libro quarto de rebus Turcarum *Jesum* appellat, *Phrantzes* vero libro primo cap. 21. *Josephum* nominat. Hic ad Græcos se recipiens Christo nomen dedit, dictus in Baptismo *Demetrius*, cui frater *Mahometes*, Turcarum Rex, liberalissime res vitæ necessarias providit, & aliquot post annos ad Superos migravit, Christo, cujus fidem in terris professus fuerat, æternum in Cælis potiturus. Quatuor superstites filios legitimos moriens reliquit *Mahometes* Turcarum Rex, sed suis injunxit, ut *Amurathem* natu maximum in Sultanum acciperent, jussitque celari mortem suam diebus quadraginta, donec *Amurathes* ex Asia rediisset, Regnumque esset adeptus. At Græci *Amurathi* opposuerunt *Mustapham*, qui filius *Bajazethis* dicebatur, quique Græcis pollicitus est Calliopolim, quam tamen Turcæ, evecto in Regnum Turcicum *Mustapha*, reddere noluerunt. Hunc *Mustapham*, qui jam Serras occupaverat, ac Romaniam totam in deditionem acceperat, armis aggressus *Amurathes*, debellavit ac strangulari jussit. Hoc victo, alium *Mustapham*, fratrem *Amurathis*, substituerunt Græci, quem similiter oppressit, ac suffocavit *Amurathes*, qui hoc pacto in Imperio Turcico confirmatus, Græcorum vires debilitavit, Thessalonicam cepit, & Christianis maximas intulit clades. Post captam Thessalonicam *Amurathes* hujus nominis II. continuo victoriæ cursu omnem circa Peloponnesum regionem usque ad Sinum Corinthiacum incredibili celeritate perdomuit, a quo ut *Joannes Castriotus*, qui in Epiro, & ea parte Macedoniæ, quæ ad Adriaticum vergit, Albaniæ nomine hodie celebris, regnabat, quietem & pacem impetraret, cum se bello sustinendo imparem prospiceret, Croja, ditionis suæ Metropoli, urbe munitissima, *Amurathi* cessit, obsidesque fidei dedit filios, inter quos *Georgius* minimus, qui indole animi, & forma corporis præstans, tantam apud *Amurathem* gratiam iniit, ut familiarissimum ipsum in suo palatio haberet, quem litteris & moribus Turcicis instructum ad Mahometanæ legis di-

scipli-

ſciplinam traduxit; atque ob miram proceri vim corporis, & præſtantis ingenii, expeditique consilii vigorem; *Scandebergum*, hoc eſt, *Alexandrum Dominum*, cognominavit, ejuſdemque virtute ac fortitudine multis privatis certaminibus affatim probata, uſus etiam deinceps eſt ejus victrice opera in bellis copiiſque ducendis tam contra Mahometanos in Aſia, quam Chriſtianos in Europa. *At Georgius Caſtriotus*, dictus *Scandebergus*, & eo nomine in Hiſtoria celebratiſſimus, cum videret, defuncto Patre ſuo Epiri Rege, ejuſque ditione ab *Amurathe* occupata, & veneno fratribus, ejuſdem *Amurathis* inſidiis, de medio ſublatis, nullam ſibi affulgere ſpem ditionem paternam recuperandi, quamvis ei ab *Amurathe* promiſſam, Turcicum excutere jugum, & paternam occupare ditionem generoſe deliberavit, ac feliciter ſuſceptum propoſitum perfecit ann. Mccccxliii. poſt celebrem illam victoriam, quam *Uladislaus* Hungariæ Rex eodem anno ad Moravum fluvium reportavit. In hac victoria enituit maxime virtus *Huniadis Vaivodæ*, fortiſſimi exercitus Regis Hungariæ Ducis, qui nocte concubia cum decem millibus Equitum Barbaros aggreſſus, eorum triginta millia cæcidit, quatuor millia cum novem ſignis cepit, ceteris fuga dilapſis ad centum millia. Hinc ad fines Thraciæ & Macedoniæ procedens, objectum ſibi *Carambejum* Præfectum Aſiæ, virum manu, & ingenio promptum, cepit, ejuſque copias grandi pariter cæde proſtravit. Huic pugnæ ad Moravum fluvium commiſſæ adetat *Georgius Caſtriotus*, dictus *Scandebergus*, & in exercitu Turcarum militans, poſt cladem acceptam, occaſionem ipſe arripiens rebus ſuis conſulendi, & paternam ditionem recuperandi, ceſſit *Huniadi*, & Secretarium Baſſæ, Turcici exercitus Ducis, captum ſcribere nomine *Amurathis* compulit litteras ad Præfectos Crojenſes, & Epirotas, ut ei urbes redderentur. Deinde, ingenti celeritate *Crojam*, urbem paternæ ditionis caput, adiens, eam maximo Crojenſium, & omnium Epirotarum gaudio obtinuit; Turcis inde, aliiſque plurimis munitionibus & locis, aut pulſis, aut cæſis. Poſt inſignes illas victorias anno Mccccxliii. de Turcis ab *Uladislao* Poloniæ & Hungariæ Rege auxilio & miniſterio *Juliani* Cardinalis & Legati Pontificis, & *Huniadis Vaivodæ*, nec non *Georgii Caſtrioti*, dicti *Scandebergi* partas; *Amurathes*, Turcarum Rex, militaribus Chriſtianorum apparatibus ac victoriis territus, pacem honeſtis conditionibus obtulit Chriſtianis, eamque cum illis ſanxit, quam tamen, Turcis Aſiatico bello diſtentis, cum imprudenti conſilio abrupiſſent Hungari, Chriſtianus exercitus a Turcis ad Uvarnam profligatus eſt, & in eo prælio *Uladislaus* Hungariæ Rex & *Julianus* Legatus Pontificis cæſi ſunt, ac Chriſtiani multa clade affecti anno Mccccxliv. ſicut eleganter in ſuo Commentario *De rebus geſtis Uladislai Regis*, & *pugna Varnenſi* deſcribit *Philippus Callimachus*, natione Tuſcus, ſed juſſu *Pauli II.* in Poloniam profugus, ex quo *Confinius* in Rebus Hungaticis, *Cromerus* in Polonicis, & alii Scriptores res geſtas in hoc funeſto prælio exſcripſerunt, ut videre eſt apud *Spondanum* in Continuatione *Baronii* ad annum Mccccxliv. Poſt hanc victoriam de Chriſtianis relatam, *Amurathes*, Turcarum Rex, arma vertit in *Georgium Caſtriotum*, dictum *Scandebergum*, Epiri Regem, qui, ut mox diximus, ab eo defecerat, & Chriſtianitatem iterum profeſſus, paternam ditionem recupetaverat. At infeliciter *Amurathi* ceſſit Martis alea. A *Scandebergo* ſiquidem, Epiri Rege, non ſemel repulſus, victuſque *Amurathes*, dum ejus Regni caput Crojam obſideret, ac tandem coactus turpiter obſidionem Crojæ ſolvere, ex mœrore & apoplexia diem clauſit extremum, cum nimia vini copia ſe ſe in convivio ingurgitaſſet anno Mccccl. Ejus Corpus delatum eſt Pruſam Bithyniæ ad Sepulcra Majorum.

Amurathi II. ſucceſſit in Turcico Imperio ejus filius *Mahometes* hujus nominis II. unius & viginti circitet annorum adoleſcens, quem nonnulli Auctores falſo ſcripſerunt Chriſtiana matre natum, *Maria* ſcilicet, ſive, ut alii vocant, *Irene*, filia *Georgii Bulcovizii* Serviorum Deſpotæ, quæ puerum Chriſtianis præceptis & moribus imbuerit. Hoc ſiquidem falſum eſſe manifeſto liquet ex Annalibus Turcicis, & annorum ſupputatione, ut demonſtat *Leunclavius* in Pandectis Hiſtoriæ Turcarum Num. 1. & 96. idque confirmant teſtimonia Græcorum *Chalcondylis* & *Spandugini*, quorum ille *Mariam*, ſeu *Irenem*, filiam *Georgii* Serviorum Deſpotæ, quam *Amurathes* uxorem duxit, appellat non *Mahometis* matrem, ſed novercam: hic vero diſertis verbis tradit, *Amurathem* nullam ſobolem ex *Maria*, ſeu *Irene*, Georgii Serviorum Deſpotæ filia, ſuſcepiſſe. Non potuit ergo *Irenes*, ſeu *Mariæ*, eſſe filius *Mahometes*. Hic ille eſt, qui, ut antea dicebamus, Urbem Conſtantinopolim, devicto *Conſtantino Paleologo*, ultimo Græcorum Imperatore, cepit anno Mccccliii. & Turcarum Imperii fines late propagavit. Duo quippe Chriſtianorum evertit Imperia, Conſtantinopolitanum videlicet & Trapezuntinum; Regna duodecim, & Urbes ſupra ducentas expugnavit. Venetis *Corinthum*, *Lemnon*, *Mitylenam*, *Eubæam* eripuit; Genuenſibus abſtulit *Theodoſiam*, ſeu *Capham*, & in Italia *Hydruntum* occupavit: *Albam* tamen *Græcam*, nunc vulgo *Belgradam* appellatam, & *Rhodum* fruſtra tentavit, hanc Inſulam egregie propugnante Rhodiorum Equitum Magiſtro *Petro Albuſſonio* natione Gallo. Quatuor linguas, præter ſuam Arabicam, noviſſe *Mahomethem II.* Græcam, Latinam, Chaldaicam, Perſicam, teſtatur *Phranzes*, & Aſtronomiæ ſtudio addictiſſimum, ex Syderum converſionibus didiciſſe, Regna & Provincias poſtea ſe ſubacturum, quas tevera tum fortitudine, tum calliditate obtinuit. Obiit *Mahomethes* II. Nicomediæ anno Mccccllxxxi. quinto Nonas Majas, ut tradit *Bonfinius*. De hujus Turcarum Imperatoris crudelitate, perfidia, libidine, aliiſque vitiis, necnon de quarum-

rumdam specie virtutum, victoriis, & rebus gestis plura apud *Chalcondylem* lib. 8. 9. & 10. *de Rebus Turcicis*, apud etiam *Joannem Leunclavium* in Historia Musulmana, in Annalibus Turcarum, & in *Pandectis Historiæ Turcicæ* legi possunt. Hic breviter duntaxat observabo, quosdam esse Scriptores, qui, post *Isidorum* Cardinalem Ruthenum in Epistola de expugnatione Urbis Constantinopolitanæ, asserunt, hunc *Mahomethem II.* Turcarum Imperatorem, tam infenso odio Christianos fuisse prosecutum, ut, Christiano sibi obviante, tanquam inde fœdaretur, oculos & os abluere solitus esset. Verum, id a Græcis in Turcarum odium de industria fuisse confictum autumant periti alii Scriptores, vel saltem, ut ait *Spondanus* ad annum 1451. Num. XI. id intelligendum est de initiis Imperii *Mahomethis II.* cum postea sæpius etiam benigne cum Christianis illum egisse, saltem postquam cepit Constantinopolim, certum sit. Narrat enim *Spondanus* ad ann. MCCCCLIII. *Mahomethem II.* capta Constantinopoli, tribusque diebus peractis, quibus eam direptioni militum permisit, cum triumphum duxisset, ultro Christianis facultatem concessisse Constantinopolim redeundi, & secundum Religionis suæ ritus vivendi. Quo autem Christiani libentius ad Urbem incolendam allicerentur, voluit *Mahomethes*, ut Episcopi Patriarcham eligerent, cumque ab ipsis *Georgius Scholarius* fuisset Patriarcha electus, & mutato, pro more, nomine *Gennadius* esset appellatus, ac pristinæ consuetudinis esset, ut electo Patriarchæ Imperator Virgam Pastoralem auream lapillis & margaritis distinctam donaret, hæc pronuntians verba: *Sancta Trinitas, quæ mihi Imperium donavit, te in Patriarcham novæ Romæ deligit*, & equum de Regio Stabulo, albo & aureo stratorio ornatum, cui Patriarcha insidens, toto Procerum comitante cœtu, cum faustis acclamationibus in Patriarchium ducebatur, præstitit *Mahomethes* eadem omnino officia *Gennadio* Patriarchæ Constantinopolitano. Hæc *Spondanus* refert ex *Phranze*, qui Scriptor coævus est, & tunc Constantinopoli præsens erat. Addit etiam ibidem *Spondanus*, quod cum *Mahomethes* in Patriarchium aliquando introisset, Colloquio blando cum *Gennadio* Patriarcha per interpretem habito, de Religionis Christianæ dogmatibus eum interrogaret, & cum omni fiducia respondere compelleret; præstitit id graviter Patriarcha, ac præclare de Sanctissima Trinitate, & Verbi Divini Incarnatione disseruit. Quæ adeo lubenter *Mahomethes* ab eo accepit, ut non solum ab eo tempore Patriarcham majori veneratione coluerit, & Græcis benevolentiorem se fe exhibuerit; verum etiam ipsam Patriarchæ de articulis Fidei Dissertationem sibi dari voluerit, quæ Græce, Latine, & Turcarabice extat lib. 2. *Turco Græciæ*, viginti Capitulis distincta, egregium sane Fidei Christianæ monumentum. Hæc pauca ex *Spondano* hic observanda esse duxi, ut his Scriptoribus assensum minime præbeas, qui re non satis perspecta, confidenter asseverant, *Mahomethem II.* Turcarum Imperatorem, toto Imperii sui tempore implacabilis in Christianos odii fuisse. Sed redeamus ad seriem Turcarum Imperatorum. Mortuus *Mahomethes Secundus* anno, ut jam diximus, millesimo quadringentesimo primo, quo in Rhodios, in Sultanum Ægypti, & Italiani bellum parabat: duos reliquit filios, *Bajazethem* natu majorem, & *Zemem*, inter quos de paterno obtinendo Imperio haud parva suborta est contentio. Magna Procerum pars *Zemi* favebat, quod, licet ætate minor, ad tractanda tamen arma aptior, & moribus humanior esset, eaque de causa etiam a patre dignior Imperio judicatus esset *Bajazethe*, qui quietis amantior, & libidini deditus ab armorum strepitu abhorrebat. Prævaluit tamen *Bajazethes* hujus nominis II. & paterno Imperio potitus est. Id ægre tulit *Zemes* ejus frater, qui Prusam, antiquam Regum Bithyniæ, ipsorumque Othomanorum Regiam, actutum occupavit, ut saltem Asiatico frueretur Imperio. Verum, *Zemes* victus ab *Acmete Bassa* apud Neapolim Natoliæ, fugit in Ægyptum, inde Mecham, & inde expulsus, confugit Rhodum, seque Summo Rhodiorum Equitum Magistro *Petro Albussonio* tradidit. Ubi vero *Bajazethes* fratrem suum *Zemem* Rhodi esse audivit, amplissima ad Magnum Magistrum munera misit, eumque impense rogavit, ut *Zemem* diligentissime custodiret, ne quid turbarum inter Turcas cieret, quadraginta insuper millia ducatorum singulis annis ad ejus alimenta se numeraturum pollicitus est, pacemque cum Christianis perpetuo culturum. Oblatas conditiones accepit *Petrus Albussonius*, & in Arverniam, Galliæ Provinciam, *Zemem* misit, annuente Rege Christianissimo *Ludovico XI.* qui tamen Legatos a *Bajazethe*, Turcarum Imperatore, ad se missos, & in Provinciam appulsos, statim regredi, & Gallia excedere jussit, nihil sibi cum Christiani nominis hostibus commune esse animo plane Christianissimo professus; nec ipsum *Zemem* videre voluit, quod Mahometanæ legis cultor esset. Mansit autem *Zemes* in Gallia, detentus in quadam Equitum Arce, cui nomen *Burgognovo*, usque ad annum MCCCCLXXXIX. quo anno Romam ad *Innocentium VIII.* Pontificem Maximum ductus, sub illius, & *Alexandri VI.* Pontificatu in honesta custodia vixit, *Bajazethe* ad ejus sustentationem quadraginta ducatorum millia annuatim mittente. Tandem *Zemes* e Romana custodia dimissus, Terracinam perductus est, ubi veneno ei propinato extinctus est anno MCCCCXCV. Mortuo *Zeme*, majoribus turbis agitatum est Turcarum Imperium. *Bajazethes* siquidem Turcarum Imperator, frater *Zemis*, tres filios habuit, *Achmetem*, *Corcutem*, & *Selimum*, qui impotenti regnandi ambitione abrepti, civile bellum, ac seditiones accenderunt. *Achmetem* filium natu maximum anno MDXI. sibi successorem destinarat *Bajazethes II.* At *Selimus* tertio loco genitus, ceteris audacior, arripere conatus est Imperium, sed commisso prælio

lio victus a patre, *Midgen* aufugit, Oppidum versus Varnam situm. Non tamen despondit animum, sed anno sequenti, seu MDXII. Janizzari, qui duritiem & feritatem *Achmetis*, majoris natu filiorum *Bajazethis*, ferre haud poterant, & in *Selimum* magis propendebant, quod fratribus suis vigilantior ad bella gerenda videretur, *Bajazethem* Imperium abdicare, & *Selimo* filio rerum administrationem tradere compulerunt. Exauctoratus *Bajazethes*, cum Didymoticum, Thraciæ urbem, in qua natus erat, se reciperet, jussu filii sui *Selimi*, veneno in itinere sublatus est, ut testatur *Leunclavius* in *Pandectis Historiæ Turcicæ*. Nec hoc parricidiali scelere contentus *Selimus*, statim in Asiam transgressus, fratres suos *Achmetem*, & *Corcutem* de medio sustulit, illorumque, quos in sua potestate habuit, filiorum fauces elidi jussit. Sæviit quoque in amicos fratrum, & in eos, quos ipse sibi ante Imperium proximos, conjunctissimosque habuerat; veritus ne aliquando ab his impeteretur, quibus animi sui motus perspectos exploratosque esse probe noverat. Sed de *Selimo*, Turcarum Imperatore, plura dicemus in Colloquio primo in Historiam Sæculi decimi sexti, in quo obiit, seu die XXII. mensis Septembris anni MDXX.

D. Extinctum Christianorum in Oriente Imperium, totque a ferocissima Turcarum gente illatæ Christianæ Religioni clades, apertius, quam vellem, probant, deploratissimum fuisse Sæculo decimoquinto Ecclesiæ Orientalis statum, nec possum quin vehementer doleam miseram Christianorum sortem, qui eo Sæculo Barbarorum tyrannidem subire coacti, dura nunc servitute oppressi ingemiscunt. Ne igitur diutius ante oculos versetur hæc acerba, nimiumque funesta Ecclesiæ Orientalis calamitas, expone, quæso nunc, quo loco fuerint Sæculo decimoquinto res Ecclesiæ sub Imperatoribus Occidentis, eorumque seriem ac gesta describe.

M. Imperabat in Occidente sub finem Sæculi decimi quarti *Wenceslaus* filius *Caroli* IV. cujus mentionem fecimus in Colloquio I. in Historiam Sæcul. XIII. & XIV. Sed cum hic Imperator gulæ, inertiæ, crapulæ, libidini, omnique turpitudini sese dederet, eamque ob causam, variis carceribus detentus, nec mores mutaret, tandem, ne sub ipso corrueret Imperium, & labefactaretur Ecclesia, fuit ab Electoribus anno millesimo quadringentesimo exauctoratus, eique statim suffectus *Fridericus*, Dux Brunsvicensis, egregius sane Princeps, industrius, & rei militaris peritissimus, qui ea, qua pollebat, fortitudine, labans Imperium erigere ac firmare potuisset, nisi rediens e Comitiis a *Waldekiano* Comite fuisset prope Fristarium occisus, jussu, ut fertur, Archiepiscopi Moguntini. Occiso *Friderico* substitutus est ab Electoribus *Robertus*, sive *Rupertus* Bavariæ Dux & Comes Palatinus; cognomento *Parvus*, quod corporis parvi esset, sed magni animi, justitiæ cultor, belli pacisque artibus clarus, & Imperialis Majestatis conservandæ studiosus. Suam depositionem flocci fecit *Wenceslaus*, ac pristinam flagitiosam vitam in suo Bohemiæ Regno, quo se recepit, agere perrexit, ingenti Principatus dedecore, atque Religionis, litterarum, & civilis status maximo detrimento. Quin, & vecors adeo fuit *Wenceslaus*, ut cum Cives Nuremburgenses detrectarent obedire *Ruperto* electo Imperatori, nisi prius annueret *Wenceslaus*, eique ad assensum suum præbendum viginti aureorum millia offerrent, ipse, repudiato auro, cesserit jure suo, & tantum ab illis exegerit aliquot optimi vini plaustra. Quo facto ignaviam suam prodidit, docuitque, se pluris convivium, quam Imperium facere. Sed mittamus *Wenceslaum*, qui post depositionem suam reliquum vitæ in Bohemia egit, &, ut inquit *Cuspinianus*, obiit *tanquam porcus in volutabro*. Ejus in Imperio Occidentis successor *Rupertus* totum se contulit ad reparanda damna, quæ Italiæ præsertim *Wenceslaus* intulerat. Urbem, ditionemque Mediolanensem *Joanni Galeatio*, Virtutum Comiti, vendiderat *Wenceslaus*, ipsumque primi Mediolanensium Ducis titulo insignierat. Fuit autem iste *Joannes Galeatius*, teste *S. Antonino*, Auctore coævo, 3. part. Chronici, tit. 22. cap. 3. *Magnus utique Dominus, sed potius tyrannus in Italia, sicut quicumque alius ex longis temporibus retroactis ..... statura procerus erat, & pulcher aspectu, non mediocriter litteratus, eloquentia clarus, callens ingenio, & in agendis astutus & sagax, adeo ambitione devictus, ut, Dei timore postposito, proditionibus non parceret, & veneficiis, ut omnibus dominaretur per tyrannidem, & demum Rex Italiæ fieret. Duas uxores habuit successive, quarum primam filiam Regis Franciæ veneno extinxit. Secundam uxorem suscepit consobrinam, scilicet filiam Bernabonis avunculi sui sine dispensatione, licet postea obtinuerit. Unum ex consobrinis suis veneno perire fecit; exinde sub prætextu devotionis voti sui implendi pergens Mediolanum, Bernabonem ipsum (avunculum suum) sibi paternaliter obviantem capi, & incarcerari mandavit, & veneno vitam finire, ejusque duos filios interfici jussit, alios duos perpetuo exilio relegavit, ut dominio eorum, & patris usurpato liberius potiretur.* Sic *Joannes Galeatius* magnis in dies successionibus clarior, totius Italiæ Principatum agitabat animo, cum præter Insubres, Bononiam, Senas, Perusiam, Pisas, Umbriæ partem, Veronam insuper, & Vicentiam cum aliis civitatibus obtineret, ac Florentinorum rebus inhiaret, cum quibus continua bella gessit, quæ *S. Antoninus* tum a se visa, tum a *Leonardo Aretino*, Historico Florentino, descripta, loco mox a me laudato refert. Ad hanc coercendam *Joannis Galeatii*, non Etruriæ solum, sed universæ Italiæ formidabilem potentiam, in Ita-

Italiam a Bonifacio IX. successore *Urbani VI.* & a Florentinis invitatus *Rupertus* Imperator, bellum indixit *Joanni Galeatio*, ni omnes civitates & loca Romano Imperio subjecta, quæ in Italia occupabat, quam primum restitueret. Hanc conditionem pacis repudiavit *Galeatius*, afferens, se illa omnia jure a *Wenceslao* legitimo Imperatore possidere, eademque adversus ipsum *Rupertum* Imperii invasorem defensurum. In Italiam itaque adversus *Joannem Galeatium*, Mediolanensium Ducem, cum exercitu properavit *Rupertus* Imperator, sed ab illo repulsus, in Germaniam, nullo operæ pretio facto, rediit. Mortuo paulo post, seu anno Mccccii. *Joanne Galeatio*, multæ civitates se a servitute vindicarunt, quarum aliæ ad pristinos dominos reciderunt, & inter ceteras Bononia, Perusia, Assisium ad Ecclesiæ Romanæ subjectionem; in aliorum aliæ ditionem venerunt, puta Veronam, & Patavium occuparunt Veneti anno Mccccv. quo Scaligerorum & Carrariensium dominatus extinctus est. Pisæ Florentinorum jugum acceperunt. Alias alii invaserunt, renovatis etiam Guelforum & Gibellinorum factionibus, atque ingentibus ubique patratis crudelitatibus, proditionibus, nequitiis, cædibus, direptionibus, ceterisque ejusmodi omnis generis malis, sceleribusque, quæ *Sanctus Antoninus* loco citato pluribus prosequitur. Bello etiam id temporis Romam lacessivit *Ladislaus*, filius *Caroli Dyrrachini*, in quem *Urbanus VI.* Regnum Neapolitanum, abdicata eo Regno *Joanna* Regina, transtulerat. Hic, inquam, *Ladislaus*, flagitiosi patris non minus flagitiosa proles, Romam haud semel occupare conatus est, sed a *Ludovico* Duce Andegavensi, & filio hujus *Ludovici* Andium itidem Ducis, quem *Joanna* Regina Neapolitana a *Carolo Dyrrachino* oppressa filium adoptaverat, quique contra *Carolum Dyrrachinum* indicto bello in Apulia vita excesserat, victus ac repressus est anno Mccccxi. Sed victoria sua uti nescivit *Ludovicus*, & quietis amans, abjecta rerum Italicarum cura, in Gallias rediit. Quo factum est, ut *Ladislaus*, qui tunc Regnum Neapolitanum tenebat, animos resumpserit, soleretque dicere, si hostes eadem ipsa die victoriam prosecuti fuissent, tam se, quam Regnum in eorum potestate futurum, si altera die non se, sed Regnum, si tertia, nec se, nec Regnum, quoniam adversus eorum vim opportuna remedia adhibuisset. Tandem anno Mccccxiii. *Ladislaus* Romam per fracta mœnia armatus invasit; Joannem Papam xxiii. & Cardinales in fugam compulit, Basilicas sacras expilavit, honestas fœminas & sacras Virgines effræni suorum libidini permisit, in multos crudeliter sævit, ac majora molitus, totius Italiæ dominatum usurpasset, nisi impius ac perfidus ille Rex, justo Dei judicio, fœda, pudendaque morte anno Mccccxv. occubuisset. His infestis bellis exagitata ac lacerata est Italia toto tempore Imperii *Ruperti*, qui amissa omni spe hæc bella compescendi, de Italia non ultra solicitus Imperium per decem annos pacifice administravit, obiitque in Oppido *Oppenheim* Bavariæ an. Mccccx. & Heidelbergæ sepultus est, ubi Academiam olim excitaverat. Post mortem *Ruperti* Imperator ab Electoribus designatus est *Jodocus*, Brandeburgi & Moraviæ Marchio, *Caroli IV.* Imperatoris ex fratre *Joanne Henrico* nepos, dictus *Barbatus* a prolixa, quam gestabat, barba. Sunt nonnulli Scriptores, qui asserunt, *Jodocum* fuisse electum Imperatorem immediate post depositionem *Wenceslai*, sed dubium non est quin fallantur, cum *Theodoricus Niemus* Scriptor coævaneus, & oculatus, in vita *Joannis* Papæ, & *Gobelinus Persona* in *Cosmodromio Ætate* VI. cap. 90. testentur, *Jodocum* fuisse duntaxat electum Imperatorem post obitum *Ruperti*. Id etiam constat ex ejusdem *Jodoci* Constitutione *de resistendo Regiæ Majestati, si contra Ordinationes Imperii fecerit*, data Francofordiæ anno 1410. Regni ejus primo; hæc autem *Jodoci* Constitutio extat inter Constitutiones Imperiales a *Goldasto* collectas. Verum, iste *Jodocus* nunquam fuit Imperator coronatus, neque quidquam egit memoria dignum, utpote homo ad res gerendas ineptissimus. Obiit Brunæ in Moravia sexto mense post electionem suam. In ejus locum statim ab Electoribus subrogatus est *Sigismundus*, Imperatoris *Caroli IV.* filius, & frater *Wenceslai*, quem propter inertiam exauctoratum esse diximus.

D. *Sigismundus* in regione Imperii paremne sese exhibuit *Wenceslao* fratri suo, cui Principum consensu, ob flagitiosam ejus vitam, summa Imperii dignitas abrogata est?

M. *Sigismundus*, Princeps omni virtute clarus, imperium optime administravit, sibique omnium subditorum animos sapientia, prudentia, munificentia, justitiæ, ac religionis studio devinxit, quos *Wenceslaus*, ejus frater natu major segnitie & morum turpitudine a se penitus alienaverat. Varia fuit *Sigismundi* antequam ad Imperium eveheretur, fortuna. Imprimis, ex Marchione Brandemburgensi, Rex Poloniæ fuit designatus, & post mortem *Ludovici* Hungariæ Regis, qui filiam *Mariam* ipsi cum spe Regni despondérat, Rex Hungariæ salutatus est an. Mccclxxxvi. At, post infelicem Nicopolitanam Expeditionem, quam copiis Galliarum Regis adjutus contra *Bajasethem* Turcarum Regem an. Mccccxcvi. suscepit *Sigismundus*, & a Turcis victus e prælio fugere coactus est, in Hungariam, ob rem male gestam, redire non ausus, primo Constantinopolim, inde *Rhodum*, & Ægeum Joniumque pelagos emensus, in Dalmatiam, & Croatiam venit, ac demum post duodeviginti mensium absentiam, amicorum ope, in Hungariam reversus est, non paucis tamen Hungaris in ipsum conjurantibus, & secreto agentibus apud *Ladislaum*, qui post mortem *Caroli Dyarrachini* patris sui Regnum Neapolitanum tenebat, ut ad Regnum Hungariæ accipiendum acceleraret. Sed *Ladislaus* & patris sui miserabili fato absterritus, & varia Hungarorum ingenia suspecta habens; instantibus eorum sua-

suasionibus aures præbere cunctatus est, donec ab Hungaris, a fide *Sigismundi* aperte deficientibus, fuisset Rex proclamatus, & ipse *Sigismundus* a suis captus in custodiam anno Mcccci. esset detrusus. Tunc *Ladislaus*, quasi de Regno Hungariæ capessendo securus, *Jaderam*, Dalmatiæ urbem Hungarici Regni, pervenit, ibique consedit, dum quid rerum in Hungaria ageretur intelligeret, & quo tandem res vergerent expectaret. Quod sane prudenter fecit. Nam *Sigismundus* vinculis solutus in Bohemiam fugit, ibique contractis copiis in Hungariam rediit, Regnumque Hungaricum recuperavit. *Ladislaus* autem sua spe frustratus, Neapolim regressus est, prius tamen, ut ajunt, in compensationem sumptuum expeditionis vendita Venetis Jadera, quam illi urbem obtinere maxime cupiebant, pretio centum millium florenorum auri. Pacem etiam cum *Sigismundo* Hungariæ Rege inivit *Ladislaus*, eique commendavit perfidorum Hungarorum ultionem, quam *Sigismundus* non statim præstitit, ne extrema inimici desperatione correpti aliquid obstinatius molirentur, sed eam suo tempore cumulatissime perfecit. Electus a Septemviris anno Mccccx. Imperator *Sigismundus*, sese strenuum, & ad quælibet gerenda promptissimum exhibuit, facileque *Carolos*, & *Ottones*, suos in Imperio decessores, æquasset, si ad pacis artes, quibus excelluit, parem felicitatem addidisset; sed sola ei defuit in bello felicitas. Quippe qui in bello, quod adversus Hæreticos Hussitas, Bohemiam hostiliter infestantes, suscepit, a *Joanne Zisca*, illorum Duce audacissimo, manuque & consilio prompto, sæpius acie victus fuit, pleraque Oppida ab eodem Duce intercepta, novaque Urbs in præcelsis rupibus, situque munitissimis, *Thaboris* nomine condita, prædarum, & prædonum receptaculum, unde perduelles Hussitæ *Thaboritarum* sibi nomen indiderunt. Verum, *Sigismundus* quod armorum felicitati defuit, pietate ac religionis studio uberrime compensavit. Suas siquidem omnes curas ad extinguendum funestum Schisma, quo id temporis miserum in modum Occidentalis lacerabatur Ecclesia, contulit, nec solum, ut pacem Ecclesiæ redderet, Legatos circumquaque ad Principes Christianos misit, sed etiam Galliam, Hispaniam, Angliam, Italiam adire non dubitavit ipse, ut hocce negotium pro Ecclesiæ utilitate susceptum ad optatum exitum perducere posset, quod tandem in Concilio Constantiensi, extincto trium Pontificatui inhiantium Schismate, feliciter perfectum est. Huic Concilio Constantiensi, necnon Concilio Basileensi interfuit *Sigismundus*, & in his duobus Conciliis egregiam Ecclesiæ navavit operam, effecitque ut Hæretici Bohemi & Hussitæ ad saniorem mentem reducti in Ecclesiæ gremium revocarentur, sicut latius ostendemus in Colloquio quarto disserendo de Conciliis, quæ sæculo XV. fuerunt celebrata. *Sigismundi* Imperatoris temporibus Neapolitanum Regnum diuturno bello laboravit, Aragonibus, & Gallis de eo obtinendo acriter inter se decertantibus. Mortuo namque *Ladislao*, Rege Neapolitano, anno, ut superius diximus, millesimo quadringentesimo decimo quarto, *Joanna*, ejus soror, Regnum Neapolitanum jure hæreditario tenuit, levis, & impudica fœmina, quæ *Jacobo Borbonio* Marchiæ Comiti nupta, eumdem postea summum sibi jus in Regno Neapolitano vindicantem fugere coegit in Galliam, ubi mundo nuncium remittens, Regulam *Sancti Francisci* professus est. Posthæc, *Martinus* V. Pontifex Maximus *Joannam* Regno Neapolitano abdicavit, omniaque illius Regni jura in *Ludovicum* III. Andegavensem transtulit. Quod ægre admodum ferens *Joanna* in auxilium evocavit *Alphonsum* Aragoniæ, Siciliæque Regem, quocum de adoptione, Regnique successione pacta est. Hinc atrox exarsit bellum *Alphonsum* inter & *Ludovicum*; sed secuta discordia inter *Joannam* Reginam, & *Alphonsum*, occasionem dedit *Joannæ* in gratiam & adoptionem recipiendi *Ludovicum III.* Andegavensem. Tandem post obitum *Ludovici III.* qui contigit ann. 1434. recruduit bellum inter eundem *Alphonsum* Aragoniæ Regem, & *Renatum* filium *Ludovici III.* Ducis Andegavensis, quem pariter *Joanna* hæredem Regni Neapolitani dixerat; superior tamen fuit *Alphonsus*, quippe qui anno 1442. immisso per cuniculum aquæductus milite, Neapolim occupavit, & exinde in Gallias reverso *Renato* Andegavensi, summa rerum in Regno Neapolitano, absque ullo competitore, potitus est *Alphonsus*. His, & aliis bellis, quibus Italia *Sigismundi* Imperatoris temporibus conflagravit, non fuit perturbata pax Imperii Romani, quod *Sigismundus* sapientissime administravit usque ad ann. Mccccxxxvii. quo in urbe Znoyma in Moravia obiit. Coronam Regni Hungariæ obtinuit *Sigismundus* an. Mccclxxxvi. Coronam Regni Bohemiæ anno 1420. & Coronam Imper. ann. Mccccxxxiii. accepit ab *Eugenio IV.* Pontifice Maximo. Duas uxores habuit *Sigismundus*, quarum prima fuit *Maria*, filia *Ludovici* Regis Hungariæ, quæ dotis nomine, Hungariæ Regnum detulit *Sigismundo*. Altera uxor fuit *Barbara*, filia *Hermanni* Comitis Ciliæ, impudicissima fœmina, quam *Sigismundus* paulo ante mortem detruserat in carcerem, quia de novis nuptiis agebat cum Polonorum Rege in damnum filiæ suæ *Elisabethæ*. Sed, mortuo *Sigismundo*, soluta e carcere, sese in omnem luxuriam sine ullo pudore effudit, nulla alia de causa sibi vitam expetendam dicens, nisi ut voluptati corporis sui inserviret.

Mortuo *Sigismundo* Imperatore, *Albertus* hujus nominis II. filius *Alberti* Austriæ Ducis, & *Joannæ de Bavaria*, qui *Elisabetham*, filiam *Sigismundi*, uxorem duxerat, in Soceri sui *Sigismundi* Regna, & Imperium successit. Et primo Rex Hungariæ in Alba Regali coronatus est Kalendis Januarii anni Mccccxxxviii. deinde Bohemiæ Rex pridie Nonas Maii ejusdem anni Pragæ salutatus est, ac tertio Kalendas

Junii

Junii ejusdem anni solemni pompa inauguratus: tandem decimo tertio Kalendas Aprilis a Septemviris denunciatus est Imperator. Tentarunt quidem nonnulli impedire, ne *Albertus* Regno Bohemiæ potiretur, & ea de causa *Casimirum*, fratrem Regis Poloniæ, annorum tredecim adolescentem, evocarunt, eam in spem erecti fore ut *Casimirus* exercitu Polonorum fretus *Albertum* superaret, ac solio deturbaret. Sed *Albertus*, debellatis Polonis, *Casimirum* in patriam inglorium redire compulit. Nec Polonos tantum, sed Moravos fudit *Albertus*, Sarmatas repressit, Hussitas Austriam devastantes in fugam egit, Turcas quoque ex Hungaria repellere jam inceperat; sed in medio rerum cursu morte præreptus est, quam sibi ex nimio peponum esu comparavit. Obiit ex dysenteria non procul a Strigonia in pago, cui *Longo* nomen, dum Buda Viennam revertere-tur sexto Kalendas Novembris anno Mccccxl. Optimis artibus tum belli, tum pacis enituit, religiosus, liberalitate ac justitia præstans, in bellis audax, & manu promptus, magnusque plane futurus Imperator, si longiorem vitam egisset, qui tam brevi temporis spatio tam multa & præclara gessit, de quo vere dici potest: *Consummatus in brevi explevit tempora multa*, Sapient. cap. 4. vers. 13. *Elisabetha* filia Sigismundi Imperatoris, quam *Albertus*, ut mox diximus, matrimonio sibi sociaverat, genuit *Annam*, *Elisabetham*, & *Ladislaum*, filium posthumum, quem Regina *Elisabetha* post mortem mariti Hungariæ Regem ab Archiepiscopo Strigoniensi consueto ritu coronari curavit.

In locum demortui *Alberti* Imperatoris, Septemvirum suffragiis electus est *Fridericus* hujus nominis III. Austriæ Dux, *Ernesti* Austriaci filius, & *Alberti* Augusti patruelis, viginti sex annorum juvenis, peregrinatione in Terram Sanctam illustris, dictus *Pacificus*, quod pacis artibus addictus, a bello abhorreret. Bis Romam profectus est *Fridericus III.* Primo, Romam venit anno 1452. quo una cum *Eleonora* Augusta, conjuge sua, Coronam Imperii a *Nicolao V.* Pontifice Maximo suscepit. In reditu *Borsium*, Marchionem Estensem, Mutinæ Ducem creavit, sed cum munera libenter acciperet, & nec liberalitatis, nec sapientiæ, cum per alium semper loqueretur, specimen ullum daret, ab Italis fere contemptus in suam Germaniam recessit. Romam secundo venit *Fridericus* anno 1468. tum ut votum persolveret, tum etiam ut cum *Paulo II.* Pontifice Maximo deliberaret de Expeditione contra Turcas suscipienda. Hungariæ Regnum turbis haud parum agitatum est imperante *Friderico*, cujus fidei ac tutelæ filium suum posthumum, dictunt *Ladislaum*, commiserat *Elisabetha* Regina Hungariæ, & uxor *Alberti II.* Imperatoris, Hungariæque Regis, post cujus obitum, qui, ut superius diximus, contigit anno 1440. regnavit in Hungaria *Uladislaus*. Sed *Uladislao* Hungariæ Rege victo & occiso in pugna, quam anno 1444. ad Varnam habuit cum Turcis, Hungari secundum hanc calamitatem *Ladislaum* posthumum *Alberti* Cæsaris, & *Elisabethæ* filium, puerum duntaxat quinquennem, Hungariæ Regem anno 1445. elegerunt, addito tamen Curatore Regni *Joanne Huniade*. Noluit *Fridericus* Imperator *Ladislaum*, quem mater Elisabetha ejus tutelæ commiserat, reddere, & eam ob causam iratus *Joannes Huniades*, Regni Hungarici Curator, Austriam, aliasque *Friderici* Imperatoris Provincias armis pervastavit. Hic est ille *Joannes Huniades* fortissimus Dux, qui, ut antea dicebamus, regnante in Hungaria *Uladislao*, insignem de Turcis victoriam anno MCCCCXLIII. reportavit, sed anno sequenti a Turcis in pugna Varnensi victus est, quam ignominiam dum an. MCCCCXLVIII. abolere parat, majorem cladem a Turcis, quos sæpe armis debellaverat, accepit in prælio Cossovensi, e quo ipse pernicissimo equo fugere coactus est. Mansit *Ladislaus* sub tutela *Friderici* Imperatoris usque ad annum MCCCCLII. quo anno ægre ab Imperatore dimissus, Regna Hungariæ, Bohemiæ, & Austriæ, quæ ipsius pater *Albertus* possederat, obtinuit. Verum *Ladislaus*, quamvis Rex appellaretur, alieno tamen arbitrio ductus, in regnis suis Triumviratum instituit. *Joannes Huniades* Hungariam rexit, *Poggiebracius* Bohemiam, *Ulricus* Austriam. Mortuo tandem *Ladislao* Hungariæ Rege anno 1457. non absque gravissima suspicione veneni a *Georgio Poggiebracio*, & *Joanne Rokysana*, tum Hussitarum capitibus, propinati, *Mathias*, magni illius Herois *Joannis Huniadis* filius, & paternæ fortitudinis hæres, Rex Hungariæ electus est, belloque lacessivit *Fridericum* Imperatorem, ac Viennam, Austriæ Metropolim, post aliquot mensium obsidionem fame ad extremum redactam, deditione recepit an. MCCCCLXXXV. cum magno dedecore Imperatoris, qui, ut in Silesiæ Annalibus legitur, tum per Germaniam circumcursans, in parietibus hospitiorum hujusmodi sententiam scribere solitus erat: *Rerum irrecuperabilium summa felicitas est oblivio*. Bellum inter *Fridericum* Imperatorem, & *Mathiam* Hungariæ Regem perduravit usque ad annum 1489. quo pax inter utrumque sancita est. Bellum etiam gessit *Fridericus* Imperator cum *Georgio Poggiebracio*, viro forti, sed Hussita, qui post mortem *Ladislai* Rex Bohemiæ anno 1458. fuit electus. Litteræ, imperante *Friderico*, per Italiam in magno splendore fuerunt, Græcorum doctissimis, qui capta a Turcis anno 1453. Constantinopoli, ad eam accurrebant, æmulatione sua Latinorum acuentibus studia, sicut opportunius ostendemus in Colloquio V. agendo de viris Illustribus Sæculi XV. At Italia, litteris licet clara, funestis tamen bellis, imperante *Friderico* fuit funestata. Mortuo siquidem anno 1458. *Alphonso* Aragoniæ & Siciliæ Rege, quique Regnum Neapolitanum occupaverat,

verat, confestim *Joannes*, filius *Renati* Andegavensis, quem ab isto *Alphonso*, a Regni Neapolitani possessione depulsum, in Galliam, patriam suam, rediisse supra observavi, magno exercitu collecto, in Apuliam profectus est, collatisque signis *Ferdinandum*, filium *Alphonsi*, acie victum, & Castris exutum in fugam egit, actumque omnino de eo fuisset, nisi *Scandebergus*, Epiri Rex, abjecta omni cunctatione ei suppetias tulisset. Eo auxilio adjutus *Ferdinandus* hostes repulit, & omnia sibi in Regno Neapolitano a *Joanne* Andegavensi erepta in potestatem recepit, ut refert *Marinus Barletius* lib. 10. *de Gestis Scandebergi*. Alia bella, imperante *Friderico*, excitavit in Italia dominium Ducatus Mediolanensis. Mortuo namque sine liberis *Philippo Maria* Duce Mediolanensi, *Joannis Galeatii* Ducis Mediolanensis filio, ad Mediolanense dominium *Fridericus* Imperator, *Alphonsus* Aragonum & Siciliæ Rex, *Carolus* Dux Aurelianensis, *Ludovici* filius, *Franciscus Sfortia* aspirarunt, & pro suo in illum Ducatum jure acerrime decertantes, nova bella in Italia moverunt, de quibus legendus est *Æneæ Piccolominei* Cardinalis Senensis liber *de Europæ Statu sub Friderico Imperatore*. Obiit *Fridericus III.* Lintzii die VII. Septembris anni 1493. Imperium tenuit per quinquaginta quatuor annos, nullusque Imperatorum, *Octavianum Augustum* si excipias, tamdiu imperavit. Multa circumferuntur præclara Apophthegmata ab hoc Imperatore dicta, quæ *Æneas Sylvius*, qui fuit postea Summus Pontifex, dictus *Pius II.* collegit, eaque Tomo II. *Rerum Germanicarum* inseruit *Marquardus Freherus*.

D. Quem in Imperio Occidentis successorem habuit *Fridericus III.*

M. Successorem Imperii *Fridericus III.* reliquit filium, quem ex prima conjuge sua *Eleonora* genuit, *Maximilianum* hujus nominis I. quem anno 1486. jam Imperii consortem fecerat, & Regem Romanorum ab Electoribus designari curaverat. Hujus electionis & coronationis *Maximiliani I.* Historia describitur Tomo III. Rerum Germanicarum *Marquardi Freheri*. Gubernacula itaque Imperii Occidentis post obitum patris suscepit *Maximilianus* annum agens ætatis suæ trigesimum quintum, Imperiumque per viginti quinque annos ab obitu patris administravit, utpote mortuus anno MDXIX. De his, quæ egit *Maximilianus* Imperator ab anno MD. usque ad annum MDXIX. quo e vivis excessit, in Colloquio I. in Historiam XVI. Ecclesiæ Sæculi sermonem instituam: hic vero breviter referam illius gesta ab obitu patris usque ad finem Sæculi XV. In primis, *Maximilianus* multum ab Historicis commendatur ob justitiam, clementiam, temperantiam, magnanimitatem, modestiam, liberalitatem, Christianæ pietatis cultum, & ceteras alias virtutes, quibus præditus erat. In Italiam non semel venit, sed Imperii coronam a Pontifice non accepit, bellis semper implicitus cum Gallis, Helvetiis, & Venetis. *Maximilianum* Cæsarem in Italiam anno MCCCCXCVI. advocarunt *Ludovicus Sfortia* Dux Mediolanensis, aliique Italiæ Principes, una cum Venetis, qui *Caroli VIII.* Galliarum Regis bellicum metuebant apparatum contra Regnum Neapolitanum, quod Christianissimus ille Rex sibi vindicare in animo habebat; eorum votis annuens *Maximilianus* Expeditionem in Italiam suscepit, sed suo nomini ac dignitati valde indecoram. Nam Liburnum una cum suis, ac Venetorum & Ducis Mediolanensis viribus oppugnare volens, turpiter inde a Florentinis, in Gallico fœdere constantissimis, repulsus, in Lombardiam rediit, & ibi mutatis sæpe pro levitate animi consiliis, demum in Germaniam adeo inglorius abscessit, ut sese Italis, qui a multo tempore Cæsares armatos non viderant, virium suarum tenuitate ostensa, deridendum deinceps præbuerit, & Cæsareum nomen Longobardicis dicteriis objecerit. Nec felicior fuit exitus belli, quod anno MCCCCXCIX. cum Helvetiis gessit *Maximilianus* Cæsar. Ab his quippe semper victus est, licet *Cæsariani non solum peditum numero essent superiores, sed & equitatu florentissimo instructi, ac in cunctis aliis, quæ ad bellicum pertinent apparatum, longe præstarent; animi autem virtute cederent minime. Verum, cum nimiam audaciam maturis præferunt consiliis, talem sensere eventum, qualem contemptus, & nimia parere solet temeritas*, ut ait *Bilibadus Pirkeimerus*, Patritius Norimbergensis, in hujus belli, quam descripsit, Historia, quæ extat Tom. III. Rerum Germanicarum *Marquardi Freheri*. De bello, quod cum Venetis ann. MDIV. egit Imperator *Maximilianus*, & de aliis ejus gestis usque ad ipsius obitum, qui, ut mox notavimus, contigit anno millesimo quingentesimo decimo nono, opportunius dicemus in colloquio I. in Historiam Sæculi XVI.

D. Galliarum Regum pia pro Fidei Catholicæ propagatione, & extirpandis Hæresibus studia, curas, leges, necnon maximam reverentiam erga Summos Pontifices, quos interdum profugos exceperunt, foverunt, & contra eorum hostes ac Tyrannos armis potentes adjuverunt, jam satis superque expendimus in nostris præcedentibus Colloquiis. At vehementer timeo, ne istud florentissimum Regnum gravissimis Sæculo XV. fuerit calamitatibus oppressum, regnante præsertim *Carolo* VI. quem per dementiam regnandi impotem evasisse, memini te observasse in Colloquio I. in Historiam Sæculorum XIII. & XIV.

M. *Carolus* VI. Galliarum Rex, qui ab anno MCCCCLXXX. regnare cœpit, adeo populis suis charus fuit ob probitatem, mansuetudinem, pietatem, liberalitatem, aliasque Regias dotes, ut *Bene Amati* cognomen apud eos consecutus sit. Sed, postquam *Carolus* Rex anno MCCCCXCII. in amentiam incidisset, reliquum ejus Regni tempus domesticis turbis, civilibus, externisque Anglorum bellis, tributo-

rum

rum gravitate, & diuturno, quod Ecclesiæ sinum lacerabat, Schismate adeo funestum fuit, ut nisi Deus auxiliarem manum imminenti Galliarum Regni ruinæ suppofuisset, in extremas clades & Anglicam servitutem corruisset illud Regnum, quod *Carolus VI.* ob continuam pene mentis & corporis infirmitatem per se regere haud poterat. Tot malorum fontem, & originem hic breviter aperire necesse est. *Joannes* Dux Biturigum, & *Philippus* Burgundiæ Dux, *Caroli VI.* patrui, administrationem Galliarum Regni, ob pene continuum Regis morbum susceperunt, seclufo ejusdem *Caroli* Regni fratre *Ludovico* Aurelianensium Duce. Hinc Ducem Burgundiæ inter & Ducem Aurelianensem implacabile odium erupit, quod acrius recruduit & exarsit, postquam, mortuo *Philippo* Burgundiæ Duci, qui natura placidior erat, successit filius *Joannes*, ingenio ferox, qui bellorum civilium fomitem in Regno Galliæ subministravit, & in illud extraneas tandem Anglorum copias induxit. Tentavit quidem, ac diu multumque laboravit *Joannes* Biturigum Dux, ut ferales istæ inter consanguineos Principes discordiæ extinguerentur. Nihil tamen promovere potuit, eoque, exasperatis hinc inde animis, res perducta est, ut *Joannes* Dux Burgundiæ æmulum suum *Ludovicum* Ducem Aurelianensem, e Palatio Reginæ tunc ex puerperio decumbentis redeuntem, per summum nefas in media Parisiorum Civitate Sicariorum manu jugulaverit. Hoc immani perpetrato parricidio, in Flandriam, quæ ad se materno jure pertinebat, protinus aufugit Dux Burgundiæ, crimen suum armis defensurus. Hinc ad causam dicendam vocatus, multo equitatu fretus, & turba militum stipatus Parisios venit, & quamvis *Valentina*, Ducis Aurelianensis vidua, cum liberis, quos ex eo susceperat, Regis fidem imploraret, ne hoc parricidium indultum pateretur, Rex tamen, qui mentis compos non erat, veniam dedit armato Burgundiæ Duci, cujus parricidii defensionem impie suscepit *Joannes Parvus* Theologus Parisiensis, ejusdem *Joannis* Ducis Burgundiæ stipendiarius, Ducemque Aurelianensem, ceu *Tyrannum*, licite a quovis occidi potuisse propugnavit. Hæc venia Duci Burgundiæ a Rege concessa gravius excitavit belli incendium, nedum sopivit. Dux quippe Burgundiæ cum *Henrico* V. Anglorum Rege fœderatus, in Gallias evocavit Anglos, quorum prima irruptio contigit ann. MCCCCXV. quo ad *Azincurtium* prope Caletum prælium commissum est, in quo Galli ab Anglis victi sunt, & interempti eorum Duces *Alenconius*, *Barensis*, *Brabantinus*, Comites Nivernensis, & Marli; *Alebretus* Magister Equitum, *Castilionæus* Maris Præfectus, Militum Francorum decem millia occubuerunt, captique Duces Aurelianensis, & Borbonius, Comes Vindocinensis, *Kichemontius*, & *Busficaldus* Franciæ Mareschallus, ac nobilissimarum familiarum Proceres permulti. Interim, eodem anno mortuus est *Ludovicus* Galliæ Delphinus, *Caroli* VI. Galliarum Regis filius primogenitus, cui successit *Joannes* ejus frater, sed *Joanni* anno sequenti, seu MCCCCXVI. ex immodico pilæ exercitio e vivis sublato, *Carolus*, ultimus filiorum *Caroli VI.* in Delphini locum, ac spem Galliarum Regni successit. Contra *Carolum* Galliæ Delphinum novas turbas excivit Dux Burgundiæ, quippe qui Rothomagum, Rhemos, Catalaunum, Trecas, Antisiodorum occupavit, & *Henricus* V. Angliæ Rex, cum Duce Burgundiæ fœderatus, Cadomum, omnemque Normanniam inferiorem aut expugnavit, aut deditione recepit. Tot malis *Carolus* Delphinus, in quo solo totius Regni Galliæ spes inclinata recumbebat, pro virili occurrere satagebat, & Rothomagum quidem Duci Burgundiæ eripuit, sed *Henricus* V. Anglorum Rex longa obsidione & fame Rothomagum domuit, Urbemque ingressus est die XIX. Januar. anni MCCCCXVIII. Accessit eodem anno civilibus externisque bellis, quibus misera discerpebatur Gallia, Ducis Burgundiæ factio ex Laniis, vilissimisque conflata hominibus, qui ferrum in Aurelianos acuentes horrenda Lutetiæ Parisiorum cædes patrarunt, unoque die Comitem *Armeniacum* Regni Comestabilem, *Henricum Morleum* Cancellarium, cum aliquot Episcopis, Abbatibus, & Parlamenti Senatoribus aversantibus, aut suspectis Duci Burgundiæ, trucidarunt, tantaque rabie in alios promiscue sevierunt, ut eorum cadavera feris & vulturibus objecta, aut in fluvium projecta, aut e furcis publicis ignominiose pependerint. *Carolus* autem Delphinus, qui præcipue ad necem deposcebatur, vix nudus ex ea strage subductus est a *Tanneguino de Castello*, forti & nobili Britone. Inter hæc delirus Rex *Carolus VI.* equo impositus & per urbem circumductus, hæc probare coactus est. Dux vero Burgundiæ, qui tunc versabatur apud Trecas una cum Regina *Elizabetha* Bavara, quæ se, amentemque Regem Duci Burgundiæ pœnitus tradiderat, ejusque omnibus consiliis, quantumvis perversis. Regnoque exitialibus fortiter solita erat adhærescere, confestim Parisios accurrit, & a Parisiensibus ingenti pompa receptus est, moxque nova excitata in Aurelianos, seu Armeniacos (quo nomine *Caroli* Delphini fautores appellabantur) seditione per *Capelucham*, publicum & infamem Urbis servum, innumera scelera, sævitiæ, & sacrilegia edita sunt. Tandem, divinam ultionem Dux Burgundiæ, belli fax, totque flagitiorum auctor!, expertus est anno MCCCCXIX. Cum enim ad controversias dirimendas, pacemque amico fœdere stabiliendam, conventum esset, ut per Colloquii speciem *Carolus* Delphinus, & *Joannes* Dux Burgundiæ, cum denis omnino comitibus, venirent Montoriolum, qua Icauna fluvius Sequanæ immisceatur, & ad id in medio pontis ligneum tabernaculum fuisset constructum, ibi inter Principum comites orta contentione, Dux Burgun-

diæ inscio, nec illis insidiis consentiente Delphino, incerta manu occisus est, atque ita mortem Duci Aurelianensi suo jussu perfidiose illatam pari ratione luit, & implevit Christi Domini dictum, *Matthæi* cap. 26. vers. 52. *Converte gladium in locum suum, omnes enim, qui acceperint gladium, gladio peribunt.*

D. Ea Ducis Burgundiæ nece fuitne plane extinctum incendium ab eo in Galliarum Regno excitatum, & tandem postliminio revocata Christianissimi hujusce Regni diu optata tranquillitas?

M. Tantum abest, ut Duci Burgundiæ mors vastitate Regnum Galliæ, incensione urbes, internecione cives liberarit, ut potius, majoribus concitatis turbis, oleum camino addiderit. At enim *Philippus* hujus nominis II. cæsi *Joannis* Ducis Burgundiæ filius, ad ulciscendam illatam patri suo necem Superos & Acheronta movit. In primis, Urbem Regiam, Carnutum, Trecas, Regem, & Reginam *Henrico* V. Angliæ Regi tradidit: deinde curavit, ut *Catharina*, Galliarum Regis *Caroli* VI. filia, matrimonium iniret cum eodem *Henrico* V. Anglorum Rege, ea lege, ut *Henricus* gener, si socero suo *Carolo* VI. superstes foret, liberique ex *Catharina* procreati in Regnum Galliarum succederent. Postremo, consentientibus *Carolo* VI. qui nec sui, nec Regni, nec mentis potens erat, & *Elisabetha* Regina, quæ plusquam novercali odio filium prosequebatur, *Carolum* Delphinum absentem postulavit in Judicium de nece Ducis Burgundiæ, fecitque ut judicaretur indignus, qui in Regnum succederet, & omni spe regnandi dejiceretur. His ita constitutis, *Henricus* V. Angliæ Rex, quasi Orbis terrarum victor, in Angliam reversus est, fratremque suum Ducem Clarentiæ Parisiis reliquit cum titulo Gubernatoris Galliarum Regni. *Carolus* Delphinus in his rerum angustiis copias collegit, & prælium an. MCCCCXXI. cum Anglis ad Baugium in Andibus conseruit, in quo Angli magna clade affecti sunt, cæsusque Dux Clarentiæ, *Henrici* V. Anglici Regis frater. Hanc cladem cum accepisset *Henricus* Anglorum Rex, fraternos manes ulturus, cum ingentibus copiis venit in Gallias, sed infausto exitu, nam totum pene ipsius exercitum pestis, fames, & rusticorum exercitus dissiparunt. Minuit tamen utcumque dolorem utriusque cladis *Henrico* V. Angliæ Regi genitus ex *Catharina* filius *Henricus*, hæres Galliarum Regni injuste designatus per pacta matrimonii *Catharinæ* Franciæ, *Caroli* VI. filiæ, cum *Henrico* V. Anglorum Rege, quæ Observationibus in suis in Historiam *Caroli* VI. inseruit *Godefridus* pag. 696. Verum perbrevem ex hoc nato sibi filio lætitiam habuit *Henricus* V. Angliæ Rex. Anno siquidem sequenti, seu 1422. *Henricus* Angliæ Rex in morbum incidit, eoque ingravescente, ad Vincennarum nemus delatus obiit, duosque sibi superstites fratres reliquit *Belfortium* & *Glocestrium* Duces, quorum primo Regni Franciæ, alteri Angliæ Regni administrationem partitus est, eosque rogavit, ut ejus filio *Henrico*, qui unius duntaxat anni puer erat, patrum loco essent, donec adolesceret. *Henrici* V. Angliæ Regis mortem secuta est eodem anno 1422. *Caroli* VI. Galliarum Regis mors, atque ita demum factum est, ut *Carolus* Delphinus, *Caroli* VI. Galliarum Regis filius, tot hactenus sævis tempestatibus actus, defuncto patre, in jura regiæ successionis, & naturæ lege, & gentium Institutis, & Franciæ inconcusso jure vocatus sit, dictus Rex *Carolus* VII. cognomento *Victor*, eo quod Regnum Franciæ fere perditum, & ab Anglis occupatum recuperaverit tum bellica virtute, tum præsertim fretus auxilio Dei, qui his calamitosis temporibus *Joannam Darciam*, Aurelianensem Puellam, vulgo Gallice dictam *La Pucelle d'Orleans*, velut alteram *Deboram*, suscitavit, quæ ultima metuentium Gallorum animos erigeret, Patriam liberaret, Anglos profligaret, Regem, remque Francicam in pristinum splendoris statum restitueret.

D. Gestio quam maxime scire præclara facinora, quibus hæc Puella Aurelianensis, *Joanna Darcia*, Regem *Carolum* VII. a potentissimis hostibus Anglis, totumque Galliarum Regnum ab imminenti ruina vindicaverit?

M. Non omnia istius heroinæ Puellæ Aurelianensis toto Orbe celebrata facinora hic referenda suscipiam, cum bellica facta hujus Puellæ, quæ magnum historiæ, & Galliarum Regni decus est ac ornamentum, libri potius materiam, quam Compendii historici suppeditent argumentum; sed illustriora tantum ejus gesta perstringam, ut inde intelligas, Deum aliquando infirma eligere, ut fortia quæque confundat. *Joanna Darcia*, rusticana, & simplicis animi Puella, nata est in agro Tullensi, *Jacobo* patre Agricola, & *Isabella* matre. A Deo, dum pascendo ovium gregi intenta esset, jussa est ad Galliarum Regem proficisci, arma induere, collapsum absque spe Regnum erigere, & perduellium populorum factiones viresque infringere. Redactus erat eo tempore ad ultimas angustias Gallorum Rex *Carolus* VII. & bis acie victus, *Rex Bituricum* ab hostibus per ludibrium dicebatur. Aureliam, nobilissimam Galliæ Celticæ urbem, obsidione cinxerant Angli, eamque mox occupaturi erant, cum ad Regem *Carolum* VII. cui ultimum imminebat periculum, hæc Puella divinis instructa vocibus venit, asserens se a Deo missam esse, ut Aureliam ab Anglica obsidione liberaret, & statim Martio ardore succensa, in ferrum, ignem, gladios, & in omnia vitæ discrimina ultro prosiliens ad solvendam Aureliæ obsidionem intrepide perrexit, & per hostium munitiones impetu facto, obsessis auxilia, commeatumque intulit. Dein, Anglos aggressa, crebris irruptionibus eos fregit, ab urbe repulit, ad *Patajum*, Belsiæ vicum, profligavit, capto *Talleboto* Anglorum exercitus Duce. Regem *Carolum* VII. per medios hostes ad inaugurationem suscipiendam Rhemos perduxit, Urbes Trecas, Catalaunum, Remosque Regiæ potestati subjecit, Bellovacum, Laudunum, Suessiones, Compendium, Silvanectum, aliaque Oppida Anglis eripuit. Tandem, irrito co-

natu

natu Lutetia ab Anglis tentata, Compendiensibus ab iisdem Anglis obsessis suppetias ferens hæc Puella, dicta Aurelianensis, urbem ingressa est, sed postera die eruptionem faciens, ab hostibus capta, in Anglorum potestatem venit, a quibus Rothomagum ducta, & magiæ, hæreseos, & luxuriæ per calumniam accusata, ac nemine in ejus defensionem hiscere auso, Sæculari tradita Magistratui, viva in foro exusta est die 31. Mensis Maji anno MCCCCXXXI. Verum, istius heroinæ Puellæ Aurelianensis innocentia multis momentis liquido comprobari potest. Primo quia *Carolus* VII. Galliarum Rex, ei prædicanti, se a Deo missam fuisse, non prius fidem adhibuit, quam variis interrogationibus a Theologis, Jurisperitis, Proceribus, & Senatu Parisiensi tunc Pictavium translato, tentata ac probata fuisset, & ipsa prudenter, constanter, ac sancte ad omnia respondisset. Secundo, hanc Puellam innocentem, ac Deo charam fuisse facile persuadent, tum fecundissimus rei secutus exitus, qualem non nisi Deo auctori adscribere sit, tum etiam ingentia ejusdem Puellæ, duodeviginti annos duntaxat tum temporis natæ, in Regum, totumque Galliarum Regum merita, quæ Rex *Carolus* VII. commendavit Regio Diplomate, quo mirabilem illam Puellam, ejusque patrem, matrem, fratres, consanguineos, ac eorum posteros, ad nobilium ordinem anno MCCCCXXIX. evexit, ut videre est apud *Dionysium Godefridum*, qui Regium istud Diploma refert in suis Observationibus ad historiam *Caroli* VII. Tertio, vitæ illius Puellæ innocentiam, ac Sententiæ in eam ab hostibus latæ iniquitatem luculenter ostendunt gravissimi Scriptores, quos laudat *Joannes Hordal* in Vita ejusdem admirabilis Puellæ. Hi siquidem probatissimæ fidei Scriptores, de illius Puellæ natalibus, vita, religione, moribus, rebusque gestis sermonem habentes, testantur, Virginem illam injuria fuisse damnatam. Non inficior quidem, hanc Puellam Aurelianensem ab Universitate Parisiensi censura esse perstrictam tanquam proditricem, dolosam, crudelem, sitibundam effusionis sanguinis humani, seditiosam, & ad tyrannidem provocantem, Schismaticam, Apostatricem, divinatricem, blasphemam in Deum, contemptricem Dei in suis Sacramentis, Legis divinæ ac sacræ doctrinæ, Sanctionumque Ecclesiasticarum prævaricatricem, male sapientem & errantem in fide, atque de Idolatria suspectam &c. Hanc Universitatis Parisiensis Censuram *Egassius Bulæus* inseruit tomo 5. Historiæ Universitatis Parisiensis a pag. 394. usque ad pag. 409. At, istius Censuræ Universitatis Parisiensis nulla ratio merito haberi debet, tum quia extorta fuit ab *Henrico* VI. Angliæ Rege, qui tunc Parisiis dominabatur, seque Galliæ Regem appellabat, & a *Petro Cauchonio*, Vinitoris in agro Rhemensi filio, Episcopo Bellovacensi, insigni Anglorum fautore, patriæ, religionis & æquitatis proditore; tum quia etiam *Callistus* III. Pontifex Maximus, volens ut causa Puellæ Aurelianensis diligentius examinaretur, dedit an. MCCCCLVI. Judices *Joannem* Archiepiscopum Rhemensem, *Guillelmum* Parisiensem, *Richardum* Constantiensem, Episcopos, qui, visis & accurate expensis omnibus & singulis Processus Instrumentis, Actis, monumentis, & Scripturis, Puellam Aurelianensem innocentem dixerunt, pronuntiarunt, declararunt, & omnes Processus in ipsam factos, vel Sententias in eam latas, tanquam *dolum*, *calumniam*, *iniquitatem*, *repugnantiam*, *jurisque & facti errorem continentes* damnarunt, atque auctoritate Apostolica omnino resciderunt, & in irritum miserunt, ut constat ex Sententia ab his lata, quam ex Regio Cartophylacio erutam, in suis ad Historiam *Caroli* VII. Observationibus edidit *Dionysius Godefridus* pag. 903. Legendus est etiam *Egassius Bulæus* pag. 406. ejusdem Tomi Historiæ Universitatis Parisiensis, ubi aperte innuit, hanc Universitatis Parisiensis Censuram contra Puellam Aurelianensem, instigante *Henrico* Angliæ Rege, qui etiam se Galliæ Regem nuncupabat, factam fuisse, eaque de causa eumdem *Henricum* Regem, ne quid probri in Episcopum Bellovacensem, in Doctores Parisienses, aliosque, qui in hoc negotium inquisierant, jaceretur, eos suis litteris immunes esse voluisse; Universitatem quoque Parisiensem ad Summum Pontificem, ad Collegium Cardinalium, & ad Imperatorem litteras perscripsisse, in quibus totius negotii seriem, executionemque judicii exponit. Quas Universitatis Parisiensis litteras postquam descripsit *Egassius Bulæus*, subdit: *Cæterum Valeranus Varanus*, Theologus Parisiensis, *sub finem* lib. IV. *vitæ*, quam carmine conscripsit, Puellæ Aurelianensis, ait, *Cor Virginis Aurelianensis mediis in cineribus illæsum intactumque & sanguine plenum fuisse inventum*.

Postremo enituit pietas in morte Puellæ,
In cinerem cunctos dum flamma resolveret artus,
Illæsas cor habet venas, mirabile dictu,
Nec sinceri animi temerant incendia sedem;
Albaque tum visa est orbi prodire columba,
Et petere Æthereos, multis spectantibus, Orbes.

His & aliis momentis probatur innocentia Puellæ Aurelianensis, quam statim ac Angli inique damnassent, ac vivam combussissent, toto Galliarum regno pulsi sunt magnis cladibus affecti, & omnes urbes, quas occupaverant, in *Caroli* VII. Galliarum Regis, ubique victoris, potestatem ac fidem receptæ. Sic res Anglorum post Puellæ Aurelianensis supplicium in præceps ruentes documento fuerunt, hanc *Samsonis* æmulam morte sua, & flammis plus eis, quam vita & armis nocuisse. In istius gloriæ partem cum Puella Aurelianensi optimo jure venire debet *Carolus* VII. sapientissimus, & fortissimus Galliarum Rex, qui amplissimas Urbes, & integras Provincias per nefariam conjurationem ab ejus obsequio divulsas partim armis, partim deditione recepit, ac summa voluptate

perfusus, omnia in suo Regno derepente in melius mutata vidit, quæ ipse depofita propemodum & conclamata invenerat, dum, mortuo patre suo *Carolo* VI. Regni habenas moderari cœpit, Regnavit autem in Galliis *Carolus* VII. annos triginta novem, & obiit anno Mccclxi. Fuit optimus Princeps, cujus pietatem, fortitudinem, justitiam, benignitatem, studium Religionis, & pacis Ecclesiasticæ cæterasque alias Regias dotes passim prædicant Scriptores. Eo regnante procusa est ab Episcopis Ecclesiæ Gallicanæ in Concilio Bituricensi anno Mccccxxxviii. celebrato *Pragmatica sanctio*, quæ in Galliis viguit usque ad annum MDXVI. quo, inito *Leonem* X. Pontificem Maximum inter & *Franciscum* I. Galliarum Regem *Concordato Gallico*, ut vocant, abrogata est pragmatica illa sanctio, sicut fusius ostendemus in sexto Colloquio in Historiam Sæculi XVI. Quatuor filios, & septem filias *Carolus* VII. suscepit ex conjuge sua *Maria*, filia *Ludovici* II. Ducis Andegavensis; sed duo duntaxat filii ei superstites vixerunt *Ludovicus*, & *Carolus*, quorum primus *Carolo* patri successit in Galliarum Regnum, dictusque est *Ludovicus* XI.

D. Virtutum Patris sui *Caroli* VII. sicut & Galliarum Regni hæresne fuit ac studiosus sectator *Ludovicus* XI.?

M. Patri suo *Carolo* VII. longe dissimilem se se in Galliarum Regni administratione exhibuit *Ludovicus* XI. qui, mota in patrem rebellione, apud *Philippum* Burgundiæ Ducem exul vixit, donec fuerit post mortem patris Galliarum Rex salutatus annos undequadraginta natus. Eum Principem fuisse ingenio quidem perspicaci, & acuto, sed callido, versatili, suspicioso, pervicaci, vario, & incerto, memoriæ prodiderunt Historici. Enituit in ipso præsertim haud vulgaris prudentia politica, qua se e gravissimis periculis expedire, & a negotiorum difficillimorum ambagibus explicare solebat. Enim vero sub exordium Regni sui ad Regis Aragoniæ cum *Henrico* Castellæ Rege dirimendam Controversiam electus arbiter *Ludovicus* XI. suis ipse rebus semper intentus, Comitatus Ruscinonensem, & Cerdaoiæ Regno suo adjunxit. Nec iis contentus, quatuor ad Somonam urbes, *Sanquintinum*, *Peronam*, *Ambianum*, *Abbavillam*, cum Comitatu Pontinensi, & alia Oppida, quæ vi pacis Atrebatensis *Carolus* VII. Galliarum Rex, pretio quadringentorum millium aureorum *Philippo* Burgundiæ Duci oppignoraverat, corrasis undequaque pecuniis, redemit. Id iniquo animo tulit *Carolus* Comes Carolesii, *Philippi* Ducis Burgundiæ filius, a quo Principes, & nobiles Galliæ sollicitati, se adversus Regem *Ludovicum* XI. quem oderant, paratos ostenderunt, & in eum conjurationem fecerunt, quæ dicta est *Factio boni publici*, eo quod conjurati illi Principes, licet peculiarem odii causam, & belli gerendi occasionem haberent, causam tamen boni publici prætexerent, & necessitatem tollendi vectigalia, quibus populus opprimebatur. Pugnam cum exercitu conjuratorum ad *Montem Lehericum*, qui ab urbe Lutetia octavo circiter lapide distat, commisit die XXVII. Julii anni MCCCCLXV. *Ludovicus* XI. sed cum neutri exercitui satis liquida victoria constitisset, & aliunde fœderati Principes, magnas undequaque copias accipientes, bellum acrius instaurarent, consultius visum est *Ludovico* XI. sequi saluberrimum Consilium sibi datum a *Francisco Sfortia* Duce Mediolanensi, ut videlicet Principibus contra ipsum fœderatis omnia, quæ peterent, in præsenti concederet, distractos deinde a se invicem singulos data occasione opprimeret. Eo Consilio tempestive usus *Ludovicus* XI. pacem cum Principibus conjuratis pepigit ad *Confluentium* prope Parisios die V. Mensis Octobris anni MCCCCLXV. cujus initæ pacis conditiones Observationibus suis in Historiam *Philippi Cominæi* inseruit *Dionysius Godefridus* pagina 403. Editionis Regiæ. Hoc pacto dissipata est illa Principum fœderatorum in *Ludovicum* XI. Galliarum Regem Factio excitata potissimum a *Carolo* Comite Carolesii, *Philippi* Ducis Burgundiæ filio, qui unde sibi ditionum suarum incrementa pollicebatur, inde sibi ultimum excivit exitium. Nam cum esset natura ferox, amplis opibus superbiens, & novarum cupidus rerum finitimos lacessere non destitit, præsertim *Renatum* Lotharingiæ Ducem, quem Principatu spoliatum conpulit in Franciam fugere. Postea, Helvetios aggressus, infelici marte cum eis pugnavit, duobus præliis magna suorum internecione profligatus. Quo factum est, ut *Renatus* Lotharingiæ Dux opibus *Ludovici* XI. suffultus, ademptum sibi Principatum recuperarit, quem, dum *Carolus* Comes Carolesii, *Philippi* Ducis Burgundiæ filius, iracundia præceps, denuo invadere molitur, & *Nanceium* obsidet, a *Renato* Lotharingiæ Duce, Germanicis, & Helveticis auxiliis instructo, victus, in prælio cecidit V. Januarii anni MCCCCLXXVI. unica relicta filia *Maria*, quæ *Maximiliano*, Imperatoris *Friderici* filio, nupta est. Audita *Caroli* Ducis Burgundiæ morte *Ludovicus* XI. Galliarum Rex, Burgundiæ Ducatum occupavit, veteremque in Belgio ditionem potestati suæ subjecit. Tandem *Ludovicus* XI. gravissimo ac diuturno morbo implicitus, mortisque horrore perculsus, omnibus Sanctis vota nuncupavit, ut valetudinem recuperaret, & longiori vita potiretur, cujus tanto desiderio tenebatur, ut Medico suo singulis mensibus decem millia nummum donaret. Quin etiam ex Calabria *Sanctum Franciscum de Paula*, Ordinis FF. Minorum Fundatorem, evocavit, a quo de voluntate Dei, qui ipsum ex hoc mundo vocare decreverat, admonitus, ejusdem Sancti precibus, & adhortationibus mortem tranquillo animo expectavit, & omnibus Ecclesiæ munitus Sacramentis obiit die XXIX. Augusti anni MCCCCLXXXIII. ejusque Corpus in Æde *B. Mariæ de Cleriaco* sepultum est. Filio suo *Carolo*, quem ex *Carola*, filia *Ludo-*

Ludovici Sabaudiæ Ducis, susceperat, egregia ante obitum suum documenta dedit, quæ legi possunt inter *Observationes Dionysii Godefridi* pag. 488. Legendus pariter est *Philippus Cominaus*, qui *Ludovici* XI. & *Caroli* VIII. Galliæ Regum *Historiam* Gallice scripsit, quam *Justus Lipsius* in Notis *ad primum librum Politicorum* judicat esse dignam, quæ ab omnibus *Alexandris* legatur, & quam sibi, veluti in Breviarium Imperatorum, assumpserat *Carolus* V. Cæsar.

D. Mortuo *Ludovico XI.* nullisne turbis agitatum est Galliarum Regnum?

M. Moriens *Ludovicus* XI. tutelam filii sui *Caroli*, qui tertium decimum agebat annum, commiserat *Annæ* sorori suæ, quam *Petrus Borbonius*, Bellijoci Dominus, uxorem duxerat. Eam sibi prælatam ægre tulit *Ludovicus* Aurelianensis Dux, qui ad *Franciscum* Britanniæ Ducem fugiens, ac belli facem præferens, plerosque Regni Proceres in societatem vocavit; sed commisso ad Fanum *Albini* in Aremoricis cum regiis Ducibus prælio, Dux Aurelianensis victoria pariter ac libertate cecidit anno MCCCCLXXXVIII. & a Galliarum Rege *Carolo* hujus nominis VIII. filio *Ludovici* XI. per triennium in carcere detentus est. Supplici tamen Britanniæ Duci ea lege venia concessa est, ut quod armis Regis *Caroli* VIII. partum erat, id in illius potestate maneret. Inter hæc, *Francisco* Britanniæ Duce defuncto, *Annam*, ejus filiam, *Maximiliano* Romanorum Regi pactam, matrimonio sibi copulavit *Carolus* VIII. repudiata *Margarita*, filia *Maximiliani*, quam, Patre *Ludovico* XI. auctore, sibi desponderat. Id autem omnino necessarium esse duxit *Carolus* Rex, ut Britannia, pro qua toties cruentis admodum præliis decertaverant Galli, redemptis, ac conciliatis eo conjugio Britonum animis, pristina quiete frueretur, & ut prædicta Provincia, quæ ad arcendas Anglorum Classes maxime opportuna erat, Gallico Dominio in perpetuum amico fœdere uniretur. Hujus matrimonii pacta *Carolum* VIII. inter & *Annam*, Britanniæ Ducis filiam, inita die XIII. mensis Decembris anni MCCCCXCI. publicavit *Dionysius Godefridus* in suis Observationibus pag. 622. eademque ex *Argentræo* Aremoricæ Historiæ Scriptore Latine inseruit in suis Observationibus in Commentarios *Philippi Cominei* pagin. 518. Hoc *Caroli* Regis matrimonium haud parum movit *Maximiliani* Romanorum Regis stomachum, tum ob repudii filiæ suæ *Margaritæ* opprobrium, tum maxime ob sibi abreptam Britanniæ prædam, quam ex matrimonio *Annæ*, Britanniæ hæredis, seipsum consecuturum sperabat. Sua itaque spe delusus *Maximilianus* bellum *Carolo* VIII. Galliarum Regi intulit, sed cum ei viribus impar esset, pacem cum ipso, recepta filiæ dote, inire coactus est. Hujus sancitæ pacis Tractatum Silvanecti confectum die XXIII. mensis Maji anni MCCCCXCIII. refert sæpe laudatus *Dionysius Godefridus* in Observationibus ad Historiam *Caroli* VIII. pag. 640. & ad *Philippi Cominei* Commentarios, pag. 507. Eo Austriaco bello feliciter confecto, paceque in Regno composita, *Carolus* VIII. Expeditionem Italicam magno animo suscepit, ad eam præcipue instigatus a *Ludovico Sfortia* Mediolani Principe, qui exitialibus odiis a *Ferdinando* Rege Neapolitano, & ab *Alphonso* ejus filio diffidebat. Anno itaque MCCCCXCIV. *Carolus* Rex superatis Alpibus in Italiam descendit, eamque repentino terrore complevit. Pisis, Florentiæ, & Romæ magnifice exceptus, recta Neapolim duxit exercitum, totoque Regno, nemine obsistente, potitus est. Hic rapidus victoriarum, triumphorumque cursus timorem incussit Venetis, & *Ludovico Sfortiæ* Duci Mediolanensi, qui adjunctis sibi *Maximiliano* Imperatore, & *Ferdinando* Hispaniæ Rege, clam etiam *Alexandro* VI. Pontifice Maximo favente, conjurationem fecerunt, & *Carolum* VIII. Galliæ Regem, ordinatis in Apulia rebus, & in Galliam redeuntem intercludere decreverunt. Erant in Venetorum castris millia quadraginta armatorum, *Carolo* vero Regi septem haud amplius millia militabant. Nihilosecius, commisso, apud *Forum-novum* non longe a Parma Civitate distans, prælio, ab exigua Gallorum manu perrupta sunt hostium castra, & Rex e tantis angustiis, Deo favente, liberatus, gloriæ ac decoris plenus rediit in Gallias anno MCCCCXCV. Hic fuit exitus illius Expeditionis Italicæ, in qua, ut candide fatear, bellica Gallorum virtus, quam prudentia magis emicuit, tanta siquidem incuria Galli, oblectationibus ac ludis dediti, hoc administrabant Regnum, ut ad id dissipandum, non occupandum venisse viderentur. Hinc anno sequenti, seu 1496. Neapolitani, ceterique omnes ad *Ferdinandum* defecerunt, & paulo post, mortuo *Gilberto Mompenserio* Prorege Neapolitano, Galli ex Italia excesserunt, tam facile perdito Neapolis Regno, quam parto. *Carolus* VIII. in Galliam reversus, obiit Ambasiæ in Turonibus die septima Aprilis anni MCCCCXCVIII. annos natus duodetriginta, repentina morte, seu Apoplexia sublatus, prævisa tamen, ac maculis conscientiæ paulo ante detersis accurate per pœnitentiam, & Confessionem Sacramentalem. Fuit optimus Princeps, magnificus, comis, pius, ac liberalis. Waldenses Hæreticos in Vallibus, aliisque Delphinatus locis adhuc degentes partim exterminavit, partim ad Catholicam Religionem cum summa sollicitudine revocavit. *S. Franciscum de Paula* maxima veneratione prosecutus est, & Ordinem FF. Minorum recens ab eo institutum fovit, & Regia munificentia ipsis plura Cœnobia fundavit, *Plessiaci* nimirum, *Ambasiæ*, & *Romæ* celebre illud *Trinitatis de Monte*, in quo statuit, annuente Romano Pontifice, ut Superior, quem *Correctorem* vocant, semper Gallus esset, nullique unquam Fratres in eo recipi possent, nisi e Gallis oriundi. Quam legem etiamnum accuratissime observant ejusdem Cœnobii Patres, veri filii *S. Francisci de Paula*, cujus sanctitatem arctissima, sibique semper constanti vitæ regularis disciplina æmulantur, & suavissimum virtutum odorem longe late-

quæ diffundunt. Nullum superstitem filium reliquit Carolus VIII. Galliarum Rex. Quapropter ei ex lege successit *Ludovicus* Dux Aurelianensis, agnatione proximus, qui Rhemis inauguratus dictus est *Ludovic.* XII. Rex sine controversia magnus, singulari fortitudine, prudentia, & clementia nulli secundus, tantaque erga suos subditos charitate præditus, ut dulce, ac Principibus perhonorificum *Patris populi* cognomen promeritus sit. Adeo a vindicta alienum gerebat animum, ut a nonnullis incitatus in eos, a quibus sub *Carolo VIII.* offensus fuerat ac vexatus, incunctanter responderit: *non esse Regis Francorum vindictam sumere de injuriis Duci Aurelianensi illatis*. Ut primum Galliarum Rex salutatus est *Ludovicus* XII. se utriusque Siciliæ, ac Hierosolymorum Regem, & Mediolanensem Ducem appellari voluit, ad Expeditionem Italicam animum appulit, totusque in eam incubuit. Sed de hac Expeditione Italica, e qua magni prodierunt tumultus, qui totam Italiam, ac prope Galliam concusserunt, sicut & de aliis Gestis *Ludovici* XII. Galliarum Regis, commodius agemus in primo Colloquio in Historiam Sæculi XVI. quo ineunte abiit e vivis *Ludovicus Rex*, seu anno millesimo quingentesimo decimo quinto.

D. Galliam irruptionibus Anglorum Sæculo XV. fuisse infestatam, ac tandem, supremo favente Numine, excusso illorum jugo, pristinam libertatem recuperasse, satis hactenus exposuisti. Nunc vero, quo loco res Ecclesiæ in Anglia essent, breviter ostendere debes, exhibendo seriem, Gestaque Regum, qui Sæculo XV. summa rerum in Angliæ Regno potiti sunt.

M. Regnabat in Anglia sub finem decimi quarti Sæculi *Richardus* hujus nominis II. sicut ostendimus in Colloquio I. in Historiam Sæcul. XIII. & XIV. At *Richardo* Rege anno millesimo tercentesimo nonagesimo nono injuste exauctorato & abdicare coacto, *Henricus*, filius *Joannis* Ducis Lancastriæ, Regnum Angliæ usurpavit, sibique parricidio firmavit, sublato e vivis *Richardo* legitimo Rege, quem detrusum in Turrim Londinensem captivum detinebat. Occiso itaque *Richardo*, Regno Angliæ potitus est *Henricus* hujus nominis IV. qui tamen eo Regno parto tam grandi scelere usus non est. At enim, præter varios motus, conjurationesque Procerum, *Henrici Percicii*, & *Dulglassii* Comitis Scoti, bellaque civilia, quæ in Vvallia excitata ejus Regnum turbulentum, & inquietum reddiderunt; nihil propius fuit, quam ut acerrimo bello, eoque justissimo a Gallis impeteretur ob dotem *Isabellæ* filiæ *Caroli* VI. Galliarum Regis, quam *Richardus II.* Angliæ Rex uxorem duxerat. At *Isabella* cum dote, & supellectili in Galliam remissa, pacem cum Gallis composuit *Henricus IV.* Turbas etiam in Regno Angliæ excitarunt Hæretici Wiclefistæ, quos Rex *Henricus IV.* semper exagitatus, & infestatus est, cumque Parlamento Conventriæ congregato, Proceres quidam Wiclefianæ hæreseos veneno infecti ei suaderent, ut, exhausto Regni ærario, in Ecclesiæ bona manum mitteret, & hoic pravo Consilio animose resisteret *Thomas Arundellius* Archiepiscopus Cantuariensis, respondit Rex, sibi propositum esse Ecclesiæ Jura, libertatemque servare. Ecclesiæ leges perutiles tulit *Henricus IV.* Angliæ Rex, inter quas edixit, ne Clerici ad Sæculare Tribunal raperentur, & ne pueros infra annum ætatis decimum quartum Religiosi Mendicantes Monastico habitu induerent, absque parentum, vel Tutorum consensu. Obiit *Henricus IV.* dum Expeditionem Hierosolymitanam cogitaret, die XX. mensis Martii anni MCCCCXIII. Londini in Ædibus Abbatis Westmonasteriensis, in Cubiculo, cui nomen *Jerusalem*, ex quo statim intellexit Rex, sibi ultimum vitæ terminum imminere, impletumque illud vaticinium, quo prænunciatum fuerat, *Jerusalem* sibi fatalem fore. Collegium Windesoriense magnificis Ædibus, possessionibus, privilegiis, & præsertim, delato illuc *Sancti Georgii* Martyris Ordinis Periscelidis, & Militiæ Anglicanæ patroni, capite, ornavit, & alia præclare gessit, quæ legi possunt apud *Polydorum Virgilium* in Historia Anglicana, & *Nicolaum Garpsfeldum* Sæculo XV. *Historia Ecclesiasticæ Anglorum*. Mortuo *Henrico IV.* in Angliæ Regnum successit *Henricus V.* ejus filius, annos natus XXVI. Princeps bellicosus, qui suo non contentus Regno, æstu ambitionis abreptus Galliæ Regnum invadere, armisque subigere pro viribus tentavit. Hinc, ut paulo ante diximus, captata occasione ægritudinis *Caroli* VI. deliri Galliarum Regis, & feralium dissidiorum, quæ inter Principes fervebant, Galliæ bellum intulit, Gallisque Azincurtio prælio victis, occupata Normannia, & aliis captis Provinciis, ipsum *Carolum* VI. Galliarum Regem in suam potestatem redegit, *Catharinam*, ejusdem *Caroli*, Regis filiam, duxit uxorem, ac tandem Parisios veniens ingenti lætitia a stulto populo exceptus est, Regni Galliarum Rector, ac Hæres fuit renunciatus anno millesimo quadringentesimo vigesimo. Verum, tot victoriarum *Henrici* Regis Angliæ cursum cito abrupit Deus, rebus Gallicis maxime propitius. Anno siquidem millesimo quadringentesimo vigesimo secundo, die ultima Augusti obiit in castro Saltus Vincennarum prope Parisios *Henricus* V. Angliæ Rex, & moriens testatus est, votum se concepisse petendi Hierosolymam ad sanctam Civitatem, de manibus Infidelium eruendam. Qua profecto Expeditione sacra majorem gloriam consecutus fuisset, quam Christianos sine causa invadendo, & *Carolum* Delphinum, legitimum Galliarum Regni hæredem, proscribendo, eumque judicando indignum, qui in Regnum succederet. Unde non mirum, si *Carolus* Galliæ Delphinus, ab hac inquissima Sententia ad Deum provocans, eum auxiliatorem fuerit expertos, ejusque potentissimo adjutus præsidio, non solum Anglis, sed & aliis hostibus in ipsum conspirantibus par, immo superior extiterit, sicut superius ostendimus. Ceterum, pie ex hac vita migrasse *Henri-*

ricum V. Angliæ Regem, eumque magnanimitate, prudentia, fortitudine, scientia militari, aliisque virtutibus inter omnes sui temporis Principes eminuisse, testantur Historici *Polydorus Virgilius*, *Harpsfeldius*, & *Walsinghamus*. Inter ejus pietatis opera, hæc potissimum a laudatis illis Scriptoribus celebrantur, quo videlicet sub exordium Regni sui solutiorem Adolescentiæ suæ vitam, ejectis ex Aula voluptatum, lasciviæque sociis, ita emendaverit, ut ceteris virtutis, & modestiæ exemplo esset: Quod Carthusianis, & Brigitanis Virginibus duo Cœnobia extruxerit, fundarit, locupletarit: Quod denique ad Magistratus & publica munera viros integerrimos, & ab omni avaritiæ labe, aut partium studio alienos adlegerit. Filium unicum, *Henricus V.* Angliæ Rex reliquit ex conjuge sua *Catharina*, Regis Galliarum *Caroli VI.* filia, dictum *Henricum VI.* paterni Regni hæredem, anniculum puerum, cujus specialem educationis curam *Thomæ* Exoniensi Duci, & *Henrico* Vvintoniensi Episcopo credidit. *Joannem*. Ducem Bethfordiæ, fratrem suum, Regno Francorum: *Hunfredum*, fratrem alterum, Ducem Glocestrensem, Regni Anglici Procuratorem instituit. Interea, vehementibus licet bellorum tam civilium, quam externorum, Gallia adhuc quateretur turbinibus, res tamen Christianissimi Regis *Caroli* VII. per cæleste auxilium *Joannæ*, dictæ *Puellæ Aurelianensis*, cujus jam mentionem fecimus, cum prosperiorem sortirentur exitum, Angli ad res suas collabentes in Galliis sustinendas magis, quam promovendas, Regem suum *Henricum* VI. annum ætatis suæ duodecimum agentem ex Anglia Parisios cum majoribus copiis evocarunt, eumdemque in Parisiensi Ecclesia, Beatissimæ Virgini Mariæ sacra; Regem Francorum coronarunt anno MCCCCXXXI. Quem Regis Franciæ titulum sine re hactenus Reges Angliæ retinuerunt. Hæc nihilosecius Regis *Henrici VI.* inauguratio Parisiis facta nullo pacto Gallos impedivit, quominus rerum secundarum cursu uterentur, Anglorumque impetus, variis consertis præliis, ita retunderent, ut tandem eorum Rex *Henricus sextus*, non solum (ut est rerum humanarum vicissitudo) omnia, quæ in Gallia pater occupaverat, verum etiam avitum Angliæ Regnum una cum vita, tam sua ipsius, quam propinquorum, culpa perdiderit, sicut diserte testatur *Nicolaus Harpsfeldius* Sæculo XV. *Historiæ Ecclesiasticæ Anglorum*, his verbis: *Henricus sextus Rex Franciæ ab Anglis proclamatus & coronatus, haud diu potitus est iis, quæ Pater ipsi in Gallia reliquerat. Hebetatæ sunt, pauloque post interiere omnes Anglorum vires & recens gloria; & quæ pater in Gallia, aut re aut spe possedit, universa, & suum etiam postea regnum, intestinis dissidiis, importunaque suorum ambitione, cum ipsa vita filius perdidit*. Qui autem id factum fuerit, paucis aperiam. Orta in Anglia factione Principum, & *Hunfredo*, Anglici Regni Procuratore, ab æmulis trucidato, Angli intra quinquennium totius Normanniæ, & Aquitaniæ jacturam fecerunt, Galliaque demum penitus pulsi sunt anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo tertio. Sed gliscente in Anglia domestica illa Principum factione, cujus auctor erat *Richardus* Dux Eboracensis, ei sese strenue opposuit *Henricus* Rex, qui tamen collatis signis a *Richardo* Duce Eboracensi superatus est, atque de Consilii Decreto sancitum, ut post mortem *Henrici* VI. in Regnum Angliæ succederet *Richardus* Eboracensis, & interim Regni Rector esset. Tam insignem injuriam illatam Regi *Henrico VI.* pati minime potuit *Margarita*, Renati Andegavensium Ducis filia, & *Henrici* VI. Conjux virili animo prædita mulier, quæ haud exigua manu contracta, ad asserendum in libertatem maritum suum, qui Londini captivus detinebatur, commisso prælio *Richardum* Eboracensem vicit & interfecit, moxque *Richardum* alterum, Comitem Vvarvicensem, castris exutum in fugam conjecit, ac virum suum *Henricum* VI. non solum libertate donavit, sed in Regnum Angliæ restituit: Verum cum copias reparasset *Eduardus* Marchiæ Comes, *Richardi* Ducis Eboracensis filius, Comitis Vvarvicensis fretus auxilio *Henricum* VI. vicit, eum ex Anglia cum *Margarita* conjuge in Scotiam fugere compulit, Rexque ipse Angliæ renuntiatus est tertio Kalendas Julii anni millesimi quadringentesimi sexagesimi primi. *Eduardus* itaque, quem aliis hujus nominis IV. alii melius VII. appellant, Regnum quidem Angliæ occupavit, sed eo pacifice potitus non est. Orta siquidem inter illum & *Richardum* Comitem Vvarvicensem simultate, ab eodem Comite Regno ejectus est, & *Henricus* VI. pristinam ad dignitatem reductus anno MCCCCLXXI. *Eduardus* tamen, opitulante *Carolo* Burgundiæ Duce, amissum Regnum eodem anno recuperavit, *Richardum* Comitem Vvarvicensem in prælio occidit, *Eduardo* Vvalliæ Principi, unico Regis *Henrici VI.* filio, necnon ipsimet *Henrico* patri vitam eripuit. Sic Regnum, vitamque perdidit *Henricus* VI. qui regnavit in Anglia annos triginta octo, & post receptum Regnum, sex menses. Vixit annos LII. Princeps fuit, teste *Polydoro Virgilio* Historiæ Anglicanæ libro vigesimo tertio, mitis, simplicique ingenio præditus; quia pacem bello, quietem sollicitudini, honestum utili, & otium curis anteponebat. Eo nihil sanctius, nihil castius, nihil probius. In eo pudor, modestia, integritas, patientia in adversis summa. Non inhiabat ad opes, non sitiebat honores, & animæ tantum saluti studebat, qua sola sapienter quidem bona, ejusque amissione mala metiebatur & definiebat. Denique, ejus sanctitatem comprobarunt miracula ad ipsius sepulchrum edita, de quibus agit Nicolaus *Harpsfeldius* Sæculo XV. Historiæ Anglicanæ cap. 4. & 5. Quibus permotus *Henricus VII.* Angliæ Rex, apud Summos Pontifices *Alexandrum* VI. & *Julium* II. suas preces, curasque interposuit, ut *Henricus* VI. ejus in Re-

gno Angliæ decessor, Sanctorum Fastis adscriberetur. Sed *Henricus* VII. morte interceptus, antequam debita inquisitio perfici potuisset, negotium istud, quod maxime in votis habebat, ad optatum exitum perducere nequivit.

D. *Eduardus* hujus nominis VII. qui tam injuste vitam, Regnumque eripuit *Henrico* VI. gubernavitne diu Angliæ Regnum?

M. *Eduardus* hujus nominis *Septimus* regnavit in Anglia viginti & tribus annis, & extinctus est anno MCCCCLXXXIII. Duos filios minorennes reliquit, scilicet *Eduardum* Vualliæ Principem, annos tredecim natum, & *Richardum* Ducem Eboracensem, bieunio minorem, sub tutela *Richardi* fratris sui, Glocestriæ Ducis, hominis scelerati, qui primo quidem *Eduardum*, natu majorem, Angliæ Regem proclamavit ejus nominis *Octavum*, sed paulo post regnandi ipse cupidus, *Eduardum* ipsum ac *Richardum* fratrem, nothos, atque *Elisabetham* Reginam matrem adulteram impudentissime asserens, Regnum occupavit, Rexque appellatus est, *Richardus* hujus nominis tertius: Nec tam immanem adornasse calumniam contentus *Richardus* Regni Anglici invasor, insuper duos regios pueros *Eduardum* & *Richardum* interfecit, & multa ejusmodi tyrannica exercuit. Longa non fuit tam gravibus parta sceleribus dominatio. Suscitavit quippe Deus in ultionem hujus Tyranni *Henricum* Richemundiæ Comitem, *Joannis*, qui erat frater *Henrici Sexti*, filium, Anglici Regni legitimum hæredem, qui a Proceribus ad excutiendum tyranni jugum in Anglia invitatus, acceptis a *Carolo* VIII. Galliarum Rege auxiliis, in Vualliam appulit, ubi justo prælio *Richardum* Angliæ tyrannum fudit, cæciditque anno MCCCCLXXXV. biennio videlicet postquam tyrannidem in Anglia invasisset *Richardus*. Londinum absque mora properans *Henricus*, uxorem duxit *Elisabetham* Regis Angliæ *Eduardi* VII. filiam, ex Eboracensi familia oriundam, per quod matrimonium famosa illa Lancastriorum & Eboracensium odia restincta sunt, eorumque toti Angliæ perniciosissimæ factiones, post tot bella, totque Regum ac Principum ex utraque parte neces, in unam tandem societatem coierunt. Regnum suum anno MCCCCLXXXVI. auspicatus est *Henricus* hujus nominis *Septimus*, eique Deus contra personatos *Eduardi* Regis, & *Georgii* Ducis Clarentiæ filios, aliasque obortas gravissimas conspirationes præsentissimam opem tulit, ac summam ab omnibus tam domesticis, quam externis bellis quietem indulsit. Obiit *Henricus* VII. Angliæ Rex, XI. Kalendas Maji anni MDIX. ætatis suæ LII. postquam regnasset annis XXIV. Ejus præclaras animi, corporisque dotes, insignem prudentiam, modestiam, benignitatem, animum ab omni fastu & arrogantia alienissimum, justitiæ unicuique reddendæ sollicitudinem, qua judiciorum severitatem misericordia & lenitate, ut sese dabat occasio, prudenter temperabat; amorem erga pauperes, quorum miserias effusissima liberalitate sublevabat, Religionis cultum, optimam Regni administrationem *Polydorus Virgilius* sub finem libri XXVI. *Historiæ Anglicanæ* valde commendat. Moriens *Henricus* VII. Edictum toto Regno Angliæ promulgari jussit, quo omnibus pœnam remisit qui leges generatim violassent, exceptis tamen homicidis & furibus, quod hæc facinora non ipsum, sed alterum læsissent. Eo regnante, linguæ Græcæ, & Hebraicæ, necnon Artes liberales, quarum studium diu in Anglia neglectum fuerat, & viri undecumque doctissimi floruerunt, quo inter *Polydorus Virgilius* plurimum laudibus effert *Joannem Coletum* Patria Londinensem, & Ecclesiæ Sancti *Pauli* ejusdem Civitatis Decanum, de cujus doctrina, virtutibus, & scriptis plura dicemus in Colloquio V., ubi agemus de Illustrioribus Sæculi XV. Scriptoribus. Denique, *Henricus Septimus* Regni Anglici successorem reliquit filium suum *Henricum* ejus nominis *Octavum*, patri valde dissimilem, & de Ecclesia Catholica pessime meritum. Ille quippe est *Henricus* VIII. Angliæ Rex, qui primo quidem signum adversus enatam *Lutheri Hæresim* sustulit, & ob id præclarum a Romano Pontifice *Fidei Defensoris* nomen fuit consecutus. Sed postea nefariæ cupiditatis æstu abreptus, Christi Ecclesiam probris omnibus, ac ludibriis affecit, Pontificem Romanum publice in Comœdia, atque Scena traduxit; Schisma Anglicanum conflavit, & eadem regia manu, qua *Lutheri* deliramenta & aniles fabulas paulo ante confutaverat, eadem, inquam, manu scripsit librum, in quo se hostem Religionis infensissimum denunciavit, & vim omnem inauditæ cujusdam acerbitatis in Ecclesiam Romanam effudit. Sed de *Henrici* VIII. sceleribus, sacrilegiis, aperta ab Ecclesia Catholica Romana defectione, & incredibili in viros pios immanitate fuse disseremus in Colloquio I. in Historiam Sæculi XVI.

D. Non possum, quin vehementer doleam Anglorum post nefarium istud *Henrici* VIII. Schisma deplorandam sortem, ac cæcitatem, quæ tanta est, ut nesciant quid teneant, quid credant, & in his locum hodie habeat accurata illa hæreticorum descriptio, quam facundissimus *Vincentius Lirinensis*, Scriptor mihi familiaris, tradit Capit. 25. sui *Commonitorii* his verbis: *Heu, miseranda conditio! quantum illi curarum æstibus! quantis turbinibus exagitantur! Nunc etenim, qua ventus impulerit, incitati, errore rapiuntur. Nunc in semetipsos reversi, tanquam contrarii fluctus eliduntur. Nunc temeraria præsumptione, quæ incerta videntur, approbant. Nunc irrationabili metu etiam, quæ certa sunt, expavescunt. Incerti quo eant, qua redeant, quid appetant, quid fugiant, quid teneant, quid dimittant.* Ecce, quo tandem Anglos, olim Fidei Catholicæ addictissimos, nunc vero ab avita fi-

de

de extorres, & in varias Sectas distractos, abripuit ferale istud ac luctuosum *Henrici* VIII. Schisma. Sed, missis Anglis, ad lætiora progrediamur, & ostende, si placet, statum Ecclesiæ sub Regibus, qui Sæculo XV. in Hispania Regnum Castellæ moderati sunt.

M. Ab anno millesimo trecentesimo nonagesimo ad annum usque millesimum quadringentesimum septimum Castellæ Regnum administravit *Henricus* hujus nominis III. dictus *Valetudinarius*, cujus gesta ab anno Mcccxc. quo regnare cœpit, usque ad annum Mcccc. jam descripsimus in primo Colloquio in Historiam Sæculorum XIII. & XIV. Alia nunc paucis referemus, quæ gessit ab anno Mccccı. ad annum usque Mccccvıı. quo e vita migravit. Quamvis adversa plerumque valetudine oppressus *Henricus III.* Hispaniæ, seu Castellæ Rex, magnis rebus foris gerendis impar esset, ad dilatandam nihilosecius, & nominis sui & Regni famam, ad finitimos, longinquosque Principes tam Christianos, quam barbaros, Legationes mittere solebat, sed præcipue anno Mccccıı. ad *Tamerlanem*, magnum illum Tartarorum Regem, qui Orientis Regna ac Provincias, instar torrentis, devastabat, misit Legatos, qui prælio *Tamerlanem* inter & *Bajazethem* Turcarum Regem commisso cum interfuissent, a victore postea *Tamerlane* honeste habiti, in Hispaniam remissi sunt, novo ab ipso ex sua gente Oratore adjuncto, qui *Henrici* Hispaniæ Regis amicitiam expeteret, ejusque victoriarum præconia promulgaret. Nullis bellis turbatum est Castellæ Regnum sub *Henrico III.* cujus hæc egregia vox erat: *Populi se execrationes amplius quam hostium arma formidare*. Hinc ad consulendum tranquillitati & commodis subditorum, severe animadvertit in Proceres Regni administros, & pecuniarum publicarum profusores, quos corrasas pecunias, & absorpta lucra evomere compulit. Quod si & ceteri quique Reges ac Principes imitarentur, inquit *Spondanus* ad annum Mccccvı. Numer. ıx. & obsequentiores ministros haud dubie haberent, & tum populorum indemnitati, tum regiis vectigalibus longe cautius esset, magno Reipublicæ commodo & ipsorum nominis gloria. Mortuo anno Mccccvıı. *Henrico* III. Hispaniæ Rege, qui in veste Franciscana, pietatis ergo, sepeliri voluit, successit ejus filius *Joannes* hujus nomini II. Sed cum esset tantum bimulus, & ad peragenda Regni negotia nequaquam idoneus, Regiam dignitatem *Ferdinando*, ejus patruo, Proceres ultro detulerunt, quam tamen *Ferdinandus* maxima animi moderatione, fideque & amore in nepotem, recipere noluit, cumque rursum in consessu publico ad capessendum Regnum urgeretur, indignantis habitu, contentaque voce, non alium Regem futurum dixit, quam fratris sui filium. Qua magnanima voce sese *Ferdinandus* totius Orbis Imperio dignissimum ostendit, & coronam regiam conservavit nepoti suo, qui Rex Castellæ proclamatus est, dictusque *Joannes* hujus nominis II. Regina vero *Catharina* ejus mater, & patruus *Ferdinandus* ex testamento patris Regni procuratores fuerunt declarati. Hic est ille *Ferdinandus*, cui seclusis aliis Regni Aragoniæ competitoribus, Sanctus *Vincentius Ferrerius* Ordinis Prædicatorum, unus e Judicibus, qui ad finiendam controversiam post mortem *Martini* Regis Aragoniæ de jure successionis in ejus Regnum inter amplissimas familias oborram electi fuerant, omnium nomine Regnum Aragoniæ adjudicavit, anno Mccccx. eique auctor fuit, ut ipse, ejusque subditi Aragonenses recederent ab obedientia *Petri de Luna* Pseudo-Pontificis, dicti *Benedicti* XIII. in retinendis Pontificiæ Dignitatis Insignibus pertinacis. *Ferdinandi* Regis Aragoniæ, patrui *Joannis* II. Castellæ Regis, & *Catharinæ* Reginæ, ejusdem *Joannis* Regis matris præpropero obitu, graves, continuique motus in Regno Castellæ eruperunt, quibus occasionem dederunt Aulici, quorum Imperio *Joannes* Rex in umbra & mollitie educatus regebatur. Sed unus inter illos dictus *Alvarus Luna*, qui summa apud Regem gratia & auctoritate pollens intestina dissidia in Castellæ Regia fovebat, ad tyrannidem tandem Regio favore abusus, cum ipsimet Regi metuendus evasisset, datis Judicibus capite damnatus est. Contra Mauros in Hispania grassantes bellum Granatense suscepit *Joannes* II. Castellæ Rex, ac commisso prælio, supra decem Maurorum millia cæcidit, paucis e suis amissis, facileque Urbem Granatam cepisset, nisi impedisset auro Saraceni co corruptus *Alvarus Luna*, qui tunc temporis, majori, quam par fuisset, auctoritate apud Regem valebat. Obiit *Joannes* II. Castellæ Rex Vallisoleti XIII. Kalend. Augusti anni Mccccliv. Fuit optimus ac religiosissimus Princeps, litterarum cultor & amator, & Mœcenas virorum eruditorum, quos suis colloquiis sæpe dignabatur. Pacis Ecclesiæ tempore Schismatis promovendæ cupidissimus, obedientiam *Petri de Luna*, seu *Benedicti* XIII. Pontificatui cedere pervicaci animo detrectantis, abdicavit, & ad Concilium Constantiense, in quo, sublato funesto trium Pontificatui inhiantium Schismate, electus est *Martinus V.* Pontifex Maximus, Oratores misit, qui ejus nomine novo electo Pontifici, seu vero Christi Domini in terris Vicario, obedientiam exhiberent. Quam beneficus erga suos subditos esset *Joannes* Rex, aperte probat hæc præclara ipsius vox: *Malo subditos abundare, quam Fiscum; quia potentissimi Regni Princeps pauper esse non potest*. Genuit ex *Maria*, filia *Ferdinandi* Regis Aragonum, uxore sua, *Henricum* hujus nominis IV. qui Patri in Regnum Castellæ successit, annum agens ætatis trigesimum, cum paulo ante Patris obitum, *Blancam*, filiam Regis Navarræ, quam uxorem duxerat, post decimum quartum conjugii annum repudiasset, causatus, eam quasi maleficio veneris usu prohibitam fuisse, ac impotentem evasisse. Hæc divortii sententia ab administratore Segobiensis Ecclesiæ pronunciata primum,

con-

confirmata deinde eſt ab Archiepiſcopo Toletano auctoritate *Nicolai V.* Romani Pontificis anno MCCCCLIV. Multis vitiis obnoxius fuit *Henricus IV.* Caſtellæ Rex, ardenti quidem præditus animo, ſed puſillo, oppletoque fœditare, moribus diſſolutis, atque omnibus turpitudinum maculis vita deformi. Hinc factum eſt, ut ejus Regnum, quod viginti annorum fuit, turbulentum extiterit, quod ei prudentia non minus ad cives in pace regendos deeſſet, quam ad pacandos inteſtinos motus in Regno excitatos. Duo ei cognomina *Impotentis*, atque etiam *Liberalis* afficta ſunt, unum a naturæ vitio, quo in venerem uſque ad inſaniam propenſus erat; alterum ex profuſa liberalitate, qua in profundendis ſine judicio theſauris Majores ſuos ſuperabat. Ad finiendam controverſiam, quæ Catalanos cum Aragoniis dudum commiſerat, & cujus judicium arbitrio *Ludovici* XI. Galliarum Regis diſſidentes partes permiſerant, Colloquium habuit *Henricus IV.* Caſtellæ Rex cum Chriſtianiſſimo Rege *Ludovico XI.* anno 1463. *Ludovicus XI.* ad inſignem pagum *S. Joannis de Luzio* conſtitit, *Henricus* vero Caſtellæ Rex ad Funtarabiam, ſinguli ad fines ſuorum Regnorum. Sed iſtud Colloquium nullo alio operæ pretio ſolutum eſt, quam quod utriuſque Regis aulici natura dicaces, ſeſe mutuis aculeis, deriſionibus, dicteriis punxerunt, & conſpirationes inter Proceres Regis Caſtellæ ſeminatæ ſunt, quibus tandem Regem ſuum ad miſerrimam conditionem redegerunt. Enim vero, tota Hiſpania anno MCCCCLXIV. ob tumultus ex controverſa Catalanos inter & Aragonios excitatos, in armis exiſtente, Proceres Regni Caſtellæ opportunitatem nacti, in Regem ſuum *Henricum* conſpirarunt, *Alphonſo*, ejus fratre, puero annorum XII. in partes factionis abrepto. Inter cauſas, quas ſuæ conjurationis obtendebant Regni Caſtellæ Proceres, hæ præcipue erant: quod videlicet eorum Rex *Henricus* Mauros apud ſe verſari permitteret, *quod Bertrandum*, conjugis ſuæ Reginæ adulterum, dignitatibus augeret; quod filiam *Joannam* ex adulterio natam, contra Regni leges, contra fas, juſque *Alphonſi*, fratris ſui, Regni hæredem renunciaſſet; quod denique, Magiſtratus venales exponeret. Tanta ſocordia Regem invaſerat, ut his monitionibus nullo pacto ad vindictam, aut defenſionem moveri potuerit, cumque induci haud poſſet ad arma capienda, concordia his conditionibus pacta eſt, ut *Alphonſus* frater *Henrici* Regis, jure ſuo hæres Regni Caſtellæ eſſet, *Bertrandus*, Reginæ adulter, Magiſterio *S. Jacobi* ſeſe abdicaret, & *Joannæ*, filiæ ſpuriæ ex Reginæ adulterio natæ, omnis ad Regnum ſpes adempta foret. His pacis conditionibus, quibus acquievit *Henricus* Rex, inita quidem concordia eſt, & utcunque ſopita, ſed non diſſipata conjuratio. Anno enim ſequenti, ſeu MCCCCLXV. furore correpti Proceres, inſigni dedecore, & ſceleſtiſſimo auſu Regem *Henricum* exauctorarunt, & *Alphonſum*, ejus fratrem, Caſtellæ Regem proclamarunt, cujus execrandi ſceleris *Alphonſum Carillium*, Toletanum Archiepiſcopum, magno virum animo, ſed turbido & inquieto, ſeſe Principem exhibere non puduit. Poſt tam flagitioſum editum facinus, conjurati ſummum Pontificem *Paulum II.* decipere ſtuduerunt, quem ut faciliorem ſibi redderent, inſinuarunt in litteris ad ipſum datis, hæc omnia conſilio ipſius Deceſſoris *Pii II.* fuiſſe facta. Quam calumniam *Jacobus* Cardinalis Papienſis, honoris ac nominis *Pii II.* ſtudioſiſſimus, coram Pontifice *Paulo II.* & Cardinalibus egregie admodum confutavit, ut videre eſt apud *Spondanum* ad annum MCCCCLXV. Num. X. Ea in continuatione bellorum civilium, præ ceteris variis locis factis certaminibus, inter *Henricum* Caſtellæ Regem & rebelles Proceres, ad Oppidum *Olmedum*, acriter quidem, ſed ancipiti victoria pugnatum eſt XII. Kalendas Septembris anni MCCCCLXVII. Tot bellorum tumultus, quibus id temporis perſtrepebat Hiſpania, frequenti fama Romam perlati induxerunt Summum Pontificem *Paulum II.* ut Legatum Apoſtolicum in Caſtellam mitteret *Antonium Venerium*, qui conjuratos Epiſcopos ac Proceres ad Regis obſequium, cenſurarum Eccleſiaſticarum terrore, revocaret. Aſt rebelles ob inſitam Regis ignaviam, & impudicitiam Reginæ, quæ ſeſe aliis obſcœniſſime proſtituebat, arrogantiores & proterviores facti, conſilia minaſque Legati Pontificii palam contempſerunt, ſemel & iterum cum verborum contumelia repulerunt, & ad has anguſtias ipſummet Regem *Henricum* redegerunt, ut in tantis malis pene ab omnibus deſtitutus, mente dejectus videretur, privati propemodum habitu, decem tantummodo Equitibus ſtipatus, hac illac oberraret, coactus tandem ſe permittere Comiti Placentiæ, a quo magnifice in ejus Urbis arce exceptus eſt, ibique quatuor menſibus hæſit, ſicut pluribus narrat *Mariana* lib. XXIII. *de Rebus Hiſpanicis*. Tandem poſt varias tempeſtates, quibus miſere jactatus eſt *Henricus IV.* Caſtellæ Rex, ad ejus obſequium redierunt rebelles, & a Rege veniam, haſque pacis conditiones acceperunt. Primo, ut *Iſabella*, *Henrici* Regis ſoror, Regni hæres renunciaretur, prius tamen juramento obſtricta, ne cui nuberet abſque Regio aſſenſu. Præterea, ut Regina, multorum virorum ſcortum, & *Joanna* ejus filia notha, in Luſitaniam amandarentur. Poſtremo, ut Proceres bonis omnibus, priſtiniſque reſtituerentur honoribus, quibus ante diſſidium fruebantur. Has ſancitæ pacis conditiones non ſervavit *Iſabella*, quippe quæ, inſcio, & inconſulto Rege, nupſit *Ferdinando* Aragoniæ Principi. Clandeſtinum iſtud matrimonium ferre haud potuit *Henricus* Caſtellæ Rex, & ira percitus, *Joannam* filiam notham, quam *Carolo* Aquitaniæ Duci, Chriſtianiſſimi Regis *Ludovici XI.* fratri, matrimonio collocaverat, non ſpuriam, ſed juſtam prolem eſſe cum Regina juravit, eam Regni Caſtellæ hæredem, Proceribus aſſentientibus, declaravit, atque *Iſabellam* ſororem ſuam, publicis

est tabulis jure ad Castellæ Regnum abdicavit. Hæc Regis *Henrici* declaratio omni proculdubio gravissimi belli Hispanos inter & Gallos materiam subministrasset, nisi *Caroli* Aquitaniæ Ducis mors, quæ ante matrimonii consummationem contigit, imminentem tempestatem avertisset, locumque dedisset reconciliatæ gratiæ *Henrici* Regis cum *Isabella* sorore sua. Obiit *Henricus IV.* Castellæ Rex an. MCCCCLXXIV. sub cujus turbulento Regno graves in Disciplinam Ecclesiasticam irrepsisse abusus, testatur *Joannes Mariana* lib. XXII. *de Rebus Hispanicis* cap. XVIII. his verbis: *Invaserat pudenda litterarum inscitia in Sacerdotes Hispania, usque eo ut pauci Latine scirent, ventri, gulæque servientes. Avaritia rapaces in Ecclesiam Dei manus injecerat. Emere Sacerdotia, olim simonia, tunc industria erat: neque intelligebant cæci Principes, cæcique Pontifices, irato Deo fieri impium commercii genus, quod facias, an patiaris, perinde est.* His malis in perniciem Ecclesiæ late in Hispania grassantibus remedium attulit impetratum a Romano Pontifice Diploma, cujus fragmentum describit *Mariana*, & quo statutum est, ut in singulis Ecclesiis Hispaniæ Cathedralibus binæ instituerentur Præbendæ, quarum unam Theologus, alteram Jureconsultus obtineret, sicque, depulsis tam densæ ignorantiæ tenebris, studium tam Sacræ Theologiæ, quam Juris Canonici restitutum Clerici Hispaniæ ardentius colere ac frequentare possent.

D. Reliquitne *Henricus IV.* aliquem superstitem filium Regni Castellæ successorem?

M. Mortuo absque mascula prole *Henrico IV.* Regnum Castellæ ad *Isabellam* ejus sororem, *Ferdinando* Regi Aragoniæ nuptam pervenit, & hoc pacto Aragoniæ, Castellæque Regna antehac divisa unam in Monarchiam coaluerunt. Magnum certe Hispania e sapientissimo regimine *Ferdinandi*, & *Isabellæ* gloriæ, & potentiæ suscepit incrementum. *Ferdinandus* quippe Hispaniæ Rex (ut nihil in præsentia dicam de *Isabellæ* ejus uxoris honestissimis moribus, animi magnitudine, & singulari prudentia, qua inter ceteras Regiasque dotes omnibus excellebat) *Ferdinandus*, inquam, Princeps fuit justitiæ cultu, Imperii modestia, Religionis amore, bonarum artium studio, aliisque virtutibus ita clarus, ut inter omnes Hispaniæ Reges, paucos pares, nullum vero meritis superiorem habuisse videatur. Regni sui primordia pietati, & Religioni consecravit, quam præsertim totis viribus promovere studuit in Regno Castellæ, in quo superiorum temporum licentia, Mauris, Judæisque cum Christianis nullo non commercii genere promiscue versantibus, haud pauci Christiani. prava illa consuetudine inficiebantur; plures vero e Mauris, & Judæis, qui Christianæ Religioni nomen dederant, fide postea inconstanti, ab ea, nullo vetante, deficiebant, & ad patriam superstitionem impune, tanquam canis ad vomitum, vel sus lota ad volutabrum, revertebantur. Ad hoc malum radicitus extirpandum, *Ferdinandus* sacram in Regno Castellæ Inquisitionem Institutendam curavit, cui præfectus est *Thomas Turrecremata*, Ordinis FF. Prædicatorum, Segobiensis Conventus Prior, eximia pietate, & singulari doctrina præditus, de quo *Antonius Possevinus* in suo *Apparatu* sacro rem narrat scitu dignissimam, quam hic silentio prætermittere haud possum. Narrat, inquam, *Possevinus*, Reges Catholicos magnitudinis & felicitatis Hispaniæ auctores, *Ferdinandum*, & *Isabellam*, Decreto statuisse, Judæos suis ditionibus depellere, sed mandatum Regium avaritia Ministrorum, tentata vi magnæ pecuniæ a Judæis numerandæ, inhibitum fuisse. Quod ubi rescivit *Thomas Turrecremata* Regnorum Castellæ, & Aragoniæ Inquisitor, maximæ apud *Ferdinandum* Regem, & *Isabellam* Reginam auctoritatis, & utrique a Confessionibus, ad Palatium accessit Crucis imagine munitus, quam pallio occultabat, tum invicta animi constantia Regem, Reginam, & Ministros compellans, Crucis imagine aperta: *Numquid*, inquit, *satis est Dominum Jesum a Judæis semel triginta argenteis emptum, ut de illo iterum Judæis vendendo triginta millibus aureis, majori quidem pretio, sed nihilo minori injuria cogitetis?* Quibus verbis ita omnes omnium animos perculit, ut nulla interposita mora, Judæi ex Ditionibus *Ferdinandi*, & *Isabellæ* fuerint ejecti, & hac illac dissipati. Depulsis toto Regno Judæis, *Ferdinandus*, Castellæ Rex, bellum, dictum *Granatense*, contra Mauros suscepit, illudque per decem annos gestum, feliciter tandem confecit, Maurorum Imperio, quod septingentis amplius annis steterat in Hispania altis nixum fundamentis, penitus convulso, & capta Granata, quæ Princeps illorum sedes erat, ut videre est apud *Joannem Marianam* libro XXV. *De rebus Hispanicis*. Bellum quoque Africanum, quod *Ximenio* Hispaniæ Cardinali, Archiepiscopo Toletano, auctore ac Duce, aggressus fuerat *Ferdinandus* Castellæ Rex, lætum ac faustum habuit exitum. Multæ civitates, quas inter Oranum, Bugiam, Algerium, Tripolis, captæ sunt. Tunesius Rex & Tremensenius vectigal annuum victori *Ferdinando* obtulerunt, omnesque Christianos, quos captivos detinebant, libertate donarunt. Regnante in Hispania *Ferdinando*, Americam, *novum Orbem* appellant Hispani, primus felici navigatione detexit *Christophorus Columbus* Genuensis anno MCCCCXCII. cujus dominationem *Ferdinandus* Rex ab *Alexandro Sexto* Pontifice Maximo impetravit. Hæc nova Orbis pars, quæ primum a *Christophoro Columbo* detecta est, paulo post nomen *Americæ* sumpsit ab *Americo Vespucio* Florentino, qui Emmanuelis Lusitaniæ Regis auspiciis a Gadibus profecto anno MCCCCXCVII. eam Orbis partem iterum navigatione detexit, veteribus prorsus incognitam, quod sane humanæ admirationis modum excedere videtur. Considerata namque cum antiquorum in describendo Orbis terrarum diligentia, & attentis

tentis amplissimorum Imperiorum ad perquirendas regiones commoditate, opportunitate, navigatione, tum humani generis dira atque insatiabili auro atque argento inhiante cupiditate nihil non tentante, quibus hæ regiones incredibili copia abundant, tamdiu potuisse hanc Regionem Orbi nostro latere, homines docti non semel mirati sunt. Sed nunc omnibus notus est antiquorum error, qui Antipodas, seu populos adversis vestigiis nobis oppositos, quasi commentitios rejiciebant, tantumque abest ut nostra ætate illi populi in dubium revocentur, ut potius ad eos mittantur Viri Apostolici, veritatis Christianæ præcones, a quibus æternæ salutis viam doceantur, & salutarem doctrinam accipiant. In Americam semel detectam frequenter postea navigarunt Hispani, Galli, & Angli, quorum alii aliis regionibus detectis nomina sua quique lingua imposuerunt. Extant in Hispanica, Gallica, Italica, & Anglica linguis non pauci Scriptores, qui hujus novi Orbis, seu Americæ, situm, solum, fertilitatem, & statum depingunt, quos inter præcipue legendus est *Hugo Grotius*, qui *de Gentium Americanarum Origine*, *Disquisitionem* scripsit, ad quam Notas & observationes edidit *Joannes de Laet* Antuerpianus. Obiit *Ferdinandus* Rex Catholicus in vico Madrigalegio ad Castra Julia, dum Hispalim peteret, X. Kalendas Februarii anni MDXVI. Sacramentis Ecclesiæ munitus a *Thoma Matienfio* Ordinis FF. Prædicatorum, qui ei a Confessionibus erat; Testamentum ante mortem condidit, quo Cæsaraugustanum Præsulem Aragoniæ Regno præfecit, Castellæ vero Regno Cardinalem *Ximenium*, donec *Carolus*, Nepos, omnium Regnorum hæres, qui tunc in Belgio agebat, in Hispaniam veniret. *Carolus* itaque de *Ferdinandi*, Hispaniæ Regis, Avi sui, obitu certior factus, statim se Regem Hispaniarum dixit, & coronam Imperialem post mortem *Maximiliani* Imperatoris, hujus nominis I. anno millesimo quingentesimo decimo nono adeptus, dictus est *Carolus Hispaniarum Rex, & Imperator hujus nominis Quintus*, cujus recte præclareque Gesta referemus in Colloquio primo in Historiam Sæculi decimi sexti.

D. Plenam atque ex omni parte absolutam, ut video, tradidisti notitiam Status Ecclesiæ tam sub Imperatoribus Orientis, & Occidentis, quam sub Regibus, aliisque Principibus Sæculi decimi quinti.

M. Duas hic addam Observationes, quibus Colloquio nostro finem imponemus. Prima Observatio spectat Imperium Moscorum, seu Moscovitarum, quod Sæculo decimo quinto, seu anno MCCCCLXIX. magnum suscepit incrementum, postquam *Joannes Basilii*, eorum Princeps, quem *Magnum Ducem* vocant, magnam *Novogardiam* Russiæ Metropolim, civitatem amplissimam & opulentissimam, totiusque Septentrionis celeberrimum emporium, occupasset. Amplum quidem hic *Joannes Basilii*, Moscovitarum Dux, Principatum a Majoribus acceperat, sed Tartaris adeo obnoxium, vectigale, ac tributarium, ut Legatis Tartaricis, atque etiam veredariis tributa petentibus, cum equis veherentur, Dux ipse pedibus obviam prodiret, & lactis equini (qui potus est Tartaris gratissimus) poculum venerabundus porrigere, & una cum suis Proceribus litteras Tartarorum Imperatoris auditurus, genua flectere cum summa abjectione cogeretur. Hanc duram servitutem *Joannes* Moscovitarum Dux cum ferre minime posset, Tartarorum jugum, impellente potissimum conjuge sua natione Græca, excutere suum in animum induxit, sumptisque armis, complures arces atque Castella finitima Russiæ, quæ *Alba* dicitur, & Magno Lituanorum Duci parebat, in potestatem suam redegit, ac tandem cœpit *Novogardiam*, cujus Principatus se se extendit usque ad Lituaniam, Filandiam, Sveciam, & Norvegiam, tantumque ex Novogardiæ civium opibus, sed præcipue Archiepiscopi ærario, auri, argenti, unionum, gemmarum, & omnis generis divitiarum per multos annos congestarum exportavit *Joannes* Moscovitarum Dux, ut trecentos currus iis oneraret, præter cæteræ supellectilis infinita propemodum plaustra. Hinc se formidolosum adeo præbuit, ut Poloniæ Rex, idemque Magnus Dux Lituaniæ, satius duxerit cum eo inducias pacisci, quam cum tam potente & continuis bellis exercitato hoste, multisque victoriis insigni congredi, &, commisso prælio, ejus vires nervosque experiri. Sic crevit, & late propagatum est Imperium Moscovitarum, qui Religionem quidem Christianam profitentes, sed Græci sunt Schismatici, Patriarchæ Constantinopolitano subditi, & a Catholica, seu Romana Ecclesia, extorres. Russiam quoque, quam incolunt Moscovitæ, suis erroribus Lutherani, Zuingliani, & alii ejusdem furfuris hæretici postremis hisce temporibus infecerunt.

Altera Observatio, quam hic subjiciam, erit de Insulæ Cypri Regno, quod Sæculo decimo quinto, seu Anno MCCCCLXXVI. ad Venetos transiit, etsi jus ad istud Regnum Sabaudiæ Duces sibi vindicent, ejusque titulum & Insignia hactenus conservarint. Hoc Insulæ Cypri Regnum Græcorum imperio ademptum *Isaacius Comnenus* pro gubernatore missus tyranice usurpaverat, sed illud eidem *Isaacio Comneno* per vim ereptum *Richardus*, Angliæ Rex, *Guidoni de Lusiniano* ea lege tradidit, ut ei *Guido* omne jus cederet, quod habebat in Regnum Hierosolymitanum, a quo, ut observavimus in Colloquio 1. in Historiam Sæculi XII. prædictu *Guido de Lusiniano* a Saracenis dejectus fuerat. Oblatam conditionem ultro excepit *Guido de Lusiniano*, & Cypri Regno absque sudore potitus, illud ad suos posteros transmisit. Contigit autem processu temporis, ut apud Salaminam, illius Regni caput, Genuenses omnes, a quibus hæc Insula ob commercium frequentabatur, orto tumultu occiderentur, eorumque merces & opes diriperentur.

rentur. Hanc atrocem injuriam ut Genuensis Respublica ulcisceretur, *Trugosium* cum valida classe misit, qui Cypri Insulam dominio Genuensium subjecit, captivosque Regem, & Reginam, Genuam abduxit, quibus apud Genuam in carcere degentibus infans natus est, qui nomine Reipublicæ in Baptismo susceptus, vocatus est *Janus* a Civitate *Janua*, quæ *Genua* itidem dicitur. Hunc Respublica postmodum in Cyprum remisit, retenta sibi primaria Regni civitate *Salamina*, quæ etiam *Famagusta* nuncupatur, & est emporium negotiationibus & mercimoniis frequentissimum. Huic *Jano* in Regno Cypri successit *Joannes Lusinianus*, qui *Helenam* ex Regia Palæologorum progenie uxorem duxit, ex qua filiam suscepit nomine *Carlotam*, ex concubina vero filium dictum *Jacobum*. Nupsit *Carlota*, sola proles legitima, cum spe dotalis Regni *Ludovico* Duci Sabaudiæ, Spurium autem *Jacobum* Pater ipsius *Joannes Lusinianus* Rex Cypri, ut spe Regni excluderet, Nicosiensem Episcopum consecrari curavit. At hic, defuncto patre, Sultanum Ægypti adiit, a quo, post ei obstrictam clientelæ & juramenti fidem, obtinuit, ut e solio dejectis Duce Sabaudiæ, & *Carlota* ejus conjuge, depulsis quoque ex urbe Famagusta Genuensibus, Regno Cypri potiretur. Impetratum Regnum quo magis firmaret *Jacobus*, Rempublicam Venetam adversus Genuensem sibi conciliavit, matrimonium ineundo cum *Catharina* filia *Marci Cornarii*, quam sibi Senatus Venetus adoptavit, moxque mortuo *Jacobo*, & extincto ejus filio cognomine *Jacobo* posthumo, cui mater *Catharina* successit, istud Cypri Regnum, quasi hæreditario jure Venetorum ditionibus accessit anno MCCCCLXXVI. Juri tamen suo in Regnum Cypri non cesserunt Sabaudiæ Duces, sed potius illud meliori titulo sibi vindicare asserentes, soliti erant singulis quinquenniis a Senatu Veneto Regnum repetere, a quo tandem, post multas hujusmodi postulationes, hoc Davidicum acceperunt Responsum: *Cælum Cæli Domino, terram autem dedit filiis hominum*. Quo responso innuere volebant Veneti, se Regnum Cypri, quo fruebantur, armis strenue defendere paratos esse. Huic Controversiæ de Regno Cypri Duces Sabaudiæ inter & Serenissimam Rempublicam Venetensem obortæ finem tandem magno religionis Christianæ damno imposuit, saltem quoad possessionem, anno 1570. *Selinus* Turcarum Imperator, qui Cypri Regnum octoginta circiter annis jam a Venetis possessum, invasit, ac Turcico adjunxit Imperio, sicut fusius ostendemus in I. Colloquio in Historiam Sæculi decimi sexti.

COLLOQUIUM II.

In quo texitur series Episcoporum, qui illustriores Ecclesiæ sedes, Romanam præsertim & Constantinopolitanam Sæculo XV. tenuerunt.

D. Historiam Pontificum, qui Sæculo decimo quinto nobiliores Sedes occuparunt, cum sis in isto Colloquio descripturus, ab his exordium ducere debes, qui Sedem Romanam, dignitate & auctoritate cæteris longe præstantiorem, tenuerunt, ac universam, quæ late patet, Ecclesiam pietate, sapientia, & doctrina illustrarunt.

M. Ut seriem, gestaque Pontificum, qui Sæculo XV. Ecclesiæ Romanæ præfuerunt, accuratiori ordine percensere valeamus, necesse est, ut rem altius repetamus, eaque paucis verbis contrahamus, quæ de Pontificia Sede per *Clementem* V. Roma Avenionem translata, & de eadem per *Gregorium* XI. Avenione Romam revocata, uberius exposuimus in Colloquio II. in Historiam Sæculorum XIII. & XIV. *Clemens* V. Pontifex Maximus, natione Gallus, studio & opera *Philippi* cognomento *Pulchri*, Galliarum Regis, in Romanum Pontificem electus, cum antea esset dumtaxat Archiepiscopus Burdigalensis, Sedem Pontificiam Avenione collocavit, ubi annis circiter septuaginta sederunt Summi Pontifices, *Clemens* V. *Joannes* XXI. vulgo dictus XXII. *Benedictus* XI. seu ut alii volunt XII. *Clemens* VI. *Innocentius* VI. *Urbanus* V. & *Gregorius* XI. quorum ultimus, relicta Avenione, Romam, suadente potissimum Sancta *Catharina Senensi*, Ordinis Prædicatorum, remeavit, atque Sedem Pontificiam reduxit. At, *Gregorio* XI. Romæ anno 1378. defuncto, cum Cardinales, qui majori ex parte Galli erant, ad eligendum successorem Conclave, ut moris est, ingressi fuissent, Populus Romanus veritus, ne Sedes Pontificia denuo in Gallias transferretur, concitato tumultu irrupit in Conclave, sæpe mortem, sæpe incendium Electoribus interminatus, nisi Italum Pontificem eligerent. Perterriti Cardinales elegerunt absque mora in Romanum Pontificem *Bartholomæum*, Barensem Archiepiscopum, qui in Pontificatu dictus est *Urbanus* VI. cujus morum severitate & austeriori regimine offensi Cardinales, Anagniam primum, dein Fundos secesserunt, ubi electionem *Urbani* VI. irritam, ac veluti gravissimo exortam metu palam declararunt, & *Robertum* ex illustrissima Comitum Genevæ prosapia oriundum, Cameracensem Episcopum & Cardinalem, renuntiarunt Pontificem, qui *Clemens* VII. dici voluit. Hinc originem habuit exitiale illud Schisma, quo diu afflicta est Ecclesia. Romæ *Urbanus* VI. hæsit, & *Clemens* VII. Avenione Sedem fixit, quodque gravius est, morte utriusque Pontificis enatum istud Schisma extinctum non fuit, sed XV. Sæculo adhuc perduravit. *Urbano* siquidem hujus nomi-

nis

nis VI. Romæ sedenti successit *Bonifacius* IX. Hunc excepit *Innocentius* VII. qui successorem habuit *Gregorium* XII. Cardinales vero, qui ab *Urbani* VI. obedientia recesserant, in locum defuncti *Clementis* VII. qui Avenione sedebat, suffecerunt *Petrum de Luna*, Hispanum, dictum apud suos *Benedictum* XIII. qui usque ad mortem nomen Pontificis per triginta annos insanabili pertinacia retinuit.

D. Locumne habent in serie, seu Catalogo Romanorum Pontificum *Clemens* VII. & *Benedictus* XIII. qui tempore Schismatis suam Avenione Sedem fixerunt?

M. Nulli Romanorum Pontificum Catalogo accensetur *Clemens* VII. & *Benedictus* XIII. qui Avenione tempore Schismatis suam Sedem habuerunt. Quod quidem argumento est, sensum Ecclesiæ Catholicæ esse, *Urbanum* VI. ejusque successores, qui tempore Schismatis Romæ sederunt, veros ac legitimos Romanos Pontifices extitisse, cum hi soli in Catalogo Romanorum Pontificum reponantur ab omnibus Orbis Catholici nationibus, etiam ab illis, quæ olim *Clementi* VII. & *Benedicto* XIII. tamquam dubiis Pontificibus adhæserunt. Hunc etiam esse Catholicæ Ecclesiæ sensum, duo aperte probant Romanorum Pontificum exempla, quorum primum est *Julii Medicei*, qui anno 1523. electus Romanus Pontifex, voluit appellari *Clemens* VII. nulla prorsus habita ratione hujusce *Clementis* II. qui Avenione tempore Schismatis contra *Urbanum* VI. sederat. Alterum exemplum est *Antonii Pignatelli* Archiepiscopi Neapolitani, qui Romanus Pontifex anno 1691. electus, *Innocentius* XII. ab universa Ecclesia fuit appellatus, qui *Undecimus* dicendus fuisset, nisi *Innocentius* VII. qui tempore Schismatis Romæ sedit, verus ac legitimus Pontifex censeretur. Hunc denique esse Ecclesiæ Catholicæ sensum profitentur ipsimet Galli Scriptores, quos inter unum duntaxat laudabo *Henricum Spondanum*, qui in Continuatione *Baronii* ad annum MCCCLXXVIII. Num. 17. hæc habet *Et quod mirabilius est, fuit jus partium adeo dubium & incertum, ut inter Principes (quod observat Sanctus Antoninus) peritissimos quosque Theologos & Jurisconsultos habuerit utraque pars sive obedientia, necnon religiosissimos viros, & quod majus est, etiam miraculis fulgentes, qui suam partem sanctam, adversam, profanam assererent; nec potuerit unquam sic illa quæstio decidi, quin semper remaneret apud plurimos dubia quod etiam ex ipsismet Actis Conciliorum Generalium Pisani & Constantiensis aperte intelligi datur. Fuisse tamen videtur Catholicæ Ecclesiæ sensus, (quod ceterorum omnium rationibus & disputationibus, necnon incertis visionibus & Prophetiis atque miraculis, quæ circa hæc contigisse dicuntur, præponderare debet) Urbanum VI. ejusque successores Italiam colentes extitisse veros ac legitimos Pontifices.* Observat etiam ibidem *Spondanus*, quod *Catharina Senensis*, tertii Ordinis *S. Dominici* Virgo Sanctissima, quæ ad promovendam *Urbani VI.* Obedientiam suis ad Reges & Principes litteris quidquid sibi inerat ingenii, facundiæ, zeli, & auctoritatis ob pervagatissimam Sanctimoniæ famam contulit, hoc unum præ ceteris validissimum adversus *Clementis VII.* Avenione sedentis intrusionem telum contorserit, quod videlicet tam ipse *Clemens*, quam ceteri Cardinales ejus fautores, suis litteris & gestis per aliquot mensium spatium universo Orbi persuasum voluissent, *Urbanum VI.* rite electum fuisse, & ex eorum sententia omnes ubique populi sic opinati fuissent. Si plura de *Urbani VI.* in Romanum Pontificem electione scire desideres, legesis *Baldum*, doctissimum Sæculi XIV. Jurisconsultum, qui Tractatum edidit pro *Urbano Sexto* ad calcem Tomi 17. Annalium Ecclesiasticorum *Odorici Raynaldi* adjectum.

D. Haberine debent pro Schismaticis populi illi, qui tempore Schismatis *Clementi VII.* & *Benedicto XIII.* Avenione sedentibus adhæserunt, & paruerunt adversus *Urbanum VI.* ejusque successores, qui, tempore ejusdem Schismatis, Romæ Pontificiam Sedem tenuerunt.

M. Hanc Quæstionem *S. Antoninus* Archiepiscopus Florentinus, Ordinis Prædicatorum, 3. part. Chronicorum Titul. 22. capit. 2. diluit in hunc modum: *Inde inchoatum est Schisma pessimum: ut duo dicerentur in Ecclesia Dei, Urbanus*, seu VI. & *Clemens*, dictus VII. *Urbano ut vero Pontifici adhæsit Italia, Alemannia, & Hungaria.* Clementi *vero Francia, Hispania, Catalonia. Asserebant Obedientiales Clementis, suum esse verum Papam, ex electione ejus Canonica, utpote libera, non coacta; non illam Urbani, quia metu coactam & ejus sequaces Schismaticos, & excommunicatos. E contrario Obedientes Urbano, Clementem affirmabant Apostaticum, non Apostolicum &c. Multæ disputationes factæ sunt circa istam materiam, multi libelli editi pro utriusque partis defensione. Peritissimos viros in sacra Pagina & jure Canonico habuit toto illo tempore, quo duravit Schisma, utraque pars, seu Obedientia, ac etiam Religiosissimos Viros, & (quod majus est) etiam miraculis fulgentes: nec unquam sic potuit illa quæstio decidi, quin semper apud plurimos remaneret dubia. Nam, etsi necessarium sit credere, sicut unam esse Catholicam Ecclesiam; non plures: ita & unicum ejus Pastorem, Vicarium Christi, juxta id Joannis cap.* 10. Fiet unum Ovile, & unus Pastor: *tamen si contingit plures per Schisma creari seu nominari Pontifices summos uno & eodem tempore, non videtur saluti necessarium credere istum esse vel illum, sed alterum illorum, qui scilicet fuerit Canonice assumptus. Qui autem fuerit Canonice electus, non tenetur quis scire, sicut nec jus Canonicum, sed in hoc populi sequi possunt Majores suos, seu Prælatos.* Et Titulo sequenti, seu 13. capit. 8. sic concludit Sanctus ille Archipræsul: *Unde qui erraverunt in eo, satis excusavit eos apud Deum ignorantia facti, & quasi invincibilis. Et propterea, Spiritu Sancto operante, ad unionem faciendam sumpta fuit*

via

via cessionis, cum non sufficeret via disceptationis. Quibus verbis *S. Antoninus* a Schismatis crimine purgat Prælatos, Clericos, Fidelesque ceteros, qui *Clementi* VII. & *Benedicto* XIII. ante Pisanum Concilium adhæserunt, eo quod illos omnes ignorantia invincibilis, bona fides, adhæsio firma Cathedræ *S. Petri*, quæ est unitatis Ecclesiasticæ centrum, animus ad parendum comparatus, insontes & alienos a Schismate præstiterunt; non secus ac ab hæreseos crimine vindicantur quidam antiqui Patres, qui Millenariorum errorem, vel de rebaptizandis hæreticis, amplexi sunt, antequam hujusmodi controversiæ eliquatæ ac finitæ fuissent solemni Ecclesiæ judicio, in quo acquiescere corde & animo parati erant. Legendus est idem *S. Antoninus* secunda parte suæ summæ Titulo 4. capitul. XI. *de Schismate*, ubi data opera hanc quæstionem, quæ præsens Schisma spectat, discutiens ait: *Ideo in illo Schismate illi fuerunt vere & proprie Schismatici, qui præsentes scientes factum, contra jura scienter, vel contra conscientiam fecerunt Schisma tale, passionibus ducti amoris, vel odii, cupiditatis, & ambitionis; Alii vero, qui uni vel alteri, Urbano scilicet aut Clementi obedientes adhærebant, moti ad hujusmodi tenendum non temporaliter, sed ex conscientia, ex auditis consiliis peritorum, non erant vere & proprie Schismatici, etiamsi ei, qui non erat verus, adhæsissent, quia præter intentionem erat error & divisio eorum*. Quod ibidem S. ille Archiepiscopus multis argumentis probat. Idem plane cum *S. Antonino* docent duo egregii Doctores ejusdem Ordinis Prædicatorum, *Joannes a Turrecremata*, Cardinali, in Summa *De Ecclesia* Lib. 4. Part. 1. Cap. 14. & *Henricus Institoris* in libro, quem edidit adversus Pikardos, seu Vvaldenses hæreticos. Facile itaque ipse crediderim, eos, qui, tempore Schismatis, *Clementi* VII. & *Benedicto* XIII. Avenione sedentibus ante Concilium Pisanum adhæserunt (quos inter numerantur *Petrus de Lucemburgo* Cardinalis a *Clemente* VII. creatus, quique sanctimonia & miraculis clarus Avenione colitur, & S. *Vincentius Ferrerius* Ordin. Prædicat. doctrina, zelo Apostolico, aliisque Charismatibus & miraculis illustris) crediderim, inquam, ipse, eos ob bonam fidem, & ignorantiam invincibilem, qua in hac quæstione facti, quod obscurum erat, & difficultatibus pene inextricabilibus implicatum, laborabant, proprie Schismaticos censeri haud debere, quia, ut docet *S. Thomas* secunda secundæ Quæstion. 39. Artic. 1. illi duntaxat *proprie Schismatici dicuntur, qui propria sponte & intentione se ab unitate Ecclesiæ separant, quæ est unitas Principalis*. Porro, qui, tempore Schismatis, adhæserunt ante Concilium Pisanum *Clementi VII.* & *Benedicto XIII.* non propria sponte, & intentione se ab unitate Ecclesiæ separarunt, nec Romano Pontifici subesse unquam detrectarunt, quem potius Christi Domini Vicarium, *Sancti Petri* Successorem Jure Divino potestatem ac Jurisdictionem habere in tota Ecclesia & super Fideles universos credebant, se ad parendum ipsi teneri ultro profitebatur, illi duntaxat parere volebant, & in hoc duntaxat fallebantur, quod *Clementem VII.* ejusque successorem *Benedictum* XIII. post diligens ac diuturnum in tanti momenti negotio examen a viris eruditis adhiberi solitum, post principum, & integrarum Ecclesiarum Judicium, canonice electum ac verum Pontificem esse existimarent errore & ignorantia invincibili, quæ eos subinde a Schismate excusare debet, non secus ac Patriarcha *Jacob* & *Liam* pro *Rachele* suppositam accedens, ab adulterio & incestu excusatur, quia ignorantia facti suam esse putavit, & bona fide, maritalique affectu ad eam accessit.

D. Cum *Clemens* VII. & *Benedictus* XIII. qui, tempore Schismatis, Avenione sederunt, nullum in Romanorum Pontificum Catalogo locum habeant, rogo te, ut eorum duntaxat Pontificum, qui Romæ Sæculo decimo quinto Sedem tenuerunt, ac pro veris legitimisque Pontificibus agnoscuntur, seriem & gesta hic breviter describas.

M. Iniit Sæculum decimum quintum *Bonifacio* IX. *Urbani* VI. successore, clavum Ecclesia gubernante. Electus fuerat Pontifex Romanus *Bonifacius IX.* anno MCCCLXXXIX. & annum undecimum sui Pontificatus agebat anno MCCCC. quo Romæ celebratum est Jubilæum. Præcipua Summi illius Pontificis gesta perstrinximus in Colloquio I. in Historiam Sæcul. XIII. & XIV. ubi etiam observavimus, illum morum integritate ac virtutum cultu cum probis & utilibus Ecclesiæ Pontificibus jure merito adnumerari debere, atque conservandæ castitatis adeo tenacem, ut cum morbis continuis vexaretur, & a medicis admonitus esset, sanari quidem posse si rem cum fœmina haberet, auditu horruerit, ac mori quam fœdari maluerit. Hinc audiri non debet *Theodoritus Niemus*, qui *Bonifacium IX.* avaritiæ, congerendarum pecuniarum aviditatis, aliorumque criminum insimulat. Hic quippe Scriptor in Opere, quod edidit *De Schismate Universali*, Pontifices tempore Schismatis Romæ vel Avenione sedentes acerrime insectatur, ac discerpit, totque injurias, calumnias & contumelias in ipsos e suo ulceroso stomacho egerit, suæque acerbitatis virus evomit, ut ejus Opera una cum Auctore inter reprobata Scripta connumerata legantur, ut videre est apud *Henricum Spondanum* ad ann. Mccccx. Numer. 3. Obiit *Bonifacius* IX. anno Mccccıv. postquam sedisset annos quindecim, minus die triginta quatuor. Defuncto *Bonifacio* IX. eique Justis persolutis, Cardinales illius Obedientiæ conclave ingressi, ante omnia sese juramento obstrinxerunt, ut quisque eorum Pontifex esset electus, libere se Pontificatu abdicaret, si necesse foret ad extinguendum Schisma, quod infestabat Ecclesiam. Præmissis Consiliis, studiisque omnibus ad tollendum Schisma necessariis, omnium suffragiis (postquam

Se-

Sede vacasset quindecim diebus) electus est Romanus Pontifex *Cosmatus de Melioratis* patria Sulmonensis (quæ Provinciæ Aprutii civitas est) doctrina, rerumque agendarum experientia clarissimus, qui per omnes dignitatum gradus provectus, ex Bononiensi Episcopo, Cardinalis, & Archiepiscopus Ravennas a *Bonifacio IX.* creatus, ad Sedem tandem Pontificiam sublimatus est die XVI. Kalend. Novembris anni MCCCCIV. nomenque sumpsit *Innocentii VII.* Quam præclaris dotibus in Pontificatu præfulserit *Innocentius* VII. docet *Onuphrius* in suis Additionibus ad *Platinam*, ubi asserit, hunc Summum Pontificem cunctis maximi & optimi Pontificis dotibus fuisse ornatum, vitæ integritate, egregiis moribus, humanitate, eruditione, pietate, & liberalitate præstantissimum; Ditionis Ecclesiasticæ ac libertatis assertorem intrepidum, uno verbo, tam pie in Pontificatu se gessit *Innocentius* VII. ut *Theodoricus Niemus*, Clericus Lucensis, qui, ut mox observavimus, passim in suis Scriptis invehitur in Summos Pontifices, qui Romæ tempore Schismatis sederunt, eum tamen, ipsa rei evidentia compulsus, hoc elogio capite trigesimo nono libri secundi *de Schismate universali* commendarit: *Iste Pontifex fuit mitis, benignus, & compatiens afflictis, nec erat aliqua superbia in eo, neque apud ipsum acceptio personarum: libens poscentibus audientiam dabat, & fere diebus singulis certis horis supplicationes sibi porrectas solicite signabat. Consistoria privata & publica tenebat diebus & horis consuetis, nec alicui molestus, neque cupidus, seu avarus existebat. Simoniacos exosos habuit &c.* Sub initium Pontificatus *Innocentii* VII. Roma haud parum turbata est a *Ladislao*, Rege Neapolitano, quem maximis beneficiis idem Pontifex cumulaverat, pro quibus insignes ille reposuit injurias. At enim *Ladislaus* Urbis dominationi inhians, primo Romanos in Pontificem concitare cœpit, deinde, simulans favere Pontifici, pacis interpretem ac sequestrem se constituit, hac facta conventione, ut gubernatio Urbis in temporalibus penes populum resideret, illa autem pars, quæ dicebatur *Leonina*, scilicet circa *Sanctum Patrum*, in Summi Pontificis potestate cum Castro *S. Angeli* remaneret, Senatorque Urbis de voluntate Pontificis, & consensu populi assumeretur. Sed hæc initæ concordiæ pacta, quæ legi possunt apud *Odoricum Raynaldum* ad ann. MCCCCIV. Numero XVI. & sequentibus, diu firma non permanserunt ob novos tumultus, quos Gibellinorum, & Guelphorum factiones Romæ excitarunt. Gibellini, quos suo patrocinio fovebat Rex *Ladislaus*, & quorum Duces erant *Columnenses*, *Sabelli*, & quidam alii Romani Proceres, populum spe recuperandæ libertatis ad rebellionem impellebant, quibus ex adverso strenue obsistebant Guelphi, quorum Duces erant *Ursini*, auctoritatem Romani Pontificis inconcussa fide tuentes. Varie inde inter utramque factionem mutuis odiis exacerbatam secutæ sunt pugnæ, aliaque scelera, & probra hostilia perpetrata, donec a Gibellinis evocatus *Ladislaus* Rex, turbas utcumque composuit, electis e factione Gibellina septem Viris, qui Urbem administrarent. Non quievere tamen *Columnenses*, Gibellinæ factionis Duces, qui clandestinis solicitationibus *Ladislaum* Regem ad capessendum Urbis dominium continuo instigabant, & iniquis petitionibus fatigabant animum Pontificis, qui, ut eorum animos emolliret, in omnibus complacere eis studebat, & unum ex familia Columnensi Cardinalem creavit, qui postea fuit electus Papa, dictusque *Martinus V.*

Tanta Pontificis mansuetudine flecti noluerunt rebelles, cumque nova ac perniciosa molirentur consilia, contigit, ut *Ludovicus de Melioratis*, Nepos *Innocentii VII.* juvenis quidem audax, sed temerarius, undecim seditiosos, e Romanorum Proceribus, dum e Palatio Apostolico redibant, immaniter trucidari jusserit, inscio tamen *Innocentio* VII. illudque facinus detestante, sicut testantur *Leonardus Aretinus*, *Theodoricus Niemus*, & *S. Antoninus*. Interim rebelles ad arma concurrunt, fugit Pontifex Viterbium, & statim *Joannes Columna* Palatium occupat, plebs Pontificiam suppellectilem diripit, Libros, Regesta, & Epistolas lacerat, *Innocentii* Papæ stemmata luto commaculat, recipiuntur a conjuratis copiæ a Rege *Ladislao* missæ, quæ tamen, dum in urbem penetrare, ac eam *Ladislai* Imperio totis viribus subjicere conantur, a Romanis, id ægre ferentibus, propulsantur, & a *Paulo Ursino*, Pontificii exercitus Duce, dissipantur. Tunc Romani ad officium & obedientiam *Innocentii VII.* reversi, eum multis Legationibus in Urbem revocarunt, in qua anno MCCCCVI. summa totius populi gratulatione, tanquam legitimus Dominus, exceptus est. In conjurationis reos anathema statim vibravit Pontifex, sed præcipue in *Ladislaum* Regem, quem Campaniæ & Maritimæ Præfectura, Regno, terrisque, quas in feudum ab Ecclesia tenebat, & quibus ad opprimendam Ecclesiam Romanam abutebatur, privavit. Hoc Pontificio fulmine perculsus *Ladislaus*, veniam pacemque per Oratores supplex exoravit, & arcem Sancti Angeli, quam occupabat, restituit. Supplicis *Ladislai* preces benigne audivit *Innocentius* VII. &, ut erat ad clementiam propensissimus, non solum Censuras in illum, ejusque fœderatos latas actutum dissolvit, sed eum pristinis honoribus restitutum, nova Vexilliferi Romanæ Ecclesiæ dignitate auxit. Facta conventa Diplomate Pontificio confirmata refert *Odoricus Raynaldus* ad annum MCCCCVI. quo anno idem Summus Pontifex *Innocentius VII.* obiit die decima sexta Novembris, & Concilium Generale, quod pro unione Ecclesiæ & extinctione Schismatis celebrare Romæ decreverat, illudque litteris publicis indixerat, propter turbidas seditiones, & proxime secutam mortem cogere non potuit. Non possum

hic

hic silentio prætermittere duas res memoria dignas, quas in suo Pontificatu gessit *Innocentius VII.* Regulam Fratrum & Sororum Tertii Ordinis de Pœnitentia *S. Dominici* anno I. sui Pontificatus approbavit Constitutione, quæ incipit: *Sedis Apostolicæ*, quæ in Bullario Romano edita est; & Academiam Romæ excitavit, ad quam doctissimos omnium Facultatum Professores evocavit, qui Philosophiam, Theologiam, Jus Canonicum, & Civile in Urbe docerent. Vacante post obitum *Innocentii* VII. Sede Pontificia dubitaverunt Cardinales, an electioni Romani Pontificis supersederent, maxime cum *Benedictus* XIII. juramento Gallis, qui ei parebant, pollicitus fuisset, sese abdicaturum, ut Collegio Cardinalium utriusque partis conveniente, legitimum Ecclesiæ Caput eligeretur, sicque penitus aboleretur Schisma. Vicit tandem eorum sententia, qui eligendum quidem Pontificem suadebant, sed prius solemni juramento obstringendum, ut, adversario se abdicare volente, ipse quoque Pontificatum ultro dimitteret. Ea mente Cardinales Conclave ingressi elegerunt in Romanum Pontificem *Angelum Corarium*, natione Venetum, Tituli *Sancti Marci* Presbyterum Cardinalem, dictum in Pontificatu *Gregorium* XII. Virum doctrina, religione, pietate ac probitate morum, ut tradunt *Leonardus Aretinus*, & *Sanctus Antoninus*, omnium commendatione dignum, nisi tergiversationibus, quibus ad retinendum Pontificatum contra præstitum juramentum usus est, & collusionibus cum adversario suo *Petro de Luna*, dicto *Benedicto* XIII. hatum virtutum famam commaculasset. At enim, *Gregorius* XII. qui in exordio sui Pontificatus magnam spem omnibus fecerat restitutionis pacis Ecclesiæ, & ad eam promovendam Reges, Principes, Respublicas, Prælatos, atque Universitates per litteras fuerat adhortatus, Imperii postea degustata dulcedine, promissis & juramento stare noluit, secutus prava consilia propinquorum, quos nimio affectu complectebatur, quique tergiversationis & collusionis, de qua cum suo æmulo certavit, authores fuerunt. Divisi erant in duas partes Europæ Principes, ita ut periculum esset, ne partium studiis, ac novorum Pontificum subrogatione Schisma æternum propagaretur. Opportune tamen accidit, ut Christianissimus Rex *Carolus* VI. qui *Gregorium* XII. & *Benedictum* XIII. de Pontificatu contendentes suis collusionibus mundo illudere perspectum habebat, omnibus suis subditis præceperit, ut ab Obedientia *Benedicti* XIII. recederent, egregiamque scripserit Epistolam Paræneticam, qua breviter narratis, quæ hactenus ea in causa egisset, universos Principes & Antistites, omnemque populum Christianum hortabatur, ut obedientiam utrique contendenti subtraherent. Hæ Regis Christianissimi *Caroli* VI. Litteræ legi possunt apud *Theodoricum Niemum*, apud *Gersonium* Tomo I. pag. 315. & apud *Egassium Bulæum* Tomo V. Historiæ universitatis Parisiensis pag. 137. 138. 141. & 147. Cardinales Obedientiæ *Gregorii* XII. eum sæpius hortati fuerunt, ut pro Ecclesiæ unitate & pace Pontificatui cederet, & Cardinalium Collegio, aut etiam Generali Concilio totum conciliandæ pacis negotium committeret. Cessionem quidem pollicebatur *Gregorius*, sed ea apposita conditione, ut *Benedictus*, ejus æmulus, primus cederet. Tandem Cardinalibus innotuit, tam *Gregorium*, quam *Benedictum*, moras data opera nectere, & universo Orbi Christiano fucum facere, cumque contra pacta conventa, & juramentum in Conclavi præstitum, & post creationem suam renovatum, quatuor novos Cardinales *Gregorius* XII. creasset, toto suæ Obedientiæ repugnante Collegio, Cardinales ab eo defecerunt, Pisas secesserunt, suæ secessionis rationem Fidelibus universis exposuerunt Encyclicis Litteris, quæ apud *Odoricum Raynaldum* ad annum Mccccvii. Num. VIII. habentur. Pisas itaque cum utriusque partis Cardinales adventassent, in unum Collegium convenerunt, atque Concilium celebrarunt, dictum *Pisanum*, in quo utrumque de Pontificatu contendentem citarunt ad audiendam Sententiam definitivam Concilii in causa unionis Ecclesiæ, Fidei & Schismatis. De hoc Generali Concilio Pisano plura suo loco, idest, in Colloquio IV. dicemus. Sufficiat hic observasse, Patres istius Concilii Sententiam tulisse in *Petrum de Luna*, qui *Benedictus* XIII. & in *Angelum Corarium*, qui *Gregorius* XII. dicebantur, tanquam in notorios Schismaticos, & antiqui Schismatis nutritores, defensores, approbatores, fautores, pertinaces &c. eis inhibuisse, ne aliquis eorum pro Summo Pontifice se gereret, ac sub pœna excommunicationis vetuisse Catholicis ne eis parerent. Post latam hanc exauctorationis Sententiam in *Gregorium* XII. & *Benedictum* XIII. qui de Papatu improbe contendebant, nec voluntatem habebant tollendi Schisma per viam cessionis ab Ecclesia electam; Cardinales numero viginti quatuor concordibus suffragiis die XV. Junii ann. Mccccix. Summum Pontificem elegerunt *Petrum Philargum*, vulgo *de Candia* nuncupatum, Ordinis Fratrum Minorum, Cardinalem, & Archiepiscopum Mediolanensem, qui *Alexandri V.* nomen sibi sumpsit.

D. Hac *Alexandri V.* Pontificis Maximi electione fuitne extinctum Schisma?

M. Qui de Papatu contendebant, *Gregorius* XII. & *Benedictus* XIII. nec Concilii Pisani Sententiæ adhærere, nec Pontificatui cedere voluerunt. *Petrus de Luna*, qui *Benedictus* XIII. dicebatur, & cujus gesta sub finem istius Colloquii, describemus, Pontificatus Insignia usque ad mortem invicta pertinacia retinuit. *Angelus Corarius* dictus *Gregorius* XII. Concilium Austriæ in Aquilejensi Provincia anno Mccccix. celebravit, in quo Concilium Pisanum disturbare ac evertere conatus est, & in Cardinales, qui ab ipso defecerant, tulit exauctorationis Sententiam, cujus tamen ab Ecclesia nulla ratio habita est, ut videre est apud *Odoricum*

Raynaldum ad ann. MCCCCIX. Numero 1. Rebus Ecclesiæ hunc in modum perturbatis, *Ladislaus* Siciliæ Rex, qui in aquis turbidis piscari gestiebat, Romam occupavit, & alias plerasque Status ecclesiastici civitates & castra invasit, sed confestim a *Paulo Ursino* Romanæ libertatis vindice repulsus, abscedere coactus est. Insignia Pontificatus retinuit *Angelus Corarius* dictus *Gregorius XII.* usque ad annum millesimum quadringentesimum decimum quintum, quo prioris collusionis maculam eluit, & per *Carolum de Malatestis* Pontificatum liberrima cessione deposuit in Concilio Constantiensi sessione XIV. sicut in Colloquio IV. ubi de Conciliis Sæculo XV. celebratis agendo, fusius ostendemus. Ea facta cessione, decrevit eadem Synodus Constantiensis, *Angelum Corarium*, antehac nuncupatum *Gregorium XII.* fore semper Cardinalem Episcopum sub titulo per eamdem Synodum, vel futurum Romanum Pontificem declarando (quem fuisse Portuensem *Theodoricus Niemus*, Tusculanum *Onuphrius* ait) ita ut secundus post Romanum Pontificem dignitate & ordine haberetur. Insuper creatus est perpetuus Legatus Piceni, seu Marchiæ Anconitanæ, & obiit Recanati an. MCCCCXVII. sicut ex ejus Epitaphio colligitur.

D. Seditne diu *Alexander V.* qui, ut mox ajebas, fuit in Concilio Pisano, abdicatis *Benedicto* XIII. & *Gregorio* XII. electus Pontifex Romanus?

M. Magno Ecclesiæ damno brevissimus fuit Pontificatus *Alexandri V.* de cujus patria, gestis & Infulis, quibus ante Pontificatum insignitus est, pauca hic ex *Luca Wadingho* in Annalibus Ordinis Minorum referre haud pigebit. In primis *Alexandri V.* qui ante Pontificatum *Petrus Philargus* appellabatur, patria omnino incerta est. Probat tamen *Lucas Wadinghus* Tomo V. Annalium Minorum ad annum Christi MCCCCV. ex Chronicis manuscriptis eum fuisse ortu Cretensem. In hoc consentiunt omnes Scriptores, *Petrum Philargum* ex obscuris progenitoribus natum esse, atque a pueritia, studio, & favore cujusdam Minoritæ, eo religiosæ vitæ ac doctrinæ in Ordine *S. Francisci* provectum fuisse, ut Græcis & Latinis linguis epprime excultus, ac Doctoratus lauream in Facultate Parisiensi adeptus, Mediolani postea maxima cum laude docuerit. In maximo honore *Petrus Philargus* fuit apud *Joannem Galeatium* Vicecomitem, qui magna tunc temporis in Insubria authoritate pollebat, quique illum sibi addictissimum ad plures Episcopales Infulas promoveri curavit, quas varii Authores ei adscribunt, videlicet Novariensem, Vicentinam, Brixiensem, Placentinam, Patriarchatum Gradensem, ac postea Mediolanensem Archiepiscopatum. De Brixiensi tamen & Gradensi Episcopatibus valde se subdubitare innuit *Lucas Wadingbus*. Pro tot acceptis honoribus *Petrus Philargus*, ut benefactori suo *Joanni Galeatio* Vicecomiti vices rependeret, ei ab Imperatore *Wenceslao* Ducis Mediolanensis titulum impetravit. Ab *Innocentio* VII. Pontifice Maximo Romam accitus *Petrus Philargus*, Presbyter Cardinalis tituli Sanctorum XII. Apostolorum renunciatus est anno MCCCCV. ac tandem in Concilio Pisano anno MCCCCIX. indicto electus est omnium suffragiis, nemineque reclamante, in Romanum Pontificem, dictusque *Alexander V.* qui in Solio Pontificio constitutus, magna quæque molitus est, ut Ecclesiæ unionem solida pace stabiliret, & corruptos hominum mores, ortosque ex nimia, tempore Schismatis, Clericorum licentia abusus stirpitus eradicaret. Eam ob rem *Alexander V.* longam scripsit Epistolam Encyclicam ad Reges, Proceres, Prælatos, Clerum, Populumque totius Reipublicæ Christianæ, qua Schismatis ortum, progressum, damnaque inde nata, & unionem Ecclesiæ Catholicæ uno sub indubitato Pastore in Concilio Pisano feliciter procuratam explicat, cunctosque hortatur, ne subsidio, favore, obsequio, obedientia, aut alia re Romano Pontifici debita Pseudo-Pontifices *Petrum de Luna*, dictum *Benedictum* XIII. & *Angelum Corarium*, nuncupatum in sua Obedientia *Gregorium* XII. prosequantur. His peractis, *Alexander V.* Pontifex Maximus diris devovit *Ladislaum*, Siciliæ cis Pharum, seu Neapolis Regem, qui Ecclesiam Neapolitanam armata manu perturbabat, eumque privavit hoc Regno, cujus dominium transtulit in *Ludovicum* Ducem Andegavensem. Opem tulit idem Summus Pontifex *Sigismundo* Hungariæ Regi, Turcarum potentia victo, Principesque Christianos ad sacram militiam contra illos capitales Fidei Christianæ hostes stimulavit. Mox ad fidei injurias vindicandas Sanctissimus ille Pontifex sese convertit, & hæreticum *Joannem Hus*, ejusque sequaces, qui Hæresiarchæ *Wicleffi* errores in Bohemia spargebant, misso ad *Sbinkonem* Archiepiscopum Pragensem Diplomate, reprimi, atque adhibita severitate legum coerceri præcepit. Hoc *Alexandri V.* ad *Sbinkonem* diploma exhibet *Odoricus Raynaldus* ad ann. 1409. num. LXXXIX. In gratiam Religiosorum Mendicantium Constitutionem, quæ incipit his verbis: *Regnans in excelsis*, edidit *Alexander V.* contra quam reclamarunt Doctores Parisienses, qui tam ampla Privilegia Religiosis Mendicantibus concessa ægris ac lividis oculis cernebant, multasque turbas & tragœdias occasione prædictæ Constitutionis Pontificiæ in Galliis contra Religiosos Mendicantes excitarunt, ut videre est apud *Egassium Bulæum* Tomo V. *Historiæ Universitatis Parisiensis*. Denique, dum Sanctissimus ille Pontifex summo studio satageret Sedis Apostolicæ dignitatem perfecta unione & morum reformatione restituere, Græcos Ecclesiæ Latinæ adjungere, Beneficia Ecclesiastica dignis conferre, simoniam procul ab Ecclesia eliminare, Canonum observationi invigilare, superstites Schismatis fibras evellere, pacem terris restituere, serpentia vitia tollere, ac virtutes postliminio revocare, inopinata morte obiit Bononiæ die quarta Maji anni MCCCCX. Pontificatus mense decimo, die octavo. Eum venena-

to

to clystere extinctum fuisse testatur *S. Antoninus*. Hunc Romanum Pontificem, de Ecclesia licet bene meritum, *Theodoricus Niemus*, maledicus Pontificum sui temporis conviciator, acriter insectatur, & calumniis incessit, a quibus *Wadingbus* in Annalibus Minorum ad annum Mccccx. eum egregie vindicat testimoniis gravissimorum Scriptorum, qui testantur *Alexandrum V.* fuisse Pontificem magno erectoque animo; summa prudentia, tantaque erga pauperes liberalitate, ut ad eos sublevandos nihil omnino sibi reservaret. Memorat etiam *Platina* in Opere *De Vitis Pontificum*, Alexandrum quintum per jocum dicere solitum esse, *se divitem Episcopum fuisse, pauperem Cardinalem, mendicum Pontificem*.

D. Quem in Sede Pontificia successorem habuit *Alexander V.*?

M. In locum defuncti *Alexandri V.* Pontificis Maximi, septemdecim Cardinales, qui Bononiæ erant, in Conclave ingressi, suffecerunt *Baltassarem Cossam*, seu *Coxam*, Neapolitanum, qui die Dominica, seu die vigesima quinta mensis Majii ann. Mccccx. coronatus est, dictusque *Joannes* XXIII. cum tamen, juxta seriem Romanorum Pontificum, qui eo nomine donati fuiat, dici deberet *Joannes* XXII. Hic, dum juvenis esset, Juri Civili & Pontificio Bononiæ operam dedit, ibidemque Doctoratus gradu fuit insignitus. Dein, Romam profectus, a *Bonifacio* IX. Pontifice Maximo inter Cubicularios ascitus est, mox Archidiaconus Bononiensis, postea Protonotarius Apostolicus, inde Cardinalis *S. Eustachii*, & Legatus Flaminiæ constitutus; qua Legatione adeo præclare functus est, ut Bononiam, & plures alias civitates a diversis tyrannis occupatas recuperaverit, & in Ecclesiæ potestatem redegerit. Interfuit Concilio Pisano anno Mccccix. & tandem electus est Pontifex Maximus anno, ut diximus Mccccx. Eum belli, quam pacis artibus meliorem fuisse, & parum aptum ad Pontificatum fuisse, testantur *Leonardus Aretinus*, *Theodoricus Niemus*, & *S. Antoninus*. Sub exordiom Pontificatus, *Joannes* XXIII. anathemate perculit *Ladislaum* Neapolis Regem, Ecclesiæ hostem, & *Angeli Corarii* Pseudo Pontificis fautorem, utque ejus potentiam, qua toti jam Italiæ terribilis evaserat, armis reprimeret, in eum immisit *Ludovicum* Ducem Andegavensem, adjuncto illi *Paulo Ursino*, copiarum Pontificiarum Duce, qui *Ladislaum* aggressi, eum magna strage fuderunt. Sed Ducibus victoria sua uti nescientibus, animos viresque resumpsit *Ladislaus*, qui tamen territus facto bello, quod in ipsum velut in Ecclesiæ hostem indixit *Joannes* XXIII. pacem iniit cum Summo Pontifice, ad ejus obedientiam accessit, relicto *Angelo Corario* Pseudo-Pontifice, dicto *Gregorio* XII. qui se recepit Ariminum ad *Carolum Malatestam*, amicum suum, ibique extitit, donec in concilio Generali Constantiæ anno Mccccxv. celebratum Pontificatum deposuit. At perfidus *Ladislaus* fœdus ictum cum *Joanne* XXIII. cito abrupit, & adjuvantibus fautoribus suis, per mœnia fracta subiit Romam, compulitque in fugam Pontificem, qui Florentiam venit, indeque duos Cardinales ad *Sigismundum* Imperatorem misit, tum ut ejus opem imploraret adversus *Ladislaum*, impium tyrannum, qui Italiam armis & populationibus infestabat; tum etiam ut cum ipso agerent de loco concilii Œcumenici proxime celebrandi, quod communi consilio indictum est Constantiæ, quæ est perampla Imperii civitas, quam Rhenus interfluit. Hanc concilii Generalis Constantiensis celebrationem præcessit mors *Ladislai* Regis propudiosæ libidinis, & Ecclesiæ infensissimi hostis, qoi ex immani luxuriæ intemperantia, seu ex nimio coitu, sive, ut alii volunt, correptus igne facto, quo ejus pudenda cum violentissima febre exarserunt, misere periit anno Mccccxiv. Hoc de morte *Ladislai* Regis accepto nuncio, quo universa Italia, ab ejus tyrannide tandem aliquando libera, exultavit; Bononia digrediens Pontifex *Joannes* XXIII. per Tridentinum agrum transmissis Alpibus Constantiam accessit, ibique solemni pompa & honoribus exceptus initium dedit concilio Generali Constantiensi, de quo late disseremus in IV. colloquio: Hic obiter observabo, *Joannem* XXIII. in secunda Sessione hujusce concilii solemne juramentum & votum edidisse, ac promisisse, se, ad tollendum Schisma, & ad reddendam absolutissimam Ecclesiæ catholicæ pacem, Pontificatu ultro cessurum, si huic quoque duo alii æmuli, videlicet *Petrus de Luna*, qui *Benedictus* XIII. & *Angelus Corarius*, qui *Gregorius* XII. dicebantur, renunciarent; immo ad deponendum Pontificatum sese paratissimum exhibuit *Joannes* XXIII. quoties exoptatissima Ecclesiæ onio ejus cessione procurari posset. Verum, paulo post *Joannem* XXIII. facti pœnituit, & ne cessionis promissum juramento ac voto confirmatum exequi cogeretur, tacitus abscessit, & dissimulato habitu, opera *Friderici* Ducis Austriæ, fugit Schaffusam Oppidum ejusdem *Friderici*, quod quatuor milliaribus ab urbe Constantiæ distabat. Hæc inopinata Pontificis fuga terruit quidem omnes Concilii Patres, quibus animos fecit *Sigismundus* Imperator, pollicitus auxilium & operam, donec pax certa Ecclesiæ redderetur. Tandem ex Sessione XII. Concilii Generalis Constantiensis lata est in *Joannem* XXIII. exauctorationis Sententia, cui ipse, ad promovendam Ecclesiæ pacem, se parere humiliter professus, Pontificiæ Dignitatis insignia deposuit. Nihilominus, ne a proposito resiliret Pontificatu abdicatus *Joannes* XXIII. ductus est primum *Haldebergam*, deinde ad Castrum *Gotlevum*, & triennio diligentissime custoditus. Inde tamen eductus, cum ad *Martinum V.* qui in Concilio Constantiensi Romanus Pontifex fuerat electus, duceretur, fuga evasit, sed Ecclesiæ pacis conservandæ cupidus, sua sponte Florentiam venit, ubi tunc *Martinus V.* Pontifex Maximus agebat, eum, ut vere & legitime electum agnovit, & omnia, quæ Concilium Constantiense adversus illum,

decreverat, rursus cum ingenti omnium voluptate approbavit IX. Kalendas Julii anni Mccccxix. A *Martino V.* Pontifice Maximo cum summa benignitate exceptus, statim Cardinalis Episcopus Tusculanus, & Sacri Collegii Decanus renuntiatus est, eique, ob memoriam Romani Pontificatus, quem aliquando juste ac legitima gesserat, concessa fuit Sedes prope Pontificiam paulo eminentior, quam ceterorum Cardinalium. Obiit tandem Florentiæ die XXII. mensis Decembris ejusdem anni Mccccxix. Plura de depositione *Joannis XXIII.* dicemus in Colloquio IV. ubi omnia, quæ ad abolendum Schisma, & ad unitatem, pacemque Ecclesiæ resarciendam in Concilio Generali Constantiensi gesta sunt, singillatim expendemus: breviter tamen dicam eximia laude dignum sese præbuisse *Joannem XXIII.* dum ad procurandam Ecclesiæ unitatem, quæ aliter consummari haud poterat, depositioni suæ in Concilio Constantiensi factæ consensit, secutus in hac re egregium documentum *S. Augustini* in Epistola ad *Marcellinum* Tribunum ante Collationem Carthaginensem data, & inserta libro ejusdem *S. Augustini* De Gestis cum *Emerito* Donatistarum Episcopo, ubi hæc habet Sanctus ille Doctor: *Quid enim dubitemus Redemptori nostro Sacrificium istius humilitatis offerre? An vero ille de cælis in humana membra descendit, ut membra ejus essemus & nos, ne ipsa ejus membra crudeli divisione lanientur, de Cathedris descendere formidamus? Propter nos nihil sufficentius, quam ut Christiani, Fideles & obedientes simus. Hoc ergo semper simus. Episcopi autem propter Christianos populos ordinamur. Quod ergo Christianis Populis ad Christianam pacem prodest, hoc de nostro Episcopatu faciamus.*

D. Jam probe intelligo, ad procurandam Ecclesiæ pacem in Concilio Generali Constantiensi *Angelum Corarium*, qui dicebatur *Gregorius XII.* Pontificis Infulas sponte deposuisse, & *Petrum de Luna*, nuncupatum *Benedictum* XIII. nec non *Joannem* XXIII. fuisse exauctoratos. At nunc scire velim, an per electionem *Martini V.* eodem in Concilio factam, pax fuerit omnino redintegrata, & universa Ecclesia sub uno vero ac legitimo Romano Pontifice tandem adunata?

M. Maxima omnium fuit de electione *Martini V.* Pontificis Maximi lætitia. Imperator *Sigismundus* incredibili gaudio effusus, gratias omnibus egit, qui tantum virum, & Reipublicæ Christianæ prope extinctæ necessarium delegissent. Solus *Petrus de Luna*, dictus *Benedictus* XIII. in quem Concilium Constantiensa Sessione xxxvii. peremptoriam tulerat sententiam velut in perjurum, Schismaticum, pertinacem, & hæreticum, communem lætitiam, ac redditam Ecclesiæ pacem magno quidem, sed inani studio perturbare molitus est. Ille quippe, ab omnibus licet desertus, spretis Conciliorum Pisani & Constantiensis Decretis, Insignia Pontificis ad extremum usque spiritum pertinax retinuit, quamvis Ecclesia tota ipsum, ceu Antipapam, execraretur: immo, paulo antequam moreretur, duobus Cardinalibus, qui ipsi adhuc adhærebant, sub interminatione maledictionis æternæ jussit, ut alium Pontificem post ejus obitum eligerent. Supremis hujus Pseudo-Pontificis mandatis obtemperarunt duo isti Cardinales Schismatici, & statim post ejus obitum, *Ægidium Sancii Munionis* Aragonensem, Barcinonensis Ecclesiæ Canonicum, elegerunt Antipapam, qui *Clemens VIII.* appellari voluit. At iste larvatus & umbratilis Pontifex post innumeras tergiversationes, tandem anno Mccccxxix. ornamenta Pontificalia deposuit, ad pedes *Martini V.* sese abjecit, eumque, ut verum & legitimum Pontificem agnovit & coluit. Tunc penitus desiit funestum illud ac diuturnum Schisma, quod per annos quinquaginta, & unum Ecclesiam exagitavit, hoc est, ab anno millesimo trecentesimo septuagesimo octavo, quo *Urbanus VI.* Romæ, & *Clemens VII.* Avenione Sedem Pontificiam tenere cœperunt, usque ad annum millesimum quadringentesimum vigesimum nonum, quo Pseudo-Pontifex *Clemens VIII.* se *Martino V.* legitimo Pontifici subjecit.

D. Quo anno *Martinus quintus* electus fuit Pontifex Romanus, & quibusnam potissimum dotibus in Pontificatu præfulsit?

M. Concordibus suffragiis die xi. Novembris anni Mccccxvi. *Odo de Columna*, patria Romanus, ex illustrissima Columnensium prosapia oriundus, Cardinalis Tituli *S. Gregorii* in *Velabro*, seu ad Velum aureum, Pontifex Romanus electus est, dictusque *Martinus V.* qui tamen juxta Ordinem Romanorum Pontificum, qui eo *Martini* nomine nuncupati fuerunt, dicendus esset *Martinus III.* Ad hunc honoris apicem cum ceteræ virtutes, quibus insigniter conspicuus erat, tum eximia præcipue moderatio, humanitas, mansuetudo, justitia, morum integritas, & insignis prudentia diuturno rerum usu comparata, eum extulerunt. *Tali profecto Pontifice*, inquit Platina, *indigebat Ecclesia Dei, qui naviculam Petri, Schismatis & omnium seditionum fluctibus quassam, redigere in portum salutis, gubernaculo admotus sciret ac posset*. In Sede *S. Petri* collocatus *Martinus V.* nihil antiquius habuit, quam ut resarciret damna, quæ prolixissimum & adhuc fumigans Schisma intulerat Ecclesiæ, atque in Regno Bohemiæ, Marchionatu Moraviæ serpentes *Wickleffi*, *Joannis Hus*, & *Hieronymi de Praga* pestilentissimas hæreses penitus profligaret. Eam ob rem VIII. Kalendas Martias anno Mccccxviii. Constitutionem edidit, qua Archiepiscopis, Episcopis, & Hæreticæ pravitatis Inquisitoribus jussit, ut ejusmodi Hæreticos, eorumque fautores ac defensores, ex præscripta judiciorum forma coercerent. Misit etiam in Boemiam, & Hungariam Legatum *Joannem Dominici* Cardinalem Ragusinum, Ordinis Fratrum Prædicatorum, cui ad extirpandas Hæreses, & Hæreticos ad veritatem Catholicæ Fidei, ad gremium Ecclesiæ, & Sedis Apostolicæ obedientiam revocandos amplissima dedit mandata, quæ *Odoricus* Ray-

Raynaldus exhibet ad annum Mccccxviii. Num. IX. Sacram Expeditionem adversus Hæreticos Hussitas induxit *Martinus V.* quæ tamen felici exitu caruit, ob ingentem cladem, quam Catholicus exercitus, ita Deo permittente, accepit ab Hæreticis, quorum Dux erat *Joannes Ziska*, Vir fortissimus, qui, ut in primo Colloquio observavimus, sæpius *Sigismundum* Imperatorem pro Catholicis pugnantem devicit ac superavit. Interea, animum non despondit *Martinus V.* sed potius omnes suas curas ad delendam Hussitarum Hæresim intendit. Litteras ad *Uladislaum* Poloniæ Regem scripsit, quibus ei gratulatus est, quod Bohemici Regni coronam ab Hussitis Hæreticis oblatam respuisset. *Conradum* Pragensem Archiepiscopum, qui ejurata fide Catholica, Hæreticis Hussitis se adjunxerat, eorumque pestiferos errores coacto Conciliabulo confirmare ac propagare præsumpserat, anathemate perculit, eumque, lata sententia, dignitate Archiepiscopali dejecit, & omni honore, ordine, Statu, Beneficio, Privilegio, privatum edixit, ut videre est apud *Odoricum Raynaldum*, qui prædictam Summi Pontificis Sententiam refert in suis Annalibus ad annum Mccccxxvi. Num. XI. *Jordanum* Cardinalem *De Ursinis* Albanensem Episcopum, in Germaniam, Hungariam & Poloniam Legatum Apostolicum misit, ut Sacram Expeditionem adversus Bohemos hæreticos promoveret. Principes Christianos, præsertim *Witboldum*, Magnum Lituaniæ Ducem, hortatus est, ut Catholicis opem ferret contra Hussitas, quibus ut perpetuam infamiæ notam inureret Summus Pontifex, jussit, ut ossa *Joannis Wikleffi*, cujus errores mordicus defendebant Hussitæ, exhumarentur, exurerentur, ejusque cineres in profluentem abjicerentur. Verum, tot curas *Martini Quinti* in extinguenda Hussitarum Secta, totque Sacras indictas ab ipsos Expeditiones inanes plane reddidit *Joannes Siska*, Hussitarum Dux militiæ peritissimus, qui quamdiu vixit, crudelem in Catholicos exercuit carnificinam, & moriens jussit, cadaveri suo detrahi pellem, ex qua tympanum fieret, quod in Bello esset Catholicorum terriculum: *Tympanum*, inquit, *facite*, *atque hoc in prælio Ducem habete*: *nam quovis locorum Theutones sonum ejus audierint*, *mox terga dabunt*, *Ziskam in Tympano formidantes*, sicut refert *Æneas Sylvius* (qui fuit postea Summus Pontifex dictus Pius secundus) in *Historia Bohemica* cap. 46. & Epistola 122. libri I.

Non solum Wikleffitarum & Hussitarum hæreses exterminare curavit *Martinus V.* Pontifex vigilantissimus, sed etiam in excidium hæreticorum Fratricellorum, qui vulgo *Fratres de Opinione* in Italia dicebantur, totus ardentissimo zelo incubuit. Ejus litteras ad præsides & Inquisitores ea de re editas exhibet *Odoricus Raynaldus* ad annum Mccccxxvii. Num. XI. Dedit etiam idem Summus Pontifex Albanensi, & Portuensi Episcopis Cardinalibus amplissimam ad illos hæreticos in ordinem redigendos auctoritatem. *Nicolaum Serarium* Ordinis Eremitarum *Sancti Augustini* damnavit, quod Sacramenta ab impiis Sacerdotibus, & Concubinas publice foventibus valide confici, & Sanctos religiose coli negaret. Aliquot etiam errores, in quos lapsus est *Matthæus Grabon* Ordinis Prædicatorum professor, proscripsit idem Summus Pontifex, ut opportunius ostendemus in sequenti colloquio, ubi errores, & hæreses, quæ Sæculo Ecclesiæ decimo quinto eruperunt, accurate referemus. Apostolicam in Christianos Principes beneficentiam explicuit *Martinus Quintus*, diffidentes conciliare studuit, Ecclesiæ jura ac libertates adversus ipsos intrepido animo tuitus est. *Uladislaum* Poloniæ Regem propter bella in Barbaros præclare gesta magnis auxit privilegiis. Regnum Siciliæ *Ludovico* Andegavensi Duci, quem *Joanna* Siciliæ Regina in filium adoptaverat, vindicavit, ejusque jura adversus *Alphonsi* Aragonum Regis Tyrannidem propugnavit. *Henricum Quintum*, & *Henricum Sextum*, Angliæ Reges ad pacem cum *Carolo Septimo* Galliarum Rege ineundam, missis Legationibus, vehementer est adhortatus. Græcos a Schismate revocare satagit Optimus Pontifex, datis ad *Manuelem*, & *Joannem Palæologos*, Græcorum Imperatores, Litteris, missisque Nuntiis, qui de conjunctione Ecclesiarum cum ipsis & Josepho Patriarcha Constantinopolitano, cui hæc unio maxime in votis erat, agerent, ac Latinorum auxilia contra Turcas ipsis Pontificio nomine pollicerentur, statim ac Sacrum fœdus fuisset instauratum. Sed hæc utriusque Ecclesiæ unio peracta est duntaxat in Concilio Œcumenico Florentino sub *Eugenio* IV. Summo Pontifice & Successore *Martini Quinti*. Concilium Generale ad reformandos mores, & sanciendam Ecclesiæ Disciplinam Ticini, seu Papiæ, indixerat *Martinus V.* sed cum pestifera lue tum temporis, seu anno Mccccxxiii. inficeretur Papiense Cælum, placuit Pontifici Concilium transferre Senas, quod tamen ob exiguum Prælatorum numerum, & ingruentes undique bellorum procellas, sed maxime metu *Alphonsi* Aragonum Regis, aliorumque nonnullorum, qui Schisma renovare moliebantur, dissolvit *Martinus Quintus*, aliudque Concilium, septennio post *Basileæ* celebrandum decrevit. Disciplinæ Ecclesiæ instaurandæ studiosissimum fuisse *Martinum V.* probat non solum ea Sententia, quam tulit in omnes Simoniacos tam occultos, quam publicos, quos Censuris Ecclesiasticis percussit, sed etiam mira illa prudentia qua in dandis Beneficiis utebatur. *Nec enim*, teste *Platina* in ejus Vita, *unicuique petenti ea conferebat*, *sed statim mente agitabat*, *quis potissimum esset idoneus*, *cui talis cura demandaretur*. *Quod si homines Provinciarum non nosset*, *in quibus vacare Beneficia contigisset*, *statim peritos regionum consulebat*, *quis aut in Curia*, *aut Gymnasiis publicis esset doctrina*, *nobilitate*, *moribus tanta provincia dignus*. *Atque hac quidem ratione & Ecclesiis*, & be-

& hominibus honore dignis pariter consulebat cum maxima celebritate nominis sui. Decretum *Urbani IV.* de Festo Sanctissimi Corporis Christi celebrando confirmavit *Martinus V.* novisque propositis Indulgentiis Fidelium erga Augustissimum Sacramentum pietatem excitavit. Tandem, post innumera præclare gesta, quæ hic referre nimis longum esset, obiit Romæ *Martinus V.* ex Apoplexia die XX. Februarii anni MCCCCXXXI. cum sedisset annos XIII. menses tres, ac dies duodecim. *Huic Summo Pontifici*, inquit Spondanus, *Ecclesia unionem, Italia quietem, Roma restaurationem debuit, cæteræ nationes eximiam de omnibus bene merendi voluntatem agnoverunt*. Hæretici accusant *Martinum V.* primo, quod concessa dispensatione cuidam permiserit ut matrimonium cum sorore germana contraheret. Sed hoc putidum commentum esse evincitur testimonio *Sancti Antonini*, qui 3. part. Summæ Tit. 1. cap. 11. diserte ait, hanc dispensationem a *Martino V.* fuisse concessam cuidam, qui matrimonium contraxerat cum fœmina, cujus sororem occulta fornicatione constupraverat. Super cujus affinitatis impedimento, quod nec juris naturalis est, nec divini, Summum Pontificem dispensare posse, in confesso est apud omnes Theologos, & Canonici juris Interpretes. Secundo, hæretici accusant *Martinum V.* de nimia cumulandarum pecuniarum cupidine. Sed idem *Sanctus Antoninus* in Chronico Tit. 21. cap. 8. paragr. 3. ab hac calumnia *Martinum V.* vindicat eo potissimum nomine, quod ejusmodi pecuniæ insumptæ sint in stipendiarios, & ad debellandos Ecclesiæ hostes; vel ad restaurationes Ecclesiarum, aliaque Urbis ornamenta fuerint expensæ. Qua de re videsis etiam Spondanum ad annum MCCCCXXXI. Numer. III.

D. Perge, quæso, aliorum Pontificum qui Sæculo decimo quinto Sedem Romanam tenuerunt, seriem, Gestaque describere.

M. Post justa funebria *Martino V.* Pontifici Maximo de more persoluta, Cardinales, qui tum temporis in Urbe erant, ingressi sunt Kalendis mensis Martii anni millesimi quadringentesimi trigesimi primi Conclave, quod habitum est in Conventu *Sanctæ Mariæ super Minervam* Ordinis Fratrum Prædicatorum, & in Summum Pontificem elegerunt *Gabrielem Condulmerium* patria Venetum, illustri sanguine ortundum, *Gregorii XII.* ex sorore nepotem, Tituli *S. Clementis* Presbyterum Cardinalem, qui sumpto nomine *Eugenii IV.* Coronam Pontificiam in Basilica *S. Petri* accepit V. Idus Martii ejusdem anni. Fuit *Eugenius* Papa, teste S. *Antonino* 3. part. Chronicorum Tit. 22. cap. 10. *statura procerus, gratiosus aspectu, nec animo minor, liberalissimus ad pauperes, ad reparationem Ecclesiarum munificus, Religiosos Deum timentes eximio fovebat affectu pariter & effectu, cultus divini, & Christianæ Religionis dilatandæ zelator præcipuus*. Ipso sui Pontificatus exordio civilem seditionem a Columnensibus, *Martini V.* nepotibus, passus est *Eugenius IV.* eo quod immensum thesaurum pro necessitaribus Ecclesiæ congregatum, ab ipsis injuste illum retinentibus severe exegisset. Sed illorum audaciam repressit Pontifex, subsidiariis Florentinorum ac Venetorum copiis in ipsos immissis, & lata in eos Sententia, quam refert *Odoricus Raynaldus* ad ann. MCCCCXXXI. De abolenda hæreticorum Hussitarum Secta, per Bohemiam late diffusa, multum sollicitus *Eugenius Quartus* Legationem, quam *Martinus V.* ad sacram expeditionem contra hujusmodi hæreticos promovendam, & ad Synodum Basileensem celebrandam, Cardinali *Juliano Cæsarino* crediderat, litteris ad illum datis confirmavit. At, tam sacræ adversus hæreticos Hussitas susceptæ expeditionis, quam Synodi Basileensis infelix exitus fuit. *Fridericus* quippe Marchio Brandeburgensis, quem *Sigismundus* Imperator huic expeditioni sacræ præfecerat, in Bohemiam cum exercitu quadraginta millium Equitum Germanorum ingressus, primum rem bene gessit, populationibus, cæde, incendiis, quibus hæreticorum villas devastavit, oppida diripuit, nullaque sexus, ætatisve habita ratione, in omnes promiscue hæreticos Hussitas ferro flammaque sæviit. Sed, audito Bohemorum, seu hæreticorum Hussitarum adventu, *Fridericus*, Germanici exercitus Dux, terrore panico correptus, suas passus est diffluere copias, tamque præcipitem arripere fugam, ut, teste *Michovio* cap. 52. libri quarti *De Rebus Polonicis*, castra Germanorum cum curribus omni genere divitiarum & epularum plena victrici hæreticorum Hussitarum exercitui in prædam relicta sint, captaque etiam fuerit Crux Legationis Cardinalis *Juliani Cæsarini*, ac ejus vestes ludibrio a Bohemis habitæ. Nec feliciorem exitum nacta est Synodus Basileensis, cui tanquam Legatus Summi Pontificis *Eugenii Quarti* præfuit jam laudatus *Julianus Cæsarinus*. Hanc Synodum statim Romanus Pontifex dissolvere, ac Bononiam transferre decrevit, tum quia grave tunc in omni Basileæ vicinia Burgundum inter, & Austriacum Duces bellum ferveret, & in armis starent Bohemiæ Moraviæque populi Hussitarum hæresi infecti, quorum injustis postularis Synodus haud poterat assentiri: tum quia etiam ineundæ Græcorum cum Latinis unioni commodior videretur Bononia, quam Basilea. Huic de Synodi Basileensis dissolutione Decreto ab *Eugenio* Pontifice lato intercesserunt cum *Juliano Cæsarino*, Cardinali Legato, Basileensis Concilii Patres, ac tandem allaborantibus per Legatos *Sigismundo* Imperatore, *Carolo Septimo* Galliarum Rege, aliisque Principibus Christianis Decretum dissolutionis rescidit Summus Pontifex, Concilii Basileensis celebrationem ac continuationem approbavit, latasque in Patres Basileenses censuras irritas declaravit Diplomate dato die decima octava Kalendas Januarii anni MCCCCXXXIV. quod Basileæ Nonis Februarii Sessione decima sexta promulgatum est.

His

His ita compositis, Consilium Basileense, consentiente *Eugenio* Pontifice Maximo, & præsentibus Sedis Apostolicæ Legatis, continuatum est usque ad Sessionem vigesimamquintam, in qua Summum Pontificem inter & Synodum Basileensem novum emersit dissidium circa locum, in quo futurum Concilium de unione Græcorum cum Latinis celebrari debebat. *Eugenius* Papa, Diplomate dato die decima quarta Kalendas Octobris an. MCCCCXXXVII. Concilium Basileense Ferrariam transtulit ob adventum Græcorum, qui jam longi itineris laboribus fracti, nolebant asperam, difficillimamque profectionem usque Basileam per arduos & præruptos montes glacie & nivibus opertos aggredi. Hanc Concilii translationem ægre admodum tulere factiosi quidam Antistites Basileenses, qui spiritu schismatico acti Sententiam exauctorationis in *Eugenium quartum* Pontificem Maximum tulerunt, *Amedeum*, Sabaudiæ Ducem, sub *Felicis V.* nomine Papam salutarunt, seu potius Pseudo-Pontificem obtruserunt, sibique grande vituperium ac fœdam maculam accersiverunt, novum in Ecclesia excitando Schisma. *Eugenius* Papa sibi semper constans, spretis citationibus, minis, suspensionis Sententia in se lata, dictoque in illos factiosos Antistites Basileenses anathemate, Concilium Ferrariæ aperuit, quod tamen, pestilentia Ferrariæ grassante, Florentiam transtulit, ubi tandem utriusque Ecclesiæ, Græcæ & Latinæ unio feliciter consummata est, & Armenorum, Jacobitarumque ad Ecclesiæ Romanæ gremium accessione cumulata totius Orbis Christiani lætitia, sicut in Colloquio quarto, agendo de conciliis Sæculo decimo quinto celebratis, copiosius ostendemus. Hæc Græcorum cum Latinis unio, sicut & postea consecutus Syrorum, ac Mesopotamenorum, Chaldæorum, & Maronitarum ad Ecclesiæ Romanæ Communionem reditus, summa quidem voluptate *Eugenium Quartum* perfuderunt. At eum paulo post maximo mærore confecit infaustus exitus Sacræ Expeditionis, quam in Hungaria contra Turcas urgendam decreverat *Juliani Cæsarini* Cardinalis opera, & *Uladislai* Poloniæ & Hungariæ Regis virtute. Commisso namque Varnensi prælio, cujus in superiori Colloquio mentionem fecimus, cuique *Amurathes* hujus nominis II. Turcarum Imperator interfuit; profligatum Christianorum exercitum, cæsum *Uladislaum* Polonorum Regem, & *Julianum Cæsarinum* Cardinalem Legatum interemptum luxit Pontifex Maximus anno MCCCCXLIV. Sedit *Eugenius Quartus* annos XVI. minus diebus octo, & obiit septimo Kalendas Martii anni MCCCCXLVII. Fluctuantem turbulentissimis illis temporibus Petri naviculam perite rexit Summus ille Pontifex, quem *Platina* ait fuisse aspectu insignem, gravem in dicendo, liberalem in omnes, præsertim in litteratos, quos inter *Leonardum Aretinum*, *Carolum Poggium*, *Blondum*, viros id ætatis doctissimos, singulari benevolentia complexus est. Testatur etiam Author Vitæ *Eugenii Quarti* cujus MS. a *Ferdinando Ughello* secum communicatum laudat *Odoricus Raynaldus*, hunc Summum Pontificem raro vinum bibisse, & unico ferculo fuisse contentum; contemptorem auri eximium extitisse, in vili & aspero lecto dormivisse, in pauperes beneficentissimum, & in executione rerum, quæ bonum Ecclesiæ regimen spectabant, adeo constantem, ut nullis Principum precibus ab æqui tramite unquam deflexerit. *Sigismundum* Romanorum Regem coronam Imperii solemni ritu ann. MCCCCXXXIII. Romæ ab *Eugenio Quarto* Pontifice Maximo accepisse, jam observavimus in præcedenti Colloquio. Alia præclara *Eugenii Quarti* Gesta collecta in unum legesis apud *Platinam*, & *Ciacconium*, qui Vitas Romanorum Pontificum scripserunt.

D. Mortuo *Eugenio Quarto* Pontifice Maximo, consensitne universa Ecclesia in electionem veri, ac legitimi Romani Pontificis, sublato *Amadeo*, Ducæ Sabaudiæ quem contra *Eugenium IV.* rebelles Antistites jam dissoluti concilii Basileensis Pseudo-Pontificem intruserunt?

M. Post obitum *Eugenii IV.* & exequias per novem dies de more actas, Cardinales Conclave ingressi elegerunt in Romanum Pontificem *Thomam Sarzanensem*, humili genere ortum, tituli *S. Susannæ* presbyterum Cardinalem, & Bononiensem Episcopum, virum doctrina & omni ferme Scienciarum genere clarissimum, tantaque modestia præditum, ut Pontificatum, ad quem omnium suffragiis provectus fuerat, omni opera a se amoliri tentaverit, hac dignitate indignum se prædicans. Coactus tandem impositum subire onus, Thronum Apostolicum conscendit, voluitque appellari *Nicolaus V.* ob memoriam *Nicolai Albergati* Cardinalis, cujus antea in obsequiis ac familiaritate fuerat, atque ab eo prædictionem Summi Pontificatus acceperat. Placuit omnibus Principibus Christianis hæc *Nicolai Quinti* Pontificis Maximi electio. *Fridericus* hujus nominis III. Romanorum Rex in solemni Ordinum Imperii Conventu vetita omni cum Antipapa *Felice V.* & Basileensibus patribus communicatione, obedientiam ab omnibus Imperii subditis *Nicolao V.* tanquam vero & legitimo Pontifici Romano exhiberi jussit. *Carolus VII.* Galliarum Rex, indicto Lugduni Conventu, pacem Ecclesiæ dare statuit, & *Felici Quinto* Gebennæ tunc agenti persuasit, ut Pontificatum abdicaret, seque *Nicolao Quinto* vero Pontifici subjiceret. Hujus Christianissimi Regis precibus & adhortationibus victus *Amadeus*, dictus in sua Obedientia *Felix Quintus* magno Ecclesiæ bono, umbratilem Pontificatum, quem invitus susceperat, ac novem annos post injustam *Eugenii Quarti* depositionem gesserat, ad pedes *Nicolai Quinti* ultro abdicavit Anno MCCCCXLIX. Publicas hujus cessionis tabulas exhibet *Odoricus Raynaldus* ad hunc annum Numer. 3. Magnos honores *Amadeo*, antea in sua Obedientia *Felici V.* nuncupato, concessit *Nicolaus V.*, videlicet ut in ditionibus Ducis Sa-

 baudiæ

baudiæ Vicarius, & Sedis Apostolicæ perpetuus esset Legatus; et venienti Pontifex assurgeret, ille tantum osculum oris redderet, omnia reservaret ornamenta & Insignia Pontificalia, demptis tamen delatione Corporis Christi, annulo Piscatoris, Cruce in pedibus, ac umbella. Cardinales, quos *Amedeus* dictus *Felix V.* creaverat, recepit *Nicolaus* V. eosque veris ac legitimis adnumeravit. Omnia, quæ tam in foro contentioso, quam in foro conscientiæ in personis, & locis, quæ *Felici* antehac obediebant, facta fuerant, pro bono pacis & unionis Ecclesiæ, de Apostolicæ plenitudinis potestate approbavit ac confirmavit *Nicolaus* V. Omnes itidem personas cujuscumque dignitatis, ordinis & conditionis, quæ ob adhæsionem *Felici* & concilio Basileensi jam dissoluto, Beneficiis aut Jurisdictionibus ab *Eugenio* IV. Pontifice Maximo privatæ fuerant, in integrum itidem restituit, ac tandem omnia, quæ contra eumdem *Felicem*, vel ei adhærentes odiose dicta vel scripta fuerant, nulla & irrita declaravit, eaque omnia ex Regestis *Eugenii* IV. & aliis quibuscumque locis aboleri & expungi jussit, datis in eam rem tribus Constitutionibus, quibus voluntatem suam universo Orbi testatam esse voluit, ut videre est apud *Spondanum* ad annum 1439. Num. 4. His tribus *Nicolai* V. Constitutionibus, sancita Ecclesiæ pace, *Amedeus*, dictus in sua Obedientia *Felix* V. secessum suum Ripalliam repetiit, & deposito Pontificatu gloriosior, quam recepto, sancte obiit, multisque post obitum miraculis effulsit, sicut *Philippus Bergomensis*, & alii testantur. Qua de re legendus est etiam *Monodus* in *Amedeo Pacifico*. Observat *Spondanus* ad annum 1449. num. 3. *Amedeum* dictum *Felicem* V. quo potentior apud homines videri poterat utpote consanguinitate vel affinitate cunctis ferme Christianis Principibus conjunctus, eo gratiorem Deo esse quæsivisse perpetuo & eximio veræ humilitatis exemplo, *quod & Deus adeo acceptum habuit, ut ejus solo forte merito concesserit, nunquam hactenus ab eo tempore ullum succrescere in Ecclesia Romana Christi Sponsa Schisma, quibus antea frequentissime concutiebatur*. Restituta Ecclesiæ pace, *Nicolaus* V. Pontifex Maximus, renascentem in Bosnia Manichæorum hæresim exscindere sategit. In Bohemiam Hussitarum hæresi infectam Nuntios misit, & inter illos *Æneam Sylvium*, & *Joannem de Capistrano*, Concionatorem Apostolicum, Ordinis Fratrum Minorum, qui multos hæreticos ad Ecclesiæ gremium reduxit. Jubilæum anno MCCCCL. Romæ incredibili ex toto Orbe Christiano concursu celebravit idem Summus Pontifex, eodemque anno *Sanctum Bernardinum Senensem* Sanctorum Fastis adscripsit. Proximam Græcorum ruinam, quam ante prædixerat, & Urbis Constantinopolitanæ expugnationem a Turcis anno 1453. factam eo gravius luxit *Nicolaus Quintus*, quod funestam illam cladem nec impedire, nec reparare potuerit, licet nihil non egerit, ut Principes Christianos ad sacrum bellum fœderaret. Sed Turcarum potentiam cum domare non posset, libros tota Græcia perquisitos, tum Sanctorum Patrum, tum Philosophorum, hæreticorum, Oratorum, Theologorum, Mathematicorum, omnium facultatum, omnium artium, ingentibus sumptibus ad se adferri, & latinitate donari jussit, itaut jure optimo dici possit, hujus Summi Pontificis munificentia non periisse in suo excidio doctam Græciam, sed in Italiam commigrasse. *Friderico* III. Imperii coronam imposuit *Nicolaus Quintus* Anno 1451. Urbem Romam multis, ac maximis ædificiis exornavit. Summus Litterarum ac Litteratorum Patronus, omnes fere Sæculi sui viros, doctrina insignes stipendiis ditavit, & Bibliothecam Vaticanam veteribus ac novis codicibus ornatissimam instruxit. In patrimonio *S. Petri* plurimas ac munitissimas arces opportunis locis erexit. Pauperibus largas eleemosynas suppeditavit, & inopes Virgines, quarum pudicitia periclitari poterat, pecunia sua maritis collocavit. Parum abfuit quin Summus ille Pontifex Romæ conjuratione *Stephani Porcarii* obrueretur, quam tamen supremo favente Numine dissipavit, ejusque Authore ad muros Arcis *S. Angeli* ignominiose suspenso, se ipsum ingenti periculo liberavit, & Romanæ sedis dignitatem, Imperiumque servavit Pontifex Maximus, sicut refert *Æneas Sylvius* in *Cosmographia de Europa* cap. 58. Sedit *Nicolaus V.* Maximus & Religiosissimus Pontifex annos octo & dies aliquot, obiitque die XXIV. Aprilis anni MCCCCLV. Ejus Vitam scripsit *Jannotius Manettus*, patria Florentinus, ipsumque laudibus celebrant *S. Antoninus* part. 3. Chronicorum Titul. 22. Cap. 12. *Æneas Sylvius* de Statu Europæ, *Franciscus Philelphus* in Epistola ad *Callixtum* III. *Poggius* in Oratione panegyrica, *Platina*, & alii, qui Vitas Romanorum Pontificum litteris consignarunt.

Peracto demortui *Nicolai V.* Pontificis Maximi funere, plerique Cardinales decreverunt eligere in Romanum Pontificem *Bessarionem* Cardinalem, natione Græcum, quod is omnibus aptior ad Ecclesiam gubernandam videretur. At præter illorum expectationem contigit, ut facto Scrutinio Cardinalis *Bessario* numero exciderit, & *Alphonsus Borgia* Cardinalis SS. Quatuor Coronatorum, natione Hispanus, septuagenario major, canonice in Romanum Pontificem die octava Aprilis anno MCCCCLV. electus fuerit, dictusque *Callixtus* III. cui supremam hanc Ecclesiæ dignitatem *S. Vincentius Ferrerius* Ordinis Prædicatorum spiritu prophetico afflatus, jam a Deo fuerat auguratus. Cum primum Pontificatum iniit *Callixtus* III. ad bellum sacrum contra Turcas promovendum voto sese obstrinxit, & ut quod voverat, reipsa præstare posset, ad Christianos Principes misit Legatos, qui ipsos ad fœdus contra Christiani hominis hostes adhortarentur, eisque suaderent, ut facultatum aliquod opumque suarum ad eam Sacram Expeditionem conferrent. In-

dixit

dixit quoque Summus Pontifex per universum Orbem Christianum preces & supplicationes publicas ad implorandam opem, & amplissimas militibus indulgentias concessit. Christianorum preces de Cælo exaudivit Deus, eisque insignem de Turcis ad *Belgradum*, seu *Albam Græcam*, Serviæ munitissimam urbem, victoriam dedit, in qua Turcæ, qui hanc Urbem anno MCCCCLVI. obsidebant, fugati, cæsi, profligatique fuerunt. In memoriam celebris hujusce victoriæ, Festum Transfigurationis Christi Domini a Papa *Callixto* institutum, & per universum Orbem die VI. Augusti celebrandum jussum esse asserunt *Platina*, *Ciacconius*, *Genebrardus*, & plerique alii. Sed his merito non assentitur *Baronius*, qui in Notis ad Martyrologium Romanum VIII. Idus Augusti invicte probat, Festum Transfigurationis Christi Domini ante tempora *Callixti* III. Pontificis Maximi fuisse jam in Ecclesia institutum. Quapropter *Callixtus* III. hoc Festum non instituit, sed solum instauravit, & celebrius esse voluit, erogando indulgentias Fidelibus, qui hujus Solemnitatis Officio recens edito interessent. Pontificium ea de re Diploma datum Romæ VIII. Idus Augusti anni 1457. legitur apud *Odoricum Raynaldum* ad hunc annum, Numer. 81. De antiquitate Festi Transfigurationis Christi Domini tam in Ecclesia Græca quam Latina, idem omnino cum *Baronio* sentit *Spondanus* ad ann. MCCCCLVI. Numer. 4. Pacem inter Principes Christianos conciliare summopere studuit *Callixtus* III. nunquam tamen eorum precibus aut postulatis ab honesto abduci potuit. Hinc cum *Alphonso* Aragonum ac Siciliæ Rege simultates exercuit, quod is peteret Episcopatus his dari, quibus vel propter ætatem, vel ob ignorantiam committi non debebant. Restitit etiam idem Summus Pontifex *Friderico* III. Imperatori, apud quem a Germanis inique cum de pecuniarum extorsione, tum de concordatorum violatione fuerat accusatus. Has quippe falsas criminationes diluit Pontifex datis ad *Fridericum* Imperatorem litteris, quæ apud *Odoricum Raynaldum* leguntur ad annum MCCCCLVII. Numer. XL. Objectiones vero Germanorum de Concordatorum violatione injustas ac futiles esse ostendit *Æneas Sylvius* Cardinalis Senensis Epistola CCCXXXVIII. ad *Martinum Mayer* Jurisconsultum, necnon Tractatu de moribus & conditione Germaniæ scripto. In controversia, quæ de Primatu Archiepiscopum Lugdunensem inter & Rothomagensem fervebat, Rothomagensem Archipræsulem a Lugdunensis imperio liberum pronunciavit *Callixtus* III. Diplomate dato VIII. Idus Julii anni 1458. quod refert *Odoricus Raynaldus* ad eumdem annum Numer. XXXVII. Vetuit idem Summus Pontifex, ne quis, inconsulto Sacri Palatii Magistro, Orationem in Sacello Pontificio haberet, & nisi prius ostenso ei Sermone, ab eoque diligenter examinato, & si opus fuerit, emendato. *B. Vincentium Ferrerium*, Ordinis Prædicatorum, Virum Apostolicum anno MCCCCLV. die SS. Apostolis *Petro & Paulo* Sacra, & Beatum *Osmundum* Sarisberiensem Episcopum anno MCCCCLVI. inter Cœlites retulit *Callixtus* III. qui, postquam Ecclesiam rexisset annos tres & menses quatuor, Romæ obiit octavo Idus Augusti anni MCCCCLVIII. Fuit optimus Pontifex, in victu parcus, in sermone modestus, in pauperes liberalis, in Bellum Turcicum maxime intentus, in cujus sumptus centum & quinquaginta aureorum millia moriens reliquit, ut testatur *S. Antoninus*.

D. Vacavitne diu Sedes Pontificia post obitum *Callixti III.*?

M. Finitis *Callixti III.* Pontificis Maximi exequiis, decima die post ejus obitum Cardinales Conclave ingressi elegerunt XIV. Kalendas Septembris ejusdem anni MCCCCLVIII. in Romanum Pontificem *Æneam Sylvium*, Tituli *S. Sabinæ*, Presbyterum Cardinalem patria Senensem, ex illustri Piccolomineorum prosapia oriundum, litteris, eloquentia, dexteritate & prudentia nulli secundum, qui *Pii II.* suscepto nomine, inauguratus est Pontifex Maximus tertio Nonas Septembris ejusdem ann. MCCCCLVIII. annos natus quinquaginta tres. Quæ ante Pontificatum gessit *Pius II.* & honores quos consecutus est, accurate ipsemet describit in Epistola CLXXXVIII. ad *Petrum de Noxeta* Equitem Neapolitanum, in qua hæc habet: *Cum darem juri Civili operam, exorto bello, patriam & studium coactus sum relinquere, accessi tamen grande illud Basileense Concilium, inveni que gratiam in oculis Patrum. Scriba in Synodo fui, & litterarum abbreviator, & unus de duodecim viris, qui Magistratus illic quasi Censorius videbatur; neque enim sine duodecim viris ad consultandum de rebus conciliaribus quisquam admittebatur, & admissi, qui non erant idonei, his jubentibus, amovebantur ... inter Collatores Beneficiorum sum electus; Legatus ab ipso Concilio ad complures Principes missus. Cum Pontificatum Amedeus Dux Sabaudiæ suscepisset, Felix nuncupatus, in Secretarium sum ab eo accitus, nec diu post vocatus ad Fridericus Imperatorem, Protonotariatus officium ab eo sum adeptus (sic Germani Secretarium appellant.) Dum Legationes Cæsaris obeo, universam ferme Germaniam circuivi. Diffidebant Theutones cum Eugenio Maximo Pontifice: at neque illi, neque Felici obedientes Neutrales vocabantur. Concordia pluribus in Conventibus agitata est, quibus, jubente Cæsare, interfui. Bis cum tractatu patis ad Eugenium veni: tertio nationis illius Apostolicæ Sedi obedientiam attuli. Secretariatus, & Subdiaconatus honorem ab Eugenio, & mox, illo defuncto, a Nicolao suscepi, cujus Conclavis cum eligeretur, cum ceteris Principum Legatis custodiæ præfui. Lapsum est postea breve tempus, in quo me Nicolaus Tergestinæ Ecclesiæ nihil tale merentem præfecit Episcopum, quadrienni oque ab inde decurso, Senensis Urbis, unde mihi origo est, Pontificatum ad me detulit &c.* Tandem ann. circiter MCCCCLVI. ab Imperatore *Friderico* III. in Italiam missus *Æneas Sylvius*, ut de bello Turcis inferendo cum Pon-

Pontifice, aliisque Principibus consuleret, Cardinalitia purpura a *Callixto III.* Pontifice Maximo donatus est, & post *Callixti* mortem anno MCCCCLVIII. Pontif. Romanus electus, dictusque, ut jam innuimus, *Pius II.* Multa in suo Pontificato præclare gessit, quæ hic breviter attingemus. In primis, edidit retractationis Bullam, in qua omnia, quæ contra *Eugenium IV.* Pontificem Maximum in Concilio Basileensi egerat, revocavit. Legem quoque tulit, ne a Censoris, Sententiis, aut Mandatis Apostolicis ad futurum Concilium quis appellaret, & sic appellantes Excommunicationem ipso facto incurrere declaravit, a qua nisi per Romanum Pontificem extra mortis articulum, absolvi possint. Prætetea, solemnem Mantuæ indixit Conventum, in quo de bello contra Turcas gerendo deliberatum est, & ut Principes Christiani adversus illum communem hostem arma converterent, variis Legationibus pacem inter illos procurare summopere studuit. Trium Patriarcharum Orientalium Alexandrini, Antiocheni, & Hierosolymitani, qui sese Romanæ Ecclesiæ subjiciebant, & Latinos obnixe rogabant, ut ab earum cervicibus Turcicæ tyrannidis jugum excuterent, Legationem suscepit, ac benigne audivit Oratores, quos Monobasilienses, olim Spartani dicti, ad ipsum miserunt, ut se, suamque civitatem Romano Pontifici darent, quorum votis annuens *Pius II.* Præfectum misit, qui huic populo, nomine Ecclesiæ Romanæ, cui per suos Oratores fidei Sacramentum præstiterat, jus diceret, & annonam, qua egebat, ministraret. Dum ad Christianos Orientis a Turcarum Tyrannide liberandos, eosque Græcorum Schismate implicitos ad Ecclesiæ Romanæ gremium revocandos strenue allaboraret *Pius II.* suas itidem curas in Occidente ad vindicandam ab Hæreticorum erroribus Catholicam fidem felicite impendebat. In *Georgium Pogebrachium*, Bohemiæ Regem, qui ab Hæreticorum Hussitarum partibus stabat, Excommunicationis Sententiam tulit, quam refert *Joannes Cochlæus* lib. XII. *Historiæ Hussitarum*. Quæstionem de Sanguine Christi in triduo mortis, magna animorum contentione Fratres Minores inter & Prædicatores agitatam, voluit *Pius II.* coram se an. MCCCCLXIII. disceptari. Propognabant Fratres Minores, Sanguinem pretiosum Christi Domini in triduo passionis effusum & in terra jacentem ab unione Hypostatica Verbi Divini plane excidisse, adeoque cultu Latriæ non fuisse adorandum. Contrariam Sententiam pro aris ac focis tuebantur Fratres Prædicatores, *quam major pars approbavit, pauci, cum Minoribus sensere. Pius quoque* (Pontifex Maximus) *ex majori parte fuit: sed non est visum eo tempore fieri Decretum declarationis, ne multitudo Minorum, cujus erat contra Turcas Prædicatio necessaria, offenderetur: in aliud tempus decisionem referre placuit*, verba sont *Joannis Gobelini* libro XI. *Rerum sui temporis in Italia gestarum*. Sed de hac Controversia plura in sequenti Colloquio dicemus, ubi de Hæresibus, Schismatibus, & Controversiis, quæ Seculo decimo quinto emerserunt, data opera differemus. A *Ludovico decimo primo* Galliarum Rege Pragmaticæ Sanctionis abrogationem obtinuit *Pius II.* Pontifex Maximus, qui tamen Gallos haud parum offendit, dum *Ferdinando*, filio notho *Alphonsi*, Aragonum Regis, Regnum Siciliæ adjudicavit ac confirmavit, spreto depulsoque *Renato* Duce Andegavensi, quem illius Regni legitimum esse hæredem Galli pertendebant. Tentavit quidem *Joannes*, filius *Renati* Ducis Andegavensis, Regnum Siciliæ, a cujus possessione ipsius pater depulsus fuerat, magno exercitu collecto recuperare, & in Apuliam profectus, collatisque signis, *Ferdinandum* acie victum, & castris exutum egit in fugam, actumque omnino de eo fuisset, ni *Schanderbergus* Epiri Rex, illius, & *Pii II.* precibus adductus præsentissimum ei attulisset auxilium, quo *Ferdinandus*, pulsis hostibus, brevi omnia sibi a *Joanne* Duce Andegavensi armis ablata in potestatem accepit. Rationes, ob quas *Pius II.* Pontifex Maximus magis fuerit affectus erga *Ferdinandum*, filium spurium, & non semel per Sedem Apostolicam injustum Regni Siciliæ invasorem declaratum, quam erga *Joannem* filium *Renati* Ducis Andegavensis, qui per eamdem Sedem verus ac legitimus Apuliæ sive Siciliæ Rex fuerat denunciatus, legesis apud *Spondanum* ad annum MCCCCLIX. Extrema Pontificatus sui tempora bello contra Turcas parando impendit *Pius II.* dumque ingentem Cruciatorum militomque subsidiariorum exercitum conflasset, & Anconam profectus fuisset, quo innumerabilis Christianorum multitudo armata confluxit, morbo ibi correptus, omnibusque Ecclesiæ Sacramentis munitus, e vivis excessit XIV. Kalendas Septembris anni 1464. Pontificatus sexto minus quinque diebus. Vir fuit sine dubio magnus, & ob plura ingenii sui monomenta, quæ posteris reliquit, quæque nos in Colloquio quinto commodius referemus, multum ab eruditis laudatus. *S. Catharinam* Senensem Virginem Ordinis Prædicatorum sacris Fastis inscripsit III. Kalendas Julii anni MCCCCLXI. ac Officium in ejus Festo celebrandum composuit, sacrisque Stigmatibus, dum viveret, velut divini amoris characteribus eam fuisse insignitam aperte innuit in Hymno ad Vesperas, in quo sic Sanctam illam Virginem compellat:

Vulnerum formam miserata Christi
Exprimis ipsa.

D. Quisnam post obitum *Pii II.* Pontificis Maximi Ecclesiam Romanam rexit?

M. Sacris Novemdialibus *Pio II.* ex more est peractis, summo Cardinalium consensu electus est Pontifex Romanus *Petrus Balbus*, Patria Venetus, *Nicolai*, & *Philoxenæ*, Sororis *Eugenii IV.* filius, Tituli *S. Marci* Presbyter Cardinalis, qui in Pontificatu cum se primo *Formosum* appellari vellet, deinde *Marcum*, tandem se *Paulum II.* nuncupari maluit. Leges ad optimam Pontificiæ administrationis

tionis rationem a Cardinalibus in Conclavi conditas *Paulus II.* jurejurando, votoque promiserat se religiose observaturum, quas tamen, tanquam Summi Pontificis auctoritatem plus æquo restringere sibi visas, abrogavit, easque ut rescinderet, compulit Cardinales, præter *Joannem Carvajalem* Cardinalem Hispanum, Virum septuagenarium, & morum Sanctimonia illustrem, qui quod nunquam se juvenem fecisse meminerat, ut aliquando mutaret sententiam, id jam ætatis non commissurum summa constantia respondit, ut testatur *Jacobus Papiensis* Cardinalis libro secundo Commentariorum. Ad Solium Pontificale sublimatus *Paulus* II. de conficiendo Bello contra Turcas ad Christianæ Religionis defensionem, a suo Decessore *Pio* II. suscepto, maxime solicitus fuit, sed præcipue ad exterminandam Hussitarum Hæresim, per Bohemiæ Regnum late diffusam, suas curas intendit. Hinc *Georgium Pogebrachium* Bohemiæ Regem, Hussitis addictum, & Catholicorum persecutorem, Sententia in Consistorio anno MCCCCLXVI. lata, hæreseos damnavit, anathemate perculit, Regno exuit, omnesque ac singulos ei adhærentes, assistentes, obsequentes, faventes, aut consilium, auxilium, vel favorem clam vel palam, directe vel indirecte præbentes, cujuscumque dignitatis, gradus, ordinis, præeminentiæ, vel nobilitatis essent, Ecclesiæ communione privavit. Curiam Romanam a Simoniaca labe purgavit. Gubernatoribus locorum Ditionis Ecclesiasticæ ne munera acciperent, districte prohibuit, Constitutione, quæ incipit: *Munera*, quæque data est decima quinta Kalendas Aprilis anni MCCCCLXVI. Jubilæi celebritatem ad annum XXV. revocavit Diplomate, quod incipit: *Ineffabilis Providentia*, dato XIII. Kalendas Maii anni MCCCCLXX. Bona Ecclesiastica alienari, aut ultra triennium locari vetuit Diplomate dato Kalendis Martii Anni MCCCCLXVII. Gratias Expectativas inhibuit. Suas Opes in Virginum Pauperum dotem, Viduarum solatium, Pauperum levamen, Templorum ornamenta, Venetorum contra Turcas subsidia liberaliter profudit. Hæc sunt, quæ in Pontificatu præclare gessit *Paulus II.* quæ tamen nonnullis nævis infuscavit, de quibus jam laudatus *Jacobus Papiensis* Cardinalis Epistola CCLXXI. eum libere monuit, quod videlicet nimium gloriæ avidus, nominis immortalitatem hisce rebus quæreret, quibus prisci Cæsares, non Sancti Pontifices gloriabantur; quod pretiosis gemmis impensius delectaretur: quod Bacchanalium pompam, ludosque publicos Romæ in Carnisprivio auxisset. De his, inquam, *Paulum II.* libere monuit *Jacobus Papiensis* Cardinalis, magnus Vir, testis oculatus, & rigidus morum Censor. Ceterum, quamvis *Paulus II. nec valde laudandus, nec vituperandus dici possit*, ut ait *Spondanus* ad ann. 1471. nulla tamen his, quæ de isto Pontifice scripsit *Platina*, fides adhibenda est, cum hic Scriptor ab hoc Pontifice longo carcere subactus, immo ob conspirationem, & impietatem tormentis subjectus, multa in eum temere effutierit ultione nec erudito, nec Historico, nec homine Christiano digna. Sed ferendum non est putidum commentum, quod sparserunt Hæretici, illudque in suo *Mysterio Iniquitatis* recoxit procacissimus *Plessæus Mornæus*, asserendo *Paulum II.* Pontificem Maximum in ipso actu venereo a diabolo fuisse strangulatum, cum tamen *Platina*, huic licet Pontifici iniquior, ceterique alii, qui Vitas Pontificum scripserunt, diserte testentur, hunc Summum Pontificem obiisse ex apoplexia, cujus causa fuisse credita est frequens peponum, pisciumque cum aquæ frigidæ potu comestio: *Ex istiusmodi esculentorum ac potus mala & turbulenta concoctione, variis surgentibus flatibus, tum ii meatus, per quos fit respiratio, illico sunt obstructi, tum mors continuo, nervorumque omnium contractio consecuta. Sed ii, qui aut hujusmodi causas naturæ ignorant, aut sunt animi livore, atque odio in Sanctissimum Patrem illum exulcerati, alii inscitia, alii malevolentia, novas fabulas per Italiam dispergunt*, ita de causa mortis hujus Summi Pontificis scribit *Franciscus Philelphus* in Epistola, quam direxit ad *Sixtum IV.* successorem *Pauli II.* quæque inter ejus Epistolas est 1. libri xxxv. Obiit *Paulus II.* Pontifex Maximus xvii. Kalendas Augusti anni Æræ Christianæ MCCCCLXXV. Pontificatus VII. Primus omnium fuit, qui Cardinales rubris Caputiis ornavit, quibus soli Pontifices antehac utebantur, pannoque ejusdem coloris equos ipsorum stratos esse jussit, dum equitarent, sicut *Jacobus* Cardinalis Papiensis, & *Platina* testantur.

D. *Sixtum IV.* in Sede Pontificia successorem fuisse *Pauli II.* mox insinuasti, sed quæ memoria, laudeque digna in Pontificatu gesserit, & quot annos Clavum universæ Ecclesiæ gubernaverit? strictim nunc attingere debes.

M. Mortuo *Paulo II.* Pontifici maximo suffectus est unanimi omnium Cardinalium suffragio *Sixtus IV.* antea *Franciscus a Ruvere* appellatus, natione Italus, patria Ligur, e civitate Savonensi oriundus, quem alii ex nobilissima prosapia *Ruverea* suum genus duxisse, alii patrem naviculatium, Piscatorem habuisse volunt. Qua in re nihil certi pronunciare audemus. Illud omnino constat, eum Ordini *S. Francisci* nomen dedisse, Philosophum & Theologum doctissimum, atque egregiis Scriptis illustrem extitisse, & ex Ministro generali sui Ordinis a *Paulo II.* Pontifice Maximo factum esse Cardinalem, adnitente potissimum Cardinali *Bessarione*, cui ob singularem virtutem & doctrinam acceptissimus erat. In Solio Pontificio collocatus *Sixtus IV.* duo summi momenti pro Christianæ Religionis, & fidei Catholicæ propagatione negotia suscepit. Bellum videlicet contra Turcas, & Hussitarum Hæresis in Regno Bohemiæ longe lateque diffusæ ultimum extermininium. Ab expeditione sacra adversus *Mahometem* hujus nominis II. Turcarum Tyrannum, qui Chri-

Christianos armis infestabat, variasque eorum regiones jam invaserat, suum Pontificatum auspicatus est, & in eam omnes suas curas ingenti animo convertit. Eam ob rem misit Legatos ad Principes, ut eos a mutuis dissidiis, & infestis armis revocare, pacem inter illos componere, eosque ad communem Religionis hostem junctis umbonibus expugnandum hortari satagerent. Per totam Italiam Prædicatores distribuit, qui Crucesignatorum exercitum convocarent, & fidelium subsidia colligerent. Classis Maritimæ Legationem & Præfecturam *Oliverio Carafæ* Cardinali Neapolitano demandavit Pontifex. Nihil præclari tamen hæc Classis tanta solicitudine parata & instructa gerere potuit, quia nusquam comparuere Turcæ, sed Bosphoro se atque Hellesponto continuerunt. Ea Expeditione *Attalia*, Urbe Pamphiliæ, hodie *Satalia* dicta, irrito conatu impugnata est, sed Smyrna, Joniæ civitas opulenta, a Classe Pontificia expugnata est. Quibus peractis *Oliverius* Cardinalis, & Classis Maritimæ Præfectus, Romam ovans reversus, duodecim Camelos præda onustos, & viginti quinque Turcas nobiles captivos totidem generosis equis insidentes in triumpho duxit, & vexilla non pauca de Barbaris capta ante fores Basilicæ Vaticanæ suspendit. Hic fuit exitus sacræ illius Expeditionis, quam anno MCCCCLXXII. suscepit *Sixtus Quartus*. Aliam Expeditionem in Turcas ann. MCCCCLXXXI. paravit idem Summus Pontifex. Cum enim *Mahometes* II. Turcarum Tyrannus cum ingenti Classe in Calabriam appulisset, *Hydruntem*, vulgo *Otrante*, expugnasset, ac per Italiam Barbari fœde grassarentur, in tanto rei Christianæ discrimine *Sixtus* IV. curas omnes ad eos propulsandos adhibuit, Principum opem imploravit, ac tandem Hydruntem vindicavit a tyrannide Turcarum, qui eodem anno MCCCCLXXXI. nuncio de morte *Mahometis* II. accepto, Italia secesserunt. Ad profligandam Hussitarum Hæresim, Regnum Bohemiæ *Matthiæ* Hungariæ Regi, qui Sedis Apostolicæ consilio restituendam Religionem eo in Regno collapsam susceperat, adjudicavit *Sixtus Quartus* Pontifex Maximus, & fidei Sacramentum, quod Bohemi præstiterant *Uladislao*, Poloniæ Regis filio, auctoritate Apostolica rescidit, ut videre est in Diplomatibus, quæ ea de re edidit, & quæ exhibentur ab *Odorico Raynaldo* ad annum MCCCCLXXII. Num. XXXII. & XXXIII. Religiosis Ordinum Mendicantium multa Privilegia concessit idem Pontifex, sed præcipue Ordini Fratrum Minorum, ut legere est in eorum Annalibus apud *Lucam Vadingbum*, ejusque Abbreviatorem *Franciscum Haroldum* ejusdem Ordinis. Fidei puritati sedulo invigilans, *Petri Oxomensis*, Theologi Salmanticensis, Hæreticas propositiones confixit, de quibus in sequenti Colloquio commodius agemus, sicut & de quibusdam Controversiis, quæ sub ejus Pontificatu fuerunt excitatæ. Hujus Summi Pontificis magnificentiam prædicant etiamnum ædificia, cum sacra tum profana, quæ Romæ vel a fundamentis excitavit, vel instauravit; inter quæ præcipuum locum habent Pons ab ejus nomine nuncupatus, supra Tyberim erectus, & Bibliotheca Vaticana, quam libris ex omni Europa advectis instruxit, ornavit, locupletavit, eique præfecit *Platinam*, qui in ejus administratione egregiam navavit operam. Multa doctrinæ suæ Monumenta, quæ ante Pontificatum ediderat, reliquit *Sixtus Quartus*, quæ suo loco referemus seu in Colloquio V. ubi Illustrium Sæculi XV. Scriptorum Opera percensebimus. Obiit *Sixtus Quartus* Idibus Augusti an. MCCCCLXXXIV. Pontificatus XIII. Hunc Summum Pontificem Scriptores Ecclesiastici, quos sequitur *Odoricus Raynaldus*, duplici in capite culpandum esse censent. Primo, quod cum Ecclesiæ dispendio in suos nepotes nimio affectu propenderit. Sic enim refert *Odoricus Raynaldus* ad Annum MCCCCLXXII. Num. LIX. *Ductus præterea humanis affectionibus Sixtus, Hieronymum Riarium* (nepotem suum) *cui Ecclesiastici Exercitus supremum contulerat imperium, Imolæ, & Forolivii toparchia donavit; sed male collectæ Ecclesiæ opes illi ac filiis exitium postea attulere*. Bartholomæum Platinam in Vita Manuscripta *Sixti Quarti*, quæ in Vaticanis Archivis asservatur, & *Jacobum* Cardinalem Papiensem Epistola 439. ad *Angelum* Episcopum Tudertinum testes appellat idem *Odoricus Raynaldus*, & ad ann. MCCCCLXXXIV. Num. XXIV. hæc habet: *Scripsit reliquas ejusdem Pontificis* (Sixti Quarti) *res gestas Raphael Volaterranus in Anthropologia, qui simulandi nescius nonnullos ejusdem Pontificis nævos perstringit, tum ejusdem virtutes in luce collocat; Suorum in primis ipsum fuisse amantissimum, nimisque in eos indulgentem, quorum causa magnam sibi conflavit invidiam. Petrum Riarium* (nepotem suum) *Franciscani Ordinis, Cardinalitia dignitate donavit, juvenem luxui deditissimum ubi ex mendicitate emersit, quique tabidus voluptate decessit. Hieronymum* (alterum nepotem suum) *Forolivii Fori Corneliique Principem creavit, virum sæviorem ingenio, non sine rei Ecclesiasticæ damno*; hactenus *Odoricus Raynaldus*. Secundo, multi Scriptores accusant *Sixtum* Pontificem Maximum, quod particeps fuerit tetræ conjurationis, in Principes Mediceos Florentiæ factæ IV. Kalendas Majas an. MCCCCLXXVIII. in Ecclesia *S. Reparatæ*, in qua a conjuratis, quorum præcipui erant ex *Pazzorum* Florentina familia Mediceorum æmula, cæsus est *Julianus Mediceus*, minor natu, *Laurentius* vero natu major leviter in jugulo vulneratus, fugit in Sacrarium, portisque æneis, quas pater ejus *Petrus Mediceus* posuerat, defensus est. Verum ipse cum *Odorico Raynaldo* lubentius crediderim, *Sixtum IV.* optasse quidem ut Medicei, quos sæpius hostes expertus fuerat, a Reipublicæ Florentinæ gubernaculis depellerentur, eum tamen io nefandum istud flagitium a conjuratis inter Missarum solemnia in ipsos patratum nunquam consensisse. Sic enim ad annum MCCCCLXXVIII. Num. III. scribit Odoricus Raynaldus: *Passim ab Historicis, etiam*

etiam Pontificio nomini addictis, capitur Sixtus ut Coitionis in Medicæos particeps, quamquam illam patrandi flagitii ratio ultime a Conjuratis concepta latuit; sed quod Medicæos, quos sæpius hostes senserat, a Reipublicæ Florentinæ gubernaculis depelli perciperet.

D. In locum *Sixti IV.* qui jam senescente Sæculo XV. obiit, substituerunt Cardinales alium Pontificem, qui ad finem usque ejusdem Sæculi Ecclesiam Romanam gubernarit?

M. Post obitum *Sixti IV.* duo adhuc fuerunt Pontifices, qui continua serie sibi succedentes, Ecclesiam Romanam Sæculo XV. rexerunt, *Innocentius* videlicet VIII. & *Alexander VI.* quorum gesta hic breviter, quoad ejus fieri poterit, attexam, quo plenam Romanorum Pontificum, qui Sæculo XV. Sedem Romanam tenuerunt, Historiam habere possis. In primis, post obitum *Sixti IV.* Cardinales in Conclavi congregati consentientibus suffragiis elegerunt in Romanum Pontificem *Joannem Baptistam Cibo*, Tituli Sanctæ *Cæciliæ* Presbyterum Cardinalem, patria Genuensem, origine tamen Græcum, qui in Pontificatu dictus est *Innocentius VIII.* Sub ejus Pontificatu multa feliciter contigerunt, quæ tam ipsum, quam universam Ecclesiam summa lætitia cumularunt, videlicet Granatensis Regni expugnatio a *Ferdinando* & *Isabella* in Hispania regnantibus, & gloriosæ ab ipsis de Mauris reportatæ victoriæ, necnon ex tota ditione Hispanica expulsio Judæorum, ex quibus ejectæ sunt centum septuaginta familiæ, & ad octoginta fere capitum millia; propagata infuper in Regno Congitano & apud Jolophos Æthiopiæ Occidentalis populos, atque in Benii Regno Catholica Religio, curis & auctoritate *Joannis* Regis Lusitaniæ: *Zemis*, fratris *Bajazethis II.* Turcarum Imperatoris, e custodia Gallica, in qua detinebatur, in Romanam translatio; Divinus cultus in Regno Granatensi restitutus; Tituli Crucis Christi Domini Inventio Romæ facta in Basilica Sanctæ Crucis in Hierusalem; oblatum & receptum a Legatis ejusdem *Bajazethis*, Turcarum Imperatoris, ferrum Lanceæ, quo Christi latus perfossum est, sed sine cuspide, quam *S. Ludovicus* Galliarum Rex a Turcis redemptam in Sacro Sacello Parisiis reposuit. Hæc, inquam, omnia, quæ in Christianæ Religionis decus, & fidelium pietatis incrementum cedebant, magnam *Innocentio VIII.* totique Ecclesiæ lætitiam attulerunt. Prædecessorum suorum vestigiis insistens idem Pontifex, Legatos ad Principes Christianos misit, ut eos ad mutuam pacem, armaque in Turcas convertenda excitaret. *Ferdinandum*, Neapolitanum Regem, Ecclesiæ jura violantem, & tyrannidem in Sedis Apostolicæ clientes exercentem armis fregit, & ad rogandam pacem compulit. Constitutionem contra Maleficos, quæ incipit his verbis: *Summis desiderantes affectibus*, edidit Nonis Decembris anni MCCCCLXXXIV. quæ extat in Bullario. Ad extinguendam Hussitarum Hæresim, quæ in Regno Bohemiæ altas radices egerat, suas curas pari cum antecessoribus suis ardore, patique fructu intendit *Innocentius Octavus* eoque sedente extinctam penitus fuisse Hussitarum hæresim testatur *Odoricus Raynaldus* ad ann. MCCCCLXXXVIII. Numer. LVIII. *extincta sensim est*, inquit, *Hussitarum Hæresis, donec Lutherus eam Hydram pluribus horrentem capitibus, in Christianorum exitium suscitavit*. Libellum nongentarum Conclusionum, quas *Joannes Picus* Mirandulæ & Concordiæ Comes, juvenis annos duntaxat viginti quatuor natus, ex Logica, Physica, Metaphysica, Morali, Theologia & Cabala, Romæ publice propugnaverat, damnavit Summus Pontifex anno MCCCCLXXXVII. & sub pœna Excommunicationis ne legeretur prohibuit, quod in his conclusionibus nonnullæ essent, quæ Episcopis, & aliis Sacræ Theologiæ, & juris utriusque professoribus, quos ad earum examen Pontifex ipse nominaverat, *suspectæ & hæresim sapientes* visæ essent. Sed de hoc *Joannis Pici* Mirandulæ comitis libro plura dicemus in colloquio quinto. Denique, Ordinem Monialium sub Titulo Conceptionis Beatæ Virginis, a *Beatrice a Sylva*, nobili Virgine Lusitana, sub Regula Cistercienfis Ordinis institutum confirmavit *Innocentius Octavus* anno MCCCCLXXXIV. & *Leopoldum*, Austriæ Principem, Sacris Fastis adscripsit VIII. Idus Januarii ann. MCCCCLXXXV. Sedit Summus ille Pontifex annos septem; menses decem, & dies viginti septem, excessitque Romæ e vivis an. MCCCCXCII. *Raphael Volaterranus* libro 7. *Geographiæ* asserit, *Innocentium VIII.* permisisse Norvegis, ut sine vino calicem consecrarent, quod in ea regione ob immensa frigora vinum importatum acesceret. Verum hujusmodi dispensationem ab *Innocentio Octavo* nunquam fuisse concessam, ex eo potissimum probant viri eruditi, quod nulla illius apud alios Authores memoria, vel minimum extet vestigium, & falsa sit ratio, ob quam hujusmodi dispensationem concessam *Volaterranus* scripsit, quod scilicet vinum in eam regionem importatum statim acescat, cum tamen ibi vina generosissima conservari experientia compertum sit. Si quod tamen Pontificium hujus dispensationis Diploma alicubi publicatum est, dicendum est cum nostro *Bzovio* in Annalibus Ecclesiasticis ad annum 1490. extitisse circa illud tempus nonnullos male feriatos Sacerdotes, qui postea combusti sunt propter adulterata Pontificia Diplomata, a quibus falsam illam dispensationem publicari potuisse verosimile est. Sed etiam supposita veritate illius dispensationis Pontificii Diplomatis, spondet *Bellarminus* lib. IV. *de Romano Pontifice* cap. 14. quod *Innocentius VIII. non edidit Decretum, quo universa Ecclesiæ declararet, licere sine vino Sacrificium offerre. Itaque si erravit facto, non dogmate. Deinde non permisit, loco vini liquorem alium consecrari, quod fuisset materiam Sacramenti pervertere; sed id solum permisit, ut in altera tantum specie Eucharistiam consecrarent, idque ob extremam necessitatem, cum in ea regione conservari non possit, quin statim ace-*

acescat. *Quod quidem aut nullus error est aut certe exploratus error non est*. *Accedit mirum videri posse, si eo tempore vini usum non habuerint, cum hoc tempore adeo sit frequens, ut sine illo ne communicare quidem velint*. Hactenus Bellarminus.

D. Nullus dubito, quin falsa ac plane commentitia sit ea, quæ ab *Innocentio VIII.* Pontifice Maximo concessa Norvegis dicitur dispensatio Calicem sine vino consecrandi. Sed veniamus ad *Innocentii VIII.* Successorem, seu *Alexandrum VI.* de cujus vita & moribus cum Scriptores, ut nuperrime audivi a Viris eruditis, varient linguis & sententiis, res tantum, quas in Pontificatu suo ad puritatem fidei conservandam, fideliumque salutem promovendam præclare feliciterque gessit, a te in præsentia audire percupio, omissis penitus aliis ejus actis, quæ hic propalare nec decet, nec expedit: sed apposito silentii spatio prudenter obtegere debemus.

M. *Certum est*, inquit doctissimus *Melchior Canus* lib. 11. *De locis* cap. 6. *qui ficte & fallaciter Historiam Ecclesiasticam scribunt, eos viros bonos atque sinceros esse non posse, totamque eorum narrationem inventam esse aut ad quæstum, aut ad errorem, quorum alterum fœdum est, alterum perniciosum*. In istud vitii genus referendo præcipua *Alexandri VI.* Pontificis maximi gesta, Deo dante, non impingam, neque enim aliquid ficte fallaciterque dicam, sed solum habita ratione loci & temporis, attentisque prudentiæ Christianæ legibus, ejus mores silentio omnino prætermittam. Sic enim S. Augustinus in libro *contra Mendacium* excusat *Abrahamum* a fictione & mendacio dicens: *non dixit aliquid falsi, sed tacuit aliquid veri*. De moribus itaque *Alexandri* VI. Pontificis Maximi penitus silebo, secutus consilium Apostoli dicentis: *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt*, Epistolæ 1. ad Corinth. cap. 5. vers. 12. *Alexander* VI. dictus ante Pontificatum *Rodericus Borgia*, natione Hispanus, Cardinalis Portuensis, nepos *Callixti* III. creatus est Pontifex Maximus die XI. Augusti anni MCCCCXCII. Ad puritatem fidei conservandam tria potissimum summa laude digna præstitit *Alexander* VI. Pontifex Maximus. Primo, Typographis, quibus odor lucri bonus est ex quacumque re, sub pœna Excommunicationis districte prohibuit, ne libros, Tractatus, aut Scripta quævis Typis mandarent sine Episcoporum licentia, prævio hujusmodi Operum examine concedenda. Secundo, ad Fossariorum, seu Waldensium Hæresim, quæ in Bohemia, & Moravia pullulabat, exscindendam, Præpositum Nuremburgensem, & *Henricum Institoris*, Ordinis Prædicatorum, doctrina & pietate insignem Theologum, fidei censores cum amplissima auctoritate instituit, * sicut copiosius ostendemus in sequenti Colloquio, ubi agemus de Hæresibus, quæ Sæculo XV. Ecclesiam exagitarunt. Tertio, ad *Constantinum*, Georgianorum Regem, auxilia contra Turcas rogantem, & unionis cum Romana Ecclesia percupidum, Decretum unionis Ecclesiæ Græcæ cum Latina in Concilio Florentino editum misit, ut illud in Regni sui Ecclesiis promulgaret; cumque de validitate Ruthenorum Baptismatis orta esset controversia, sanxit *Alexander* VI. prædictum Baptisma iis non esse repetendum, qui, ejurato Schismate, ad Romanæ Ecclesiæ gremium revertebantur. Pontificiam ea de re constitutionem suis Annalibus Ecclesiasticis inseruit *Odoricus Raynaldus* ad annum MDI. Numero XXXVII. Ad promovendam fidelium pietatem tria itidem gessit Summus ille Pontifex, quæ a Scriptoribus Ecclesiasticis celebrantur. Pium siquidem morem, a *Calixto* III. institutum instauravit, ut videlicet campanæ meridie pulsarentur, quo Fideles ad Orationem Dominicam & Salutationem Angelicam recitandas excitarentur. Præterea, Sacra Stigmata, quæ *B. Lucia*, patria Narniensis, & Ordinis *S. Dominici* Monialis, corpori suo divinitus impressa gestabat, propriis oculis inspicere ac venerari voluit, ut videre est apud *Odoricum Raynaldum* ad annum MD. Postremo, Ordinem Monialium *Annuntiationis B. Mariæ Virginis* auctoritate Apostolica approbavit pridie Idus Februariis ann. MDI. Præter hæc, pro Ecclesiæ utilitate, & adaugenda fidelium pietate, præclare gesta, *Alexander* VI. Pontifex Maximus, habito cum Principum Oratoribus consilio, Bellum in Turcas, Ecclesiæ nomine, decrevit, & in eum finem redituum Ecclesiasticorum decimas imperavit. Venetorum, Gallorum, Rhodiorum fœderatorum Classem in Barbaros instrui procuravit, & *Uladislaum* Hungariæ, & *Joannem Albertum* Poloniæ Reges in Belli Sacri Societatem adscivit, decretis subsidiis, ac propositis Indulgentiis his, qui huic Bello nomen darent, & Christianorum Principum vexilla sequerentur. Disciplinam Ecclesiasticam illis temporibus valde in Italia collapsam restaurandi, & depravatos Clericorum mores emendandi consilium iniit *Alexander* VI. idque munus sex Cardinalibus demandavit, ut *Petrus Delphinus* Epistola XXXVII. libri I. ad *Franciscum* Cardinalem Senensem data, & *Guicciardinus* lib. 3. testantur. Hoc tamen arduum resarciendæ Disciplinæ, proscribendi in Ministris Ecclesiæ Sæcularem fastum & luxum, damnandi Sacrorum prophanam nundinationem, revocandæque morum integritatis & sanctitatis consilium promovere haud potuit *Alexander* VI. Eo Sedente Pontifice Maximo, *Carolus* VIII. Galliarum Rex Expeditionem Italicam suscepit ad recuperandum Regnum Neapolitanum, sibi hæreditario Principum Andegavensium jure debitum, cujus tamen Investituram *Alexander* VI. mortuo *Ferdinando* Neapolitano Rege, concesserat *Alphonso* filio *Ferdinandi*. Ad arma Christianissimi Regis tota tremit Italia, ac Regno Neapolitano potitus est *Carolus* VIII. Sed, eo in Galliam reduce, *Alexander* VI. qui Gallis haud favebat, fœdus cum *Maximiliano* Imperatore, *Ferdinando* Hispaniarum Rege, & Venetiarum, ac Me-

Mediolanensium Ducibus contra Gallos iniit, atque Neapolitanos ad excutiendum Gallicæ dominationis jugum concitavit, sicut jam observavimus in superiori colloquio. Sub Pontificatu ejusdem *Alexandri VI.* novi Orbis Insulas detexit *Christophorus Columbus*, patria Genuensis, nauticæ rei scientissimus, quas idem Pontifex imperio *Ferdinandi* Hispaniæ Regis asseruit. Eodem navigationis incensi studio Lusitani, alias terras invenerunt. Calecutum, Goam, Brasiliam, quas amplissimas regiones Regni Lusitanici appendices fecerunt. His navigationibus Sæculo XV. feliciter susceptis factum est, ut barbaris gentibus, ab æterna salute deviis, Christi fides illucesceret, & iter ad vitam æternam aperiretur, juxta *Isaiæ* Vaticinium cap. 9. *Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam, habitantibus in regione umbræ mortis lux orta est eis.* Obiit *Alexander VI.* Pontifex Maximus die XV. Septembris anni MDIII. quem febre sublatum dicunt *Bzovius*, & *Odoricus Raynaldus* in Annalibus Ecclesiæ ad annum MDIII. idque probat *Odoricus Raynaldus* ex fide dignissimo manuscripto Diario, quod ex Archivo Vaticano descriptum & signatum littera L. ibidem exhibet. Complures tamen Scriptores *Alexandrum Sextum* alio mortis genere extinctum esse produnt. Sed hactenus de Summis Pontificibus, qui Sæculo XV. Romæ sederunt, & universam Christi Ecclesiam gubernarunt sat superque diximus.

D. Etsi, ut jam observavimus, *Clemens VII.* & *Benedictus* XIII. qui tempore Schismatis Avenione sederunt, locum non habeant inter veros ac legitimos Romanos Pontifices, quos nunc agnoscit Ecclesia, a proposito tamen, quod in præsenti colloquio suscepisti, Historiam Pontificiam Sæculi XV. describendi, non erit alienum, pauca quædam hic attexere de vita tam *Clementis* VII. quam *Benedicti* XIII. ut singula, quæ spectant funestum illud Schisma, quod Sæculo XV. propagatum est, omnibus vestigiis indagata, facilius percipiam, meæque memoriæ tenacius hærere possint.

M. Vitam *Clementis* VII. qui Avenione tempore Schismatis sedit, ex MSS. Codicibus edidit, Notisque illustravit *Franciscus Bosquetus*, primum Lodovensis, postea Monspeliensis Episcopus, in ea, quam Parisiis anno MDCXXXII. publicavit, *Historia Pontificum Romanorum, qui e Gallia oriundi in ea sederunt* ab an. MCCCV. quo *Clemens V.* Sedem Roma Avenionem transtulit, usque ad annum MCCCXCIV. quo obiit *Clemens* VII. Verum, cum Vitæ illorum Pontificum ab Illustrissimo *Francisco Bosqueto* editæ multis in locis mendosæ ac corruptæ essent, illas ad fidem veterum Exemplarium Biblioth. Regiæ, Colbertinæ, S. Victoris, & Fuxensis, emendavit, ac denuo Parisiis an. MDCXCII. cum amplissimis ac doctissimis Notis publica luce donavit vir eruditus *Stephanus Baluzius*, qui etiam, præter Vitas Romanorum Pontificum a laudato Cl. *Francisco Bosqueto* vulgatas, plures alias eorumdem Pontificum invenit in antiquis Codicibus MSS. Biblioth. Regiæ, Colbertinæ, & Sorbonicæ, quas inter, duæ extant Vitæ *Clementis* VII. qui tempore Schismatis Avenione sedit, & de quo hic pauca dicemus. Post *Gregorii* XI. obitum, qui contigit anno millesimo trecentesimo septuagesimo octavo, *Bartholomæus Prignanus* Archiepiscopus Barensis, Romanus Pontifex, die vigesima septima Martii ejusdem anni electus est a Cardinalibus perterritis a Populo Romano seditiosis vocibus inclamante, *Romanum, vel Italum volumus*, ignemque intentante Conclavi, nisi Romanus, Italusve Pontifex crearetur. Peracta electione *Bartholomæi*, Barensis Archiepiscopi, qui *Urbanus* VI. appellatus est, Cardinales ipsum ut verum Pontificem coluerunt, sed deinde, partim asperis, intempestivisque ejus increpationibus offensi, partim violentiam in ejus electione causati ab eo defecerunt, illum, sententia lata, intrusum denuntiarunt, ac Fundos secesserunt, ubi novum Pontificem elegerunt *Robertum*, Gebennensis Comitis fratrem, Sanctorum XII. Apostolorum Cardinalem Presbyterum, annos natum dumtaxat triginta sex, qui *Clemens* VII. appellari voluit, Sedemque suam Avenione fixit, dum Romæ sederet *Urbanus* VI. Quantum ad istud in Ecclesia exortum Schisma extinguendum adlaboraverit Academia Parisiensis, patet tum ex frequentibus deliberationibus, quas in Comitiis Generalibus super hac re habuit; tum ex litteris, quas ad *Clementem* VII. (quem Gallia ceu legitimum Pontificem agnoscebat) scripsit, quibus eum rogat & obtestatur, ut exoptatissimam Ecclesiæ concordiam, quæ in ejus manu sita erat, absque mora intendat; tum etiam ex litteris, quas direxit ad Cardinales Clementinos, quibus eos adhortatur, ut hunc laborem suum, pro unione Ecclesiæ sincera mente susceptum, fovere, adjuvare, urgere, & ad prosperum exitum perducere dignentur: Tum denique ex Epistola, quam eadem Academia Parisiensis anno Mccccxciv. scripsit ad *Carolum* VI. Galliarum Regem, in qua ei proponit tres commodiores vias, quæ ad Schismatis extinctionem eligi atque adhiberi poterant, videlicet Cessionem, & Renuntiationem plenariam utriusque de summo Pontificatu contendentis, vel mutuam Compromissionem amborum in aliquos eligendos, qui istud negotium summa auctoritate decernerent ac finirent; vel Concilii Generalis celebrationem. Has tres vias extinguendi Schismatis ea in epistola late exponit Academia Parisiensis, alias tamen, *si quæ sunt commodiores seu faciliores*, minime se excludere profitetur. Legesis *Egassium Bulæum* Tomo IV. Historiæ Universitatis Parisiensis, ubi inseruit omnes deliberationes, quas habuit Academia Parisiensis. Litteras, quas ad *Clementem* VII. & ad Galliarum Regem scripsit, cæteraque id genus monumenta, ex quibus facile colligitur, Academiam Parisiensem ad abolendum dirum istud Schisma suas omnes adhibuisse curas. Verum, spem omnem concordiæ evertit pertinacia *Clem.* VII. qui, accepta Academiæ Parisiensis Epistola, furore ardens, eam

eam nullo responso dignatus est, propositis ab ipsa Schismatis extinguendi viis nunquam acquiescere voluit, ac tandem XVI. Kalendas Octobris anni millesimi trecentesimi nonagesimi quarti interiit Avenione ex Apoplexia. Audito *Clementis* VII. obitu, Academia Parisiensis *Carolum* VI. Galliarum Regem obnixe rogavit, ut Cardinales Clementinos moneret, quatenus electione novi Pontificis supersederent, donec de unionis negotio fuisset plenius deliberatum, ac omnes ultro citroque convenissent de modo ac via promovendi sanctissimum illud opus. Academiæ Parisiensis postulatis lubens annuit Galliarum Rex, habitoque cum suis Consilio litteras scripsit ad Cardinales, rogans, ut electionem differrent, donec Oratores de unione Ecclesiæ cum ipsis acturos misisset. Has *Caroli* VI. litteras exhibent Sandionysianus Monachus in Historia *Caroli* VI. Lucas Dacherius Tomo VI. *Spicilegii*, & *Egassius Bulæus* Tomo IV. Historiæ Universitatis pag. 710. Scripsit itidem ad eosdem Cardinales Clementinos Academia Parisiensis, illos obsecrans ne electionem maturarent, donec *Bonifacii IX.* qui Romæ sedebat, ad concordiam Ecclesiæ voluntas explorata esset, ac undique tentatæ omnes ineundæ pacis viæ, quam, defuncto *Clemente* VII. Avenione sedente, facilius obtineri posse confidebat. Has Academiæ Parisiensis Litteras ex MS. Codice Victorinæ Bibliothecæ editas inseruit *Egassius Bulæus* Tomo IV. Historiæ Universitatis Parisiensis pag. 711. Hæc tam Galliarum Regis, quam Academiæ Parisiensis Monita insuper habuerunt Cardinales Clementini, & die XXVIII. mensis Septembris anni MCCCXCIV. in Pontificem elegerunt *Petrum de Luna*, S. Mariæ in Cosmedin Cardinalem, nobilissimo genere in Aragonia natum, qui in sua Obedientia dictus est *Benedictus* XIII. & juramentum, quo statim post electionem suam ad cedendum Pontificatui se obstrinxerat, si Cardinalibus Obedientiæ suæ pro bono pacis & Ecclesiæ expedire videretur, violavit; atque, usque ad mortem, retentis Pontificiæ dignitatis Insignibus, Pontificum *Bonifacii* IX. *Innocentii* VII. *Gregorii* XII. *Alexandri* V. *Joannis* XXIII. & *Martini* V. Romæ sedentium se se invicta pertinacia æmulum præbuit. Quid *Carolus* VI. Galliarum Rex, Ecclesia Gallicana, & Academia Parisiensis egerint ut abolerent Schisma, & *Benedictum* XIII. ad viam cessionis amplectendam inducerent, late ostendit *Egassius Bulæus* Tom. IV. & V. *Historiæ Universitatis Parisiensis*, ubi omnia Monumenta ad hocce negotium spectantia inseruit. At *Benedictus* XIII. Regis, Cleri Gallicani, & Academiæ Parisiensis vota multiplici tergiversatione semper elusit. Quin, postquam in Concilio Pisano fuisset tanquam pertinax, & Schismatis fautor Sententia lata damnatus, celebravit Perpiniani Conciliabulum, quo se adversus Pisanam Synodum muniret; nec parere voluit Decretis Concilii Constantiensis, in quo Sessione XXXVII. lata est in ipsum peremptoria sententia velut in perjurum, Schismaticum, & Hæreticum, sed in Schismate obfirmatus secessit Paniscolam, quæ Arx erat munitissima in Aragonia, ad mare sita, ditionis Lunensium Procerum, ubi se legitimum esse Pontificem adeo persuasum habebat, quamvis universa Ecclesia ipsum, ceu Antipapam, execraretur, ut propediem moriturus, duobus Cardinalibus, qui adhuc ipsi adhærebant, sub interminatione maledictionis æternæ præceperit, ut alium Pontificem post obitum suum eligerent. (Mortuus est autem *Petrus de Luna*, dictus in Obedientia sua *Benedictus* XIII. ann. MCCCCXXIV.) Hujus Antipapæ jussioni paruerunt post illius obitum duo isti Cardinales, & *Ægidium Sancii Munionis*, Barcinonensis Ecclesiæ Canonicum elegerunt, qui ab *Alphonso* Aragoniæ Rege, suis rationibus Ecclesiæ unitatem ac pacem postponente, ad umbratilem suscipiendam dignitatem compulsus est, & *Clementis* VIII. nomen usurpavit. Sed pace Regnum inter & Sacerdotium sancita, *Ægidius* Antipapa, dictus *Clemens* VIII. sponte se abdicavit, suisque Cardinalibus author fuit, ut *Martinum* V. in Concilio Constantiensi electum, tanquam verum, & legitimum Pontificem, agnoscerent, suaque ei obsequia exhiberent. Sic teterrimo Schismati, ut jam observavimus, finis tandem aliquando impositus est, & sub uno visibili capite, Christi in terris Vicario, *Martino* V. Pontifice Maximo congregata fuit Ecclesia.

D. Continuam seriem Pontificum, qui Sæculo XV. Ecclesiam Romanam gubernarunt, non minus copiose, quam accurate texuisti. An vero Catalogum Patriarcharum Græcorum, qui Sæculo XV. Sedem Constantinopolitanam tenuerunt, exhibere possis, valde addubito, cum *Mahometes* II. Turcarum Imperator, sicut in superiori Colloquio jam observasti, Urbem Constantinopolim anno MCCCCLIII. cœperit, Græcorum Imperium extinxerit, & late etiamnum Barbara illa gens, profligata Christiana Religione, in toto Orientis Imperio dominetur. Ex hac Imperii Græcorum ruina, quæ Sæculo XV. contigit, facile conjecturam facio, seriem Patriarcharum Græcorum Sedis Constantinopolitanæ fuisse eodem Sæculo interruptam.

M. Memini, in præcedentibus Colloquiis jam fuisse a me observatum, in numerandis Patriarchis Græcis Constantinopolitanis tantam esse apud Scriptores discrepantiam, ut non modo in eorum temporibus, sed etiam in ordine, immo & in nominibus plerumque dissentiant, aliique alios prætermittant, aut adjiciant. Seriem illorum Patriarcharum, qui sub finem usque decimi quarti Sæculi Ecclesiam Constantinopolitanam rexerunt, in meliorem ordinem digestam, ex variis Scriptoribus, præsertim ex Chronico *Onuphrii* excerptam dedimus. Nunc vero cæteros Patriarchas, qui Sæculo decimo quinto Sedem Constantinopolitanam tenuerunt, breviter referemus, & in annis cuique assignandis ea sequemur, quæ

no-

nobis probabiliora videntur. Sub finem Sæculi XIV. hoc est circa annum Mccccxcvii. præerat Ecclesiæ Constantinopolitanæ *Antonius* hujus nominis IV. Monachus Græcus, qui sedit annos quinque, idest, ad annum usque Mccccii. *Antonio* successit *Callistus* hujus nominis II. qui sedit annos tredecim, seu ad annum Mccccxvi. Ei in Sede Patriarchali Constantinopolitana suffectus est *Josephus* hujus nominis II. antehac Metropolita Ephesinus, cujus Patriarchatus exordia refert *Onuphrius* ad annum Mccccxxiv. Sed errasse *Onuphrium* probat *Spondanus* ad ann. Mccccxix. Numero XIII. ex relatione Nuncii a *Martino Quinto* Pontifice Maximo anno Mccccxxii. missi, ex qua facile colligitur, *Josephum* etiam ad annum Mccccxx. Sedem Patriarchalem Constantinopolitanam tenuisse. Hic est ille *Josephus* Patriarcha Constantinopolitanus, qui Concilio Œcumenico, Florentino anno Mccccxxxix. ad reintegrandam unionem Ecclesiæ Græcæ cum Latina interfuit, ibidemque, conclusa jam quoad præcipua Capita unione, Sessione ultima e vita migravit, antequam Definitio Fidei conderetur, sed sententiam suam circa Dogmata Græcos inter & Latinos controversa Scripto paulo ante mortem consignavit, ac suis Græcis reliquit his verbis: *Joseph miseratione divina Archiepiscopus Constantinopolitanus Novæ Romæ & Oecumenicus Patriarcha. Quoniam ad finem vitæ meæ perveni, soluturus jam commune debitum, Dei gratia scribo & subscribo Sententiam meam aperte universitati filiorum meorum. Omnia igitur quæ sentit & dogmatizat Catholica & Apostolica Ecclesia Domini nostri Jesu Christi Senioris Romæ, ipse quoque sentio, & iis me acquiescentem do ac dico. Profiteor quoque, Beatissimum Patrem, & Maximum Pontificem, & Vicarium Domini nostri Jesu Christi antiquæ Romæ Papam, ad certam omnium fidem, necnon Purgatorium animarum. In horum quippe fidem subscriptum est die mensis Junii nono anno millesimo quadringentesimo trigesimo nono Indictione secunda.* Demortuo *Josepho* Patriarchæ Constantinopolitano anno Mccccxxxix. substitutus est ab Imperatore *Joanne Palæologo* Constantinopolim reverso *Metrophanes Cyzicenus*, qui Concilio Florentino interfuerat, & post ipsius obitum idem Imperator Patriarcham Constantinopolitanum instituit *Gregorium* hujus nominis III. Hieromonachum, qui Sanctimonia & Prophetiæ dono clarus, prænuntiato Imperii Græcorum interitu, qui contigit an. Mccccliii. quo a Turcis capta est Urbs Constantinopolis, se se Patriarchali dignitate abdicavit. Post captam a Turcis Urbem Constantinopolim, Græci pro sua congenita levitate ad vomitum redierunt, a Latinorum unione distracti Schisma renovarunt, elegeruntque in Patriarcham Constantinopolitanum *Georgium Scholarium*, dictum etiam *Gennadium* acerrimum assertorem Schismatis, in quo ejus Successores ad hæc usque tempora perseverarunt. Circa hunc *Georgium Scholarium*, Patriarcham Constantinopolitanum, non levis apud Viros eruditos suboritur disceptatio, utrum videlicet diversus sit ab illo *Georgio Scholario Græco*, qui concilio Florentino interfuit. Nonnulli existimant, hunc *Georgium Scholarium*, Patriarcham Constantinopolitanum, esse plane diversum ab illo *Georgio Scholario*, qui ad concilium Florentinum accessit. Quod ut conficiant, primo negant, *Georgium Scholarium*, qui fuit Patriarcha Constantinopolitanus, in Italiam ad Synodum Florentinam convenisse. Secundo, asserunt, *Georgium Scholarium*, Patriarcham Constantinopolitanum, fuisse Græcorum Schismati addictissimum, cum tamen certissime constet, *Georgium Scholarium*, Græcum, qui interfuit Concilio Florentino, pacis ineundæ Græcos inter & Latinos sequestrum se præbuisse, & egregiam huic unioni promovendæ operam navasse. Verum, ipse iis assentior viris eruditis, qui affirmant, *Georgium Scholarium*, quem, post captam a Turcis anno Mccccliii. Urbem Constantinopolitanam, electum esse diximus Patriarcham Constantinopolitanum, non esse diversum ab illo *Georgio Scholario*, qui adfuit concilio Florentino. At enim, quod alii dicunt *Georgium Scholarium*, qui fuit postea Patriarcha Constantinopolitanus, nunquam in Italiam ad Synodum Florentinam accessisse, aperte falsi convincitur ab ipsomet Patriarcha *Georgio Scholario*, qui multis in locis Operum suorum, quæ manuscripta in Bibliothecis adhuc asservantur, diserte testatur, se Florentiam ad Synodum cum aliis Græcis pertexisse, ut videre est apud eruditum Patrem nostrum *Michaelem Le Quien* sub finem Dissertationis *De Processione Spiritus Sancti*, quæ est ordine prima inter Dissertationes Damascenicas, quas fronti recentis a se adornatæ operum S. *Damasceni* Editionis præfixit. Nihilo præcedenti efficacior est altera ratio, qua probant, *Georgium Scholarium*, Patriarcham Constantinopolitanum, diversum esse a *Georgio Scholario*, qui interfuit concilio Florentino, eo quod *Georgius Scholarius*, Patriarcha Constantinopolitanus, Græcorum Schisma renovaverit, foverit, illudque promovere totis viribus sategerit; cum e contra *Georgius Scholarius*, qui concilio Florentino adfuit, omnem curam, industriam ac laborem ad procurandam unionem Ecclesiæ Græcæ cum Latina contulerit: hæc, inquam, ratio non evincit *Georgium Scholarium*, qui interfuit Concilio Florentino, diversum fuisse a *Georgio Scholario* Patriarcha Constantinopolitano, sed dumtaxat persuadet, *Georgium Scholarium*, dum esset in Concilio Florentino, negotium unionis Ecclesiæ Græcæ cum Latina perficere in votis habuisse, sed eum postea in patrium Solum reversum, & Patriarcham Constantinopolitanum creatum, a priori proposito resiliisse, & ad renovandum Græcorum Schisma animum adjecisse, sicut ex triplici momento facile persuaderi potest. Primo, ex testimonio *Syropuli*, Scriptoris Græci, in *Historia Concilii Florentini* Sect. 9. ubi ait *Georgium Scholarium*

Venetias cum *Demetrio Despota*, & *Gemisto Plethone* Græcis, ante profugisse, quam pacis decretum in Synodo Florentina conderetur. Verba *Syropuli*, ut videre est in Dissertatione laudata nostri *Michaelis Le Quien*, hæc sunt: *Demetrius Despota post quatriduanum a morte* (Josephi, Græcorum Patriarchæ) *Venetias abscessit, annonæ stipendio posthabito, ne subscriptioni, aut unioni interesse cogeretur, eumque comitati sunt Doctorum sapientissimi Gemistus, & Scholarius, nec ipsi tunc adesse cupientes*: ex quibus verbis patet, *Georgium Scholarium* a Synodo Florentina animo Schismatico recessisse. Præterea, extat Epistola *Marci Ephesini* ad *Georgium Scholarium*, quæ multis in Bibliothecis visitur, editaque est a *Leone Allatio* in Exercitatione septima adversus *Creygthonum*, in qua Epistola *Marcus Ephesius* adhortatur *Georgium Scholarium*, ut ab unione utriusque Ecclesiæ facta in concilio Florentino discedat, & patriam Græcorum doctrinam amplectatur. Cujus Metropolitani votis obsecutum fuisse *Georgium Scholarium*, Scripta ipsius, quæ adversus Latinos edidit, satis superque ostendunt. Postremo, *Leonardus Chiensis*, Archiepiscopus Mitylenæus, in Epistola ad *Nicolaum V.* Pontificem Maximum, causam aperit, cur *Georgius Scholarius* unionem utriusque Ecclesiæ in concilio Florentino firmatam, cui ipsemet in eodem concilio multum faverat, postea, non sibi constans, ex transverso petere, seu palam impugnare aggressus sit. In ea siquidem Epistola prædictus Archiepiscopus deplorans Urbis Constantinopolitanæ jacturam & expugnationem anno MCCCCLIII. a Turcis factam, hæc scribit: *Ajebant Magnates, quorum cruor hostili gladio jam irrigat terram: detur Summo Pontifici commemorationis honos: sed Decretum Florentiæ Synodi non legatur. Cur hoc hypocrita? ut deleatur*, inquit, *ex Decreto, quod Spiritus Sanctus æque ex Filio, quemadmodum ex Patre procedit. Cur item hypocrita? ne errasse videantur Græci, si dicant* (idest objiciant Latinis) *duos Spiritus Sancti productores? sed cur hoc item oro, hypocrita? ne detur ei, qui totam sibi ex officio captare cupit gloriam* (Isidoro videlicet Rutheno, Cardinali Legato, natione Græco, qui in concilio Florentino unionem Ecclesiæ Græcæ cum Latina plurimum promovit) *Intendebat ex una parte Georgius Scholarius, ex altera Chirluca, quandoque ad præsentiam semet Apostolicam* (seu Pontificis Romani) *transferre, ut hi essent, qui soli rem intellexisse viderentur, qui primi laudarentur tantæ unionis auctores. Adversus enim Legatum* (Isidorum scilicet Ruthenum) *multi invidia clanculum torquebantur*. Ex quibus verbis apparet, *Georgium Scholarium*, qui in Concilio Florentino sese ad faciendam utriusque Ecclesiæ Græcæ & Latinæ concordiam propensissimum ostenderat, postea tamen, propter simultates quasdam, necnon propter latentem animi superbiam, qua primas partes in unione procuranda sibi minime concedi iniquo animo sustineret, Græcorum Schismatis causam tutatum fuisse. Qua in re *Georgium Scholarium* mutasse sententiam, mirum sane non videbitur his, qui versatile Græcorum ingenium norunt. *Georgius* itaque *Scholarius*, qui, post captam a Turcis anno 1453. Urbem Constantinopolim, creatus est Patriarcha Constantinopolitanus, & Græcorum Schismati addictissimus fuit, diversus non est ab illo *Georgio Scholario*, qui in Concilio Florentino unioni Græcos inter & Latinos procurandæ aliquandiu operam navavit, ac subinde admitti haud debet sententia quorumdam virorum eruditorum, qui, post *Leonem Allatium* in Diatriba *De Georgiis*, & in Exercitatione septima adversus *Creygthonum*, autumant, *Georgium Scholarium*, Patriarcham Constantinopolitanum, esse plane diversum a *Georgio Scholario*, qui interfuit Concilio Florentino. Sed hactenus satis de *Georgio Scholario*, qui, post captam a Turcis Urbem Constantinopolitanam, Patriarcha Constantinopolitanus electus Schisma Græcorum renovavit, in quo ejus successores ad hæc nostra tempora perseverarunt, quorum res nobis parum notæ, nomina ipsa non satis certo cognita sunt, certe non magno usui ad Historiam Ecclesiasticam illustrandam esse possunt; illorum tamen Catalogum, si velis, legere poteris apud *Philippum Cyprium*, qui in Chronico Ecclesiæ Græcæ illum utcumque continuavit usque ad *Parthenium*, qui anno MDCXXI. Sedem Constantinopolitanam tenuit. Nec magis comperta habemus nomina, resque Patriarcharum Græcorum Schismaticorum, qui Sæculo XV. & aliis sequentibus Sedes Antiochenam, & Hierosolymitanam occuparunt, quorum proinde Catalogum prætermittemus, cum res, quæ ad ipsos spectant, crassis occultatæ ac circumfusæ tenebris lateant. De serie vero Patriarcharum Alexandrinorum, præter illorum Catalogum, quem a doctissimo *Eusebio Renaudotio*, & a Bollandiani Operis Continuatoribus concinnatum inseruimus in colloquio II. in Historiam Sæculorum VII. & VIII. nihil aliud, quod præcipuam aliquam observationem mereatur, in præsentia dicendum occurrit. Denique de Latinis, qui Sæculo XV. & aliis deinceps fuerunt a Romanis Pontificibus donati Titulo Patriarchali, vel Ecclesiæ Constantinopolitanæ, vel Alexandrinæ, vel Antiochenæ, vel Hierosolymitanæ, nihil itidem dicemus, ne nudam nominum sylvam, quæ nullam Historiæ Ecclesiasticæ lucem afferre potest, tradere videamur. His itaque missis, præsenti Colloquio finem imponamus, & ut valetudinem nostram, æstivis istis mensibus ægram ac infirmam, confirmare possimus, aliud Colloquium, in quo de Hæresibus & Controversiis, quæ Sæculo XV. enatæ sunt, sermonem habituri sumus, per aliquot dies, si placet, differamus. In studio quippe, sicut aliis in rebus, servari debet istud *Terentii* in *Andria* Adagium: *Ne quid nimis*, quia ut optime ait *Horatius*:

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos ultra, citraque nequit consistere rectum.

COL-

COLLOQUIUM III.

De Hæresibus & Controversiis, quæ Sæculo XIV. Ecclesiam exagitarunt.

D. Historiam Hæresum, quæ Sæculum xv. infestarunt, auspicari debes ab Hæresi Vvicleffiana, quæ licet sub finem Sæculi xiv. in Anglia pullulare cœperit, cum tamen Sæculo xvi. latissime propagata, ut jam observasti, insolentius sese extulerit, de illius origine, progressu, atque interitu opportunius continua serie hic differemus. Ostende itaque in primis, quo pacto hæc Vvicleffiana Hæresis suam in Anglia originem habuerit?

M. Vvicleffiana Hæresis Authorem ac parentem habuit *Joannem Vvicleffum*, Natione Anglum, Doctorem & Professorem Theologiæ in Academia Oxoniensi, Ecclesiæ de *Lutteruvork*, Lincolniensis Diœcesis, Rectorem: qui ea potissimum de causa, quam hic breviter exponemus, ad virulenta sua contra ecclesiam, & Romanum Pontificem spargenda dogmata adductus est. Præfecturam Collegii Cantuariensis apud Oxonienses præter jus fasque invaserat *Joannes Vvicleffus*, cum, juxta Statuta *Simonis Islepi*, Cantuariensis Archiepiscopi, & illius Collegii Fundatoris, hæc Præfectura Monacho tantum deberetur. Orta igitur Monachos inter & *Joannem Vvicleffum* de ea Præfectura gravi contentione, *Simon Langamus*, Archiepiscopus Cantuariensis, causa cognita, *Vvicleffum* Præfectura abdicavit, ejusque in locum substituit *Henricum Vvodehull* Monachum, ut videre est apud *Nicolaum Harpsfeldium* Cantuariensem Archidiaconum, *in Historia Vvicleffiana* cap. 1. ubi omnia hujus Litis Instrumenta se legisse testatur. Huic Sententiæ parere nolente *Vvicleffo*, Collegii reditus sequestravit *Simon Langamus*, Archiepiscopus Cantuariensis & Cardinalis. *Vvicleffus*, ejusque socii ad *Urbanum* V. Pontificem Maximum provocarunt. Rem judicandam Summus Pontifex commisit *Andruyno* Cardinali, qui Sententiam tulit, solos Monachos, sæcularibus exclusis, Collegium possidere debere, *Vvicleffum* vero, ejusque socios expellendos esse, facta prius Monachis injoriarum debita compensatione. Latam anno MCCCLXX. a Cardinali Sententiam ratam habuit *Urbanus* V. Quo factum est, ut *Joannes Vvicleffus*, volens nolens, a Præfectura cedere coactus fuerit, cumque esset vehementis ingenii homo, superbus, ambitiosus, vindictæque cupidus, superos & Acheronta moverit ad excitandum in Ecclesia incendium, suosque ferendos errores, quorum propagationi non solum miser Regni Angliæ Status sub Regibus *Eduardo* hujus nominis VI. & *Richardo* hujus nominis II. favor etiam, quo *Vvicleffum* dignabatur *Joannes* Lancastriæ Dux, qui omnia una cum *Alicia Paresia* Regia pellice in Regno Angliæ sua auctoritate administrabat, sed insuper teterrimum Schisma, quod post mortem *Gregorii* XI. Ecclesiam turbavit, viam facillimam straverunt. Nascentem Vvicleffianam Hæresim comprimere, eamque, ne latius serperet, auctoritate Apostolica statim confodere fategit *Gregorius* XI. Pontifex Maximus. Admonitus quippe quid rerum in Anglia moliretur *Vvicleffus*, quamque perniciosa profeminaret Dogmata, Bullam dedit XI. Kalendas Junias anni MCCCLXXVII. qua Cancellarium, & Universitatem Oxoniensem graviter increpuit, quod pestiferos hujus Hæresiarchæ errores in Regno Angliæ paterentur agere radices in scandalum Religionis, exitium fidei, & damnationem animarum, præcepitque, ut sine mora hic Hæresiarcha caperetur, & captos traderetur in manus Archiepiscopi Cantuariensis, aut Episcopi Londinensis, uti refert *Vvalsinghamus* in *Richardo Secundo* Angliæ Rege. Hanc Bullam *Gregorii* XI. Pontificis Maximi inseruit *Egassius Bulæus* Tomo IV. *Historiæ Universitatis Parisiensis* ad annum MCCCLXXVII. Universitas Oxoniensis, sive metu Regis Angliæ *Vvicleffo* faventis, seu muneribus & gratia Fautorum retardata, diu multumque dubia hæsit, susciperetne prædictam Pontificis Bullam cum honore, an cum dedecore repudiaret? quam in re tanti momenti negligentiam jure merito deplorat jam laudatus *Vvalsinghamus*. Alias Bullas scripsit idem Pontifex *Gregorius* XI. ad Archiepiscopum Cantuariensem, & ad Episcopum Londinensem, ut Regem Angliæ, & Magnates monerent, ne Hæresiarchæ *Joanni Vvicleffo* faverent, aut quovis modo adhærerent, quas hujus Pontificis Bullas ad eumdem an. MCCCLXXVII. refert *Egassius Bulæus* Tomo IV. *Historiæ Universitatis Parisiensis*. Hujusmodi Summi Pontificis Bullas postquam Archiepiscopus Cantuariensis, & Episcopus Londinensis accepissent, initio quidem professi sunt, se nullis minis, aut blanditiis adductum iri, quin *Joannem Vvicleffum* damnarent, si errores suos obstinato animo prædicare aut asserere pergeret. Sed promissis non steterunt. Nam cum huic Hæresiarchæ diem dixissent, adeo minis cujusdam *Cliffordæ* territi sunt, ut arma constantiæ abjecerint, cumque *Lambetham* convenissent, & *Vvicleffum* adesse jussissent, vilissimis quibusdam hominibus irrumpentibus, &c, ne quid adversus Vvicleffum statuerent, deterrentibus, re infecta abierunt. Ne tamen nihil egisse arguerentur, ipsius *Vvicleffi* explicationes acceperunt, quibus versipellis ille Hæresiarcha fucum illis fecit, & objectos sibi articulos ita interpretatus est, ut nihil ab Ecclesiæ doctrina alienum sensisse, sed obscure tantum, nove, & imprudenter locutus videretur. Sic suos Judices delusit & irrisit *Vvicleffus*, tum quod præ se ferre videretur humilem animum & Ecclesiæ obedientem, tum quod adjutus esset ope Londinensium Civium; indeque magnos animos sumpsit, præsertim post *Gregorii Undecimi* Pontificis Maximi obitum, qui, antequam in eum fulmina vibrare posset, migravit e vita. Hæc de Hæresiarca *Vvicleffo* refert *Thomas Vvalsinghamus* in Historia Anglicana ad annum MCCCLXXVI.

D. Quinam sunt errores, quos docuit *Joannes Vvicleffus*?

M. Ducentos sexaginta sex errores ex *Vvicleffi* Operibus collegit *Joannes Luke* Oxoniensis Theologus. Alii tres supra trecentos enumerant; *Thomas*

Waldensis octingentos in libris *Wicleffi* errores repertos tradit. Constantiensis vero Synodus quadraginta quinque præcipuos recenset ac damnat, quos, votis tuis ut faciam satis, hic eodem ordine, quo in Concilio Constantiensi referuntur, subjiciam.

Primus *Wicleffi* error: *Substantia panis materialis, & similiter substantia vini materialis, remanent in Sacramento Altaris*. II. *Accidentia panis non manent sine subjecto in eodem Sacramento*. III. *Christus non est in eodem Sacramento identice & realiter in propria præsentia corporali*. IV. *Si Episcopus, vel Sacerdos existat in peccato mortali, non ordinat, non conficit, non baptizat*. V. *non est fundatum in Evangelio, quod Christus Missam ordinavit*. VI. *Deus debet obedire Diabolo*. VII. *Si homo debite contritus fuerit, omnis confessio exterior est superflua & inutilis*. VIII. *Si Papa sit præscitus, malus, & per consequens membrorum Diaboli, non habet potestatem super Fideles sibi ab aliquo datam, nisi forte a Cæsare*. IX. Post *Urbanum VI. non est aliquis recipiendus in Papam, sed vitandum est more Græcorum sub Legibus propriis*. X. *Contra Scripturam Sacram est, quod Viri Ecclesiastici habeant possessiones*. XI. *Nullus Prælatus debet aliquem excommunicare, nisi prius sciat eum excommunicatum a Deo: & qui sic excommunicat, fit ex hoc Hæreticus, vel excommunicatus*. XII. *Prælatus excommunicans Clericum, qui appellavit ad Regem, vel ad Concilium Regis, eo ipso traditor est Regis & Regni*. XIII. *Illi, qui dimittunt prædicare, sive audire verbum Dei propter excommunicationem hominum, sunt excommunicati, & in Dei judicio traditores Christi habentur*. XIV. *Licet alicui Diacono vel Presbytero prædicare Verbum Dei, absque auctoritate Sedis Apostolicæ, sive Episcopi Catholici*. XV. *Nullus est Dominus civilis, nullus est Prælatus, nullus est Episcopus, dum est in peccato mortali*. XVI. *Domini temporales possunt ad arbitrium suum auferre bona temporalia ab Ecclesia, Possessionatis habitualiter delinquentibus, id est, ex habitu, non solum actu delinquentibus*. XVII. *Populares possunt ad arbitrium Dominos delinquentes corrigere*. XVIII. *Decimæ sunt puræ eleemosynæ, & possunt Parochiani, propter peccata suorum Prælatorum, ad libitum suum eas auferre*. XIX. *Speciales Orationes applicatæ uni personæ per Prælatos vel Religiosos non plus prosunt eidem, quam generales, cæteris paribus*. XX. *Conferens eleemosynam Fratribus, est excommunicatus eo facto*. XXI. *Si aliquis ingreditur Religionem privatam qualemcumque, tam possessionatorum, quam Mendicantium, redditur ineptior, & inhabilior ad observationem mandatorum Dei*. XXII. *Sancti instituendo Religiones privatas, sic instituendo peccaverunt*. XXIII. *Religiosi viventes in Religionibus privatis non sunt de Religione Christiana*. XXIV. *Fratres tenentur per labores manuum vitam acquirere, & non per mendicitatem*. XXV. *Omnes sunt Simoniaci qui se obligant orare pro aliis, eis in temporalibus subvenientibus*. XXVI. *Oratio præsciti nulli valet*. XXVII. *Omnia de necessitate absoluta eveniunt*. XXVIII. *Confirmatio juvenum, Clericorum ordinatio, locorum Consecratio, reservantur Papæ & Episcopis propter cupiditatem lucri temporalis & honoris*. XXIX. *Universitates, Studia, Collegia, Graduationes, & Magisteria in eisdem, sunt vana Gentilitate introducta, & tantum prosunt Ecclesiæ, sicut Diabolus*. XXX. *Excommunicatio Papæ, vel cujuscumque Prælati, non est timenda, quia est Censura Antichristi*. XXXI. *Peccant fundantes Claustra, & ingredientes sunt Viri Diabolici*. XXXII. *Ditare Clerum est contra Regulam Christi*. XXXIII. *Sylvester Papa, & Constantius Imperator erraverunt Ecclesiam dotando*. XXXIV. *Omnes de Ordine Mendicantium, sunt hæretici, & dantes eis eleemosynam sunt excommunicati*. XXXV. *Ingredientes Religionem, aut aliquem Ordinem, ex ipso inhabiles sunt ad observanda divina præcepta, & per consequens ad perveniendum ad Regna Cælorum; nisi apostataverint ab iisdem*. XXXVI. *Papa cum omnibus Clericis suis possessionem habentibus sunt hæretici, eo quod possessiones habent, & consentientes eis, omnes videlicet Domini sæculares, & cæteri Laici*. XXXVII. *Ecclesia Romana est Synagoga Satanæ: nec Papa est proximus, & immediatus Vicarius Christi & Apostolorum*. XXXVIII. *Decretales Epistolæ sunt Apocryphæ, & seducunt a fide Christi, & Clerici sunt stulti, qui student eis*. XXXIX. *Imperator, & Domini sæculares sunt seducti a Diabolo, ut Ecclesiam dotarent bonis temporalibus*. XL. *Electio Papæ a Cardinalibus, a Diabolo est introducta*. XLI. *Non est de necessitate salutis, credere Romanam Ecclesiam esse supremam inter alias Ecclesias*. XLII. *Fatuum est credere indulgentiis Papæ, & Episcoporum*. XLIII. *Juramenta illicita sunt, quæ fiunt ad corroborandos humanos contractus, & commercia civilia*. XLIV. *Augustinus, Benedictus, & Bernardus damnati sunt, nisi pœnituerint de hoc; quod habuerunt possessiones, & instituerunt, & intraverunt Religiones, & sic a Papa usque ad ultimum Religiosum omnes sunt hæretici*. XLV. *Omnes Religiones indifferenter introductæ sunt a Diabolo*. Ad istos præcipuos errores in his quadraginta quinque articulis contentos & in Concilio Constantiensi confixos facile revocari potest tota *Joannis Wicleffi* pestifera Doctrina.

D. Certe, *Joannes Wicleffus*, ut video, proflusit *Calvino & Luthero*, qui eosdem errores ex illo virulento fonte hauserunt, & in hujus Hæresiarchæ Schola edocti, Wicleffistarum doctrinæ societate gloriantur, ut aliquam antiquitatem novis suis erroribus accersere possint. Sed quid præsidii Calvinistæ, & Lutherani ad sua impia tutanda dogmata colligere possint ex illa doctrinæ societate cum *Joanne Wicleffo*, Hæresiarcha decimo quinto sæculo, & ab Ecclesia proscripto, fateor me prorsus ignorare.

M. Nihil profecto præsidii & antiquitatis novis suis erroribus Calvinistæ & Lutherani ex ea doctrinæ cum Hæresiarcha *Joanne Wicleffo* societate conciliare possunt ad impugnandam doctrinam Ecclesiæ Romanæ, quæ sola, ut in præcedentibus Colloquiis ostendimus, veræ pietatis est Magistra, Catholicæ doctrinæ vindex, pulcherrimus primævæ antiquitatis archetypus: quæ sola avitam fidem a Sanctis olim semel traditam, illi-

bata

bata Patrum Dogmata, Conciliorum Decreta, omnia veteris Ecclesiæ Symbola, Christianæ Religionis Mysteria, & publicum cultum, Deoque dignum, ab ipsis Apostolorum temporibus ad hanc usque ætatem nostram jugiter retinuit. Quid autem, amabo, insanius esse potest, quam Hæresiarchas a Romana, seu Catholica Ecclesia proscriptos sibi majores ac patronos adsciscere, indeque doctrinæ suæ antiquitatem jactare, ut factitare solent Calvinistæ, & Lutherani, qui tamen non vident (adeo deploranda est eorum cæcitas) *Joannem Wicleffum*, cujus doctrinæ societate plenis buccis gloriantur, multa propugnasse Ecclesiæ Romanæ Fidei Dogmara, quæ ipsi cæco furore abrepti diris devovent, & omni execratione prosequuntur. At enim, ut obirer dicam, Lutherani, & Calvinistæ, solam Scripturam sacram recipiunt. Contra vero *Wicleffus* Lib. *De Potestate* cap. 2. scribit, *credendum esse quod Spiritus Sanctus necessariora Ecclesiæ expressit, & leviora sub quodam confuso involucro texit, ut patet primæ ad Corinth. cap. 14. dicit Spiritus Sanctus per suum Apostolum*; Omnia honeste & secundum ordinem fiant: *in quo includuntur omnes usus Ecclesiæ, indicendo servitium, omnes ritus Ordinum privatorum, & breviter omnis consuetudo Clericalis, vel Laicalis laudabilis*. Præterea, Lutherani, & Calvinistæ Baptismum duntaxat & Eucharistiam Sacramentorum albo accensent. At *Wicleffus* in Postilla super Novum Testamentum ad cap. 15. *Sancti Marci*, & in cap. 1. Epistolæ primæ *S. Pauli* ad Corinth. diserte restatur, se admitrere septenarium Sacramenrorum numerum. Tertio, Confessionem Auricularem Lutherani, ac Calvinistæ rejiciunt. At *Wicleffus* in Cap. 5. Epistolæ *Sancti Jacobi* ait, mortalia peccata confirenda esse non soli Deo, sep Christi Vicario: *Oportet*, inquit, *recipere Sacramentum pœnitentiæ pro mortalibus abluendis confitendo non solum Deo, sed & homini in casu. Et cum specialiter confitendum sit Vicario Christi, qui mediat inter Deum & hominem, ordinarunt posteri Confessionem Auricularem*. Quarto, Ritus Ecclesiæ, necnon Jejunia ab ea instituta improbant Lutherani, & Calvinistæ. Contra *Wicleffus* in Tractatu *De Graduationibus Scholasticis* cap. tertio hæc approbat, quibusdam sui temporis Sophistis sic respondens: *Non, inquiunt, legitur, quod Apostoli habuerint caput, & barbas rasas, sicut nos utimur. Nec dixerunt Horas Canonicas, ut nos facimus, nec servarunt jejunium, vestimenta, vel ritus in celebrando, sicut nos facimus. Ergo omnia talia illicita sunt. Quis stultus nescit, quoniam istud non sequitur? ..... Nam si principium fuit Paulo, quod* Omnia secundum ordinem fiant, *dum tales ritus fuerunt ordinati, docentur in isto principio*. Quinto, Invocationem Dei-paræ Virginis & Sanctorum explodunt Lutherani & Calvinistæ; Sed *Wicleffus* in quodam Sermone de Assumptione Beatæ Mariæ Virginis, ait: *Videtur mihi quod impossibile est nos præmiari sine Mariæ suffragio..... Ipsa enim fuit quodammodo causa Incarnationis & Passionis Christi, & consequens totius salvationis Mundi ..... Maria semper prævenit merita peccatorum; quia merentur existentibus in crimine ut resurgant, & sic non est sexus, ætas, vel status, vel conditio humani generis, quin necesse habeat auxilium Virginis implorare*. Denique, Lutherani, & Calvinistæ Reliquiis & Imaginibus Sanctorum cultum religiosum esse deferendum negant. Ex adverso *Wicleffus* hunc cultum pium & laudabilem esse profitetur. Sic enim in Tractatu magno de Eucharistia cap. nono air: *Sed ideo adoramus Imagines unde ut signa, Deum autem debemus, quantum sufficimus, adorare*. Et infra: *conceditur ergo quod Imagines, Reliquiæ, & Sacramenta sunt cum prudentia adoranda*. Idemque docet in Decalogum Cap. decimo quinto. Hanc *Joannis Wicleffi* in quibusdam Articulis Fidei cum Ecclesia Romana consensionem candide fatetur *Guillelmus Cave* (juratus licet Ecclesiæ Romanæ hostis) in *Appendice ad Historiam Litterariam, Sæculo Wicleffiano* pagina 34. ubi postquam longum *Joannis Wicleffi* texuit elogium, hæc subdit: *Ut alios enim articulos taceam, Joannes Wicleffus in Expositionibus Orationis Dominicæ, Symboli Apostolici, & Decalogi, quas perlegi Manuscriptas, purgatorium sæpe numero admittit; in Tractatu autem de Spirituali Prælio Manuscripto dilucide ac prolixe docet, preces Sanctis offerri, ut ipsi pro nobis interpellent, monet; Septem Sacramenta enumerat, animasque in Purgatorio positas Ecclesiæ militantis precibus juvari prædicat*. Quæ cum ita sint, mirari profecto subit, qua fronte hæretici Lutherani & Calvinistæ glorientur patrocinio *Joannis Wicleffi*, quem certissime constat in multis Fidei Articulis (quos ipsimet improbant ac detestantur) cum Ecclesia Romana consensisse. Sed mittamus illos hæreticos, qui suam quidem habent, quam jactitaut, antiquitatem, sed antiqui illius serpentis progeniem. Suos habent Parres, sed quos? Flagitiosissimos Hæresiarchas, Ecclesiæ Catholicæ judicio constanter prædamnatos, quorum hæreses ab orco revocant. Hos venditant prodromos ac præcursores suos, his Fidei parentibus glorianrur, horum se gregales & asseclas profitentur; Orthodoxos autem Patres, venerando primævæ fidei testes, canino denre lacerant, conculcant, execrantur, cane pejus & angue odio traducunt, aut eorum testimonia sophisticis argutiis eludunt, vel quod satis lepidum est in suas partes, obtorto collo, pertrahere moliuntur, & ex illis ad suos stabiliendos errores consecutiones deducunr, quas, mehercle, admota centum juga Boum trahere nunquam possent.

D. Fuit Wicleffiana hæresis ab Ecclesia sæpius profligata, & a multis Catholicis Doctoribus impugnata?

M. De Conciliis, in quibus confixa est Wicleffiana Hæresis, commodius agemus in proximo Colloquio. Hic de Academiis, quæ *Joannis Wicleffi* errores proscripserunt, pauca dicemus. In primis, Universitas Oxoniensis, quæ principio haud parum *Wicleffo* favebat, postea publicis suis Litteris declaravit, propositiones illius Hæresiarchæ communi suffragio Doctorum

in Theologia & Jure Canonico fuisse damnatas. Hanc damnationis doctrinæ *Wicleffi* sententiam ab Universitate Oxoniensi latam refert *Egassius Bulæus* Tomo 6. *Historiæ Universitatis Parisiensis* pagina 346. 460. & 615. Sacra etiam Facultas Parisiensis errores *Joannis Wicleffi* Censorio stigmate inussit, sicut *Windefordus* in libro contra Wicleffistas, edito, & *Joannes Cochlæus* libro 1. *Historiæ Hussitarum* testantur. Denique, Academia Pragensis errores *Wicleffi* atro carbone notavit, cum primum illius Hæresiarchæ libri in Bohemiam a *Petro Payne* Anglo, Wicleffista, allati essent, jamque in illa regione serperet hæc hæresis. Sed (quod singulari observatione dignum est) huic errorum *Joannis Wicleffi* damnationi, quæ ab Academia Pragensi facta est anno millesimo quadringentesimo octavo, interfuit *Joannes Hus*, eamque suo calculo approbavit, quamvis postea Vvicleffianam doctrinam hauserit, palamque in Regno Bohemiæ effuderit, ac late propagarit, ut mox ostendemus. Ea de re egregium testimonium profert *Joannes Przibram* Bohemus, quondam Hussitarum hæresi infectus, in libro, quem anno millesimo quadringentesimo vigesimo octavo edidit, *De Professione Fidei Catholicæ & errorum revocatione*, ubi hæc habet: *Item profiteor veraciter, quia ante annos viginti Magister Joannes Hus cum Magistris & Doctoribus Nationis Bohemicæ, ex pleno consilio suo & consensu unanimi, nullo (ut dicebant) contradicente, reprobarunt, refutarunt, & publice prohibuerunt coram omnibus & manifeste istos Articulos Joannis Wicleffi &c.* Sic *Vvicleffum*, ejusque errores damnarunt celebres Academiæ, quarum tamen Censuras, ac doctrinalia Suffragia hæresiarcha ille, quamdiu vixit, summa arrogantia contempsit. Cum enim quidam ei objicerent, quod neque universitatum Decretis, neque Collegiorum, seu Ecclesiarum Cathedralium Sanctionibus pareret, contracta fronte, adductisque labiis respondit. *Universitates, Studia Generalia, Graduationes, Collegia, & Magisteria in eisdem esse vana gentilitate introducta, & tantum prodesse Ecclesiæ, quantum Diabolus prodesse solet*. Collegia quoque cathedralium Ecclesiarum, atque Academiarum appellitare solebat: *Castra Cainitica*. Obiit *Joannes Vvicleffus* pridie Kalendas Januarias, seu die 31. mensis Decemb. ann. 1484. cum ante biduum, seu die *S. Thomæ* Cantuariensis Archiepiscopi & Martyris memoriæ consecrata, paralysi percussus fuisset, & in sua Parochia Lutervvorth in Diœcesi Lincolniensi sepultus est, donec jussu Concilii Generalis Constantiensis exhumatus & exustus est, ejusque cineres in profluentem abjecti. Innumera pene Opera a se latino, aut vulgari idiomate conscripta reliquit *Joannes Vvicleffus*, quæ adhuc in Bibliothecis Angliæ delitescunt, & quorum partem longe maximam recenset *Balæus* Centuria VI. *De Scriptoribus Britanniæ* cap. 1. Testatur etiam *Guillelmus Cave* Sæculo Vvicleffiano suæ *Historiæ Litterariæ*, se plurima *Joannis Vvicleffi* Opera partim in lucem edita, partim manuscripta suis oculis usurpasse; quorum Indiculum ibidem subnectit. Verum, quod maxime observare debes, libros & Scripta omnia *Joannis Vvicleffi* solemni Edicto *Richardus II.* Angliæ Rex die 13. mensis Maji anni Regni sui XI. seu anni 1388. ubicumque in Regno & ditionibus suis inveniri possent, ad confiscum suum deferri jussit, ignibus tradenda, & illa a quovis subditorum suorum servari, legi, describi, vendi aut emi prohibuit, vel damnatos *Vvicleffi* errores propugnari sub pœna carceris. Hoc solemne *Richardi* Regis Edictum refert *Henricus de Knyghton*, Canonicus Leicestrensis, lib. 5. *De Eventibus Angliæ*, Scriptor coævus, quo nemo melius Historiam Vvicleffianam descripsit, quique Historiam suam ad annum usque 1395. deduxit. Nec solum *Richardus II.* sed etiam *Henricus* IV. & *Henricus* V. Angliæ Reges, grassantem Vvicleffianam hæresim suis edictis acriter insectati sunt, omnemque adhibuerunt operam, ut hæc pestilentissima hæresis toto Regno exterminaretur, sicut testatur *Nicolaus Harpsfeldius* in Historia Vvicleffiana, cap. 17. Quæ cum ita sint, satis, ut ingenue fatear, mirari haud possum, qua fronte nunc Scriptores Angli *Joannes Balæus*, *Guillelmus Cave*, & *Thomas Jamesius*, Vvicleffium, ejusque doctrinam, toties a Regibus Angliæ, ab Episcopis, & conciliis in Regno Angliæ celebratis profligatam, laudare, approbare, ac publicis editis Scriptis vindicare audeant; quo inter, *Thomam Jamesium* non puduit prolixam Apologiam Anglico sermone in gratiam *Vvicleffi* adornare, ac publica luce Oxonii anno 1608. donare, in qua totus in id incumbit, ut ostendat summam esse Dogmatum Vvicleffianorum cum hodierna Ecclesiæ Anglicanæ doctrina concordiam. Quasi vero, magnum sit Ecclesiæ Anglicanæ decus, se se post Schisma, quo sub *Henrico* VIII. Angliæ Rege ab Ecclesia Romana, cui hactenus indivulse adhæserat, fuit separata, turpiter fœdasse infestis *Joannis Vvicleffi* Dogmatibus, quæ antea Angliæ Reges, & Anglicanæ Ecclesiæ Præsules in Conciliis congregati tanquam hæretica fuerant execrati. Ecquid, amabo, ex ea apud hodiernos Anglos Fidei immutatione colligi potest, nisi eos ab avita Majorum suorum fide descivisse, & nunc omni vento doctrinæ agitates, non Evangeliorum, sed fidem temporum sectari? Sed si hodierni Angli scire aveant quid de *Vvicleffo*, ejusque doctrina sentire debeant, legant, non recentiores Scriptores Anglos, qui rerum novandarum cupidi, & Sectæ suæ præjudiciis male affecti, antiquos Hæresiarchas ab Ecclesia Catholica damnatos suas in partes trahere admituntur; sed legant coævos suos Scriptores Anglos, qui de *Vvicleffo*, ejusque doctrina scripserunt: legant suorum Regum edicta, & Decreta Conciliorum, quæ contra *Vvicleffum*, ejusque doctrinam in Angliam fuerunt convocata: legant denique Illustrissimum Dominum *Bossuet*, Episcopum Meldensem in *Historiam Variationum Hæreticorum*, & Dominum *De Varillas*, Historiographum Gallum, qui Hæresiarcham *Joannem Vvicleffum* nativis coloribus depinxerunt, ejusque Hæreseos Historiam ex genuinis Actis, & suppatibus Scriptoribus collectam accuratissime descripserunt. Hos Scriptores si hodierni An-

Angli legere non graventur, omni procul dubio *Joannis Vvicleffi* memoriam, ac pestiferam ejus doctrinam publice execrabuntur. Sed utinam id optare & non frustra sperare liceret!

D. Fuitne extra Regnum Angliæ propagata hæc pestilentissima Vvicleffistarum Hæresis?

M. *Joannis Vvicleffi* Hæresim ex pestilentissimis illius libris hausit *Joannes Hus* Presbyter, & in Academia Pragensi Magister Artium, deinde Rector, eamque in totum Bohemiæ Regnum invexit. Plura *Joannis Vvicleffi* venenata Scripta secum in Bohemiam, velut pretiosum thesaurum, attulerat *Petrus Payne* Vvicleffista, ex Anglia profugus, quæ cum legisset Magister *Hus*, natione Bohemus, Vir peracri ingenio, lingua diserta Dialecticas subtilitates in deliciis habens, & peregrinarum opinionum studiosus investigator, confestim Vvicleffianum ebibit venenum, eoque plurimos in privatis congressibus infecit, quamvis hujus Hæreseos virus palam effundere non auderet, eo quod ipsemet interfuisset & subscripsisset deliberationi, & solemni Sententiæ, qua Pragensis Academia quadraginta quinque *Joannis Vvicleffi* Articulos tam in Comitiis Generalibus Universitatis, quam in Comitiis Facultatis Theologicæ, & in Congregatione totius Nationis Bohemicæ in Domo ad Nigram Rosam celebrata proscripserat, eisque hæreseos notam inusserat. Verum, postea *Joannes Hus*, ut est Hæreticorum ingenium, insolentior factus, Vvicleffiicum venenum, quod animo hauserat, excusso omni rubore, propalare cœpit, cumque esset sermone potens, multa in suis Concionibus ex libris *Vvicleffi* in medium protulit, asserens in eis omnem veritatem contineri, seque vehementer optare in ea loca postquam ex hac luce migrasset, proficisci, ad quæ *Vvicleffi* anima pervenisset, quem virum fuisse bonum, sanctum, Cœloque dignum non dubitaret. Quin, impia illius Hæresiarchæ Dogmata Calamo propugnavit *Joannes Hus*, aliquot ejus perniciosis libris in linguam Bohemicam translatis, quos ad potentiores Laicos, instar magni cujusdam muneris, mittebat. Errorum suorum *Joannes Hus* nactus est socium sibi similem *Hieronymum Pragensem* gente itidem Bohemum, Artium Magistrum acutissimum, & in concionibus, quas ad populum magno cum plausu habebat, eloquentissimum. Utriusque pestilentem doctrinam arrectis auribus exceperunt incauti Bohemi, eorum conciones turmatim frequentantes. His Clerici plerique ære alieno gravati, sceleribus ac seditionibus insignes, nec non odio & livore perciti, quod pinguia Sacerdotia consequi haud possent, sese adjunxerunt, & in Ecclesiam Romanam latrare cœperunt. Hic non abs re erit observare, hunc *Hieronymum Pragensem*, qui sese in disseminanda in Regno Bohemiæ Vvicleffiana Hæresi *Joannis Hus* socium præbuit, ante una cum eodem *Joanne Hus* subscripsisse Sententiæ, quam Pragensis Academia tulerat contra 45. Articulos *Joannis Vvicleffi*, ut ipsi jure merito exprobrat Scriptor coævus *Joannes Cochlæus* Lib. 1. *Historiæ Hussitarum* his verbis: *Si diligentius quis discutiat hanc rem, inveniet Hieronymum istum circa Vvicleffi doctrinam terque quaterque, ut ait Poeta, perfidum, Primo quidem Pragæ, quando ipse anno 1408. quadraginta quinque articulos Vvicleffi simul cum ceteris publice damnavit, tum ut Magister Universitatis, tum ut membrum Bohemicæ nationis: Per igitur aut ter eam doctrinam sub initium damnavit Pragæ, scilicet in Collegio Caroli, in Nigra rosa, & in Prætorio. Taceo de ea damnatione, quæ a Professoribus Theologiæ Facultatis facta fuit, quia non reperio eum illius Facultatis membrum fuisse. At paulo post, maxime asseruis, prædicavit seditiosissime eamdem doctrinam, nec puduit eum cum sociis suis contra Doctorum Consilium in articulis objectionis suæ dicere, iniquam, injustam ac temerariam esse & fuisse quadraginta quinque Articulorum condemnationem & prohibitionem.* Hujus itaque *Hieronymi Pragensis*, & aliorum duorum ejusdem farinæ hominum nequissimorum, *Jacobelli Misnensis*, & *Petri Dresdensis* societate devinctus *Joannes Hus*, late per totum Regnum Bohemicum diffudit Hæresim, quæ ab ipso dicta est *Hæresis Hussitarum*.

D. Qui potuit tam facile hæc Hussitarum Hæresis per totum Regnum Bohemicum propagari?

M. Hæresis Hussitarum per totum Regnum Bohemicum fuit facile propagata, tum quia id temporis acerbissimi Schismatis incendio Romana conflagrabat Ecclesia: tum quia etiam in Bohemia regnabat *Vvenceslaus*, qui fuit etiam Occidentis Imperator pessimus, utpote cui, sicut in primo Colloquio diximus, vinum, ceteræque obscœnæ voluptates dominabantur magis, quam ipse subditis. Turpissima *Vvenceslai* Gesta, ob quæ Imperio fuit abdicatus, Tom. 2. *Rerum Germanicarum* Part. 3. pag. 180. describuntur his verbis: *Controversiæ porro, bellaque quæ, proh dolor! Germaniam, aliasque Sacri Imperii terras misere afflixerunt, & pessumdederunt, atque etiamnum pessumdant, nihil unquam curæ habuit. Hinc prædationes, incendia, & latrocinia orta adeo funestis usque hodie incrementis, ut nulli Clerici, neque Laici, neque Agricolæ, neque Mercatores, neque Viri, neque Mulieres, sive Terra, sive Mari tuti versentur. Templa, Cœnobia, & Domus Sacræ, quas Sacrum imperium manu asserere atque tueri decebat, rapinis & incendiis patent, & ad interitum rediguntur. Eo res abiit, ut quivis contra juris & æqui rationem, alium pro arbitrio tractarit, ac etiam tractet, absque ulla Sacræ, spretæque diu Imperialis auctoritatis reformidatione, sicut & locus conveniendi quempiam ubi nomine juris defensio & patrocinium suscipiatur, plane ignoretur. Denique (quod horrendum & immane dictu) cum propria tum aliorum facinorosorum, quos secum habet, manu, reverendos Sacrorum Antistites, Sacerdotes, & Spirituales personas, & alios itidem plures honestæ notæ homines contra juris normam, secus quam Romanorum Regem decebat, neci dedit, aquis submersit, igne cremavit miserabiliter, atque truculenter peremit. Quæ quidem memorata, aliaque multa gravia facinora, atque damna adeo divulgata sunt, & palam nota, ut excusari vel celari nullatenus queant.* Tot pravis moribus imbutus *Vvenceslaus*, propagationi Hæreseos *Joannis Hus* in Regno Bohemiæ occasionem dedit. Concessit quippe ad petitionem *Joannis Hus*, ut in Pragensi Academia, quæ ab initio in quatuor Novationes erat divisa, Bohe-

micam videlicet, Saxonicam, Bavaricam, & Polonicam præemineret, & cæteris anteferretur Natio Bohemica, ipsaque una tantum in Academia juris haberet, quantum reliquæ aliæ tres simul junctæ. Ea novitate offensi Professores trium illarum Nationum Pragam reliquerunt, & una cum quinque fuorum discipulorum millibus Lipsiam trium dierum itinere, a Praga distantem, adiere, ubi novam Academiam, faventibus Langravio Thuringiæ, & Marchione Misnæ, religiosissimis Principibus, erexerunt. Tunc *Joannes Hus* votorum suorum compos, facile totam Academiam Pragensem, indeque Bohemici Regni populum suis erroribus, qua libris editis, qua disputationibus, qua concionibus infecit.

D. Numquid ad compescendam illam grassantem in Regno Bohemiæ Hussitarum Hæresim, omnem suam curam ac Pastoralem vigilantiam adhibuerunt hujus Nationis Episcopi?

M. *Joannem Hus* frustra, & absque ullo correctionis fructu, pia admonitione increpitum, *Sbinko*, cognomento *Lepus*, Pragensis Archiepiscopus, Censuris Ecclesiasticis constringendum esse duxit. Eam ob rem Synodum coegit, libros *Joannis Vvicleffi* publice concremari jussit, *Joanni Hus* concionandi munus interdixit; & de his omnibus, quæ in hac Synodo gesserat, certiorem fecit *Gregorium XII.* ac deinde *Alexandrum V.* Pontificem Maximum, qui ad eumdem Archiepiscopum Pragensem rescripsit, ut auctoritate Apostolica prohiberet, ne quis *Joannis Vvicleffi* Articulos publice, vel occulte doceret. Adversus istud *Alexandri* V. Diploma insolenter expostulavit *Joannes Hus*, & ad ipsum Romanum Pontificem melius consultum appellavit. Interim convocare plebem ac docere non destitit, vilibusque homuncionibus permisit, ut concionandi munus usurparent, sacras Litteras in Linguam Vernaculam translatas legerent, cum Sacerdotibus coram plebe temeratio ausu disputarent, & contumeliosas in Pragensem Archiepiscopum Cantiunculas componerent, & cantarent. Sic *Joannes Hus*, ob desidiam & inertiam *Vvencestai*, Bohemiæ Regis, amplissimam una cum suis impune debacchandi licentiam nactus, Sectam suam longe lateque diffundebat, quod ægre admodum ferens *Sbinko*, Pragensis Archiepiscopus, & nullum adversus tantum emergens malum in *Vvencestao* præsidium inveniens, ad *Sigismundum* Hungariæ Regem confugit, eum obsecrans, etiam atque etiam obtestans, ut negligentiam fratris sui *Vvencestai* emendaret, & periclitanti in Regno Bohemiæ Catholicæ Fidei abjecta omni cunctatione succurreret. Annuit *Sigismundus*, fidemque dedit, se propediem Bohemiam petiturum, ut Ecclesiæ Catholicæ rebus consuleret, & Hæreticos in ordinem redigeret. Sed cum in dies ejus profectio procrastinaretur, re infecta obiit *Sbinko*, Archiepiscopus Pragensis, in Bohemia, & in ejus locum suffectus est *Albicus*, natione Bohemus, arte Medicus, & *fœdissimum*, ut testatur *Æneas Silvius in Historia Bohemorum*, *avaritiæ monstrum*. Instar siquidem Draconis, adeo suis pecuniis, ac thesauris incubabat, ut Cellæ vinariæ claves nemini crederet, animalia viventia dono accepta venderet, nullos, præter abjectam anum, domesticos ac ministros haberet, & aliquando interrogatus, *sonorum omnium quem molestius audiret?* Responderit, *sonum esse maxillarum ossa frangentium*. Profecto (subdit jam citatus *Æneas Silvius*) *idoneus Pontifex*, *qui nascenti fomentum hæresi probaret*. Sub hoc nequissimo Pragensi Archiepiscopo cum suos errores latius spargeret *Joannes Hus*, Romam a *Joanne XXIII.* Pontifice Maximo venire jussus est, ut se judicandum sisteret. Renuit illo ire *Joannes Hus*, sibi male conscius, suos tamen Procuratores misit; & in illius gratiam *Vvencestaus*, Bohemique nobiles scripserunt, ut Romani itineris peragendi necessitate ipsum Pontifex liberaret. At ejusmodi litteras commendatitias nihil moratus *Joannes XXIII.* cognitionem causæ *Joannis Hus* commisit primum Cardinali *Columnæ*, & deinde selectis aliis Cardinalibus, qui, auditis illius Procuratoribus, ipsum contumaciæ reum pronuntiaverunt, dirisque omnibus devoverunt. Ea sententia exasperatus *Joannes Hus*, adversus *Joannem XXIII.* furere cœpit, cumque hic Pontifex contra *Ladislaum*, Apuliæ Regem, Ecclesiasticæ Ditionis Urbes, oppida, castra, & territoria infestantem, bellum decrevisset, plenaria Indulgentia proposita his, qui ad vindicanda Ecclesiæ jura sumerent arma, *Joannes Hus*, ejusque sectarii Sacerdoti Indulgentias in Regno Bohemiæ promulganti publice obstrepere ausi sunt, & Pontificem Maximum appellare *Antichristum*, eo quod contra christianos Crucem decerneret. Aliquos ex his tumultuantibus Hussitis e vestigio Senatus in carcerem rapi jussit. Populus vero Classicum cecinit, captosque omnes armis dimitti petiit, sed Oratione Senatus tandem pacatus, quievit. De seditiosis clam supplicium sumptum, quod tamen cum ex eorum sanguine extra Prætorii januam defluente Hussitis innotuisset, iterum occurrens populus, graviusque tumultuatus interemptorum corpora rapuit, & detulit, clamirans per civitatem; *Isti sunt Sancti, qui pro Testamento Dei corpora sua tradiderunt*, occisosque Martyrum loco habuerunt, ut referunt *Æneas Sylvius* cap. xxvi. *Historiæ Bohemorum*, Dubravius lib. xxiii. *Historiæ Bohemicæ*, & *Cochlæus* lib. 1. *Historiæ Hussitarum*. Quin, *Joannes Hus* suos illos, Diabolique martyres maximis celebrat encomiis in libro *De Ecclesia* cap. xxi. Hæc cum accepisset *Joannes* XXIII. Pontifex Maximus, contra Vvicleffistas, & Hussitas, quorum correctionis nulla spes affulgebat, Concilium Generale Constantiense indixit, in quo errores tam *Vvicleffi*, quam *Joannis Hus* fuerunt proscripti, sicut operosius ostendemus in proximo colloquio, ubi agemus de Conciliis, quæ Sæculo XV. ad profligandas hæreses fuerunt celebrata. Hic duntaxat obiter observabo, *Joannem Hus* Constantiensi Concilio interfuisse, eumque non solum ut pertinacem & incorrigibilem hæreticum fuisse damnatum, sed etiam Ordine Sacerdotali, ceterisque Ordinibus solemniter exauctoratum, chartacea mithra redimitum, in qua Dæmones depicti erant, cum hac inscriptione: *Hæresiarcha*, Curiæ Sæculari reli-

ctum

ctum esse, ut flammis addiceretur. Sententiam mortis in se a civili potestate latam læto hilarique vultu excepit, dumque ad locum supplicii, seu ad bustum a Lictoribus duceretur, ut se insontem persuadere, sectatores suos in hæresi confirmare, & martyris nomen apud ipsos consequi posset, nonnulla adulterinæ constantiæ, & ementitæ pietatis signa exhibuit. Quin, & prophetavit, nesciens quid diceret, asserens, Cygnum pro Ansere nasciturum (*Hus* enim Bohemis Anser est) *Lutherum* Cygni nomine significans, qui ex ejus cineribus nasciturus erat. Vivus exustus est *Joannes Hus*, brevique resolutus in cineres, qui statim in Rhenum fuere conjecti, ne ab ejus Sectatoribus in Bohemiam delati, superstitiose colerentur. Ea *Joannis Hus* morte, & incendii metu deterritus *Hieronymus Pragensis*, ejus socius, excusso veterno, errores *Wicleffi*, & *Joannis Hus* palam ejuravit, sed paulo post in hæresim relapsus, ad rogum damnatus est, non minoribus simulatæ pietatis signis datis, quam dederat *Joannes Hus*. De utriusque hæretici supplicio hæc scribit *Æneas Sylvius* cap. XXVI. Historiæ Bohemicæ: *Pertulerunt ambo constanti animo necem, & quasi ad epulas invitati, ad incendium properarunt, nullam emittentes vocem, quæ miseri animi posset facere indicium. Ubi ardere cœperunt, Hymnum occinere, quam vix flamma & fragor ignis intercipere potuit. Nemo Philosophorum tam forti animo mortem pertulisse traditur, quam isti incendium*. Culti sunt duo illi hæretici a suis sequacibus ut Martyres, & peculiari festo honorati in terris, dum ipsi in Inferis flammis torti æternis, suorum & alienorum scelerum pœnas luent sempiternas.

D. Certe, non miror, quod hæretici Hussitæ peculiari festo coluerint tanquam Martyres *Joannem Hus* & *Hieronymum Pragensem*, duos insignes Sectæ suæ Coriphæos, cum ipsimet hæretici Calvinistæ, & Lutherani eosdem hæresiarchas inter suos Patriarchas etiamnum recensere, illos ceu veritatis testes venerari soleant, atque ab illis suarum falsi nominis Ecclesiarum originem aut successiones deducant. Qua in re ridendi potius, quam confutandi sunt hæretici Lutherani, & Calvinistæ, aliique ejusdem furfuris, qui Ecclesiarum suarum, & falsæ doctrinæ non alios Patriarchas invenire possunt, quam pestilentes quosdam hæresiarchas solemni judicio ab universali Ecclesia proscriptos, & cum Fidelium omnium execratione ultricibus flammis addictos.

M. Non solum ridendi, sed jure merito confutandi sunt hæretici Lutherani, & Calvinistæ, dum in tutandis suis erroribus sibi patronum adsciscunt *Joannem Hus*, quem tamen certissime constat ab impia eorum doctrina longe lateque discrepasse, & cum Ecclesia Romana circa dogmata Transubstantiationis in Eucharistia, numerum & efficaciam Sacramentorum, confessionem Sacramentalem, Purgatorium, & Orationes pro defunctis, intercessionem & invocationem Sanctorum, & Sacrarum Imaginum venerationem, perfecte consensisse. Quod quidem, ne id a me gratis dictum esse putes, evidenter demonstro. Primo, *Joannes Hus*, in Tractatu, quem Constantiæ in carcere edidit, *De Sacramento Corporis & Sanguinis Domini*, diserte profitetur Catholicum Transubstantiationis dogma his verbis, quæ Capite 3. leguntur: *Dixi ulterius supra, quod Christus virtute propria & verbis propriis transubstantiat panem in Corpus suum, juxta Canticum Ecclesiæ istud*: Verbum Caro panem verum Verbo carnem efficit &c. Idem confirmat in libro *de Sanguine Christi*, & in Epistola quam scripsit *Joannes Hus* ad *Joannem* XXIII. quamque refert *Joannes Przibram*, magnæ quondam inter Hæreticos Hussitas auctoritatis, sed postea ad Catholicam fidem feliciter conversus, in libro *De non remanentia panis in Sacramento Altaris*, contra Wicleffistas edito. Præterea, *Joannes Hus* Confessionis Sacramentalis necessitatem non negavit, immo eam Sacramenti Pœnitentiæ partem esse docuit in libro *De Cœna Domini* cap. v. in Epistola ad Magistrum *Martinum*, in Responsione ad Scriptum Octo Doctorum cap. VIII. in Commentario in Epistolam *S. Jacobi*, explicans illa verba cap. v. *Confitemini alterutrum peccata vestra*, sed præcipue in Tractatu, quem edidit *De Pœnitentia*, ubi hæc habet: *Sunt autem Pœnitentiæ perfectæ, ut dicunt Doctores, tres partes: scilicet Contritio, Confessio, & Satisfactio*. Et paucis interjectis subdit: *Secunda pars Pœnitentiæ est Confessio, quæ est coram Deo & coram Sacerdote peccatorum recognitio; quæ debet esse plana & integra; plana, ut Sacerdos intelligat; integra, ne confitens aliquod peccatum scienter abscondat. Qui enim abscondit scelera sua, non dirigetur*. Ibidem ait: *Confitere peccata tua Sacerdoti, non tardans*. Tertio, *Joannes Hus* in Commentario in Epistolam *Sancti Jacobi* plura ex Ecclesiæ Catholicæ sensu docet videlicet septem esse novæ Legis Sacramenta, quæ sua virtute efficiunt quod figurant: Tria Sacramenta, seu Baptismum, Confirmationem, & Ordinem, imprimere Characterem, adeoque iterari haud posse; & extremam-Unctionem unum esse ex septem novæ Legis Sacramentis. Quarto, *Joannes Hus* in Sermone *De Exequiis* habito Pragæ in Synodo ad Clerum, admittit post hanc vitam Purgatorium, in quo *Animæ habentes amorem dispersum ad temporalia, licet amor Christi in eis præponderet, habent venialia expurganda*, ibidemque docet, Animas defunctorum in Purgatorio existentium juvari posse, *quantum ad pœnæ mitigationem & accelerationem gloriæ, oblationibus Sacerdotum, aut eleemosynis charorum, aut precibus Sanctorum, jejunio cognatorum*. Postremo *Joannes Hus* Sanctorum in Cælo regnantium invocationem nobis salutarem esse, eosque pro nobis apud Deum intercedere aperte profitetur in *Elucidatione Fidei suæ*, ubi Beatam Virginem *Mariam*, tanquam *advocatam*, *Mediatricem*, & *humani generis reparatricem* invocat, multisque præconiis extollit; & in libro *De imaginum Adoratione*, venerationem Imaginibus Sanctorum debitam ultro agnoscit his verbis: *Ex quo patet, quod quamvis coram Imagine Christi, vel alia cujuscumque Sancti, licite possunt homines genuflectere, orare, offerre, candelas ponere, & sic faciunt:*

non

non tamen in nomine Imaginis, sed in nomine illius, cujus imago est, illas debent facere, sicut & imago, non propter se, sed propter imaginatum, est coram hominibus sculpta, posita, vel depicta. Hæc *Joannis Hus* Dogmata, quæ cum doctrina Ecclesiæ Romanæ consentiunt, se firmiter tenere expresse declarant Pragenses Hussitæ in XXIII. Articulis contra Thaboritas editis, quos *Joannes Cochlæus* lib. V. *Historiæ Hussitarum* refert. In primo siquidem horumce Articulorum protestantur Pragenses Hussitæ, se credere & tenere, *quod Christus verus Deus & verus homo est in Sacramentum visibili Eucharistiæ secundum suam propriam naturam & substantiam corpoream, & secundum ejus naturalem essentiam, eandem penitus in numero, quam sumpsit de Virgine Maria, & secundum quam residet in cælo ad dexteram Patris, cui in eodem Sacramento honor, cultu, genuflexione, adoratione, luminum accensione, & aliarum venerationum exhibitione debet deferri.* In aliis vero sequentibus Articulis Pragenses Hussitæ constanter profitentur, se admittere septem novæ legis Sacramenta, Purgatorium, orationem pro Defunctis, Ritum, & ordinem, qui observatur in Missæ Sacrificio, in Vesperis, & in aliis Officiis Divinis, Jejunia Ecclesiæ, Festivitates Sanctorum, Horas Canonicas a Clericis persolvendas, & obedientiam, quæ Episcopis præstari debet. Quæ cum ita sint, facile concludere potes, quam perpetam Lutherani & Calvinistæ asserant, se cum *Joanne Hus*, quem ceu veritatis testem venerantur, & cum ejus Discipuli convenire, quam false suarum Pseudo-Ecclesiarum a *Joanne Hus*, ejusque Discipulis origines aut successiones deducant, quibuscum in præcipuis Fidei suæ Dogmatibus nullatenus consentiunt: quam denique ab Ecclesiæ Romanæ communione injuste recesserint propter hæc ipsa doctrinæ Capita, quæ *Joannes Hus*, quem Christi Martyrem, & donis Spiritus Sancti plenum appellare non verentur, ejusque Discipuli, dicti Hussitæ constanter ac perseveranter propugnarunt. Plura in hanc rem legesis apud illustrissimum Dominum *Jacobum Benignum Bossuet*, Episcopum Meldensem, lib. II. tomo II. *Historiæ Variationum Ecclesiarum Protestantium* a pag. 163. usque ad pag. 193. Editionis Londinensis anni MDCCX.

D. Quinam sunt isti *Thaboritæ*, contra quos Pragenses Hussitæ Articulos viginti tres condiderunt?

M. Postquam *Joannes Hus*, in suis erroribus pertinax, vivus fuisset exustus, ejus Discipuli in duas præcipue Sectas divisi sunt, quarum prima fuit, *Thaboritarum*, qui ita dicti sunt a loco quodam natura munitissimo, quem ad Lusinitium amnem *Joannes Ziska*, Hussitarum Dux, armis occupavit, mœnibus cinxit, eique *Thabor* nomen indidit. Hi post *Hussi* mortem cruentum Catholicis bellum indixerunt, Templa & Monasteria diripuerunt, incenderunt, solo æquarunt, Viros Ecclesiasticos, & Monachos summa crudelitate contrucidarunt, frustra se se eorum insultibus opponente *Sigismundo* Imperatore & Bohemiæ Rege, quem pro Catholicis strenue pugnantem *Joannes Ziska* Hussitarum Dux, multis præliis lacessivit, & ad pacem compulit indecoram. Hæc Thaboritarum Secta, mortuo *Ziska*, eorum Duce, in duas factiones divisa est. Alii vetus Thaboritarum nomen retinentes, *Procopium Magnum* sibi Ducem præfecerunt. Alii nullum inveniri posse dictantes *Ziskæ* parem, se se *Orphanos* appellavere. Altera præcipua Hussitarum Secta fuit *Callixtinorum*, qui ita sunt appellati, quod, missis aliis *Wicleffi*, & *Hussi* erroribus quos acriter Thaboritæ propugnabant, assererent, Communionem sub utraque specie esse populo fideli omnino necessariam, ac pro solo Calice obtinendo soliciti essent, illum passim in parietibus, in vexillis, in templis depingentes, unde orta occasio Poetarum uni de illis dicendi:

Tot pingit Calices Bohemorum terra per Urbes,
Ut credas Bacchi Numina sola coli.

Hi Hussitæ, dicti *Callixtini*, damnabant errores; quos alii Hussitæ, dicti *Thaboritæ*, tuebantur, ut videre est in viginti tribus illis Articulis, quos ad explicandam fidem suam contra Thaboritas ediderunt, & solum ab Ecclesia Romana dissentiebant in quatuor Articulis, quorum primus erat de Communione divinæ Eucharistiæ, quam sub utraque specie, panis videlicet, & vini, his omnibus, qui salvi esse velint, necessario sumendam affirmabant. Alter erat de Civili Domino, quod Clericis Divina Lege interdictum dicebant. Tertius erat de Prædicatione Verbi Dei, quam liberam, omnibusque indiscriminatim permissam arbitrabantur. Postremus erat de publicis delictis, quæ nulla ratione toleranda putabant, etiam majoris mali vitandi gratia. Hos quatuor Articulos *Callixtini*, ad Ecclesiæ unitatem redire volentes, proposuerunt Episcopis in Concilio Basileensi congregatis, qui eis potestatem fecerunt sub utraque specie communicandi, ea tamen lege, ut aliter agentes non damnarent, & communionem sub utraque specie omnibus promiscue fidelibus a Christo Domino præceptam esse non assererent. Sic pax confecta est, editumque publicum Instrumentum, dictum *Compactata*. Hoc tamen fœdus recusarunt alii Hussitæ, dicti *Thaboritæ*, & *Orphani*. Immo, Hussitæ dicti *Callixtini*, fœdus, quod in Concilio Basileensi inierant, cito abruperunt, quippe qui ad suum ingenium redeuntes, communionem sub utraque specie omnibus adeo necessariam esse pertenderunt, ut pueris recens Baptizatis Calicem porrigerent, invitos quoque & non postulantes Calicem adigerent, & his, qui illum suscipere renuebant, Sacramenta Ecclesiæ, Sepulturam, publicosque honores per injuriam adimerent. Illustrissimus D. *Bossuet*, Episcopus Meldensis, ostendit loco superius a me laudato, Hussitas, dictos *Callixtinos*, excepto Articulo de necessitate Communionis sub utraque specie, in aliis Fidei doctrinæ Capitibus cum Ecclesia Romana consensisse. Quam consensionem cum nonnulli ex illis ægerrime ferrent, contra Ecclesiam Romanam, sub specioso novæ reformationis obtentu, lattare cœperunt, Summi Pontificis auctoritatem ac Primatum negarunt, Missæ Sacrificium, tanquam sacrilegum ritum, repudiarunt, Transubstantiationem, Purgatorium, preces, pro Defunctis, cultum & invocationem Sanctorum

explo-

exploserunt. Baptismum extra suam Sectam collatum, nullum & irritum esse dixerunt, unde eos, qui suæ Sectæ nomen date volebant, denuo baptizabant. Hi a Callixtinorum societate sese omnino separantes, novam anno MCCCCLXVII. Sectam conflarunt, dictique sunt *Fratres Bohemi*, qui *Joannis Hus* discipulos se esse gloriabantur, quique postea amplexi sunt errores Lutheranorum, & Zuinglianorum, quibuscum anno MDLXX. in Concilio Sandomirensi in Polonia fœdus ac societatem injerunt.

D. Necdum, ut candide fatear, capio, cur *Joannes Hus*, qui, ut mox observasti, Transubstantiationem, ut fidei dogma, admittebat, *Joannem Wicleffum*, qui Transubstantiationem aperte inficiatus est, plenis buccis laudaverit, & habuerit tanquam Martyrem, & veritatis Magistrum? Cur etiam *Callixtini*, Discipuli *Joannis Hus*, qui, sicut itidem observasti, excepto Articulo de necessitate Communionis sub utraque specie, in aliis fidei dogmatibus cum Ecclesia Romana consentiebant, eumdem *Wicleffum*, cujus impiam doctrinam improbabant, velut Martyrem & eximium Evangelii præconem, summa veneratione prosequerentur? Cur denique Fratres Bohemi, qui Missam, ut sacrilegum ritum, rejiciebant, & Transubstantiationem negabant, gloriarentur, se Ducem ac Magistrum habere *Joannem Hus*, eumque ceu Martyrem, & Bohemiæ Apostolum venerarentur; quem tamen certissime constat Transubstantiationis dogmatis assertorem fuisse, eumque Missam ad extremam usque vitæ suæ periodum, ut fit in Ecclesia Romana, celebrasse, sicut ex coævis Scriptoribus, ex luculentis testimoniis primorum discipulorum *Joannis Hus*, & ex libris ipsius, qui adhuc extant, manifesto probat ipsemet *La Roque*, Pseudo-Minister Calvinianus, in sua *Historia Eucharistiæ*, quam nuperrime legebam, Par. 2. cap. 19. pag. 484. Hunc, si placet, nodum dissolve.

M. Antilogias, quibus *Joannes Hus*, ejusque Sectarii se se implicabant, morari haud debes, cum hic sit proprius Hæreticorum character, ac genius, sibi nunquam constare, & una manu destruere quod altera adstruunt. Putat tamen illustrissimus Dominus *Bossuet*, *Joannem Hussum*, ejusque discipulos, dictos *Callixtinos*, quamvis a *Joanne Wicleffo* in dogmate de Transubstantiatione recederent, eum nihilosecius ut Martyrem coluisse, eo quod ad illum excusandum dictitarent, omnia, quæ *Joannes Wicleffus* contra hoc dogma de Transubstantiatione dixerat, aut scripserat, non assertive, sed disputationis ergo, Scholasticorum more, ab eo dicta scriptave fuisse. Similiter, Fratres Bohemi, qui Missam, Transubstantiationem, aliaque Fidei dogmata, quæ constanter *Joannes Hus* professus fuerat, aperte negabant; eum tamen ceu Magistrum & Martyrem venerabantur, quia dicebant, *Joannem Hussum* cœpisse duntaxat Ecclesiæ reformationem, nec ullum esse dubium, quin ea Fidei dogmata, quæ ipsi negabant, improbaturus fuisset; nisi ad rogum, antequam susceptam Ecclesiæ reformationem perficere potuisset, damnatus fuisset. Sic Fratres Bohemi, Sacrificii Missæ, & Transubstantiationis dogmatis osores, colebant tanquam Magistrum & Martyrem *Joannem Hussum*, quem tamen ultro fatebantur Sacrificii Missæ & Transubstantiationis toto vitæ suæ tempore defensorem fuisse. Verum, mittamus illos Hæreticos, qui per summam insaniam *Joannem Hussum*, propugnatorem dogmatum, quæ ipsemet detestabantur, Sanctorum Martyrum Fastis ascribebant.

D. De Wicleffistarum, & Hussitarum Hæresibus satis hactenus dixisti. Alias nunc percurramus Hæreses, quæ Sæculum Ecclesiæ decimum quintum infestarunt.

M. Inter Hæreses, quæ Sæculo XV. emerserunt, duæ spurcissimæ fuerunt, quas hic indicasse abunde sufficiet. Primam Hæresim, dictam *Adamitarum*, de qua egimus in Colloquio quarto in Historiam trium priorum Ecclesiæ Sæculorum, exsuscitavit circa annum MCCCCXX. quidam *Pikardus* nomine, qui ex Gallia Belgica, transmisso Rheno, per Germaniam in Bohemiam cum penetrasset, non parvam mulierum, virorumque plebem præstigiis delusit, suosque sectarios, quos nudos incedere jussit, *Adamitas* vocavit, & occupata Insula quadam amne Lusinico cincta, Filium Dei se dixit, & *Adam* nuncupavit. Connubia his sectariis promiscua erant, dumque aliquis inter illos libidine incensus in mulierem exardescebat, eam manu prehendebat, & Sectæ Principem adiens: *in hanc*, inquiebat, *spiritus meus concaluit*. Cui respondebat ille: *Ite, crescite, & multiplicamini, & replete terram*. Flagitiosam ac propudiosam illorum Sectariorum vitam exhorruit *Ziska*, Dux quamvis sceleratus Hussitarum, qui Thaboritæ dicebantur, ductoque in eos exercitu, & expugnata Insula, quam occupaverant, Adamitas omnes gladio delevit, duobus tantum reservatis, ex quibus illius Sectæ superstitionem cognosceret. Multas ejusdem impuræ Sectæ mulieres ultricibus flammis addixit *Ziska*, quæ, ut refert *Æneas Sylvius* cap. 41. *Historiæ Bohemicæ*, in sua malitia & obstinatione perseverantes, metu supplicii deterritæ haud fuerunt, sed potius *ridentes, cantantesque flammarum incendia pertulere*.

Alteram Sectam non minus turpem & obscœnam Sæculo XV. conflarunt *Guillelmus de Hildernissen* Sacerdos Monachus, & *Ægidius Cantor*, Laicus, ambo ex Belgio oriundi. Asserebat primo *Ægidius*, se esse Salvatorem hominum, qui per ipsum visuri Christum essent, sicut per Christum, Patrem. Secundo, Diabolum, omnesque homines salutem æternam tandem consecuturos. Tertio. Actus carnalis copulæ, delectationes Paradisi vocabant ambo illi spurcissimi Hæretici, & sine peccato exerceri docebant. Quarto. Omnes actus nefarios ad divinam referebant voluntatem. Quem errorem nostris temporibus renovarunt Quietistæ. Quinto. Tempus Veteris Legis, tempus fuisse Patris ajebant, Tempus novæ Legis Filio, tempus proximum, quod *Eliæ* tempus appellabant, Spiritui Sancto attribuebant. Sexto, Orationes, Jejunia, Ecclesiæ præcepta, Castitatem, & Continentiam aversabantur, nullamque in mundo Virginem esse effutiebant, præter unam, cui *Sapientiæ* nomen.

Circa

Circa Purgatorium quoque & Infernum contraria Ecclesiæ dogmata propugnabant. Præter illos crassissimos errores, alios sequentes docuit *Guillelmus de Hildernissen*. Affirmabat siquidem primo, quidquid agit homo, illi non cedere ad salutem vel damnationem; quod Passio Christi satisfaceret pro omnibus. Secundo, asserebat, hominem exteriorem non maculare interiorem, quem errorem Quietistæ nostri temporis adoptarunt. Tertio ajebat, Deum esse ubique in lapide, in membris humanis, in Inferno, sicut in Sacramento Altaris. Quarto, negabat Resurrectionem mortuorum, eo quod diceret, eam in Christo factam esse, cujus membra sumus, cum Caput sine membris non surrexerit. Hos, aliosque non minus absurdos errores *Guillelmus de Hildernissem* ejuravit coram *Petro de Alliaco* Episcopo Cameracensi, & Priore Fratrum Prædicatorum Conventus *S. Quintini* in Picardia, Hæreticæ pravitatis Inquisitore, die XII. mensis Junii anni MCCCCXII. illosque deinde Cameraci, & Bruxellis publice revocavit. Infeliciorem sortem nactus est *Hermannus Ruissvic*, alter Sæculi decimi quinti hæreticus, natione Batavus, qui in multos errores olim lapsus palinodia cantata, perpetuo carcere damnatus fuerat anno MCCCCXCIX. sed inde evadens, & in priorem vesaniam relapsus, pejores quam antehac blasphemias evomuit, ob quas Hagæ tandem captus ab Hæreticæ pravitatis Inquisitoribus, traditus est sæculari Magistratui, ac vivus exustus anno MDXII. Hic autem execrandos istos sparsit errores. („ *Primo asserebat*, Angelos a Deo creatos non esse. *Secundo*, Animam simul cum corpore interire. *Tertio*, nullum esse Infernum. *Quarto*, materiam, ex qua elementa facta sunt, non esse a Deo factam, sed ipsi coæternam. *Quinto*, Christum fuisse stultum, & simplicem, phantasticum, ac seductorem hominum; damnasse universum mundum, & neminem salvasse. *Sexto*, quæcumque Christus gessit, humano generi, & rectæ rationi esse contraria, proindeque ipsum Omnipotentis Dei Filium non esse. *Septimo*, Mosem a Deo modo visibili legem non accepisse, nec facie ad faciem cum eo locutum. *Octavo*, Fidem nostram fabulosam esse, fatuam Scripturam, ficta Biblia, delirum Evangelium. *Nono*, Evangelium falsum esse, quod qui potuit creare mundum sine Incarnatione, eumdem quoque salvare sine Incarnatione potuerit. „) Has detestabiles blasphemias protulisse non contentus scelestus ille hæreticus, voluit etiam moriens certum insaniæ suæ præbere argumentum. Ad rogum quippe damnatus, & ad palum jam alligatus, læto hilarique vultu ad populum conversus, ait, *se Christianum natum esse, sed jam a Christianismo descivisse, quod Christianos amentissimos judicaret*.

D. Hujus delirantis Hæretici, suoque pede alios metientis blasphemiæ, non alio quam ignis supplicio expiari debebant. Sed istos infames, & omnium scelerum, libidinumque miraculis notatos hæreticos relinquamus, & errores aliarum Hæreticorum, qui Sæculo XV. prodierunt, percurramus.

M. Silentio hic prætermittere haud possum aliam turpissimam, quæ Sæculum XV. infestavit, Hæresim *Fossariorum*, qui ita fuerunt nuncupati, quod in fossis, & speluncis nocte convenirent, & promiscua libidine, more brutorum, se commiscerent. Hujus prepudiosæ Hæresis, quæ in Bohemia præsertim grassata est, meminit *Trithemius* in Chronico Spanheimensi his verbis: („ His temporibus multiplicati fuerunt Hæretici in Bohemia, qui vulgo Fossarii nominantur, propterea quod in fossis & occultis speluncis nocte conveniunt, turpitudinem sine differentia personarum, more bestiarum, exercentes: qui Ecclesiam Dei & Ministros ejus contemnunt, Sacramenta irrident, infinitos scaturientes errores. Crescit hoc nefandissimum hominum genus, & mirum in modum quotidie augetur, in tantum, quod numerus eorum major novemdecim millibus fuit inventus. Sed & nobiles, atque potentes, quamplures in Regno Bohemiæ ad eos turpissimos Hæreticos declinarunt, e quibus unus, Christophorus nomine, Vir nobilis & dives, quadraginta florenorum millia inter eosdem Hæreticos pro eleemosyna distribuens, unus ex eis factus est. Postea, describit idem Auctor superstitiones & execrationes, quibus illi Hæretici eos initiabant, qui nefariæ illorum Sectæ nomen dabant: Quicumque, inquit, in illam secretam intromitti societatem exoptat, primum aliquo celebrante Catholico Sacerdote Ecclesiam ingreditur, & stans in angulo, vel secreto aliquo loco per totam Missam verba quædam contumeliosa (quæ nos propter infirmos exprimere non decet) contra Sacramenta loquitur sub silentio, cum intentione sibi a docente proposita, quibus post finem Missæ completis, Musca magni corporis advolat, & pennarum strepitu significans, se adesse præsentem, oris introitum petit, at vero mox, ut ille os suum aperuit, ingreditur illa, & homo spirtu diabolico impletur, efficiturque in ea Secta doctus mirabiliter astutus. Verum, ipsi Muscam illam non Dæmonem, sed Spiritum Sanctum esse confirmant, qui in eos, ut veros Apostolorum imitatores, sicut in die Pentecostes, in illos quondam descendens, eruditos faciat & constantes; & revera non constantes, sed pertinaces fiunt, nec ullis tormentorum generibus a suis erroribus ad rectam fidem reduci unquam potuerunt &c. „) Sic Diabolus, infensissimus generis humani hostis, miseram illam gentem deludebat, decipiebat, & in ea turpissima Hæresi adeo confirmabat, ut nec disputationibus nec suppliciis ad Catholicam fidem revocari posset. Sed, missis illis impuris & obstinatis Hæreticis, breviter nunc expendamus errores, quos nonnulli in Galliis Sæculo Ecclesiæ XV. procuderunt, quousque Sacra Facultas Parisiensis censuris confixit.

D. Percense, quæso, juxta ordinem chronologicum, illos errores in Galliis Sæculo Ecclesiæ XV. sparsos, una cum censuris, quibus a Sacra Facultate Parisiensi fuerunt proscripti.

M. Pluribus erroneis propositionibus, quæ Sæculo XV. confixit Sacra Facultas Parisiensis, occasionem dedit acerrima illa æmulatio, quæ extitit Parochos, seu Presbyteros Sæculares inter & Religiosos Mendicantes. Parochi siquidem, suæ jurisdictionis retinendæ tenacissimi, Religiosis Mendicantibus negotium facessebant, & ne

ne juribus ac privilegiis, quæ ipsis Romani Pontifices concesserant, fruerentur, omnem conatum & industriam adhibebant. Versa vice Religiosi Mendicantes pro defensione jurium ac Privilegiorum suorum strenue decertantes, Parochorum jura impetebant, eorumque jurisdictionem pro viribus elevabant. Inter illos F. *Joannes de Gorello*, Ordinis FF. Minorum, ann. MCCCCVIII. in Actu, ut vocant, Vesperarum, quem in Academia Parisiensi propugnavit, has quinque propositiones tuendas suscepit. („ *Primo*, quod Sacramentum Pœnitentiæ nihil agit in habente gratiam virtute Sacramenti, quia Sacramentum Pœnitentiæ non respicit principaliter nisi expulsionem culpæ. *Secundo*, quod debite confessus non potest obligari, ut iterum confiteatur eadem peccata. *Tertio*, quod Curatis non competit ut tales sunt, prædicare, confessare, extremam Unctionem dare, Sepulturæ dare, Decimam recipere. *Quarto*, Fratribus, seu Religiosis Mendicantibus competit principalius, vel essentialius prædicare, confessiones audire, quam Curatis. *Quinto*, quod Curatis habentibus sufficienter aliunde, non licet recipere Decimas ad usum proprium, immo sacrilegium committerent „) Has quinque Propositiones damnavit Sacra Facultas Parisiensis die 2. mensis Januarii anni MCCCCVIII. coegitque prædictum F. *Joannem de Gorello* ad Palinodiam decantandam, ut videre est apud *Egassium Bulæum* Tom. V. *Historiæ Universitatis Parisiensis* ad an. MCCCCVIII. pag. 189. 190. & 191. Nonnulli alii Religiosi Mendicantes *Joannis de Gorello* vestigiis insistentes, atque Parochorum Jura & Hierarchiam Ecclesiasticam labefactare molientes, ab eadem Sacra Facultate Parisiensi fuerunt damnati; videlicet *Joannes Sarrazin*, Ordinis FF. Prædicatorum, ann. MCCCCXXX. *Nicolaus Quadrigarius*, Ordinis Eremitarum *S. Augustini*, ann. MCCCCXLIT. *Joannes Bartholomaus*, Ord. FF. Minorum, ann. MCCCCLT. *Joannes Munier*, Ordinis FF. Prædicatorum anno MCCCCLXX. *Joannes Angeli*, Ordinis Fratrum Minorum, anno MCCCCLXXXIII. Concilium etiam Basileense damnavit septem propositiones, quas quidam ex Ordinibus Mendicantium Religiosi homines in Taurinensi præsertim & Astensi Diœcesibus anno MCCCCXLIII. docuerant ac prædicarant, quarum prima his verbis concepta erat („ Parochiani non tenentur de jure Dominicis diebus & solemnibus Missas in propriis Ecclesiis Parochialibus audire, sed ubi pro sua devotione maluerint, prætermissis suis Parochiis, neque hæc libertas ipsis adimi potest a Synodalibus constitutionibus. *Secunda*: Parochiani suis Curatis illis diebus non tenentur ad oblationem faciendam, sed in voluntate dantis est cui velit, oblationem facere. *Tertia*: Obnoxius quavis causa ut Missas celebrari curet pro vivis, & defunctis, non satisfacit debito suo, si per Curatum Sacerdotem id fieri curet, quoniam ratione Beneficii ad id est obligatus. *Quarta*: Decimarum solutio, etsi de præcepto sit, non tamen de præcepto est cui sit solvenda: Liberum igitur est omnibus, cui velint, eas solvere, vel in opera pietatis pro arbitrio impendere. *Quinta*: Morientes in habitu & Professione Ordinis Minorum, ultra annum pœnas Purgatorii non patiuntur, quoniam B. Franciscus ex divino Privilegio quotannis ad Purgatorium descendit, Professoresque omnes sui Ord. ad Cœlum secum deducit. *Sexta*: Fratres Mendicantes, etiam non præsentati Ordinariis, omnium confessiones audire possunt, & qui apud eos sunt confessi, non tenentur etiam semel in anno confiteri proprio Sacerdoti, nec petere confitendi veniam. *Postrema*: Episcopi Diœcesani, etiam in suis Synodis, non possunt sibi reservare absolutiones aliquorum criminum, præter casus in Jure expressos. „) Has propositiones, ut falsas, erroneas, scandalosas, & Sacræ Hierarchiæ perturbatrices, proscripsit Synodus Basileensis Decreto edito pridie Idus Februarii an. 1444. sicut refert *Augustinus Patricius* in Historia Conciliorum Basileensis & Florentini cap. 137. His erroribus occasionem, ut mox diximus, dedit ea, quæ Seculo XV. inter Presbyteros Sæculares, seu Parochos, & Religiosos Mendicantes ferbuit æmulatio, quam ut omnino tolleret *Sixtus* IV. Pontifex Maximus, & concordiam Religiosorum cum Clero stabiliret, Diploma Pontificium an. MCCCCLXXVIII. ut videre est apud *Odoricum Raynaldum* ad hunc annum, dedit, cujus hic tenor est: („ Parochiani Sacerdotes de cetero non dicant, a Mendicantibus hæreses processisse, cum in veritate fides nostra sit illuminata, & Ecclesia exaltata per eosdem, & præsertim per Ordines Prædicatorum, & Minorum, ut jura testantur. Fratres Mendicantes non prædicent, populos Parochianos non teneri audire Missam in eorum Parochiis diebus festivis, & Dominicis, cum jure sit cautum, illis diebus Parochianos teneri audire Missam in eorum Parochiali Ecclesia, nisi forsan ex honesta causa ab ipsa Ecclesia se absentarent, quodque etiam nec Fratres, nec Curati inducant aliquo modo Laicos ad eligendam sepulturam apud eos, & bene caveant propter pœnas quas imponunt canones, cum sit liberum. Etiam ipsi Mendicantes desistant prædicare, quod Parochiani non sint obligati, saltem in Paschate, proprio confiteri Sacerdoti, quia de jure tenetur Parochianus, saltem in Paschate, proprio confiteri Sacerdoti; Per hoc tamen ipsi Fratres Mendicantes non censeantur exclusi, quominus secundum juris communis & privilegiorum eisdem concessorum dispositionem, confessiones audire, & pœnitentias injungere valeant. Etiam de cetero inter ipsos Fratres Mendicantes, & Curatos, quoad effectum prædicandi, Horas cantandi, & campanas pulsandi, servetur consuetudo antiqua... Etiam ipsi Fratres in sermonibus non detrahant Prælatis, & Rectoribus Parochialium Ecclesiarum, nec populos a suarum Ecclesiarum Parochialium frequentia & accessu abstrahant, sive retrahant quoquo modo. „) Utinam huic Pontificio Diplomati, quod ad tollendum rixarum inter Ministros Altaris fomentum sapientissime editum est, parerent omnes tam Religiosi, quam Presbyteri Parochiales, & punirentur illi, qui etiamnum rixas fovent, eis fovendis calamum acuunt, veteres Ordinum Religiosorum discordias novis quotidie libellis, & Historiis refricant & exasperant, Regularium Privilegia a Sancta Sede concessa, & non revocata, tanquam con-

contraria Ecclesiasticæ Hierarchiæ impugnant, quodque gravius est, in vulgus spargunt propositiones ab Alexandro VIII. proscriptas, & his verbis conceptas, *confessiones apud Religiosos factæ pleræque vel sacrilegæ sunt, vel invalidæ. Parochianus potest suspicari de Mendicantibus, qui eleemosynis communibus vivunt, de imponenda nimis levi & incongrua pœnitentia, seu satisfactione, ob quæstum, seu lucrum subsidii temporalis*. Sed, missa illa Parochos inter & Religiosos Mendicantes invidiosa lite, quæ enatis hinc inde erroribus occasionem dedit, alios percurramus errores, quos Sæculo decimo quinto damnavit sacra Parisiensis Facultas. Anno MCCCCLXXXVI. damnavit Facultas Parisiensis die X. Aprilis duodecim propositiones *Joannis Marchand*, Minoritæ Byzuntini, qui inter ceteras alias ineptias asserebat, locum, e quo *Lucifer*, ob superbiam, dejectus est, Sancto *Francisco* fuisse præparatum, & ab illo, in præmium ejus humilitatis, qua omnes alios Sanctos superavit, esse occupatum: Sanctum *Franciscum* esse alterum Christum, alterum Filium Dei; ejus conceptionem per Angelum matri ipsius fuisse prædictam, non secus ac Christi Domini conceptio fuit *B. Mariæ Virgini* per Angelum nunciata: *S. Franciscum* quotannis in Purgatorium descendere, indeque omnes sui Ordinis Professores eruere & in Cælum deducere, non secus ac Christus Dominus ascendens in Cælum Patriarcharum animas e Limbo ereptas secum perduxit. Has, & similes ineptias, duodecim propositionibus contentas, damnavit Parisiensis Facultas, quæ etiam eodem anno, seu die VI. Junii an. MCCCCLXXXVI. proscripsit novem propositiones *Joannis Lallier*, ejusdem Facultatis Parisiensis Theologi Licentiati, qui negabat Romani Pontificis Primatum, potestatem & jurisdictionem Episcoporum, quibus simplices Presbyteros æquabat, Cœlibatum Sacerdotum, Canonizationem Sanctorum, præceptum jejunii tempore Quadragesimali observandi, & perpetuitatem Ecclesiæ Romanæ, quam a tempore *Silvestri* Romani Pontificis, non Ecclesiam *Jesu Christi*, sed *Cæsaris*, appellari debere, impie effutiebat. His erroribus addebat *Joannes Lallier*, plus fidei tribuendum non esse Vitis Sanctorum, quam Chronicis Regum Franciæ, & potius credendum esse, Sanctum *Franciscum* nunc cum *Lucifero* pœnis Inferni esse addictum, quam eum nunc in Cælis occupare locum, a quo *Lucifer* post suum lapsum ad Inferos fuit præcipitatus. Alias Censuras, quas Sæculo XV. tulit Sacra Facultas Parisiensis contra Astrologiam Judiciariam, contra Orationem superstitiosam adversus Pestem, & contra quasdam propositiones de Incarnatione, refert *Egassius Bulæus* Tomo 5. *Historiæ Universitatis Parisiensis*, ubi eas, si tibi per otium liceat, legere poteris. Hic duntaxat velim observes, Sacram Facultatem Parisiensem sub finem Sæculi XV. seu anno MCCCCXCVII. Statutum edidisse, quo vetuit, ne quis deinceps publice sustineret, *Mariam* Virginem fuisse conceptam in peccato Originali, sancivitque, neminem in posterum in sinum Academiæ, & præcipue in Ordinem Theologorum assumptum iri, qui non jurasset, se immaculatam *B. Mariæ* Virginis Conceptionem propugnaturum, sicut, post *Trithemium* in Chronico Spanheimensi, refert *Egassius Bulæus*, Tomo V. Historiæ Universitatis Parisiensis ad hunc annum MCCCCXCVII. pag. 815. Ex quo, ut obiter dicam, facile refellitur *Lucas Wadinghus*, qui in Annalibus FF. Minorum asserit, *Joannem Scotum* Minoritam, qui Sæculo XIV. floruit, suis disputationibus pellexisse Universitatem Parisiensem ad concedendum illud Decretum, quo cavit, ne ad ullos Gradus Scholasticos admitteretur, qui prius non jurasset, se defensurum Beatam Virginem Mariam a primigenia Protoparentis labe fuisse prorsus immunem. In hac, inquam, narratione *Lucam Wadinghum* rem acu non tetigisse, & conditi illius decreti tempus non recte indicasse, facile evincitur. Primo, quia mox laudati *Trithemius*, & *Egassius Bulæus* hoc Sacræ Facultatis Parisiensis Decretum de propugnanda opinione Conceptionis immaculatæ *Mariæ* Virginis referunt ad annum MCCCCXCVII. ac subinde aperte innuunt, illud longe post *Joannem Scotum* fuisse publicatum, cum *Joannes Scotus* ex hac vita migrarit ann. 1308. Præterea, hoc Decretum Facultatis Parisiensis de tenenda sententia Conceptionis Immaculatæ *Mariæ Virginis* editum duntaxat fuit post Concilium Basileense, quod celebratum fuit anno 1431. In eo siquidem Decreto, ut videre est apud *Egassium Bulæum* loco jam citato, Doctores Facultatis Parisiensis hæc habent: („ Quæ sententia (seu de Conceptione *Mariæ* Virginis) paucos post annos in Sacro Basileensi plenario Concilio post longam ejus quæstionis disputationem, gravissimamque deliberationem, Spiritu sancto inspirante placuit, ut eam tandem doctrinam, quæ Beatissimam Dei Genitricem Mariam, cum conciperetur, ab omni prorsus peccati originalis labe, speciali singularique Dei gratia, fuisse liberam asseruerit, & docuerit, tanquam piam, Ecclesiastico cultui, Fidei Catholicæ, rectæ rationi, & Scripturæ Sacræ consonam, ab omnibus Catholicis approbandam, amplectendam, & tenendam definierit &c. „) Ex quibus verbis Sole clarius patet, hoc Sacræ Facultatis Parisiensis Decretum de tenenda opinione immaculatæ Conceptionis *Mariæ* Virginis fuisse editum post celebrationem Concilii Basileensis, adeoque post obitum *Joannis Scoti*, cum Basileense Concilium, ut mox observavimus, indictum sit anno MCCCCXXXI. & *Joannes Scotus* vita functus sit anno MCCCVIII. Tertio, si Facultas Parisiensis jam Sæculo XIV. alumnos suos ad Beatissimæ Virginis Immaculatam Conceptionem propugnandam obstrinxisset, omni procul dubio *Petrus de Alliaco* in Tractatu edito contra *Joannem Montesonum*, Dominicanum, Sacræ Facultatis Parisiensis Doctorem Theologum, cujus quatuordecim propositiones contra opinionem de Immaculata Conceptione Virginis *Mariæ* damnavit Sacra Facultas Parisiensis, absque dubio, inquam, *Petrus de Alliaco* in hoc Tractatu objecisset *Montesono* solemnis violationem Juramenti, quo Academia Parisiensis suos alumnos ad piam opinionem de Immaculata Deiparæ Virginis Conceptio-

ceptione propugnandam adstrinxisset. At ne semel quidem innuit *Petrus de Alliaco* aliquod Sacræ Facultatis Parisiensis Decretum, aut Juramentum editum aut præstitum fuisse, immo quæstionem hanc in utramque partem ea tempestate in Academia Parisiensi probabiliter ventilatam fuisse aperte significat. Id etiam evidenter supponit Facultas Parisiensis in sua Censura, qua *Joannis Montesoni* decimam propositionem damnat *tanquam falsam, scandalosam, piarum aurium offensivam, & præsumptuose assertam*: *non obstante probabilitate quæstionis: Utrum Beata Virgo fuerit concepta in peccato originali?* Quæ verbi plane indicant, tunc liberum fuisse Sacræ Facultatis Parisiensis alumnis de ista quæstione probabiliter in utramque partem disputare, ac proinde nullam adhuc Sæculo XIV. Juramenti formulam de pia opinione Immaculatæ Conceptionis Virginis tenenda Baccalaureis, & Doctoribus Theologis fuisse a Sacra Facultate Parisiensi præscriptam. Quæ cum ita sint, nemo non videt, hallucinatum fuisse *Lucam Wadinghum*, dum in Annalibus FF. Minorum scripsit, *Joannem Scotum* sua disputatione impulisse Sacram Facultatem Parisiensem, ut religionem Juramenti, de propugnanda pia opinione Immaculatæ Conceptionis *Mariæ* Virginis, suis alumnis imponeret, cum tamen id solum contigerit longe post obitum *Scoti*, hoc est, anno millesimo quadringentesimo nonagesimo septimo.

D. Hunc Anachronismum, quamvis haud levem, *Lucæ Wadingho*, gloriæ sui Doctoris subtilis extollendæ percupido, ultro condonemus; & seriem resumamus errorum, qui Sæculo XV. fuerunt ab Ecclesia profligati.

M. Multi errores in Concilio Constantiensi, præter Vviclefistarum, & Hussitarum Hæreses, fuerunt damnati, inter quos primum illos referam, in quos *Matthæus Grabon*, Ordinis Prædicatorum professor, Conventus Vvismariensis, Matseburgensis Diœcesis, Provinciæ Saxoniæ, lapsus est, dum *Fratres vitæ Communis*, seu eorum Institutum, qui nullam Regulam nullumque Ordinem ex approbatis ab Ecclesia professi vivebant, nimio æstu impugnavit. Erant autem errores ex *Grabonis* libro excerpti viginti quinque, quos hic singillatim recensebo. I. *Proprietas temporalium rerum statui sæculari essentialiter est annexa*. II. *Nullus sine peccato potest illud abjicere, quo retento, potest convenienter vivere secundum statum suum*. III. *Omnes peccant, qui bona sua simpliciter in eleemosynam largiuntur propter Christum*. IV. *Abdicationem omnium propter Christum, nullus facere potest extra veras Religiones manendo sine peccato mortali: & dico veras Religiones per Sedem Apostolicam approbatas*. V. *Papa non potest dispensare cum Sæcularibus, ut omnibus in singulari careant*. VI. *Si Papa posset alicui concedere hoc, tunc posset ei concedere propriæ vitæ subtractionem, quod est contra Præceptum Decalogi*: Non occides. VII. *Religiosus non potest sine peccato mortali abdicare voluntatem habendi communia, quando actu talia non habet*. VIII. *Quod aliquis sit voluntarie pauper propter Christum, in Sæculo manent, omnino nihil habendo in singulari, nec etiam ipsam voluntatem habendi propria, includit omni tempore contradictionem*. IX. *Nullus potest paupertatis consilium meritorie observare, nisi fuerit in statu Spiritualis perfectionis, sive veræ Religionis. Dico autem veram Religionem secundo modo dictam Religionem*. X. *Reputantes se bene facere assumendo paupertatem, quæ est Salvatoris consilium, remanendo in statu sæculari, peccant mortaliter*. XI. *Abdicare omnia, etiam propter Christum, nisi veram & approbatam Religionem ingrediatur, est sibi & fuit, quorum cura sibi incumbit, vitam subtrahere, quod est homicidium committere tot hominum, quot ejus curæ subduntur*. XII. *Credentes se mereri vitam æternam tali abdicatione, credunt se posse mereri vitam æternam mortaliter peccando*. XIII. *Effundi omnes opes simul ab his, qui volunt in sæculo manere, reducitur quasi immediate ad illud præceptum*: Non occides. XIV. *Dicens omnia meritorie esse abjicienda propter Christum, remanenti in sæculo, est hæreticus judicandus*. XV. *Nullus potest meritorie & secundum Deum obedientiæ, paupertatis, & castitatis consilia extra veras & approbatas Religiones manendo, adimplere*. XVI. *Tria Salvatoris consilia sic sunt concatenata, ut ubi paupertas meritoria, in quantum est Salvatoris consilium, invenitur, oportet ut necessario alia duo, scilicet* Castitas *& Obedientia inveniantur quæ a paupertate separari non possunt*. XVII. *Matronæ, seu mulieres communem vitam ducentes, insimul commorantes, Beguttæ vulgariter nuncupatæ, quofcumque errores non tenentes aut prædicantes, seu alias de erroribus vel hæretica pravitate non suspectæ, æternæ damnationis sunt filiæ, & earum status est prohibitus & damnatus*. XVIII. *Peccant qui propria sua resignant, non intrantes Religionem approbatam*. XIX. *Non licet presbyteris, & clericis communem vitam ducere, nisi in Religione approbata, sub pœna peccati mortalis*. XX. *Peccant omnes, qui fovent consilio & auxilio communem vitam ducentes extra Religionem approbatam*. XXI. *Excommunicati sunt omnes communem vitam ducentes extra Religionem approbatam*. XXII. *Similiter excommunicati sunt illi, qui vitam communem extra Religionem approbatam ducentibus præbent eleemosynas. Et qui tales fovent consilio & auxilio, vel defensione, similiter stant & sunt in statu perpetuæ damnationis: & nisi de ejusmodi excessibus eorum magna contritione pœnituerint, ad vitam æternam non possunt pervenire, neque salvi permanere*. XXIII. *Omnes vitam communem ducentes extra Religionem approbatam, sunt illi, a quibus Salvator noster præcipit esse abstinendum, & tanquam a falsis Prophetis attendendum*. XXIV. *Quilibet faciens contra jura Canonica peccat mortaliter*. XXV. *Nullus corpore validus, absque communi utilitate & necessitate potest extra veras Religiones sine peccato eleemosynas Christi Fidelium tollere*. Hæ viginti quinque *Matthæi Grabonis* propositiones ad Concilium Constantiense delatæ, agentibus præcipue *Petro de Alliaco*, Cardinali Cameracensi, & *Joanne Gersonio*, Academiæ Parisiensis Cancellario, damnatæ fuerunt, quædam ut hæreticæ, aliæ ut erroneæ, nonnullæ ut scandalosæ, & piarum au-

rium

riam offensivæ. Cui Sententiæ *Matthæus Grabon* summa reverentia se ultro subjecit, suosque errores revocavit, asserendo se eamdem fidem & doctrinam tenere in omnibus, quam Sancta Mater Ecclesia tradidit & firmavit. Ejus revocatio, & censuræ his viginti quinque propositionibus a *Petro de Alliaco*, & *Joanne Gersonio* inustæ, habentur inter ipsius *Joannis Gersonii* Opera Tomo 1. Editionis Parisiensis anni MDCVI. pagin. 624. & editionis Antuerpiensis anni MDCCVI. pagina 467. & 470.

Eandem ac *Matthæus Grabon* sortem in Concilio Constantiensi nactus est *Nicolaus Serurarius*, Ordinis Eremitarum *Sancti Augustini*; cujus errores circa administrationem Sacramentorum factam a presbyteris Concubinariis, circa cultum Sanctorum, contra pœnitentiam, & adversus Parochos, atque Canonicos Regulares Ordinis Sancti *Antonii* Abbatis, fuerunt in prædicto Concilio damnati, & postea a *Martino Quinto*, Pontifice Maximo, qui censuram, quam in errores *Nicolai Serurarii* tulerant Patres Concilii Constantiensis, Pontificia authoritate confirmavit, eumque ad palinodiam, & errorum abjurationem compulit. Hi autem errores, quos in Belgio disseminavit *Nicolaus Serurarius*, quosque *Martinus* V. refert in suo Diplomate, ad istos potissimum reduci possunt. In primis, docebat *Nicolaus Serurarius*, quod *Charitas est ad Deum & proximum, & non ad seipsum*. Secundo, *quod Deus non remisit, neque remittere potest culpam peccatori absque prævia contritione*. Tertio, *quod presbyteri publici concubinarii non habent authoritatem, seu potestatem absolvendi peccatorem, & peccator confessus Sacerdoti publico concubinario recedit absque absolutione*. Quarto, *quod Orationes & preces Missales talium Sacerdotum publicorum concubinariorum sunt nullius valoris, & Missæ per tales concubinarios celebratæ pro defunctis, aut vivis, sunt nullius valoris, & peccent mortaliter illi, qui per Sacerdotes concubinarios Missas celebrari faciunt, vel illis intersunt*. Quinto, *quod Fideles non teneantur semel in anno confiteri suo proprio Curato, quia Religiosi præsentati sunt proprii Sacerdotes & veri Curati*. Sexto, *quod mulieri non est opus purificari, quinimo hoc, scilicet purificari, est judaizare*. Septimo, *quod Oratio non debet dirigi, nisi ad Deum solummodo, & non ad Sanctos*. Octavo, *quod deferre honorem feretro Beati Antonii Abbatis erat crimen Idololatriæ*, & quod *illi, qui dant ad comedendum porcis bajulantibus campanulam Beati Antonii Abbatis, peccant mortaliter*. His duobus Viris Religiosis, *Matthæo Graboni*, & *Nicolao Serurario*, quorum errores in Concilio Constantiensi fuerunt damnati, adjungi merito debet *Joannes Parvus*, cujus itidem errores in eodem Concilio Constantiensi confixi sunt.

D. Quis est iste *Joannes Parvus*, cujus errores damnavit Concilium Constantiense?

M. *Joannes Parvus* fuit natione Normannus, Theologus Parisiensis, venalis homo, & ingenii ad assentationem fœde projecti. Ille quippe horribile parricidium, quod, ut in Colloquio primo [obser]vavimus, commisit *Joannes*, Burgundiæ Dux, qui *Ludovicum*, Ducem Aurelianensem, *Caroli VI*. Galliarum Regis fratrem, ac Patruelem suum, immani proditione occidi curavit, hoc, inquam, detestandum parricidium summa impudentia defendendum suscepit, & quod gravius est, ut illud parricidium vindicaret, ausus est occisi *Ludovici*, Aurelianensis Ducis, famam canino dente proscindere, ejusque manes crudelius insectari, quam fuerat illius corpus a Sicariis confossum. Inter cetera crimina, quæ impegit occiso *Ludovico*, Aurelianensi Duci, & quibus eum infamare studuit, hoc unum instar omnium fuit, quod diceret, *Ludovicum*, Ducem Aurelianensem, Galliarum Regnum, dum viveret, affectasse, eum adhibuisse Magos, variasque incantationes, ac sacrilegia, ut *Carolum VI*. Galliarum Regem de medio tolleret, & ad id exequendum fœdus cum Angliæ Rege pepigisse, graviaque exegisse vectigalia, ut e solio deturbato *Carolo* VI. summa ipse rerum solus in Regno Galliæ potiretur. Ex hoc crimine (falso tamen, & perperam occiso *Ludovico* Duci Aurelianensi impacto, tanquam ex jacto Apologiæ pro *Joanne* Duce Burgundiæ adornatæ unico fundamento) inferebat *Joannes Parvus*, non solum pœna dignum non esse Burgundiæ Ducem, quod *Ludovicum*, Ducem Aurelianensem, occidisset, sed potius gratia, honore, divitiis, aliisque præmiis cumulandum, tanquam tyrannidis depulsorem & tyranni peremptorem. Eam in rem famosum libellum, cui titulus, *Justificatio Ducis Burgundiæ*, composuit, in quo octo momentis, quæ ipse *Veritates* vocabat, probandum suscipit, fas esse ac meritorium cuilibet homini privato propria authoritate tyrannum occidere, ac subinde laude, non vituperio dignum esse Ducem Burgundiæ, qui id facinoris in persona Ducis Aurelianensis perpetraverat. Mansit aliquandiu absque censura, ob summam Burgundiæ Ducis potentiam, detestandus libellus *Joannis Parvi*, sed tandem a sacra Facultate Parisiensi damnatus est Sententia in ipsum lata die 23. Februarii anni MCCCCXIV. & publice promulgata die 25. ejusdem mensis & anni. Hujus a sacra Facultate Parisiensi ferendæ Sententiæ, quæ ab *Egassio Bulæo* edita est *in Historia Universitatis Parisiensis*, ad annum 1415. promotor fuit *Joannes Gersonius*, ejusdem Academiæ dignissimus Cancellarius, qui ex libro *Joannis Parvi* novem Assertiones excerpsit, quas cum censura Facultatis Parisiensis legere est Tomo 1. Operum ejusdem *Gersonii*. Hunc librum etiam *Joannis Parvi* damnarunt eodem anno 1414. *Gerardus de Monte acuto*, Episcopus Parisiensis, & *F. Joannes Poleti* hæreticæ Pravitatis Inquisitor, Ordinis FF. Prædicatorum, quorum censuræ cum Burgundiæ Dux acquiescere nollet, res ad Synodum Constantiensem delata est, agente *Joanne Gersonio*, Parisiensis Academiæ Cancellario, & Galliarum Regis Oratore. Nihil intentatum reliquit Burgundiæ Dux, ut damnationis Sententia a Facultate Parisiensi in librum *Joannis Parvi* lata, quæ in hujus Ducis opprobrium & dedecus vergebat, nulla & irrita declararetur in Concilio Constantiensi.

Res

Res in ea Synodo diu magna partium contentione hinc inde agitata est; randem Sessione xv. quę celebrata est die 6. Julii anni 1415. Patres absque ulla mentione Auctoris, aut libri, ne quæstio facti intempestive agitata novas turbas excitaret, utque Ducis Burgundiæ honori consuleretur, damnarunt ut hæreticam illam propositionem, qua *Joannes Parvus* asserebat, *quemlibet tyrannum posse & debere licite & meritorie occidi per quemcumque Vassallum suum, vel Subditum*. His porro verbis Concilii Constantiensis Decretum conceptum est: („ Præcipua solicitudine volens hæc Sacrosancta Synodus ad extirpationem errorum & hæresum in diversis mundi partibus invalescentium providere sicut tenetur, & ad hæc collecta est, nuper accepit, quod nonnullæ Assertiones erroneæ in fide & bonis moribus, ac multipliciter scandalosæ, totiusque Reip. statum & ordinem subvertere molientes dogmatizatæ sunt, inter quas hæc Assertio delata est: Quilibet tyrannus potest & debet licite & meritorie occidi per quemcumque Vassallum suum, vel Subditum, etiam per clanculares insidias, & subtiles blanditias, vel adulationes, non obstante quocumque præstito juramento, seu confœderatione factis cum eo, non expectata sententia, vel mandato judicis cujuscumque. Adversus hunc errorem satagens hæc sancta Synodus insurgere, & ipsum funditus tollere, præhabita deliberatione matura, declarat, decernit, & definit, hujusmodi doctrinam erroneam esse in fide & in moribus, ipsamque tanquam hæreticam, scandalosam, & ad fraudes, deceptiones, mendacia, proditiones, perjuria, vias dantem, reprobat & condemnat. Declarat insuper, decernit & definit, quod pertinaciter doctrinam hanc perniciosissimam asserentes, sunt hæretici, & tanquam tales juxta Canonicas sanctiones puniendi. „) Hanc damnationis Sententiam, absque tamen nomine Authoris, in Concilio Constantiensi latam, statim ac Senatus Parisiensis acceptisset, litteras Regias triennio ante datas, die scilicet 16. Martii an. 1417. quibus executionem Sententiæ ab Episcopo Parisiensi, & a *F. Joanne Poleti*, Fidei Inquisitore datæ Galliarum Rex imperabat, in Commentarios, seu Regesta Curiæ retulit die 4. mensis Julii anni 1416. Hic fuit exitus, quem tandem habuit infaustus libellus pro vindiciis Burgundiæ Ducis a *Joanne Parvo* male consarcinatus, de quo si plura scire desideres, legesis Tomum 5. *Historiæ Universitatis Parisiensis*, ubi *Egassius Bulæus* omnia Documenta, seu censuras, Acta, & Monumenta, quæ hujus libelli a *Joanne Parvo* lucubrati damnationem attinent, integra exhibet a pag. 257. usque ad pagin. 264. & a pag. 269. usque ad pagin. 304.

D. Fueruntne alii errores damnati in Conciliis, Sæculo decimo quinto in Ecclesia celebratis?

M. Concilium Basileense, quod habitum est anno MCCCCXXI. confirmavit in prima Sessione Wiclefistarum, & Hussitarum Hæresum damnationem factam in Concilio Constantiensi, & Sessione XXII. proscripsit quasdam propositiones excerptas ex libro *De Christo & Ecclesia*, edito ab *Augustino de Roma*, Nazareno Archiepiscopo assumpto ex Ordine FF. Eremitarum *S. Augustini*. Inter has erroneas propositiones, quibus liber ille scatebat, hæ præcipuæ habentur. *I. Christus quotidie peccat, & ex quo fuit Christus, quotidie peccavit*. Quam tamen assertionem *Augustinus de Roma* non de Christi persona, sed de membris ejus se intelligere fatebatur, quæ cum capite unum Christum esse asserebat. Merito tamen hæc propositio in sensu, ut ajunt, obvio accepta, fuit damnata. *II. Non omnes Fideles justificati, sunt membra Christi, sed soli electi finaliter in perpetuum regnaturi cum Christo. III. Secundum ineffabilem præscientiam Dei sumuntur membra Christi, ex quibus constat Ecclesia, quæ tamen non constat nisi ex eis, qui secundum propositum electionis vocati sunt. IV. Non sufficit Christo uniri vinculo Charitatis, ut aliqui efficiantur membra Christi, sed requiritur alia unio. V. Humana Natura in Christo vere est Christus: Humana Natura in Christo est persona Christi: Ratio suppositalis determinans Humanam Naturam in Christo, non realiter distinguitur ab ipsa natura determinata. VI. Natura humana assumpta a Verbo ex unione personali, est veraciter Deus naturalis & proprius. VII. Christus secundum voluntatem creatam tantum diligit Naturam Humanam unitam personæ Verbi, quantum diligit Naturam Divinam. VIII. Sicut duæ personæ in Divinis sunt æqualiter diligibiles, ita duæ Naturæ in Christo, Divina & Humana, sunt æqualiter diligibiles propter personam communem. IX. Anima Christi videt Deum tam clare & intense, quantum clare & intense Deus videt se ipsum*. Has propositiones, & alias ex eadem radice pullulantes, in prædicto libro contentas, *tanquam erroneas in fide* confixit Synodus Basileensis, Auctoris vero personæ pepercit ac præjudicare noluit, eo potissimum nomine, quod licet illius Libri Auctor, seu *Augustinus de Roma*, ad se sistendum coram Patribus Concilii juridice vocatus fuisset, causas tamen absentiæ suæ allegaverat, & in aliquibus suis Operibus doctrinam suam Ecclesiæ irrefragabili judicio subjecerat.

D. Hi sunt igitur omnes errores, quos Sæculo XV. sparserunt Hæretici & Novatores.

M. Prodierunt adhuc Sæculo XV. duo alii Novatores, quorum errores hic prætermittere non debemus. Primus, quem jure merito Hæresiarchæ Lutheri Prodromum appellare possum, fuit *Joannes Ruchardus* e Westphalia superiore in Germania oriundus, sacræ Theologiæ Doctor, qui, sicut post *Tridentinum*, in Chronico narrat *Spondanus* ad annum MCCCCLXXIX. ad revocationem quorumdam articulorum, quos in Ecclesia Wormatiensi prædicasse ferebatur, per Fidei Inquisitorem coactus est, ejus Volumina, ipso inspectante, igne combusta sunt, ipse vero ad pœnitentiam peragendam in Conventu Fratrum Eremitarum *S. Augustini* relegatus, mœrore brevi consumptus obiit. Errores istius Novatoris eo ordine recenset *Trithemius* in Chronico. (Primus Articulus, quem prędicasse ferebatur, fuit, quod Prælati Ecclesiæ non haberent auctoritatem condendi, vel aliquid addendi ad ea, quæ Christus & Apostoli dixere, nec Summi Pontifices talem potestatem a Christo acce-

acceperunt. Secundus Articulus: Nulli hominum, quantumcumque sancto, docto, vel erudito licet verba Christi, & Evangelium exponere, & quod Sacra Scriptura non sit per sanctos Patres, eo spiritu interpretata, quo primitus tradita, & instituta. Tertius Articulus fuit contra Papam, & auctoritatem Clavium sanctæ Matris Ecclesiæ, quia dixit, indulgentias nihil aliud esse, quam pias fraudes & deceptiones Christianorum, eosque stultos esse & fatuos, qui pro Indulgentiis Romam pergerent, quas domi, modo si essent vere contriti de peccatis suis cum emendandi proposito, invenire potuissent. Quartus Articulus ex primo, quo mandata Ecclesiæ, Papæ, & aliorum Prælatorum non obligant ad mortale peccatum, pro eo quod non habeant auctoritatem legis condendæ. Quintus Articulus quod non sit, nec unquam fuerit originale peccatum, nec parvulos in originali concipi, neque propterea damnari, seque numquam originali subjacuisse peccato. Sextus Articulus fuit, quod omnes Presbyteri realiter sint Episcopi, & Papæ, soloque nomine & hominum institutione differant, quodque Papæ, Episcopi, Sacerdotes nihil conferant ad salutem, & fide, concordia & pace salvari posse sine Sacerdotibus. Septimus Articulus: Jejunium cum non sit a Christo institutum, non obligat nos ad jejunandum: Ecclesia enim obligare non potest nolentem in eo, quod Christus non præcepit, cum non habeat auctoritatem Canones, & Leges condendi, ut in primo Articulo. Octavus Articulus, quod extrema Unctio non sit Sacramentum, quia non per Christum, sed per homines sit instituta, sed sit oleum, & maneat oleum, sicut antea fuit. Nonus Articulus fuit: cum nusquam legatur, quod Spiritus Sanctus procedat a Filio in Sacra Scriptura, sed potius contrarium, potius est credere cum Græcis sapientibus, Spiritum S. a Patre tantum & non a Filio procedere, quia Filius hoc dixit.„) Alios quoque plures Articulos erroneos prædicasse perhibetur, sicut de horis Canonicis non dicendis, de non servandis festis, de continentia Clericorum non servanda, de benedictionibus rerum inanimatarum in Ecclesia, herbarum, luminum, aquæ, Vasorum, Vestium, & similium non curandis, & alios multos, quos tamen omnes an. præscripto, seu millesimo quadringentesimo septnagesimo nono, *in Dominica Esto mihi*, hoc est in Dominica Quinquagesimæ, revocavit. Sic *Trithemius* refert errores *Joannis Richardi*, qui in Germania Sæculo xv. erroribus Hæresiarchæ *Martini Lutheri* prælusit.

Alterum habuit nefariæ suæ Sectæ Præcursorem Sæculo xv. in Hispania *Lutherus*, videlicet *Petrum de Osma*, seu Oxomensis Theologiæ in Urbe Salmanticensi Professorem, qui anno 1479. virulentum librum vulgavit, in quo inter alios errores asserebat, non a Christo instrutam, sed ab hominibus invectam fuisse Confessionem Sacramentalem, peccataque mortalia una cordis contritione, & pravas cogitationes sola displicentia deleri. Hos & alios *Petri de Osma* errores *Alphonsus Carillus*, Toletanus Archiepiscopus, post accuratum examen damnavit lata in ipsum Auctorem Sententia, quam [paulo] post *Sixtum IV.* Pontifex Maximus confirmavit edita Romæ Constitutione V. Idus Augusti ejusdem ao. 1479. in qua declaravit, („ illas propositiones, per quas Petrus de Osma, & ejus sequaces prædicti pertinaciter affirmare non verebantur, confessionem peccatorum in specie ex universalis Ecclesiæ Statuto, non Divino jure compertam fore, & peccata mortalia, quoad culpam & pœnam alterius Sæculi, absque confessione, sola cordis contritione, pravas vero cogitationes sola displicentia deleri: & quod confessio secreta sit, necessario non exigi, & non peracta pœnitentia confitentes, absolvi non debere; & Romanum Pontificem Purgatorii pœnam remittere, & super his, quæ universalis Ecclesia statuit, dispensare non posse. Sacramentum quoque Pœnitentiæ, quantum ad collationem gratiæ, naturæ, non autem institutionis novi, aut veteris testamenti existere, & alias, quas propter earum enormitatem (ut illi, qui de eis notitiam habent, obliviscantur earum, & qui de eis notitiam non habent, ex præsentibus non instruantur in eis) silentio prætereundas docimus, falsas, sanctæ Catholicæ fidei contrarias, erroneas, & scandalosas, ac a fidei veritate alienas, ac Sanctorum Patrum Decretis & Apostolicis Constitutionibus contrarias fore, manifestam hæresim continere dicta auctoritate declaramus &c.„) Testatur noster *Dominicus Bannes* Comm. in 2. 2. *S. Thomæ* qu. 1. art. 10. *Disputatione de Ecclesia*, libros *Petri de Osma* simul cum Cathedra in qua docebat, in media Schola igni traditos comburendos; ipsum vero *Petrum de Osma* coactum fuisse palinodiam decantare sub tali verborum forma: *Consentio Sanctæ Matri Ecclesiæ Romanæ, & Sedi Apostolicæ, & ore & corde confiteor, me tenere illam fidem, quam Dominus Sixtus Papa modernus auctoritate Evangelica & Apostolica tenet, & omnes, qui contra hanc fidem venerint, dignos æterna damnatione pronuncio.* Eminentissimus Cardinalis *de Aguirre* Tom. III. *Conciliorum Hispaniæ* pag. 682. & seqq. refert quædam fragmenta Conventus Theologorum apud Complutum an. MCCCCLXXIX. tempore *Xysti IV.* Papæ habiti, Præside *Alphonso Carillo*, Archiepiscopo Toletano, contra *Petrum de Osma*. Ibidem etiam inseruit Diploma *Xysti IV.* quo damnantur errores *Petri de Osma*, ac tandem observat, *Petrum de Osma* humiliter atque ex animo errores suos ejurasse an. MCCCCLXXIX. statim ac damnati fuerunt in Conventu illo Theologorum, eumque anno immediate sequenti MCCCCLXXX. pie intra sinum Ecclesiæ Catholicæ clausisse vitæ periodum, omni sinistra fidei suæ suspicione, si qua olim fuerat, prorsus deleta. Unde, inquit Cardinalis de Aguirre, nonquam *Petrum de Osma* accensuit Ecclesia Catalogo Hæreticorum, sed duntaxat illorum, qui citra pertinaciam errarunt in rebus Fidei ac dogmatum. Sed satis hactenus de Hæresibus & erroribus, quibus Sæculo XV. fuit infestata Ecclesia, diximus. Nunc breviter attingere debemus celebrem controversiam, quæ eodem Sæculo FF. Prædicatores inter & Franciscanos magnis animis hinc inde agitata est, anno videlicet MCCCCLXIII.

D. In quonam potissimum Capite sita erat celebris

lebris ea controversia, quæ Sæculo XV. Dominicanos inter & Franciscanos vehementer exarsit?

M. In eo præcipue cardine vertebatur tota celebris illa controversia, quod FF. Minores acriter contenderent, pretiosum Sanguinem Christi Domini in triduo passionis effusum, & in terra jacente ab unione hypostatica excidisse, & propterea cultu latriæ indignum fuisse. Ex adverso Fratres Prædicatores contrariam sententiam pro aris ac focis propugnabant, eamque probabant auctoritate *Clementis VI.* Pontificis Maximi, qui, ut testatur *Eymericus* in Directorio Inquisitorum Part. 2. Quæst. 10. certior factus a *Nicolao Roselli*, in Aragoniæ & Cataloniæ partibus Fidei Inquisitore, Ord. Prædicatorum, & ad Cardinalitiam dignitatem postea provecto fuisse quosdam in Civitate Barcinonensi, qui palam prædicaverant, quod *in Sanguine Christi sparso in Parasceve non remanserit Divinitas, nec Sanguis ille erat deificatus. Habito solemni Concilio Magistrorum, & aliorum peritorum virorum, mandavit per suas Patentes Litteras dicto Inquisitori, quatenus dictum Articulum ut hæreticalem & erroneum faceret publice revocari, ac solemniter condemnaret. Et sic ipse Inquisitor fecit, in Ecclesia Cathedrali publice Barcinone dictum Articulum vere hæreticalem publice condemnando.* Hunc locum interpretando *Franciscus Pegna* Commentario 35. in *Directorium Eymerici*, hæc habet: *Vere velut Hereticus, vel jam olim a sanctis Patribus explosus videtur talis Articulus. Illi enim juxta Catholicam veritatem aliud semper docuerunt: Augustinus super Joannem cap. 10. Tract. 47. Ambrosius, & alii, quos refert Magister sententiarum, Lib. 3. Distinct. 21. parag.* sicut Augustinus, *& tradit luculenter S. Thomas 3. Part. Quest. 50. Art. 2. & 3. Unde commune est & certissimum Catholicorum dogma, videlicet, quod Filius Dei Jesus Christus nunquam dimisit, quod semel assumpsit, ac sibi univit.* Huic controversiæ Dominicanos inter & Franciscanos initium dedit *Jacobus* Marchianus Minorita, Vir alioqui pietate eximius, & concionator ferventissimus. Ille quippe, ut testatur *Dermicius Thaddæus*, Minorita, in sua *Nitela Franciscana*, Brixiæ, die XVIII. Aprilis, quæ incidit in Dominicam Paschæ an. MCCCCLXII. apud populum concionem habens, asseruit, *in morte Domini Nostri Jesu Christi quatuor factas fuisse separationes, scilicet Animæ a Corpore, Sanguinis a Corpore, Divinitatis ab Humanitate, & Divinitatis a Sanguine effuso*, ac subinde *Sanguinem pretiosum in triduo Passionis effusum, & in terra jacentem, ab unione hypostatica excidisse, & propterea cultu latriæ indignum fuisse*. Quam sententiam testimoniis *Francisci Mayronis*, *S. Bonaventuræ*, *Ricardi de Media Villa*, *Alexandri Halensis*, & aliorum Doctorum Ordinis Minorum, munivit *Jacobus Marchianus*. Peracta concione, alter *Jacobus a Brixia*, Ordinis Prædicatorum, in Lombardia Inquisitor, prædictum *Jacobum Marchianum* in jus vocavit, citavitque de fide responsurum. Hujus citationis formam *Lucas Wadinghus* in Annalibus Minorum describit eo tenore conceptam: („ Nos Frater Jacobus de Brixia sacræ paginæ Professor, Ordinis Prædicatorum, ac hæreticæ pravitatis Inquisitor in Lombardia & Ripelia Januensi a S. Sede Apostolica constitutus, Fratri Jacobo de Marchia Ordinis Minorum, prudentiam sectari. Quia nobis relatu fide dignorum innotuit, quid post monitionem, qua tibi insinuavimus cum omni reverentia, minus Catholice dictum, Divinitatem a Sanguine Christi in Cruce pendentis fuso fuisse separatam, hodie vero protervius id in populum spargere voluisti, id etiam, quod per Ecclesiam determinatum est, contradictione dicti tui, hæreticum appellans. Ideo tenore præsentium te requirimus, & monemus primo, secundo, tertio, & peremptorio. Nihilominus tibi in virtute Obedientiæ, & sub excommunicationis pœna mandamus, quatenus aut dictam sententiam revoces, ut erroneam & hæreticam, antequam de hac civitate recedas, aut coram nobis de fide responsurus compareas cras in mane ante horam Tertiarum in Conventu S. Dominici de Brixia residentiæ nostræ: assignantes tibi dictum terminum pro primo, secundo, tertio, & peremptorio termino, ac Canonica monitione: alioquin, si hæc mandata nostra, quod non credimus, contempseris, ex nunc, prout ex tunc, prædicta trina Canonica monitione præmissa, in, & contra te, prædictam excommunicationis sententiam, auctoritate Apostolica, qua fungimur, ferimus in scriptis, & etiam promulgamus. In quorum fidem &c. „) Gliscentem illam inter utrumque Ordinem Controversiam cum dirimere haud posset *Bartholomæus Maupertus*, Brixiensis Episcopus, consultius esse duxit, utramque litigantem partem remittere ad Sedis Apostolicæ judicium. Anno itaque MCCCCLXIII. jussu *Pii II.* Pontificis Maximi, hac de re habita est celebris Disputatio in Palatio Apostolico & in consessu Cardinalium. Aderant ex Franciscanis sex, totidem ex Dominicanis, qui efficacissimis argumentis evicerunt, verum Christi Sanguinem triduo mortis fusum Divinitati unitum fuisse ac proinde cultu latriæ colendum: Id pernegabant Franciscani. Disputatum est acerrime toto triduo. Tandem, soluto auditorio, Pontifex cum Cardinalibus plerisque diebus rem maturo examine discussit: *Major pars sententiam Prædicatorum approbavit, pauci cum Minoribus sensere. Pius quoque* (Pontifex Maximus) *ex majori parte fuit: Sed non est visum eo tempore fieri Decretum declarationis, ne multitudo Minorum, cujus erat contra Turcas prædicatio necessaria, offenderetur: in aliud tempus decisionem referre placuit.* Ita refert *Joannes Gobelinus* lib. XI. *Commentariorum de rebus sub Pius II. Pontificatus tota Europa gestis*, cui consentiunt in Annalibus Ecclesiæ *Odoricus*, *Raynaldus*, & *Henricus Spondanus* ad an. MCCCCLXIII. Interea ne ex Religiosorum utriusque Ordinis Virorum contentione scandalum deinceps oriretur, prohibuit idem Summus Pontifex Diploma Anconæ dato Kal. Aug. an. MCCCCLXVI. ne ulli ex Minorum aut Prædicatorum Ordinibus liceret de ista Controversia disceptare, prædicare, publice vel privatim verbum facere, seu aliis suadere, *quod videlicet hæreticum, vel peccatum sit, tene-*

re vel credere Sanguinem ipsius Sacratissimo triduo Passionis ejusdem Domini nostri Jesu Christi ab ipsa divinitate quomodolibet fuisse, vel non fuisse divisum vel separatum, donec quid ea de re tenendum esset, à Sede Apostolica fuisset definitum.

D. Cum super hac controversia decretorium judicium *Pius II.* Pontifex Maximus non pronunciaverit, sed in aliud tempus remiserit, nullus dubito, quin possit etiamnum salva & inculpata fide, seu absque ulla erroris nota propugnari Sententia Franciscanorum, asserentium, sanguinem Christi Domini in triduo mortis fusum Divinitati non fuisse unitum, adeoque cultu latriæ non adorandum.

M. Quid super hac re sentiant gravissimi Theologi inquirere longum esset, & singillatim expendere omnino supervacaneum. Sufficiet hic verba referre doctissimi Theologi Societatis Jesu, seu Cardinalis *de Lugo*, qui disput. 14. de Incarnatione, ubi hanc quæstionem, quam in præsentia versamus, profundissime tractans hæc habet: *Ceterum, licet ex his fundamentis non possit nota inuri illi Sententiæ* (Franciscanorum scilicet), *adhuc crediderim hodie absque aliqua nota defendi non posse propter verba Tridentini. Sess. 14. cap. 3. in quibus definitur, in Eucharistia esse Corpus sub specie panis, & sanguinem sub specie vini, animamque sub utraque, vi naturalis connexionis, & concomitantiæ, qua partes Christi Domini, qui jam ex mortuis resurrexit, nec amplius moritur, inter se copulantur. In quibus verbis, ut vidimus, sanguis dicitur esse pars Christi Domini; ex quo per bonam consequentiam infertur, vel sanguinem debuisse subsistere in Christo eadem Verbi subsistentia, vel si habuisset aliquam subsistentiam propriam creatam in Christo, non fuisse solam subsistentiam Verbi, sed aliam creatam saltem partialem: Nam Christus adæquate acceptus continet omnes suas partes, quarum una est sanguis, ut constat ex Tridentino; ergo si sanguis habeat subsistentiam creatam propriam, Christus non solum includit subsistentiam increatam Verbi, sed aliam etiam creatam partialem, quod dici non potest. Hinc eadem fere certitudine sequitur, sanguinem effusum in triduo mansisse hypostatice unitum Verbo; sicut enim corpus mansit unitum Verbo, eo quod erat pars ejus humanitatis, ita sanguis, qui non minus erat pars, ut vidimus, nec minus reassumendus iterum in resurrectione, debebat propter eamdem rationem manere unitus, quia non potest afferri ratio discriminis sufficiens inter carnem, & sanguinem, cum utraque sit vera pars naturæ humanæ &c.* Sic doctissimus ille Cardinalis sententiam Dominicanorum strenue tutatur, & contrariam absque aliqua erroris nota post Concilium Tridentinum defendi haud posse, solida ratione evincit.

D. Si Sanguis Christi, ut post Dominicanos censet Cardinalis *de Lugo*, in triduo mortis mansferit Verbo divino unitus, illeque totus Corpori Christi in Resurrectione fuerit restitutus, sequitur plane, nihil Sanguinis Christi, post ejus Resurrectionem, superesse in terris; & tamen constat, esse aliquas Ecclesias, quæ guttas, & reliquias Sanguinis Christi Domini gloriantur se habere. Nutat igitur præcipuum hujus Dominicanorum sententiæ fundamentum.

M. Huic difficultati bifariam respondent Dominicani. In primis dicunt cum Doctore Angelico 3. part. quæst. 54. art. 2. ad 3. eum Sanguinem, qui etiamnum in quibusdam Ecclesiis asservatur, non fluxisse a latere Christi, sed ex quadam Imagine miraculosa, vel esse vestigium Sanguinis Christi servatum ad solatium. Praeterea ultro fatentur Dominicani, Christum post Resurrectionem suam, aliquas ad pietatem & solatium fidelium sanguinis sui reliquisse guttas, quæ partem integralem corporis humani non constituunt; immo ipsimet gloriantur apud se habere in Cœnobio San-Maximino Gallo-Provinciæ pretiosissimum illud depositum *Beatæ Mariæ Magdalenæ*, nempe terram inspersam, seu irrigatam, & coloratam Sanguine Christi phiala inclusam, quam vidit noster *Sylvester* an. MCCCCXLVII. dum inviserat antrum illud, in quo *Maria Magdalena* Pœnitentiam egit, sicut ipsemet scribit in *Rosa Aurea* Fer. v. additque, omnes sibi sine hæsitatione affirmasse, singulis annis die Parasceves perlecta Passione evidenter & clare ebullire. Stratus itaque controversiæ Dominicanos inter & Minoritas, Sæculo xv. magna animorum contentione disputatæ, non erat, utrum adhuc in terris supersint guttæ Sanguinis Christi? Sed utrum Sanguis, qui est vera humanitatis pars, remanserit in triduo mortis hypostatice unitus, vel non unitus Verbo Divino? in hoc uno stabat totius difficultatis cardo. Sed hactenus de hac celebri controversia dictum sit. Prætermitto alias duas controversias, quæ eodem Sæculo xv. Dominicanos inter & Franciscanos fuerunt agitatæ; quarum prima, quæ spectat Conceptionem *Beatæ Mariæ* Virginis, composita fuit a *Sixto IV.* Pontifice Maximo, ex Ordine Fratrum Minorum assumpto, qui Diplomate Nonis Septembris anni MCCCCLXXIX. promulgato distincte vetuit, ne utraque sententia, idest, tam eorum, *qui Dei Genitricem ab originalis peccati macula in sua Conceptione præservatam fuisse* dicunt, quam illorum, qui tenent, *Gloriosam Virginem Mariam cum Originali peccato fuisse conceptam*, Hæreseos, aut erroris damnaretur: *cum nondum sit a Romana Ecclesia, & Apostolica Sede decisum*, inquit ille Pontifex Maximus. Hæc *Sixti IV.* Constitutio ab ejus successoribus Romanis Pontificibus, & ab Œcumenico Concilio Tridentino fuit confirmata, nec hactenus ab ullo revocata. Alteram Controversiam Dominicanos inter & Franciscanos de Sacris Stigmatibus *Sanctæ Catharinæ Senensis* excitatam sopire conatus est idem Summus Pontifex *Sixtus IV.* Negabant Franciscani, *Catharinam* Senensem his divini amoris characteribus fuisse insignitam, idque Privilegii soli *Sancto Francisco* concessum propugnabant. Dominicani vero hoc decus *Sancto Francisco* non præripiebant, sed illud itidem *Sanctæ Catharinæ* Senensi asserebant, nixi potissimum *Raymundi Capuani*, hujus Sanctæ Virginis Confessarii, testimonio, necnon *Sancti Antonini* III. Part. Chronicorum Titulo XXIII. cap. XIV. Parag. X. ac tandem authoritate *Pii II.* Pontificis Maximi, qui in Hymno Vesperarum Officii, quod in Festo *Sanctæ Catharinæ Senensis*

se-

celebrandum composuit, diserte asserit, vulnerum Christi formam in Virgine Catharina Senensi fuisse expressam. His rationibus adductus *Sixtus IV.* Pontifex Maximus, sublatis anno MCCCCLXXXIII. Censuris Ecclesiasticis, quibus antehac prohibuerat, ne Sanctæ Catharinæ Senensis imagines cum Sacris Stigmatibus pingerentur, Franciscanos cohibuit. Eadem tamen controversia sub Pontificatu *Clementis VIII.* recruduit, quam ut componeret Summus ille Pontifex, post maturum rei examen coram Sacra Rituum Congregatione institutum an. 1599. utrique parti silentium indixit. Tandem litem finivit *Urbanus VIII.* Pontifex Maximus, qui tertiam Lectionem Officii ejusdem Sanctæ Virginis Romano Breviario suis cutis & authoritate emendato inferendam propria manu conscripsit, & authoritate Apostolica ex consilio Sacræ Rituum Congregationis approbavit, in qua hæc leguntur: *Hanc gratiam amantissimus Dominus nova gratia cumulavit, ut sentiret dolorem illapsa vi vulnerum, & tamen cruenta signa non apparerent. Quod ita contigisse cum Dei Famula*, seu Catharina Senensis, *Confessario suo Raymundo retulisset, ut oculis etiam repræsentaretur, radiis in imaginibus B. Catharinæ ad dicta quinque loca pertingentes pia Fidelium cura pictis coloribus expressit.* Totam hanc disceptarionem de Sacris Stigmatibus *Sanctæ Catharinæ* Senensis, quam Dominicani Sæculo Ecclesiæ decimo quinto habuerunt cum Franciscanis, claudam verbis *Henrici Spondani* in Annalibus Ecclesiæ ad annum MCCCCLXXXIII. num. VIII. ubi hæc habet: („ Satius longe foret Franciscanis, humilitatem ac paupertatem sui Conditoris imitari, quam hujusmodi disputationibus gratiam Dei restringere velle ad suas æmulationes. Non tamen ut omnino asserere velimus, apparuisse ita in Corpore Catharinæ Stigmata ut in Francisci membris. Sed profecto non minor fuisse videtur ejus humilitas, & abjectio sui; cum cernens Christum Cruci affixum magno super se cum lumine descendentem, radiosque sanguineos ex suis quinque Sacratissimis Cicatricibus emittentem, velle sua Stigmata ipsis affigere, sicut fecerat speciali suo servo Francisco, rogavit ne cicatrices in corpore apparerent exterius: quando ex radiis sanguineis in solares immutatis a Cicatricibus Crucifixi procedentibus, & ad manus, pedesque, & cor ejus pervenientibus, valde sensibilis dolor in dictis corporis ejus partibus est relictus. „) Hactenus illustris ac pius ille Annalium Ecclesiasticorum continuator, cujus sapientissimo Consilio assentiri nunc Franciscanos facile mihi persuadeo.

D. Cum de hæresibus, erroribus, & controversiis Sæculo Ecclesiæ decimo quinto enaris nihil aliud tibi dicendum occurrat, patere, quæso, ut a te, sub finem hujusce nostri colloquii, postulem, an verum sit, quod nuperrime legebam in *Historia Litteraria Guillelmi Cave* ad Sæculum, quod vocat *Synodale*, quod est Sæculum Ecclesiæ decimum quintum. Ibi quippe, seu pag. 53. loquens de *Joanne Husso*, cujus hæresim superius retulisti, hæc scribit: anno 1414. *incohato Constantiensi Concilio Hussus, Sigismundi Imperatoris litteris, quibus saluti suæ publica Imperii fide cautum est, Germanice, simul ac Latine scriptis munitus, a nobilibus aliquot Bohemis die 3. Novembris Constantiam deducitur, acceptis prius in itinere Pontificis, & Concilii litteris, quas Salvi conductus vocant. Nihil tamen fidei tam solemni Religione datæ authoritas & reverentia potuit, quominus Hussus, reclamantibus Sigismundo & Germanis, vigesimo sexto post ingressum die in fœdissimum carcerem daretur.* Et post pauca interjecta, idem subdit de *Hieronymo Pragensi*, Discipulo *Joannis Hussi*, his verbis: *Mense Aprili ejusdem anni*, seu MCCCCXIV. *Hieronymus Pragensis Constantiam venerat, accepta prius a Concilio tuto veniendi, non tamen redeundi (id enim boni Patres scelestissimæ perfidiæ prætexebant) potestate, & in carcerem datus, dirisque tormentis excruciatus fuerat.* Quibus verbis hæreticus ille Anglus aperte Summum Pontificem, & Patres Concilii Constantiensis accusat, quod fidem publicam, & Salvum conductum, quem *Joanni Husso*, & *Hieronymo Pragensi* dederat, violaverint injuste in eos animadvertendo, illosque sæculari curiæ tradendo, ut pœnas luerent, & ad rogum damnarentur. Ab hac itaque calumnia Summum Pontificem, necnon Patres Concilii Constantiensis vindicare debes, quam hæretici perperam ipsis impingunt.

M. Hæc putida calumnia multis momentis difflari, falsique convinci potest. In primis, falso asserunt Heterodoxi, Summum Pontificem, qui tum temporis erat *Joannes* XXIII. ac Patres Concilii Constantiensis *Joanni Husso* publicam fidem, seu Salvum conductum concessisse, cum tamen contrarium evidenter pateat ex Epistolis ipsiusmet *Joannis Hus*, cujus testimonio hæretici refragari haud possunt. At enim *Joannes Hus* in suis Epistolis non semel profitetur, se absque Salvo conductu Papæ Constantiam venisse. Sic enim scribit Epistola V. *Venimus*, inquit, *in Constantiam post Festum Omnium Sanctorum sine omni nocumento, pertransseundo civitates, applicando Intimationes Latinas & Teutonicas. Et stamus in Constantia in platea prope Papæ hospitium. Et venimus sine Salvo Conductu.* Ubi Hussitæ ad marginem addiderunt: *Intellige Papæ*. Epistola VI. *Scitote, ait, quod bene sto per omnia: Veni sine Salvo Conductu Papæ ad Constantiam*; & Epistola XLIX. *Reliqui*, inquit, *post me litteram, quæ lecta est in Bethleem, in qua posui, quod exeo sine Salvo Conductu.* Et infra: *Ab hoc vos dicetis, quia non habui, cum exivi, Salvum Conductum Papæ.* Falsum itaque est, quod *Guillelmus Cave*, aliique hæretici dictitant, *Joannem Hussum* Constantiam venisse cum Salvo conductu Papæ. Nec minus abhorret a vero quod scripturiunt hæretici, videlicet Synodum Constantiensem *Joanni Husso* publicam fidem sive Salvum conductum dedisse, ut tuto ac libere Constantiam venire posset. Nullum quippe hujus Salvi conductus *Joanni Husso* concessi in Actis Concilii Constantiensis, sicut nec apud ullos, etiam adversæ communionis, Historicos apparet vestigium. Nunquam etiam *Joannes Hus* de violata fide publica sibi a Concilio Constantiensi data con-

Gravef. Hist. Tom. VI.

questus est. Scripsit *Joannes Hus*, dum in carcere detineretur, Epistolas ad Amicos, in quibus, præsertim Epistolis XVIII. & XIX. queritur de multis capitibus, in quibus sibi a Concilio Constantiensi & Deputatis injuriam fieri causabatur, at de violata sibi ab hoc Concilio data Salvi conductus fide ne verbulum quidem habet. Multa quoque *Joannes Hus*, cum duceretur ad supplicium, cum palo alligaretur comburendus, de doctrina sua ac innocentia dixit, a Sententia contra se in Concilio Constantiensi lata ad Christum provocavit: at de publica fide sibi data & a Synodo Constantiensi violata nullam omnino querimoniam emisit. Ex eo itaque silentio, quod ad mortem usque servavit *Joannes Hus*, facile colligitur, nec ipsum a Synodo Constantiensi publicam fidem accepisse, nec eam ab eadem Synodo fuisse violatam. Cum igitur ex multis Actis, & sinceris monumentis certo certius constet, *Joanni Husso* nec Summum Pontificem, nec Sacram Synodum Constantiensem dedisse unquam publicam Salvi-conductus fidem, mirari vehementer subit, qua fronte *Guillelmus Cave*, aliique hæretici audeant asserere, eam a Summo Pontifice, & Patribus Concilii Constantiensis fuisse violatam, dum *Joannem Hussum* in sua hæresi pertinacem sæculari Potestati tradiderunt, ut pœnas debitas lueret, & ultricibus flammis addiceretur.

Non inficior quidem, Imperatorem *Sigismundum* publicam Salvi-conductus fidem *Joanni Husso* dedisse, ut ad Concilium Constantiense veniret. Sed hunc Salvum-conductum *Sigismundus* Imperator *Joanni Husso* duntaxat concessit in his, quæ ad securitatem, & celeritatem itineris ipsius pertinerent tam per terram, quam per aquam, hoc est, ut *per quæscumque passus, portus, pontes, terras, dominia, jurisdictiones, civitates, oppida, castra, villas, & quælibet alia loca, sine ulla solutione tributi, telonii, aut alio quovis solutionis onere, omnique prorsus impedimento remoto, transire, stare, morari, & redire libere posset*, sed non ut eum a Concilii Constantiensis Jurisdictione eximeret, & a canonum, legumque districtione liberum contra justitiam & evidens Religionis Catholicæ bonum præstaret, sicut patet ex tenore litterarum ejusdem Imperatoris datarum Spiræ die XVIII. Octobris anni Mccccxiv. quæ extant apud *Goldastum* in Appendice Documentorum ad commentarios de Regni Bohemiæ juribus & Privilegiis pag. 89. Porro, hunc Salvum-conductum in eum finem *Joanni Husso* indultum strictissime servavit Imperator *Sigismundus*. Nemo siquidem *Joanni Husso* in itinere vim intulit, nullus ipsi molestiam facessivit, immo, ut ipsemet Epist. III. & V. testatur, ubique humanissime susceptus est, & Constantiæ etiam benignissime habitus, antequam in fugam sese dedisset: At ubi *Joannes Hus* fugam arripuit, ut contra jus omne, contra Imperatoris jussionem, contra propria pacta, sese Concilii examini ac judicio subduceret, & ut in Bohemiam redux hæresim impune prædicare ac disseminare pergeret, tunc deprehensus in curru stramine pleno, quo ex urbe deportandus erat, captus est, in carcerem compactus, & deinde hæreseos convictus, ac juridice damnatus, cum prava dogmata nullo pacto ejurare vellet, curiæ Seculari traditus est, flammisque consumptus juxta Leges Cæsareas, quæ pœnam capitis in contumaces hæreticos decernunt. Qua in re malitiam suam aperte prodit *Guillelmus Cave*, dum ait *Joannem Hussum*, reclamante Imperatore *Sigismundo*, in fœdissimum carcerem fuisse conjectum; cum tamen historicorum Hussitarum testimoniis certissime constet, Imperatorem *Sigismundum* non solum carcerem, sed ignem *Joanni Husso* minatum fuisse, nisi palinodiam decantaret, seque Concilii Constantiensis auctoritati ac definitioni ea, qua par erat, animi demissione submitteret. Sic enim historicus Hussita, qui se omnibus interfuisse ait, in Actis, quæ scripsit, hæresiarchæ *Joannis Hus*, inducit pag. 15. Imperatorem *Sigismundum Joanni Husso* ignem comminantem, ni abjecta omni cunctatione, errores ejuraret: *Nos quidem tuis erroribus & pertinaciæ nunquam patrocinabimur. Immo, Nos hisce manibus ignem tibi parabimus potius, quam ut ea, qua hactenus, pertinacia te diutius uti patiamur. Nostrum itaque est consilium, ut ipsius Concilii Judicio stare velis*. Alter Scriptor Hussita, qui Relationi, quam descripsit, Gestorum hæresiarchæ *Joannis Hus*, hunc titulum præfigere non dubitavit: *Historia Sanctissimi Martyris Joannis Hus*, refert Folio 24. verba Imperatoris *Sigismundi* sic *Joannem Hussum* alloquentis: *Sin pergis defendere tuas opiniones, Concilium facile habebit, quod secundum Leges suas de te decernat . . . . . Ætatem habes, inquit Imperator, facile potuisti intelligere, quæ & heri & hodie ad te dixi. Nos testimoniis, quæ fide dignissima sunt, credere cogimur. Tu igitur, si sapis, accipies a Concilio pœnitentiam corde contrito, & manifestis erroribus renunciabis, & juramento promittes, te contra eos deinceps perpetuo & sentire & docere velle. Sin minus, sunt leges, secundum quas a Concilio judicaberis . . . . Posteaquam Joannes Hus abductus esset, cœpit Imperator in hanc sententiam Præfectos Concilii adhortari: Multa eaque gravissima in Joannem Hus crimina audivistis, non solum firmis testimoniis probata, verum ab ipso confessa, ex quibus singula, meo judicio, mortis supplicio digna essent. Nisi igitur recantet illa omnia, Ego censeo ut ignis supplicio afficiatur &c.* Ex his ergo duorum Scriptorum Hussitarum testimoniis, quæ *Guillelmo Cave*, aliisque hæreticis suspecta esse non possunt, cum sint ab hostibus Ecclesiæ Catholicæ, & sectæ *Joannis Hus* addictissimis desumpta, aperte evincitur, primo, *Joannem Hussum* non fuisse, reclamante Sigismundo Imperatore, in carcerem detrusum: secundo, Sigismundum Imperatorem Salvum-Conductum non dedisse *Joanni Husso*, nisi ut ab omni violentia facti tutus esset, non ut a Justitia, legumque severitate immunis, si præscriptas sibi in Salvo-Conductu conditiones violaret, si pactis ipse non staret, si nova crimina perpetraret, si hæresi obstinato animo adhæreret, si Ecclesiæ, & Concilii Constantiensis judicio parere nollet, si pacem publicam perturbaret. Porro

ro *Joannes Hus* has conditiones non servavit, sed potius novis criminibus se obstrinxit, *saepe in Hospitio suo*, ut narrat *Ulricus Reinchetal*, Civis Constantiensis in Historia Concilii Constantiensis, quam Teutonico idiomate scripsit, *celebrando Missam, accurrente ad eam Populo. Quod ubi per Episcopum Constantiensem, velut Ordinarium loci, ei tamquam excommunicato inhiberetur, ipse vero nihilominus celebraret, Episcopus vero populum Missae ejus interesse prohiberet, Hus coepit de fuga circumspectare*. Sed repertus in curru latitans, reductus, & in carcerem conjectus est, quod propter fugam, & nova, quae Constantiae commiserat crimina, Salvi-Conductus privilegio jure merito excidisset. Haec nova crimina, quae Constantiae *Joannes Hus* patraverat, praesertim ejus fugam ac mentis obstinationem, omni proculdubio ignorabant Nobiles illi Bohemi, qui Epistolas inter Hussiticas LIX. & LX. e Bohemia ad Imperatorem *Sigismundum* scripserunt, expostulantes de publica fide *Joanni Hus* Constantiae violata. Si enim haec nova crimina, quibus *Joannes Hus* pacta & conditiones Salvi-Conductus sibi ab Imperatore dati Constantiae non servavit, nota habuissent Nobiles illi Bohemi, nunquam illius Haeresiarchae patrocinium suscepissent, nec de violata Constantiae *Joanni Husso* publica fide conquesti fuissent. Quapropter, Nobiles illos Bohemos utcumque excusabiles reddit ignorantia facti. At summa vesania est, & stupenda caecitas haereticorum hujus temporis, qui licet Missam, ceu Ritum superstitiosum & idololatricum adversentur, execrentur, ac summopere detestentur, nihilosecius summis laudibus celebrant, & tanquam Martyrem venerantur *Joannem Hussum*, qui tamen ad extremam usque vitae periodum Sacris operatus est, seu Missam celebravit, ut constat non solum ex his, quae mox diximus, sed etiam ex testimonio *Plebani de Jannowitz*, Haeresiarchae *Joannis Hus* contubernalis, qui Epistola IV. inter Hussiticas, data Constantiae, Sabbato ante *Sancti Martini* Festum, haec habet: *Liberi sumus omnino in Constantia. Et Magister*, seu Joannes Hus, *quotidie Divina peragit, & in tota via peregit huc usque*.

Quod vero spectat *Hieronymum Pragensem*, Discipulum *Joannis Hus*, negari haud potest, ei datum fuisse, non ab Imperatore *Sigismundo*, sed a Concilio Constantiensi Salvum-Conductum, hac tamen clausula limitatum, *Justitia semper salva*, qua posita conditione, conqueri non potuit *Hieronymus Pragensis* de violata publica fide sibi a Concilio Constantiensi data, cum in ipsum Patres Concilii nihil egerint contra Justitiam, sed potius debitis poenis secundum formam juris animadverterint. At enim, *Hieronymus Pragensis*, postquam coram Concilio comparuisset, & Haereseos convictus illam abjurasset sessione XIX. ut probat ejus Abjurationis Formula Actis inserta, & a *Joanne Cochlaeo* relata l. 3. *Historiae Hussitarum*, in haeresim deinde relapsus coram Synodo publice congregata asseruit & professus est, *quod Sententiae damnationis Joannis Wicleffi & Joannis Hus inique consenserat, & illam sententiam approbando mentitus fuerat. Et Confessionem, Approbationem, & Professionem suas super illorum damnatione revocabat nunc & in aeternum asserens, se in libris Joannis Wicleffi, & Joannis Hus nullam unquam haeresim, vel errorem legisse*. Quamobrem, juste Sacra Synodus *eumdem Hieronymum haereticum, & in haeresim relapsum, excommunicatum, anathematizatum pronunciavit, declaravit, atque damnavit:* & saeculari tradidit potestati debitis poenis plectendum (sessione XXI.) Addo etiam, *Hieronymum Pragensem* Salvi Conductus Privilegio fuga sua excidisse, ac proinde dignum fuisse, qui in perfidiam, & in haeresim relapsum extremo supplicio, seu vivicomburio, expiaret. Sic puniri & in ordinem redigi debent Haeresiarchae, & Sectarum Principes, quos mutari aliquando, ac depositis erroribus ad mentis sanitatem serio converti, optandum quidem vehementer esset, sed vix, ac ne vix quidem, sperandum arbitror. Multos enim legimus in omnibus Saeculis surrexisse duces impietatis, & ab avita Religione populorum animos abalienasse; at, qui ad ecclesiae gremium reverterentur, vix unum, aut alterum legimus. Adeo illos occaecavit impietas cum singulari superbia conjuncta. Quod ergo Patres Concilii Constantiensis duos illos obstinatos haereticos, *Joannem Hussum*, & *Hieronymum Pragensem* flammis addici jusserint, laudabit quicumque noverit, quantum Novatores improbi, & iniquissimae causae defensores audeant, quantave mala in Ecclesiam & in Regna invehant, nec dubitabit, quin & justissimus ardor ille sit, qui horum se furoribus ac stragibus opponit, & merito ad rogum damnentur infensissimi illi pietatis hostes, quos in perniciem animarum grassari tam hostiliter aspexerit. Sed de Haeresibus, erroribus, & Controversiis, quae Saeculo Ecclesiae XV. obortae sunt, haec dicta sufficiant.

COLLOQUIUM IV.

De Conciliis tum Oecumenicis, tum Nationalibus, in quibus Saeculo XV. profligatae sunt Hereses, extincta schismata, & restaurata Ecclesia Disciplina.

M. Nihil Clerico, atque Reipublicae Christianae conducibilius esse potest notitia Conciliorum, quae Mysteria Dei magis abscondita explicant, ejus cultum summopere commendant, ac provehunt, damnant haereses, Disciplinam Ecclesiasticam instaurant, mores improbos eliminant, Clericos perficiunt, Officiique Ecclesiastici ac politici partes omnes indicant, ac decernunt. Hinc Concilia jure ac merito dicuntur validissima Ecclesiae praesidia, quibus hi, qui sensui haerent proprio, & veritatem opprimere moliuntur, morum integritatem labefactare, jura pervertere, & perfidorum quorundam hominum damnatas revocare opiniones, coercentur, iisdemque atteruntur armis quibus olim haeretici cum suis erroribus prostrati, jugulati, confossique fuerunt. Tuae igitur utilitati ut consulam, omnia Concilia, quae Saeculo XV. habita sunt, & res praecipuas in his gestas, accurate in hocce Colloquio percensebo, incipiendo a Conciliis Generalibus, dein progrediendo ad Concilia Nationalia seu Provincialia, in quibus sancita est Ecclesiae Disciplina.

D. Fuerunt Sæculo Ecclesiæ xv. celebrata multa concilia Generalia?

M. Quinque concilia Œcumenica, seu Generalia, Sæculo Ecclesiæ decimo quinto fuere indicta, videlicet Pisanum, Constantiense, Senense, Basileense, & Florentinum, quorum convocationis tempus, locum, Præsidem, Episcoporum numerum, ac res præcipuas in his gestas, nunc inquirere ac sedulo expendere debemus. In primis, ut a Generalis Concilii Pisani Historia initium sumam, certum est, istud Concilium ex toto Orbe Christiano congregatum universalem Ecclesiam repræsentasse, illudque anno millesimo quadriogentesimo nono fuisse celebratum ad Ecclesiæ unionem procurandam, compulsis Gregorio XII. & Benedicto XIII. in suis Obedientiis Pontificibus Maximis appellatis, ad cessionem Pontificatus, quam juraverant, aut canonico judicio exauctoratis, novoque, unico, & legitimo Pontifice electo, cujus supremæ authoritati universa pareret Ecclesia. Perstante in Ecclesia funesto schismate, non a Papa, sed ab utrinsque Obedientiæ Cardinalibus in unum Collegium unitis convocatum est Concilium Pisanum. Cum enim Petrus de Luna dictus Benedictus XIII. & Angelus Corarius, nuncupatus Gregorius XII. diu de supremo contenderent Pontificatu, neuterque pro pacis Ecclesiæ bono cedere vellet; quamvis uterque sua in electione promittendo, sese ad cessionem Juramento obstrinxisset, nec alia superesset dari illius schismatis extinguendi via, Cardinales utriusque Obedientiæ, tam diuturnæ moræ impatientes, a suo quisque recedentes schismatico Papa, Pisas venere, ibique tanto ut mederentur Ecclesiæ malo, eique de vero, ac indubitato providerent Capite, Generale hoc Pisanum indixerunt Concilium, & ambos de Pontificatu contendentes vocarunt, ejusdem Concilii Decretis parituros. Litteras, quas Cardinales Obedientiæ *Petri de Luna*, dicti *Benedicti decimi tertii* ad ipsum dederunt die decima quarta Julii anni 1408. & quibus ipsum ad Concilium Pisanum vocant, edidit *Lucas Dacherius*, doctissimus Benedictinus Congregationis *S. Mauri*, Tom. 6. *Spicilegii* pag. 200. Eas etiam describit Cardinal. *De Aguirre* Tom. 3. Concil. Hispaniæ pag. 631. Editæ sunt etiam in eodem *Spicilegii* Tomo pag. 205. Litteræ, quibus iidem Cardinales Obedientiæ *Benedicti decimi tertii* convocant omnes Prælatos, & alios de sua Obedientia ad idem Concilium Pisanum. In eodem denique Spicilegii Tom. pag. 215. editæ sunt Litteræ Cardinalium *Angeli Corarii*, nuncupati *Gregorii* XII. quibus Obedientiæ suæ Prælatos, aliosque ad idem Concilium vocant, & in his rationes, ob quas Concilium Œcumenicum celebrare necessarium visum est, luculenter ac perspicue exponunt, & gravissimis, invictissimisque momentis probant, illud a Cardinalibus, utroque æmulo de Papatu contendente invito, convocari, ac celebrari posse in tam deplorando Ecclesiæ statu, cui non aliter, quam per celebrationem Concilii Generalis, præsentissimum remedium afferri poterat. *Odoricus Raynaldus* ad annum 1408. Num. 33. exhibet Litteras, quas Cardinales Obedientiæ *Gregorii* XII. ad ipsum dederunt, eum adhortantes, ut ad Concilium Pisis celebrandum accederet, pacem Ecclesiæ redditurus, cessione, quam juraverat & voverat. Verum hisce Litteris *Angelus Corarius*, dictus *Gregorius* XII. nec ad cedendum Pontificatui, nec ad Concilium Pisanum præsentia sua cohonestandum ullo pacto adduci potuit. *Petrus* vero *de Luna*, nuncupatus *Benedictus* XIII. Litteris, quas ejus Cardinales ad eum die 24. Septembris anni 1408. dederunt, Tom. 6. Spicilegii pag. 225. editas, quibus eum obsecrabant atque obtestabantur, ut ad Pisanum Concilium accederet, subdole respondit per Litteras, a Cardin. de *Aguirre* Tom. 3. Concil. Hispaniæ pag. 604. descriptas, se Concilium Generale Perpinianum convocasse, ibi de mediis ad unionem Ecclesiæ promovendam utilibus deliberaturum: ad illud itaque accederent suas rationes declaraturi. Hæc *Petri de Luna*, dicti *Benedicti* XIII. Responsio data die 16. Novembris inserta est in sæpe laudato Tom. 6. Spicilegii pag. 232. Post has ab utroque Cardinalium Collegio scriptas Epistolas, & missos ad Principes Christianos in Gallias, Angliam, & Germaniam Legatos, qui eos ad favendum Concilio Pisis indicto hortarentur, utque Ditionum suarum Præsules ad illud accedere permitterent, Oratoresque destinarent; inchoatum est Concilium Pisanum die 25. Martii an. 1409. cui præfuit Cardinalis Pictaviensis, utriusque Collegii Decanus. Adfuerunt XXII. Cardinales, quatuor Patriarchæ, scilicet Alexandrinus, Antiochenus, Hierosolymitanus, & Gradensis, Archiepiscopi duodecim per se ipsos, & totidem per Procuratores, Octoginta Episcopi, & duo supra centum aliorum Procuratores, cum innumeris aliis Monasteriorum Præpositis, Abbatibus, trecentis & amplius in Theologia, & Jure Canonico Doctoribus, nec non Academiarum Parisiensis, Tolosanæ, Aurelianensis, Andegavensis, Monspeliensis, Bononiensis, Florentinæ, Cracoviensis, Viennensis, Pragensis, Coloniensis, & Cantabrigensis Deputatis, variisque Regum, Principumque Legatis. Præmissis omnibus initio Conciliorum servandis, habitum est Concilium Pisanum, quod XXIII. Sessionibus fuit absolutum. Non permittit nostrorum Colloquiorum brevitas, ut omnia, quæ in singulis Sessionibus gesta sunt, minutatim prosequamur, quapropter potiora seligere sufficier, reliqua vero in ipsis Actis, si tibi aliquando per otium liceat, legere poteris. Sessione prima electi sunt Concilii Officiarii & Procuratores, qui universalis Ecclesiæ nomine contra duos de Pontificatu contendentes *Benedictum* XIII. & *Gregorium* XII. agerent, hisque postulantibus, post triplicem citationem *Benedicti*, & *Gregorii* de Summo Pontificatu contendentium, prima, secunda, & tertia Sessione ad Valvas Ecclesiæ factam, tertia tandem Sessione contumaces, quod non comparerent, declarati sunt his verbis: *Sancta Synodus Dominum Petrum de Luna, Benedictum XIII. nominatum, Dominum Angelum Corario, Gregorium XII. nuncupatum, de Papatu contendentes, & quantum in eis est, Ecclesiam Dei notorie in schismate, tenentes, legitime requisitos* vo-

vocatos, & provocatos in causa schismatis & Fidei ad hoc præsens sanctum & Generale Concilium, & omnia in eo agenda non venientes, seu legitime non comparentes per se vel per alios, nec termino statuto satisfacientes, licet expectatos post terminum per duas Sessiones, reputat, decernit, & declarat in causa schismatis & Fidei contumaces; & ordinat in eorum contumaciam ad ulteriora debere procedi & procedendum fore. In quarta Sessione Rigensis Archiepiscopus, Wormatiensis Episcopus, & Electus Verdensis, a *Roberto* Bavariæ Duce in Romanorum Regem electo missi, ad *Gregorii* XII. partes propugnandas, viginti quatuor proposuerunt difficultates adversus ea, quæ contra *Gregorium* XII. a Cardinalibus gesta erant. Quæ difficultates, seu quæstiones leguntur in Actis hujus Concilii Pisani ex Codice Gemmeticensi primum editis Tomo 6. *Spicilegii*, & deinde in Labbeana Conciliorum Editione, cum Responsionibus a *Petro de Ancharano* Doctore Bononiensi editis, ab eoque in eadem Synodo Pisana electis Sessione septima. In sequentibus Sessionibus, sexta, septima, & octava deputati sunt a singulis Nationibus Commissatii, qui testes audirent, & Instrumenta examinarent utriusque de Pontificatu contendentis, causam spectantia, quamvis id necesse non esset ob Factorum evidentiam. Sessione IX. pronuntiavit & decrevit Synodus, ex justis & rationabilibus causis a *Petro de Luna*, dicto *Benedicto* XIII. & *Angelo Corario*, nuncupato *Gregorio* XII. obstinatis animis de Papatu contendentibus, & ab ipsorum obedientia licitum fuisse desciscere libere & impune, ex quo omnibus innotuit, eos non habere, vel non habuisse unquam veram, ac sinceram voluntatem tollendi schisma, & uniendi Ecclesiam per viam juratam, & ab Ecclesia electam. Sessionibus X. XI. & XII. publice lecti sunt contra duos æmulos de Pontificatu contendentes triginta septem Articuli, & per testes idoneos probati, atque a Synodo notorii & manifesto Schismatici declarati. In Sessione XIII. Magister *Petrus Plaoult*, Sacræ Facultatis Parisiensis Doctor, postea Silvanectensis Episcopus, & Sorbonæ Provisor, declaravit ex ejusdem Academiæ Parisiensis sententia, ambos de Pontificatu contendentes censendos esse schismaticos, & Hæreticos pertinaces, & ab Ecclesia præcisos & abjectos, & quantum opus esset, præcidendos, & abjiciendos. Sectione XV. lata ac promulgata est definitiva Sententia, qua *Petrus de Luna*, seu *Benedictus* XIII. & *Angelus de Corario*, seu *Gregorius* XII. fuerunt declarati notorii schismatici, seu diuturni Schismatis nutritores, defensores, approbatores, fautores, pertinaces, necnon Hæretici, & a fide devii, atque secundum Sanctos Canones a Papali dignitate amoti, & omnes fideles ab Obedientia eorum absoluti, ac tandem omnes Processus, Sententiæ ac Censuræ ab eorum alterutro prolatæ, tanquam irritæ, invalidæ & plane nullæ & inanes rejectæ sunt. Vide tenorem illius sententiæ definitivæ a Concilio Generali Pisano prolatæ contra *Petrum de Luna*, & *Angelum Corarium*, contendentes de Papatu apud Card. *de Aguirre* Tomo III. Concil. Hispaniæ pag. 643. Sessione XVI. Cardinales in verbo veritatis promiserunt, quod si quis ipsorum in Summum Pontificem eligeretur, præsens Concilium Generale Pisanum continuaret, nec illud dissolveret, aut dissolvi permitteret. Si vero contingeret, ut aliquis Cardinalium absentium ad Summum Pontificatum assumeretur, procurarent ut eadem promissione se se obstringeret, antequam ejus electio publicaretur. Sessione XVII. Synodus, ad promovendam electionem Summi Pontificis concessit Cardinalibus utriusque Obedientiæ jus suffragii, etsi dubium moveri posset, quinam essent legitimi Cardinales. Sessione XVIII. Cardinales numero XXIV. Conclave sunt ingressi, & unanimi consensu in Summum Pontificem elegerunt *Petrum Philargi*, seu *De Candia* nuncupatum, Tituli SS. duodecim Apostolorum, Presbyterum Cardinalem, Ordinis FF. Minorum, qui in Pontificatu dictus est *Alexander V.* Decreto electionis promulgato, Pontifex concionem habuit, hoc sumpto Themate: *Erit unum Ovile & unus Pastor*; Dominica vero sequente, quæ incidit in diem VII. Julii, solemni ritu Pontifex Romanus inauguratus est. Sequentibus Sessionibus præfuit *Alexander V.* Pontifex Maximus, qui, ut conscientiarum saluti consuleret, omnes Censuras & Sententias tempore schismatis hinc inde latas, irritas declaravit, omnesque his Censuris ac Sententiis irretitos ad cautelam absolvit. Omnes etiam & singulas dispensationes factas per duos æmulos de Summo Pontificatu contendentes, vel eorum alterum, seu eorum Prædecessores super Matrimoniis & aliis casibus, forum conscientiæ spectantibus, eorum durante Obedientia, ratas habuit & confirmavit Sessione XX. *Alexander V.* Pontifex Maximus, omnes Cardinalium Processus & Sententias a die tertia mensis Maii anni MCCCCVIII. confirmavit, duas Cardinalium factiones in unum Collegium restituit, Privilegia quædam iis, qui Synodo intererant, concessit, & opus reformationis morum in se suscepit. Denique Sessionibus XXI. XXII. & XXIII. omnes Electiones, Collationes, Institutiones, Promotiones, Consecrationes, & Ordinationes, durante schismate, factas, modo alias Canonicæ essent, ratas habuit *Alexander V.* Legibus etiam agendum decrevit contra obedientes & pertinaciter adhærentes *Petro de Luna*, dicto *Benedicto XIII.* & *Angelo Corario*, nuncupato *Gregorio* XII. ceu contra fautores Hæreticæ pravitatis. Synodum alteram Oecumenicam intra triennium celebrandam indixit, Provincialia tamen Concilia super negotio morum reformationis velut in antecessum ubique congregari debere ordinavit. Omnibus, qui Concilio interfuerant, ejusque Decretis adhærebant, Indulgentiam Plenariam concessit, infra duos menses, & in articulo mortis applicandam. Postremo, statuit idem Summus Pontifex mittendos esse Nuntios ad Reges & Principes ad promulgationem hujus Concilii Pisani, & executionem Decretorum ipsius ubique terrarum promovendam. Hæc sunt in summa, quæ sancita

sunt

sunt in Concilii Pisani Sessionibus, de quarum tamen numero non certo constat. In Actis siquidem illius Concilii Pisani, quæ habentur in Biniana Collectione, quam nos secuti sumus, viginti tres referuntur Concilii Pisani Sessiones, sed in Actis ejusdem Concilii editis a D. *Luca Dacherio* Tomo VI. *Spicilegii* numerantur duntaxat Sessiones XXI. Nonnulli Scriptores, quos inter censentur *Sanctus Antoninus* Tertia parte Chronicorum Tit. XXII. cap. V: parag. II. & Cardinalis *Cajetanus* Tractatu II. *de Auctoritate Papæ & Concilii*, Pisanam Synodum ut legitimam, & Œcumenicam non agnoverunt. Verum, adversus paucos illos Scriptores triplici momento invicte probari potest, Concilium Pisanum, seu legitimum, & Œcumenicum, a Romana & universali Ecclesia habitum, receptum & approbatum fuisse. Primo, certissime constat, Romanam, & Universalem Ecclesiam in Concilio Constantiensi congregatam *Alexandrum V.* & *Joannem XXIII.* tanquam veros ac legitimos Pontifices agnovisse, cum illud Concilium fuerit auctoritate *Joannis XXIII.* convocatum. Porro, *Alexander Quintus* & *Joannes XXIII.* veri Pontifices non fuissent, nisi *Gregorius XII.* & *Benedictus XIII.* adhuc tum temporis superstites, legitime depositi fuissent; nec profecto legitime essent depositi, nisi Pisanum Concilium legitimum & Generale fuisset. Secundo, in dubium revocari non potest, quin Romana & universalis Ecclesia *Alexandrum Quintum* in Concilio Pisano electum, tanquam verum & legitimum Pontificem Romanum agnoverit, & veneratа sit. Hic autem Summus Pontifex Concilium Pisanum tanquam legitimum & Œcumenicum bis approbavit & confirmavit, primo in fine ipsius Concilii Pisani, ut in Actis hujus Concilii a *Luca Dacherio* Tomo VI. *Spicilegii*, deinde in Labbeana Conciliorum Collectione legitur. Denuo idem Concilium Pisanum confirmavit Summus ille Pontifex post ejus celebrationem singulari Diplomate dato Bononiæ XI. Kalendas Februarii an. MCCCCIX. quod legere est apud *Odoricum Raynaldum* ad hunc annum Numer. VII. Fuit ergo legitimum & Œcumenicum Concilium Pisanum. Postremo, si Concilium Pisanum, in quo *Alexander V.* Pontifex Maximus electus est, non fuisset legitimum & Generale, sed ab Ecclesia esset reprobatum, omni procul dubio *Rodericus Borgia*, natione Hispanus, qui die XI. Augusti anni MCCCCXCII. ad Summum Pontificatum provectus est, non se *Alexandrum Sextum*, sed *Quintum* appellasset, cum electio *Alexandri V.* non potuisset esse legitima, si semel Concilium Pisanum, non fuisset Œcumenicum, sed potius ab Ecclesia reprobatum. Cum igitur *Rodericus Borgia*, Pontifex factus, se *Alexandrum Sextum* appellaverit, eumque ut verum Pontificem Romanum coluerit universalis Ecclesia, argumento est, tam *Alexandrum Sextum*, quam Romanam & universalem Ecclesiam, agnovisse, recepisse & approbasse Concilium Pisanum, in quo facta fuerat *Alexandri V.* electio, tanquam verum, legitimum, & Œcumenicum Concilium, cujus auctoritati refragari nulli fideli licitum est.

D. Concilium Pisanum fuisse legitimum & Œcumenicum Concilium invictis quidem rationibus probasti: Optarem tamen, ut adduceres & eadem opera confutares momenta, quibus permoti *Sanctus Antoninus*, & Cardinalis *Cajetanus* in contrariam abierunt sententiam.

M. Duplici potissimum de causa S. *Antoninus*, & Cardinalis *Cajetanus* Pisanam Synodum ut legitimam & Œcumenicam non agnoverunt. Prima est, quod Pisanum Concilium a nullo Summo Pontifice fuerit convocatum. Altera, quod per Pisanum Concilium non fuerit extinctum schisma, sed potius novum susceperit incrementum, cum ab electione *Alexandri V.* facta in Concilio Pisano usque ad Constantiense Concilium tres fuerint Pontifices, seu *Alexander V. Benedictus XIII.* & *Gregorius XII.* Concilium etiam Constantiense admisit Pontificatus cessionem, quam fecit *Gregorius XII.* quem proinde Patres Concilii Constantienses judicarunt, non fuisse in Concilio Pisano legitima auctoritate depositum. His duobus momentis addunt nonnulli, Synodum Pisanam ab universa Ecclesia susceptam, ac probatam non fuisse, quia Regna & Provinciæ, quæ *Benedictum XIII.* & *Gregorium decimum secundum* tanquam veros ac legitimos Pontifices agnoscebant, ei non adhæserunt. Verum, hæc momenta nullius ponderis sunt, ac nullo negotio dilui possunt. Nam primo, licet in confessu apud omnes esse debeat, Concilia Generalia Summi Pontificis auctoritate convocari debere, cum verus est, legitimus ac certus Pontifex; negari tamen haud potest, quin in casu schismatis, quando videlicet duo de Pontificatu contendunt, & nulla alia via ad extinguendum schisma suppetit, possit Ecclesia in Concilio Generali adunata cogere Pontifices tunc contendentes, & pervicacia sua schisma foventes, ad renunciandum Pontificatui, & si recusent, sicuti recusarunt *Benedictus XIII.* & *Gregorius XII.* tempore Concilii Pisani pacem & unitatem Ecclesiæ dare per viam mutuæ cessionis ab ipsis alias approbatæ, & juramento inviolabiliter firmatæ; jus tunc temporis habeat Ecclesia in Concilio Generali congregata illos, ut Schismatis fautores, exauctorandi, sicut postea factum est in Concilio Constantiensi, in quo *Joannes XXIII. Benedictus XIII.* & *Gregorius XII.* de Summo Pontificatu contendentes depositi fuerunt, & electus *Martinus V.* quem ut verum ac legitimum Pontificem universa agnovit & coluit Ecclesia. Sane si Ecclesia ac casu Schismatis jus non haberet, agendi in Conciliis Generalibus contra eos, qui pro Pontificibus se gerunt, seu de Pontificatu contendunt, & juratam cessionem exequi nolunt, sicut revera tempore Concilii Pisani noluerunt *Benedictus XIII.* & *Gregorius XII.* qui sua collusione, ambitione & pertinacia Schisma fovebant, si inquam, Ecclesia in casu Schismatis id juris non haberet, Christus Ecclesiæ suæ non satis prospexisse videretur, cum nullum in hoc casu adversus Schisma ei remedium reliquisset. Cum igitur

tur duo æmuli de Pontificatu contendentes *Benedictus* XIII. & *Gregorius XII.* sæpius rogati & interpellati fuerint, ut Ecclesiæ necessitati, quæ extrema id temporis erat, consulerent, Schisma per viam cessionis, quam promiserant & juraverant, penitus abolerent, nec tamen ipsi, ambitione abrepti, Pontificatui renunciare, nec convocationi Synodi Œcumenicæ ullo pacto acquiescere vellent, jure merito Ecclesia se ipsam in Concilio Generali Pisano congregavit, ut sibi de certo, & indubitato capite provideret, & *Petrum de Luna*, dictum *Benedictum* XIII. & *Angelum Corarium*, nuncupatum *Gregorium* XII. qui Schisma pervicacia sua fovebant, exauctoraret. Verum quidem est, *Angeli Corarii*, dicti *Gregorii* XII. Pontificatus cessionem fuisse in Concilio Constantiensi admissam, non quod Patres illius Concilii existimarent, ejus exauctorationem in Concilio Pisano non esse legitime factam, sed quia, ad majus unionis & pacis Ecclesiasticæ robur ac firmamentum, consultius esse duxerunt, id tantilati soliti *Angelo Corario*, dicto *Gregorio* XII. dandum esse, ne intempestiva juris discussione iterum perturbaretur Ecclesiæ pax, aut ejus retardaretur unio. Sic Patres ejusdem Concilii Constantiensis eadem œconomia permiserunt, ut idem *Angelus Corarius*, dictus *Gregorius* XII. per suum Legatum *Joannem Dominicum Ragusinum* Cardinalem Sessione 14. convocaret auctoritate sua Concilium Constantiense, non quod ea convocatione opus haberet ea Synodus Constantiensis, ut legitima & vere Œcumenica esset (cum jam prædicta Synodus fuisset a *Joanne* XXIII. Pontifice Maximo convocata, jamque quatuordecim Sessiones fuissent celebratæ) sed quod ad promptius & facilius procurandam Ecclesiæ pacem, id necessarium esse putarint Patres Concilii Constantiensis. Eadem œconomia usi sunt Patres Concilii Constantiensis erga *Ægidium Sancti Munionis*, quem, post mortem *Petri de Luna* Pseudo Pontificis, dicti *Benedicti* XIII. duo reliqui Schismaticæ illius partis Cardinales in Antipapam elegerant, nuncupatum *Clementem Octavum*. Nam quamvis hunc Antipapam esse certissime constaret, ejus tamen cessionem, & spontaneam abdicationem admiserunt Patres Concilii Constantiensis, permiseruntque, ut ejus umbratici Cardinales *Martinum Quintum*, ab Ecclesia universa legitimum Pontificem agnitum, eligerent, ut hoc pacto omnes Schismatis reliquiæ penitus abolerentur. Alterum momentum, quo probatur Concilium Pisanum legitimum & Œcumenicum non fuisse, eo quod Schisma non sustulerit, sed potius auxerit, nullius plane momenti ac roboris esse debet, quia Concilium Pisanum Schisma sustulit, quantum in se erat, exauctoratis videlicet Schismaticis Pseudo-Pontificibus, & legitimo Pontifice electo, quamvis utriusque de Papatu contendentis, & Ecclesiæ judicio acquiescere nolentis pertinacia Schisma continuatum sit usque ad Concilium Constantiense. Quapropter, sicut alia Concilia ad profligandas Hæreses, vel ad extinguendum Schisma Græcorum congregata, tanquam legitima & vere Œcumenica recipiuntur in Ecclesia Catholica, licet post eorum celebrationem grassatæ sint adhuc Hæreses, nec sublatum Schisma Græcorum; ita pari utrobique ratione Pisanam Synodum, seu legitimam & Œcumenicam recipere, venerari, ac prædicare debemus, etsi Schisma non extinxerit, cum ad illud extinguendum fecerit quidquid jure poterat & debebat. Ultimum momentum, quo negatur Synodum Pisanam esse legitimam & Œcumenicam, quia Regna & Provinciæ, quæ *Benedictum* XIII. & *Gregorium* XII. ceu veros Pontifices agnoscebant, Synodo Pisanæ non adhæserunt, sed potius eam reprobarunt, hoc, inquam, momentum infirmum omnino ac invalidum est, quia Partes *Petri de Luna*, seu *Benedicti* XIII. & *Angeli Corarii*, sive *Gregorii* XII. minimam nominis Christiani portionem ab Ecclesiæ universæ corpore divisam, & ab unico vero & legitimo Pontifice Romano, nimirum *Alexandro Quinto* & ab ejus Successore *Joanne Vigesimo tertio* distractam, atque Schismaticis & Pseudo-Pontificibus adhærentem constituebant. Pisana vero Synodus universam repræsentabat Ecclesiam & vero ac legitimo Pontifici seu *Alexandro V.* adhærebat. Quo fit, ut sicut in aliis Schismatibus, *Novatiani*, exempli gratia, contra *S. Cornelium* Papam, *Ursicini* contra *S. Damasum*, *Laurentii* contra *Symmachum*, *Petri Leonis* contra *Innocentium* II. *Octaviani* adversus *Alexandrinum* III. *&c.* hi qui stabant a partibus Antipapæ, non impediebant, quominus universa Ecclesia verum, & legitimum Pontificem agnoscere & colere censeretur; ita similiter illi, qui post Pisanam Synodum Schismaticis & Pseudo-Pontificibus *Benedicto* XIII. & *Gregorio* XII. adhæserunt, impedire non potuerunt, quin Ecclesia Concilium Pisanum, tanquam Œcumenicum, suscepisse, & *Alexandrum V.* in eo electum, ceu verum Pontificem Romanum, colere diceretur. Ex dictis itaque patet, negari haud posse legitimam & Œcumenicam esse Synodum Pisanam, in qua duo Cardinalium utriusque Obedientiæ, videlicet *Benedicti* XIII. & *Gregorii* XII. Collegia, post juramenta in Conclavi facta de omni opera ac diligentia ad extirpationem Schismatis conferenda, in unum Collegium ad unionem Ecclesiæ promovenda convenerunt, jureque suffragii in electione *Alexandri V.* veri ac legitimi Romani Pontificis in eadem Synodo facta potiti sunt.

D. Cum funestum istud Ecclesiæ Occidentalis Schisma in Concilio Generali Pisano non fuerit extinctum, sed potius, ut mox insinuasti, post illius celebrationem adauctum, & usque ad Concilium Constantiense prorogatum sit: expedit modo, ut de Concilio Constantiensi, in quo hoc Schisma tandem abolitum est, disseramus, & inquiramus in primis, a quo, & quandonam fuerit convocatum? Secundo, quid in eo pro extinctione Schismatis actum sit? Tertio, quid pro asserenda contra Hæreses Catholica Fide definitum? Postremo, quid pro restauranda Ecclesiæ Disciplina decretum ac statutum sit?

M. Depositi in Concilio Generali Pisano duo de Papatu contendentes *Petrus de Luna*, dictus *Be-*

Benedictus XIII. & *Angelus Corarius*, nuncupatus *Gregorius XII.* auctoritati Concilii non paruerant, sed adhuc pro Summis Pontificibus se gesserunt. Magna Hispaniæ pars *Petrum de Luna*, seu *Benedictum XIII.* tanquam verum & legitimum Pontificem colebat; aliquæ vero Italiæ Civitates *Angelo Corario*, seu *Gregorio XII.* ceu vero & legitimo Pontifici adhærebant errore facti, quod putarent, Synodum Pisanam Œcumenicam non esse, ac subinde *Petrum de Luna*, seu *Benedictum XIII.* & *Angelum Corarium*, sive *Gregorium XII.* jure in ea non fuisse depositos, nec in eorum locum legitime in Summum Pontificem electum fuisse *Alexandrum V.* Gliscente itaque magis quam antehac Schismate, & intra annum e vivis erepto *Alexandro V.* unico ac vero Pontifice, suffectus est in ejus locum *Joannes XXIII.* qui ubi primum Pontificiam Cathedram conscendit, de restituenda Ecclesiæ unitate, & de extinguendo Schismate, quod jam pridem inconsutilem Christi tunicam, idest, Ecclesiam, dilacerabat, solicitus, Concilium Generale anno MCDXIV. Constantiæ celebrandum indixit. Est autem Constantia perampla civitas Imperii, quam Rhenus interfluit, quamque amœnus Constantiæ Lacus, dictus olim *Acronius*, alluit. Huic Concilio Generali Constantiensi interfuere Patres fere mille, quos inter fuerunt trecenti Episcopi, Patriarchæ quatuor, cum ipso Imperatore *Sigismundo*, qui ad comprimendum Schisma maximo pietatis & religionis studio incensus, non solum Legatos circumquaque ad Principes & Respublicas misit, sed ipsemet Galliam, Hispaniam, Angliam, Germaniam, & Italiam longis & molestis itineribus peragravit, neque prius acquievit, quam suis consiliis, & continuis adhortationibus *Joannem* XXIII. ad indicendum apud Constantiam Concilium Generale adduxisset.

D. Præfuit itaque *Joannes XXIII.* huic Concilio Generali Constantiensi, quod fuerat ab ipso convocatum?

M. Initio Concilii Generalis Constantiensis, seu duabus prioribus Sessionibus, præfuit ut legitimus Pontifex *Joannes XXIII.* Sed post ejus e Concilio recessum, tertiæ præfuit Sessioni *Petrus de Alliaco* Cardinalis Cameracensis, quartæ vero Sessioni præfuit *Jordanus* Episcopus Albanensis, Cardinalis *de Ursinis*; Cæteris Sessionibus usque ad *Martini V.* electionem eodem in Concilio Constantiensi factam, præfuit *Joannes* Episcopus Ostiensis, Cardinalis Vivariensis; denique, quatuor ultimis Sessionibus præfuit recens electus Pontifex Maximus *Martinus Quintus*. Sed ut magis perspectam habere possis causam, ob quam *Joannes XXIII.* duabus tantum prioribus Concilii Constantiensis Sessionibus præfuerit, necesse est, ut hic breviter exponam ea, quæ gessit *Joannes XXIII.* in his duabus prioribus, quibus præfuit, Concilii Constantiensis Sessionibus; dein, describam omnia, quæ spectant ejusdem *Joannis* XXIII. a Concilio Constantiensi fugam, illius depositionem in eodem Concilio factam, ac tandem electionem *Martini Quinti*, quem ut verum, unicum, ac legitimum Pontificem universa agnovit, suscepitque Ecclesia Catholica. Et primo quidem, *Joannes XXIII.* præfuit Sessioni primæ Concilii Constantiensis, quæ die XVI. mensis Novembris Anni MCDXIV. habita est, & in ea Sermonem ad Patres habuit, quo illos adhortatus est, ut ad procurandam Ecclesiæ pacem omnem darent operam, suasque omnes curas ac cogitationes conferrent. Postea, in eadem Sessione lectum est a *Francisco* Cardinali Florentino Diploma convocationis Concilii Constantiensis, ac tandem ejusdem Concilii Ministri & Officiales, præsertim Notarii ex qualibet Natione sunt electi, Italica, nimirum, Gallica, Germanica, & Anglicana, ad quas postea Hispanica Natio quinta, relicto *Petro de Luna*, dicto *Benedicto XIII.* accessit. In Secunda Concilii Constantiensis sessione, cui præfuit etiam *Joannes XXIII.* habita prima mensis Martii anni MCDXV. Antiochenus Patriarcha rogavit totius Concilii nomine *Joannem* XXIII. ut pro Ecclesiæ pacis bono Pontificatui cederet, si alii ejus æmuli, videlicet *Benedictus XIII.* & *Gregorius* XII. Pontificatum similiter abdicarent, vel quoties ejus cessione Ecclesiæ unio procurari posset; quod non solum se præstiturum ultro promisit *Joannes* XXIII. sed etiam solemne juramentum ac votum ea de re die II. mensis Martii ejusdem anni MCDXV. edidit coram Synodo, dumque legeret hæc verba in Schedula *Spondeo, promitto, voveo, & juro Deo*, flexit genua versus Altare, ponendo manus ad pectus, & addidit hæc verba: *Et ita promitto observare*. Quæ cum audisset *Sigismundus* Imperator, qui præsens Concilio aderat, confestim *Joanni XXIII.* gratias egit, & deposita corona, flexisque genibus, pedes ejus osculatus est. Idem post *Sigismundum* Imperatorem nomine Concilii præstitit Antiochenus Patriarcha, ac demum confectum est ea de re Diploma Pontificium, quod exhibent Acta Concilii Constantiensis in MS. Codice Regalis Abbatiæ *Sancti Victoris* Parisiensis, & Monachus Sandionysianus in Historia *Caroli* VI. Galliarum Regis. Promissis haud stetit *Joannes Vigesimus Tertius*; quippe qui, cum a Concilio, & a *Sigismundo* Imperatore urgeretur ad constituendum pro cessionis executione Procuratorem, videretque evanuisse omnino illam spem, qua sibi blandiebatur fore ut, duobus ejus æmulis *Benedicto decimo tertio* & *Gregorio decimo secundo* in Concilio dejectis, solus ipse Summus ac legitimus Pontifex declararetur, ut rebus suis consuleret, & ab omni vi securus esse posset, e Concilio furtim se subripuit, abiit, excessit, evasit, erupit, & dissimulato habitu, opera *Friderici* Ducis Austriæ, quicum rem occulte communicaverat, Scaffusam, Oppidum ejusdem *Friderici* ab Urbe Constantiensi quatuor milliaribus disjunctum, aufugit, ne Pontificatu, juxta promissa, se abdicare cogeretur, ibique Litteras ad Principes dedit, quibus suum a Concilio recessum excusavit, moxque in Castrum *Louffemberg* Diœcesis Basileensis, ac paucis post diebus *Friburgum*, ditionis *Friderici* Ducis Austriæ, sese recepit, ut inde evolaret ad *Joannem* Ducem Burgundiæ, hominem, ut in superioribus

bus colloquiis observavimus, natum non solum in Galliarum Regni, sed etiam in universæ Ecclesiæ perniciem. Huic conspirationi adversus Concilium Constantiense, initæ inter *Joannem vigesimum tertium*, *Fridericum* Ducem Austriæ, & *Joannem* Burgundiæ Ducem, se constanti animo opposuit *Sigismundus* Imperator, quem Deus Optimus Maximus in his angustiis, quibus undique premebatur Ecclesia, suscitasse videtur, & cujus si defuisset indefessus labor, omnia procul dubio in irritum corruissent, ipsumque Concilium Constantiense in ventos abiisset. *Sigismundus* itaque Imperator *Fridericum* Austriæ Ducem *Joannis* XXIII. receptatorem armis aggressus est, eumque subactis illius oppidis, ac deletis copiis, tam strenue oppugnavit, ut tandem eum adegerit sub litteris commeatus & securitatis ad proficiscendum Constantiam, ibique suppliciter veniam petendam. Venit ergo *Fridericus* Dux Austriæ cum Duce Bavariæ, & Burgravio Nuremburgensi, seque & omnia sua *Sigismundi* Imperatoris potestati permisit, & ab eo veniam obtinuit, pollicitus cum jurejurando *Joannem vigesimum tertium* reducere, dummodo utrique de vita, bonis, & libertate post adimpletas pacis conditiones cautum esset. Interea temporis *Fridericus* obses Constantiæ remansit, *Joannes* vero *vigesimus tertius* Friburgi Oppido Austriaco custodiebatur, ne fuga elaberetur, & postea ad Oppidum Cellæ duobus duntaxat milliaribus a Civitate Constantiensi distans ductus est, ibique diligentissime custoditus. Inquisitores in *Joannem vigesimum tertium* Sessione IX. Concilii Constantiensis fuerunt nominati, & quinquaginta quatuor Articuli adversus ipsum Sessione X. objecti ac probati, qui in Sessione XI. cum lecti fuissent, ipsique *Joanni vigesimo tertio*, ut ad illos responderet, communicati essent, hoc Responsum *Joannes vigesimus tertius* pacis Ecclesiæ promovendæ studiosissimus, dedit: *Volo quod Concilium sit defensio mea, quod scio errare non posse, nec alia defensione quacumque uti volo*. Cumque ad audiendam Sententiam dies ipsi crastina diceretur, respondit. *Summe mihi placet Sententia ipsa, quam cum omni reverentia, etiam cum bireti mei depositione recipiam, eamque, (quantum in me fuerit) confirmabo*. Tandem Sessione decima secunda ejusdem Concilii Constantiensis lata est in *Joannem vigesimum tertium* depositionis Sententia, propter ipsius clandestinum, & scandalosum, noctu, habituque indecenti e Concilio recessum, pacis & unionis Ecclesiæ turbativum, Schismatis inveterati nutritivum, a voto, promissione & juramento per ipsum *Joannem* XXIII. Deo & Ecclesiæ præstito deviativum: decretumque est insuper, ne *Balthasar Cossa*, nuper *Joannes Papa* XXIII. vel *Angelus de Corario*, seu *Gregorius* XII. vel *Petrus de Luna*, sive *Benedictus* XIII. *in suis Obedientiis sic nominati*, in Pontifices iterum eligerentur, quod si fieret, totum irritum esset & inane. *Hæc depositionis Sententia uno omnium Concilii Patrum consensu approbata*, inquit *Spondanus* ad annum millesimum quadringentesimum decimum quintum num. 37. *cum fuisset ad Joannem* XXIII. *perlata, eamdem ipse quoque Cellæ ultima Maji instrumento publico ratam habuit se numquam contra eam quidquam acturum; pureque, simpliciter ac libere Papatui cessit ac renunciavit, depositis omnibus ornamentis Papalibus*. *Quæ omnia Actis editis continentur*. Exemplum *Balthasaris Cossæ*, dicti *Joannis* XXIII. paulo post sequutus est *Angelus de Corario*, nuncupatus *Gregorius* XII. quippe qui Sessione XIV. Concilii Constantiensis renunciavit, cessitque Pontificatui per Procuratorem suum *Carolum de Malatestis*, Arimini Principem, quam cessionem ratam habuit Concilium, & cantato hymno *Te Deum laudamus* &c. gratiarum actionem Deo solemniter rependit. Suæ abdicationi biennio supervixit *Angelus de Corario*, dictus antea *Gregorius* XII. & paulo ante *Martini V.* Pontificis Maximi electionem e vivis excessit, non quidem Arimini, ut ait *S. Antoninus*, sed Recanati anno MCCCCXVII. ut videre est in ejus Epitaphio apud *Onuphrium* in Additionibus ad *Platinam*. In eadem Sessione XIV. ediderunt Patres Constantienses Decretum de requirendo *Petro de Luna*, dicto *Benedicto* XIII. qui solus contendentium Pontificum post *Joannis* XXIII. & *Gregorii* XII. abdicationem supererat, ut eamdem cessionem a se toties juramento promissam intra decem dies exequeretur: quod ni præstaret, eum ex tunc declararunt Patres Constantienses fuisse, & esse Schismaticum incorrigibilem, & pertinacem, Hæreticum, omnique honore & dignitate abjectum & privatum. Ad hanc cessionem a *Petro de Luna*, seu *Benedicto* XIII. facilius obtinendam (sine qua *Joannes Gersonius*, Academiæ Parisiensis Cancellarius, ex Psalm. LXXI. lepide in Concilio dicere consueverat, non futuram Ecclesiæ pacem *donec auferretur Luna*) Imperator *Sigismundus*, post acceptam a Concilio Constantiensi benedictionem, profectus est *Niciam*, Urbem Gallo-Provinciæ colloquio destinatam, ad quod *Ferdinandus* Rex Aragoniæ una cum *Petro de Luna* ea de causa convenire debebant. Sed cum *Ferdinandus* ob ægritudinem, qua conflictabatur, huic profectioni accingere haud posset, ad moliendum id obstaculum *Sigismundus* Imperator Perpinianum se contulit, ibique cum *Ferdinando* Aragoniæ Rege, & cum *Petro de Luna* de perficiendo Sanctissimo Ecclesiæ unionis suscepto negotio longos sermones habuit. Principio quidem *Petrus de Luna* protestatus est, nihil sibi æque in votis esse & unquam fuisse, ac illam desideratissimam Ecclesiæ unionem. Sed aliud in fronte, aliud in corde gerebat vafetrimus ille Sycophanta. Tot enim conditiones omni rationi oppositas, immo impossibiles ad rem exequendam exegit *Petrus de Luna*, tot Privilegia singularia, immanem ambitionem fœtentia, quæ antehac nec proposita, nec audita fuerant, depoposcit, tot denique subterfugiis, tergiversationibus, delusionibus, atque ambiguitatibus, cessioni Pontificatus, cui duo jam æmuli in Concilio Constantiensi suo exemplo præiverant, refragatus est, ut *Sigismundus* Imperator dirempto colloquio, reque infecta recedere coactus fit: *Petrus* vero *de Luna*, qui nonnisi litteris commeatus præmunitus ad hunc congressum accesserat, Peniscolam suam, sive Oppidum Re-

Regni Valentini, ad maris oram rupi impositum, & præsidio munitum, cum suis in Schismate obduratis ac juramento sibi adactis, se se recepetit. Tum *Ferdinandus* Rex Aragoniæ ab obedientia *Petri de Luna*, pervicacissimi, atque intolerabilis arrogantiæ hominis, se se subtraxit, consilio præsertim motus Sancti *Vincentii Ferrerii*, Ordinis Prædicatorum, qui antea *Petri de Luna*, dicti *Benedicti XIII.* partes secutus, author fuerat Regibus Aragoniæ ei adhærendi, quamdiu verbis elusoriis jactaret, se nihil tam cordi ac curæ habere, quam ut promoveret, propria sui abdicatione, Ecclesiæ unionem. At, statim ac *Vincentius Ferrerius* obstinationem ac malas *Petri de Luna* artes perspectas habere cœpit, *Ferdinando* Regi Aragoniæ persuasit, ut ab obedientia *Petri de Luna*, dicti *Benedicti* XIII. se subduceret, Edictumque publicaret, quo suis subditis districte inhiberet, ne ullam cum *Petro de Luna*, quasi Pontifice, adhæsionem quocumque prætextu haberent. Hanc Regis *Ferdinandi* ab Obedientia *Petri de Luna* subtractionem ipsemet *Vincentius Ferrerius* Perpiniani coram Rege infirmo, ejusque filio primogenito, multa nobilitate, & ingenti populi multitudine, sermone habito, legit ac promulgavit. Tanta porro erat id temporis *Vincentii Ferrerii* sanctitatis ac eruditionis fama, ut Patres in Concilio Generali Constantiensi ad tollendum Schisma trium de Pontificatu contendentium congregati, singulari honore ac cultu, quem nemini hactenus ex ullo Ordine Viro religioso exhibitum legimus, illum prosecuti fuerint, missis Legatis, qui eum rogarent, ut ad Concilium veniret, si liceret; idque *Joannes Gersonius*, Academiæ Parisiensis Cancellarius, qui Concilio Constantiensi præsens aderat, scripta ad eum Epistola, quæ adhuc inter ejus Opera extat, persuaserit; aut si per salutem animarum, cui vocatione insolita jam a multis annis incumbebat, non esset illi integrum ad Concilium accedere, saltem iis, quæ missi Consultores quærerent, respondere, suumque sensum aperire non gravaretur. Hæc Epistola *Joannis Gersonii*, Facultatis Parisiensis Cancellarii, missa e Concilio Constantiensi ad *Vincentium Ferrerium*, & data die IX. mensis Junii anni MCCCCXVII. legitur pagina 658. Tom. II. Operum *Joannis Gersonii* postremæ Antuerpiensis Editionis ann. MDCCVI. eamque ex MS. codice Cælestinorum Metensium descriptam eruditus *P. Edmundus Martene*, Congregationis Sancti *Mauri* Monachus, inseruit Tomo primo *Thesauri novi Anecdotorum*, quem nuperrime publica luce donavit, pagina 1749. ipse vero partem hujus Epistolæ hic describam, ut inde magis tibi innotescere possit sanctitatis & eruditionis fama, quam *Vincentius Ferrerius*, etiam dum viveret, sibi in universa Ecclesia comparaverat.

Nominatissimo Doctori & Prædicatori zelanti salutem animarum Magistro Vincentio de Ordine Prædicatorum, Patri meo in Christi Charitate dilectissimo.

Tanta de Virtutibus tuis, Doctor egregie, fama referente, crebrius accepi, tanta specialiter in collocutione familiari cum Reverendo Patre Domino Generali tui Ordinis Prædicatorum agnovi, ut mihi videaris recte figuratus secundum nomen tuum per illud Apocalypsis, quo speculator totius Ecclesiastici decursus Joannes (*Apoc. cap.* 2. *vers.* 2.) *ait:* Vidi & ecce equus albus, & qui sedebat super illum, habebat arcum, & data est ei corona, & exiit vincens ut vinceret. *Existi quidem ut vinceres, o Vincenti gloriose; sed quales tu vinceres, qua ratione, quibus armis, apparatu bellico; quali arcu tu tandem ipse coronatus triumphares, respondet ille, cujus imitator es, Paulus, dicens: Arma militiæ nostræ non esse carnalia, cum reliquis similibus, qualia melius esse nosti. Suppetunt hoc loco plurima cordi meo, quæ libentius & forsan utilius verbo ore ad os, quam calamo muto referrem tuæ sapientiæ, nisi quod aliorsum me trahunt occupationes aliæ. Et quia te gravibus assidue laboribus intentum protrahere longa Scriptorum serie non visum est satis æquum, vel modestum: hoc unum, quod in votis nedum meis, sed quam plurimorum versatur, aperiam. Reddunt tuæ charitati, tuoque zelo pacis Ecclesiasticæ testimonium hoc insigne, hoc celeberrimum præconium tum multi, tum nominatim præfatus Magister ac Dominus Generalis, quod in inclyto Aragonum Regno nunquam fuissent concordata pacis capitula, nunquam subtractio, quæ tam utiliter & legitime facta est ab illo nimis, proh dolor! erga Matrem Ecclesiam obdurato Petro de Luna, fuisset attentata, si non auctoritatis tuæ pondus & consilii robur addidisses, cujus facinoris tam egregii nos ipsi Sacro Generali Concilio præsentes, desideratissimæ pacis annis jam ferme quadraginta miserabiliter exulantis fructum, & reditum proximum expectamus. Et o te felicem! ter quaterque beatum, si præsentialiter adesse, si non creditu solo, sed propriis oculis coram cernere voluevis propinquam velut in januis Summi Pontificis electionem; si videlicet efficaci celeritate sepositis interim turbis jucundam tuæ præsentiæ faciem huic eidem Sacro conspiciendam Concilio attuleris. Fructum, ni fallor, ampliorem ex te tuis monitionibus digniorem afferres, quam si hoc neglecto permanseris in inceptis. Memineris Beati Pauli ad Galatas* (*cap.* 2. *vers.* 2.) *scribentis:* deinde ait: *post annos XIV. ascendi* Jerosolymam *cum Barnaba & Tito, & contuli cum illis Evangelium meum, quod prædico in gentibus, seorsum autem his, qui videbantur aliquid esse, ne forte in vanum currerem, aut cucurrissem. Hoc satis pro tua re dictum puto. Est siquidem apud nos altera velut Jerosolyma, scilicet Apostolorum successores Reverendissimi & Deo amabiles Prælati, scilicet Legis Doctores, cum quibus tuam ipse prædicationem conferre tam salubriter quam humiliter poteris, ut interim sileam de alio profectu multiplici sperato, si veneris &c.* Sed revertamur ad *Petrum de Luna*, qui licet a *Ferdinando* Rege Aragoniæ destitutus animo tamen non concidit, sed potius audacior factus, suis familiaribus convocatis graviter protestatus est, se unum esse in universa Ecclesia legitimum Pontificem, & ut suæ dignitatis jura tueretur, non solum *Ferdinandum* Aragoniæ Regem, qui ab ejus Obedientia se subtraxerat, excommunicatione perculit, sed etiam Regno Aragoniæ, omnique alia ditione illum abdicavit, ac

ac cunctis prohibuit ei, quasi Regi, subesse ac obtemperare, sub pari, qua in illum animadverterat, anathematis pœna. Hæc *Petri de Luna* in retinendo Pontificatu contumacia publicis instrumentis ea de re confectis liquido probata cum ad Patrum Concilii Constantiensis notitiam pervenisset, ejus causam agitare cœperunt a Sessione vigesima prima usque ad Sessionem trigesimam octavam, ac tandem Sessione XXXVII. quę habita est die XXVI. mensis Julii anni MCCCCXVII. & cui de more præfuit *Joannes* Cardinalis Ostiensis, interfuitque *Sigismundus* Imperator, post multiplices citationum Libellos, testium auditiones, aliaque rite & juridice acta, lata est in *Petrum de Luna* dictum in sua obedientia *Benedictum decimum tertium* definitiva depositionis sententia, eumque tamquam perjurum, fautorem & nutritorem inveterati Schismatis, pacis & unionis Ecclesiæ impeditorem, & perturbativum, schismaticum & Hæreticum; Articuli Fidei, *Unam Sanctam Ecclesiam Catholicam*, violatorem pertinacem, cum scandalo Ecclesiæ Dei, incorrigibilem notorium & manifestum, ac omni titulo, gradu, honore indignum, a Deo ejectum ac præcisum, omni jure in Pontificatu quomodolibet illi competente privatum & ab Ecclesia Catholica tanquam membrum aridum præcisum, Sacra Constantiensis Synodus pronunciavit, omnesque Christianos ab ejus Obedientia, juramentis, obligationibus ei quomodolibet præstitis absolvit, ac liberos esse declaravit. His peractis, Patres Concilii Constantiensis Sessione quadragesima, quæ die XXX. mensis Octobris anni MCCCCXVII. Præside *Joanne* Ostiensi Episcopo Cardinali, habita est, decreverunt: ut, nihil obstante Cardinalium *Petri de Luna* absentia, ad novi Pontificis electionem procederetur, eaque forma pro hac vice tantum servaretur, ut una cum Cardinalibus sex Prælati de singulis quinque Nationibus, Italica, Gallica, Anglica, Germanica, & Hispanica, in eadem Synodo tunc existentes, ad electionem Pontificis admitterentur, & ut quicumque a duabus partibus Cardinalium, simulque a duabus aliis partibus Nationum delegatorum foret in Summum Pontificem electus, is verus esset, atque indubitatus Pontifex, cui omnes Nationes tenerentur obedire. Ad habendam itaque novi Pontificis electionem celebrata est die octava Novembris Sessio quadragesima prima, Præside (ut in cæteris) *Joanne* Cardinali Ostiensi, in qua post solemne Sacrum, aliasque præmissas supplicationes, lectamque Constitutionem *Clementis Sexti*, quæ incipit, *Licet*; de modo & forma Conclavis, admissaque juramenta in ea præscripta, nominati sunt ex quinque Nationibus Electores, Cardinalibus ista duntaxat vice ad eligendum Romanum Pontificem adjungendi, qui omnes, seu Cardinales numero viginti, & triginta Electores a quinque Nationibus designati, Conclave in Domo Communitatis Urbis Constantiensis paratum sunt ingressi, ac tertia post die, seu undecima mensis Novembris anni MCCCCXVII. concordibus suffragiis in Romanum Pontificem elegerunt *Odonem*, seu *Othonem Columna* ex nobilissima apud Romanos prosapia otinndum, & Sancti *Georgii* ad Velum aureum Diaconum Cardinalem, qui in honorem Sancti *Martini*, cujus ea die Festum occurrebat, *Martinus* appellari voluit, hujus quidem nominis *Tertius*, vulgo tamen *Quintus* appellatus. Solemni ritu in Ecclesia Constantiensi die XXI. mensis Novembris ejusdem anni Pontifex Romanus inauguratus *Martinus Quintus* sequentibus Concilii Constantiensis Sessionibus, seu 42. 43. & 45. præfuit, & in ea postrema Sessione quadragesima quinta, quæ celebrata est die XXII. Aprilis anni MCCCCXVIII. absolutum est Concilium Constantiense, quod annis quatuor & sex mensibus duraverat. Indulgentiam Plenariam semel in Vita, & semel in morte his omnibus, qui Concilio interfuerant, concessit *Martinus* V. Pontifex Maximus, rogatusque ut Concilii Constantiensis decreta confirmaret, respondit ore proptio, ac postea per Concilii Advocatum iterari jussit: *Quod omnia & singula determinata, conclusa, & decreta in materiis fidei per præsens Sacrum Generale Concilium Constantiense conciliariter teneri, & inviolabiter observari volebat, & nunquam contravenire quoquo modo, ipsaque sic conciliariter facta approbat & ratificat*. Quam in rem observat *Spondanus* in Annalibus Ecclesiasticis ad annum MCCCCXVIII. Num. V. *Martinum* V. per hæc verba, *Decreta in materiis Fidei conciliariter in Concilio facta*, innuere voluisse, se auctoritate Apostolica non approbare ea, quæ in ejusdem Concilii Decretis sessionum IV. & V. de auctoritate Concilii supra Pontificem, & de potestate reformandi Ecclesiam tam in Capite, quam in membris fuerant statuta. *Quamquam tamen*, inquit, *hæc possent ita intelligi, ut duobus casibus, de quibus tunc agebatur, emineret absque ulla dubitatione Concilium supra tres illos, qui de Pontificatu contendebant: nimirum quod incertum esset, quis eorum verus existeret Pontifex, & quod singuli eorum sese abdicationi Pontificatus subjecissent, quotiescunque rite deliberatum esset, quis verus existeret, ita ut Sedes Apostolica vacare censeretur, ac proinde rite Concilium vel unum contendentium confirmandi, vel alium eligendi auctoritatem haberet*. *Robertus* Cardinalis *Bellarminus* Lib. 2. *De Conciliorum* auctoritate cap. 19. docet, Concilium Constantiense Sessionibus IV. & V. *non absolute definiisse Concilia Generalia habere a Christo potestatem supra Pontifices, sed tantum in casu, idest, tempore Schismatis, quando nescitur, quis sit verus Papa, nam dubius Papa habetur pro non Papa, & proinde habere super illum potestatem, non est habere potestatem in Papam*. Et infra subdit: *Etsi Concilium sine Papa non potest definire nova Dogmata Fidei, potest tamen indicare tempore Schismatis quis sit verus Papa, & providere Ecclesiæ de vero Pastore, quando is nullus, aut dubius est, & hoc est quod recte fecit Concilium Constantiense*. Idem cum *Bellarmino* asserunt Cardinalis *Turrecremata*, *Sanderus*, & *Campegius*, ut videre est apud *Odoricum Raynaldum* in Annalibus Ecclesiasticis ad annum MCCCCXV. Specialem etiam Dissertationem de Decretis Sessionum IV. & V. Concilii Constantiensis edidit *Emmanuel Schelstratius*, in qua

qua quatuor potissimum argumentis probat, Decreta harum Sessionum dubiæ esse auctoritatis, primo, quia Decretum Sessionis IV. Concilii Constantiensis, prout ad nos pervenit, genuinum non est. Secundo, quia Decreta Sessionum IV. & V. sine debita & communi deliberatione ab una tantum Obedientia, videlicet *Joannis* XXIII. eaque non integra, edita sunt, protestantibus etiam contra illa Cardinalibus, & Galliæ Regis Oratoribus. Tertio, quia Concilium Constantiense Sessionibus IV. & V. non sufficienter universam repræsentabat Ecclesiam. Postremo, quia nec Patres Constantienses, post trium Obedientiarum unionem, nec *Martinus* V. Pontifex Maximus, hæc Sessionum quartæ, & quintæ Decreta unquam confirmarunt. Hæc sunt *Emmanuelis Schelstratii* argumenta, quæ, ne longior sim, aliis Viris eruditis tractanda ac discutienda relinquo, nec plura addam his, quæ de Sessionibus IV. & V. Concilii Constantiensis obiter duntaxat & historice retuli.

D. Magnam perfecto laudem promerentur Patres Concilii Constantiensis, qui infestum illud ac diuturnum Schisma, quo discindebatur Ecclesia, tandem aliquando extinxerunt, nec dubito, quin pari zelo accensi ad vindicandam Catholicam Fidem, profligandosque id temporis Hæreticos suam omnem impenderint operam.

M. In asserenda Fide Catholica, & in exterminandis Hæreticis, qui perniciosos errores temerario ausu spargebant, emicuit quam maxime Patrum Concilii Constantiensis zelus. In primis, Sessione octava, Patres Concilii Constantiensis damnarunt doctrinam ac memoriam impii Hæresiarchæ *Joannis Wickleffi*, ac præsertim ipsius Articulos quadraginta quinque, quorum alios ut notorie Hæreticos, alios ut erroneos, quosdam ut scandalosos & blasphemos, quosdam ut piarum aurium offensivos, nonnullos ut temerarios & seditiosos proscripserunt. Ejusdem Hæresiarchæ Libros omnes, Tractatus & Scriptiones igni damnarunt. Damnationem insuper ducentorum & sexaginta Articulorum ejusdem *Wickleffi* ab Universitate Oxoniensi factam approbarunt Patres Concilii Constantiensis, & illius Hæresiarchæ ossa exhumari, & procul ab Ecclesiæ sepultura secundum Canonicas & legitimas sanctiones projici debere jusserunt. Confixis erroribus *Joannis Wickleffi*, Patres Concilii Constantiensis Decretum ediderunt Sessione XIII. de Communione sub unica specie a Laicis, iisque jejunis sumenda, adversus Bohemos Hussitas, declararuntque hanc consuetudinem sumendi Communionem sub unica specie ad evitandum pericula & scandala legitime in Ecclesiam fuisse introductam, licet in primitiva Ecclesia Sacramentum Eucharistiæ sub utraque specie Fidelibus porrigeretur, cum firmissime credendum sit, *integrum Christi Corpus, & Sanguinem tam sub specie panis, quam sub specie vini veraciter contineri: Unde cum ejusmodi consuetudo ab Ecclesia, & Sanctis Patribus rationabiliter introducta & diutissime observata sit, habenda est pro lege, quam non licet reprobare, aut sine Ecclesiæ auctoritate pro libito mutare. Quapropter dicere, quod hanc consuetudinem aut legem observare, sit sacrilegum, aut illicitum, censeri debet erroneum, & pertinaciter asserentes oppositum tanquam Hæretici arcendi sunt, & graviter puniendi.* Præsulibus, etiam sub pœna Excommunicationis, jusserunt Patres Concilii Constantiensis, ut Presbyteros Communionem sub utraque specie ministrantes, tanquam Hæreticos punirent, invocato etiam, si opus esset, brachii Sæcularis auxilio. Ventum est postea Sessione XV. ad *Joannem Hussum*, Hæresiarchæ *Joannis Wickleffi* discipulum, cujus errores triginta, ac Libros damnarunt Patres Concilii Constantiensis, ipseque tanquam Hæreticus declaratus, & uti talis ab ordine Sacerdotali dejectus, & Curiæ Sæcularis judicio relictus, cumque resipiscere nollet, ac suos ejurare errores, justo judicio per ignem e vivis sublatus est, sicut in superiori Colloquio ostendimus. Triginta *Joannis Hussi* errores a Patribus Concilii Constantiensis damnati, ad istos sequentes revocari possunt. Primo docebat, Ecclesiam constare solum Prædestinatis, ac subinde præscitos, seu reprobos, non esse partes, seu membra Ecclesiæ. Secundo negabat, Summum Pontificem esse Caput visibile Ecclesiæ Romanæ. Tertio asserebat, nullum esse Dominum Civilem, nullum esse Prælatum, nullum esse Episcopum, dum est in peccato mortali. Quarto dictitabat, Hæreticos, si corrigi noluerint, Sæculari judicio non esse tradendos, & Obedientiam Ecclesiasticam esse Obedientiam secundum adinventionem Sacerdotum Ecclesiæ. Quinto effutiebat, singulos Sacerdotes jus & authoritatem prædicandi habere, illosque a Prædicationis officio, non obstante Excommunicatione, vel contrario mandato Papæ, abstinere non debere. Propter hos & similes alios errores, Hæresiarcha *Lutherus* in Scripto, quod in fine Epistolarum *Joannis Hussi* legitur, ait, *Joannem Hussum magnis & excellentibus Spiritus Sancti donis ornatum, magnanimum fuisse, & fortem Christi Martyrem*, eumque *Scriptis, dictisque suis doctrinæ Christianæ consensisse, & Mortem pro assertione veritatis tolerasse*. Postea subjungit: *Si pro Hæretico habendus est* Joannes Hus, *haud facile quisquam omnium, quos unquam Sol vidit, vere Christianus haberi poterit*. Sed non animadvertit nefarius Hæresiarcha *Lutherus*, quod, dum magnis præconiis *Joannem Hussum* celebrat, sese proprio gladio confodit ac jugulat. Constat siquidem ex his, quæ in superiori Colloquio diximus, *Joannem Hussum* propugnasse usque ad extremum vitæ spiritum multa dogmata, quæ etiamnum tenet ac docet Ecclesia Romana, videlicet de septem novæ legis Sacramentis, de Purgatorio, de invocatione Sanctorum, de incruento Missæ Sacrificio &c. quæ tamen dogmata se execrari palam profitetur *Lutherus*. Quorsum ergo ille Hæresiarcha laudat *Joannem Hussum*, assertorem multorum dogmatum, quæ ipsemet *Lutherus* tanquam nefanda, impia, falsa, & sacrilega improbat, damnat, & detestatur in Ecclesia Romana? Certe *Mensura & mensura, pondus & pondus, utrumque abominabile Domino*. Sed misso Hæresiarcha *Luthero*, qui nullibi sibi constat, & calidum ac frigidum simul ex eodem ore perflat; alia percenseamus, quæ PP. Concilii Constantiensis

ad

ad vindicandam contra Hæreticos Catholicam fidem decreverunt. Sessione decima nona Concilii Constantiensis in Consessum Patrum introductus *Hieronymus de Praga*, errores *Wicleffi*, & *Joannis Hus* ejuravit, & quidquid hactenus dixisset eorum judicio subjecit, seque tuendæ Ecclesiæ Catholicæ veritati semper daturum operam professus est, & Canonum severitati obnoxium fore, si contra sentiret aut prædicaret. Verum, in Hæresim, quam ejuraverat, tanquam ad volutabrum sus lota, cum relapsus fuisset *Hieronymus de Praga*, damnatus est a Patribus Concilii Constantiensis Sessione vigesima prima, & sæculari potestati traditus, per ignem & rogum perire jussus est. Mitto alios errores, videlicet *Matthæi Grabonis*, *Nicolai Serurarii*, & *Joannis Parvi*, quos proscripserunt Patres Concilii Constantiensis; de his quippe erroribus sat superque egimus in superiori Colloquio.

D. Edideruntne Patres Concilii Constantiensis aliquas Leges, seu Decreta pro reformatione morum, & instauratione Ecclesiasticæ Disciplinæ?

M. Quod morum reformationis negotium attinet, maxima fuit in Concilio Constantiensi circa illud Cardinalium & Nationum dissentio. Nationes quippe Germanica & Anglica, urgente *Sigismundo* Imperatore, morum reformationem electioni Pontificis Maximi præmitti volebant, Cardinales vero cum Nationibus Italica, Hispanica, & Gallicana, prius Romani Pontificis electionem fieri debere quam morum reformationem contendebant, quia si *Reformatio fienda est de deformatis, quæ major est*, inquiebant, *aut esse potest in corpore deformitas, quam carere Capite, & acephalum esse? Illa igitur prior tanquam magis necessaria debet esse Reformatio, quæ corpus ipsum ad Caput reformet, & informet*. Id legitur in Protestatione ab ipsis facta post Sessionem XXXVIII. quam ex quatuor Codicibus MSS. edidit *Emmanuel Schelstractius* Vaticanæ Bibliothecæ Præfectus. Ob illam Cardinalium ac Nationum circa Reformationem morum dissensionem, de qua legi potest *Gobelinus Persona* in fine *Cosmodromii*, dilatum est istud negotium usque ad electionem *Martini* V. qui tandem Sessione quadragesima tertia, ut Patrum Concilii Constantiensis Decreto de submovendis multiplicibus abusibus & reformandis moribus faceret satis, publicari jussit aliqua Statuta de exemptionibus, unionibus, & fructibus Beneficiorum; de Simonia, dispensationibus, decimis, & aliis oneribus Ecclesiasticis; de Vita & honestate Clericorum, illorumque habitu & tonsura; de numero & qualitate Cardinalium; de scientia eorum, qui ad Episcopalem dignitatem provehuntur; de Reservationibus Sedis Apostolicæ, de Annatis, & de aliis id genus. Ceterum, scribit *Platina* in Vitis Romanorum Pontificum, seu in Vita *Martini* V. de componendis moribus nimia licentia jam labefactatis tam Laicorum, quam Clericorum mentionem in Concilio Constantiensi factam quidem fuisse, sed, cum jam quartus ageretur Concilii annus, magno omnium Patrum, qui ei intererant, incommodo, placuisse *Martino Quinto* Pontifici Maximo rem tantam in aliud tempus magis idoneum transferre, eo maxime quod unaquæque Provincia suos haberet sensus, suasque consuetudines, quæ tolli sine perturbatione rerum subito non possent. Ut autem de nimia procrastinatione conquerendi locus esse non posset, *Martinus* V. Sessione Concilii Constantiensis quadragesima quarta locum futuri Concilii Generalis, de omnium consensu, designavit Civitatem Papiensem, ad quam cuncti tempore indicto convenire deberent.

D. Fuitne revera celebratum Concilium istud, quod ad reformationem morum *Martinus Quintus* Sessione quadragesima quarta Concilii Constantiensis indixerat Papiæ congregandum?

M. Elapso post finem Concilii Generalis Constantiensis quinquennio, *Martinus Quintus* anno millesimo quadringentesimo vigesimo tertio misit Papiam, seu Ticinum, Prælatos, qui Concilium inchoarent, videlicet *Petrum Donatum*, Archiepiscopum Cretensem, *Jacobum*, Episcopum Spoletanum, *Petrum*, Abbatem *De Rosario* Aquilejensis Diœcesis Ordinis *S. Benedicti*, & *Leonardum de Florentia*, Magistrum Ordinis FF. Prædicatorum, Sedis Apostolicæ Nuntios, quos alii secuti sunt Italiæ Præsules. Huic Concilio Papiensi datum est initium mense Majo anni 1423. Sed, cum nulli adhuc Episcopi Transalpini advenissent, & præterea pestifera lue Papiense Cœlum esset infectum, consultius visum est *Martino* V. Pontifici Maximo mutare locum Concilii, illudque in Urbem Senensem transferre, unde dictum est Concilium Senense.

D. Concilium istud Senense debetne inter Concilia Oecumenica, seu Generalia annumerari?

M. Synodum Senensem Conciliorum Generalium numero jure merito accenseri debere, quatuor, quæ hic subjicio, momenta invicte probare videntur. Primum est, quod *Martinus Quintus* Pontifex Maximus, in Epistolis, quas anno MCCCCXXIII. scripsit ad *Alphonsum* Aragoniæ Regem, Concilium istud Senas translatum appellet *Generale* his verbis: *Quia*, inquit in prædicta Epistola, *ex justa causa translatio Concilii Generalis de Civitate Papiensi ad Civitatem Senensem per ipsum Concilium est decreta, & approbata per Nos, Excellentiam tuam rogamus, ut operam facias, quod Prælati de Regnis tuis veniant ad reformandum cum ceteris Statum Ecclesiasticum & libertatem Ecclesiæ conservandam*. Alterum momentum est, quod ipsamet Synodus Senensis se Oecumenicam inscripserit in concessione Indulgentiarum iis, qui hæreticos ceperint, eosque in potestatem Inquisitorum, aut Ordinariorum tradiderint. Sic enim habet: *Sacrosancta Synodus Senensis in Spiritu Sancto legitime congregata, universalem Ecclesiam repræsentans, statuit &c.* Tertium momentum petitur ex declaratione Concilii Basileensis, quod Sessione secunda aperte innuit, se *Sacris Constantiensi & Senensi Generalibus Conciliis decernentibus atque ordinantibus, & Auctoritate Apostolica interveniente, fuisse, & esse debite legitimeque ac rite congregatum, & ini-*

tiatum. Quartum momentum suppeditat *Eugenius* IV. Pontifex Maximus, *Martini* V. successor, qui in Constitutione *Dudum*, promulgata Sessione XVI. Concilii Basileensis, Concilium Senense, non minus quam Constantiense, Œcumenicum appellat: *Dudum*, inquit, *Sacrum Generale Basileense Concilium, per Generalium Constantiensis, & Senensis Conciliorum Statuta, Ordinationesque felicis recordationis Martini Papæ Quinti ac nostra legitime inchoatum, &c.* Adde etiam, Concilium Senense inter Concilia Œcumenica annumerari debere, cum pro fide Catholica & unitate Christiana, pro facienda reformatione morum, ac sancienda Ecclesiæ Disciplina fuerit a Summo Pontifice *Martino Quinto* convocatum, quamvis ob temporis brevitatem, & exiguum Prælatorum numerum pauca decreverit.

D. Cum Generale Concilium universam repræsentet Ecclesiam, certe non video, qua ratione inter Concilia Œcumenica annumerari possit Concilium Senense, cui pauci, ut mox insinuasti, interfuerunt Episcopi.

M. Ex illo exiguo numero Episcoporum, qui Concilio Senensi interfuerunt, argui minime potest, illud non fuisse Œcumenicum. Nam ad primam Synodum Constantinopolitanam, quæ celebrata est anno 381. non omnes ex toto Orbe convenerunt Episcopi, sed solum Orientales, & tamen universalis Ecclesiæ accedente consensu & approbatione, Œcumenica habita est, eamque ut talem suscipit, ac veneratur Ecclesia Catholica. Ita pari quoque ratione, licet ad Concilium Senense frequentes ex tota Ecclesia non confluxerint Episcopi, quia tamen a *Martino* V. fuit convocatum, & *Eugenii* IV. auctoritate approbatum, atque totius Ecclesiæ consensu tanquam Œcumenicum susceptum, jure merito Conciliis Œcumenicis accenseri debet.

D. Quid in Concilio Senensi gestum, quidve definitum fuit?

M. In Concilio Senensi, cui præfuerunt iidem jam laudati Sedis Apostolicæ Nuntii, quos primum *Martinus* V. ad inchoandum Concilium Papiense miserat, damnatio Hæresum Wicleffistarum & Hussitarum in Concilio Constantiensi facta confirmata est. Deinde, exauctorationis sententia in *Petrum de Luna*, olim *Benedictum* XIII. in sua Obedientia nuncupatum, ab eodem Concilio Constantiensi lata, denuo fuit approbata, pœnisque ac censuris subjecti sunt hi, qui post illius Antipapæ obitum in eodem Schismate adhuc perseverabant. Postremo, de Græcorum ad unitatem Ecclesiæ Latinæ reductione actum est. Rebus quippe Græcorum in dies, ob crudelissimum Turcarum Bellum, in deterius vergentibus, miserat *Manuel Palæologus*, Græcorum Imperator, Legatos *Theodorum*, Episcopum Rhodium, & *Nicolaum Eudemonem Joannem* ad *Martinum* V. Pontificem Maximum ad procurandam Ecclesiæ Græcæ cum Latina unionem. Hos Legatos perbenigne ac splendide excepit Pontifex, misitque Constantinopolim Legatum *Antonium Massanum*, Ordinis FF. Minorum Generalem Ministrum, qui *Manueli*, Græcorum Imperatori, & *Josepho*, Patriarchæ Constantinopolitano, exposuit vehementissimum desiderium *Martini Quinti*, & omnium Cardinalium de unione Ecclesiarum Græcæ & Latinæ: Respondit Imperator, se ardentibus quidem votis exoptare unionem Ecclesiæ Græcæ cum Latina, ad eam tamen feliciter promovendam necessarium omnino esse, ut universale cogeretur Concilium secundum ordinem & consuetudinem Sanctorum septem Conciliorum Generalium, & quod in eo suaderet Spiritus Sanctus, id omnes unanimi consensu tenerent. De loco vero, & modo, ac tempore celebrandi Concilii nullum locum aptiorem videri ipsa civitate Constantinopoli, quando quidem, ob ingruentia bella, & Imperii Græcorum penuriam, non possent Græci alio ire. Quod spectat modum celebrandi Concilium, minime necesse fore, ut omnes Patriarchæ & Episcopi interessent, eorum vero, qui accessuri erant, Concilii expensis a Pontifice Romano provideri debere. De tempore autem habendi Concilium, cum essent modo res Græcorum adeo turbatæ, & a Turcis attritæ, ut impossibile videretur patres congregari, si quamprimum tranquillitas aliqua eluceret, certiorem se facturum Pontificem. Ultimo, promisit Imperator, se daturum operam, ut intra annum Constantinopoli celebraretur Concilium, dummodo Pontifex sumptus ad ejus celebrationem necessarios suppeditare vellet, & apud Latinos Christianos censuris acerrimis ageret, ut Græcis ad extremas redactis angustias, quamprimum suppetias ferrent. Hanc Imperatoris Græcorum Responsionem cum *Antonius Massanus* (cujus Legationis apud Græcos susceptæ Relatio habetur in Actis Concilii Senensis) ad *Martinum* V. & ad Synodum Senensem detulisset, decrevit nihiluminus Synodus Senensis, hoc unionis Ecclesiæ Græcæ cum Latina ineundæ negotium non esse deferendum, sed in illud, dum opportunior sese daret occasio, pro viribus incumbendum; interim vero, necessariam Catholicæ Ecclesiæ reformationem esse promovendam. At ne fieret hæc morum reformatio, impedimento fuerunt fœdi conatus *Alphonsi* Aragonum Regis, Schisma in Concilio Constantiensi extinctum renovare molientis. *Alphonsus* siquidem, Aragoniæ Rex iratus *Martino* V. quod ei negatum Regis Siciliæ titulum, *Ludovico* III. Andegavensi concessisset, causam Antipapæ *Petri de Luna*, dicti *Benedicti* XIII. defendendam susceperit, & ut in Concilio Senensi denuo discuteretur, urgebat. Eam ob rem *Martinus Quintus* Concilium Senense die XIX. mensis Februarii anni millesimi quadringentesimi vigesimi quarti abrupit, & ad prosequendam commodiori loco & tempore reformationem in eo inchoatam, civitatem Basileensem ad Concilium Œcumenicum septennio post celebrandam designavit, & re ipsa post expletum a Senensis Concilii fine septennium *Martinus Quintus* misit anno MCCCCXXXI. *Julianum* Cardinalem Diaconum Sancti Angeli, Legatum a latere, eumque Basileensis Concilii Præsidem instituit. Sed mortuo *Martino Quinto*, eodem anno MCCCCXXXI. *Eugenius* IV. ei in Sede Apostolica suffectus, Concilii Basileensis indictionem Litteris pridie Kalendas Iunii ejusdem anni datis ratam habuit

buit, & *Juliani* Cardinalis Legationem, ipsique a *Martino Quinto* commissam præsidendi Concilio Basileensi potestatem confirmavit.

D. Audivi nuperrime a viris eruditis, Synodum Basileensem fuisse reprobatam ab *Eugenio* IV. Pontifice Maximo, quorsum ergo asseris *Eugenium* IV. ratam habuisse indictionem Concilii Basileensis, & *Juliani* Cardinalis Legationem, eique a *Martino Quinto* commissam præsidendi Concilio Basileensi potestatem auctoritate Apostolica confirmasse?

M. Constans est omnium sententia, *Eugenium* IV. ratam habuisse indictionem Concilii Basileensis, & *Juliani* Cardinalis Legationem, sicut & potestatem ei a *Martino* V. datam huic Concilio præsidendi confirmasse, ac proinde Concilium Basileense in suis primordiis, hoc est, in aliquot Sessionibus (de earum quippe numero non una omnium est Sententia) veri ac legitimi Concilii formam habuisse, quamdiu videlicet annuente *Eugenio Quarto*, & sub præsidio *Juliani* Cardinalis, & Sedis Apostolicæ Legati continuatum fuit. At, postquam *Eugenius Quartus* Concilium Basileense dissolvit, illudque Ferrariam transtulit, post discessum Legati Pontificis, Synodus Basileensis sub præsidio *Ludovici* Cardinalis Arelatensis continuata, invitoque Pontifice prorogata, desiit esse vera ac legitima Synodus, quamvis negari haud possit, eam convocationem fuisse legitimam ac Oecumenicam Synodum, utpote a *Martino* V. & *Eugenio* IV. Summis Pontificibus indictam, & aliquandiu sub præsidio *Juliani* Cardinalis, & Sedis Apostolicæ Legati continuatam. Quod vero Synodus Basileensis, postquam ab *Eugenio* IV. Pontifice Maximo dissoluta fuit, & Ferrariam translata, desierit esse vera ac legitima Synodus, immo & conciliabulum Schismaticum evaserit, multis momentis demonstrari potest. Primo, quia *Eugenius IV.* ob publicam necessitatem, & evidentem Ecclesiæ utilitatem Concilium Basileense dissolvit, & Ferrariam transtulit. Procuranda quippe erat tum temporis Ecclesiæ Græcæ cum Latina unio, quæ consummari haud poterat absque celebratione alicujus Concilii Oecumenici, cui præsideret Summus Pontifex. Basilea autem Græcis commoda non erat, nec ipsi ad hanc Urbem utpote nimium dissitam accedere volebant, sed ad Urbem aliquam Calabriæ Maritimam, Anconam, aut alteram Italiæ civitatem. Summus etiam Pontifex *Eugenius IV. propter adversam valetudinem Italia excedere non poterat*, inquit, *Augustinus Patritius* in Historia Conciliorum Basileensis & Florentini cap. 42. Merito itaque *Eugenius* IV. ob tantum bonum, quod ex ea Ecclesiæ Græcæ cum Latina unione oriri poterat, & cujus certa spes affulgebat, Concilium Basileæ inchoatum Ferrariam, & postea Florentiam transtulit, civitatem sibi, Græcisque commodam. Ea autem Concilii translatione semel ab *Eugenio Quarto* Pontifice Maximo facta, omni auctoritate excidit Concilium Basileense. Tunc enim Concilium Basileense mansit acephalum, idest, sine capite, cum Summus Pontifex, sine quo vera & legitima Concilia Generalia juxta Regulam Ecclesiasticam celebrari non possunt, neque per se, neque per Legatos ei præfuerit. Præterea, post Legatorum Pontificis, & multorum Episcoporum discessum, adeo pauci in Concilio Basileensi remanserunt Episcopi, ut loco Episcoporum simplices Presbyteri ad vocem etiam decisivam fuerint admissi, sicut testatur *Æneas Sylvius* lib. 1. de Concilio Basileensi. Id autem contra formam & morem omnium legitimorum Conciliorum fuisse actum, nemo est, qui non videat. Tertio, dissoluto Concilio ab *Eugenio IV.* Pontifice Maximo, Concilium Generale celebrabatur Ferrariæ, ac paulo post Florentiæ, cui præerat Summus Pontifex *Eugenius IV.* eique aderant Episcopi Græci & Latini in magno numero. Cum igitur unum tantum Generale Concilium uno tempore haberi possit, & aliunde constet, Concilium Florentinum inter Concilia Generalia numerari, plane consequitur, Concilium a Patribus Basileensibus post ejus dissolutionem continuatum veri ac legitimi Concilii rationem & formam non retinuisse, sed potius fuisse vanum & inane conciliabulum. Quarto, Concilium Basileense, post ejus dissolutionem factam ab *Eugenio Quarto* Pontifice Maximo, induxit Schisma in Ecclesiam, & *Eugenio Quarto* Summo Pontifici legitime creato, quemque fideles omnes ut verum Pontificem, & Christi Domini in terris Vicarium agnoscebant & colebant, opposuit *Felicem V.* Antipapam, qui tamen, veritate tandem aliquando agnita, Pontificatu se abdicavit, seque *Nicolao Quinto* successori *Eugenii Quarti* subjecit. Hanc injustam *Eugenii Quarti* legitimi Pontificis depositionem factam in hoc conciliabulo Basileensi, sicut & *Felicis V.* Antipapæ intrusionem, publica calamitate actutum castigavit Deus. Eo quippe tempore tam sæva pestis, teste *Ænea Sylvio* lib. 2. *de Concilio Basileensi*, grassata est Basileæ, & tam multi Patres vel extincti sunt, vel inde abire coacti, ut Christus ipse pro *Eugenio IV.* legitimo in terris Vicario suo pugnare videretur. Ex his itaque momentis hactenus a me adductis liquido patet, Concilium Basileense, quod convocatione, & antequam a Summo Pontifice *Eugenio IV.* dissolveretur, erat Oecumenicum, desiisse in conciliabulum, & infaustum plane habuisse exitum. Sic *turpem desiit in piscem mulier formosa superne*.

D. Ediditne Synodus Basileensis, antequam ab *Eugenio IV.* Pontifice Maximo Ferrariam transferretur, aliqua Decreta Ecclesiæ salubria, sive ad stabiliendam adversus Hæreticos catholicam fidem, sive ad restaurandam Disciplinam, & faciendam reformationem morum?

M. Synodus Basileensis, priusquam ab *Eugenio Quarto* Ferrariam transferretur, confirmavit in Sessione prima, sicut jam observavimus in superiori colloquio, damnationem Hæresum *Joannis Wicleffi*, & *Joannis Hus* factam in Concilio Constantiensi. Proscripsit etiam Sessione vigesima secunda quasdam erroneas propositiones excerptas ex libro *Augustini de Roma*, & ad Sanctæ Ecclesiæ Romanæ gremium reduxit hæreticos Bohemos, qui ad hanc Synodum Basileensem Oratores miserunt, ut quatuor de Religione proponerent

rent capita, in quibus a Romana dissentiebant Ecclesia. Primum erat de Communione Divinæ Eucharistiæ, quam sub utraque specie, panis videlicet & vini, his, qui salvi esse velint, necessario sumendam affirmabant. Alterum, de Civili Dominio, quod Clericis Divina Lege omnino interdictum dicebant. Tertium, de Prædicatione Verbi Dei, quam liberam, passimque permissam omnibus autumabant. Postremum, de publicis delictis, quæ nulla ratione toleranda arbitrabantur, etiam majoris mali vitandi gratia. Ad hæc quatuor potissimum de Religione Capita, seu Articulos Bohemi hæresi *Joannis Hus* infecti suæ ab Ecclesia Romana dissensionis causam revocabant. Quamvis enim plurima essent, quæ adversus Catholicæ fidei veritatem prædicare non dubitarent, hæc tamen coram Concilio quasi totius Regni Bohemiæ nomine dicta tueri tantummodo se posse affirmarunt, ut testatur *Æneas Sylvius*. Circa quatuor illos propositos Articulos, quos Bohemi *Compactata* appellarunt, quique primum Pragæ die ultima Novembris anni 1433. concepit, postmodum Iglaviæ, quod Moraviæ oppidum est, ann. 1436. consummati ac firmati fuerant, hæc, teste *Joanne Cochlæo* libro octavo *Historiæ Hussitarum*, pronuntiavit Synodus Basileensis. Ad primum Articulum, qui est de communione sumenda sub utraque specie, *Concilium*, inquit *laudatus Cochlæus*, *Sacerdotibus* Regni Bohemiæ, & Marchionatus Moraviæ, *communicandi sub utraque specie populum, eas videlicet personas, quæ in annis discretionis reverenter, & devote postulaverint, facultatem pro earum utilitate, & salute in Domino largitur, hoc semper observato, quod Sacerdotes sic communicantibus semper dicant, quod ipsi debent firmiter credere, quod non sub specie panis caro tantum, nec sub specie vini sanguis tantum, sed sub qualibet specie est integer, & totus Christus*. Ad secundum Articulum, in quo Civile Dominium, Clericis Divina Lege omnino interdictum ajebant Bohemi, duo statuit Concilium Basileense. Primo, *quod Clerici cum Religiosis, seu qui voto se ad hoc non obligarunt, licite possunt habere & possidere quæcumque bona temporalia, hæreditates paternas, aut aliorum, si eis relinquantur, & alia bona juste acquisita, ex causa donationis, vel alterius liciti contractus, vel arte licita*. Secundo, *quod Ecclesia potest licite habere & possidere bona temporalia, mobilia & immobilia, domos, prædia, villas, oppida, castra, civitates, & in eis habere privatum & civile dominium*. Ad tertium Articulum, qui est de libera Verbi Dei prædicatione, sic decreverunt Patres Concilii Basileensis: *Dicimus, quod secundum Scripturæ Sacræ sententiam, Sanctorumque documenta Doctorum, sic Catholice est tenendum: Quod Verbum Dei a Sacerdotibus Domini, & Leviticis, & per Superiores, ad quos pertinet, approbatis & missis, libere, non tamen passim, sed ordinate, & fideliter prædicetur; salva auctoritate Pontificis, qui est præordinator in cunctis, juxta SS. PP. instituta*. Ad quartum denique Articulum, qui est de corrigendis peccatis publicis, ita definierunt Patres Concilii Basileensis: *Dicimus, quod secundum Scripturæ Sacræ sententiam, Sanctorumque documenta Doctorum, sic Catholice est tenendum: Quod omnia peccata mortalia, præsertim publica, quantum rationabiliter fieri potest, secundum Legem Dei, & Sanctorum Patrum Instituta, sunt cohibenda, corripienda, & eliminanda. Potestas autem puniendi criminosos, non ad privatas personas, sed ad eos tantummodo pertinet, qui jurisdictionem habent in eos, fori distinctione, juris & justitiæ ordine observatis*. Hos quatuor Articulos a Patribus Concilii hunc in modum explicatos approbarunt tandem Bohemi, & ad fœdus, quod cum Catholicis pepigerunt, confirmandum, Instrumentum publicum ediderunt, quod *Compactata* appellarunt. At, istud fœdus alii Hussitæ in Bohemia, dicti *Thaboritæ*, & *Orphani* inire detrectarunt, & duce *Procopio Raso*, perditæ audaciæ homine, *Pilznam* oppidum obsederunt, sed eorum exercitus cum scelerato Duce ferro exterminati ac deleti sunt a *Mainarde* & Catholico exercitu. Post tam celebrem reportatam victoriam Imperator *Sigismundus* a Bohemis in Regem susceptus est, & Pragam magno cum apparatu VI. Kalendas Septembris anni MCCCCXXXVI. ingressus, ad restituendam in hac civitate profligatam pene Catholicam Religionem, jussit *Philiberto* Episcopo Constantiensi in Normannia, ejusque Collegis a Synodo Basileensi missis, ut absque cunctatione Ecclesiasticos introducerent ritus, Sacerdotes instituerent, ex Missarum Solemnibus vulgaria verba, cantilenasque expungerent, Sanctorum Imagines revocarent, Aquam benedictam in Sacris Ædibus reponerent, Baptismatis fontes sacrarent, Altaria ornarent, & spurcitias omnes procul eliminarent. Omnium Ordinum Viros Religiosos, & canonicos, qui ab Hussitis expulsi fuerant, Pragam revocavit *Sigismundus*, & ut Hussitas, dictos *Thaboritas* superioribus cladibus superstites, facilius in gremium Catholicæ Ecclesiæ reducerent, eis concessit, ut quinquennio toto suis moribus viverent, jura civitatis haberent, Religionis cultum mutare non cogerentur. Sed, cum nefandos eorum ritus *Sigismundus* accepisset, noluit quinquennium expectare, sed eos absque mora in ordinem redegit, & *Rokisanam*, præcipuum Hussitarum Pragensium Doctorem, verbis tumultuantem, & in Monachos e suggestu debacchantem, e Praga fugere compulit. Hoc pacto *Sigismundus*, votis *Eugenii* IV. Pontificis Maximi, & Decretis Concilii Constantiensis obsecundans, Pragæ, & in toto Bohemiæ Regno Catholicam Religionem feliciter restituit. Præter hæc Decreta, quæ Concilium Basileense, antequam ab *Eugenio* IV. dissolveretur, edidit, ad fidem adversus hæreticos Hussitas vindicandam, vel eos ad Ecclesiæ Catholicæ gremium reducendos, alia constituit pro reformatione morum utilia Decreta, præsertim contra Clericos Simoniacos, concubinarios, & Ecclesiæ bona dilapidantes &c. quæ hic referre nimis longum esset. Obiter duntaxat observabo nonnullos esse Scriptores, qui inter Decreta Concilii Basileensis

sileensis hoc præsertim probandum maxime censent, quod prædicta Synodus doctrinam de Immaculata Conceptione Deiparæ Virginis *ab omnibus approbandam fore, tenendam, & amplectendam* definivit ac declaravit. Verum, non advertunt illi, hocce Decretum fuisse conditum a Concilio Basileensi Sessione XXXVI. quando videlicet jam erat acephalum, utpote dissolutum ab *Eugenio* IV. ac proinde istud Decretum non fuisse ab illo Summo Pontifice confirmatum, nec approbatum unquam a Sede Apostolica, quæ semper ad suam dignitatem & curam jure merito pertinere putavit, Decreta sua maturare, magis quam festinare, & illis, quantum fieri potest, pondus addere, non solum ab authoritate, quæ certe summa est, sed etiam a Scriptura & Traditione, ad quam veluti ad Regulam suas semper definitiones exegit, contundendæ hæreticorum audaciæ, & piorum Fidei promovendæ causa. Sed hactenus satis dictum sit de Concilio Basileensi, quod licet recipiendum sit tanquam verum & legitimum Concilium Generale in his Sessionibus, quæ ab *Eugenio* IV. Summo Pontifice approbatæ, atque confirmatæ fuerunt, rejiciendum tamen est, ut inane, & nullius authoritatis Conciliabulum, in his Sessionibus, quæ ab eodem Summo Pontifice sunt rejectæ, & reprobatæ. *Concilium Basileense*, inquit optime *Bellarminus*, *legitime fuit inchoatum*, *sed illegitime terminatum*.

D. Cum *Eugenius* Papa IV. post dissolutionem Concilii Basileensis, aliam Œcumenicam Synodum Ferrariæ anno MCCCCXXXVIII. habendam indixerit, necesse est, ut de ea Synodo Generali Ferrariæ celebrata, & de his, quæ in ea gesta sunt, recto ordine disseramus.

M. Concilium istud Generale Ferrariæ habitum est ad promovendam unionem Græcorum cum Latinis, & ad illud *Joannes Palæologus*, Græcorum Imperator, *Josephus*, Patriarcha Constantinopolitanus, cæterorum Orientis Patriarcharum Vicarii, variique Præsules cum Græci, tum Latini accesserunt. Interim, priusquam inchoaretur Concilium, nonnullæ velitationes de Purgatorio, & de Sanctorum beatitudine Græcos inter & Latinos habitæ sunt, ex quibus compertum fuit, levi discrimine utramque Ecclesiam circa ea dogmata diffidere; Græci quippe ultro admittebant Purgatorium, seu locum tenebrosum & mœroris, in quo Animæ levibus peccatis obnoxiæ ad tempus in mœrore, pœnisque verlentur, divino lumine privatæ, easque purgari, sed a loco illo obscuro, & afflictione liberari precibus & Sacrificiis Sacerdotum, ac Eleemosynis. At pœnas illas Purgatorii ignis cruciatu non definiebant Græci, quemadmodum Latini. Similiter, Græci Animas Sanctorum jam frui imperfecta quidem beatitudine, & post Resurrectionem corporum perfecta potituros felicitate fatebantur. Erant tamen inter eos nonnulli, qui asserebant, Sanctorum Animas ante Resurrectionem corporum in loco versari separato, ibique lætari de perfecta, quæ ipsos post corporum Resurrectionem manet, laureola, absolutaque beatitudine, & adoptione Regni Dei. Sed, post frequentes de beatitudine Sanctorum habitas Collationes, in eam tandem Sententiam iverunt cum Græci, tum Latini, atque declararunt, *Sanctos consecutos, & non consecutos esse beatitudinem*, *hoc est*, *Animas quidem*, *ut Animas*, *ad perfectam pervenisse beatitudinem*, *in Resurrectione tamen perfectiorem esse consecuturas cum propriis corporibus*. Post præmissas illas de Purgatorio, & beatitudine Sanctorum Græcos inter & Latinos velitationes, solemnes habitæ sunt Ferrariæ sexdecim Sessiones, in quarum prima *Bessario* Nicænus Archiepiscopus, Græcorum tum doctrina, tum facundia facile Princeps, elegantem ad Patres orationem habuit. In altera Sessione *Andreas* Colossensis, seu Rhodius Archiepiscopus, ex Ordine Prædicatorum, non minus eleganter peroravit, & Summi Pontificis, Imperatoris, Patriarchæ, & Synodi laudes celebravit. In tertia, & in aliis sequentibus Sessionibus usque ad decimam quintam inclusive, variæ disputationes Græcos inter & Latinos more dialectico habitæ sunt de quinque potissimum Capitibus inter utramque Ecclesiam controversis, videlicet de Processione Spiritus Sancti a Patre, & Filio; de additione ad Symbolum particulæ, *Filioque*; de panis azymi vel fermentati usu pro materia Sacrificii; de Purgatorio, & de Primatu Romani Pontificis. Pro Græcis disputarunt in Concilio *Marcus*, Metropolita Ephesinus, *Isidorus* Russiæ, *Bessario* Nicææ, Archipræsules; *Xantophalus Siderophas*, Magnus Vasorum Custos, *Michael Balsamon* Magnus Bibliothecarius, & *Georgius Gemistus*. Pro Latinis vero disputationem susceperunt *Julianus Cæsarinus* Sancti Angeli, & *Nicolaus Albergatus* Sanctæ Crucis in Hierusalem, Cardinales, *Andreas* Rhodius Archiepiscopus, ex Ordine Prædicatorum, *Joannes* Episcopus Foroliviensis, *Joannes de Monte Nigro*, Ordinis FF. Prædicatorum, & Provincialis Lombardiæ; *Petrus Perquerii*, Ordinis Minorum, & *Joannes de Sancto Thoma*, Ordinis Eremitarum *Sancti Augustini*, in Sacra Theologia Doctores. Diu, multumque Græcos inter & Latinos magnis animis disputatum est, præsertim de adjecta Symbolo voce *Filioque*, affirmantibus scilicet Græcis, hanc vel unicam vocem fuisse Schismatis causam, Concilii Œcumenici Ephesini, & aliarum subsequentium Synodorum Generalium Decreta, quibus *alteram fidem* componi aut proferri, præter eam, quæ Symbolo Nicæno contenta est, districte prohibetur, recitarunt Græci, ex quibus colligebant, additionem particulæ *Filioque* ad Symbolum fieri non potuisse. At Latini Conciliorum Generalium Decreta sic interpretati sunt, ut iis solummodo vetitum fuerit, alteram fidem, seu Formulam conscribi, quæ contraria, aut minus consona foret Christianæ doctrinæ Symbolo contentæ, non quæ eam explicatius enuntiaret. Porro, subjungebant Latini, hæc particula, *Filioque*, non proprie additamentum, sed uberior explicatio horum verborum, *qui a Patre procedit*, quod multis exemplis confirmarunt *Andreas* Colossensis, seu Rhodius Archiepiscopus, ex Ordine Prædicatorum, *Joannes* Episcopus Foroliviensis,

viensis, & *Julianus Cæsarius* Cardinalis. Hanc autem particulæ, *Filioque*, ad Symbolum adjectionem non fuisse Schismatis causam, quemadmodum falso pertendebant Græci, ex eo invicte probarunt Latini, quod antequam Romanus Pontifex permitteret, ut hæc vox, *Filioque*, Symbolo insereretur, jam Symbolum cum particula, *Filioque*, in Hispaniis, & Galliis publice caneretur, nec tamen propter illam additionem Græci tum temporis ab Ecclesia Romana secesserunt, sed potius cum illa fuerunt amico fœdere juncti. Quin, nono Ecclesiæ Sæculo *Photius*, Patriarcha Constantinopolitanus, Ecclesiæ Romanæ hostis infensissimus, qui adversus *Nicolaum* I. & *Hadrianum* II. acriter invectus est, nunquam tamen illos accusavit ob hanc additionem particulæ, *Filioque*, Symbolo factam. Hæc, & alia id genus urgentissima erudite & copiose ad explicandum Decretorum Synodorum Generalium genuinum sensum dixerunt Latini; nihil tamen confectum est, sed ambæ partes victoriam sibi arrogarunt. Tandem, post tresdecim collationes, Latini obtinuerunt, ut dimissis his de additamento vocis, *Filioque*, concertationibus, de significatione vocis, seu de ipsomet Dogmate de Processione Spiritus Sancti a Patre Filioque disceptaretur, ita tamen ut, si opus foret, hoc caput ad novam Crisim, & accuratius examen revocaretur. His peractis, cum Ferrariæ pestilentia grassaretur, de transferenda Florentiam Synodo Sessione XV. actum est, renitentibus quidem Græcis, qui tædio affecti, & de fausto Concilii exitu tantum non desperantes, de reditu in patriam cogitabant, quos tamen *Joannes Palæologus*, Imperator, ad prosequendum & feliciter absolvendum din omnium votis exoptatæ Ecclesiarum unionis negotium confirmavit. Consentientibus itaque Græcis, Decretum de Synodi translatione Sessione decima sexta promulgatum est Latine ab Archiepiscopo Gradensi; Græce vero ab Episcopo Mitylenensi, IV. Idus mensis Januarii anni MCDXXXIX. Hinc factum est, ut istud Concilium Florentiam translatum, vulgo dicatur *Florentinum*, quod viginti quinque complectitur Sessiones, videlicet sexdecim, quæ Ferrariæ habitæ sunt, & novem, quæ Florentiæ fuerunt celebratæ.

D. Quæ gesta sunt in sexdecim prioribus Sessionibus, quas, licet Ferrariæ habitas complectitur Œcumenicum Concilium Florentinum, satis hactenus exposuisti, superest nunc, ut ea, quæ in aliis novem sequentibus Sessionibus Florentiæ celebratis acta ac definita sunt, breviter expendamus.

M. Translato Florentiam Concilio, *Joannes de Monte Nigro* Provincialis Provinciæ Lombardiæ Ordinis Prædicatorum, summi vir ingenii, de processione Spiritus Sancti a Patre & Filio Sessionibus XVIII. XIX. XX. XXI. XXII. XXIII. & XXIV. disputationes instituit cum *Marco* Metropolita Ephesino, tamque diserta ad probandam Spiritus Sancti a Patre Filioque processionem adduxit testimonia tum Patrum Ecclesiæ Orientalis, *Basilii*, *Epiphanii*, *Cyrilli Alexandrini*, & aliorum, tum Patrum Ecclesiæ Occidentalis, scilicet, *SS. Leonis*, *Gregorii Magni*, *Ambrosii*, *Hieronymi*; *Augustini*, &c. ut *Marcus* Ephesinus ad incitas redactus, hoc unum responderit, hæc Patrum testimonia non genuina, ac sincera esse, sed corrupta ac interpolata; Quam inanem ac contumeliosam Responsionem adeo nervose retudit *Joannes de Monte Nigro*, ut nihil plane *Marcus* Ephesinus hiscere ac mussitare potuerit. Post multas hinc inde concertationes, eo tandem ventum est, ut *Joannes de Monte Nigro* ejusmodi declarationem pronuntiaret: *Nos sequimur Apostolicam Sedem, unam novimus causam Filii, & Spiritus Sancti, Patrem ..... Idcirco Romana Ecclesia non credit duo principia, vel duas causas, sed unum principium, & unam causam. Eos vero qui asserunt duo principia & duas causas, anathematizamus*. Placuit admodum Græcis hoc *Joannis de Monte Nigro* dictum, atque eorum Imperatore *Joanne Palæologo* ita postulante, Scripto affirmavit, hanc esse suam fidem, *unam esse Filii & Spiritus Sancti causam, Patrem*. Græci itaque ad ineundam concordiam cum Latinis Schedulam exhibuerunt, in qua dicebant, *Filium emittere Spiritum Sanctum, & ex se scaturientem effundere: Spiritum Sanctum a Filio emitti, profluere, effundi*. Sed hæc Græcorum Schedula a Latinis admissa non fuit, quoniam ipsis minime compertum erat, quo sensu Spiritus Sanctus *effundi*, *scaturire*, *emitti*, & *profluere* a Græcis affirmaretur. Clarius itaque Græci Doctrinam suam exposuerunt in Formula, quam scripserunt, in qua suam, & Latinorum fidem circa Processionem Spiritus Sancti expresserunt, quamque *Silvester Syropulus*, Scriptor Græcus, qui interfuit Concilio Florentino, ejusque Historiam descripsit, refert Sectione octava his verbis: („ Quoniam nos Græci antehac arbitrabamur, Latinos affirmare, Spiritum Sanctum a Patre & a Filio procedere tanquam a duobus principiis, aut spiramentis duobus, & propterea non affirmare, Patrem esse principium & fontem totius Deitatis, Filii nempe & Spiritus Sancti; propterea nos & ab Additamento, seu a vocula, quam Symbolo explicationis causa adjiciunt, pariter & ab eorum communione cavimus. Nunc autem in hanc Sacram & Œcumenicam Synodum congregati singulari Dei gratia, ut sancta inter nos unio procuretur, post multas hac illac ventilatas quæstiones & disputationes, productaque in medium quamplurima testimonia e Sacris Litteris simul & e Sanctis Ecclesiæ Doctoribus: Nos quidem Latini profitemur, id quod nos dicimus, Spiritum Sanctum a Patre & Filio procedere, non eo sensu dicere, quasi aut Patrem excludamus, quominus sit principium & fons totius Deitatis Filii & Spiritus Sancti, aut quasi credamus illud, Spiritum Sanctum ex Filio procedere, non accepisse Filium a Patre: aut quasi duo principia, aut duas productiones Spiritus Sancti exhibeamus: Sed confitemur, Spiritum Sanctum a Patre & Filio tanquam ab uno principio, & una singulari productione, ab æterno profluxisse. Similiter & Nos Græci asserimus, Spiritum Sanctum a Patre procedere, proprium autem esse Filii & ab illo promanare, & ab utroque scilicet a Patre

per

per Filium, secundum substantiam profundi profitebamur, & credebamus. Et nunc in mutuam unionem coalescimus, & charitate Divina conjungimur. Quin hoc ut specimen damus invicem propriæ Fidei & Confessionis, & ut nemo ab alterius communione abstinere in posterum debeat dijudicamus, sed rursum mutuo recipimus, & unum sensum amplectimur, atque in unam Ecclesiam, Dei favente gratia redintegramur.....) Hæc formula cujus Author fuit *Georgius Scholarius*, Græcus, & unionis utrinsque Ecclesiæ conciliandæ tum temporis studiosissimus, multum arrisit Patriarchæ, & majori Græcorum parti, atque in primis *Bessarioni*, & *Isidoro* Ruthenorum Metropolitæ; displicuit tamen nonnullis Græcis, eamque non plene sufficere putarunt Latini, qui proinde sequentia dubia, teste jam citato *Syropulo*, Græcis proposuerunt. Primum, ab ipsis quæsierunt, an ab Additamento hujus vocis, *Filioque*, seu potius ab hac explicatione refugere deberent, cum jam pro comperto haberent, Latinos principia duo non profiteri? Secundo, An veram esse crederent fidem Latinorum, & in eam desiderarent fœdus pangere? Tertio, An Spiritum Sanctum a Patre solo procedere profiterentur, & non perinde a Filio? Quarto, An dicendo Spiritum Sanctum esse proprium Filii, nudam consubstantialitatem amborum intelligerent, an eum a Filio æque ac Patre æternum esse trahere? Quinto, An dicendo, Spiritum Sanctum *ab eo scaturire*, illud *ab eo*, ad Patrem, an ad Filium referretur? Sexto, Si illud *ab eo* ad Filium referrent, utrum scaturire ab æterno secundum substantiam & personam intelligerent, nec ne? Septimo, Quid verbum *scaturire* significaret, an substantiam divinam, & subsistentiam personalem a Filio trahere? an idem quod *procedere*? vel in aliquo sensu differat, & in quonam sensu? Octavo, An dicendo Spiritum Sanctum ab utroque procedere, nempe a Patre per Filium, substantialiter etiam & æterne hoc intelligerent? Nono, Quid sibi vellet illud, substantialiter ab utroque profundi? an habere, & sumere substantialiter ab utroque? an differant, & in quo sensu differant *profundi* & *procedere*? Decimo, An absolute & sine commentario vera sit hæc propositio, Spiritus Sanctus procedit ac profunditur æternum a Patre & Filio, sine hac declaratione, *a Patre per Filium*? Undecimo, An particula illa, *Per*, significaret Filium esse Spiritus Sancti causam & principium? Duodecimo, An dicendo, *unimur*, Latinorum doctrinam & confessionem amplecterentur? Istaæc a Latinis proposita dubia Græcis admodum displicuerunt, atque in causa fuerunt, cur *Georgius Scholarius*, Græcus, qui hactenus promovendæ in Concilio Florentino unioni graviter operam posuerat, pedem retulerit, & antequam utriusque Ecclesiæ concordia sanciretur, Venetias cum *Demetrio Despota*, Imperatoris *Joannis Palæologi* fratre, & *Gemisto Phletone* successerit, uti narrat jam laudatus *Syropulus* in Historia, quam edidit, Concilii Florentini, Sectione IX. Capite XI. Ad placandos animos Græcorum, qui illis Latinorum dubiis Patrum voces reprobari causabantur, obtinuerunt Latini, ut Occidentalium Doctorum sententiæ & dicta maturins expenderentur, quod ubi præstitum est, Patriarcha, coacto Græcorum cœtu, Latinorum Dogmati de Processione Spiritus Sancti a Patre & Filio hoc suffragium in scriptis dedit, quod *Syropulus* refert Sectione nona capite 9. *Historiæ Concilii Florentini* his verbis: *Quandoquidem dicta audivimus Sanctorum Patrum Ecclesiæ tam Orientalis, quam Occidentalis: Quorum hi Spiritum Sanctum a Patre & Filio procedere asseverant, illi a Patre per Filium, quanquam idem est*, a Filio, *quod*, per Filium, *&* per Filium, *quod*, ex Filio: *Nos tamen dimissa voce hac*, ex Filio, *profitemur Spiritum Sanctum procedere a Patre per Filium ab æternitate & secundum substantiam tanquam ab uno principio & causa*, per, *Filii causam significante in processione Spiritus Sancti*. Huic suffragio Græcorum Patriarchæ Constantinopolitani, qui appellabatur *Josephus*, assensi sunt alii Præsules Græci, præter quinque, in quibus erat *Marcus* Metropolita Ephesinus. Tum *Joannes Palæologus*, Græcorum Imperator, Sermonem ad omnes habuit de unione, ea tamen lege, ut a Latinis Græci non cogerentur particulæ, *Filioque*, additamentum Symbolo apponere. Dum hæc ad perficiendam utriusque Ecclesiæ concordiam feliciter in Concilio peragerentur, *Josephus*, Patriarcha Constantinopolitanus, senio confectus Florentiæ mortuus & in Ecclesia FF. Prædicat. sepultus est, relicta schedula, qua significabat, & *dejerabat*, *se omnia sentire*, *quæ sentit*, *&* *docet Catholica* & *Apostolica Ecclesia Domini nostri Jesu Christi*, *Senioris Romæ*. Post illius Patriarchæ obitum omnes Græci, excepto *Marco* Metropolita Ephesino, unioni consenserunt, & Ecclesiæ Latinæ dogmatibus, in quibus antehac diffidebant, subscripserunt. Finitis ergo omnibus controversiis, unio utriusque Ecclesiæ, Latinæ videlicet & Græcæ, bene fortunante Deo, die VI. mensis Julii anni MDCXXXIX. facta est, & post solemne Sacrum ab *Eugenio* IV. Pontifice Maximo, præsentibus Græcis, celebratum, lectum est Græce ac Latine in publica Sessione Unionis Decretum, in quo sequentia Fidei dogmata ab universis Christianis credenda ac suscipienda proponuntur. Primo, *quod Spiritus Sanctus ex Patre & Filio æternaliter est*, *& essentiam suam*, *suumque esse subsistens habet ex Patre simul & Filio*, *& ex utroque æternaliter tanquam ab uno principio*, *& unica spiratione procedit*. Secundo, *Quod explicatio verborum illorum*, *Filioque*, *veritatis declarandæ gratia*, *& imminente tunc necessitate*, *licite ac rationabiliter Symbolo fuerit apposita*. Tertio, *quod in azymo sive fermentato pane triticeo Corpus Christi veraciter conficitur*, *& quod Sacerdotes in altero ipsum Domini Corpus conficere debent*, *unusquisque scilicet juxta Ecclesiæ suæ*, *sive Orientalis sive Occidentalis*, *consuetudinem*. Quarto, *quod si vere Pœnitentes in Dei charitate decesserint*, *antequam dignis pœnitentiæ fructibus de commissis satisfecerint & omissis*, *eorum Animæ pœnis Purgatorii post mortem purgentur*, *& ut a pœnis hujusmodi releventur*, *eis*

prosint Fidelium vivorum suffragia, Missarum scilicet sacrificia, orationes, & eleemosynæ, & alia pietatis officia, quæ a Fidelibus pro aliis Fidelibus fieri consueverunt, secundum Ecclesiæ instituta: illarumque Animæ, qui post Baptisma susceptum, nullam omnino peccati maculam contraxerunt, illæ etiam Animæ, quæ post contractam peccati maculam, vel in suis corporibus, vel eisdem exutæ pro ut superius dictum est, sunt purgatæ, in Cælum mox recipiuntur, & clare ipsum Deum trinum & unum sicuti est, pro meritorum tamen diversitate, intuentur. Quinto. *Quod illorum Animæ, qui in actuali mortali peccato, vel solo originali decedunt, mox in infernum descendunt, pœnis tamen disparibus puniendæ*. Sexto, *quod Sancta Apostolica Sedes, & Romanus Pontifex in universum Orbem tenent Primatum, & ipse successor sit Beati Petri Principis Apostolorum, & verus Christi Vicarius, totiusque Ecclesiæ Caput, & omnium Christianorum Pater ac Doctor existat, & ipsi in Beato Petro pascendi, regendi, ac gubernandi universalem Ecclesiam a Domino nostro Jesu Christo plena potestas tradita sit*. Tandem, in Decreto unionis renovatur Patriarcharum Orientis ordo in Canonibus traditus, ut videlicet *Patriarcha Constantinopolitanus secundus sit post Romanum Pontificem, tertius Alexandrinus, quartus Antiochenus, quintus Hierosolymitanus, salvis videlicet Privilegiis omnibus & juribus eorum*. Lecto & omnium subscriptionibus munito unionis Decreto, Latini, post finitam jam Florentinam Synodum, Græcis varias proposuere quæstiones, inter quas istæ præcipuum tenent locum. Primo *quare Episcopi non inungunt sacro chrismate, sed Sacerdotes, cum hoc Pontificibus sit datum?* Secundo, *quare non contenti estis Domini verbis, Accipite & comedite, sed postea dicitis: & fac quidem panem hunc pretiosum Corpus Christi tui, & transmutans ea spiritu tuo, Amen, Amen, Amen?* Tertio, *quare conjugia dirimitis, dicente Domino, quod Deus conjunxit, homo non separet?* Quarto, *qua de causa non eligitis hic Patriarcham?* Ad has, & alias hujusmodi Latinorum quæstiones Græci responsa dederunt, quæ quidem in Actis Concilii non referuntur, ea tamen Latinis probata fuisse fidem faciunt hæc ejusdem Concilii Florentini Actorum verba: *Hac Latinis objecta Mitylenensis* Archipræsul, *canonice omnia, legitimeque dissolvit, præterquam duo, de quibus Papa significavit Imperatori; cur scilicet Matrimonia dirimantur, & Patriarcha non eligatur?*

D. Decretum unionis, quod, ut mox observastis, promulgatum est in Concilio Florentino, est ne idem ac illud Decretum, quod sæpius citare solent Theologi Scholastici, & ab *Eugenio IV.* Pontifice Maximo, qui præerat Concilio Florentino, editum est *pro Instructione Armenorum?*

M. Decretum unionis promulgatum in Concilio Florentino, est plane diversum a Decreto, quod *Eugenius* Papa *quartus* condidit pro instructione Armenorum; Decretum quippe unionis fuit publicatum in Concilio Florentino pro utriusque Ecclesiæ concordia, dum adhuc Imperator Græcorum, & Patriarchæ omnes Orientis, eorumve Legati huic Concilio intererant, ut liquet ex illius Decreti inscriptione, *Definitio Sanctæ Oecumenicæ Florentinæ Synodi*, illudque sic incipit: *Eugenius Episcopus, servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. Consentiente ad infrascripta carissimo in Christo filio nostro Joanne Palæologo Romanorum Imperatore Illustri, & locatenentibus Venerabilium Fratrum nostrorum Patriarcharum, & cæteris Orientalem Ecclesiam repræsentantibus &c.* At vero, Decretum pro instructione Armenorum duntaxat ab *Eugenio* IV. editum est post Græcorum a Synodo Florentina discessum, quando videlicet Apocrisarii Patriarchæ Armeni Florentiam accesserunt, unionem cum Ecclesia Romana, fideique rectitudinem quærentes, quos ut instrueret *Eugenius* Summus Pontifex, & unio cum ipsis ineunda stabilis ac perpetua perseveraret, Orthodoxæ Fidei veritatem, quam Romana profitetur Ecclesia, compendio tradere voluit hocce Decreto, quod incipit: *Exultate Deo Adjutori nostro*, & datum est decimo Kalendas Decembris an. Mccccxxxix. quatuor post Græcorum discessum mensibus.

D. Quænam potissimum Capita complectebatur istud Fidei Orthodoxæ Compendium, quod in hocce Decreto pro instructione Armenorum tradidit *Eugenius* IV. Pontifex Maximus?

M. In hoc Decreto *Eugenius IV.* Armenis pro Regula tradit primo Symbolum Constantinopolitanum cum additione particulæ, *Filioque*, & cum obligatione illud canendi inter Missarum solemnia. Secundo, ipsis proponit Concilii Chalcedonensis definitionem in Synodis Generalibus sexta & septima renovatam, de duabus in una Christi persona naturis. Tertio, eis præcipit, ut teneant definitionem de duabus voluntatibus, duabusque Christi Domini operationibus in Concilio sexto Generali contra Hæreticos Monothelitas promulgatam. Quarto, eis declarat, Synodum Chalcedonensem, & *Sanctum Leonem* Summum Pontificem, sancte & recte veritatem de duabus in Christo naturis definiisse contra *Nestorii*, & *Eutychetis* Hæreses, ceterasque universales Synodos, authoritate Romani Pontificis legitime celebratas, ab eis suscipi mandat. Armeni siquidem errorem *Eutychetis*, duas in Christo naturas in unam confundentis, sectabantur; unde *Eugenius IV.* merito injunxit, ut præter Synodos Nicænam I. Constantinopolitanam, I. Ephesinam, reciperent quoque Chalcedonensem, ac Scripta *Sancti Leonis Magni*, qui *Nestorii* & *Eutychetis* Hæreses e diametro oppositas in Synodica ad *Flavianum* Patriarcham Constantinopolitanum Epistola confixerat. Quinto, eis exponit praxim Ecclesiæ Romanæ circa septem novæ legis Sacramenta & ad Latinorum usum eos reducit. Sexto, eis præbet compendiosam Fidei Regulam, seu Symbolum, quod vulgo tribuitur *Sancto Athanasio*, & his verbis incipit; *Quicumque vult salvus esse &c.* Septimo, eis præscribit librorum sacrorum catalogum, seu notat & enumerat libros, qui tanquam Canonici sunt in Ecclesia recepti. Octavo, eis injungit, ut formam Consecrationis Corporis & Sanguinis Christi teneant & inviolabiliter ob-

observent. Nono, eis tradit Decretum unionis cum Græcis consummatæ in Concilio Florentino pridie nonas Julii anni millesimi quadringentesimi trigesimi noni, quodque incipit: *Lætentur cæli & terra &c.* Decimo, eos tevocat ad usum Ecclesiæ Romanæ circa dies, quibus festivitates Annunciationis *Beatæ Mariæ* Virginis, Nativitatis Beati *Joannis Baptistæ*, & consequenter Nativitatis & Circumcisionis Domini nostri *Jesu Christi*, ac Præsentationis ejusdem in Templo, seu Purificationis Beatæ Virginis, celebrari debeant. Postremo, contra quorumdam quartas nuptias damnantium errorem, declarat Summus Pontifex, quartas nuptias, & ulteriores valere, modo aliquod non obstet impedimentum. Hæc & cætera Romanæ Ecclesiæ dogmata pronis ac demissis animis amplexi sunt Armeni, sicque feliciter, & cum summo totius Ecclesiæ jubilo confecta fuit illorum cum Latinis unio, quam deinde subsecuta est reconciliatio Jacobitarum, qui post Armenorum digressum Florentiam accesserunt, anno MCCCCXLI. & ejurata Monothelitarum Hæresi, qua ab *Heraclii* Imperatoris temporibus erant infecti, in gremium Ecclesiæ Romanæ fuerunt recepti. Tandem anno MCCCCXLII. quo *Eugenius* IV. Concilium ex Florentia Romam in Basilicam Lateranensem transtulit, adventarunt Romam Legati Æthiopum, seu Abyssinorum Regis, deferentes, illius nomine, *Eugenio* Summo Pontifici promptam obedientiam, & cum Ecclesia Romana, cujus in omnibus fidem lubentissime amplectebatur una cum subditis sibi populis unionem suppliciter rogantes, quos plenius instructos ad Romanæ Fidei unionem adscivit idem Summus Pontifex; *Unde actum ejus*, Verba sunt ejusdem Pontificis *Eugenii* IV. in suo Decreto pro reconciliatione Jacobitarum dato pridie Nonas Februarii anni millesimi quadringentesimi quadragesimi primi, *ut totus fere Oriens, qui gloriosum Christi nomen adorat, ac non parva Septentrionis portio, post longa dissidia cum Sancta Romana Ecclesia in eodem fidei & charitatis vinculo convenerint, primum Græci, & hi, qui subsunt quatuor Patriarchalibus sedibus, multas gentes, nationesque, & idiomata continentibus; deinde Armeni multorum populorum gens, hodie vero Jacobini*, seu Jacobitæ, *magni etiam per Ægyptum populi, Sanctæ Sedi Apostolicæ uniti sunt, &c.* De Æthiopum, Syrorum, Chaldæorum, & Maronitarum unione nullam in hocce Decreto mentionem facit Summus Pontifex, quia Æthiopes anno duntaxat MCCCCLII. in Ecclesiæ concordiam redierunt; Syri vero, inter Tygrim & Euphratem habitantes populi, fidem Romanæ Ecclesiæ amplexi sunt, & in ejus unionem consenserunt anno MCCCCXLIV. Chaldæi, *Nestorii* erroribus impliciti, & Maronitæ Monothelitarum hæresi imbuti, post ejuratos errores, speciali unionis Decreto, cum magna *Eugenii* IV. Summi Pontificis voluptate recepti sunt anno MCCCCLV.

D. Hæc exoptatissima Græcorum, aliorumque Orientis populorum cum Romana Ecclesia unio me summa quidem lætitia perfundit, sed valde addubito, an fuerit diuturna? Novi quippe Græcorum fidem.

M. Hæc unio Græcorum cum Latinis facta in Concilio Florentino cito abrupta est. Artibus siquidem ac suasionibus *Marci*, Metropolitæ Ephesini, qui Schismati semper obstinato animo adhæsit, factum est, ut non modo Byzantinum vulgus, sed & tres Orientalium Sedium Patriarchæ sancitæ unioni repugnaverint, dato Synodali Decreto, quo *Metrophanem*, Patriarchæ Constantinopolitani *Josephi*, qui Florentiæ mortem obierat, successorem, pacis & icti fœderis observantissimum, & Florentinos Patres diris devoverunt, atque Imperatorem *Joannem Palæologum* acerbe perstrinxerunt. Præclara quoque illa ac decora aliorum populorum Orientalium conversionis exordia parem nacta non sunt felicitatis progressum, sive id contigerit nostrorum neglectu, sive immensa locorum & regionum distantia, sive linguarum imperitia, sive illius gentis levitate ac inconstantia, aut ex alio quocunque defectu. Ut ut sit, omnes illi Orientales populi, rupto cum Ecclesia Romana inito fœdere, ad pristinas superstitiones, hæresesque redierunt, contigitque ipsis hæc Evangelii *Matthæi* cap. 13. parabola de seminibus actis in petrosa loca, quæ, quia non habebant radicem, aruerunt. De hoc tam cito disrupto fœdere pacis vehementer indoluit *Eugenius* IV. Pontifex maximus, & ut illud redintegraret, *viros quosdam Byzantium ad Græcos misit*, inquit *Laonicus Chalcondylas* lib. 6. *ut cum bis in colloquium venirent, qui Synodum* Florentinam, *& concordiam in Italia factam non admittebant. Nam Marcus Ephesi Episcopus, & Scholarius, Græcorum doctissimus, nequidem ab initio Latinorum dogmati consentire voluerunt. Ubi ad colloquium ventum est, Romani nihil efficere potuerunt, ac re infecta domum reversi sunt*. Quin, & ille *Marcus Ephesius*, ubi vidit plebem Constantinopolitanam sibi plaudentem, quod non subscripserat, inveniretque quod desiderabat, ut magis ipse, quam Synodus a plebecula commendaretur, non solum in proposito constitit, verum etiam Synodum Florentinam multis, putidisque calumniis proscindere ausus est. In primis, effutiit, Græcos unioni consensisse multis pollicitationibus illectos, & muneribus a Romano Pontifice & Latinis corruptos. Secundo, asserebat, Græcos ad subscribendum unioni coactos fuisse ob inopiam prementem, urgentemque famem, quia eis quidquam sumptuum condictorum non suppeditabatur. Denique objiciebat, testimonia Sanctorum Patrum, quibus fulcitur Synodi Florentinæ Decretum pro unione Græcorum, a Latinis de industria fuisse corrupta atque interpolata. At, hujusmodi calumnias in Synodum Florentinam a *Marco Ephesio* temere jactatas, egregie confutarunt Græci Scriptores, qui Concilio Florentino interfuerunt, videlicet *Josephus Methonensis* in Responsione ad *Marci Ephesii* Libellum, *Joannes Plusiadenus*, in Dialogo de Synodo Florentina, & *Bessario* in Epistola Generali, & in Epistola ad *Alexium Lascarim*. Præter futiles illas *Marci Ephesii* adversus Synodum Florentinam objectiones, a laudatis Scriptoribus Græcis solide confutatas, duo

duo alia ficulnea argumenta proponunt Græculi Schismatici, quibus ejusdem Synodi Florentinæ authoritatem deprimere, eamque Oecumenicam non fuisse probare se posse arbitrantur. Primo quidem dicunt, *Marcum Ephesium* non subscripsisse Florentinæ Synodo, & Græcos Antistites, qui ei subscripserunt, statim atque in Græciam reversi sunt, facti pœnitentes, palinodiam palam cecinisse, quod argumento est, illos libere non subscripsisse. Sed Græculi illi Schismatici, cæco furore in Ecclesiam Romanam abrepti, non animadvertunt, quod si ejusmodi argumentum ad elevandam authoritatem Œcumenicam Concilii Florentini aliquid roboris haberet, probaret etiam Synodos Nicænam, Constantinopolitanam, Ephesinam, Chalcedonensem, & alias, vere non fuisse Œcumenicas, quia earum Definitionibus *Arius*, *Macedonius*, *Nestorius*, *Eutyches*, aliique Hæretici in illis damnati subscribere minime voluerunt. Plures etiam Antistites, qui Concilio Nicæno interfuerunt, & Definitioni Fidei, atque *Arii* damnationi in eo subscripserunt, post tamen dissolutionem Concilii Arianam Hæresim professi sunt, ac in pluribus Synodis confirmarunt. Necesse itaque est, ut Græculi Schismatici aut Synodum Nicænam, & alias, quas mox retuli, Œcumenicas esse inficientur, aut si illas ut vere Œcumenicas admittant (sicut illas ut tales se agnoscere ultro profitentur) oportet, velint nolint, si sibi constent, ut fateantur, Synodum Florentinam Concilii Œcumenici auctoritate non excidisse, quamvis *Marcus Ephesius* ei subscribere noluerit, & nonnulli Græcorum, qui Definitioni fidei, seu unionis Decreto subscripserant, ad natale Solum postea reversi, ejurata subscriptione, ab unione defecerint, & in Schisma sint relapsi, quod sane non vis ipsis in Concilio illatæ, sed eorum levitatis & perfidiæ fuit argumentum. In summum igitur evanescit hæc prima contra Synodi Florentinæ auctoritatem Græculorum Schismaticorum objectio. Ejusdem surfuris est alterum argumentum, quod Græculi Schismatici ad labefactandam Synodi Florentinæ authoritatem proponunt. Ajunt quippe, Græcam Ecclesiam in Synodo Constantinopoli in Templo *Sanctæ Sophiæ* post mortem Imperatoris *Joannis Palæologi* anno Mccccl. congregatam reprobasse ac damnasse Synodum Florentinam; *Gregorium* Patriarcham Constantinopolitanum ei adhærentem exauctorasse, atque in ejus locum *Athanasium* sufficisse. Verum, frustra Græculi Schismatici obtrudunt hanc Sophianam Synodum, quam plane commentitiam, & a nebulone quodam recentiore male consarcinatam fuisse *Leo Allatius* in Addendis ad caput quartum libri III. *De perpetua Ecclesiæ Occidentalis & Orientalis Consensione* invictis momentis probat, quorum præcipua hic breviter referemus. Primo, in ista Sophiana Synodo (uti modo habetur) nulla extat notio temporis, quo fuit celebrata, nulla mensis memoria, nulla Indictionis designatio, & si quæ occurrunt temporis notæ, adeo sunt obscuræ, ut nihil certi ex his cimmeriis tenebris erui possit. Secundo, in hujus Sophianæ Synodi actis dicitur, Græcorum Imperatorem *Joannem Palæologum* ante obitum ab unione Ecclesiæ Latinæ defecisse; quod certe putidum mendacium est, cum *Joannes Palæologus* ad mortem usque in ea unione perseveraverit, institueritque Patriarcham Constantinopolitanum *Metrophanem Cyzicenum*, unioni addictissimum; post ipsum, *Gregorium Protosyncellum*, virum vere Catholicum, & egregium vindicem Synodi Florentinæ, quo adhuc superstite, Ecclesiam Constantinopolitanam gubernante, & unionem pro virili promovente, e vita excessit *Joannes Palæologus* Imperator, quem proinde a Fidei Synodi Florentinæ, & ab unione ante suum obitum defecisse, falso asseritur in hujus commentitiæ Sophianæ Synodi Actis. Tertio, in ejusdem Sophianæ Synodi actis dicitur, *Gregorium*, Patriarcham Constantinopolitanum, qui Synodo Florentinæ adhærebat, fuisse depositum, & in ejus locum subrogatum *Athanasium* anno millesimo quadringentesimo quadragesimo, quo tamen tempore nondum *Gregorius* præerat Ecclesiæ Constantinopolitanæ, qui duntaxat post *Metrophanem* renunciatus est Patriarcha Constantinopolitanus anno millesimo quadringentesimo quadragesimo quinto. Hujus autem *Athanasii*, quem in locum depositi *Gregorii* suffectum fuisse mentiuntur illius Synodi Acta, nulla plane apud illius temporis Scriptores habetur memoria. Denique, in Actis hujus Sophianæ Synodi sæpius citantur Scripta Patrum, Doctorumque Latinorum *Tertulliani*, *Cypriani*, *Hilarii*, *Ambrosii*, *Hieronymi*, *Augustini*, *Leonis Papæ*, *Bedæ*, *Anselmi*, *Bernardi*, *Petri Lombardi*, *Gratiani*, *Thomæ Aquinatis*, & *Scoti*, quos tamen Patres & Doctores Latinos non esse Græcis ita familiares nemo nescit, maxime cum multa horumce Scriptorum Latinorum Opera necdum in Linguam Græcam versa sint. His, & aliis id genus momentis *Leo Allatius*, loco mox a me laudato, probat, hanc Sophianam Synodum, in qua Græculi Schismatici dictitant, damnatam, ac rejectam fuisse Florentinam Synodum, esse plane suppositititiam, & a recentiori quodam nebulone ex variis Græcorum Schismaticorum, præsertim *Amirutzi*, *Gemisti*, & *Gennadii* contra Florentinam Synodum Scriptis concinnata. Sed demus Græcis hanc Sophianam Synodum fuisse revera celebratam, & in ea damnatam esse Synodum Florentinam, quid tum postea? Potuitne, quæso, hæc Synodus Sophiana ex Græcis Schismaticis conflata rejicere & damnare Synodum Florentinam, quæ convocatione, congregatione, auctoritate, & universalis Ecclesiæ repræsentatione, Generalis, & Œcumenica fuit? Potuitne privata hæc Græcorum Synodus Sophiana reprobare Synodum Florentinam ex Episcopis Orientis & Occidentis congregatam, cui præfuit Romanus Pontifex *Eugenius* IV. eique adfuerunt Patriarcha Constantinopolitanus, & Alexandrini, Antiocheni, Hierosolymitani Patriarcharum Vicarii, necnon Græci, Latinique Antistites magno numero; ad quam omnes Orbis Christiani Provinciarum Præsules, & quotquot de jure, vel consuetudine ad Concilium Generale venire tenebantur, per Litteras Encyclicas Summi Pontificis fuerunt convocati?

Sa-

Sane Concilium Florentinum, cui omnes charactères ac notiones Concilii Generalis admussim conveniunt, a privata Græcorum Schismaticorum Synodo Sophiana reprobari potuisse, nemo unquam dicet. Nec causari etiam possunt Græculi Schismatici, Synodum Florentinam e numero Conciliorum Generalium esse expungendam, eo quod Gallicani Præsules, prohibente Rege Christianissimo *Carolo septimo*, ad eam non accesserint. Id, inquam, causari non possunt Græculi Schismatici, quia nec ad septimam Synodum Generalem, quæ est Nicæna secunda, contra Iconoclastas celebrata, Gallicanis Præsulibus proficisci permisit *Carolus Magnus*, & tamen Græci hanc Synodum Nicænam secundam, non obstante illa Præsulum Gallicanorum absentia, in Conciliorum Œcumenicorum numerum etiamnum adscribere non dubitant, non alia, ut opinor, permoti ratione, nisi quia Synodus, ad quam Orientalis & Occidentalis Ecclesiæ Episcopi concurrunt, Romano Pontifice per se, vel per Legatos præsidente, semper Œcumenica habita est, neque ut omnes adsint Episcopi necesse est, sed sufficit ut vocati fuerint, & eo sint numero, qui universam repræsentet Ecclesiam. In hanc Concilii Generalis notionem consentiunt omnes Theologi, quos inter unum exquisiti judicii & eximiæ eruditionis laudabo nostrum *Melchiorem Canum*, qui libro V. de Locis Theologicis capite III. hæc habet: *Concilia Generalia voco, quæ omnium Christianorum Pontificum convocatione celebrantur. Inter multos autem disceptatum est, an Generalis convocatio satis sit, an etiam necessaria sit Congregatio Generalis? Si enim Summus Pontifex Concilium Generale indiceret, non congregarentur tamen nisi soli decem ex Italia Pontifices, hujusmodi profecto Synodus non est cur Generalis videatur. At contra, si necesse est, Episcopos omnes congregari: Primum, nullum forte in Ecclesia tale adhuc Concilium fuit, in quod Episcopi universi convenerint. Deinde pessimus quisque Episcopus, dum non solum per negligentiam, sed per malitiam Synodo adesse contempserit, Generalem non esse caluminiabitur, & Princeps in Republica quilibet, si illi Synodus displicuerit, interturbare eam minimo negotio poterit, causarique Episcopos suos, vel morborum, vel tumultuum causa Concilio interesse non posse. Verum, quoniam omnes hujusmodi controversias persequi non est operis instituti, huic quæstioni breviter respondemus. Non satis est quidem ad Concilium Generale, si evocatio Generalis est, quando adeo pauci congregantur, ut major meliorque Provinciarum pars relicta esse videtur; præsertim si causa legitima sit cur Episcopi Synodo non adfuerint. At si per malitiam hominum pessimorum una & item altera Provincia desit, non propterea Concilii Generalis nomen amittit, sed nec si per negligentiam quidam, aut aliam occasionem quamlibet Episcopi aliquot desint, nominis sui jacturam Generale Concilium faciet, nisi in dubium vertimus, an Concilia illa quatuor, Nicænum, Ephesinum, Constantinopolitanum, Chalcedonense Generalia sint? Quamobrem, ut fideles, ita nos hoc loco loquimur, ut Synodum Generalem omnium Episcoporum evocatione legitima finiamus, licet non sit omnium congregatio. Communi enim fidelium sensu agendum est, cum de rebus vocibusque Ecclesiæ loquimur, idque eodem modo fecerunt sapientes. Nec satis est tamen ad Generale Concilium evocatio Generalis, nisi sit etiam Generalis congregatio, sed ad Generalem congregationem omnium Episcoporum congregatio non requiritur.* Episcoporum itaque Ecclesiæ Gallicanæ absentia non magis obesse potuit auctoritati Œcumenicæ Concilii Florentini, quam Synodi Nicænæ secundæ, quam tamen non solum omnes Latini, sed etiam Græci cum Orthodoxi, tum Schismatici, Synodorum Generalium numero accensent. Negare igitur non possunt Græci Schismatici, Synodum Florentinam vere fuisse Œcumenicam, ac subinde fateri debent, eam damnari minime potuisse a privata illa Synodo Sophiana, quam dicunt habitam fuisse a Græcis, qui post Synodum Florentinam ad ingenium & Schisma redierunt. Sed satis hactenus dictum sit de Generali Synodo Florentina, in qua Græcorum cum Latinis facta est unio, quam tamen cito abruperunt Græci Schismatici, quorum in Ecclesiam Romanam pertinax contentio, & æternum odium est. Sed non est, cur perfidam illam Gentem & Protheo mutabiliorem moremur.

D. Huic accuratæ notitiæ, quam huc usque tradidisti, Conciliorum Generalium, quæ Sæculo decimo quinto fuerunt celebrata, debes in præsentia adnectere brevem descriptionem rerum, quæ in Conciliis Nationalibus, seu Provincialibus eodem Sæculo habitis gesta sunt, & ab his præsertim Conciliis Nationalibus initium sumere, quæ ad exterminandam grassantem Wicleffistarum Hæresim fuerunt coacta.

M. Ad Hæresiarchæ *Joannis Vvicleffi* configendam exitialem doctrinam *Guillelmus Contenejus*, Cantuariensis in Anglia Archiepiscopus, Synodum Londini in Conventu Fratrum Prædicatorum anno Mccclxxxii. convocavit, cui decem Episcopi, & omnium Ordinum Theologi, ac Juris Canonici Doctores adfuerunt, &, post maturum ac diuturnum Vvicleffianarum viginti quatuor propositionum examen, declararunt, earum aliquas esse *hæreticas*, aliquas *erroneas* & *determinationi Ecclesiæ contrarias*. In eadem Synodo habita quæstio est in *Nicolaum Herford*, *Philippum Rapingdon*, & *Joannem Aisthon*, Vvicleffi Discipulos, quorum duo priores vocibus ambiguis præcipua Hæreseos Capita damnarunt, quibus propterea concessæ sunt induciæ, ut fidem proscriptis articulis oppositam clarius profiterentur, alioqui damnationis Sententiam excepturi. Tertius vero, excusso omni religionis jugo, petulantius respondit, ac statim hæreseos convictus atque damnatus est. *Vvicleffus* coram eadem Synodo sese sistere compulsus est a Lancastriæ Duce, & errores suos Scripto ejurare sub præscripta Formula, quam Anglicanorum Conciliorum Compilator *Spelmannus* consulto suppressit. Fatetur tamen *Guillelmus Cave* in Appendice *Historiæ Literariæ* pagin. 35. *Joannem Vvicleffum*, ut saluti suæ consuleret, suorum errorum palino-

dinodiam in hac Synodo Londinensi decantasse, eumque mortis terrore adactum, brevem de Sacramento Altaris Synodo obtulisse declarationem vernaculo sermone exaratam, quam ait extare apud *Henricum Knightonem*, natione Anglum, & Monasterii Leicestrensis Canonicum Regularem, in suo *Chronico de Eventibus Angliæ* libro 5. pagina 1647. Hujus Synodi Londinensis contra *Wicleffum* coactæ Historiam describunt jam citatus *Henricus Knighton*, *Windefordus*, & *Walsinghamus*. Ejusdem Synodi Londinensis Acta, Conclusiones, Interrogationes, & Responsiones, & alia huc pertinentia extant apud *Henricum Spelmannum* in Collectione conciliorum Britanniæ pagina 629. & seq. quibus subjunguntur Litteræ *Richardi*, Regis Angliæ, Cantuariensi Archiepiscopo, cæterisque Episcopis permittentis, ut eos, qui vel hæresim prædicarent, vel de illa essent suspecti, in carcerem detruderent. Ad extirpandam eamdem *Joannis Wicleffi* Hæresim *Thomas Arundellius*, Archiepiscopus Cantuariensis, Synodum Londinensem anno MCCCXCVI. congregavit, in qua octodecim Articuli ex *Joannis Wicleffi* Trialogo excerpti, confixi sunt, quos refert *Guillelmus Windefordus* in Tractatu, quem edidit contra *Wicleffi* errores. Extant etiam hi octodecim *Wicleffi* Articuli in hac Synodo damnati Tomo XI. Conciliorum part. 2. pagin. 2080. cum prolixo Tractatu, quem jussu *Thomæ Arundellii* Cantuariensis Archiepiscopi, contra prædictos *Wicleffi* Articulos lucubravit *Guillelmus Woodfordus* Ordinis Minorum. Non multo post idem Archiepiscopus Cantuariensis *Thomas Arundellius* alterum Concilium Oxonii anno MCCCCVIII. celebravit, in quo Decr. Synodale Articulos 13. complectens adversus hæresis Wicleffianæ seminatores editum est. Et primo quidem, libros *Joannis Wicleffi*, aliosque legi vetuit istud Oxoniense Concilium, nisi ab Oxoniensi, vel Cantabrigensi Academiis, aut a duodecim Theologis ab iisdem designatis, prævio & accurato examine, deinde ab Archiepiscopo Cantuariensi fuissent approbati. Secundo, neminem ad prædicandum Verbum Dei admitti statuit, nisi prius facultatem ab Episcopo impetrarit, suæque missioni fidem fecerit legitimis, ac indubitatis documentis. Tertio, quia multi Oxoniensis Academiæ Scholastici Wicleffianæ Hæreseos peste erant afflati, injunxit Concilium omnibus Collegiorum Custodibus, ut singulis mensibus in doctrinam ac mores suorum Scholasticorum inquirerent, & in eos, qui suspicione, vel infamia hæreseos laborarent, censuris Ecclesiasticis, si opus esset, animadverterent. Denique, cum Hæretici Wicleffistæ novas Scripturæ Sacræ in linguam vernaculam Versiones cuderent, sub majoris excommunicationis pœna prohibuit Concilium, ne aliqua Scripturæ Sacræ vulgatis fieret, aut legeretur Versio, *quousque per loci Diœcesanum*, id est Episcopum, *seu si res exegerit, per Concilium Provinciale, ipsa translatio fuerit approbata. Qui contra fecerit, ut fautor hæresis & erroris puniatur.* Ita decernitur Canone 7. hujus Oxoniensis Concilii.

Unde obiter observare debes, quod licet Scripturæ Sacræ lectio etiam in lingua vulgari secundum se bona sit, prudenter tamen Ecclesia, quæ pia Mater est, non omnibus promiscue potestatem permittit legendi Scripturam Sacram in linguam vernaculam translatam, tum quia sæpius experientia compertum est, hæreticos, præsertim Waldenses, & Wicleffistas, Scripturæ Sacræ versiones in lingua vernacula in vulgus sparsisse, quo facilius rudibus & imperitis errores suos instillare possent; tum quia etiam propter hominum infirmitatem, temeritatem, ignorantiam, & malitiam, contingeret, multos hisce vulgaribus Scripturæ Sacræ versionibus abuti, & grave inde nocumentum accipere, unde utilitatem haurire deberent, cujus gravissimi mali exemplum cernere est in hæreticis nostri temporis, apud quos mulieres, quas lanam texere, vel apprehendere fusum magis expediret, & quidem zonarias, bovillas, pistrices, futrices, & alias e fæce vulgi, Scripturam Sacram, quam ob facti Teatus profunditatem intelligere haud possunt, impune lectitant, & de libris sacris opportune importune, & semper inepte garriunt. De ea temeritate & audacia jure optimo conqueritur S. *Hieronymus* in Epistola ad *Paulinum* sacris Bibliis præfixa, ubi hæc habet: *Tractant fabrilia fabri, sola Scripturarum ars est, quam sibi passim omnes vendicant. Hanc garrula anus, hanc delirus senex, hanc sophista verbosus, hanc universi præsumunt, lacerant, docent antequam discant.* Sapientissime itaque Ecclesia pro ratione circumstantiarum loci, temporis, personarum, non omnibus indiscriminatim permittit Vernacularum Scripturæ sacræ Versionum, etiam Catholicarum, lectionem, seque in hoc capite habet, sicut sollicita quæpiam mater, quæ infantulos adhuc teneros & imbelles non sinit desecare panem, ne se lædant inter desecandum, sed ipsamet concidit; immo sæpe mandit, & manum inserit in os pusillorum, qui, ob gingivam adhuc inermem, ipsum frangere nequeunt. Sed redeamus ad Concilia Nationalia, in quibus damnata est Wicleffistarum Hæresis. Præter hæc Concilia, quæ hactenus adduximus, in Anglia contra Hæresiarcham *Wicleffum* celebrata, aliam Synodum ann. 1413. jam laudatus *Thomas Arundellius*, Archiepiscopus Cantuariensis, habuit Londini contra *Joannem Oldcastell*, Virum nobilem & potentem, Wicleffianæ Sectæ professorem, ac fautorem pertinacissimum, qui e Turri Londinensi, in qua Regia jussione conclusus fuerat, ad hanc Synodum adductus, hæreseos palam convictus est, cumque eam nullo pacto ejurare vellet, ceu contumax puniendus sæculari judicio relictus est. Hujus Synodi Acta refert *Walsinghamus* in Historia Anglicana in *Henrico Quinto* ad hunc annum 1413. Denique *Joannes* XXIII. Romæ eodem an. 1413. Synodum habuit, in qua *Wicleffi* doctrinam confixit, & ab Ordinariis locorum, adhibitis censuris Ecclesiasticis, conquisitos hujus Hæresiarchæ libros igne concremari jussit, eos vero, qui ejusmodi libros retinerent, legerent, exponerent, docerent, laudarent, tanquam suspectos de fide puniendos esse

se

se statuit. Hæc sunt Concilia Nationalia, quæ Sæculo XV. ad exscindendam pestiferam Hæresim Wicleffianam fuerunt convocata, quibus authoritatem adjecit Synodus Generalis Constanriensis anno Mccccxv. indicta, quæ, sicut in superiori Colloquio observavimus, quadraginta quinque propositiones *Joannis Wicleffi* damnavit, omnes illius libros ac Tractatus ignibus publice tradi jussit, sicut in Concilio Romano statutum fuerat, ipsumque *Wicleffum*, in hæresi pertinacem demortuum, diris Christiano ritu devovit, illius damnavit memoriam, & ejus corpus exhumari, proculque ab Ecclesiastica sepultura projici mandavit. Cum Ecclesiastica authoritate in exterminium Wicleffianæ hæreseos concurrit Regia potestas. *Richardus* siquidem hujus nominis II. Angliæ Rex, anno 1388. solemni Edicto libros & Scripta omnia *Joannis Wicleffi*, *Nicolai Herfordi*, & *Joannis Aiston*, ubicumqne in Regno & ditionibus suis inveniri possent, diligenter conquiri, & ad consilium suum deferri jussit ignibus tradenda, & illa a quovis subditorum suorum servari, legi, describi, vendi, aut emi, districte prohibuit, vel proscriptos *Wicleffi* errores propugnari sub pœna carceris. Extat hoc Regium edictum apud *Henricum de Knigton* lib. 5. *de Eventibus Angliæ*. Wicleffistas edictis suis pariter infestati sunt, & in ordinem redegerunt *Henricus IV.* & *Henricus V.* Angliæ Reges, sicut testatur *Nicolaus Harpsfeldius* in Historia Wicleffiana capite 17.

D. Fueruntne aliqua Concilia Sæculo Ecclesiæ xv. celebrata ad abolendum funestum illud Schisma, quo ad electionem usque *Martini V.* Pontificis Maximi scissa fuit Ecclesia?

M. Præter Concilia Generalia Pisanum, & Constantiense, quæ Sæculo decimo quinto ad extinguendum dirum istud Schisma habita sunt, & de quibus in præsenti nostro Colloquio sat copiose diximus, tria alia celebrata sunt Concilia, si tamen Concilia appellari debeant, & non potius Conciliabula, cum ex his duo fuerint convocata a *Petro de Luna*, qui in sua Obedientia, dicebatur *Benedictus XIII.* tertium vero indictum fit ab *Angelo Corario*, qui in sua Obedientia *Gregorius XII.* appellabatur. Primum concilium, seu Conciliabulum Perpinianum, *Petrus de Luna*, dictus *Benedictus XIII.* Kalend. mensis Novembr. anni 1408. congregavit, eo potissimum fine, ut Cardinalibus, qui, ad tollendum Schisma, Concilium Generale Pisanum mox celebraturi erant, fraudem faceret, & in sui gratiam tanquam Legitimi Pontificis & Christi in terris Vicarii, Synodicam declarationem obtineret. Hoc Concillabulum in Aragonia *Alphonsus* Patriarcha Constantinopolitanus, & Hispaniensis Ecclesiæ administrator, aperuit eleganti gratissimaque concione. Dein, *Petrus de Luna*, dictus *Benedictus decimus tertius*, sanctioris ærarii Magalonensis Præfectum, Ecclesiæ Astensis administratorem, Patriarcham Antiochenum, & *Franciscum Ximenium*, Ordinis Minorum, Virum magnum & multiplici doctrina, ac diffusa Scriptorum copia clarissimum, Hierosolymitanum Patriarcham creavit, qui ab Auxitano Episcopo Cardinali die XX. mensis Novembris fuerunt consecrati. In septem prioribus hujus Conciliabuli Perpiniani Sessionibus nihil actum est observatione dignum, sed in octava Sessione cum *Benedictus XIII.* Patres consuluisset, quid e Republica Christiana esse censerent, & quam viam ad procurandam Ecclesiasticam concordiam, abolendumque Schisma, expeditiorem esse judicarent? in contrarias partes Patrum opiniones in deliberando distractæ sunt, quibusdam asserentibus a *Benedicto XIII.* Legatis mandata danda esse, ut ejus nomine Pontificiam dignitatem, nulla interposita mora, abrogarent. Aliis vero tempus ducentibus, & maxime disjuncta atque contraria opinantibus. Ea opinionum & sententiarum, in quas abierunt Patres, discrepantia eo rem deduxit, ut e concilio pene omnes discesserint, & in eo octodecim dumtaxat permanserint Prælati, qui declararunt, *Petrum de Luna*, dictum *Benedictum decimum tertium* nec Schismaticum, nec hæreticum esse, sed verum Christi Vicarium, ipsum tamen monuerunt primo, ut, non obstantibus quibuscumqne tribulationibus, persecutionibus, & impedimentis, dignaretur prosequi efficaciter negotium unionis Sanctæ Matris Ecclesiæ per viam renunciationis, quam omnibus aliis viis præferre debebat, nulla tamen alia via exclusa. Secundo, ut oblationem, quam fecerat intruso de renunciatione, in casu renunciationis, vel mortis dicti intrusi, dignaretur extendere ad casum dejectionis ejusdem intrusi, si fieret secundum fidem & obedientiam partis suæ. Tertio, ut mitteret certos Nuntios, probos Viros, Deum timentes, ad hoc idoneos, nomine & pro parte Sanctitatis suæ ad intrusum, & suos Anti-Cardinales cum ipso Pisis & alibi degentes, necnon ad illos Dominos Cardinales Pisis existentes, & ad alios, qui in hoc sancto unionis negotio proficere possent, cum plena ac libera & sufficienti potestate tractandi, concordandi omnia, & locum idoneum ac securum assignandi, in quo *Petrus de Luna*, seu *Benedictus Decimus Tertius* omnia, quæ concordata & firmata essent per illos, efficaciter exequeretur personaliter, vel si personaliter ire noller, vel infirmitate corporis impeditus non posset, per alium, seu alios habentes plenariam & liberam potestatem ad omnia, quæ ipse *Benedictus Decimus Tertius* facere posset usque ad renunciationem inclusive. Quarto, ut mandaret fieri formam procurationis in prædictis casibus executioni committendæ, pleniori & meliori modo, quo fieri & ordinari poterat. Quinto, ut si ante obtentam unionem contingeret eum mori, posset ad unionem debite & canonice procedi taliter, quod post ejus obitum propter defectum provisionis non differretur, seu non impediretur unio, ne scandala, aut nova Schismata orirentur in Ecclesia. Denique, ut in casu, quo aliqui scandala, seu Schismata suscitare vellent, per debitas Constitutiones, seu remedia prohiberet ipse & provideret, ne ad similia perpetrando procederetur, sub pœnis, & Decretis & prohibitionibus ad hoc necessariis, & opportunis. Hæc omnia Monita scripto mandata *Petro de Luna*, seu *Benedicto XIII.* fuerunt exhibita, qui his lubenti animo se acquiescere innuit, & omnes propositas conditiones

im-

impleturum se fideliter promisit, sed verba dedit, nec adduci unquam potuit, ut Pontificatui renuntiaret. Acta hujus Conciliabuli Perpiniani describit *Theodoricus a Niemo* libro 3. *Schismatis* capit. 36. & 37. Extant etiam Tomo XI. Conciliorum P. *Labbe* part. 2. pagina 2108. & Tom. Cardinalis *de Aguirre* De Conciliis Hispaniæ pag. 637. & sequentibus. Aliud Conciliabulum, seu Salmanticense, anno Mccccx. celebravit idem *Petrus de Luna*, dictus *Benedictus XIII.* in quo concordibus votis tanquam verus totius Ecclesiæ Pontifex fuit acclamatus. Titulus Synodi in membranis Salmanticensibus hic est: *Liber Synodalis editus per Dominum Fr. Gundisalvum, Dei gratia Episcopum Salmanticensem, Magistrum in Theologia, Ordin. Prædicatorum. sub Ann. Dom. MCCCCX. Pontificatus D. Benedicti Papæ XIII. anno II. fuit publicatus eodem anno in Ecclesia Cathedrali Salmantina in Synodo.* In hoc tamen Titulo corrigendum est, ut erudite observat Card. *de Aguirre* Tomo III. Conc. Hispaniæ pag. 645. mendum, quod reperitur circa *Petri de Luna*, dicti *Benedicti XIII.* prætensi Pontificatus annum. Non enim *Petrus de Luna* ann. Mccccx. quo habitum est Salmanticense Conciliabulum decurrebat prætensi sui Pontificatus annum secundum, sicut legitur in hujus Synodi Titulo, sed decurrebat annus decimus sextus. Electio quippe *Petri de Luna*, seu *Benedicti XIII.* facta fuit an. Mccccxciv. sicut ostendimus in Colloquio secundo. Dum rebus suis sic consuleret *Petrus de Luna*, dictus *Benedictus XIII.* sibi etiam non defuit *Angelus Corarius*, dictus *Gregorius Duodecimus*. Hic quippe Concilium, seu potius Conciliabulum ad Utinum, Urbem Diœcesis Aquilejensis, in Festo Pentecostes anni Mccccx. congregavit, in quo verus Ecclesiæ Pastor, & unicus Christi in terris Vicarius fuit declaratus. Verum, his Conciliabulis, nec *Petrus de Luna*, seu *Benedictus XIII.* nec *Angelus Corarius* dictus *Gregorius Duodecimus* res suas promovere potuerunt, sed post electionem *Alexandri Quinti* Pontificis Maximi factam in Generali Concilio Pisano anno Mccccix. habiti sunt ab Ecclesia tanquam Pseudo-Pontifices, eorumque depositio confirmata fuit in Concilio Generali Constantiensi coacto anno Mccccxv. in quo, ut superius diximus, trium Summo Pontificatui inhiantium, *Benedicti decimi tertii*, *Gregorii duodecimi* & *Joannis XXIII.* Schisma extinctum fuit, & electus *Martinus V.* quem, ceu legitimum Pontificem Romanorum, & verum ac unicum in terris Christi Vicarium, universa agnovit, coluitque Ecclesia.

D. Superest, ut sub finem hujusce nostri Colloquii in medium producas Leges, seu præcipuas Conciliorum Nationalium Sanctiones, quibus Sæculo decimo quinto firmata est Ecclesiæ Disciplina.

M. Aliquot Concilia Nationalia variis in locis pro reformatione morum, & restauranda Ecclesiæ Disciplina Sæculo decimo quinto habita sunt, quæ juxta ordinem Chronologicum hic indicare abunde sufficiet. In primis, anno circiter millesimo quadringentesimo vigesimo *Eberhardus*, Archiepiscopus Saltzburgensis. Sedis Apostolicæ Legatus, Provinciale Concilium in sua Metropoli celebravit, in quo XXXIV. condita sunt Decreta, Ecclesiasticæ Disciplinæ apprime utilia, quorum ultimum prohibet inhonestum habitum mulierum, caudas, monstrosa capitis ornamenta, mandatque sub Excommunicationis Sententia universis & singulis Laicis, ut uxores suas, & filias vestium, ac mundi muliebris luxum, immodestiam, superfluitatem resecare, aut moderari cogant, ipsisque mulieribus sub eadem pœna præcipit, ut in hoc maritis suis morem gerant; Episcopis vero & Parochis, ut rebelles ac pervicaces hae in re mulieres arceant a Communione: Sæcularibus tandem Potestatibus, ut ad executionem hujus saluberrimi Statuti pœnales etiam Leges ferant, alioquin eadem Censura percellantur. Paulo post celebrationem hujusce Saltzburgensis Concilii, *Theodoricus* Coloniensis Archiepiscopus Synodum Provincialem anno millesimo quadringentesimo vigesimo tertio convocavit, in qua undecim publicata sunt Decreta contra Clericos Concubinarios, contra Ecclesiasticæ libertatis hostes, eorumque fautores, contra Canonicos, reliquosve Clericos in Ecclesia vel Cæmeterio deambulantes, quibus præcipitur sub pœna privationis fructuum ad octo dies, ne stando vel sedendo confabulentur, dum divina peraguntur Officia. Decernit etiam eadem Synodus Coloniensis, ut pulsentur campanæ omnibus sextis feriis circa meridiem, quo Fideles memoriam Passionis Christi majori cum devotione recolant, singulis vero diebus circa solis ortum, in memoriam Compassionis gloriosæ Virginis *Mariæ*, & certas preces ad hujusmodi campanæ pulsum recitantibus Indulgentias XL. dierum concedit. Demum, Festum *Compassionis* Beatæ Virginis *Mariæ* celebrari statuit. Ad sanciendam itidem Ecclesiæ Disciplinam *Joannes de Nanton*, Archiepiscopus Senonensis, Provinciæ suæ Concilium Parisiis celebravit anno millesimo quadringentesimo vigesimo nono, in quo quadraginta constituta sunt Decreta, quorum alia reformationem divini Officii spectant, alia mores Prælatorum, Abbatum, Abbatissarum, Monachorum Ordinis Sancti *Benedicti*, & Canonicorum Regularium Sancti *Augustini*, alia ad Clericorum vitæ honestatem, & Sæcularium correctionem ordinantur. Eodem anno millesimo quadringentesimo vigesimo nono habitum est in Catalonia Concilium Dertusanum apud Urbem, quæ nunc *Tortosa* dicitur, Præside *Petro de Fuxo*, Cardinali, & *Martini Quinti* Pontificis Maximi Legato, in quo primum extinctæ sunt infausti Schismatis reliquiæ per abdicationem *Ægidii de Munione*, qui *Clementis Octavi* nomine, post *Petrum de Luna*, dictum *Benedictum XIII.* Pontificatum invadere præsumpserat. *Alphonsus* Aragonum Rex in gratiam *Martini Quinti* admissus est, ejusdemque Pontificis obedientiam professi sunt Episcopi Hispani, qui ab anno MCCCLXXVIII. hoc est, ab electione *Clementis Septimi* tempore Schismatis Avenione sedentis, usque ad annum Mccccxix. perniciose Schismate fuerant ab Ecclesia divisi. Sublato illo Schismate, Episcopi Hispani in hoc

hoc Concilio Dertusano congregati, Ecclesiasticam Disciplinam Schismatis tempore fœde prolapsam, viginti Decretis instaurarunt. Primum est de Vita & honestate Clericorum, ejusque modestiam in vestibus servandam imperat. Secundum & tertium coercent Clericos, & Religiosos Militarium Ordinum Equites concubinarios. Quartum statuit, ut Clerici Beneficiati, vel in Sacris Ordinibus constituti propria habeant Breviaria. Quintum prohibet, ne indigni & illiterati ad Sacros Ordines promoveantur. Sextum statuit modum instruendi populum circa fidem necessaria. Septimum vetat, ne in domibus privatis, vel capellis administrentur Sacramenta, aut Missæ pro nuptiis, vel sepulturis administrentur. Octavum cavet, ne sine auctoritate Ordinarii, & absque dote sufficienti Beneficium Ecclesiasticum instituatur. Nonum præcipit, ut Neophyti per Censuram Ecclesiasticam districte compellantur infantes suos infra octo dies a nativitate deferre ad Baptismum. Decimum sancit, ut Vicarii, & Principales Officiales Episcoporum Sacris Ordinibus sint initiati. Undecimum est contra illos, qui litteras Regiæ familiaritatis, idest, ut in Regis familiam admittantur, per subreptionem impetrant. Duodecimum est adversus illos, qui Clericos ad Sæculare judicium trahere moliuntur oppressionis prætextu. Decimum tertium excommunicatione illos ferit, qui animos Principum, aut Dominorum temporalium accendunt contra Ecclesiam & Ecclesiasticam libertatem. Decimum quartum Prælatos Regulares admonet, ut subditorum vitia, atque excessus diligenter corrigant. Decimum quintum denuntiat excommunicatos judices delegatos metas sui Officii excedentes. Decimum sextum excommunicat Quæstores, qui absque litteris Diœcesani Episcopi quæsturam, aut prædicationis officium exercent. Decimum septimum providet adversus excessus Clericorum, aut Religiosorum, ut sine litteris Ordinariorum ad excipiendas Confessiones non admittantur. Decimum octavum prohibet, ne Ecclesiarum Prælati bona *decedentium Religiosorum*, quibus *secundum statuta, vel laudabiles consuetudines* permissum est *de bonis sibi a Deo collatis disponere*, ullatenus occupent. Decimum nonum innovat Decretum Lateranensis Concilii IV. circa Medicos, quibus præcipitur ut non visitent infirmum ultra tertiam vicem, qui in illa infirmitate non fuerit confessus. Vigesimum denique Clementinam *De Judæis & Saracenis* jubet inviolabiliter observari. Hæc viginti illius Concilii Dertusani Decreta, seu Capitula nec non illius acta, quibus *Ægidii de Munione* Antipapæ, dicti *Clementis* VIII. Bulla cessionis, & Octo *Alphonsi* Aragonum Regis Litteræ datæ pro asserendis immunitatibus, privilegiis & libertatibus Ecclesiæ subnectuntur, inseruit, ac perdoctis Notis illustravit Cardinalis *de Aguirre* Tom. 3. de *Conciliis Hispaniæ* a pag. 648. usque ad pag. 670.

Hæc sunt igitur omnia Concilia Nationalia, quæ ad reformandos mores & resarciendam Ecclesiasticam Disciplinam Sæculo decimo quinto fuerunt celebrata?

M. Præter hæc Concilia Nationalia, quæ hactenus percensui, quædam alia in rem Ecclesiasticæ Disciplinæ habita sunt, a quibus impræsentiarum me breviter expediam. *Rodulphus Rousselius* Rothomagensis Archiepiscopus, Concilium anno MCCCCXLV. in sua Metropoli indixit, in quo ad rectæ fidei propugnaculum, & Ecclesiasticæ Disciplinæ munimen, Canones XL. editi sunt contra magicos Libellos, Dæmonum invocatores, Ariolos, incantatores, & eos, qui cum ipsis consuetudinem habent, aut ad illos recurrunt; contra superstitiones recens invectas aut usurpatas; contra Clericos concubinarios; contra Sacerdotes, qui pro Missis celebrandis turpes aliquas pactiones faciunt. Præcipit etiam idem Concilium Rothomagense, ut Beneficia Ecclesiastica personis idoneis & benemeritis tam ex parte patronorum Ecclesiasticorum, & Laicorum, quam collatorum, & ordinatorum, liberaliter & absque ulla illicita pactione conferantur, & ad illa præsententur. Item jubet, ut hi, qui ad Sacros Ordines sunt promovendi, Episcopo Diœcesano, aut ab eo deputandis examinatoribus se præsentent, & ab illis bene & mature examinentur, nec ad Sacros Ordines recipiantur, nisi reperiantur ætatis & qualitatum aliarum, quas Sacri definiunt Canones. Denique, præcipit istud Concilium Rothomagense omnibus Clericis, ut in suis Beneficiis, juxta eorum fundationes, habitibus decentibus resideant, ut nullas mulieres, nisi de illis, in quibus naturæ fœdus nihil permittit sævi criminis suspicari, secum retineant, & ut Ecclesiarum Parochialium Rectores Dominicis saltem diebus & aliis solemnibus Parochianos suos in fide & moribus instruant. Turonensis Provinciæ Concilium *Joannes* Archiepiscopus Turonensis una cum suis Suffraganeis habuit Andegavi anno millesimo quadringentesimo quadragesimo octavo, & in eo ad reformandos Cleri populique mores septemdecim editi sunt Canones, de temporibus Ordinationum: De Vita, & honestate Clericorum: De Clericis non residentibus; De silentio in Choro: De ludis illicitis & prohibitis; De Concubinariis, qui post canonicam monitionem a Communione arceri debent: De Matrimoniis clandestinis: De secundis nuptiis; De Reliquiis Sanctorum, quas causa quæstus circumferri non debere decernitur &c. Compendium septemdecim Concilii Andegavensis Canonum protulit *Possevinus* Tomo II. *Apparatus Sacri*, sed integri, ex doctissimi *Jacobi Sirmondi* apographo descripti, habentur Tomo XII. Conciliorum Editionis Labbeanæ pag. 1352. Provinciæ Rhemensis Concilium *Joannes Juvenalis De Ursinis* Metropolita Rhemensis anno MCDLV. in Urbe Suessionensi convocavit, in quo abusus, qui, bellis id temporis flagrantibus, in Ecclesiam irrepserant sublati sunt; Cultui divino suus restitutus decor: aliaque salubriter constituta circa Ecclesiasticam immunitatem, Clericorum vitæ honestatem, & reformationem Monasteriorum tam Religiosorum, quam Monialium. Aliud Concilium in Galliis eodem Sæculo decimo quinto in causa Disciplinæ Ecclesiasticæ reformandæ celebratum est, Senonense videlicet, quod a *Tristando*

de

de Salazar Archiepiscopo, ejusque suffraganeis anno Mcccclxxxv. habitum est & in eo Constitutiones alterius, quod præcesserat, Concilii Senonensis coacti anno Mcccclxii. cui præfuerat *Ludovicus de Melidano* Archiepiscopus Senonensis, fuerunt renovatæ, hisque accessere nova hujus posterioris Synodi Senonensis quatuor Decretorum capita, quibus reformata est ecclesiæ Disciplina. Primum spectat devotam Officii divini celebrationem. Alterum, multa circa Virorum Ecclesiasticorum reformationem, statuit de Episcoporum conversatione & moribus; de Ordinum celebratione, de Visitationibus & Collationibus Beneficiorum: de Concubinariis; de vestium honestate & modestia; de Clericorum honesta conversatione & prohibitione a tabernis, ab ebrietate, negotiationibus, mercimoniis, a sæcularium negotiis & procurationibus, ab aleis, taxillis, & aliis ludis cum violentis corporis exercitiis conjunctis; de jurisdictionis ecclesiasticæ Administris reformandis, & de emendatione Quæstorum, qui per diversas plagas & regiones, quas peragrabant, non solum prædicationis officium sine ulla canonica approbatione quandoque usurpabant, sed etiam sæpe numero falsas litteras & Bullas circumferebant, ut credulorum & simplicium emungerent marsupia, & ab illis titulo eleemosynarum pecunias extorquerent. Tertium Decretorum caput spectat Virorum Religiosorum reformationem, & inter alia prohibet, ne aliquid ex pacto recipiatur pro ingressu Religionis. Quartum caput versatur circa Laicorum, & omnium Fidelium reformationem, multaque decernit de Festis pie celebrandis, de puniendis blasphemis, de solvendis Decimis, de Matrimoniis palam in Ecclesia contrahendis, de libertate, & immunitate Ecclesiæ adversus Laicos propugnanda, & de promulgatione atque observantia Decretalium ad Sanctimonialium statum pertinentium. His quatuor Conciliis Provincialibus, quæ pro Ecclesiasticæ Disciplinæ reformatione Sæculo XV. in Galliis habita sunt, duo alia Concilia adjungere placet, quæ eodem Sæculo ad restaurandam pariter collapsam ecclesiæ Disciplinam in Hispania fuerunt celebrata. Primum, est Concilium Matritense, quod a *Roderico de Borgia* Cardinali & Sedis Apostolicæ Legato anno Mcccclxxiii. convocatum est, occasione pudendæ inscitiæ, quæ sub *Henrico IV.* Hispaniarum Rege, sicut jam ex *Mariana* observavimus in primo Colloquio, Sacerdotes Hispaniæ adeo invaserat, ut pauci Latine scirent, & omnes ventri, gulæ, suisque propriis commodis inservirent. Ad tollendum prædictum illud inscitiæ malum, Episcopi in hoc Concilio Matritensi congregati impetrarunt a Pontifice Romano, ut in singulis Ecclesiis Cathedralibus bini Canonicatus instituerentur, suffragiis Episcopi, & Collegii, quorum alter Theologo, alter Jureconsulto obveniret. Hujus impetrari Pontificii diplomatis præcipuam partem inseruit *Mariana* cap. XVIII. Libri XXIII. *de Rebus Hispan.* Meminit istius Concilii Matritensis Cardinalis *de Aguirre* Tom. III. *Conc. Hispaniæ* pag. 671. Alterum Concilium ad corrigendos Cleri populique mores in Hispania eodem anno Mcccclxxiii. in Oppido *Aranda*, Diœcesis Toletanæ, indeque dictum Concilium Arandense, Præside *Alphonso Carillo* Archipræsule Toletano, celebratum est, & in eo pro resarcienda Ecclesiæ Disciplina viginti novem publicata sunt Decreta, quorum primum statuit, ut Archiepiscopi Synodos Provinciales in biennio, & Episcopi Synodalia singulis annis concilia celebrent. Secundum, decernit ut Rectores Ecclesiarum præcipua Christianæ Doctrinæ Capita habeant in scriptis, eaque populo tradant. Tertium, prohibet ne ad Sacros Ordines promoveantur hi, qui latine loqui nesciunt. Quartum, præcipit Episcopis, ut non admittant Clericos aliarum Diœcesum absque litteris commendatitiis. Quintum, sancit, ut Archiepiscopi, & Episcopi veste linea superiori, vulgariter *Roqueto* nuncupata, in publico semper utantur, ipsisque prohibet vestes sericas qualescumque, necnon sotulares, seu calceos albos. Sextum, vetat Clericis, ne induantur vestibus sericis, rubeis, vel viridibus, nec sotulares, seu calceos albos, deferant. Septimum, jubet ut observentur dies Dominici & Festivi Octavum, Clericis lugubres vestes prohibet. Nonum, Clericos Concubinarios pœnis canonicis coercendos ac plectendos decernit. Decimum, Parochialium Ecclesiarum regimini eos præfici vetat, qui latine loqui nesciunt, idemque de Canonicatibus & Dignitatibus Metropolitanarum & Cathedralium Ecclesiarum decernit. Undecimo, ludus taxillorum Clericis inhibetur sub gravi mulcta pecuniaria piis usibus applicanda. Duodecimum, præcipit Episcopis ut ter, & Presbyteris ut quater saltem in anno Missam celebrent. Decimum tertium, statuit ut nulli prædicent sine licentia Prælatorum, & ut Quæstores legant duntaxat litteras, quas ipsis concesserint Episcopi Diœcesani, nihilque aliud proponant. Decimum quartum, pœnas decernit in Clericos minores, qui Clericalem habitum, & tonsuram non deferunt. Decimum quintum, districte præcipit Clericis in Sacris Ordinibus constitutis, aut beneficiatis, ne cum domiois Sæcularibus, cujuscumque gradus, status, ordinis, seu conditionis existant, exceptis Rege, & Regiis personis, vitam militarem, ad auxilia armorum præstanda, ducere audeant dissolutam, seu ab eis accipiant terras, stipendia & salaria, vel pecunias quascumque, ut armis per se, vel per alios deserviant. Decimum sextum vetat nuptias, choreas, & convivia his temporibus fieri, quæ a jure prohibentur, sub pœna Excommunicationis. Decimum septimum, Sponsalia clandestina, & sine quinque testium præsentia contrahentes excommunicatione ferit, & Clericos, qui clandestinis hujusmodi desponsationibus interfuerint, aut sic desponsatos Benedictione nuptiali donaverint, ad tres menses ab Officio, & Beneficio suspendit. Decimum octavum, declarat eos esse ipso facto excommunicatos, qui possessiones Beneficiorum vacantium occupant, vendunt, vel emont, aut de ipsis illicite paciscuntur. Decimum nonum, lo-

dos

dos theatrales, larvas, spectacula, carmina turpia, sermones illicitos, & quascumque repræsentationes inhonestas fieri in Ecclesiis prohibet. Vigesimum mandat, ut hi, qui moriuntur in singulari certamine, sive, ut ajunt, in duello, etiamsi ante obitum receperint pœnitentiæ Sacramentum, priventur Ecclesiastica sepultura, & divina Officia pro eis non dicantur, nec recipiantur Oblationes. Vigesimum primum, a Primitiarum, Decimarum, & aliorum Ecclesiasticorum redituum fruitione impedientes, aut in his negotium Viris Ecclesiasticis facessentes, excommunicatione plectit. Vigesimum secundum, Raptores Ecclesiastica sepultura privandos esse statuit, nec pro eis divina Officia esse recitanda, aut oblationes admittendas. Vigesimum tertium jubet, ut hi, qui in una Diœcesi excommunicatione sunt perculsi, evitentur in aliis. Vigesimum quartum, Ecclesiasticæ libertati consulit, & civitatem, aut villam, ex qua Clerici per vim fuerint expulsi, subjicit Interdicto. Vigesimum quintum, in Ordinationibus aliquid ante vel post exigi, vel recipi vetat, etiam pro sigillo, aut cera. Vigesimum sextum, pœnas contra Beneficiatos decretas, ad Parochos, & Dignitates quascumque etiam post Episcopalem majores extendi declarat. Vigesimum Septimum, Episcopis universis Toletanæ Provinciæ facultatem concedit absolvendi in suis Diœcesibus a Censuris in hac Arandensi Synodo latis. Vigesimum Octavum, hæc Decreta infra duos menses in Synodis Diœcesanis, aut certe in Ecclesiis Cathedralibus promulgari præcipit. Vigesimum Nonum, testes Synodales in qualibet Diœcesi per Prælatos institui decernit, quorum esset officium inquirere diligenter, quæ corrigenda & reformanda viderent, eaque postea in sequenti Concilio nuntiarent. Hæc Viginti Novem Concilii Arandensis saluberrima Decreta, seu Capitula, summatim perstrinxisse sufficiat, quæ si integra lectitare aveas, legesis Cardinalem *de Aguirre* Tomo tertio *Conciliorum Hispaniæ*, ubi a pagina 673. usque ad paginam 682. prædicta Decreta, seu Capitula, moribus reformandis aptissima, accurate descripsit. Nonnulla Concilia Nationalia Sæculo Ecclesiæ decimo quinto in negotio reformationis Disciplinæ Ecclesiasticæ in Anglia celebrata memorat *Henricus Spelmannus* Tomo Secundo *Conciliorum Britanniæ*. Verum, cum ejusmodi Concilia in iisdem pene argumentis versentur, eademque decernant Ecclesiasticæ Disciplinæ capita, quæ in aliis jam a me laudatis Conciliis Nationalibus sancita sunt, consultius esse duxi, ne te intempestiva prolixitate, & frequenti repetitione defatigarem, ea silentio præterimittere, & præsenti Colloquio nostro de Conciliis, tam Œcumenicis, quam Nationalibus Sæculo Ecclesiæ decimo quinto habitis finem imponere. Tu interim ea pausa, meditare, & quotidiana ruminatione cogita, quæ hactenus diximus de Historia Ecclesiastica Sæculi decimi quinti, ne te imparatum offendam in proximo Colloquio, quod postridie habituri sumus de Viris illustribus, qui eodem Sæculo in Ecclesia floruerunt.

D. Laudabilem sane, & universæ rei Litterariæ utilissimam operam illos impendere semper arbitratus sum, qui inter varia illa, quæ hodie habentur, litterarum adjumenta, doctrinæque elegantioris subsidia, Virorum illustrium libros recensere, & genuinos a spuriis, juxta accuratioris Criterii regulas, secernere aggrediuntur. In tanta quippe multitudine librorum, quos singulis Ecclesiæ Sæculis lucubrarunt viri illustres, nisi juvenes Historiæ Ecclesiasticæ studiosi Ducem aliquem habuerint, qui in quavis Lingua, arte, seu scientia illustres Scriptores singulis ætatibus floruere, eorum scribendi rationem, tum & genuinos illorum libros ipsis indicaverit, ad solidam perfectamque eruditionem aditum nancisci nunquam poterunt, hærebuntque ad aquas, nescio qua ex parte vadum tentare possint. Ut igitur ipse es omnibus scopulis, seu difficultatibus, quæ passim in studio Historiæ Ecclesiasticæ occurrunt, feliciter emergere valeam, te ducem lubentissime sequar, & ad ea, quæ in proximo Colloquio de Viris Illustribus, qui Seculum decimum quintum doctrina & pietate illustrarunt, deque eruditis eorum Operibus dicturus es, aures erigam, & animum, quam diligentissime potero, intendam.

COLLOQUIUM V.

De Viris Illustribus, qui Sæculo XV. tam in Oriente, quam in Occidente, doctrina, vitæque sanctimonia, floruerunt.

M. PRæter veteres bene multos Scriptores, qui virorum Illustrium, & librorum, quos ediderunt, distinctam accuratamque notitiam tradiderunt, complures moderni viri eruditi, majori apparatu doctrinæque subsidiis instructi, præsertim *Sixtus Senensis*, *Possevinus*, *Bellarminus*, *Miræus*, *Labbeus*, *Gesnerus*, *Simlerus*, *Perkinsius*, *Sculte-tus*, *Teisserus*, *Vossius*, *Oudinus*, *Dupinus*, *Guillelmus Cave*, & *Thomas Pape Blount*, idem institutum susceperunt, ac istum latissime patentem Scriptorum Ecclesiasticorum, in quo sese exercere possent, studiis ac industriæ suæ campum elegerunt. De illustribus etiam Scriptoribus, qui regularem vitam professi sunt, plenius disserunt *Joannes Mabillonius* de Scriptoribus Ordinis *S. Benedicti* in Sæculis Benedictinis, *Wadinghus* in libro *de Scriptoribus Ordinis Minorum*, *Antonius Senensis*, & *Altamura* in *Bibliotheca* Scriptorum Ordinis Fratrum Prædicatorum, & *Jacobus Echardus* ejusdem Ordinis, qui novam Bibliothecam illustrium Virorum Ordinis Prædicatorum multo auctiorem confecit, & tum antiquis, tum recentioribus Scriptoribus instructam, ac duobus voluminibus comprehensam nunc prælo Parisiis mandat. Hoc præclarum Opus necdum ad manus meas pervenit, sed, ut accepi a Viris eruditis, ea solertia, tamque diligenti Criterio concinnatum est, ut iniquissimus harum rerum existimator fuerit, qui illud non omni plausu prosequendum putet, optetque ut eo quamprimum ditetur Respublica Litteraria. Tot itaque Scriptorum, qui in percensendis ac secernendis Virorum illustrium Operibus laudabilem operam pe-

posuerunt, vestigiis ipse insistens, de Viris illustribus, qui Sæculo XV. floruerunt, in hocce Colloquio sermonem instituam, de omnibus tamen universim non differam, hoc quippe nimis prolixum foret, sed de iis tantum, qui apud eruditos maximi æstimantur, & in summo honore habentur.

D. Sæpius experientia comprobavi, ea, quæ studiose perlegeram, oblivione deleri, aut invicem confundi, tum quia memoria mea, rerum, quas recondidit, multitudine onerata, facile patitur ut multa in dies per oblivionem dilabantur & evanescant; tum quia etiam, res, quæ prolixiori stylo pertractantur, & in perspicuum ordinem non sunt distributæ, diu citra confusionem aliquam labili memoriæ inhærere non possunt, nisi brevioris ac clarioris methodi beneficio altius insigantur, vel quæ dudum memoria exciderunt, reparentur, atque in reminiscentiam facile revocentur. Hoc commodissimum memoriæ subsidium omni procul dubio assequar, si in præsenti nostro Colloquio, perspicuitatem cum brevitate conjungas, omnesque illustres Scriptores, qui Sæculum Ecclesiæ XV. eruditione sua nobilitarunt, in decem Classes distribuas, ita ut in prima reponas celebriores Orientis Scriptores; in altera Gallos; in tertia Italos; in quarta Hispanos; in quinta Anglos; in sexta Germanos; in septima Monachos; in octava Scriptores ex Ord. FF. Præd. In nona insignes Theologos, qui alios Mendicantium Religiosorum Ordines illustrarunt; in postrema peritiores Jurisconsultos. In hunc ordinem dispositi Ecclesiastici Sæculi XV. Scriptores memoriam meam nec multitudine librorum, quos ediderunt, onerare, nec aliqua confusione poterunt perturbare.

M. Tuæ utilitati ut consulam, hunc in disponendis illustribus Sæculi XV. Scriptoribus præscriptum ordinem sequar, & incipiam a Scriptoribus Græcis, quorum agmen ducet *Simon*, qui ex Monacho Archiepiscopus Thessalonicensis factus, claruit ineunte Sæculo decimo quinto, & Ecclesiæ Latinæ fuit acerrimus infectator. Inter multa Opera, quæ edidit hic *Simeon*, eminet *Commentarius*, quem lucubravit, *de Div. Templo, de ejus Ministris, de sacris eorum vestibus, de Sacrosancta Mystagogia, sive Missa, ad pios quosdam Cretenses*. Hunc *Simeonis* Commentarium latine vertit, & una cum textu Græco Parisiis an. MDCXVII. vulgavit in suo Rituali Græcorum doctissimus noster *Jacobus Goar*. Scripsit etiam idem *Simeon* alterum Opus, seu *Dialogum Ecclesiasticum adversus omnes Hæreses, de sola Domini nostri Jesu Christi fide, sacris Sacrificiis, & Mysteriis omnibus Ecclesiæ, ex S. Scripturis & Patribus collectum*, qui Græce MS. habetur in Bibliothecis Vaticana & Cæsarea, eumque *Leo Allatius* in *Diatriba De Simeonibus* appellat *pium & doctum, dignumque qui aliquando lucem videat*. Insigne hujus Dialogi fragmentum *de pœnitentia* excerpsit, & Græco-Latinum edidit eruditus P. *Joannes Morinus* in Appendice adjecta ad calcem libri sui *de Pœnitentia*. Extant adhuc ejusdem *Simeonis* alia Opera MSS. in Bibliotheca Vaticana, quorum sequentes Titulos exhibet *Leo Allatius*, videlicet *Responsiones* lxxxv. *ad interrogata Gabrielis Metropolitæ Pentapolitani*. *Liber de Sacerdotio ad Monachum quemdam*. *Expositio compendiosa Symboli orthodoxæ & inculpatæ nostræ fidei Christianorum*. *Expositio necessaria sententiarum Sacri Symboli, unde collecta sunt, & adversus quos dictatæ*. *Capita XII. quæ solam Christianorum fidem, seu Articulos omnes Fidei continent, & quod Symbolum Apostolicum vos contineat, deque Virtutibus comprehensivis*. *Libellus de iis, circa quæ Latini innovant*. Floruerunt in Ecclesia Orientali eodem circiter tempore, hoc est, sub initium Sæculi XV. Scriptores Græci, *Josephus Bryennius*, *Demetrius Chrysoloras*, *Macarius*, & *Esaias*, quorum primus, seu *Josephus Bryennius*, patria Constantinopolitanus, & vitæ instituto Monachus multa adversus Latinos scripsit Opera, præsertim adversus eorum dogma de Processione Spiritus Sancti octodecim Orationes composuit, quæ manuscriptæ in Bibliotheca Vaticana asservantur, quarumve titulos, argumenta, initia, & loca, in quibus habitæ sunt, ordine recenset *Leo Allatius* l. 2. *de Consensu Ecclesiæ Occidentalis* parag. 14. Duas ejusdem *Josephi Bryennii* Orationes *de futuro judicio*, & *de sempiterna Beatitudine* citat idem *Leo Allatius*. Eidem *Josepho Bryennio* tribuuntur *Dialogi de Processione Spiritus Sancti*: *Disputatio de Orthodoxa Ecclesia*: atque alia *Disputatio de Fide*, quæ ut testantur *Guillelmus Cave*, habetur MSS. in Bibliotheca Ambrosiana. Alter Scriptor Græcus, quem mox laudavi, *Demetrius Chrysoloras*, summus fuit Philosophus & Astronomus, atque *Manueli Palæologo*, Græcorum Imperatori, apprime charus. Scripsit adversus Latinos *Orationem Synopticam*, excerptam ex Operibus *Nili* Thessalonicensis, *Dialogum, quod fas non sit Orthodoxis alios Orthodoxos de re aliqua accusare*: *Dialogum contra Orationem, quam scripsit Demetrius Cydonius adversus Nilum Cabasilam Thessalonicensem*. Latinos acerrimo odio prosecutus est *Macarius*, cujus extat Opus ineditum *contra pravas Latinorum Opiniones*, & ad ejusdem Operis calcem impugnat ille Scriptor Græcus *Barlaamum Acyndinum*, eorumque Asseclas. Hoc *Macarii* Opus, quod centum viginti capitibus constat, memorat atque perstringit *Leo Allatius* lib. 2. *de Consensu Ecclesiæ Occidentalis, & Orientalis* cap. 18. parag. 15. in Latinos propensissimus, eorumque amicus fuit *Esaias*, patria Cyprius, qui librum, quem *Nicolaus Sclengia*, Scriptor Græcus, de Processione Spiritus Sancti adversus Latinos ediderat, datis ad illum Litteris, strenue oppugnavit, ineptiarum, & impietatis ipsum redarguit, atque *Spiritum Sanctum* a Patre, Filioque procedere multis solidissimis evincit argumentis. His eruditis Scriptoribus Græcis jure merito addi debent *Georgius Phranza*, & *Macarius Macres*. Primus patria fuit Byzantinus, ex illustri prosapia oriundus, bello variis ad Principes Legationibus, atque Litteris clarus, Monasticam tandem vitam amplexus, scripsit *Historiam Rerum Byzantinarum* ab anno MCCLX. usque ad annum MCCCCLXXV. libris qua-

tuor

tuor comprehensam, quam latine vertit, & amputatis crebris digressionibus in tres libros contraxit, ac publicavit *Jacobus Pontanus* Ingolstadii anno MDCIX. Alter Scriptor Græcus, seu *Macarius Macres*, fuit Montis Atho Hieromonachus, *Georgii Phranzæ* amicus, & Latinorum hostis infensissimus, a *Joanne Palæologo*, Græcorum Imperatore, una cum *Marco Jagro*, ad *Martinum V.* Pontificem Maximum Legatus missus est, in qua Legatione e vivis excessit. Scripsit contra Latinos Opus de Processione Spiritus Sancti.

D. Inter peritos Græcos, qui pro unione Ecclesiæ Græcæ cum Latina ad Concilium Generale Florentinum accesserunt, alii fuerunt, qui, uti in superiori Colloquio observasti, Latinorum Dogmata approbarunt, ac perdoctis suis Scriptis egregie vindicarunt; alii vero, qui in Schismate pertinaces, Latinorum Dogmata semper oppugnarunt, & contra unionem Ecclesiæ Græcæ cum Latina in hoc Concilio Œcumenico factam calamum acuerunt. Optarem igitur, ut primum eos hic percenseres eruditos Græcos, qui in Concilio Florentino Ecclesiæ Latinæ Dogmata ultro amplexi sunt, eaque suis Scriptis propugnarunt; deinde illos proferres Græcos, qui obstinatis animis Schismati adhærentes, Concilii Florentini Decreta, & Ecclesiæ Latinæ Dogmata suis Scriptis exagitarunt.

M. Inter Græcos, qui unionem Ecclesiæ Græcæ cum Latina in Concilio Florentino maxime promoverunt, præter *Josephum*, Patriarcham Constantinopolitanum, qui, sicut in superioribus Colloquiis ostendimus, Latinis impense favit, & paulo antequam Florentiæ migraret e vita omnes Concilii Florentini definitiones confirmavit; quinque alii peritissimi celebrantur Scriptores Græci, qui pro Ecclesiæ Græcæ cum Latina unione, & Latinorum Dogmatum defensione eruditas lucubrationes ediderunt, videlicet *Bessarion*, *Isidorus Ruthenus*, *Gregorius Mammas*, *Andreas Rhodius*, & *Josephus Methonensis*, de quibus hic pauca dicemus. In primis, *Bessarion*, patria Trapezuntinus ex Monacho *S. Basilii* Nicænus Archiepiscopus, ad perficiendam unionem Ecclesiæ Græcæ cum Latina omnes suas curas in Concilio Florentino contulit, quo absoluto, Cardinalitiam dignitatem, & Episcopatum Sabinensem, & postea Tusculanum adeptus, multis Legationibus, Germanica, Veneta & Gallicana præclare functus est. Sed dum e Gallicana Legatione reverteretur, obiit Ravennæ die XVIII. Novembris anno MCCCCLXXII. Scripsit quædam Opera Philosophica: sed potissimum in defensionem Dogmatum Ecclesiæ Latinæ edidit Tractatum *De Sacramento Eucharistiæ*, & *de verbis*, *quibus Christi Corpus efficitur*, librum *de Spiritu Sancto* adversus *Marcum Ephesium*: quasdam *Epistolas*, & *Orationes*. Concilio Florentino interfuit etiam *Isidorus*, patria Thessalonicensis, dictus *Ruthenus*, eo quod Ruthenorum Archiepiscopus esset. In Latinorum partes manibus pedibusque transivit, ut liquet ex eius Disputationibus de Processione Spiritus Sancti, quæ in Actis Concilii Florentini leguntur. Scripsit *Epistolam Lugubrem de capta a Turcis Constantinopoli*, & *Orationes in Nativitatem*, *Præsentationem*, *Annunciationem*, & *Assumptionem Dei-paræ Virginis*, quas *Matthæus Caryophilus* latinitate donavit. In præmium virtutis, doctrinæ, ac operæ, quam pro utriusque Ecclesiæ unione in Concilio Florentino navaverat, Cardinalis primum, deinde Episcopus Sabinensis creatus est, atque in Fide Latinæ Ecclesiæ jugiter perseverans, obiit Romæ die XXVII. Aprilis anni MCCCCLXIII. *Gregorius Mammas*, Imperatori *Joanni Palæologo* a Confessionibus, & Protosyncellus ac postea Patriarcha Constantinopolitanus, Partes Latinorum, quibus in Concilio Florentino aperte patrocinatus fuerat, strenue tuitus est in *Apologia*, quam adornavit, *pro Synodo Florentina* adversus *Marci Ephesii* Epistolam Encyclicam, & in *Oratione*, *seu Epistola ad Alexium Comnenum Imperatorem Trapezuntinum de Processione Spiritus Sancti*, in qua commonstrat, hac ad Symbolum additione *Filioque*, nihil plane fuisse innovatum. Extat hæc Oratio, seu Epistola *Gregorii* ad *Alexium Comnenum* Imperatorem apud *Leonem Allatium* Tom. I. *Græciæ Orthodoxæ*. Latinorum Dogmata pari animi fortitudine & eruditione propugnavit *Andreas*, natione Græcus, & Rhodi Archiepiscopus, qui ab *Eugenio IV.* Pontifice Maximo ad Concilium Basileense Legatus, Episcopos, ut *Eugenio* Papæ morem gererent, ac nullum in Ecclesia Schisma excitarent, prolixa oratione habita, inducere conatus est, ac deinde contra *Marcum Ephesium* de Processione Spiritus Sancti tam in Concilio Ferrariensi, quam in Florentino disputavit. Extat illius Oratio in Synodo Basileensi habita apud nostrum *Bzovium* in Annalibus Ecclesiæ ad annum MCCCCXXXII. ejusque *Assertiones in Concilio Ferrariensi adversus Græcos propositæ* ibidem ad annum MCCCCXXXVIII. Sed de hoc Scriptore Græco, Ordinis Prædicatorum, iterum redibit sermo, dum Scriptores hujus Ordinis referemus. Postremus Scriptor Græcus, qui Concilio Florentino interfuit, & Latinorum Dogmata constanter defendit, est *Josephus* Methoniensis Episcopus, qui librum edidit, in quo diluit omnes calumnias *Marci Ephesii* contra Synodum Florentinam, & Catholicum Dogma de Processione Spiritus Sancti a Patre, Filioque, omni argumentorum genere tutatur. Extat hic liber Græce & Latine post Acta Concilii Florentini. Lubenter assentior *Leoni Allatio*, qui in lib. 3. *de Consensu Eccles. Occid. & Orient.* cap. 3. probat, hunc *Josephum*, Methonensem Episcopum, eundem esse cum *Joanne* cognomento *Plusiadeno*, eo quod liber Apologeticus *Josephi*, Methoniensis Episcopi pro Synodo Florentina adversus *Marcum Ephesium* in Codice MS. Bibliothecæ Ambrosianæ, *Joannis Plusiadeni* nomen in fronte gerat. At mihi non probantur ejusdem *Leonis Allatii* conjecturæ, quibus persuadere conatur, *Georgium Scholarium*, Græcum, qui interfuit Concilio Florentino, & ad promovendam unionem Ecclesiæ Græcæ cum Latina totus incubuit, esse omnino diversum a *Gregorio Scholario* Patriarcha Constantinopolitano, qui Romanæ Ec-

clesiæ perduellis sacram utriusque Ecclesiæ unionem multis editis libris acerrime & pertinacissime post Concilium Florentinum oppugnavit. In hanc, inquam, *Leonis Allatii* sententiam descendere non possum, quia, ut ostendi sub finem nostri secundi Colloquii, *Georgius Scholarius*, Patriarcha Constantinopolitanus, idem est cum *Georgio Scholario*, qui interfuit Concilio Florentino, & ad perficiendum utriusque Ecclesiæ unionis negotium curam omnem aliquandiu adhibuit, sed a priori proposito Græca levitate postea resiliens, ab eodem Concilio animo Schismatico recessit, & natale Solum reversus, atque, post captam a Turcis Constantinopolim, Patriarcha ejusdem urbis creatus, in Synodum Florentinam aperto marte vexillum erexit, Latinorum Dogmata Scriptis impugnavit, & Schisma postliminio revocare, lateque propagare totis viribus studuit.

D. Quinam sunt illi Scriptores Græci, qui in Concilio Florentino unionem utriusque Ecclesiæ approbare detrectarunt, & Latinorum Dogmata Scriptis impugnarunt?

M. Græcorum, qui unioni utriusque Ecclesiæ in Concilio Florentino factæ assentiri renuerunt, facile omnium Princeps & Antesignanus fuit *Marcus Eugenicus*, Metropolita Ephesius, qui hostis Latinorum juratissimus immenso fervore, & immoderato animi ardore in Concilio Florentino disputans, in Latinos acerrime invectus est, nec unquam hujus Concilii Decretis subscribere voluit, sed in Schismate pertinax, Constantinopolim, post Concilium solutum reversus, Epistolas, Tractatus, & varia Opuscula, contra Latinorum Dogmata scripsit, quorum quædam edita sunt, quædam vero adhuc manuscripta asservantur in Bibliotheca Vaticana, & in Bibliotheca Regis Christianissimi. Huic *Marco Eugenico in* Latinis oppugnandis opem subsidiariam in Concilio Florentino tulit *Joannes Eugenicus*, ejus frater germanus, qui scripsit *Antirrheticum adversus Synodum Florentinam*, cujus Fragmenta quædam Græco-Latina exhibet *Leo Allatius* in libro *de Purgatorio*. His duobus Scriptoribus Græcis, capitalibus Ecclesiæ Latinæ hostibus, duos alios ejusdem farinæ & nationis homines adjungam, *Sylvestrum Syropulum*, & *Georgium Gemistum Plethonem*, quorum primus ad Concilia Ferrariense & Florentinum cum *Josepho* Patriarcha Constantinopolitano profectus, unioni utriusque Ecclesiæ pro viribus intercessit, ei tamen postea subscripsit, sed ficte & simulate. Domum quippe reversus, scripsit *Historiam Concilii Florentini*, mendaciis & injuriis contra Latinos scatentem, quam hæreticus Anglus, *Robertus Creyghtonus*, pessima Fide a se Latine translatam protraxit in lucem, & cum Notis edidit Græc.-Latin. *Hagæ Comitis* anno MDCLX. Alter Scriptor Græcus seu *Georgius Gemistus Pletho*, nobilissimus quidem Philosophus fuit, sed in Concilio Florentino acerrimum se se prodidit Latinorum adversarium, & in Græciam redux multa contra illos scripsit Opuscula, in quibus Græcorum dogmata philosophicis rationibus probare satagit. Extant adhuc multa inedita ejusdem *Georgii Gemisti Plethonis* Opera, quæ præcipue sunt Historica, Rhetorica, & Philosophica, de quibus legesis *Leonem Allatium* in *Diatriba de Georgiis*, & *eorum Scriptis*.

D. Hi sunt igitur omnes Scriptores Græci, qui Sæculo XV. in Ecclesia Orientali floruerunt?

M. Præter illos Scriptores Græcos, quos hactenus laudavi, alii nonnulli aliqua eruditionis laude eodem Sæculo decimo quinto claruerunt, quos hic indigitare abunde sufficiet. *Georgius Trapezuntinus* in Italiam ab *Eugenio IV.* Pontifice Maximo accitus, Græcæ Linguæ, artiumque liberalium scientiam summa cum laude docuit, & pro defensione Ecclesiæ Latinæ Dogmatum scripsit librum *de Processione Spiritus Sancti contra Græcos*: alterum etiam *de Processione Spiritus Sancti, de una Sancta & Catholica Ecclesia, & de Primatu Ecclesiæ Romanæ*, quos *Leo Allatius* publicavit Tomo I. *Græciæ Orthodoxæ* pag. 469. Scripsit etiam idem *Georgius Trapezuntinus* Epistolam ad Joannem *Paleologum* Græcorum Imperatorem, qua eum adhortatur, ut spretis Patrum Concilii Basileensis promissis, ad Concilium Florentinum ab *Eugenio IV.* indictum accedat. Alia denique edidit Opera, præsertim *Expositionem* in illud *S. Joannis* Evangelistæ: *Si eum volo manere, &c.* ubi probat *S. Joannem* necdum obiisse: *Martyrium S. Andreæ Chiensis*, qui anno MCCCCLXV. a Turcis ob constantem Christianæ Fidei confessionem trucidatus est: & varias Græcorum Patrum Operum e Græco in Latinum sermonem Translationes, de quibus legi potest sæpe citatus *Leo Allatius in Diatriba de Georgiis, & eorum Scriptis* pag. 395. *Joannes Argyropulus*, patria Byzantinus, post captam a Turcis anno MCCCCLIII. Constantinopolim, in Italiam venit, & apud *Cosmum Mediceum*, Florentiæ Principem, ob raram, qua præditus erat, eruditionem, maximo in honore fuit. Romam postea concessit, ubi Aristotelis Philosophiam, & Græcas Litteras docuit, plures edidit Versiones Latinas, & alia Opera, inter quæ potissimum commendatur liber, quem composuit contra Græcos, *De Processione Spiritus Sancti, & de Concilii Florentini Decreto*, quem vulgavit *Leo Allatius* Tomo I. Græciæ *Orthodoxæ* pag. 400. *Matthæus Camariota*, Philosophus, & Rhetor eximius edidit *Commentarios in Epistolas Synesii*, *Tractatum de Lumine Tabor*, in quo Barlaamitas impugnat; & *Epistolam de capta a Turcis Constantinopoli*. Alii Sæculi XV. Scriptores Græci de Historia scripserunt, inter quos eminent *Ducas Georgius Codinus Curopalates*, *Launicus Calcondylas*, & *Nicolaus Secundinus*. Primus, scilicet *Ducas*, ex Imperatorum Græcorum *Ducarum* prosapia oriundus, scripsit *Historiam Byzantinam* de Rebus in Imperio Constantinopolitano gestis ab *Andronici Palæologi junioris Imperatoris morte usque ad captam a Turcis Lesbum Insulam*, hoc est ab an. MCCCCXLI. usque ad annum MCCCCLXII. Prodiit hæc Historia Græco-Latina Parisiis anno MDCXLIX. *Georgius Codinus Curopalates* multa, quæ ad Historiam Byzantinam, seu Imperatorum Græcorum, & Urbis Constantinopolitanæ

for-

ornatum, signa, statuas, ædificia, & alia spectatu digna attinent, elucubravit Opera, quæ Parisiis excusa sunt ann. MDLV. *Laonicus Chalcondylas*, patria Atheniensis, scripsit *Historiam de origine & rebus gestis Turcarum* libris decem comprehensam, ab *Ottomano* filio *Orthogulis*, usque ad adultum *Mahometis* II. Regnum, seu ab ann. Christi MCCC. usque ad an. MCCCLXII. Hæc Historia fuit variis in locis typis mandata, sed præcipue Parisiis ann. MDL. & MDCL. Postremo, *Nicolaus Secundinus* compendiosam Turcarum concinnavit Historiam, quæ Lovanii prodiit in lucem anno MDLV. Hi sunt omnes Scriptores Græci, qui in Ecclesia Orientali Sæculo decimo quinto usque ad captam a Turcis Constantinopolim, idest, usque ad annum MCCCCLIII. floruerunt. Græci siquidem, post captam a Turcis Constantinopolim, in summa rerum omnium ignoratione versari cœperunt, eo quod hi, qui inter illos erant doctiores, a Turcis patria pulsi in Europam venerunt, ubi a Romanis Pontificibus, & Italiæ Principibus liberalissime & summa humanitate excepti litteras humaniores, & Græcas cum summo omnium applausu docuerunt, atque ex eorum Scholis prodierunt Viri, ingenio, eruditione & eloquentia præstantissimi, qui quidquid scientiæ, doctrinæ, aut facundiæ habebant, his Græcis ultro acceptum referebant, qui primi Constantinopolitanam captivitatem evaserant, sicque, ita vel permittente, vel volente Deo, factum est, ut capta a Turcis Constantinopoli, hæc illæ dispersi totam Europam tot viris eruditis repleverint, ut jure optimo de illo primo in Europa litterarum progressu dicere possim: *O quam pulcra est casta generatio cum claritate &c.* Sapientiæ c. 4. v. 1.

D. Ex nostris in Historiam Ecclesiasticam Colloquiis probe novi, Galliam Viris doctissimis semper abundasse, & ad eam, velut ad amplissimam Scholam, & apertum eruditionis tum sacræ, tum prophanæ lyceum, homines ex Orbe toto confluxisse, unde in omnes terrarum tractus, quasi plenis poriis, Christianorum heroum agmina funderentur. Præstat igitur, ut, postquam de Scriptoribus Græcis satis hactenus disseruimus, nunc de Latinis dicturi, ab illis Viris illustribus exordium ducamus, qui in Gallia Sæculo XV. eruditionis & pietatis fama præclarum sibi nomen compararunt.

M. De Gallis Scriptoribus, qui Sæculo XV. Monasticam, aut Regularem Vitam professi sunt, vel periti jurisconsulti fuerunt, nullam hic mentionem faciam, quia de illis commodius dictetam in aliis classibus, in quas hujus Sæculi Viros illustres majoris claritatis ergo distribuimus. Eos itaque nunc laudabo duntaxat celebriores Scriptores Gallos, qui nec ad Monachorum, nec Regularium ex Ordinibus Mendicantium, nec Jurisconsultorum Classes revocari possunt. Et primo quidem loco inter egregios Galliæ Scriptores reponam *Petrum de Alliaco*, Virum fide, prudentia, probitate, vigilantia, doctrina & moribus spectatissimum. Hic ex parentibus ignobilibus quidem, sed probis & liberalibus, Compendiis ad istam natus, magnum sibi, suæque familiæ decus conciliavit. Doctor fuit Sacræ Facultatis Parisiensis, ac Collegii Navarici supremus Moderator, tum postea Ecclesiæ & Academiæ Parisiensis Cancellarius, Sanctæ Capellæ Parisiensis Thesaurarius, *Carolo VI.* ab eleemosynis Minister Ordinarius, ac denique Episcopus Aniciensis primum, dein Cameracensis Archiepiscopus, & Cardinalis Tituli *S. Chrysostomi* creatus a *Joanne* XXIII. Pontifice Maximo, an. MCCCCXI. Concilio Generali Pisano interfuit, & extinguendo Schismati egregiam navavit operam. Concilii Constantiensis magna pars fuit, & in eo damnationem hæresum, Schismatis extirpationem, *Martini Quinti* Pontificis Maximi electionem pro viribus promovit. Præter commentarios in IV. libros Sententiarum, præclara alia edidit Opera, quorum quædam typis edita sunt, quædam vero adhuc inedita asservantur MSS. Parisiis in Bibliotheca Collegii Navarici, ut videre est apud *Joannem Launojum*, Fac. Parisiensis Doctorem, in *Historia Collegii Navarici*, ubi omnia *Petri de Alliaco* Opera tam edita, quam inedita accurate recenset. Obiit *Petrus de Alliaco* anno MCCCCXXV. & in Ecclesia Cameracensi sepultus est. Duos præsertim insignes reliquit superstites Discipulos, *Joannem* videlicet *Gersonium*, & *Nicolaum Clemangium*, quorum primus (dictus etiam *Joannes Charlierus*) natus est Gersonii, qui agri Remensis pagus est, ex quo *Gersonius* fuit cognominatus. Lauream Doctoralem in Academia Parisiensi summo cum honore adeptus, postea ejusdem Academiæ, & Ecclesiæ Parisiensis celeberrimus Cancellarius fuit. In Conciliis Pisano & Constantiensi, ad extinguendum diuturnum Schisma, quo dilacerabatur Ecclesia, omnem curam, industriam, & laborem contulit, tandem e Concilio Constantiensi reversus, & fugiens persecutionem *Joannis*, Ducis Burgundiæ, cujus nefandum parricidium *Ludovico* Duci Aurelianensi illatum in Concilio Constantiensi damnari curaverat, sponte in exilium secessit, & Lugdunum sese contulit, ubi reliquum vitæ tempus libris conscribendis, orationi, concionibus, & catechizandis parvulis in Ecclesia *Sancti Pauli* consecravit, cumque mortem sibi imminere persentisceret, adductis parvulis suis discipulis in Ecclesiam jussit, ut pro se quotidie orarent, & orando exclamarent: *Deus meus, creator meus, miserere pauperrimi famuli tui Joannis Gersonii*. Obiit *Gersonius* Lugduni die XII. mensis Julii anni MCCCCXXIX. Ejus Opera, quæ variis in locis sæpius edita sunt, singularem ipsius pietatem & eximiam eruditionem commendant. *Nicolaus Clemangius*, alter *Petri de Alliaco* Discipulus, in vico Clemange Provinciæ Catalaunensis natus est, & duodecimo ætatis anno Parisios missus, præclaros in Theologia progressus fecit, & in Academia Parisiensi Laurea Doctorali donatus fuit. Nec solum Theologiæ, sed elegantiæ & Poeseos studio maxime incubit. Hinc comparata sibi per Epistolas elegantissimo stylo exaratas fama, a *Petro de Luna*, dicto *Benedicto XIII.* cujus

Obedientiæ Galliæ, tempore Schismatis, adhærebat, in Curiam Avenionensem evocatus est, & a Secretis sibi adesse jussus. Paulo post, Ecclesiæ Lingonensis Thesaurarius factus, ab aula recessit, & otium ac tuguriolum suum curiæ *Benedicti XIII.* honoribus præposuit. Rigidus fuit Principum malorum censor & objurgator, omniumque hominum mores solutos passim in suis libris acri calamo flagellat. Excessit e vivis Parisiis in Collegio Navarrico. Ejus Opera omnia in unum collecta *Joannes Martinus Lydius* edi curavit Lugduni Batavorum an. 1613. Utilissimum, quem edidit *Nicolaus Clemangius*, librum *De Studio Theologiæ*, *Lucas Dacherius* publicavit Tomo VII. *Spicilegii*. Extant adhuc in privatis Galliæ Bibliothecis quædam *Clemangii* Opuscula manuscripta, sicut testatur *Joannes Launojus* Doctor Parisiensis in *Historia Collegii Navarrici* par. 2. pag. 578.

D. Siste tantisper, precor, & antequam ulterius progrediamur, scire a te velim, num verum sit quod nuperrime audivi a Viris eruditis, videlicet *Joannem Gersonium*, Academiæ Parisiensis Cancellarium, esse Auctorem Opusculi *De Imitatione Christi* quatuor in libros distincti, cujus dignitatem, Sententiarum pondus, & igneas, quibus, totum quantum est, emicat, pietatis scintillas nullus est, qui non admiretur, vel inter legendum non experiatur.

M. Fuerunt, fateor, nonnulli Viri eruditi, qui ex quibusdam MSS. Codicibus Opusculi *De Imitatione Christi*, quibus præfigitur nomen *Joannis Gersonii* Facultatis Parisiensis Cancellarii, sibi, aliisque persuaserunt, hoc utilissimum Opusculum *Joanni Gersonio* esse tribuendum. Verum, ne his Viris eruditis assentiar, hæc obstant momenta. Primo, quia Auctor hujus Opusculi *De Imitatione Christi* aperte innuit libro 5. c. 10. n. 2, & c. 58. n. 4. se fuisse Monachum. Certissime autem constat, *Joannem Gersonium* nunquam vitam Monasticam fuisse professum. Secundo, nullibi inter Opera *Joannis Gersonii*, nec in Catalogo, quem ipsius frater texuit, recensetur istud Opusculum *De Imitatione Christi*. Tertio, stylus Operum *Joannis Gersonii*, est plane diversus a stylo Opusculi *De Imitatione Christi*. Denique, nunquam *Gersonius* ullibi citat hunc librum *De Imitatione Christi*, quamvis Religiosos Cælestinos in Epistola, quam ad eorum Provincialem scripsit, ad legenda *S. Bernardi*, & aliorum Opera Ascetica vehementer adhortetur, & in Epistola ad Anachoretam Montis Valeriani multos pios libros ei proponat legendos, sed de libro Imitationis Christi, ne ullum quidem verbum. Quod quidem argumento est, *Gersonium* ne minimam quidem hujus libri notitiam habuisse; ac subinde ejus Auctorem censeri haud posse. Quod vero spectat quosdam MSS. Codices libri de *Imitatione Christi*, quibus adscribitur *Joannis Gersonii* nomen; non immerito suspicantur Viri eruditi, nomen *Joannis Gersonii* in his MSS. Codicibus fuisse a quibusdam appositum loco *Joannis Gersen*, Benedictini, quem utpote obscurum Scriptorem, cum parum nossent, nominis affinitate decepti, pro *Joanne Gersen* reposuerunt *Joannem Gerson* reposuerunt *Joannem Gersonium* sibi notiorem, eique istud Opusculum *De Imitatione Christi* adjudicarunt. Quis autem sit verus Auctor hujusce libri *De Imitatione Christi*? Is adhuc sub judice est, ut ostendemus in proximo Colloquio.

D. Redeamus, si placet, ad Scriptores Gallos qui doctrina sua Sæculum XV. illustrarunt.

M. Inter Gallos Sæculi decimi quinti Scriptores haud immerito annumerari debent *Robertus Gaguinus*, & *Philippus Comineus*, qui etsi natione Belgæ fuerint, in Gallia tamen floruerunt, & Rerum Gallicarum Annales scripserunt. Primus, seu *Robertus Gaguinus*, Juris Canonici Doctor, Ordinis Sanctissimæ Trinitatis de Redemptione captivorum Generalis Minister, Vir fuit eruditus & eloquens, nec modo in probatis Auctoribus versatus, sed etiam Disciplinarum scitu maxime dignarum absolutissima notitia exornatus. Hujus testes sunt tres illius libri *de Arte Poetica*: Liber *De Immaculata Conceptione Deiparæ Virginis contra F. Vincentium de Castro Novo*: Liber *de misera hominis conditione*: *Multæ Orationes*, & *Epigrammata*, quæ præstantis ipsius ingenii argumenta produnt, sed præcipue *Rerum Gallicarum Annales*, quos libris XI. ab ann. Christ. 300. usque ad an. 1500. conscripsit, & in his de palma cum celeberrimis Veterum Scriptis certat. Multas in Italia, Germania, ac Britannia pro *Carolo* VIII. & *Ludovico* XII. Galliæ Regibus Legationes obiit *Robertus Gaguinus*, fuitque in primis charus *Ludovico* XII. a quo ingenti pecuniæ vi ad emendos veterum Scriptorum libros donatus est, & Regiæ Bibliothecæ Præfectus obiit Lutetiæ die XXII. mensis Julii an. MDII. Ejus *Historiam*, seu *Rerum Gallicarum Annales*, octodecim annis supplevit *Hubertus Vellejus* Jurisconsultus Aquensis. *Roberto Gaguino* coævus fuit *Philippus Comineus*, ex illustri apud Belgas familia natus, Vir lectionis variæ, studii indefessi, observatione acutus, judicio solers, prudentia copiosus, qui *Ludovici XI.* Galliarum Regis, & *Caroli* VIII. ejus filii res bello gestas describere aggressus, Historiam quatuor & triginta annorum gallice scripsit, magna quidem styli simplicitate, sed, quod in rerum Scriptore summum est, singularis apud omnes fidei, ac veritatis opinione insignem, quam adeo accurate pertexuit, tam perspicuum ordinem, tantamque concinnitatem in ea observavit, & tam ingeniose pluribus Politicæ Sententiis illam respersit, ut ab omnibus eruditis cum admiratione fuerit excepta, & communibus suffragiis ejus Auctori tributum sit elogium *Principis Historicorum coætaneorum*. Præclaris laudibus *Philippum Comineum* jure merito celebrant Scriptores, quos inter *Justus Lipsius* in Notis ad primum librum Politicorum, illum cum *Polybio*, & cum quovis veterum Historicorum conferre non dubitat. *Ronsardus* vero, insignis Poeta, eum *Tito Livio* æquiparat in *Poemate*, quod in ejus laudem scripsit. Hæc *Philippi Cominæi* Historia sæpius Lingua Gallica, qua ab Auctore scripta fuit, edita est in Galliis, Latine autem primum a Joanne *Sleidano*, insigni Historico Belga, sed fide-

lius

lius postea a *Gaspare Barthio*, nobili Saxone latinitate donata est, & excusa *Francofurti* anno 1629. quæ Editio ceteris aliis præponi debet, præterquam Gallicis, quæ longe utilius legentur. Migravit e vita *Philippus Cominæus* Argentoni, Pictonum Oppido, quod uxoriæ dotis nomine possidebat, an. Christi MDIX. & Parisiis apud Augustinianos ad Sequanam sepultus est. His Scriptoribus, qui Sæculo xv. in Galliis floruerunt, alios bene multos illustres Academicos, & præstantissimos Sacræ Facultatis Parisiensis Theologos addere possem, quorum prolixum satis Catalogum texit *Egassius Bulæus* ad calcem Tomi V. *Historiæ Universitatis Parisiensis*; sed, ne longior sim, tres duntaxat hic proferam Theologos, qui ceteris aliis Scriptoribus eruditionis palmam præripuisse videntur. Primus est *Joannes Brevis Coxa*, Gallice *Courte-Cuisse*, qui in agro Cenomanorum natus, postea in Regio Navarræ Collegio Parisiis Theologiam didicit, & lauream doctoralem in Facultate Parisiensi consecutus, magno auditorum applausu in eodem Collegio docuit, atque pro abolendo Schismate, quod tum temporis Ecclesiam miserum in modum vexabat, multum allaboravit, teste *Monstrelleto* in *Historia Caroli* VI. Galliarum Regis, c. 133. ubi hæc habet: *Circa hoc ipsum tempus, Parisiensis Academia, cum pertinaci duorum Pontificum dissidio dilacerari doleret Romanam Ecclesiam, neutrum agnoscendum esse Regi persuasit. Pro hac sententia, cum alii, tum Brevis Coxa in primis acerrime pugnavit. Destitutus a Francis Benedictus* (seu Petrus de Luna) *Regnum Ecclesiastico Interdicto supposuit*. Episcopus Parisiensis omnium suffragiis electus *Joannes Brevis Coxa*, nuoia tamen Episcopalia Parisiis exercere haud potuit, eo quod *Henrico* IV. Angliæ Regi, qui, sicut in primo Colloquio ostendimus, tunc Lutetiæ dominabatur, gratus non esset. Quapropter, ad Episcopatum Gebennensem translatus est, ac paulo post obiit. Multa scripsit Opera, quæ adhuc Parisiis extant MSS. partim in Bibliotheca Cœnobii *S. Victoris*, partim in Bibliotheca Regia, partim denique in Bibliotheca Majoris Ecclesiæ Parisiensis, quorum Catalogum legesis apud *Joannem Launojum* Fac. Parisiensis Theologum in *Historia Regii Navarræ Gymnasii* par. 3. l. 1. c. 3. p. 462. & sequentibus, & apud *Casimirum Oudinum* in *Supplemento Scriptorum Ecclesiasticorum* p. 81. & seq. Alter insignis Theologus Facultatis Parisiensis, fuit *Gerardus Machetus*, qui in Collegio itidem Parisiensi Navarrico Theologiæ operam dedit, & anno 1412. inter Doctores Theologos Fac. Parisiensis adscriptus est. *Carolo* VI. Galliarum Regi charissimus fuit, & ab ejus Aula vix unquam recessit. Factus tandem Episcopus Castreosis an. MCCCCXIV. obiit die XVII. Julii anni MCCCCXLVIII. Eum præditum fuisse moribus modestis, gravibus, & a Sæculi vitiis abhorrentibus, testatur antiquæ probitatis *Nicolaus Clemangius* in Epistolis 116. & 119. Eum etiam valuisse facilitate conscribendarum Epistolarum probat Codex MSS. *complurium illius Epistolarum*, immo plusquam *quadringentarum*, quas ad diversos scripsit, qui Codex asservatur in Bibliotheca *Sancti Martini* Turonensis. Consule *Joannem Launojum*, qui harum plurimarum Epistolarum Synopsim exhibet in *Historia Regii Navarræ Gymnasii* part. 3. pagin. 534. & sequentibus. De eodem *Gerardo Macheto* agunt FF. Sammarthani in *Gallia Christiana* Tomo secundo pag. 500. in *Episcopis Castrensibus*, & *Casimirus Oudinus* in *Supplemento Scriptorum Ecclesiasticorum*. *Gerardo Macheto* sejungi non debet *Ægidius Carlerius* Cameraca oriundus, qui etiam in Regio Navarræ Collegio magna cum laude Theologiam docuit, & Magisterium in Facultate Parisiensi adeptus, Cameracensis Ecclesiæ Decanus creatus est. Ad eum extant plures *Gerardi Macheti* Castrensis Episcopi Litteræ, in quibus nunc *vir abundantis Sapientiæ, & exemplaris virtutis, sacræ Theologiæ Professor*, nunc *profundæ Sapientiæ & canonicæ virtutis vir, sanctissimorum eloquiorum professor clarissimus* vocatur. Interfuit *Ægidius Carlerius* Concilio Basileensi, in quo, suscepta Legatione Pragam ad revocandos in communionem Ecclesiæ hæreticos Hussitas, laudabiliter se gessit. Multa lucubravit Opera, sed pauca in lucem prodierunt. Ejus Mss. Operum, quæ habentur in Manuscripto Codice papyraceo Bibliothecæ Collegii Navarrici, Catalogum exhibet *Joannes Launojus* in Historia Regii Navarræ Gymnasii p. 3. l. 2. c. 4. p. 580. & sequentibus, quæ typis fuit excusa Parisiis Anno 1677. apud Viduam *Edmundi Martini*, Via Jacobæa sub Sole aureo.

D. Protulitne Italia Sæculo xv. complures eruditos Scriptores, qui Ecclesiam atque Rempublicam Litterariam suis lucubrationibus illustrarint?

M. Italia Sæculo XV. clarissimorum Scriptorum feracissima fuit, deditque insignes Grammaticos, Oratores, Historicos, Philosophos, Theologos, & Jurisconsultos. Hic tamen de Jurisconsultis, necnon de Monachis & Regularibus, qui eodem Sæculo in Italia claruerunt, nihil inseram, utpote de illis commodius in sequentibus classibus, in quas illos ordinavimus, dicturus. Inter celebres Italiæ Sæculi XV. Grammaticos locum tenent *Laurentius Valla*, *Franciscus Philelphus*, *Nicolaus Perottus*, *Nicolaus Leonicenus*, *Hermolaus Barbarus*, *Julius Pomponius Lætus*, *Joannes Jovianus Pontanus*, *Marcus Antonius Sabellicus*, & *Angelus Politianus*, de quibus hic pauca dicemus. *Laurentius Valla*, Patricius Romanus, & Canonicus *S. Joannis Laterani*, fuit Grammaticus & Orator facundissimus, & Græcæ & Latinæ Linguæ peritissimus, sed actis ac supra modum mordacis ingenii, qui nec Grammaticis, nec Theologis sui Sæculi pepercit, eosque acuto calamo & acerbiore stylo perstringere non dubitavit. Ex Censoria libertate innumeros sibi conciliavit inimicos, a quibus ad Inquisitionis Tribunal delatus, in carcerem trusus est, ac pro hæretico damnatus. *Alphonsi* Aragoniæ Regis precibus ignis pœnam quidem evasit, erroribus tamen publice ejuratis, in claustro FF. Prædicatorum virgis privatim Neapoli cæsus est. Præter sex libros, quos edidit

dit *Elegantiarum Linguæ Latinæ*, alia scripsit non spernendæ Lectionis Opuscula, quibus nomen suum ad notitiam posteritatis cum laude transmisit. Obiit Romæ Kalendis Augusti anni 1465. & in Basilica Lateranensi sepultus. *Franciscus Philelphus* patria Anconitanus, Latinas Græcasque Litteras docuit Bononiæ, Romæ, Florentiæ, Patavii, & Mantuæ. Plurima scripsit & stricta & soluta oratione, multa etiam transtulit e Græco in Latinum sermonem. Obiit Bononiæ anno Mcccclxxxi. *Nicolaus Perotus*, natus Saxoferrati in Umbria, Græcas Latinasque litteras, quas perdiu docuit, apprime callebat. *Polybium*, gravissimum Historiarum Scriptorem, Latinitate donavit, ediditque etiam *Commentarios Linguæ Latinæ*, qui excusi sunt Basileæ anno Mdli. Ad Archiepiscopatum Sipontinum provectus e vivis excessit senescente Sæculo XV. *Nicolaus Leonicenus* natus Vicentiæ in Italia an. Mccccxxviii. Vir fuit Græce & Latine doctissimus, & eximius Medicus, qui primus Græca *Galeni* Volumina Latine interpretatus est, & commentariis illustravit. Scripsit etiam Notas in *Dioscoridem*, & Opusculum, in quo omnibus ægris salutem & vitam restitui posse docet. Varias insuper Epistolas, & librum *De Plinii & aliorum Medicorum erroribus*, pervenit ad annum ætatis suæ nonagesimum sextum, & omnibus membrorum ac sensuum officiis integer obiit Ferrariæ an. Mdxxiv. *Hermolaus Barbarus* ex illustri *Barbarorum* apud Venetos ortus familia, bonis Disciplinis & Artibus ingenuis perpolitus, ac præter ingenii amœnitatem, quæ plurima in eo erat, Litteris Latinis Græcisque doctissimus fuit. Romam ab *Alexandro VI.* Pontifice Maximo litteris invitatus venit, & ab illo Patriarcha Aquilejensis creatus est, sed non multo post contagio pestis Romæ sæviente e vita sublatus est, sepultusque ad portam *Flaminiam*, quæ vulgo dicitur *Porta Populi*, anno 1494. Variæ ejus Epistolæ, Orationes, Prælectiones, Præfationes, aliaque Opuscula variis temporibus atque locis in lucem prodierunt. *Julius Pomponius Lætus*, alias *Petrus Calaber* dictus, vir fuit antiquitatis & Linguæ Latinæ puritatis studiosissimus, sed Linguæ Græcæ plane ignarus, Romæ maximo auditorum concursu docuit, & septuagenarius obiit sub *Alexandro VI.* Pontifice Maximo. Inter Opera, quæ edidit, præcipue recensentur *Compendium Historiæ Romanæ*: libellus *de Antiquitatibus Urbis Romæ*: liber *de Magistratibus Romanis*: liber *de Arte Grammatica*, & *Epistolæ variæ*. Inter Primores Sæculi XV. Italiæ Historicos, Poetas & Oratores habitus quoque est *Joannes Jovianus Pontanus*, Cereto, Umbriæ Oppido, oriundus, & ad omne eloquentiæ genus natus. Erat quidem austero supercilio, & toto oris habitu subagrestis, sed stylo & sermone perpolitus. Lectorem rapit placido quodam orationis lapsu, atque verborum dulce quiddam resonantium amœno tinnitu demulcet aures, & in rebus etiam seriis multo cum sale jocatur. Obiit Neapoli sub initium decimi sexti Sæculi, ejusque Poemata, & Varia Opuscula prodierunt Venetiis ex *Aldi* officina anno 1519. & Basileæ anno 1555. *Marcus Antonius Coccius Sabellicus*, Fabri Ferrarii filius, Romæ, Venetiisque humaniores litteras professus, inter Litteratos inclytum nomen est adeptus. A Senatu Veneto jussus, ut Reipublicæ res gestas litteris mandaret, viginti tres libros *De Rebus gestis Venetorum* ab Urbe condita ad annum circiter Mccccxxxvii. edidit, obiitque septuagenarius turpi morbo confectus anno Mdxi. Ejus *Orationes XII. Epistolarum Libri XII. Variæ Poemata*, aliaque Opera Historiam, aut Grammaticam spectantia excusa sunt tum Parisiis, tum Venetiis. *Angelus*, dictus *Politianus*, a *Monte Politiano*, Hetruriæ oppido, loco natali suo, fuit Canonicus Florentinus, Græcæ Latinæque Linguæ peritissimus, Grammaticus, Orator, & Poeta insignis, Græcas Litteras docuit Florentiæ magno Auditorum confluxu. Festinante Fato, & cum maximo Musarum dolore ereptus est, cum vix quadragesimum quartum ætatis suæ annum attigisset, anno Mccccxciv. Ejus Opera, elegantissimo stylo scripta, variis in locis & temporibus publica luce fuerunt donata. Hi sunt celebriores Grammatici, Poetæ, & Oratores, qui Sæculo XV. nomen sibi in Italia fecerunt. Inter Historicos Scriptores, qui eodem Sæculo Italiam illustrarunt, primus ordine censetur *Theodoricus Niemus*, Clericus Lucensis, & Litterarum Apostolicarum Abbreviator, qui Historiam annorum xxxvii. descripsit libris quatuor, quorum tres priores sunt *De Schismate Universali*, quartus vero inscribitur, *Nemus Unionis*. Caute tamen legendus est ille Historicus, eo potissimum nomine quod Pontifices tempore Schismatis Romæ, vel Avenione sedentes passim discerpit, atque acerrime insectatur, quamvis tamen sese hæreseon ac Schismatis hostem infensissimum prodat. Obiit Constantiæ tempore Concilii anno 1416. *Joannes Franciscus Poggius*, *Brandolinus*, vel *Bracciolinus* cognominatus, Florentinus, Historiam Florentinam scripsit, & Litterarum Apostolicarum sub *Eugenio IV.* & *Nicolao V.* Scriptor disertissimus fuit. Obiit anno 1459. ætatis suæ lxxx. In eodem Historiæ Florentinæ argumento versatus est *Leonardus Brunus* Aretinus, ab *Aretio* Tusciæ Oppido, ubi natus est, cognominatus. Scripsit quippe libros 12. *Historiæ Florentinorum*, & alia Opera ad Historiam, & Grammaticam spectantia, & varias Epistolas; cumque esset Græce & Latine peritissimus, multa ex Græcis in Latinum sermonem transtulit. Historiam itidem Florentinam eodem Sæculo xv. concinnavit *Bartholomæus Scala*, Florentinus, eamque libris xx. complexus est ab origine Urbis usque ad annum Mccccl. Sed morte præventus, quinque tantum libris extremam manum imposuit, obiitque anno Mccccxcviii. In describenda Mediolanensi Historia excelluerunt Sæculo xv. duo Itali Scriptores *Bernardinus Corius*, Mediolanensis, & *Joannes Simoneta*, Calaber. Primus scripsit *Chronica Rerum Mediolanensium*. Alter composuit libros xxxi. *de Rebus Gestis Francisci Sfor-*

tiæ

tia Mediolanensium Ducis. Denique, quatuor egregii Scriptores Itali de Historia Sæculo xv. optime meriti sunt, videlicet *Blondus Flavius*, *Æneas Sylvius*, *Platina*, & *Jacobus Mensbona*, de quibus pauca hic attingere, ac delibare sufficiet. *Blondus Flavius*, Foroliviensis, *Eugenio IV*. aliisque Pontificibus Romanis a Secretis & Epistolis, scripsit *Romæ Triumphalis* libros X. *Pio II*. Pontifici Maximo dicatos: *Romæ instauratæ* libros tres *Eugenio IV*. inscriptos: *Italiæ illustratæ* libros octo: *Historiarum Decades tres* ab anno Christi cccc. ad annum Mccccxl. Obiit Romę pridie Nonas Junii an. Mccccl viii. & in *Ara Cæli*, ante introitum Templi sepultus cum Epitaphio, quod ei quinque ipsius filii posuerunt. *Æneas Sylvius*, postea ad Summum Pontificatum provectus, *Pius* II. dictus, natione Thuscus fuit, Patria Senensis, Vir undecumque doctissimus, Orator, Poeta, Historicus, Philosophus, & Theologus insignis, litteris, eloquentia, ingenii dexteritate & prudentia nulli secundus, multa scripsit Opera, quæ variis temporibus atque locis excusa sunt, ipsius tamen *Historia Austriaca*, quæ ad annum usque 1458 pertingit, hactenus inedita servatur in Bibliotheca Vindebonensi, unde ejus editionem pollicetur *Petrus Lambecius* in Catalogo propriorum Operum pag. 58. *Platina*, quem alii *Bartholomæum*, alii *Baptistam* appellant, patria Cremonensis, vel ut alii volunt, Veronensis, humili loco, & obscuris natus est parentibus, sed cum ingenio subtilis esset & vehemens, eloquio disertus & mulcens, animo constans & validus (sicut testatur *Tritbemius* in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum) a viris doctis sui Sæculi summo in honore habitus est. Variam fortunam, dum viveret, expertus est. Nam a *Paulo II*. Pontifice Maximo bonis omnibus spoliatus in carcerem trusus est, inde postea a *Sixto IV*. liberatus, Vaticanę Bibliothecæ præfectus fuit, obiitque Romæ peste sublatus anno Mcccclxxxi. Inter multa, quæ edidit, Opera, præcipue commendatur Opus, quod scripsit, *De Vitis Romanorum Pontificum* usque ad *Paulum II*. & *Sixto IV*. nuncupavit. Quod Opus *Onuphrius Panvinus*, Ordinis Eremitarum *S. Augustini*, postea recensuit, doctissimis Notis illustravit, eique adjecit Vitas *Sixti IV*. & sequentium Pontificum usque ad Sanctum *Pium V*. cui suam Platinæ Operis Continuationem obtulit, ac consecravit. Consulto inter Historicos Italiæ Scriptores non percensui *Matthæum Palmerium*, Florentinum, qui præter libros IV. *De Vita Civili*, & alterum *De Bello Pisano*, *Chronicon Prosperi*, quod desinit in anno ccccliv. mille additis annis perduxit usque ad annum millesimum quadringentesimum quadragesimum nonum. Hic enim Scriptor cum in Arianæ Hæresis suspicionem incidisset, & palinodiam decantare nollet, temeritatem capite luit, & flammis exustus est, teste *Tritbemio* in Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum, & ex eo *Genebrardus*. Quapropter, inter illustres Sæculi decimi quinti Italiæ Scriptores locum occupare haud debet. Nonnulli peritorum Sæculi decimi quinti Italiæ Grammaticorum classi accensent *Theodorum Gazam*, sed hic Scriptor potiori jure in Græcorum Auctorum classe reponendus est, quia patria Thessalonicensis fuit, & solum in Italiam venit, quando *Amurathes* Turcarum Imperator omnem victricibus armis Græciam devastaret. Latinas Litteras in Italia didicit, in quarum cognitione tantum profecit, ut summa felicitate & omnium admiratione Latina Græce, & Græca Latine verteret, nec plane dignosci posset, an exactius & certius ab eo Latina Græce, an ipsa Græca Latine verterentur. Opera plurima eruditione plena reliquit, obiitque Romæ, quo ex Græcia venerat, anno Christi Mcccclxxviii. *Federico III*. Romanorum Imperium gubernante, & *Sixto IV*. Summum Pontificatum tenente. Classem eruditorum Sęculi decimi quinti Italiæ Scriptorum claudent tres eximii Viri, *Marsilius Ficinus*, *Joannes Picus Mirandulanus*, & *Franciscus a Ruvere*, quorum primus, vir fuit, teste *Bellarmino* in libro De Scriptoribus Ecclesiasticis, *peritus non vulgariter tum Sacræ Theologiæ, tum etiam Platonicæ Philosophiæ*. Græcæ, & Latinæ Linguæ cultor studiosissimus fuit. Multos Scriptores Græcos, ipsumque *Platonem* Latinos fecit, & complura scripsit Opuscula, quæ a viris doctis cum singulari oblectatione leguntur, & quibus ipse excellentius ingenii sui venam posteris ostendit. Obiit in patria anno Mccccxcix. quo tempore *Ludovicus XII*. Galliarum Rex, Alpes cum potenti exercitu supergressus, bellum atque terrorem in Italiam inferebat. Alter Scriptor, seu *Joannes Picus* dictus *Mirandulanus*, eo quod Mirandulæ Dominus, & *Concordiæ* Comes esset, ac Princeps, in omnium artium, scientiarum, & linguarum varietate fuit usque ad miraculum excultus. Exacte tenebat Linguas Græcam, Latinam, Hebræam, Chaldaicam, & Arabicam, suique sæculi ingeniorum *Phœnix* a viris eruditis nuncupabatur. Juvenili ardore impulsus Romam venit, ubi Conclusiones nongentas in omni scientiarum genere disputandas annos natus duntaxat xxiv. proposuit. Verum, *Innocentius VIII*. Libellum complectentem hujusmodi nongentas Conclusiones *Joannis Pici Mirandulani* damnavit anno Mcccclxxxvii. & sub pœna Excommunicationis legere prohibuit, eo quod in his Propositionibus Dialecticis Physicis, Metaphysicis, Moralibus, Theologicis, Magicis, Cabalisticis, nonnullæ *suspectæ & hæresim sapientes* visæ essent Episcopis, & aliis Sacræ Theologiæ, & juris utriusque Professoribus, quibus illarum examen demandaverat Pontifex. Nullam inde tamen labem contraxit *Joannes Picus Mirandulanus*, quia prædictas Conclusiones gratia tantum Scholasticæ Disputationis, ac sub Apostolicæ Sedis correctione disputandas publicaverat, & tales demum se eas habiturum professus fuerat, quales per Summum Pontificem judicarentur: jurejurando promittens, se cuicumque Declarationi, quam ipsum *Innocentium VIII*. Pontificem Maximum super hoc facere contingeret, lubentissime assensurum. Hinc *Joannes Picus Mirandulanus*, misso Philosophiæ studio, castiori Theologiæ totus incubuit, Christianæ Religionis veritatem adversus Judæos & Mahumetanos tuendam susce-

suscepit, præsertim vero impiam ac ineptam Astrologorum gentem aggressus funditus debellavit. Deo, & Sacris Litteris jugiter vacans *Joannes Picus Mirandulanus*, decreverat, relicto sæculo, in Ordine FF. Prædicatorum totum se Deo consecrare, sicut testatur ejus ex fratre Nepos *Joannes Franciscus Picus Mirandulanus*, qui illius Vitam edidit, Patruo suo doctrina non impar, & ipse egregiis lucubrationibus non minus, quam nobilitate illustris. Obiit *Joannes Picus Mirandulanus*, annos natus XXXII. Florentiæ, XV. Kalendas Decembris anni Mccccxciv. quo die *Carolus* VIII. Galliarum Rex, eamdem Urbem ingressus est. In habitu FF. Prædicatorum, quem suscepturum pridem voverat vir ille, non minus pietate, quam doctrina conspicuus, sepultus est in Ecclesia Sancti Marci. *De Francisco a Ruvere*, natione Italo, Patria Savonensi, Ordinis FF. Minorum, qui postea ad Summum Pontificatum provectus, *Sixtus IV.* fuit appellatus, plura jam diximus in Colloquio II. agendo de Romanis Pontificibus. Quapropter, hic referre sufficier Opera ab eo edita, dum adhuc Cardinalis esset. Scripsit Tractatum *De Sanguine Christi*; alium Tractatum *De potentia Dei* contra errorem cujusdam Carmelitæ Bononiensis, affirmantis Deum sua omnipotentia damnatum hominem salvare non posse. Uterque Tractatus prodiit Romæ anu. Mcccclxxi. Alios insuper duos Tractatus, quorum unus est *De futuris contingentibus*, alter *De Conceptione Beatissimæ Virginis*, memorat *Lucas Wadinghus* in libro *de Scriptoribus Ordinis Minorum*, eosque in Bibliothecis Italiæ adhuc MSS. asservari ait. *Aggressus est* etiam etiam idem *Sixtus IV.* dum adhuc Cardinalis esset, *Opus admodum necessarium; ostendere enim annisus est rationibus quidem, & non vulgaribus, Thomam Aquinatem, & Scotum in Sententiis convenire, licet verbis differre viderentur, ad tollendas discordias, & altercationes, quæ ob hanc rem inter utrumque Ordinem quotidie nascebantur: tantæ enim integritatis habebatur & doctrinæ, ut huic uni ex cœtu Cardinalium ad fidem pertinentia potissimum committerentur.* Verba sunt *Platinæ* in Vita manuscripta ejusdem Summi Pontificis *Sixti IV.* Sed de celebrioribus Italiæ Sæculi XV. Scriptoribus satis hactenus dictum sit.

D. Clarissimos Scriptores, qui ob singularem eruditionem Sæculo XV. nomen suum in Hispania posteris commendarunt, in quarta Classe collocasti, de illis itaque juxta præscriptum ordinem hic breviter disserendum nobis est.

M. De Scriptoribus, qui Monasticæ, aut Regulari vitæ addicti Sæculo XV. Hispaniam doctrina illustrarunt, in sequentibus Classibus, in quas illos distribuimus, opportunius dicturi, quatuor duntaxat celebres hic proferam Hispaniæ Scriptores, qui in Classibus proxime sequentibus locum habere haud possunt. Hi porro sunt *Paulus a Sancta Maria*, *Hieronymus a Sancta Fide*, *Alphonsus Tostatus*, & *Jacobus Perezius*, quorum Opera toti Orbi notissima paucis verbis indicabo. Et primo quidem, *Paulus a Sancta Maria*, natione Hispanus, Secta Judæus, nobilitate, opibus & doctrinæ laude, in ea Gente facile Princeps, ad Christianam Fidem lectione Operum *S. Thomæ Aquinatis* conversus est. Carthaginensis primum Episcopus creatus, deinde ad Burgensem translatus fuit, unde illi *Burgensis* cognomen adhæsit. Hispaniæ Regibus charissimus fuit, & scrinio Regio Præfectus, multa prudentiæ, industriæ, fideique suæ in hoc obeundo munere egregia specimina dedit. Sacras Litteras, in quibus versatissimus erat, illustravit tum *Additionibus notabilibus ad Postillas Nicolai de Lyra*, tum *Scrutinio scripturarum* duos in Libros diviso. Obiit die XXIX. Augusti anni MCCCCXXXV. ac tres reliquit filios quos in Judaismo procreaverat, videlicet *Alphonsum*, qui Patri in Episcopatu Burgensi successit, & Author est *Anacephalæosis Regum Hispaniæ*; *Gonsalvum* qui fuit Episcopus Placentinus, & *Alvarum Garsiam*, qui familiam propagavit, & de rebus a *Joanne II.* Castellæ Rege gestis Commentarios scripsit. *Hieronymus a Sancta Fide*, natione itidem Hispanus, & ex Judæo Christianus, nec non *Petri de Luna*, seu *Benedicti XIII.* Medicus, edidit librum *de refellendis Judæorum erroribus*, in quo eorum perfidiam non modo ex Propheticis Oraculis, sed ex Rabbinorum sententiis refellit. Alium etiam composuit librum ad profligandos *Talmudis* Judaici errores. Uterque liber habetur in Bibliotheca Patrum Coloniensi Tomo XIV. & Lugdunensi Tomo XXVI. *Alphonsus Tostatus*, Doctor Salmanticensis, & Abulensis Episcopus, Vir fuit stupendæ memoriæ, incredibilis diligentiæ, inexhausti laboris ac rari plane judicii, qui non modo intima Theologiæ adita penetrarat, sed in omni genere Disciplinarum, Philosophiæ, Mathematicæ, Geographiæ, Historiæ, ac Juris utriusque notitia erat exercitatissimus, præcipue vero in Sacris Scripturis tam Veteris quam Novi Testamenti, ad quas dilucidandas grandia viginti quatuor Volumina edidit, præter varia Opuscula, quæ Tomo XXV. sunt comprehensa. Fertur etiam, plusquam quadringentos illius libros, dum ex Hispaniis in Italiam prælo destinati adveherentur, naufragio interiisse. Aliquas *Alphonsi Tostati* propositiones *Eugenius IV.* damnavit, easque noster *Joannes* Cardinalis *De Turrecremata* edito libro impugnavit, quas tamen idem *Tostatus* Commentario, cui *Defensorio* nomen fecit, vindicavit, & *Eugenio IV.* Pontifici Maximo porrexit Schedulam, qua se Ecclesiæ & Sanctitatis ipsius judicio lubenti demissoque animo subjiciebat. Obiit, non minus pietate, ac Religionis zelo, quam doctrina insignis anno ætatis suæ quadragesimo, Christi vero millesimo quadringentesimo quinquagesimo quarto & sepultus est in Ecclesia Abulensi, isto Elogio ab Hispanis donatus.

Hic stupor Mundi, qui scibile discutit omne.

Denique, *Jacobus Perezius*, Valentia oriundus, ex Ordine Eremitarum Sancti *Augustini*, ad Christopolitanum, seu Chrysopolitanum Episcopatum assumptus, & *Roderici Borgiæ* Cardinalis Valentini Suffraganeus edidit Commentarios in

Psal-

Psalmos & Cantica Salomonis, necnon Libellum contra Judæos de Christo generis humani Redemptore. Migravit e vita an. 1491.

D. Cum retinuerit adhuc Sæculo XV. Ecclesia Anglicana antiquam fidem, verum Dei cultum, Patrum Dogmata, Summorum Pontificum & Conciliorum Decreta, facile adducor ut credam, complures eo Sæculo floruisse in Anglia Scriptores, qui moribus inculpati, & doctrina exornati magnam laudem & nominis gloriam bonis artibus compararunt.

M. *Joannes Pitseus* in Libro *de Illustribus Angliæ Scriptoribus*, *Ætate decima quinta*, & *Joannes Balæus* in libro *Illustrium Scriptorum Majoris Britanniæ* Centuriis VIII. & IX. bene multos recensent Scriptores Anglos, qui Sæculo XV. litteris & pietate floruerunt, quique ferme omnes Vitam Monasticam, aut Regularem Disciplinam in Ordinibus Religiosorum Mendicantium, potissimum in Ordine Carmelitarum, professi sunt. Nos vero de Scriptoribus Anglis, qui Sæculo XV. vitæ Monasticæ aut Regulari Disciplinæ fuerunt addicti, in sequentibus Classibus dicturi, illos duntaxat Scriptores Anglos hic referemus, qui ad sequentes classes ablegari haud possunt, quos inter primo loco hic reponi debent, qui grassantem in Anglia Wicleffianam Hæresim eruditis libris confutarunt. *Thomas Arundellius*, ex illustrissima Comitum Prosapia apud Anglos oriundus, ad natalitium familiæ splendorem virtutes eximias & singularem adjunxit doctrinam. Factus est primo Episcopus Eliensis, deinde Archiepiscopus Eboracensis, tum Angliæ Cancellarius, & tandem Archiepiscopus Cantuariensis. In fide Catholica propugnanda, & in Wicleffiana profliganda hæresi multum laboravit. *Commentarios* edidit in Librum Sapientiæ, & *Explicationem Passionis Domini nostri Jesu Christi*, obiitque anno MCCCCXV. *Richardus Grasdalus*, natione Anglus, & Doctor Academiæ Oxoniensis Wicleffianam Hæresim acriter etiam oppugnavit, quippe qui, teste *Thoma Waldensi* in suo zizaniorum fasciculo, unus fuit ex duodecim Doctoribus, qui sub *Thoma Arundellio*, Cantuariensi Archiepiscopo, *Joannis Wicleffi* errores condemnarunt. Multa de Historia, & de aliis argumentis partim versu, partim soluta oratione scripsit, ut videre est apud laudatos *Pitseum*, & *Baleum*, qui etiam testantur, eum fuisse virum pietate & doctrina celebrem, Poetam non spernendum, elegantem Oratorem, Philosophum acutum, Historicum insignem, & Theologum solide doctum. *Richardus Suetisbamus*, natione Anglus, Sacræ Theologiæ Doctor, & Professor Oxoniensis, ejusdemque Academiæ Cancellarius, electus pariter fuit cum aliis undecim Doctoribus ad examinandam Hæresiarchæ *Joannis Wicleffi* doctrinam, & ad suam Censuram de ea ferendam, libroque scripsit contra quosdam *Wicleffi* articulos, & diversa alia Opera, quorum Catalogum texunt *Baleus* & *Pitseus*, asseruntque, eum fuisse virum pietate, vitæ integritate, morum candore, castitate, temperantia, modestia præditum, & charitate in proximos, magnoque divinæ gloriæ zelo ferventissimum. His Scriptoribus Angli, qui Sæculo XV. in *Wicleffi errores* calamum acuerunt, accenseri itidem debent *Gullielmus Berton*, Oxoniensis Cancellarius, *Rodulphus Strode* ex Martonensi Oxonii Collegio; *Joannes Swaffanius*, & *Stephanus Patringtonius*, Menevenses Episcopi, *Robertus Waldebie* Eboracensis Archiepiscopus, *Robertus Alingtonius* Oxoniensis Academiæ Cancellarius, *Joannes Luccus*, Doctor Oxoniensis, qui sub *Thoma Arundellio* Archiepiscopo Cantuariensi Censor designatus est Operum *Joannis Wickleffi*, & ex his erroneos articulos collegit ducentos sexaginta, quos Concilio Londinensi damnandos proposuit: pluresque alii Angli Scriptores, quos longum esset hic percensere, & de quorum Operibus, doctrina & pietate late disserunt *Balæus*, & *Pitseus*. Regnante in Anglia Sæculo XV. *Henrico VII.* floruisse litteras in Anglia, & a diversis multa Collegia iis addiscendis erecta esse in Civitatibus & Academiis Oxonii & Cantabrigiæ, scribit *Polydorus* ad finem libri XXVI. *Historiæ Anglicanæ*, & inter illos, qui eo Sæculo magnum in Anglia litteris incrementum dederunt, maxime commendat *Joannem Coletum*, patria Londinensem & Decanum Ecclesiæ *S. Pauli* ejusdem Civitatis, qui ut ait, mentis virtute & vitæ integritate ornatus, apud suos Anglos alter pene Apostolus Paulus habitus est. Magnificam Londini ad Cœmeterium Paulinum Scholam erexit, in qua Civitatis instruerentur pueri, & ex suis facultatibus in annos singulos honorarium, seu stipendium constituit, quo Ludimagistri bonis litteris juventutem erudientes omni deinceps tempore gratuito docerent. Vixit *Joannes Coletus* usque ad annum MDXIX. quo multis virtutibus Christianis clarus obiit, ac non pauca a se scripta reliquit Opera, quæ recensent *Baleus*, natione Anglus, qui librum edidit *de Scriptoribus Britannicis* in novem Centurias digestum, & *Joannes Pitseus*, natione itidem Anglus, qui *illustrium Angliæ Scriptorum* Catalogum per singulas ætates distributum contexuit. Hos itaque duos Auctores Anglos, qui eo de argumento data opera & copiosissime disserunt, potissimum consulere debes, si plura scire aveas de Viris illustribus, qui Sæculo XV. doctrina & pietate Angliam nobilitarunt, variisque editis Operibus eruditionis laude claruerunt.

D. Juxta ordinem, quem, in referendis Sæculi XV. Scriptoribus Ecclesiasticis, in limine hujus Colloquii præfixisti, ad illos Scriptores nunc recto tramite pergere debemus, qui eodem Sæculo in Germania celebriores fuerunt, quorum res gestas maxime memorabiles, præsertim ad Ecclesiæ, & Reipublicæ litterariæ statum pertinentes, necnon Opera ab ipsis edita notare, & historica narratione perstringere juvat.

M. Præter bene multos celebres Scriptores Germanos, qui Sæculo decimo quinto Monasticam vitam, vel Regularem Disciplinam in Ordinibus Religiosorum Mendicantium professi, Ecclesiam doctrina & Sanctimonia illustrarunt, quosque in sequentibus Classibus, in quas illos ordina-

vimus, mox laudaturi sumus; suppetunt alii Germaniæ Scriptores, qui eodem Sæculo nec vitæ Monasticæ, nec Disciplinæ Regulari addicti, litteras impense coluerunt, & perdoctis suis lucubrationibus præclarum apud Viros eruditos nomen sibi compararunt, de quibus breviter in præsentia, juxta ordinem Chronologicum, differemus. Circa annum 1420. *Theodoricus Engelhusius*, natione Germanus, Ecclesiæ Heildesheimensis Canonicus, claruit, & scripsit *Chronicon Chronicorum*, seu Chronicon Universale rerum in Ecclesia & Republica gestarum ab Orbe condito, ad annum MCCCCXX. Primus hoc Chronicon e tenebris eruit, ac publici juris fecit, *Joachimus Joannes Maderus* Helmstadii anno MDCLXXI. Alter Scriptor, dictus *Meffretus*, Ecclesiæ Misnensis Presbyter, floruit in Germania circa annum MCCCCXLIII. & scripsit *Hortulum Reginæ*, seu Sermones de Sanctis, & Dominicales per totum annum in partes Æstivalem & Hyemalem distributis, qui prodierunt Norimbergæ Anno MCCCCLXXXVII, & Basilææ anno MCCCCLXXXVIII. Huic Scriptori coævus fuit *Petrus de Pelichdor*, natione itidem Germanus, qui librum scripsit contra *Sectam Waldensium*; quem cum *Reinerii* Ord. Prædic. Opere ejusdem argumenti *Gretserus* edidit Ingolstadii anno MDCXIII. Verum, illos Germaniæ Scriptores doctrina longe superavit *Nicolaus de Cusa*, in vico Cusæ ad Mosellam in Diœcesi Trevirensi natus. Hic quippe in Concilio Basileensi eximiæ doctrinæ specimen dedit, a quo postea secedens, & *Eugenio IV.* Pontifici Maximo adhærens, ejus authoritatem contra Antistites Basileenses, qui ei parere detrectabant, acerrime tuitus est. Inter Ecclesiæ Romanæ Cardinales a *Nicolao V.* successore *Eugenii IV.* anno MCCCCXLVIII. adscriptus, deinde Brixiensis Episcopus creatus, maximis Sedis Apostolicæ Legationibus in Germania, Gallia, & Anglia præclare defunctus est. Vir fuit ob summam eruditionem fere pro miraculo habitus, in divinis Scripturis, in sæcularibus litteris, & in omni disciplinarum genere diligentissime versatus, Theologorum suo tempore facile Princeps, Philosophus, Rhetor, & Mathematicus celeberrimus, ingenio subtilis, & eloquio disertus, trium linguarum, Hebraicæ, Græcæ, & Latinæ egregie peritus, vita & conversatione integerrimus, pietatem cum omnigena eruditione conjunxit, multaque præclara scripsit Opera, quæ sæpius typis excusa tribus Tomis sunt comprehensa in Editione Basileensi an. MDLXV. Obiit Tuderti in Umbria, anno 1464. ejusque corpus Romam translatum sepulturæ mandatum est in Ecclesia ejus titulari *S. Petri in Vinculis*, ut ipse Testamento caverat, pro sua singulari erga gloriosum illum Apostolum religione. Hunc *Nicolaum Cusanum* inter Scriptores Dominicanos recenset noster *Ambrosius de Altamura* in *Bibliotheca Dominicana* Centuria III. ad annum MCCCCLXIV. Verum, ut candide fatear, nulla suppetunt probatæ fidei monumenta, ex quibus evinci possit, hunc *Nicolaum de Cusa* Familiæ Dominicanæ fuisse alumnum. Ne quis autem existimet, me quidquam gloriæ Familiæ Dominicanæ inde decerpere voluisse, libenter hic usurpabo verba doctissimi Patris *Mabillonii* Congregationis *S. Mauri* Benedictini, qui in Præfatione ad Sæculum secundum Benedictinum respondens iis, qui contra eum querebantur, quod plures Scriptores Monachos, quos illi Ordini Benedictino vindicandos esse censebant, ad extraneorum Classem ablegasset, hæc numero VII. habet: *Quid attinet ementitos & adscititios Ordini Benedictino* (dicam ipse Dominicano) *affingere honores? Ne illi ignaviam & otiosam familiæ suæ expendunt operam, qui ejus decora immodicis efferunt elogiis: nec tantum perficere in ejus injuriam possent injusti contemptores, aut vituperatores, quantum laudatores nimii, & præcipites, qui dum laudibus sine delectu student, & vera falsis immiscent, etiam veritatem in discrimen adducunt, contingitque illis, ut nec vera dicentibus credantur.* Hanc vulgarem laudem apud Viros eruditos Sæculi decimi quinti sibi conciliavit *Joannes Nauclerus*, natione Germanus Professor, & Rector Academiæ Tubingensis, qui scripsit *Universale Chronicon* comprehendens res memorabiles Sæculorum omnium ac gentium, ab Orbe condito usque ad annum MD. Prodiit primum Tubingæ an. MDXV. deinde Coloniæ cum *Surii* Appendice ab ann. MDI. usque ad annum MDLIV. sæpius fuit excusum. Inter celebres Sæculi decimi quinti Germaniæ Scriptores *Joannem Reuchlinum*, dictum *Capnionem*, natione Germanum, reponunt nonnulli, quos inter *Desiderius Erasmus* pluribus eum commendat in ea, quam suis Colloquiis inseruit, *Apotheosi Joannis Reuchlini Capnionis*: Verum ipse, licet ultro fatear, *Joannem Reuchelinum*, accuratissimæ linguarum Latinæ, Græcæ, Hebraicæ, & Chaldaicæ scientia fuisse apprime excultum, eumque in Germania Hebraicarum, & Græcarum Litterarum, Latinarumque elegantiarum studium maxime promovisse; illum tamen inter illustres Germaniæ Scriptores non recensebo, tum quia omnes promiscue Monachos, & Religiosos Ordinum Mendicantium, edito *Obscurorum Virorum Epistolarum* volumine, deridendos propinavit, indeque eorum animos graviter pupugit; tum quia etiam Hebraicæ Cabalæ Mysteriis initiatus, totum sese his nugis & insomniis devovit. Quo factum est, ut *Jacobus Hogostratus*, Dominicanus, eum aperte Cabalam profitentem acerrime impugnaverit. Quod ægre ferens *Joannes Reuchlinus* Dominicanos acriter insectatus est, & ut illis infamiæ notam inurere posset, fabulam finxit de quatuor Dominicanis ob ficta miracula apud Bernates ad ignem damnatis, quam *Desiderius Erasmus*, ei amicissimus, & status Religiosi osor, propalare ausus est in suis Colloquiis Familiaribus, videlicet in *Colloquio de Exequiis Seraphicis*. Sed hanc male consarcinatam fabulam, quam nonnulli Historici ex *Joanne Reuchlino*, & *Desiderio Erasmo* exscripserunt, invictis momentis confutavit *Joannes Casalas*, Scriptor elegans, Ordinis Prædicatorum, in libro Apologetico, cui Titulus est, *Candor Lilii*, pag. 420. & seq. Sed misso *Joanne Reuchlino*,

ebline, quem *Theodorus Beza* in libro suarum Iconum Calvinistis Principibus accensuit, veniamus nunc ad illustres Viros, quos in septima Classe reposuimus, seu ad Clarissimos illos Scriptores, qui Sæculo decimo quinto Monasticam Vitam professi, doctrina & pietate in Ecclesia præfulserunt.

D. Obsecro te, ut in ista Classe delectum aliquem habeas, ac illos duntaxat percenseas Monachos, qui Sæculo xv. celebriores & Sæculorum memoria digni habentur, prætermissis aliis, qui vel minus noti sunt, vel nullius nominis. Hos quippe omnes si hic in medium proferre velles, longius, quam par sit, nostrum protraheretur Colloquium.

M. Primum in hac Classe, juxta Ordinem Chronologicum, constituam *Gobelinum Personam* natione Germanum, in antiqua Saxonia, quæ nunc *Westphalia* dicitur, natum. Floruit circa annum Mccccxviii. Paderbornensis Ecclesiæ primum Decanus, postea mundo nuncium remittens, cucullam induit; & sexagenario major abiit e vivis. Scripsit *Chronicon* ab Orbe condito usque ad annum Christi Mccccxviii. quod vulgo *Cosmodromium* appellatur, prodiitque cum Notis & Appendice *Henrici Meibomii*, Francofurti an. MDxcix. Edidit etiam vitam S. *Meinulphi* Paderbornensis Diaconi & Confessoris, quem ex fonte sacro suscepit *Carolus Magnus* Imperator. Confundi autem non debet hic *Gobelinus Persona* cum *Joanne Gobelino* Vicario Bonnensi, qui *Pio II.* Pontifici Maximo ab Epistolis fuit, & cujus sub nomine prodierunt *Commentarii Rerum Memorabilium, quæ ejusdem Pii temporibus contigerunt*. In conscribendis Chronicis & Historiis, *Gobelino Persona* haud inferiores fuerunt quatuor Sæculi decimi quinti Monachi, videlicet *Thomas Walsinghamus*, *Joannes Trithemius*, *Ambrosius Camaldulensis*, & *Wernerus Relewink de Laer*, quorum primus, seu *Thomas Walsinghamus*, natione fuit Anglus, patria Norfolciensis, Ordinis Benedictini Monachus in Cœnobio *S. Albani*. Duas de Rebus Anglicis scripsit Historias, breviorem unam, quæ initium sumit ab an. Mcclxxiii. in quo *Matthæi Parisii* Historia Anglicana desinit, usque ad an. Mccccxxii. Altera Historia, quæ prolixior est, cuique titulus est: *Hypodigma Neustriæ*, incipit ab irruptione Normannorum in Angliam, seu ab an. Mlxvi. & producitur usque ad an. Mccccxvii. Præter isthæc, scripsit *Walsinghamus Auctarium Polycronici Ranulphi Higdeni*, quod teste *Baleo* Centuria VII. cap. 88. *De Illustribus Britanniæ Scriptoribus*, habet rarissimas Historias, & a nullo alio scriptas: Denique *Walsinghamus* Historiam *Henrici V.* Angliæ Regis, cujus temporibus vixit, litteris consignasse dicitur. *Joannes Trithemius*, prius Abbas Spanheimensis, post. Abbas Virciburgensis, natione Germanus, natus est anno MCCCCXII. in pago Trittenheim ad Mosellam. In Academiis Trevirensi & Heidelbergensi humanioribus litteris excultus, Ordinis *Sancti Benedicti* annos natus viginti duos in Cœnobio *Sancti Martini* Spanheimensi nomen dedit, tantam que sibi apud sodales rara eruditione, & pietate eximia, auctoritatem conciliavit, ut juvenis adhuc communi Monachorum suffragio Abbas fuerit electus. Totum deinceps animum ad litteras prosequendas cum appulisset, intima reconditioris eruditionis penetralia reseravit, evasitque eruditus Philosophus, Mathematicus, Poeta, Historicus, & Theologus adeo insignis, ut inter sui Sæculi Scriptores doctrina claros, paucos habuerit æquales, incertum an ullum superiorem. Scripsit *Chronicon Monasterii Hirsaugiensis* in Diœcesi Spirensi: *Chronicon Monasterii Spanheimensis* in Diœcesi Moguntina: *Chronicon Monasterii S. Jacobi Majoris* in suburbio Herbipolitano: Librum *De illustribus Germaniæ Viris*: Librum *De Illustribus Viris Ordinis S. Benedicti*: librum *De laudibus Ordinis Fratrum Carmelitarum*: Catalogum *Scriptorum Ecclesiasticorum*, in quo Scriptorum Dcccclxx. circiter vitas accurate descripsit, elogia contexuit, & Opera ab eis edita enumeravit. *Tritbemii* Opera Historica Francofurti an. Mdci. edi curavit *Marquardus Freherus*, ejus vero Opera ascetica *Joannes Busæus* Societatis Jesu Theologus edidit Moguntiæ an. Mdciv. De *Joannis Trithemii* Operibus plura legesis apud *Vossium* L. 3. *De Historicis Latinis* c. 10. & apud *Labbeum* in Dissertatione Historica *De Scriptoribus Ecclesiasticis*. Hoc unum duntaxat hic obiter observabo, Opus, quod *Joannes Trithemius* edidit *de Steganographia*, seu de Arte occultis characteribus scribendi, a pluribus fuisse Magiæ insimulatum, sed perperam; ut videre est apud *Spondanum* ad annum Mccccxcix. Numer. ix. & x. ubi *Joannem Trithemium*, de Ecclesia, de Ordine suo, ac re Litteraria optime meritum ab omni adeo nefandi criminis culpa immunem fuisse ostendit, nihilque toto eo Opere esse quod magicam artem oleat. Obiit *Joannes Trithemius* anno Mdxvi. Italiam Sæculo xv. plurimum illustravit *Ambrosius Camaldulensis*, Portico Flaminiæ Oppido, non procul Florentia oriundus, Ordinis Camaldulensium Abbas Generalis. Linguam Græcam apprime callebat, ejusque opera *Eugenius IV.* Pontifex Maximus ad promovendam unionem Græcorum cum Latinis in Conciliis Ferrariensi & Florentino feliciter usus est: præter varia Opuscula Scriptorum Græcorum, quæ Latio donavit *Ambrosius Camaldulensis*, alia non contemnenda ingenii sui monumenta proprio marte composuit, inter quæ numerantur *Chronicon Montis Casini*, & duo libri Rerum a se gestarum, cum Generalem Ordinis sui Præfecturam obiret. Extant etiam libri ejus Epistolarum xvi. manuscripti in Bibliotheca *Sancti Marci* Florentina. Obiit Constantiæ anno Mccccxc. & a *Poggio*, *Paulo Jovio*, *Raphaele Volaterrano*, & *Jacobo Philippo Bergomate* celebratur. Circa finem Sæculi xv. claruit *Wernerus Relewink de Laer*, natione Westphalus, Ordinis Carthusianorum Monachus in Cœnobio *Sanctæ Barbaræ* Coloniensi, qui, præter varia Opera, edidit *Fasciculum Temporum*, omnium Antiquorum Chronica complectentem, & per sex Ætates digestum, ab Orbe condito ad sua usque tempora, hoc est, usque ad annum Mcccclxxx. Huic *Wer-*

Werneri Fasciculo temporum, seu Chronico Appendicem adjecit *Joannes Linturius*, Hoffiensis in Voitlandia Pastor, & continuavit ad annum usque MDXIV. De hoc Carthusiano Scriptore plura legesis apud *Arnoldum Bostium* libro *De Viris Illustribus Carthusianis* cap. ultimo, & *Joannem Trithemium* tam in *Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum*, quam in libro *De viris Illustribus Germaniæ*. Clarissimis hisce Monachis, quos hactenus laudavimus, quique Sæculo decimo quinto de Historia scripserunt, haud immerito addi debent duo alii Ordinis Cisterciensis Monachi, *Joannes Brando*, & *Bonifacius Simoneta*, qui eodem Sæculo magnum sibi nomen fecerunt. Primus, natione Belga, & in Cœnobio Dunensi Monachus, scripsit Historiarum Volumen triplex, quod *Chronodromon* appellavit, ab Orbe condito ad annum millesimum quadringentesimum decimum quartum, quodque *Ægidius a Roya* in compendium redegit, & ad annos octodecim continuavit. Alter, seu *Bonifacius Simoneta*, gente Italus, patria Mediolanensis, & Abbas Monasterii *S. Stephani de Cornu* in regione Placentina, scripsit ad *Carolum* VIII. Galliæ Regem *Commentarios de Persecutionibus Christianis, & Pontificum Historiam a S. Petro usque ad Innocentium Octavum*. Prodiit Opus istud Mediolani anno MCDXCII. & Basileæ anno MDIX. Alios Monachos, qui Sæculo decimo quinto pietate insignes, libros asceticos, seu morales, vel Commentaria in Scripturam sacram, vel Sermones de Sanctis ediderunt, si hic inserere vellem, vix in tanta rerum dicendarum copia finem posset invenire oratio. Sufficiet itaque duos eo in genere scribendi peritos proferre Monachos, qui agmen claudent nobilium Scriptorum, quos eodem Sæculo protulit Monasticus Ordo. Primus est, *Henricus de Hassia*, natione Germanus, Ordinis Carthusiani Professor, qui *Regulas ad discernendum peccatum mortale a veniali*, & librum *de Contractibus & Ordine Censuum* composuit. Inter Asceticos Scriptores locum etiam idem Author habere debet, ob *Speculum animæ*, & librum *De Discretione spirituum*: inter Scripturæ sacræ Interpretes pariter commendandus ob Commentaria in Genesim, & Exodum, in Proverbia, in Apocalypsim; inter Scholasticos similiter annumerandus ob Magistri Sententiarum libros egregiis commentariis illustratos. Obiit an. MCDXXVIII. eumque celebrant *Trithemius*, *Petrus Sutor*, *Sixtus Senensis*, *Possevinus*, & alii. Alter Scriptor Monachus est *Joannes Raulinus*, patria Tullensis, sacræ Facultatis Parisiensis Doctor, Ordinis Cluniacensis eximius Concionator, qui *Sermones Quadragesimales*: *De Adventu Domini*: *De Festivitatibus Sanctorum totius anni*; *De Eucharistia*: *Itinerarium Paradisi*, seu *Sermones de Pœnitentia*, & alia id genus concinnavit Opuscula. In vivis esse desiit Lutetiæ, in Cluniacensi Collegio anno MDXIV. ætatis suæ LXXI. Sed de illustrioribus Monachis Scriptoribus hactenus satis. Nunc amplissimam Ordo FF. Prædicatorum dicendi suppeditat materiem, cui, ut *S. Hieronymi* verbis utar, *Homerus*, *Demosthenes*, *Tullius* succumberent, aut inviderent. Ex eo quippe sacro Ordine prodierunt Sæculo decimo quinto doctissimi Scriptores, Fidei pugiles fortissimi, Ecclesiæ Athletæ invictissimi, sanæ doctrinæ vindices, quorum libri splendent eloquentia, ardent pietate, & zelo reconditamque in omni scientiarum genere continent doctrinam, adeo ut possint gloriari cum Apostolo *Paulo*, se plus omnibus laborasse, & etiam profecisse, seu Infidelium ad fidem conversione, seu victoriis de hæresi antiqua & recenti reportatis, seu fidelium ad pietatem progressu, sive denique singularibus in Summos Pontifices, in Ecclesiam Catholicam, & in omnes Christianos promeritis, quibus totum, qua late patet, Orbem impleverunt. De celeberrimis itaque Ordinis FF. Prædicatorum Scriptoribus in præsentia dicturus, eos in primis laudabo, qui Sæculo XV. insignes Theologi fuerunt. Dein, illustriores Concionatores, vel qui de Rebus Asceticis scripserunt; tertio loco, clariores Scripturæ Sacræ Interpretes; postremo, Historicos, & Theologiæ Moralis Doctores, seu Casuistas. Breviter autem de illis Scriptoribus disseram, tum quia in tam late patenti campo longius excurrere non patiuntur temporis angustiæ; tum quia, ut jam te alibi præmonui, doctissimus noster *Jacobus Echardus* hanc provinciam in se recepit, & Bibliothecam Scriptorum Ordinis FF. Prædicatorum improbo labore aggressus, eam tum Notis Criticis & Historicis, tum præclaris undecumque adjumentis, quæ locupletissimæ Parisiorum Urbis Bibliothecæ, & privata Musæa ei suppeditarunt, sic omnibus numeris perfectam & absolutam Parisiis nuperrime in lucem emisit, ut nulli dubium sit, quin virorum eruditorum voto atque expectationi abunde sit factura satis.

D: Agedum, incipiamus a doctissimis illis Theologis, quos Sæculo XV. edidit Ecclesiæ Ordo Fratrum Prædicatorum.

M. Ordo FF. Prædicatorum innumeros pene Sæculo XV. protulit Theologos, quos inter, ut brevitati consulam, sex potissimum seligam omni exceptione majores, videlicet *Joannem De Turrecremata*, *Joannem de Monte Nigro*, *Joannem de Ragusio*, *Andream Rhodium*, *Henricum Kalteisen*, *Joannem Nider*, quorum patriam, præclare gesta, ac doctissima ab illis edita Opera paucis hic referemus. In primis, *Joannes de Turrecremata*, natione Hispanus, Theologiæ, & Pontificii juris peritissimus, tanta constantia Sedis Apostolicæ auctoritatem in Concilio Basileensi propugnavit, ut a *Pio II.* Pontifice Maximo *Defensoris Fidei* gloriosissimum nomen prometitus sit, & ob egregiam, quam in prædicto Concilio errores Hussitarum confutando, Ecclesiæ navavit operam, ab *Eugenio IV.* Pontifice Maximo Cardinalis Tituli *S. Sixti* creatus, postea Sabinensis Episcopus fuerit renunciatus. Ea Cardinalitia dignitate auctus *Joannes de Turrecremata*, nihil omnino immutavit de pristino, quem antehac in Ordine Prædicatorum tenuerat, vitæ Religiosæ cursu. Suspiciebant omnes hujus Cardinalis virtutes non honore imminutas, sed purpura ornatas magis & auctas, modestiam singularem

parsimoniam, frugalitatem, Regularem disciplinam, nobilem rerum caducarum contemptum, summam in pauperes charitatem, quibus erogabat quidquid sibi eripiebat, & eam ob rem instituit in Ecclesia *Sanctæ Mariæ* super *Minervam* Sodalitatem *B. Mariæ* Virginis Annunciatæ, ut puellarum Romanarum inopiæ simul, & castitati consuleret, sicut in proximo Colloquio ostendemus. Verum, tot virtutibus palmam præripuit ardentissimus Ecclesiæ amor, quo sic flagrabat doctissimus ille Cardinalis, ut nihil magis diligeret, quam ejus splendorem; nihil majori æstu defenderet, quam ejus auctoritatem: nihil magis in votis haberet, quam ejus membrorum sanctitatem; nihil acrius insectaretur, quam Hæreticorum errores. In omnibus de Fide negotiis, quæ in Concilio Basileensi habita sunt, seu de Bohemis ad gremium Ecclesiæ revocandis, seu etiam de reformatione, quæ in ea Synodo potissimum agebantur Capita, maxime claruit, & pro Sedis Apostolicæ dignitate strenue laboravit. *Eugenium* IV. Pontificem Maximum constanter adversus quorumdam impetus propugnavit, interfuit Concilio Generali Florentino, ubi fidem Ecclesiæ Romanæ de materia formaque Sacramenti Eucharistiæ Græcis luculenter exposuit, quam & hi se amplecti professi sunt. *Alphonsum Tostatum*, qui dicebatur *Stupor mundi*, impugnavit coram *Eugenio* IV. qui anno MCDXLIII. Senis aderat, eumque, ut quasdam a se propugnatas propositiones explicaret, coegit. A plurimis egregiis Scriptoribus laudatur *Joannes Turrecremata*, præsertim ab *Onuphrio Panvino*, *Ciaconio*, *Oldoino*, *Ughellio* Tom. I. *Italiæ Sacræ*, ut interim omittam *Trithemium*, *Possevinum*, *Miræum*, *Bellarminum*, & alios Auctores Familiæ Dominicanæ alumnos, qui Scriptorum Ordinis Prædicatorum Bibliothecas, aut Catalogos adornarunt. Scripsit *Joannes Turrecremata* Volumina IV. in *Gratiani* Decretum: *Summam de Ecclesia* in IV. libros distributam: *Apparatum* in Definitionem Fidei a Concilio Florentino editam, aliaque perdocta Opera, quorum Catalogum texunt *Antonius*, & *Sixtus* Senenses, ceterique alii, qui de Scriptoribus Ecclesiasticis disseruerunt. Obiit Romæ præstantissimus ille Cardinalis octogenarius eximia vitæ sanctitate conspicuus die XXVI. mensis Septembris anni MCDLXVIII. atque in Cœnobio *S. Mariæ* super *Minervam*, Ordinis Prædicatorum sepultus est. Alter Dominicanus, seu *Joannes de Monte-Nigro*, natione fuit Italus, Provincialis Lombardiæ, Theologus nulli secundus, & Linguarum Orientalium adeo peritus, ut a Patribus Concilii Generalis Florentini una cum *Juliano* Cardinali delectus sit ad disputandum nomine Ecclesiæ Latinæ contra Græcos Schismaticos, præsertim contra *Marcum* Metropolitam Ephesinum, qui in prædicto Concilio Græcorum errores magno animi æstu propugnavit. In hac porro Disputatione *Joannes de Monte-Nigro* de Processionibus divinarum Personarum, maxime de processione Spiritus Sancti a Patre, & Filio per communem & unicam simul Patris, & Filii spirationem, de significatione vocum *Naturæ*, *Essentiæ*, *Substantiæ*, *Subsistentiæ*, & *Hypostasis*, summa ingenii & doctrinæ vi disseruit. Pari etiam eruditionis fulgore & animi vehementia aperte demonstravit, Patres Græcos, præcipue *Basilium*, & *Epiphanium*, diserte asserere, Spiritum Sanctum ex Patre Filioque prodire, & veterum Græcorum Codicum corruptionem ipsis Græcis post conflatum Schisma acceptam referri debere, non vero Latinis, sicut injuste calumniabantur Græci. Uno verbo, tam solide juxta ac dilucide *Joannes de Monte-Nigro* confutavit quæcumque *Marcus*, vel opposuerat, vel responderat, ut ille Metropolita Ephesinus, quamvis Lingua promptus & procax, ad incitas tandem redactus, nihil plane hiscere, aut mussitare potuerit. Hujus *Joannis de Monte-Nigro* cum laude meminere cum domestici Ordinis Prædicatorum Scriptores, tum extranei, præsertim *Leo Allatius* Exercitatione VI. contra *Chreygtonii* Præfationem ad *Syropuli*, Scriptoris Græci, Historiam Concilii Ferrariensis, ubi dum de *Joanne Ragusino* Ordinis Prædicatorum Procuratore Generali, de quo mox dicturi sumus, delusum *Chreygtonium* optime arguit, quem ibi cum *Joanne Dominici* Cardinali Ragusino, *Gregorii XII.* in Concilio Constantiensi Legato, & cum *Joanne Turrecremata*, tres distinctos omnino homines, in unum conflans, imperite confundit, ipse tamen *Allatius*, vir ceteroqui doctissimus, in similem impingit scopulum, & *Joannem de Monte-Nigro*, qui erat Provincialis Lombardiæ, cum *Joanne Ragusino*, Ordinis Prædicatorum Procuratore Generali, conjungit & unicum facit, qui tamen & variis muneribus functi sunt, & ex dissitis regionibus orti. *Joannes* quippe *de Monte-Nigro*, Provincialis Lombardiæ, Italus & Etruscus erat; *Joannes* vero *Ragusinus*, Ordinis Prædicatorum Procurator Generalis, natione Dalmata erat. Unde facile intelligitur, eos fuisse Scriptores penitus diversos. Non minus in confutandis Hussitarum erroribus emicuit in Concilio Basileensi zelus *Joannis de Ragusio*, natione Dalmatæ, in Sacra Facultate Parisiensi Doctoris Theologi, & Ordinis Fratrum Prædicatorum Procuratoris Generalis. Hic quippe totis octo diebus unus cum Hussitis, spectante Concilio Basileensi, & sedentibus Patribus, manus conseruit, & in eodem Concilio Orationem habuit contra Bohemorum errorem *De Communione sub utraque specie*, apud *Henricum Canisium* Tomo tertio *Lectionis Antiquæ*, & in Appendice Concilii Basileensis editam. Hunc *Joannem Ragusinum* perperam nonnulli confundunt cum *Joanne Dominici*, S. R. E. Cardinali, Archiepiscopo Ragusino, Ordinis Prædicatorum, qui tempore Schismatis *Angelo Corario* nomine *Gregorii XII.* Schismatico Pontifici, a quo fuerat Cardinalis creatus, persuasit, ut ad Ecclesiæ pacem cederet Pontificatui, & novi Pontificis assentiretur electioni, quique ad Concilium Constantiense profectus, nomine ipsius *Gregorii XII.* cessit Pontificatui, & ipse Cardinalitiæ dignitati; cumque assurgens ibat sessum inter Archiepiscopos, Imperator, omnesque Concilii Constantiensis Patres obstitere, & ob sua

Ita præclara in Ecclesiam merita jusserunt, ut honore suo frueretur, collaturi hanc dignitatem, nisi prius obtinuisset. Ab hoc, inquam, *Joanne Dominici* Cardinali Archiepiscopo Ragusino plane diversus est mox laudatus *Joannes Ragusinus*, quamvis uterque fuerit Familiæ Dominicanæ alumnus. In Concilio Generali Florentino ad promovendam Ecclesiæ Græcæ cum Latina unionem plurimum allaboravit *Andreas Rhodius*, Ordinis Prædicatorum, ob eximias animi dotes ad Archiepiscopatum Rhodium, dictum etiam Colossensem, in Phrygia provectus. Ille siquidem Græcæ Linguæ, Græcorumque Dogmatum peritissimus, inter Patres Concilii primum Ferrariæ coacti, post Florentiam translati, singulariter enituit, & cum nostro jam citato *Joanne de Monte-Nigro* Latinæ Fidei sinceram puritatem contra Græcorum, illam oppugnantium, conatus strenue defendit, effecitque, ut magnus *Bessario*, Græcus, qui postea inter Cardinales S. E. R. relatus, eximium extitit Ecclesiæ Latinæ ornamentum, ejurato Schismate, in Latinorum partes transierit, hisque indivulse semper adhæserit. Perstitit Florentiæ *Andreas*, Rhodius Archiepiscopus, usquequo Armeni, Jacobitæ, subjectaque ipsis Orientis Ecclesiæ ad concordiam cum Ecclesia Romana redierunt, fidemque Catholicam integram amplexæ sunt. Tum vero a Summo Pontifice in Cyprum Insulam missus est, qui rem omnino perficeret, & devios adhuc ac dissidentes Græcos ad communionem Ecclesiæ Romanæ reduceret, quod strenue & egregie confecit. Sed præclare ab eo gesta fusius narrat ipsemet *Eugenius IV.* Pontifex Maximus in Diplomate dato Romę anno MCCCCLV. VII. Nonas Augusti, Pontificatus sui XV. ubi sic habet: *Sane post celebratam in Œcumenico Concilio Florentino Orientalis Ecclesiæ cum Occidentali unionem, post Armenorum, Jacobitarum, & Mesopotamiæ populorum reductionem, Venerabilem Fratrem nostrum Andream Archiepiscopum Colossensem* (qui idem est ac Archiepiscopus Rhodius, cum Urbs ipsa *Rhodus* etiam appelletur Colossus ex illo celebri Colosso alias ibidem erecto, indeque Rhodii nominentur iidem Colossenses) *ad partes Orientis & Cypri insulam destinavimus, ut & Græcos, & Armenos & Jacobitas ibidem degentes prædicationibus suis, Decretorum pro eorum unione ac reductione editorum expositionibus & declarationibus in suscepta fide confirmaret, & quos ex aliis sectis a vera doctrina alienos tam Nestorii, quam Macarii sectatores inveniret, monitionibus & exhortationibus nostris ad fidem reducere conaretur. Quod pro sua sapientia aliisque virtutibus, quibus eum largitor gratiarum Dominus insignivit, diligentissime prosecutus, post diversas multiplicesque disputationes, post varios tractatus, eliminata tandem ex eorum cordibus primum omnium Nestorii impietate &c. deinde Macarii Antiocheni impiissimi &c. Timotheum Metropolitam Chaldæorum, quos ad hæc usque tempora Nestorianos in Cypro vocaverunt, & Eliam Episcopum Maronitarum cum sua Natione Macarii dogmatibus in eodem Regno infectum cum omni earum multitudine populorum & Civicorum in insula Cypri ei subjecta, ad veritatem fidei Orthodoxæ, divino sibi assistente Numine convertit, &c.* Cetera legesis apud *Odoricum Raynaldum* qui illud Diploma *Eugenii IV.* Pontificis Maximi integrum exhibet ad ann. MCCCCXLV. Numer. XXI. In Concilio Basileensi maximam laudem promeriti sunt *Henricus Kalteisen*, & *Joannes Niger*, quorum primus natione Germanus, Ordinis Prædicatorum Theologus eximius, Fidei apud Colonienses Quæsitor, & Nidrosiensis & Cęsariensis Archiepiscopus, triduanam disputationem contra Hęreticos Hussitas in Concilio Basileensi habuit, obiitque Kalendis Octobris anni MCCCCLXV. Alter vero seu, *Joannes Niger*, FF. Prędicatorum Conventus Basileensis tum temporis Prior, a Concilio Basileensi Legatus missus est, ut deliniret Bohemorum animos, qui *Joannis Hus*, & *Hieronymi a Praga* damnatione ac vivi comburio exasperati, ad prędictum Concilium accedere detrectabant; quos ferocientes tanta eloquentię ac prudentię vi compescuit, ut honorificentissima quingentorum hominum ad Concilium Legationem eis persuaserit. Regularis Disciplinę in Germania conservandę ac propagandę perquam studiosus fuit, & animarum saluti ingenti cum fructu prospexit. Theologiam Viennę in Austria, & in aliis Germanię Urbibus magno cum Auditorum concursu docuit, ac tandem multis virtutibus clarus excessit e vivis Norimbergę anno MCCCCXXXVIII. Sex illis primi subsellii Ordinis Prędicatorum Theologis, duos duntaxat adjiciam ejusdem Ordinis celeberrimos Theologos, quorum primus est *Joannes Capreolus*, natione Gallus, & Oppido Ratinensi Tholosanę Diœceseos oriundus, interfuit Concilio Basileensi, & in eo Summi Pontificis *Eugenii IV.* partes adversus turbulentas pacem Ecclesię perturbantium molitiones impavido animo defendit. In Academia Tolosana Theologiam maxima cum sui nominis fama, & Auditorum applausu professus est, edidique doctissimos Commentarios in IV. libros Sententiarum, in quibus, cum *S. Thomæ Aquinatis* doctrinæ, quam apprime callebat, acerrimum se vindicem præbeat, gloriosum *Principis Thomistarum* nomen jure optimo adeptus est. Alter Theologus insignis Ordinis Prædicatorum fuit *Bartholomæus Lapacius*, natione Italus, & Florentiæ nobili loco natus ann. Christi MCCCXCIX. Adolescens litteris humanioribus Græcis & Latinis instructus, in Cœnobio S. Mariæ Novellæ Florentiæ Ordinis Prædicatorum religiosum habitum induit, sicque studiis Philosophicis & Theologicis operam navavit, & Sanctorum Patrum cum Græcorum, tum Latinorum lectioni incubuit, ut postea Ecclesiæ non parum laboranti, ob exortum *Eugenium IV.* Pontificem Maximum inter & Basileenses dissidium plurimum profuerit. Interfuit Concilio Florentino, in quo contra Græcos Schismaticos strenue disputavit, & ab *Eugenio IV.* creatus est Episcopus Coronensis, quo titulo *S. Antoninus* æqualis illum ornat ad annum MCCCCXLV. in Chronico part. III. Titul. XXII. cap. XI. sub initium, ubi hæc habet: *Ille tamen* (Marcus) *Ephesinus*.

finus acerrimus disputator permanens in perfidia sua, cum aliis ad veritatem fidei reverti noluit. Verum, ad patriam rediens, cum Cardinalis Venetus destinatus legatus in regionem illam, Constantinopoli moram traheret, & in ejus societate esset Venerabilis Episcopus Coronensis D. Bartholemaeus de Florentia, Sacrae Theologiae Professor egregius, & Graeci Idiomatis non ignarus, placuit eidem Imperatori Graecorum (videlicet Joanni Palaeologo) & proceribus ejus, ut fieret publica concertatio inter Episcopum Ephesinum praefatum & Coronensem Episcopum jam fama ibi celebrem. Quo facto Ephesinus praefatus iterum ab eo superatus & confusus est, & tanta ab eo absorptus est tristitia, ut intra paucos dies expiraverit cum sua perfidia. Quandiu autem *Bartholomaeus Lapacius* administraverit Ecclesiam Coronensem, ad quam scilicet ab *Eugenio IV.* promotus fuerat, ut in Peloponneso commoratus, Graecos in unione a Concilio Florentino pacta retineret, vel etiam adhuc renitenentes ad eam sua eruditione ac facundia adduceret, non omnino liquet. Probabilius est, capta semel a *Mahometes* II. Constantinopoli anno MCCCCLIII. & Corone cum aliis Peloponnesi Urbibus sub Turcarum Imperio redacta, *Bartholomeum Lapacium* in Italiam fuisse reversum, maxime cum certum sit, eum Vitae suae suae ultimos annos Florentiae apud suos Fratres Dominicanos in Conventu S. Mariae Novellae egisse, Ecclesiae *S. Romuli* in eadem Civitate sibi commendatae suscepto censu & titulo: quo etiam tempore Pio II. Pontifici Maximo anno MCCCCLVIII. electo fuit acceptissimus, ab eoque aliquandiu Florentiae commorante saepius & cum singulari voluptate pro concione auditus est. Obiit Florentiae *Bartholomaeus Lapacius* anno MCCCCLXVI. & sepultus est in Ecclesia S. Mariae Novellae, Ord. FF. Praedicatorum.

D. Cum Familiae Dominicanae Alumni, jussu Pontificio *FF. Praedicatores* eo potissimum nomine appellentur, quod frequentes ad populum conciones habere, & promovendae Fidelium saluti toti incumbere debeant, nullus dubito, quin Saeculo XV. bene multi ex sacro illo Ordine prodierint ferventissimi concionatores, qui pietatem Christianam, frequentiam Sacramentorum, cultum divinum in populo auxerunt, librosque spirituales ad animarum conversionem, ad progressum in omni genere virtutum scripserunt. De his itaque, qui in Arte concionandi ea aetate celebriores fuerunt, pauca hic inferere necesse est.

M. Id honoris Dominicanis tribuunt multi Scriptores, quod primi fuerint, qui, Auctore suo Patriarcha *S. Dominico*, Religiosos ac Coenobitas e claustris & solitudinibus evocarunt ad celebritatem urbium, ut proximorum saluti vacarent, & contemplationi actionem adjungerent, unde merito illis Praedicatorum nomen adhaesit, & ne cuipiam operam suam negarent, quos non poterant verbo instruere, libris Asceticis, seu spiritualibus docuerunt. Inter illos unus instar omnium Saeculo XV. effulsit *S. Vincentius Ferrerius*, suae aetatis Apostolus ac Thaumaturgus insignis, natione Hispanus, patria Valentinus, Concionatoris munus, vocante Christo, aggressus, conciones suas non humanae flosculis eloquentiae, non subtilibus quibusdam cogitatis aspergebat, sed ex unico Scripturae divinae libro, quem assidue pervolvebat, & ex piis meditationibus salutaria hauriebat documenta, quibus divinam plane Sermonibus suis eloquentiam conciliabat, eosque non minus stupendis, quam innumeris prodigiis confirmabat. Extremi Judicii terrorem frequentissime denuntians peccatores ad poenitentiam provocabat, ardentissimo in Deum amore flagrans, eodem inflammabat hominum corda, & Prophetiae dono illustratus futura multa praedixit, cordiumque abditissima arcana introspiciens, quae quisque tacitus in pectore gerebat, actutum ipse penetrabat. His divinis praesidiis adjutus, Doctrinae suae, praedicationis, & miraculorum theatrum habuit amplissimum, Hispanias, Gallias, Italiam, & Britannicarum Insularum partem. Centum millia Christianorum ad meliorem frugem, octo millia Saracenorum a Mahometana superstitione, & viginti quinque millia Judaeorum a pertinacia ad christianam fidem traxit. Quanta porro authoritate in Ecclesia, & apud Reges polleret *Vincentius Ferrerius*, ex tribus potissimum capitibus facile dignosci potest. Primo, quia de Regno Castellae diffidentium Principum consensu sequester ipse constitutus, uni contendentium Regnum Aragoniae adjudicavit, ejusque sententiae caeteri assenserunt. Secundo, quia *Vincentius Ferrerius*, perspecta semel *Benedicti* XIII. Pseudo-Pontificis pertinacia, rejectisque Episcopalibus & Cardinalitiis infulis, sibi ab eo oblatis, Author fuit *Ferdinando* Aragoniae Regi, & *Alphonso*, ejus filio, ut *Benedicti* XIII. obedientiam ejurarent, atque ab eodem secessionem suis subditis imperarent; quod, nulla interposita mora, piissimi Principes executioni mandarunt. Tertio, quia singulari honore, cultuque *Vincentium Ferrerium* prosecuta est Synodus Constantiensis, missis Legatis, qui ejus nomine rogarent, ut ad hanc Synodum veniret. Obiit *Vincentius Ferrerius* Veneti in Britannia Minori anno MCCCCXIX. & a *Calisto* III. quem futurum Pontificem pronunciaverat, Sanctorum Fastis adscriptus est die XXIX. Junii anni MCCCCLV. Scripsit Sanctus *Vincentius Ferrerius* Tractatum *de Vita Spirituali*, Tractatum *consolatorium in Fidei tentationibus*: Tractatum *de Fine Mundi*: varias ad diversos Epistolas, & alia Opera, quae partim edita sunt, partim adhuc MSS. in Bibliothecis adservantur. Circumferuntur Sancti *Vincentii Ferrerii Conciones de Tempore, & de Sanctis* tribus Voluminibus comprehensae, quas tamen, ut editae sunt, ipsius esse, aegre adducor ut credam, maxime cum in his concionibus citetur interdum, non sine aliqua honoris praestatione *S. Vincentius Ferrerius*, quod certe non sapit summam illius Sancti modestiam. Addo etiam multas in his Concionibus offendi minutias, quae ob levitatem, sublimi Sancti *Vincentii Ferrerii* ingenio parum digna dignoscuntur. Verum, cum noster *Sixtus Senensis* in sua Scriptorum Ordinis Praedicatorum Bibliotheca tres Tomos Sermonum Sancto *Vincentio Ferrerio* attribuat his ver-

verbis: *Vincentius Valentinus ex Ordine Prædicatorum declamator ſuo tempore omnium celeberrimus, ſcripſit in Lectiones Evangelicas, quæ per ſingulos anni dies in Eccleſia leguntur, Sermonum Tomos tres, qui inter Sermonarios Scholaſticos primas habent*, non in eam velim deſcendere Sententiam quorumdam Criticorum, qui omnes illos Sermones Sancto *Vincentio Ferrerio* abjudicant, ſed potius ſtatuendum eſſe cenſeo judicio noſtri *Seraphini Thomæ Miguel*, Valentini, qui in Vita Sancti *Vincentii Ferrerii* noviſſime a ſe edita, aſſerit, hos omnes Sermones non manu Sancti *Vincentii Ferrerii*, ſed Auditorum, qui ex ore dicentis reportarunt, fuiſſe ſcriptos, adeoque mirum non eſſe, quod in his interdum non ſine aliqua honoris præfatione laudetur *Vincentius Ferrerius*, & nonnulla minus limate & accurate ſcripta inveniantur. Vitam Sancti Vincentii ſcripſit *Petrus Ranzanus*, Panormitanus, Ordinis Prædicatorum, poſtea Lucerinus Epiſcopus, quam *Henſchenius*, & *Papebrochius* ex MS. Codice ediderunt in Actis Sanctorum ad diem V. Aprilis. *Gabrielem Barletam*, Natione Apulum, Ordinis Prædicatorum inſignem Theologum, & alios nonnullos ejuſdem Ordinis, inter eximios Sæculi XV. Concionatores, refert & laudat noſter *Ambroſius Altamura* in ſua *Bibliotheca Dominicana*, quos tamen ipſe ſilentio hic omnino prætermittam, quia, ut candide fatear, in his, & quæ nunc extant *Gabrielis Barletæ*, & aliorum hujuſmodi Concionibus, paſſim inveniuntur nugæ, ineptiæ, facetiæ, inconditi ſales, novi conceptus ex Scriptura, ex SS. Patribus contra apertam illorum mentem, ſumma vi & obtorto collo tracti, qui tamen concionandi modus condonari debet illius Sæculi ruditati, quod his ſimilia admittebat in Concionatoribus, etiam tunc temporis clariſſimis. Verum, hanc, quæ in concionibus Sæculi XV. invaluerat, barbariem & infantiam, feliciter Seculo ſequenti, ſeu XVI. ab Eccleſia depulerunt viri Ordinis FF. Prædicatorum graviſſimi & eloquentiſſimi, *Ludovicus Granatenſis*, *Franciſcus Forerius*, & *Joannes Baptiſta Lanuza*, qui Artis recte concionandi Regulas præſcripſerunt, & Sanctorum Patrum gravitatem & eloquentiam revocarunt, quos nunc hic, qui in Eccleſia celebriores Concionatores audiunt, ſequi & imitari gloriantur. Addo etiam, ejuſmodi conciones, quæ nunc ſub nomine *Gabrielis Barletæ* editæ circumferuntur, vel fuiſſe interpolatas, vitiatas & adulteratas, vel ab eo numquam fuiſſe lucubratas. Sic enim de *Gabriele Barleta*, concionibuſque ſub ejus nomine editis æqualis ei, aut ſaltem ſuppar *Leander* aſſerit in Deſcriptione Italiæ Regum, Editionis Italæ pag. 200. Latinæ vero *Kiliandri* pag. 370. ubi loquens de Barulo oppido, vernacule *Barletta*, in quo putat ortum habuiſſe, indeque cognomen traxiſſe *Gabrielem Barletam*, hæc habet: *Nomen hujus oppidi per univerſam Italiam Gabriel Ordinis Prædicatorum eruditus atque diſertus homo valde illuſtravit, qui noſtris temporibus diu cum immenſo animarum fructu Sacra docuit. Editæ ſunt typis conciones aliquot illi inſcriptæ, quibus eo viro certe nihil poteſt eſſe indignius, nam ab imperito quodam mihi tum juveni noto fabricatæ ſunt, qui ut decorem Operi ineptiſſimo quæreret, falſum Gabrielis nomen prætexuit. Sunt in iis multa, quæ longe honeſtius omitti, quam ſcribi debebant, ut, qui leget optime cognoſcere poterit. Hæc recentiorum Concionatorum gratia commemorare volui, quo non ſine judicio verſandum in iis intelligant, ne quas continet ineptias & offendicula ipſi præferentes indocti ac rudes habeantur.* Hæc *Leander*, Ordinis Prædicatorum accuratiſſimus Hiſtoricus, comperta, ſibique certa refert, quæ ſi Theophilus *Raynaudus* ſub Petri a Valleclauſa nomine latens, eique ſimiles, tantiſper attendere voluiſſent, *Gabrielem Barletam* non ita forte dehoneſtaſſent. His Concionatoribus Ordinis Prædicatorum quatuor adjungam ejuſdem Ordinis Authores, qui de rebus Aſceticis, ſeu de Vita Spirituali ſcripſerunt, & tuta, vera, ac viciniora ſaluti docuerunt. Primus eſt *Petrus Auratus*, natione Gallus, qui Author eſt Libri Gallice ſcripti, cui titulus eſt: *Scintillæ Divini amoris*, a quo ſi ſemoveas verba jam temporis diuturnitate antiquata, nihil ardentius ad inflammandos igne divini amoris animos legi poteſt. Alter Scriptor eſt *Alanus de Rupe*, qui edidit *Pſalterii Mariani Compendium*, librum *de Miraculis SS. Roſarii* &c. Tertius eſt *Michael Franciſcus*, natione Gallo-Flander, patria Inſulenſis, Roſarii Beatiſſimæ Virginis cultor ac propagator, cui hæc tribuuntur Opera: *Quodlibeticæ Deciſiones de VII. Doloribus Beatæ Mariæ Matris Dei: quodlibeticæ Deciſiones de Confraternitate Sanctiſſimi Roſarii Beatæ Mariæ. Confraternitas Dolorum Beatæ Mariæ: Clavis Cellarii divinæ & humanæ Sapientiæ: De Abuſibus Aulicorum*, ſeu *de vanitate ſequentium Curiam*, qui liber, teſte *Miræo* cap. 8. *De Scriptoribus Eccleſ. Sæculi* XVI. extat MS. apud FF. Prædicatores Inſulenſes: Commentarius etiam in Antiphonam *Salve Regina* compoſuit idem Author; Poſtremus eſt *Leonardus Matthæi*, vulgo *de Utino* cognominatus, eo quod Utini, quæ Civitas eſt perantiqua ditionis Venetæ, in Ducatu Foroliviensi, & ab anno 1222. Patriarchæ Aquilejenſis Sedes, natus ſit, & ibidem Ordini Prædicatorum nomen dederit. Inſignis fuit Concionator, totaque celebris Italia, qui & Florentiæ coram *Eugenio IV.* plurimas habuit ann. 1435. & coram Aula Romana conciones; Venetiis quoque & Utini pluribus annis magno populorum plauſu & fructu prædicavit, erga doctrinam S. Thomæ maxime affectus, cujus Scita Sermonibus ſuis ut fundamenta ponit, iis ſuperſtruens, & æque intellectum docens ac movens affectum. Ejus cum laude meminerunt hi, qui de viris illuſtribus Ord. Prædicatorum ſcripſerunt, quos inter *Leander* eum appellat Virum excellentiſſimæ doctrinæ & ornatiſſimæ vitæ, ac circa annum 1458. florentem. Hic de *Hieronymi Savonarola* Ordinis Prædicatorum Patria, vita, moribus, geſtis, obitu, & operibus late diſſerere animus erat, ſed habita deinceps, ut prudentiæ lex exigit, præſentis temporis ratione, conſultius duxi omnino tacere, donec opportuniori loco & tem-

tempore quid de *Hieronymo Savonarola*, ejusque operibus sentiam, ore & calamo candide profiteri valeam. De illo itaque Ordinis Prædicatorum Scriptore nunc tempori serviens penitus filebo, quia ejusdem artis est aperte tacere, & apte dicere, five, ut ait sapientissimus post homines natos *Salomon* cap. 3. Libri Ecclesiastis: *Omnia tempus habent*, & est *tempus tacendi & tempus loquendi*. Sed de Concionatoribus Ordinis Prædicatorum, sicut & de aliis Vitæ Asceticæ Scriptoribus, plura legesis apud nostrum *Ambrosium de Altamura* in *Bibliotheca Dominicana*, & apud illos, qui data opera differunt *de Viris Illustribus Ordinis Prædicatorum*.

D. Alios Sæculi decimi quinti celebriores Ordinis FF. Prædicatorum Scriptores tum Historicos, tum Scripturæ Sacræ, vel Theologiæ Moralis Interpretes breviter percurrere debemus, ne in his plus justo immorando, nobis sat temporis non suppetat ad differendum de ceteris Viris Illustribus, qui eodem Sæculo in aliis Religiosis Ordinibus summa cum laude floruerunt.

M. Inter Dominicanos Sæculi XV. Historicos Scriptores locum habere debent *Petrus Ranzanus*, *Joannes Annius Viterbiensis*, & *Sanctus Antoninus*, Archiepiscopus Florentinus. Primus, seu *Petrus Ranzanus*, Panormitanus, præter *Vitam Sancti Vincentii Ferrerii*, edidit *Annalium Libros* LXI. de omnium fere Gentium Rebus, ex quibus nunc superest dumtaxat ultimus, qui extat inter Hungaricarum Rerum Scriptores, & dividitur in Indiculos XXXVI. Quæ enim sequuntur, non *Petri Ranzani* sunt, sed *Sambuci*. Desinit quippe *Ranzanus* in bello inter *Matthiam Corvinum* Hungariæ Regem, & *Fridericum III.* Imperatorem. Liberalibus prope omnibus disciplinis claruit *Petrus Ranzanus*. Erat quippe Orator & Rhetor eximius, atque Poeta, Historiæ peritia, & Sacræ doctrina Theologiæ præstantissimus. A *Sixto IV.* Pontifice Maximo anno MCCCCLXXVIII. Lucerinos Episcopus promotus Ecclesiam suam eximie ornavit, multis affecit, ditavitque pretiosis Ornamentis, Sacrisque vestibus, organis, atque donariis. Cleri sui, gregisque mores ad Sacrorum Canonum regulam induxit, egenorum sublevavit inopiam, omnibusque curæ suæ subjectis pastor & pater amantissimus, charissimusque ad obitum fuit, ac meritis & ætate gravis ex hac mortali luce ad æternam pissime convolavit anno MCCCCXCII. Multa posteris Scriptorum monumenta reliquit, quæ a Viris eruditis impense laudantur. Alterum, quem laudavi, Historicum Scriptorem, *Joannem Annium*, natione Italum, patria Viterbiensem, & sacri Palatii Apostolici Magistrum, nonnulli impense laudant, tanquam acerrimi judicii Censorem, Historiarum omnium, quorquot sint, vel fuerint, exactissima cognitione celeberrimum, Antiquarium præstantissimum, vetustissimarum omnium rerum sagacissimum indagatorem, & inventorem admirabilem, ejusque in *Berosum* Babylonium, *Methasthenem*, seu potius *Megasthenem* Persam, *Manethonem* Ægyptium, *Philonem* Judæum, aliosque multos antiquissimæ vetustatis Historicos Commentaria magnis præconiis efferunt. Verum, ipse candide fatebor, nostrum *Joannem Annium* fuisse quidem eximium Theologum, peritum Historicum, Latine, Græce, Hebraice, Chaldaice, & Arabice eruditum, in Scriptura sacra versatissimum, ut probant Commentaria, quæ scripsit in Psalterium & in Apocalypsim, eum tamen deceptum fuisse, ac plures in errorem adduxisse, dum commentitia Antiquorum, quos mox laudavi, Scriptorum, aliorumque ejusdem farinæ Authorum Opera, quæ bona fide, sed inaccurato examine, autumavit, vera ac sincera esse, Commentariis illustravit, prælo commisit, publicaque luce donavit. De his fictitiis a *Joanne Annio* editis antiquis Authoribus legesis accuratam Censuram *Volaterrani* libro XIV. Anthropologiæ, *Ludovici Vives*, lib. V. De tradendis Disciplinis, *Melchioris Cani* lib. XI. De locis Theologicis cap. VI. *Antonii Augusti* Antiquitatum Dialogo XI. *Benedicti Pererii* in Danielem, *Antonii Possevini* lib. XVI. selectæ Bibliothecæ Sectione IV. Id autem sedulo observare debes, quia multi posteriores Scriptores, *Joannes Driedo*, *Nauclerus*, *Valerius*, *Joannes Lucidus*, *Michael Medina*, *Sixtus Senensis*, & alii ignorantes *Joannem Annium* fuisse deceptum, & ipsi decepti sunt, imposueruntque illis, oculatis licet, Authores illi ficti Anniani ementito nomine prodeuntes. Ceterum, sese parum veritatis studiosum Censorem præbet *Theophilus Raynaudus*, Scriptorum Dominicanorum acerrimus insectator, dum in eo, quem scripturivit, libro *De Immunitate Cyriacorum* perfricta fonte asserere audet, *Joannem Annium* non modo deceptum, sed deceptorem, falsarium, & impostorem fuisse, eumque de industria hæc supposititia antiquorum Scriptorum Opera in lucem emisisse, ut alios ipse deciperet, quod unum scelus falsariorum est & interpolatorum. Certe, *Joannem Annium* nullus, quod sciam, ante *Theophilum Raynaudum*, falsarii nomine suspectum habuit, quamvis non negent viri eruditi, eum deceptum fuisse, quod nemini mirum videri debet, cum necdum ea ætate vigeret Critices Disciplinæ studium ad genuina Scriptorum Opera a spuriis & adulteriois secernendam omnino necessarium. Obiit *Joannes Annius* sub Pontificatu *Alexandri VI.* & in Ecclesia *S. Mariæ* super *Minervam* sepultus est. Inter Scriptores Historicos sibi nomen peperit *S. Antoninus*, Archiepiscopus Florentinus, quippe qui *Summam Historialem*, seu *Chronicon Tripartitum* edidit, cujus Archetypon Florentiæ in Conventu *Sancti Marci*, Ordinis Fratrum Prædicatorum, asservatur. Prima Pars hujus Chronici res gestas ab Orbe condito usque ad *Sylvestrum I.* Pontificem Maximum, & *Constantinum Magnum* Imperatorem. Altera inde usque ad *Innocentium III.* Summum Pontificem, idest, ad annum usque MCXCIX. Tertia exin usque ad *Pium II.* Romanum Pontificem, & *Fridericum III.* Imperatorem, hoc est, ad an. MCCCCLVIII. complectitur. Nec solum inter Historicos, sed etiam inter Theologiæ Moralis Interpretes annumerari debet

H 2 San-

Sanctissimus ille Antistes, cum *Summam Doctrinalem* quatuor in partes distributam composuerit, quæ tutissimam salutis viam docet, & ad bene informandos Fidelium mores, dirimendosque Conscientiæ Casus saluberrima suppeditat documenta, quæ omnibus animarum Rectoribus prorsus necessaria sunt. Scripsit etiam Sanctus *Antoninus* librum *De eruditione Confessorum*: Tractatum *De Censuris Ecclesiasticis*, *De Sponsalibus & Matrimoniis*, & alios tam editos, quam ineditos, quos refert noster *Altamura* in Bibliotheca Dominicana pag. 183. Familiam Dominicanam, in quam sedecennis fuerat cooptatus, tanto affectu colebat *Sanctus Antoninus*, ut ad Florentinum Archiepiscopatum ab *Eugenio IV.* promotus, multis rationibus, precibus, & lacrymis, hoc onus angelicis humeris formidandum, deprecatus fuerit, nec acquieverit, nisi imperio ejusdem Summi Pontificis, additis gravioram Censurarum minis, si parere detrectaret. Paruit quidem *Antoninus*, sed ut amissæ solitudinis se aliqua spe, aut cogitatione recrearet, non solum vestem sui Ordinis, mores, ritus, disciplinamque regularem ad summos juris apices servavit, sed etiam clavem cameræ, quam in Cœnobio habuerat, secum semper gestabat, quasi libertatis aliquando restituendæ pignus. Hinc Magnatum Florentinorum conatibus pro juribus ecclesiæ invicto animo obsistenti, cum extrema quæque mala impii minarentur, extracta suæ cellæ, quam secum habebat, clave, respondit: *Invitus Præsulatum adivi, [sed pro illius tuendis juribus mortem oppetere non formido, sed nec spetare ausim, martyrio indignus: si redire ad monasterium, prioremque statum, hoc grávi onere deposito, per vos mibi concessum fuerit, immortali me vobis beneficio devincietis.* Longior essem, si singulas virtutes plane Heroicas, quibus in Episcopatu præfulsit, summam in Deum Pietatem, effusissimam erga pauperes charitatem, miram modestiam, paupertatem maximam, in restauranda disciplina, & extirpandis vitiis assiduam vigilantiam, hic describere vellem, sufficiet si dixerim, *Antoninum*, etiam dum adhuc viveret, tantam de se excitasse sanctimoniæ opinionem, ut *Nicolaus V.* Pontifex Maximus de eo dicere soleret, *Antoninum* non minus vivum, quam *Bernardinum Senensem* mortuum, in Sanctorum album referri meruisse. Obiit Sanctus *Antoninus* Florentiæ an. MCCCCLIX. ætatis suæ LXX. eique in Ecclesia Sancti *Marci* sepulto *Pius II.* Pontifex Maximus, qui tum temporis Florentiæ aderat, magnifica justa persolvit, ingenti concursu populi, mortem sui optimi Pastoris deflentis, cohonestata. Tandem multis in vita & post mortem miraculis clarus *Antoninus*, Sanctorum Fastis ab *Hadriano VI.* Pontifice Maximo, anno MDXXIII. solemni ritu adscriptus est, eumque jam de se bene meritum Civitas Florentina sibi patronum in Cœlis adscivit, cujus præsentissimum præsidium sæpius, in publicis præsertim calamitatibus, feliciter experta est.

Hic prætermittere haud possum tres alios Sæculi decimi quinti Scriptores Ordinis Prædicatorum, quorum duo, videlicet *Jacobus Sprengerus*, & *Henricus Institor*, natione Germani, communibus studiis ediderunt *Malleum Maleficarum*, contra Lamias, seu Stryges, quibus Germania Sæculo decimo quinto erat infestata. Scripsit etiam *Henricus Institor* librum *de Authoritate Papæ contra Monarchiam Antonii Roselii*, Jurisconsulti Paravini, & alia Opera. Tertius vero Scriptor, est *Thomas Anglicus*, patria Galensis, qui multos in Scripturam sacram lucubravit Commentarios, Sancto *Thomæ Aquinati* adscriptos Librariorum incuria, qui, ut observat *Sixtus Senensis* lib. IV. Bibliothecæ, ex *Thoma Anglico*, *Thomam Angelicum* fecerunt. Extant etiam, teste *Sixto Senensi*, alii ejusdem *Thomæ Anglici* Commentarii MSS. in Scripturam sacram, qui in Bibliotheca *SS. Joannis & Pauli*, Venetiis adservantur. Sed de Clarissimis Scriptoribus, qui Sæculo XV. in Ordine Fratrum Prædicatorum floruerunt, satis hactenus, servata justa Colloquiorum nostrorum brevitate, diximus, relicta pleniori messe doctissimo nostro *Jacobo Echard*, qui novam, & locupletissimam Bibliothecam (quæ tamen ad manus meas necdum pervenit) Scriptorum Ordinis Fratrum Prædicatorum adornavit, typisque Parisiensibus excusam nuperrime publici juris fecit, in qua fusiori calamo aget de omnium Scriptorum Ordinis Fratrum Prædicatorum ortu, patria, natione, genere, ingenio, professione, doctrina, officiis, fortuna, morte &c. varias de illorum Operibus tam editis, quam ineditis incredibili labore, quo Authores, antehac incognitos, e tenebris erutos publicam in lucem revocavit, nec mediocri doctrinæ apparatu instituet Dissertationes, seque Opus suum novis accessionibus, & Observationibus Historicis, Criticis, & Chronologicis illustrabit, ut nullus dubitem, quin ceteris omnibus, qui Virorum Illustrium Ordinis FF. Prædicatorum Bibliothecas aut Catalogos concinnarunt, palmam longe sit prærepturus. Hæc igitur, quæ ipse brevitati consulens, ex infinitis pauca selegi, jejuna licet & arida, æqui bonique consulas velim, donec sitim tuam lectione hujus, quam mox commendavi, accuratissimæ Bibliothecæ, ad satietatem usque explere valeas.

D. Præclaris, ut video, ornamentis abundat Familia Dominicana, quæ tot illustres peperit viros ceteris aliis doctissimis Scriptoribus haud inferiores, sive spectem Theologorum peritiam, & multitudinem librorum, quos de rebus Theologicis ediderunt, sive animum referam ad Concionatorum eloquentiam, ad Polemicorum Controversias, ad singularem Interpretum in Scripturam sacram eruditionem, ad uberrimam Theologiæ moralis doctrinam; sive denique expendam exoticarum Linguarum maxime Hebraicæ & Grecæ notitiam, atque librorum spiritualium copiam ac præstantiam. Sed age nunc, & missa omni cunctatione, profer in medium nobiliores Scriptores, qui Sæculo XV. in aliis Religiosorum Mendicantium Ordinibus doctrina & pietate inclaruerunt.

M. Tres in primis Concionatores eximia pietate ac doctrina celebres tulit Sæculo decimo quinto

to

to Ordo FF. Minorum, quos inter primas tenet *S. Bernardinus*, dictus *Senensis* a Patre Senensi, & a frequenti Senarum Urbis incolatu, quamvis in *Massana* Etruriæ civitate natus esset. Totam Italiam summa nominis sui fama maximo concursu populi, quem ad singularem *Nominis Jesu* venerationem in suis ferventissimis concionibus excitare solitus erat, peragravit, cumque *S. Vincentius Ferrerius*, Ordinis Prædicatorum, per Europam Apostolus, Italiæ fines ingressus esset, statim inde in alias regiones discessit in reverentiam *S. Bernardini*, cui hanc Orbis Christiani partem longe nobilissimam illustrandam reliquit. Ad concionem *Sancti Vincentii Ferrerii* accessit quadam die *S. Bernardinus*, ei facie, & forte etiam nomine ignotus, & confertæ multitudini sese immiscuit. Substitit *Vincentius*, quasi aliud cogitans, & subinde hæc verba protulit Prophetico spiritu abreptus: *Adest huic Concioni junior quidam S. Patris Francisci filius dignissimus; eum oportet crescere, me autem minui, & festinatis honoribus ante me eum Ecclesia colet, cui jubet me Deus loco cedere, & Italiam relinquere, illius exemplis, institutis, & concionibus excolendam*. Quibus verbis *Vincentius* designabat *Bernardinum*, sui Sæculi & Italiæ Apostolum, qui obiit Aquilæ in Vestinis ann. Mccccxliv. die XX. Maji ætatis LXIII. & a *Nicolao V.* Pontifice Maximo inter Sanctos ann. Mccccl. adscriptus est, ante *Vincentium Ferrerium*, qui duntaxat a *Calixto III.* successore *Nicolai V.* in Sanctorum Catalogum relatus est. Vitam *S. Bernardini Senensis*, & Gesta latissime prosequitur *Wadinghus* in Annalibus Fratrum Minorum Tomis IV. & V. Edidit, præter Sermones, alios Tractatus Morales & Asceticos, quos recenset idem *Wadinghus* in Bibliotheca Scriptorum Ordinis Minorum. *S. Bernardini Senensis* discipulus fuit *S. Joannes Capistranus*, sive a *Capistrano* Brutiorum oppido, Regularis Observantiæ in Ordine FF. Minorum, cui nomen dederat, promotor, & concionator ferventissimus: Hæreticos Fraticellos, Hussitas, Adamitas auctoritate repressit, plurimos ad Catholicam fidem convertit. *Amuratem*, Turcarum Imperatorem, *Albam Græcam*, vulgo dictam *Bellegrade*, munitissimam in Hungaria Arcem, obsidentem, collecta Cruce-Signatorum, & rusticorum copia, cum magna Turcarum strage ignominiose depulit, turpique fuga profligavit. Eo etiam agente, Crucis Insigne plerique sumpserunt, & ad sacrum bellum nomina professi, prælia cum Turcis per id tempus secundo marte obierunt. Obiit Willaci in Diœcesi Quinqueecclesiensi die III. Octobris anni Mcccclvi. ætatis LXXI. A *Gregorio XV.* Pontifice Maximo inter Beatos adscriptus est, & ab *Alexandro Octavo* Kalendis Novembris anno MDCXC. in Sanctorum album relatus. Plura reliquit ingenii sui monumenta, videlicet *De electione Papæ: De dignitate Ecclesiæ: De auctoritate Papæ & Concilii: De Matrimonio: De Excommunicatione: De Usuris, Contractibus, & Restitutionibus: De Confessione facienda proprio Sacerdoti: De Canone pœnitentiali: Speculum Conscientiæ: Tractatum de Fidei veritate adversus Rokisanam*, Hæreticum Hussitam, & alia Opera sive edita, sive adhuc inedita, quorum Indiculum exhibent *Possevinus* in Apparatu sacro, *Bellarminus* in libro de Scriptoribus Ecclesiasticis, & præsertim *Wadinghus* in Bibliotheca Scriptorum Ordinis Minorum. *Sancto Joanni Capistrano* coævus fuit *Nicolaus Auximanus*, gente Italus, patria Picenus, Ordinis Minorum Sodalis, & Sancto Bernardino *Senensi* familiaris. Scripsit ille vir doctus justus ac pius *Summam Casuum Conscientiæ: Supplementum ad Summam Pisanellam: Interrogatorium Confessorum*, & alia nonnulla Opera inedita, quæ refert *Lucas Wadinghus* in Bibliotheca Scriptorum Ordinis Minorum. His tribus Ordinis Minorum Concionatoribus, Doctrina & pietate conspicuis, alios ejusdem Ordinis septem Scriptores adjungam, qui Sæculo decimo quinto de Rebus Asceticis, vel de Doctrina Morali libros ediderunt. Primus est *Harphius*, seu *Herpius*, ex Pago de *Erp* in Brabantia oriundus, qui præter Sermones, *Theologiam Mysticam cum speculativam, tum affectivam*, aliosque Tractatos Asceticos lucubravit, quorum Catalogum exhibet *Wadinghus* in Bibliotheca Ordinis Minorum. Obiit in Conventu Mechliniensi Ordinis Minorum ann. millesimo quadringentesimo septuagesimo sexto. Alter Scriptor, est *Baptista Salvis*, sive *De Salis*, Ligur, qui scripsit *Summam Casuum Conscientiæ*, quæ ab Authore suum sortita nomen, vulgo *Baptistiana* appellatur. Florebat in Ordine Minorum anno Mccccxciv. Tertius Scriptor, est *Baptista Trovamala*, natione Italus, qui *Summam Casuum Conscientiæ* pariter edidit, quam *Rosellam* vocant. Quartus Scriptor est *Angelus a Clavasio*, Liguriæ oppido, vir non minus pietate, quam doctrina insignis, & Auctor *Summæ Casuum Conscientiæ*, quæ *Angelica* nuncupatur. Edidit quoque idem *Angelus a Clavasio* Tractatum *De Restitutionibus*, & alterum inscriptum *Arca Fidei*. Obiit Cunii in Cœnobio Sanctæ Mariæ de Angelis anno Mccccxcv. Quintus Scriptor nuncupatur *Pacificus*, Novariensis, & est Author *Summæ Casuum Conscientiæ*, quæ ab eo dicta est *Pacifica*. Claruit in Ordine Minorum anno circiter Mcccclxx. Sextus Scriptor est *Bernardinus de Bustis*, patria Mediolanensis, qui *Mariale*, se Sermones de Beata Virgine *Maria*, ejusque excellentiis, non solum per singulas ejus festivitates, verum etiam per omnia totius anni Sabbata composuit. Author est etiam *Quadragesimalis*, & *Rosarii Sermonum per Quadragesimam, cunctosque totius anni tam Dominicales, quam festos dies, necnon de unaquaque materia prædicabili*: Postremus Scriptor, est *Franciscus Ximenius*, natione Hispanus, patria Catalaunensis, quem, ut in superiori Colloquio observavimus, *Petrus de Luna* dictus in sua Obedientia *Benedictus XIII.* in Concilio Perpiniani a se anno Mccccviii. indicto creavit Patriarcham Hierosolymitanum. Scripsit Librum *de Natura Angelica*: Tractatum *De Scala Dei: Pastorale pro instructione Episcoporum & Superiorum*, Libros *De Vita Christiana*. Præter hæc Opera, quæ in Hispania sub finem XV. Sæculi typis edita sunt, alia

Gravef. Hist. Tom. VI.

alia quamplurima quæ lingua patria conscripsit, in Bibliotheca Cœnobii Sanctæ *Mariæ de Jesu* prope Barcinonem MSS. adhuc asservari testatur *Lucas Wadinghus* in Libro *De Scriptoribus Ordinis Minorum* pagin. 140. Alios Ordinis FF. Minorum Scriptores, qui de Theologia Scholastica, vel *de Formalitatibus Scoti* Sæculo XV. scripserunt, aut Commentarios in IV. Libros Sententiarum ediderunt, de quibus differit *Lucas Wadinghus*, lubens hic, ne in immensum diffundar, silentio prætermittam. At præterire haud possum S. *Catharinam*, dictam *Bononiensem*, quod e Civitate Bononiæ in Italia esset oriunda, quæque sub Regula Sancti *Francisci* in Ordine *S. Claræ* Deo serviens, librum scripsit *De sibi revelatis a Domino*, qui Bononiæ prodiit in lucem anno MDXI. apud *Platonem Benedictum*, deinde ab Hæredibus *Hieronymi Benedicti* anno MDXXXVI. denique Venetiis anno MDLXXXIII. Testatur *Casimirus Oudinus* in *Supplemento de Scriptoribus Ecclesiasticis*, hunc librum, propria manu Sanctæ *Catharinæ Bononiensis* scriptum, extare apud Sanctimoniales *Corporis Christi*, quæ sunt in eadem Urbe, ubi ipsa Abbatissa fuit. Inter Sanctas Virgines *Catharinam Bononiensem*, anno MDCCXII. solemni titu adscripsit *Clemens XI.* Pontifex Maximus, qui nunc universæ Ecclesiæ clavum feliciter moderatur.

D. Nihil hactenus dixisti de de Scriptoribus, qui Sæculo XV. prodierunt ex Ordinibus Eremitarum Sancti *Augustini*, & Carmelitarum, qui tamen ut opinor, in confutandis Hæresibus, & in conscribendis doctissimis lucubrationibus egregiam eo Sæculo Ecclesiæ operam navarunt.

M. Duos hic præ ceteris laudabo duntaxat illustres Ordinis Eremitarum *Sancti Augustini* Scriptores, videlicet *Jacobum Magnum*; & *Joannem Capgravium*, quorum primus natione Hispanus Patria Toletanus, insigni Sacræ Scripturæ peritia, & jugi veterum Theologorum lectione egregium sibi nomen apud viros eruditos comparavit. Claruit sub initium Sæculi decimi quinti, & Archiepiscopatum Budigalensem sibi a *Carolo* VII. Galliarum Rege oblatum pertinaci modestia suscipere detrectavit. Opus insigne scripsit *De Sermone & Inquisitione Divinæ Sapientiæ*, cui *Sophologiam* indidit nomen, in decem libros distributum, quod ex Veterum Philosophorum, Poetarum, atque Oratorum Scriptis ab ipso concinnatum esse prodit ipse in Operis Præfatione. Alia Opera ab eodem Scriptore elucubrata fuisse testatur *Josephus Pamphilus* in Chronico Ordinis Eremitarum Sancti *Augustini*. Obiit *Jacobus Magnus* Lutetiæ Parisiorum, & apud Augustinianos sepultus est. Alter Scriptor, seu *Joannes Capgravius*, gente Anglus, patria Cantianus, inter Theologos sui ævi Anglos principem locum tenuit. *Catalogum* scripsit, seu *Legendam Sanctorum Angliæ*, quæ typis excusa est Londini anno MDXVI. Alia etiam quamplurima partim Historica, partim Theologica Opera edidit, quorum Catalogum satis amplum texit *Balæus* in libro *Illustrium Scriptorum Majoris Britanniæ* Centuria VII. Cap. I. & ex eo *Pitseus* in libro *De illustribus Scriptoribus Angliæ*, ac *Josephus Pamphilus* in Chronico Ordinis Eremitarum Sancti *Augustini* pag. 83. Incertum est, quo anno obierit. Eum mortuum esse in Anglia ann. MCCCCLXIV. affirmant *Balæus*, & *Josephus Pamphilus*. Alii vero cum *Pitseo*, *Volsio*, & *Mireo* ejus mortem referunt ad annum MCCCCLXXXIV. Adverte hic obiter, me consulto inter illustres Sæculi XV. Scriptores Ordinis Eremitarum Sancti *Augustini* non annumerare *Augustinum De Roma*, & *Antonium Rampelogum*, viros alioqui hujus Sæculi doctissimos, & ejusdem Ordinis Professores. Ratio hujus est, quia *Augustini De Roma* libros, tanquam erroneam continentes doctrinam proscripsit Concilium Basileense Sessione XXII. eosque in libros prohibitos, teste *Bellarmino* in libro *De Scriptoribus Ecclesiasticis*, in Indice Romano Summi Pontifices reposuerunt. Similiter eumdem honorem non detuli *Antonio Rampelogo*, quia hic Auctor, licet Concilio Basileensi interfuerit, & contra Hæreticos Hussitas disputaverit, edidit tamen librum, cui titulus est: *Bibliorum Figura*, qui liber, teste *Casimiro Oudino* in Supplemento *De Scriptoribus Ecclesiasticis*, fuit a *Clemente* VIII. Pontifice Maximo prohibitus, & extat in *Indice Romano Librorum prohibitorum*, donec fuerit expurgatus. Observat etiam idem *Casimirus Oudinus*, multos errores graves ab Ecclesia confixos eo in libro comperiri, & ex illo expungenda esse nonnulla desumpta ex Magistro Historiæ Ecclesiasticæ, absurda illa quidem, ac potius fabulas, quam Historias olentia; plura itidem ex eo tollenda, quæ aliter in Bibliis habentur, quam *Rampelogus* posuit: quin & Scripturam Sacram parum sincere, & nonnunquam male in eo libro citari Apocrypha quoque; qualia efferebantur e tertio libro *Hesdræ*, atque ex Epistolis Sancti *Cyrilli Hierosolymitani* ad Sanctum Augustinum de morte Sancti *Hieronymi*. Quæ omnia, inquit Casimirus Oudinus, *quæ certe sunt plurima, aut emendanda, vel expungenda sunt, ne quis tyro Concionator, post hoc amplius tamquam certa & explorata populo proponat*.

Quod spectat Ordinem Carmelitarum, Myriadem proferre possem Scriptorum hujus Ordinis, qui Seculo decimo quinto in Anglia præsertim floruerunt, de quibus late disserunt *Balæus* in libro *Illustrium Scriptorum Majoris Britanniæ*, & *Pitseus* in libro *De Illustribus Angliæ Scriptoribus*. Verum, de his omnibus impræsentiarum agere cum nec operis nostri sit, nec otii, his referendis supersedebo, & unum tantummodo Ordinis Fratrum *Beatæ Mariæ de Monte Carmelo* Scriptorem, qui aliorum omnium facile princeps est, producam in medium, *Thomam* videlicet *Waldensem*, natione Anglum, ex vico Waldensi ortum, qui Regibus Angliæ gratissimus fuit, utpote ab *Henrico* IV. ad Concilium Pisanum pro tollendo Schismate, ab *Henrico* V. ad Concilium Constantiense ad debellandam Hussitarum Hæresim Legatus missus, & *Henrico* VI. a Secretis & Confessionibus fuit. Innumera pene scripsit, e quibus unicum typis excusum habetur Opus inscriptum: *Dictionale Antiquæ Fidei contra Wiclef-*

Wicleffistas & Hussitas, quod in tres Tomos distributum est, ac *Martino V.* Pontifici Maximo nuncupatum. In primo Tomo de Deo, de Christo, Petro, Ecclesia, & Religiosis; in Secundo de Sacramentis; in tertio de Sacramentalibus agit. Hoc Opus plurimum arrisit *Martino V.* qui illud Apostolicis litteris commendavit his verbis: *Placuit primo nobis Opus, quod edideras contra Hussitas Hereticos; Teque fuimus hortati, ut id quod restabat in materia de Sacramentis, simili perficeres studio & diligentia, quod te fecisse gaudemus, & tuum studium utile & salutare Ecclesiæ commendamus, &c.* Alia *Thomæ Waldensis* Opera recenset *Joannes Balæus* in libro *Illustrium Scriptorum Majoris Britanniæ* Centuria VII. capit. 84.

D. Nihil igitur, ut video, tibi superest dicendum de Scriptoribus, qui statum vel Monachalem, vel Regularem Sæculo XV. amplexi doctrina & pietate Ecclesiam illustrarunt.

M. Mane tantisper. Supersunt adhuc tres eximii Scriptores Regulares, quos, utpote Clericos, seu Canonicos Regulares Ordinis Sancti *Augustini*, ad Classes Illustrium Scriptorum Monachorum, & Religiosorum Ordinum Mendicantium revocare minime potui. Hi porro sunt *Laurentius Justinianus*, *Thomas a Kempis*, & *Gabriel Biel*. Primus, seu *Laurentius Justinianus*, patria Venetus, dignitate Patricius, Canonicus fuit Regularis Ordinis Sancti *Augustini* Congregationis Sancti *Georgii* in Alga, & post triginta annos in Regulari vita exactos, Venetiarum Episcopus ab *Eugenio IV.* invitus licet, constitutus est, ac deinde Patriarchali titulo ac dignitate anno MCCCCL. a *Nicolao V.* donatus Patriarchæ honorem ac jura primus Episcopis Venetiarum Urbis patriæ suæ intulit. Complura Ascetica Opera, & Spiritus Sancti unctione perfusa scripsit sive ante susceptas Episcopales infulas, sive post adeptum Præsulatum, & Patriarchatum, quæ omnia prodierunt Basileæ anno MDLX. Lugduni anno MDLXVIII. Venetiis anno MDCVI. Obiit *Laurentius Justinianus* die VIII. Januarii anni MCCCCLV. ætatis suæ LXXIV. & a *Clemente VII.* Pontifice maximo anno MDXXIV. in Sanctorum album relatus est ob præclaras, quibus in terris fulsit, virtutes, quas inter potissimum eminebant germana & infucata in Deum pietas, prodiga in pauperes charitas, summa humilitas, maximus Religionis zelus, & alia præstantissima Dei dona, quæ legi possunt in ejus Vita, quam *Bernardus Justinianus*, illius nepos, eleganti stylo descripsit. *Sancti Laurentii Justiniani* Vitæ Sanctimoniam, modumque de Rebus Asceticis scribendi plane imitatus est *Thomas a Kempis*, sive *a Campis*, modico in Diœcesi Coloniensi oppido ad Rhenum oriundus, unde illi cognomen adhæsit, quamvis *Hemerchim*, hoc est, *Malleolus*, nomine familiæ appellaretur. Ordinem Canonicorum Regularium Sancti Augustini Congregationis Windesimensis in Monasterio, quod in Monte *S. Agnetis*, Virginis & Martyris, prope Swollensem civitatem in Diœcesi Ultrajectensi situm est, professus, ea vixit innocentiæ, & Sanctitatis opinione, ut plurimi ejus videndi & audiendi gratia, e remotioribus etiam locis, certatim ad eum confluerent. Sermo illi omnis de Deo & Sacra Scriptura erat. Numquam otiosus, semper vel lectitabat aliquid, vel in communem usum scribebat, vel pro instructione Fratrum commentabatur. Nihil in Mystica Theologia adeo abstrusum latebat, cujus perfectam intelligentiam divino collustratus lumine non esset assecutus. Scripsit *Chronicon Monasterii Sanctæ Agnetis: Sermones XXX. ad Novitios Regulares: Sermones IX. ad Fratres: Utilissimas Conciones & Meditationes, seu Orationes de Passione Domini, numero XXXVI. Soliloquia Animæ; Tractatus de Disciplina Claustralium: De Fideli Dispensatore: De tribus Tabernaculis: De Elevatione mentis ad inquirendum summum Bonum: Spiritualia Exercitia Religiosorum*, aliosque Tractatus Asceticos, & *Vitas quorundam Piorum*, scilicet *Gerardi Magni*, & Discipulorum, primorum Fratrum Vitæ communis. Non desunt etiam periti Critici, qui *Thomæ a Kempis*, ceu vero ac legitimo Auctori, asserunt ac vindicant utilissimum, in tota Ecclesia summo omnium consensu receptum & frequentatum, atque in omnes pene linguas conversum *De Imitatione Christi* Opusculum, quod tam efficaciter ad amorem Dei, & ad terrenarum rerum contemptum movet corda legentium, ut jure merito dici possit, ejus Auctorem instar alterius *Promethei*, cælestem ignem rapuisse, ad corda nostra divino amore, & Christianæ perfectionis ardenti cupiditate inflammanda. Sed, ut cordate fatear, de Auctore aurei istius libri *De Imitatione Christi* acerrime inter se etiamnum digladiantur Scriptores, & eruditi Critici. Alii hunc librum tribuunt *Joanni Gessen*, seu *Gersen*, Benedictino, Abbati Vercellensi. Alii eum adjudicant *Thomæ a Kempis*, Canonico Regulari. Alii denique volunt, eum esse genuinum fœtum *Joannis Gersonii*, Facultatis Parisiensis Cancellarii. Quo fit, ut in tanta sententiarum discrepantia de Auctore libri *De Imitatione Christi* nihil certi affirmari possit, ut clarius constabit ex his, quæ in proximo Colloquio de eadem Controversia inter PP. Benedictinos & Canonicos Regulares postremis hisce temporibus ventilata dicturi sumus. Obiit *Thomas a Kempis* anno MCCCCLXXI. ætatis suæ nonagesimo secundo, ejusque corpus, ut narrat *Papebrochius* in *Conatu Chronologico ad Catalogum Romanorum Pontificum*, non sine prodigiis repertum est die XIII. Augusti anni MDCLXXXII. Canonicorum Regularium Ordinem, præter illos duos, quos mox memoravi, eximios Scriptores Asceticos, haud parum Sæculo XV. singulari doctrina illustravit *Gabriel Biel*, natione Helvetus, aut, ut alii volunt, Spirensis, Theologiæ Doctor, & in Academia Tubingensi Professor publicus, ab *Eberardo* Comite Vitembergensi, qui Academiam istam anno MCCCCLXXVII. fundavit, evocatus, ut Theologiam & Philosophiam accepto stipendio edoceret. Hanc Cathedram Tubingensem per plures annos magno cum honore rexit, edidítque doctissima *in quatuor sententiarum libros Commentaria: Sermones De Tempore*,

De Deipara, *& De Sanctis per totum annum*, *Tractatum De Monetarum potestate simul & utilitate*, & alia quædam Opuscula. Nonnulli Scriptores tribuunt eidem *Gabrieli Bielo* Expositionem Canonis Missæ, quæ tamen, ut probabilius censent periti Critici, revera parentem habet *Eggelingum* Brunsuicensem, paucis a *Bielo* omissis, nonnullis additis aut mutatis, quod quidem ipse in calce Operis ingenue profitetur. Obiit *Gabriel Biel* anno Mccccxcv. non vero, ut quidam ajunt, an. Mdxx.

D. Pervenimus tandem ad ultimam Illustrium Sæculi XV. Scriptorum Classem, in qua locum habent periti Jurisconsulti, seu hi, qui Jus tam Civile, quam Canonicum, & Pontificium doctissimis commentariis enuclearunt, a quibus nos breviter expedite debemus, ut præsenti Colloquio, ne longius excurrat, finem imponamus.

M. Jurisconsultorum, qui Sæculo XV. excelluerunt, agmen ducet *Petrus de Ancharano*, sic dictus ab *Ancharano* Farnesiorum Castello, ubi natus est. *Baldum*, insignem Jurisconsultum, Magistrum habuit, & Jus Pontificium magna cum sui nominis fama Patavii, & Bononiæ docuit. Collegium pauperum studiosorum Bononiæ instituit, quod ejus nomen etiamnum retinet. Obiit circa annum Mccccxv. Sepultus Bononiæ in Ecclesia FF. Prædicatorum & Epitaphio cohonestatus, quo prædicatur tanquam *Canonis speculum Civilis*, *& Anchora juris*. Egregios Commentarios reliquit in *Decretales*, *& Sextum*, & *Clementinas*. Petro de Anchatano coævus fuit, & doctrina perinde insignis *Antonius de Butrio*, Bononiensis, qui scripsit in *Decretales*, & *Clementinas*, Item *Consilia*, & *duo Repertoria*, unum in Jure Canonico, alterum, in jure Civili. Obiit anno Mccccviii. Iisdem pene temporibus floruit *Franciscus de Zabarellis*, qui ex Sabadinorum Bononiensium stirpe natus Patavii, ibidem Jus Canonicum interpretatus est, atque inter sui temporis professores maxime enituit, & ob divini humanique juris peritiam singularem cum eximia morum probitate conjunctam a *Joanne* XXIII. Pontifice Maximo Archiepiscopus Florentinus, ac postea Cardinalis Tituli *SS. Cosmæ*, *& Damiani* creatus est, missusque ab eodem Pontifice Legatus ad Concilium Constantiense, ubi e Vita migravit anno Mccccxvii. ætatis suæ LXXVIII. vel, ut alii scribunt LXXX. Luculenta *Responsa*, atque egregia in *Decretales*, *& in Clementinas Commentaria* reliquit, ac de *Horis Canonicis* librum, alterum *de Schismate*, & *de Artibus liberalibus*, & *Naturali Philosophia* quædam Opuscula. Citari solet sub titulo *Cardinalis*. Hunc *Franciscum de Zabarellis* in studio Juris Canonici Bononiæ Magistrum habuit *Nicolaus Tudeschus*, Catanæ in Sicilia natus, & Ordinis *S. Benedicti* Monachus, qui Senis, Parmæ, ac tandem Bononiæ, assignato octingentorum aureorum stipendio, jus Pontificium magna cum laude interpretatus est. Deinde, ad Archiepiscopatum Panormitanum promotus, hoc nomen retinuit, ac vulgo *Panormitanus* dici solet. A *Felice V.* Antipapa creatus fuit Cardinalis, sed postea a *Nicolao V.* successore *Eugenii IV.* in ea dignitate confirmatus. Ejus commentaria in *Quinque Decretalium libros*, *& Clementinas*, septem Tomis edita habentur. Tomus octavus complectitur *Consilia*, *Quæstiones subtiles*, *Practicam* in Curia observari solitam, & repetitionem in caput *Per tuas extra de Arbitris*. Nonus Tomus comprehendit *Thesaurum* singularium in jure Canonico Decisionum. His novem Commentariorum Tomis jus Canonicum illustravit, aliaque Opera edidit *Nicolaus Tudeschus*, qui a juris Pontificii Interpretibus sæpe sub *Panormitani*, vel sub uno *Abbatis* nomine citari solet. Obiit celebris ille Jurisconsultus Panormi, mense Julio anni Mccccxlv. Floruerunt eodem Sæculo xv. tres alii peritissimi Jurisconsulti, videlicet *Joannes Franciscus Pavinus*, *Joannes ab Imola*, & *Joannes Antonius a S. Georgio*. Primus, seu *Joannes Franciscus Pavinus* civis & Canonicus Patavinus, in Sacra Theologia haud parum versatus, cum per aliquot annos Jus Canonicum in patria docuisset, Romam a *Paulo II.* Pontifice Maximo accitus est, & Palatii Apostolici Causarum Auditor circa annum Mcccclxvi. factus in *Joannis XXII.* & aliorum Pontificum *Extravagantes*, commentaria scripsit, aliaque composuit Opuscula *De Officio & potestate Capituli Sede vacante*: *De Decimis*: *De Charitativo subsidio*: *De Visitatione Episcopi &c.* Romanæ quoque *Rotæ Decisiones* diligenter collectas, in unum volumen redegit. Decessit Romæ sepultus in Ecclesia, quæ dicitur Ara Cæli. *Joannes ab Imola* nomen sortitus est a patria, Romandiolæ civitate, quæ olim *Forum Cornelii*, nunc *Imola* dicitur. Patavii, Ferrariæ, ac tandem Bononiæ Jus Canonicum & Pontificium interpretatus est, & in utroque jure adeo excelluit, ut ejus opiniones præ aliis recipiantur, magisque utriusque juris Doctoribus probentur. Extant in jus Canonicum ipsius Commentaria *ad tres Decretalium libros*, *ad sextum Decretalium*, *& Clementinas*; præter *Concilia & Repetitiones quasdam*. Abiit e vivis Bononiæ an. Mccccxxxvi. & apud Fratres Prædicatores sepultus est. Tertius, quem laudavi, Jurisconsultus, seu *Joannes Antonius a Sancto Georgio*, Placentinus fuit, & Patricius Mediolanensis, qui anno ætatis suæ vigesimo octavo Ticini Jus Canonicum profiteri cœpit, dein Præpositus fuit Ecclesiæ *Sancti Ambrosii* apud Mediolanum; unde ipsi inditum *Præpositi* cognomen. Ab Innocentio VIII. Pontifice Maximo, ob doctrinæ, ac sanctitatis famam, Auditor Sacri Palatii, ac Referendarius Apostolicus; postea Alexandrinus in Longobardia Episcopus, ac tandem an. Mccccxciii. Presbyter Cardinalis est renunciatus sub titulo Sanctorum *Nerei* & *Achillei*. Habentur ejus Commentaria in *primas duodecim Causas Decreti*, ejus & primam partem interpretatus dicitur, quemadmodum & *Clementinas*. Extat etiam ejus Interpretatio in *Quartum Decretalium*. Excessit ex hac vita anno Mccccxciii. Ceteros alios Sæculi XV. peritos Jurisconsultos indigitare duntaxat, eorumque Opera hic breviter indicare sufficiet. *Andreas Barbatius*, seu *Barbatias*, natione Siculus, scripsit Commentaria in *Decretales* & *Clementinas*, aliaque com-

composuit Opuscula, quæ Parisiis & alibi edita sunt. Obiit circa annum MCCCCLXXXII. sepultus Bononiæ apud S. Petronium. *Philippus Francus*, Perusinus, in patria jus Pontificium diu professus, deinde Ticinum evocatus, magna nominis fama claruit circa annum MCCCCLX. Extant ejus in *Decretales*, & *Sextum* erudita Commentaria. *Rodulphus*, ex clarissima stirpe Florentiæ natus, ibidem Jus Pontificium interpretatus est, egregiumque commentarium *in Decretum* edidit, necnon Tractatum *De Usuris*. Inter claros *Antonii Butrii* Auditores, fuit *Dominicus a Sancto Geminiano*, qui Bononiæ publicus Juris Pontificii Professor, scripsit Commentaria in *Decretales*, in *Sextum*, ejusque feruntur *Consilia*, sive *Responsa*, & *Repertorium juris*. Claruit sub finem Sæculi XV. *Nicolaus Voldanus*, Mechliniensis, qui licet a quarto ætatis suæ anno oculis captus esset, Theologus attamen Lauream in Academia Lovaniensi consecutus, & in Coloniensi Universitate Juris Doctor inauguratus, Leges Cæsareas, quas nusquam legerat, sed audiverat tantum, ita memoria complexus est, ut eas ex tempore recitaret, & interpretaretur. Commentarios edidit in IV. *libros Institutionum Justiniani*, & obiit Coloniæ anno MCCCCXCII. Postremo, *Felinus Sandæus*, ex nobili *Sandæorum* familia Ferrariæ natus, ibidem primum docuit Jus Pontificium, postea Pisis Jus Civile interpretatus est, tanta eruditionis laude, ut ob insignem Juris scientiam Romam ab *Innocentio* VIII. Pontifice Maximo evocatus, Rotæ Senatui Præfectus sit, mox Referendarius Apostolicus, ac demum Episcopus Lucensis factus. Obiit anno MDIII. & præclara reliquit ingenii sui Monumenta, præsertim Commentarium *in quinque libros Decretalium*, & varia Opuscula utrumque Jus, Civile & Canonicum, spectantia. Hi sunt celebriores Sæculi XV. Jurisconsulti, quos inter annumerari etiam debent *Joannes de Turrecremata*, Cardinalis, Ordinis Fratrum Prædicatorum, & *Robertus Gaguinus*, Ordinis Sanctissimæ Trinitatis Præpositus Generalis, Juris Canonici Doctores præstantissimi, quorum tamen hic nullam mentionem fecimus, quia eis jam locum dedimus in superioribus classibus illustrium Scriptorum Sæculi XV.

Hic sub finem nostri Colloquii, de Arte Typographica, quæ in commune rei litterariæ commodum, & ad publica luce donanda illustrium Scriptorum Opera, Sæculo decimo quinto inventa, sensim sine sensu omnibus suis numeris tandem absoluta evasit, breviter differere meditabar, sed, ne diutius te detineam, alias ea de re sermonem instituam.

D. Non te profecto dimittam, nisi prius exposueris exordium ac progressus Artis Typographicæ, quæ unicum est contra tineas & blattas, omnis eruditionis inimicas, remedium, & eadem opera indicaveris hujus utilissimæ Artis Inventores, qui certe gloria, quam merentur, carere nequaquam debent.

M. Typographiam, quæ cum omnibus Veterum inventis facile certare potest, originem in Germania Sæculo XV. habuisse communis est Scriptorum sententia. Hinc de hoc nobilissimo Germanorum Invento ait *Philippus Beroaldus*;

O Germania muneris repertrix,
Quo nihil utilius dedit vetustas;
Libros scribere quæ doces premendo..

Laurentius etiam *Valla* Artis Typographicæ inventionem Germanis acceptam refert his Versibus:

Abstulerat Latio multos Germania libros,
Nunc multo plures reddidit ingenio.
Et quod vix toto quisquam perscriberet anno,
Munere Germano conficit una dies.

Verum, licet inter omnes ferme conveniat, Artem Typographicam in Germania sumpsisse exordium, incertum tamen est, an Moguntiæ, vel Argentorati hæc Ars fuerit adinventa. Probabilius, mea quidem sententia, est, hujus nobilissimæ inventionis gloriam Argentoratensibus debitam esse. Id quippe liquido evincitur ex MS. Chronico Argentoratensi, in quo hæc leguntur verba: *Anno Christi* MCCCCXL. *præclara & humano generi utilissima Ars Typographica primum in lucem, idque Argentorati, prodiit, Auctore Joanne Mentelio. Cui cum famulus esset Joannes Gansfleisch, Moguntia oriundus, ejus conscientiæ ac fidei negotium hoc credidit; sed hic in herum perfidus, Joanni Gutemburgio, nobili ac opulento, cuique jam aliquid de Mentelii invento subolverat, totam rem palam fecit, atque pacto cum eo inito, quod Argentorati scopum se assecuturos desperarent, Moguntiam inde se recepere, multum lucri e compendiosa Arte sibi polliciti.* In hoc Chronico, ut vides, exprimitur nomen auctoris, nempe *Joannes Mentelii*, annus Typographiæ inventionis, seu ann. MCCCCXL. locus quoque non præteritur, nimirum Argentinæ Urbs, ubi inventa est Ars Typographica, & Moguntiæ civitas, ubi perfecta est. Vero igitur quam simillimum est, *Joannem Mentelium*, patria Argentoratensem, Artis Typographicæ inventorem fuisse, cui tamen cum tanti sumptus non suppeterent, ut Officinam Typographicam Argentinæ statim erigeret, *Gutembergius*, quem, ut mox diximus, perfidus *Joannis Mentelii* famulus Artem Typographicam edocuerat, Moguntiam delatus, prius ibi hanc Artem publice exercuit, indeque multorum animos pervasit opinio de Arte Typographica a *Joanne Gutenburgio* Moguntiæ adinventa. *Nicolaus Serarius*, Scriptor Societatis Jesu, dubius hæret, nec quidquam certi pronunciare audet de loco, & primo Inventore Artis Typographicæ. Sic enim lib. I. *Rerum Moguntinarum* cap. 36. & seqq. ait: *An Argentoratensis fuerit artificii hujus Auctor, itemque an inibi de hoc aliquid aut cogitarit, aut etiam tentarit? mihi haud satis liquet. Interim potuit aliquis domo Argentinensis, & civitate tamen Moguntinus, aliquid Argentinæ cogitare; atque conari, hocque idem ipsum Moguntiæ jam in lucem afferre, atque perficere. Denique, quia citra causam, idoneosque Auctores, non est quisquam facile mendacii arguendus, credat qui volet illi affirmanti.*

Ars Typographica, quæ novis subinde adinventionibus illustrior progressu temporis reddita est, in Galliam, Italiam, Hispaniam, Angliam,

gliam, & Poloniam sub finem Sæculi xv. illata est. Primus tamen, qui Græce excudere cœpit, fuit *Aldus Manutius*, qui circa annum MD. Officinam Venetiis instituit, & Typos etiam Hebraicos primus in hac arte adhibuit, cum antehac Typographi, si quæ Græca, vel Hebraica vox in manuscripto Codice, quem excudebant, occurrisset, vacua illic spatia relinquere solerent. Litteras itidem Italicas, quas *Cursivas* vocant, *Aldus Manutius* invenisse dicitur, eique debet Respublica Litteraria tot Sanctorum Patrum, & Scriptorum Græcorum elegantissimas Editiones. Præter *Aldum Manutium*, Græcas Litteras tum Sacras, tum Prophanas insigniter suis Prælis promoverunt tres alii celeberrimi Typographi, videlicet *Robertus Stephanus*, *Joannes Frobenius*, & *Guillelmus Morellius*, quorum primus, seu *Robertus Stephanus*, filius *Henrici Stephani*, natione Gallus, patria Parisinus a *Francisco* I. Rege Christianissimo, Typographus Regius constitutus, Vir fuit Litteris Latinis, Græcis, & Hebraicis admodum eruditus, ex cujus Officina, quæ vulgo *Stephanea* appellari solet, prodierunt Græce Sanctorum Patrum Opera, tam splendide, nitide & emendate excusa, ut sola typorum elegantia quemlibet ad eorum lectionem allicerent & invitarent. Fertur etiam, eumdem *Stephanum* solitum esse, singula folia, antequam exirent in lucem, perlegenda, hic illic per plateas, certis locis affigere, adjuncto pretio illi, qui quædam Typographiæ vitia detexisset. Alter Typographus, seu *Joannes Frobenius* natione Germanus, patria Basileensis, nullis vigiliis, nullis laboribus, nullis denique impendiis pepercit, ut, ad rem Litterariam adjuvandam, eximios Authores ornaret, nitide & fideliter ornatos publica luce donaret. Denique *Guillelmus Morellius*, patria Caletensis, & Typographiæ Græcæ Galliarum Regis post *Hadrianum Turnebum* Præfectus, accurata Linguæ Græcæ peritia insignis fuit, & in Græcorum Patrum Operibus, utroque Sermone Græco & Latino excudendis, tum Characterum pulchritudine, tum Editionis perfectione ceteros Galliæ Typographos longo post se intervallo reliquit, & ad invidiam provocavit. Mitto alios pene infinitos, præcipue recentiores Typographos, de quibus peculiari capite agit *Bernardus Malincrotius* Dissertatione Historica *De Arte Typographica* cap. 14. p. 91. Dicam tantum obiter, in Regia Parisiensi Urbe aliquot etiamnum reperiri insignes Typographos, ex quorum Officinis Veterum præclara monumenta, cum Græca, tum Latina e tenebris eruta, blattarum & tinearum imperio erepta, pulcherrimis Typis, & magna adhibita cura, prodierunt in lucem, nec non doctissima recentiorum Galliæ Scriptorum Opera, præsertim *Petavii*, *Sirmondi*, *Coeffetei*, *Combefisii*, *Goari*, *Labbei*, *Cotelerii*, *Dacherii*, *Mabilionii*, *Huetii*, *Thomassini*, *Le Quien*, & Sanctorum Patrum tam Græcorum, quam Latinorum editiones, quas stupenda plane opera & indefessa diligentia adornarunt eruditissimi Patres Benedictini Congregationi *S. Mauri*.

D. Optandum sane esset, ut horum, quos laudasti præstantissimorum Typographorum in edendis libris curam ac diligentiam nunc presso pede sequerentur hi, qui eamdem Artem exercendam suscipiunt, quorum tamen, ut probe nosti, haud pauci sunt, qui lucro solum, ac quæstui inhiantes, Typographiæ suæ Correctores quidem admovent, libris prælo parandis invigilaturos, sed Viros ignavos & vili pretio conductos, qui levi, quod ajunt, digito, rem suam oscitanter agentes, in causa sunt, cur libri innumeris mendis a capite ad calcem scatentes in lucem protrudantur, cum tamen hæc provincia corrigendi libros, qui prælo parantur, his maxime demandari deberet, qui non minus doctrina, quam prudentia & integritate præstant. Sed de origine, progressu, ac perfectione Artis Typographicæ, ex qua in Rempublicam Litterariam nunquam interitura gloria redundavit, satis hactenus diximus. Nunc domum me confero, ubi per aliquot dies in meo Museolo, ad parandum labili memoriæ subsidium, brevem describam Catalogum tot illustrium Sæculi decimi quinti Scriptorum, quos in præsenti Colloquio laudasti, quique suis moribus, doctrina, eruditione, & præclaris monumentis Ecclesiam ornarunt, illustrarunt, unaque nomina sua æternitati consecrarunt. Sedulo etiam annotabo castigationes librorum, quos lucubrarunt Viri clarissimi, Editiones, ex optimis manuscriptis expressas, & in officina clariorum Typographorum excusas; ut videlicet possim diligentius ab eo declinare vitio, in quod frequenter impingere solent mei similes, seu juniores, qui primoribus duntaxat labiis Historiam Ecclesiasticam degustarunt, & in stadio Theologico sunt minus exercitati. Hi quippe in libris antiquorum Scriptorum in usus suos comparandis, nulla cura, nulloque editionum habito delectu, atripiunt quidquid prima statim fronte se se illis offert. Quo fit, ut non sine gravi sumptus, & quod pretiosius adhuc, ipsius temporis dispendio, Editiones antiquorum Scriptorum quotidie terant imperfectas, mutilas, interpolatas, vitiis & erroribus scatentes, quæque a recto veritatis tramite illos abducere possunt. Hæc omnia cum accurate pro meo modulo in ordinem digessero, ad tuas ædes, modo boni consulas, reditum maturabo, ut te de Doctrina, & Disciplina tam Ecclesiastica, quam Monastica, atque de morali Christiana Sæculi xv. differentem attento animo auscultare possim. Horum quippe notitia omnino necessaria est Clerico, qui Ecclesiæ commodo, animarum saluti, venerandæ antiquitatis cognitioni, & Historiæ Ecclesiasticæ studio gnaviter incumbere cupit.

M. Id si feceris, dilectissime Discipule, sat scio, post paucos dies & tibi serio gratulaberis, quod studia tua, faventibus Musis, feliciter succedant, & mihi gratias ages, qui sæpius monuerim, ut animum inducas, amare studia, quæ licet initio nonnihil habeant molestiæ, tamen assuetudine dulcescunt, multumque habent admixtum mellis si paululum in ea processeris. Magnam, mihi crede, in studiis tædiorum partem cito superabis, si ad ea curam, amorem & assiduitatem attuleris, sed præcipue si frequenter verseris inter Viros eruditos, quorum quotidianis confabulationibus

quam

quam plurima cognitu digna minimo labore perdisces.

Optimus ille quidem, qui paret recta monenti.
At qui nec per se sapiat, neque mente reponat,
Ex aliis audita, Vir undique inutilis hic est.

COLLOQUIUM VI.

De Doctrina, Disciplina tam Ecclesiastica, quam Monastica, & Ethica Christiana Saeculi XV.

M. Lutherani, Calvinistæ, aliique hujus temporis heterodoxi solent per summam impudentiam calumniari Ecclesiam Romanam, dictitantes, antiquam fidei doctrinam circa duo potissimum capita Sæculo XV. fuisse ab ea immutatam. At enim, inquiunt illi Hæretici, Ecclesia Romana definivit Sæculo XV. contra Wicleffistas, præter Sacrificium, quo Christus idem Sacerdos & Victima semetipsum in Cruce Deo Patri obtulit, aliud admittendum atque credendum esse incruentum *Missæ* Sacrificium verum, proprium, & propitiatorium pro peccatis nostris. Contendunt autem, hoc dogma, quod etiamnum firmiter credit Ecclesia Romana, non solum recens fuisse invectum, sed etiam injuriam aperte irrogare Sacrificio, quod Christus semel in Cruce obtulit, & fuso pretioso Sanguine suo plenissime ac sufficientissime satisfecit pro peccatis nostris. Secundo, acriter iidem hæretici invehuntur in Ecclesiam Romanam, eo quod communionem sub utraque specie, quam jure divino omnibus promiscue fidelibus necessariam esse pertendunt, Sæculo XV. Laicis denegandam esse decreverit, & Hussitas, aliter sentientes, hæreticos pronunciaverit. Ad has confutandas Hæreticorum calumnias immensa non minus mole, quam eruditione volumina lucubrarunt Polemici Ecclesiæ Romanæ Doctores, qui sole clarius demonstrarunt, semper in Ecclesia Romana viguisse, ac sartam tectam fuisse conservatam Fidem puram, primævam, Apostolicam; publicum Divini Numinis cultum integrum & illibatum; omnia Veteris Ecclesiæ Sacramenta, ac Sanctorum Patrum Dogmata nullis quæsitis coloribus fucata, nullis novitatibus aucta, vel interpolata, sed pura, sincera, simplicia, qualia olim a Christo Domino instituta, ab Apostolis tradita, in Conciliis contra Hæreticos vindicata, ad nos usque imperturbata temporum serie fuerunt propagata. Post tot itaque in lucem editas Polemicorum Scriptorum eruditas lucubrationes, possem ipse jure merito putidas illas ac sæpius decantatas Hæreticorum calumnias hic surda aure præterire. Verum, cum in hocce colloquio, juxta præscriptam methodum, de Doctrina Ecclesiæ Sæculi XV. differendi nobis onus incumbat, non abs re erit, in referendis istis Hæreticorum calumniis hic paululum immorari.

D. Quibusnam argumentis Polemici Theologi evincunt, semper in Ecclesia Catholica creditum fuisse, *Missam* esse verum, proprium, & propitiatorium pro peccatis nostris Sacrificium?

M. Bene multa ex Sacris Litteris, ex Conciliis, & ex Sanctis Patribus, cum Græcis, tum Latinis, Theologi Polemici desumunt argumenta, quibus invicte adversus Heterodoxos probant, Fideles ab ipsis Apostolorum temporibus ad præsens usque Sæculum constanter credidisse, Missam esse verum, & proprie dictum novæ legis Sacrificium. Infinitus essem, si singula argumenta hic inferere vellem. Sufficiet ex multis pauca seligere, quæ rem plane conficere videntur. Primum, & mea quidem sententia, efficacius argumentum petitur ex unanimi omnium Ecclesiarum tam Orientis, quam Occidentis consensu, quem repræsentant antiquissimæ Liturgiæ, quas ad celebranda in Altari tremenda Religionis Mysteria omnes Ecclesiæ hactenus adhibuerunt, & in quibus millies fit mentio oblationis, immolationis, Sacrificii, Sacerdotum, Altarium, Sacrorumque Vasorum. Quæ omnia aperte probant, universæ Ecclesiæ semper persuasum fuisse, *Missam* esse verum & proprie dictum novæ Legis Sacrificium. Porro recensentur inter has Liturgias Ecclesiarum Orientalium ea, quæ *S. Jacobi* Apostolici nomine inscripta est; ea, quæ sub *Clementis I.* Papæ nomine in lib. *Constitutionum* descripta est: ea, quam *Dionysius Areopagita* capite III. *Ecclesiasticæ Hierarchiæ* magnifico stylo describit. Quæ sane antiquissimæ sunt. Item Liturgiæ *SS. Basilii*, & *Chrysostomi*, quibus addi debent Liturgiæ *Chaldaica*, qua Nestoriani, & Jacobitæ, per Syriam, Assyriam, Persidem, Indiam, aliasque finitimas Asiæ regiones dispersi utuntur: *Coptica*, quam *Athanasius Kircherius* in suo Prodromocopto veterem Ægyptiacam esse docet: *Æthiopica*, *Armenica* & *Maronitica*, seu Maronitarum. Quin, & *Abraham Echellensis* in suis Notis ad Catalogum *Hebediesu* pagina 134. ait, apud Orientis Christianas Gentes numerari supra quinquaginta Liturgias, partim communes, partim proprias singularium Gentium, & ex his extare penes se triginta & unam, quas recenset. Plures etiam Christianorum Orientis Liturgias enumerat, ac doctissimis Dissertationibus & Notis illustrat *Eusebius Renaudotius*, Linguarum Orientalium peritissimus, in ea, quam nuperrime, seu anno MDCCXVI. Parisiis edidit, Collectione *Liturgiarum Orientalium*. Jam vero, quod spectat Occidentalem, seu Latinam Ecclesiam, certissime constat, eam semper credidisse, ac docuisse, *Missam* esse verum & proprie dictum novæ Legis Sacrificium, ut videre est in Sacramentario *Gregorii Magni*, Pontificis Maximi in vetustissimis Ritualibus *Rabani*, *Amalarii*, *Walafridi Strabonis* &c. in Missa Ambrosiana, quam *S. Ambrosius*, Archiepiscopus Mediolanensis, suæ Ecclesiæ, & aliis Liguribus præscripsit, quæque etiamnum in Ecclesia Mediolanensi celebratur: in Missa Mozarabica, quæ, ut observavimus in superioribus colloquiis, in usu fuit apud Hispanos ab initio quinti Sæculi usque ad *Gregorium VII.* Pontificem Maximum, quo præcipiente Romanum Ritum susceperunt: Denique in veteri Missa Gallicana, quam Missæ Mozarabicæ similem fuisse probat doctissimus Cardinalis *Bona*, lib. I. *Rerum Liturgicarum*

in Sacrificium obtulit, quamvis actus illius non effuderit Sanguinem: *Abraham*, inquit S. ille Doctor Hom. 52. in *S. Eustathium* Antiochenum, *non gladium cruentavit, non altare rubefecit, non Isaac jugulavit; sed tamen Sacrificium perfecit. Quis hoc ait? Ille ipse qui Sacrificium suscepit: Non pepercisti enim, inquit, filio tuo dilecto propter me. Atqui eum vivum recepit, & incolumem reduxit; quomodo igitur non pepercit, quod non ex factorum exitu, sed ex animi sententia, inquit, de ejusmodi Sacrificiis judicare soleam. Non mactavit manus, sed voluntas mactavit, non gladium pueri jugulo immersit, non cervicem incidit. Sed est Sacrificium etiam sine sanguine: sciunt illi, qui Mysteriis initiati sunt, quod dicamus. Propterea illud Isaaci Sacrificium sine sanguine perfectum est, quoniam illius figura esse debuit. Vides in Veteri Testamento imaginem multo ante adumbratam; noli veritati fidem derogare.* Quamvis autem in Missæ Sacrificio non fiat cruenta mactatio Victimæ per realem ejus sanguinis effusionem & mortem, sed solum fiat mactatio Victimæ per mysticam ejus sanguinis effusionem, vi verborum consecrationis expressam, hoc tamen non impedit, quo minus *Missa* sit verum, proprie dictum, sed incruentum novæ legis Sacrificium, quod tantum abest, ut Crucis Sacrificium obliteret, efficiatque, sicut allatrant hæretici, ut homines de Cruce non amplius cogitent, sed tantummodo de *Missa*, cujus virtute sperant consecuturos se remissionem peccatorum, quin potius incruentum *Missæ* Sacrificium, tanquam viva Sacrificii Crucis imago, ipsum veluti ponat ob oculos, & nemini condonet peccata nisi in virtute sanguinis, quem Christus Dominus quondam effudit in Cruce.

D. Ritus & Ceremoniæ, Vestes & Instrumenta, quæ nunc in Missæ Sacrificio adhibentur, pertinentne ad substantiam, seu essentiam Sacrificii Missæ?

M. Non pertinent ad essentiam Sacrificii Missæ. Primo, quia Eucharistici Sacrificii essentia in eo solo posita est, quod Christi Corpus & Sanguis sub speciebus panis & vini conversa utriusque elementi substantia, ejusdem Servatoris verbis reipsa sistantur & incruento modo Deo offerantur & immolentur, quemadmodum Christus in suprema Cœna fecit, & novi Testamenti Sacerdotibus, ut in sui commemorationem facerent, præcepit. Secundo, nemini dubium est, quin Christus in ultima Cœna Missam instituerit, ac celebraverit eo plane penitusque simplici ritu, quem apud tres Evangelistas *Matthæum*, *Marcum*, & *Lucam*, necnon in prima ad Corinthios *Pauli* Epistola scriptum legimus, ac subinde Christum non eas omnes adhibuisse ceremonias, quæ nunc a Sacerdotibus in peragendo Missæ Sacrificio usurpari solent. Quod spectat Apostolos, censent plerique Scriptores, *Petrum*, *Jacobum*, *Matthæum*, & *Marcum* scripsisse Liturgias, quæ illorum Apostolorum nomine inscribuntur, & extant in primo Tomo *Maximæ Bibliothecæ Patrum* Editionis Lugdunensis; inde vero inferunt, Apostolos eum omnem in celebrando incruento Missæ Sacrificio servasse ritum, qui nunc servatur apud Græcos, quia Liturgiæ *SS. Basilii*, & *Chrysostomi*, quibus nunc utuntur Græci, nihil aliud sunt, quam ipsamet *S. Jacobi* Apostoli Liturgia, quam illi Sancti Patres contraxerunt. Verum, certo non constat, citatos Apostolos esse Auctores illarum Liturgiarum, quæ eorum nominibus sunt inscriptæ, idque viri eruditi in dubium revocant, quia in Liturgia, quæ tribuitur *S. Jacobo*, reperiuntur termini *ὁμοούσιος*, *θεοτόκον*, qui tunc in Ecclesia necdum erant in usu, sed solum post Concilia Nicænum & Ephesinum frequentari cœperunt; legitur etiam Doxologia, seu Hymnus *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto*, quem tamen ante quintum Sæculum in Ecclesia cani non consuevisse certum est. In eadem Liturgia *S. Jacobi* Trisagium *Sancte Deus, Sancte fortis, Sancte immortalis miserere nostri*, cantandum adsignatur, quod tamen in Ecclesia ante annum CCCCXLVI. quo *Proclus* Urbis Constantinopolitanæ Patriarcha sedebat, plane incognitum fuisse constat apud omnes Historiæ Ecclesiasticæ peritos. Denique, in hac Liturgia *S. Jacobi* fit mentio *Confessorum*, atque *Monachorum*. Constat autem, nomen Confessorum in Sacris Mysteriis & in Officio Divino diu post *S. Jacobum* in usu esse cœpisse, ac Monasteria fuisse extructa, iisdem argumentis Pseudepigraphas, seu suppositias esse pariter Liturgias, quæ *Petro*, *Matthæo*, & *Marco* adscribuntur, evincunt Viri erudtti. Crediderim ergo ipse, Apostolos, aliosque Christi Discipulos in exordio Ecclesiæ, dum Tyrannorum grassabatur persecutio, Missam, ubi liceret eis per tempus, celebrasse, juxta Ritum, quem *S. Justinus* Martyr describit in altera pro Christianis Apologia, quamque Sæculo Ecclesiæ secundo Ethnicis Imperatoribus obtulit; crescente autem postea Fidelium numero, plures tum lectiones, tum preces, aliasque ceremonias, quibus illud adorandum Sacrificium majori Christianorum cultu ac veneratione perageretur, ab Ecclesia sive Occid. sive Orient. additas fuisse, quæ licet adversæ sint, ut videre est in utriusque Ecclesiæ Liturgiis, ad eundem tamen collimant finem, videlicet ad conciliandam majorem huic augustissimo Sacrificio venerationem, sive, quemadmodum loquitur Synodus Tridentina, *ut & Majestas tanti Sacrificii commendetur, & mentes fidelium per hæc visibilia religionis, & pietatis signa ad rerum altissimarum, quæ in hoc Sacrificio latent, contemplationem excitarentur*. Has ergo solemnes Missæ ceremonias, quarum nonnullæ ab ipsis Apostolis, aliæ ab Apostolorum Discipulis institutæ, aliæ a Summis Pontificibus, vel ab Episcopotum Conciliis additæ sunt, pias & utiles esse, probant communis naturæ sensus, quæ homines religiosos esse docet, Veteris Legis Auctoritas, & Apostolica Traditio, Ecclesiæque toto Orbe diffusæ perpetuus & constans usus: *Harum & aliarum ejusmodi Disciplinarum*, inquit *Tertullianus* in libro de Corona, *si legem expostules Scripturarum, nullam invenies: Traditio tibi prætendetur auctrix, consuetudo confirmatrix, & fides observatrix. Rationem traditioni, & consuetudini, & fidei patrocinaturam aut ipse perspicies, aut ab aliquo, qui perspexerit, disces.*

discet. Quibus *Tertulliani* verbis confutarunt Hæretici Lutherani & Calvinistæ, qui contra solemnium Missæ Ceremoniarum apparatum eo solo nomine declamare solent, quod hujusmodi Ceremonias Scriptura Sacra nec præscribat, nec observari jubeat. Sed Hæreticis repono cum *Tertulliano*: *Si nulla scriptura determinavit, certe consuetudo roboravit, quæ sine dubio de Traditione manavit*, multisque exemplis ibidem probat antiquissimus ille Scriptor, plures in Ecclesia esse observationes, quæ *sine ullius scripturæ instrumento, solius Traditionis Titulo, & exinde consuetudinis patrocinio vindicantur*. Singularum Ceremoniarum, quæ modo in peragendo Missæ Sacrificio adhibentur in Ecclesia Latina, significationem si scire aveas, consule illos Auctores, qui de Ritibus, & Officiis Ecclesiasticis scripserunt, sed præcipue Cardinalem *Bona* in lib. *Rerum Liturgicarum*, & *S. Thomam*, Doctorem Angelicum, 3. p. suæ Summæ, Qu. LXXXIII. Art. IV.

D. Jam probe intelligo, Hæreticos, qui negant, Missam esse verum & proprie dictum novæ legis Sacrificium, a perpetua omnium Ecclesiarum recessisse doctrina, eosque non alia ratione contendere, incruentum Missæ Sacrificium injuriam irrogare Sacrificio Crucis, nisi quia volunt, Christum per Sacrificium Crucis ita satisfecisse pro nobis, ut modo nec pœnitentia, nec Sacrificium Missæ, nec bona opera ad æternam salutem consequendam sint necessaria, sed sat superque sufficiat Fides in Christum mediatorem, quam solam Fidem non solum homines justificare dictitant Hæretici, sed etiam mordicus pertendunt, hanc Fidem justificantem nullo, quamvis gravissimo peccato, excepto Infidelitatis, seu Apostasiæ a Fide peccato, amitti unquam posse, adeo ut Fornicarii, Adulteri, Homicidæ &c. dummodo credant in Christum Mediatorem, nullam justitiæ, amicitiæ Dei, & salutis æternæ jacturam faciant. Ex quo pestilenti dogmate, ut sæpius me monuisti, sequitur plane omnino totius Doctrinæ Moralis Christianæ integrum exterminium. Sed misso hoc Capitali hæreticorum errore, quo nullum religionis ac pietati infestius excogitari potest, expendamus nunc, obsecro te, rationes, quibus Sæculo XV. adducta fuit Ecclesia Catholica, ut Laicis, atque etiam Clericis non conficientibus, communionem sub panis tantummodo specie porrigendam esse decerneret.

M. Justis causis, & gravissimis rationibus Sæculo XV. permota fuit Ecclesia Catholica, ut Laicos, atque etiam Clericos non conficientes, sub panis tantummodo specie communicaret. Prima ratio petitur ex reverentia, quæ huic Sanctissimo Sacramento debetur, & cui aliter quam per subtractionem Calicis consuli haud poterat. Periculum quippe erat, ne pretiosus sanguis effunderetur solemnioribus præsertim Festis præ Communicantium copia, & plurium senum, debilium, rusticorum parum cauto concursu, in quo, quantacumque a Ministris, qui Calicem porrigebant, diligentia adhiberetur, vix tamen sanguinis effusio poterat impediri; cui malo, si accidisset, nullum poterat apponi remedium. Altera ratio desumitur ex Abstemiis, aut aliis, qui non sine nausea vinum hauriebant ex Calice, qui pluribus jam oblatus erat, inter quos haud pauci occurrebant mucosi, salivantes, excreantes, halitu fœtentes, impuri, inculti, aut etiam quibusdam morbis affecti, qui vel nauseam intolerabilem cum periculo vomitus in aliis sanioribus succedentibus, sed plerumque contagiosas ægritudines progignere poterant, ut contingit in Hecticis, Phtisicis, Dysentericis, Leprosis, & Lue venerea infectis. Tertia ratio colligitur ex antiqua Ecclesiæ praxi, secundum quam infirmis Communio sub una tantum specie panis dari solebat, ut evincunt exempla *Serapionis* senis, & S. *Ambrosii* Episcopi Mediolanensis, qui in ultima vitæ periodo constituti solo pane consecrato, non vino donati fuerunt, sicut de *Serapione* testatur *Dionysius Alexandrinus* in Epistola ad *Fabium* Antiochenum, quam *Eusebius* lib. 6. Historiæ Ecclesiast. c. 44. describit, & de S. *Ambrosio* narrat in illius Vita *Paulinus*, ejus Diaconus. Hinc in Veteribus monumentis solius corporis Christi sub specie panis, non vero ejus sanguinis sub specie vini fit mentio, quoties agitur de infirmorum Communione. Veteres etiam, cum de Vasis loquuntur, in quibus peracto Sacrificio servabatur Sacro-Sancta Eucharistia, non calicum meminerunt, sed vel pixidum, vel vasorum, quæ vel in turrium, vel in columbarum speciem elaborata erant. Et sane, cum species vini, si vel aliquibus diebus servetur, acescat & corrumpatur, conveniens non erat, ut sanguis Christi sub specie vini conservaretur, & hæc causa est, cur etiamnum Græci in sola specie panis conservent Viaticum pro infirmis, quod semel tantum in anno parant: *Conficiunt Græcorum Presbyteri Eucharistiam* (inquit *Arcudius* libro 3. de Sacramento Eucharistiæ cap. 55.) *feria quinta Sanctioris hebdomadis in memoriam Cœnæ Domini, ut habeant Viaticum pro infirmis per totum annum*. Non inficior tamen, panis & vini speciem infirmis aliquando fuisse antiquitus dispensatam, quando videlicet mox a Sacrificio peracto Viaticum infirmis dabatur: nec mirum: tunc enim opus non erat ut species vini diu servaretur. Sed hoc non impedit, quominus tum apud Latinos, tum apud Græcos vigeret consuetudo servandi pro infirmis Viaticum sub sola specie panis consecrati. Quarta ratio ducitur ex Infantibus, quibus mox a baptismate Eucharistia sub sola specie vini porrigebatur juxta vetustissimum Ecclesiæ morem, qui etiam labente undecimo Sæculo adhuc obtinebat apud Latinos, sicut testatur *Hugo a Sancto Victore* lib. primo cap. vigesimo, ubi hæc habet: *Pueris recens nati idem Sacramentum in specie sanguinis est ministrandum digito Sacerdotis, quia tales naturaliter sugere possunt*. Eadem praxis constanter apud Græcos permansit, ut referunt *Leo Allatius*, multique alii auctores, qui de Græcorum ritibus scripsere, omnesque Christiani Orientales solam vini speciem infantibus una cum Baptismate & Confirmatione dispensant. Quin, & pueris ratione fruentibus Eucharistiam sub sola specie panis fuisse tam in Ecclesia Occidentali quam Orien-

gliam, & Poloniam sub finem Sæculi xv. illata est. Primus tamen, qui Græce excudere cœpit, fuit *Aldus Manutius*, qui circa annum MD. Officinam Venetiis instituit, & Typos etiam Hebraicos primus in hac arte adhibuit, cum antehac Typographi, si quæ Græca, vel Hebraica vox in manuscripto Codice, quem excudebant, occurrisset, vacua illic spatia relinquere solerent. Litteras itidem Italicas, quas *Cursivas* vocant, *Aldus Manutius* invenisse dicitur, eique debet Respublica Litteraria tot Sanctorum Patrum, & Scriptorum Græcorum elegantissimas Editiones. Præter *Aldum Manutium*, Græcas Litteras tum Sacras, tum Prophanas insigniter suis Prælis promoverunt tres alii celeberrimi Typographi, videlicet *Robertus Stephanus*, *Joannes Frobenius*, & *Guillelmus Morellius*, quorum primus, seu *Robertus Stephanus*, filius *Henrici Stephani*, natione Gallus, patria Parisinus a *Francisco* I. Rege Christianissimo, Typographus Regius constitutus, Vir fuit Litteris Latinis, Græcis, & Hebraicis admodum eruditus, ex cujus Officina, quæ vulgo *Stephanea* appellari solet, prodierunt Græce Sanctorum Patrum Opera, tam splendide, nitide & emendate excusa, ut sola typorum elegantia quemlibet ad eorum lectionem allicerent & invitarent. Fertur etiam, eumdem *Stephanum* solitum esse, singula folia, antequam exirent in lucem, perlegenda, hic illic per plateas, certis locis affigere, adjuncto pretio illi, qui quædam Typographiæ vitia detexisset. Alter Typographus, seu *Joannes Frobenius* natione Germanus, patria Basileensis, nullis vigiliis, nullis laboribus, nullis denique impendiis pepercit, ut, ad rem Litterariam adjuvandam, eximios Authores ornaret, nitide & fideliter ornatos publica luce donaret. Denique *Guillelmus Morellius*, patria Caletensis, & Typographiæ Græcæ Galliarum Regis post *Hadrianum Turnebum* Præfectus, accurata Linguæ Græcæ peritia insignis fuit, & in Græcorum Patrum Operibus, utroque Sermone Græco & Latino excudendis, tum Characterum pulchritudine, tum Editionis perfectione ceteros Galliæ Typographos longo post se intervallo reliquit, & ad invidiam provocavit. Mitto alios pene infinitos, præcipue recentiores Typographos, de quibus peculiari capite agit *Bernardus Malincrotius* Dissertatione Historica *De Arte Typographica* cap. 14. p. 91. Dicam tantum obiter, in Regia Parisiensi Urbe aliquot etiamnum reperiri insignes Typographos, ex quorum Officinis Veterum præclara monumenta, cum Græca, tum Latina e tenebris eruta, blattarum & tinearum imperio erepta, pulcherrimis Typis, & magna adhibita cura, prodierunt in lucem, nec non doctissima recentiorum Galliæ Scriptorum Opera, præsertim *Petavii*, *Sirmondi*, *Coeffetæi*, *Combefisii*, *Goari*, *Labbei*, *Coteleri*, *Dacherii*, *Mabillonii*, *Huetii*, *Thomassini*, *Le Quien*, & Sanctorum Patrum tam Græcorum, quam Latinorum editiones, quas stupenda plane cura & indefessa diligentia adornarunt eruditissimi Patres Benedictini Congregationi *S. Mauri*.

D. Optandum sane esset, ut horum, quos laudasti præstantissimorum Typographorum in edendis libris curam ac diligentiam nunc presso pede sequerentur hi, qui eamdem Artem exercendam suscipiunt, quorum tamen, ut probe nosti, haud pauci sunt, qui lucro solum, ac quæstui inhiantes, Typographiæ suæ Correctores quidem admovent, libris prælo parandis invigilaturos, sed Viros ignavos & vili pretio conductos, qui levi, quod ajunt, digito, rem suam oscitanter agentes, in causa sunt, cur libri innumeris mendis a capite ad calcem scatentes in lucem protrudantur, cum tamen hæc provincia corrigendi libros, qui prælo parantur, his maxime demandari deberet, qui non minus doctrina, quam prudentia & integritate præstant. Sed de origine, progressu, ac perfectione Artis Typographicæ, ex qua in Rempublicam Litterariam nunquam interitura gloria redundavit, satis hactenus diximus. Nunc domum me confero, ubi per aliquot dies in meo Museolo, ad parandum labili memoriæ subsidium, brevem describam Catalogum tot illustrium Sæculi decimi quinti Scriptorum, quos in præsenti Colloquio laudasti, quique suis moribus, doctrina, eruditione, & præclaris monumentis Ecclesiam ornarunt, illustrarunt, unaque nomina sua æternitati consecrarunt. Sedulo etiam adnotabo castigationes librorum, quos lucubrarunt Viri clarissimi, Editiones, ex optimis manuscriptis expressas, & in officina clariorum Typographorum excusas; ut videlicet possim diligentius ab eo declinare vitio, in quod frequenter impingere solent mei similes, seu juniores, qui primoribus duntaxat labiis Historiam Ecclesiasticam degustarunt, & in stadio Theologico sunt minus exercitati. Hi quippe in libris antiquorum Scriptorum in usus suos comparandis, nulla cura, nulloque editionum habito delectu, arripiunt quidquid prima statim fronte se illis offert. Quo fit, ut non sine gravi sumptus, & quod pretiosius adhuc, ipsius temporis dispendio, Editiones antiquorum Scriptorum quotidie tetant imperfectas, mutilas, interpolatas, vitiis & erroribus scatentes, quæque a recto veritatis tramite illos abducere possunt. Hæc omnia cum accurate pro meo modulo in ordinem digessero, ad tuas ædes, modo boni consulas, reditum maturabo, ut te de Doctrina, & Disciplina tam Ecclesiastica, quam Monastica, atque de morali Christiana Sæculi xv. differentem attento animo auscultare possim. Horum quippe notitia omnino necessaria est Clerico, qui Ecclesiæ commodo, animarum saluti, venerandæ antiquitatis cognitioni, & Historiæ Ecclesiasticæ studio gnaviter incumbere cupit.

M. Id si feceris, dilectissime Discipule, sat scio, post paucos dies & tibi serio gratulaberis, quod studia tua, faventibus Musis, feliciter succedant, & mihi gratias ages, qui sæpius monuerim, ut animum inducas, amare studia, quæ licet initio nonnihil habeant molestiæ, tamen assuetudine dulcescunt, multumque habent admixtum mellis si paululum in ea processeris. Magnam, mihi crede, in studiis tædiorum partem cito superabis, si ad ea curam, amorem & assiduitatem attuleris, sed præcipue si frequenter verseris inter Viros eruditos, quorum quotidianis confabulationibus quam

quam plurima cognitu digna minimo labore perdisces.

Optimus ille quidem, qui paret recta monenti.
At qui nec per se sapiat, neque mente reponat,
Ex aliis audita, Vir undique inutilis hic est.

COLLOQUIUM VI.

De Doctrina, Disciplina tam Ecclesiastica, quam Monastica, & Ethica Christiana Saeculi XV.

M. LUtherani, Calvinistae, aliique hujus temporis heterodoxi solent per summam impudentiam calumniari Ecclesiam Romanam, dictitantes, antiquam fidei doctrinam circa duo potissimum capita Saeculo XV. fuisse ab ea immutatam. At enim, inquiunt illi Haeretici, Ecclesia Romana definivit Saeculo XV. contra Wiclefistas, praeter Sacrificium, quo Christus idem Sacerdos & Victima semetipsum in Cruce Deo Patri obtulit, aliud admittendum atque credendum esse incruentum *Missae* Sacrificium verum, proprium, & propitiatorium pro peccatis nostris. Contendunt autem, hoc dogma, quod etiamnum firmiter credit Ecclesia Romana, non solum recens fuisse invectum, sed etiam injuriam aperte irrogare Sacrificio, quod Christus semel in Cruce obtulit, & suso pretioso Sanguine suo plenissime ac sufficientissime satisfecit pro peccatis nostris. Secundo, acriter iidem haeretici invehuntur in Ecclesiam Romanam, eo quod communionem sub utraque specie, quam jure divino omnibus promiscue fidelibus necessariam esse pertendunt, Saeculo XV. Laicis denegandam esse decreverit, & Hussitas, aliter sentientes, haereticos pronunciaverit. Ad has confutandas Haereticorum calumnias immensa non minus mole, quam eruditione volumina lucubrarunt Polemici Ecclesiae Romanae Doctores, qui sole clarius demonstrarunt, semper in Ecclesia Romana viguisse, ac sartam tectam fuisse conservatam Fidem puram, primaevam, Apostolicam; publicum Divini Numinis cultum integrum & illibatum; omnia Veteris Ecclesiae Sacramenta, ac Sanctorum Patrum Dogmata nullis quaesitis coloribus fucata, nullis novitatibus aucta, vel interpolata, sed pura, sincera, simplicia, qualia olim a Christo Domino instituta, ab Apostolis tradita, in Conciliis contra Haereticos vindicata, ad nos usque imperturbata temporum serie fuerunt propagata. Post tot itaque in lucem editas Polemicorum Scriptorum eruditas lucubrationes, possem ipse juremerito putidas illas ac saepius decantatas Haereticorum calumnias hic surda aure praeterire. Verum, cum in hocce colloquio, juxta praescriptam methodum, de Doctrina Ecclesiae Saeculi XV. disserendi nobis onus incumbat, non abs re erit, in referendis istis Haereticorum calumniis hic paululum immorari.

D. Quibusnam argumentis Polemici Theologi evincunt, semper in Ecclesia Catholica creditum fuisse, *Missam* esse verum, proprium, & propitiatorium pro peccatis nostris Sacrificium?

M. Bene multa ex Sacris Litteris, ex Conciliis, & ex Sanctis Patribus, cum Graecis, tum Latinis, Theologi Polemici desumunt argumenta, quibus invicte adversus Heterodoxos probant, Fideles ab ipsis Apostolorum temporibus ad praesens usque Saeculum constanter credidisse, Missam esse verum, & proprie dictum novae legis Sacrificium. Infinitus essem, si singula argumenta hic inserere vellem. Sufficiet ex multis pauca seligere, quae rem plane conficere videntur. Primum, & mea quidem sententia, efficacius argumentum petitur ex unanimi omnium Ecclesiarum tam Orientis, quam Occidentis consensu, quem repraesentant antiquissimae Liturgiae, quas ad celebranda in Altari tremenda Religionis Mysteria omnes Ecclesiae hactenus adhibuerunt, & in quibus millies fit mentio oblationis, immolationis, Sacrificii, Sacerdotum, Altarium, Sacrorumque Vasorum. Quae omnia aperte probant, universae Ecclesiae semper persuasum fuisse, *Missam* esse verum & proprie dictum novae Legis Sacrificium. Porro recensentur inter has Liturgias Ecclesiarum Orientalium ea, quae *S. Jacobi* Apostolici nomine inscripta est; ea, quae sub *Clementis I.* Papae nomine in lib. *Constitutionum* descripta est: ea, quam *Dionysius Areopagita* capite III. *Ecclesiasticae Hierarchiae* magnifico stylo describit. Quae sane antiquissimae sunt. Item Liturgiae *SS. Basilii*, & *Chrysostomi*, quibus addi debent Liturgiae *Chaldaica*, qua Nestoriani, & Jacobitae, per Syriam, Assyriam, Persidem, Indiam, aliasque finitimas Asiae regiones dispersi utuntur: *Coptica*, quam *Athanasius Kircherius* in suo Prodromocopto veterem Aegyptiacam esse docet: *Aethiopica*, *Armenica* & *Maronitica*, seu Maronitarum. Quin, & *Abraham Echellensis* in suis Notis ad Catalogum *Hebediesu* pagina 134. ait, apud Orientis Christianas Gentes numerari supra quinquaginta Liturgias, partim communes, partim proprias singularium Gentium, & ex his extare penes se triginta & unam, quas recenset. Plures etiam Christianorum Orientis Liturgias enumerat, ac doctissimis Dissertationibus & Notis illustrat *Eusebius Renaudotius*, Linguarum Orientalium peritissimus, in ea, quam nuperrime, seu anno MDCCXVI. Parisiis edidit, Collectione *Liturgiarum Orientalium*. Jam vero, quod spectat Occidentalem, seu Latinam Ecclesiam, certissime constat, eam semper credidisse, ac docuisse, *Missam* esse verum & proprie dictum novae Legis Sacrificium, ut videre est in Sacramentario *Gregorii Magni*, Pontificis Maximi in vetustissimis Ritualibus *Rabani*, *Amalarii*, *Walafridi Strabonis* &c. in Missa Ambrosiana, quam *S. Ambrosius*, Archiepiscopus Mediolanensis, suae Ecclesiae, & aliis Liguribus praescripsit, quaeque etiamnum in Ecclesia Mediolanensi celebratur: in Missa Mozarabica, quae, ut observavimus in superioribus colloquiis, in usu fuit apud Hispanos ab initio quinti Saeculi usque ad *Gregorium VII.* Pontificem Maximum, quo praecipiente Romanum Ritum susceperunt: Denique in veteri Missa Gallicana, quam Missae Mozarabicae similem fuisse probat doctissimus Cardinalis *Bona*, lib. 1. *Rerum Liturgicarum*

rum cap. XII. Ex hac ergo constanti utriusque Ecclesiæ Orientalis & Occidentalis consensione manifeste colligitur, hanc fuisse perpetuam omnium Fidelium doctrinam, Missam esse verum & proprie dictum Legis novæ Sacrificium. Credibile quippe non est, hoc Dogma, si novum esset, & errorem contineret, sicut effutiunt Hæretici, fuisse in universam Ecclesiam inductum, nullis contradicentibus Episcopis, sive Græcis, sive Latinis, nullis reclamantibus Doctoribus, Clericis, Monachis, & Theologis, sed omnibus alto somno oppressis, & in utramvis aurem dormientibus. Incredibile etiam est, hoc Dogma de incruento Missæ Sacrificio potuisse unquam Græcis post Schisma *Photii* probari, si revera novum esset, & Sæculo XV. in Ecclesia Latina productum, sicut obstrepunt moderni Hæretici. Græcos tamen post Schisma *Photii*, quinimmo & Ecclesiæ Sæculo XV. idem de incruento Missæ Sacrificio sensisse, quod censebant Latini, pluribus momentis demonstrari potest. Primo, quia *Joannes Palæologus*, Græcorum Imperator, & cum ipso Orientales Episcopi Florentiæ per biennium commorati sunt, adfuerunt Concilio Generali, quod in ea Urbe *Eugenio* Papa IV. Præside celebratum est, ac subinde perspectum habuerunt Latinorum de Sacrificio Missæ Dogma. Nec Latinos quoque latere potuit, quid de eo ipsimet Græci sentirent. At nec Græci Latinis, nec Latini Græcis circa illud Dogma quidquam molestiæ crearunt. Secundo, Orientales, qui aderant Concilio Florentino, sæpius intra Missarum solemnia, procubuerunt coram Eucharistia, quam Latini consecrarant, *adoraveruntque Missam Romanæ Ecclesiæ more Pontifice celebrante*, ut testatur *Andreas a Sancta Cruce* in sua Concilii Relatione. Tertio, eo in Concilio, consentientibus omnibus, Græcos inter & Latinos unio sancita est. Quarto, *Marcus*, Ephesiorum Metropolita, ubi Florentia rediisset in Patriam, debacchatus quidem est in Synodum Generalem Florentinam datis Epistolis *ad omnes ubique terrarum degentes Christianos*. At licet hujus Synodi plures articulos Scriptis exagitaverit, Dogmata tamen de præsentia reali Corporis Christi in Augustissimo Eucharistiæ Sacramento, de Transubstantiatione, & de Incruento Missæ Sacrificio intacta omnino reliquit, illa tamen, utpote præcipua, nequaquam prætermissurus, si erronea credidisset. Postremo, omnes Populi Christiani, qui nunc Orientem incolunt, quamvis moribus, Sectis, ac variis Ritibus inter se sint diversi, & ab Ecclesia Latina diro Schismate divulsi, nihilosecius omnes profitentur, ut videre est in eorum Liturgiis, quas recenset doctissimus *Eusebius Renaudotius*, Missam esse verum novæ legis Sacrificium. Hoc autem Dogma cum post *Photii* tempora ab Occidentalibus, seu Latinis, haurire haud potuerint, utpote ab illis funesto Schismate divisi, necesse est, ut illud ante Photianum Schisma a Majoribus acceperint, sibique traditum ad posteros transmiserint. Huic argumento petito ex consensione omnium Ecclesiarum, quod Hæreticorum jugulum petit, aliud addere non pigebit, quod ipsorum hac in re inconstantiam ac malitiam aperte prodit. At enim, moderni hæretici *Joannem Hussum*, Hæresiarcham Sæculi XV. impense laudant, eumque, ceu Martyrem, magnis encomiis celebrant; & tamen *Joannem Hussum* ad extremam usque vitæ periodum Missam celebrasse, eam verum ac proprie dictum novæ Legis esse Sacrificium firmiter credidisse, & in nullo dogmate dissensisse ab Ecclesia Romana, quam in articulo de Communione sub utraque specie, evidenter ostendit Illustrissimus *Jacobus Bossuet*, Episcopus Meldensis, in libro Undecimo *Historiæ Variationum Ecclesiarum Protestantium*, idque etiam fatetur, ac multis argumentis probat *Larroquius*, Calvinianæ Sectæ Minister, in Historia, quam de *Eucharistia* scripsit, part. 2. capite 19. Qua fronte ergo audent hæretici incruentum Missæ Sacrificium explodere tanquam novum Dogma ab Ecclesia Romana excogitatum, cum ipsimet *Joannem Hussum*, ejusdem licet Dogmatis assertorem, velut Martyrem prædicent, colant ac venerentur? Mitto alia, quæ Catholici Doctores Polemici ex Scriptura sacra, ex Conciliis, & ex Sanctis Patribus depromunt argumenta, tum quia longius me abducerent, tum quia etiam solemne est hæreticis loca Scripturæ Sacræ, quæ ipsis adversantur, sinistris ac detortis interpretationibus eludere, Conciliorum Decreta flocci facere, atque Sanctorum Patrum testimonia, a quibus sese expedire non possunt, repudiare.

D. Expone, quæso, quo pacto incruentum Missæ Sacrificium non deroget, nullamve injuriam inferat Sacrificio, quod Christus Dominus obtulit in Cruce, quodque omnes Catholici supponunt ad plenam, perfectam, & integram hominum redemptionem sufficientissimum fuisse.

M. Ideo incruentum Missæ Sacrificium non derogat, nec ullam infert injuriam Sacrificio, quod Christus obtulit in Cruce, quia omnes ad unum Catholici profitentur, Christum uno Crucis Sacrificio redemptionem nostram promeritum esse, abundeque æterno Patri satisfecisse, juxta illud Apostoli Pauli ad Hebræos capite 10. *Una enim oblatione consummavit Christus in sempiternum sanctificatos*. Sed licet unicum sit Sacrificium redemptionis in ara Crucis a Christo oblatum, cui omnia quæcumque ad salutem nostram pertinent, accepta referre debemus, necesse tamen est, ut oblationem illam generalem a Christo in Cruce factam, seu pretiosum ex ipsius latere Sanguinem fusum, per instrumenta, & quasi canales quosdam ad nos derivemus. Ejusmodi canales sunt Sacramenta, & incruentum Missæ Sacrificium, quod Sacrificium, non *Redemptionis*, sed *Religionis* nuncupamus, quodque Sacrificium *Redemptionis* in Cruce peractum non tantum in memoriam revocat, sed ejus efficaciam nobis applicat. Unde sicut, fatentibus etiam hæreticis, juremerito deridetur ille, qui sic argumentaretur: Oravit pro nobis Christus, & ejus oratio sufficientissima fuit ad obtinenda omnia ad salutem nobis necessaria, nihil igitur necef-

necesse est ut oremus; ita sese omnibus deridendos propinant hæretici, dum elumbe istud proponunt argumentum: Oblatus est semel Christus in Cruce ad exhaurienda peccata nostra, & fuit ejus oblatio sufficiens pretium redemptionis nostræ: Nulla est igitur deinceps in Ecclesia oblatio facienda. Ratio in promptu est, quia una oblatio Christi, qua semel in Cruce oblatus est, ut consummaret in sempiternum sanctificatos, non impedit quominus eandem hostiam, quam ille obtulit, secundum ejus mandatum æterno Patri sistamus, orantes ut illius contemplatione nobis placatus, & propitius esse, suæque promissionis, ac fructus, quem illa Mundo attulit universo, nos participes esse velit. Falso itaque nobis impingunt Satanæ Ministri, quod per incruentum *Missæ* Sacrificium, illud in Cruce peractum obscuretur, cum illustretur magis, nihilque aliud in hoc incruento Missæ Sacrificio a nobis quæratur, quam ut quod Christus unica illa Oblatione in Cruce facta nobis prometuit, in nos transferat, & eo ad salutem nostram uti valeamus. Nec huic doctrinæ adversatur Apostolus *Paulus*, capite 7. Epistolæ ad Hebræos, ubi in eo novum Testamentum opponit Veteri, quod in illo essent plures Sacerdotes, in illo vero unus sit tantum, seu Christus: *Et alii quidem plures facti sunt Sacerdotes . . . . . Hic autem* (Christus) *eo quod maneat in æternum, sempiternum habet Sacerdotium: unde & salvare in perpetuum potest*. Non, inquam, huic Ecclesiæ Romanæ doctrinæ eo loci adversatur Apostolus *Paulus*, quippe qui in hoc duntaxat vetus Testamentum novo opponit, quod in Veteri Testamento Sacerdotes, cum perpetuum non esset eorum Sacerdotium, sibi invicem succederent; in novo autem Testamento Sacerdotes ab Ecclesia inaugurati non succedant Christo, cum Christus maneat Sacerdos in æternum, semperque vivat ad interpellandum pro nobis. Verum, quamvis Sacerdotes novi Testamenti Christo non succedant, sunt tamen illius Ministri, ejusque vices agunt in terris, juxta illud Apostoli Pauli secundæ ad Corinth. cap. 4. *Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, & dispensatores Mysteriorum Dei*. Necesse quippe fuit, ut Christus haberet in terris Sacerdotes Ministros, qui in nova lege offerrent Sacrificium non in aliquo peculiari loco, sicut Samaritani in Monte *Garizim*, & Judæi Jerosolymis sacrificabant, quemadmodum ait Christus mulieri Samaritanæ *Joannis* capite quarto, sed illud offerrent in omni loco a Solis ortu usque ad occasum, juxta illud Prophetæ *Malachiæ* Oraculum Capite primo: *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus Exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim Solis usque ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in Gentibus dicit Dominus Exercituum*. Aliud autem non est in Novo testamento Sacrificium externum & visibile, quod in omni loco a Solis ortu usque ad occasum Deo offertur, præter incruentum Missæ Sacrificium, seu Corporis & Sanguinis Christi in Eucharistia, quod Christus, ut docent Sancti Patres, in suprema cœna obtulit, & in sui commemorationem ab Apostolis, & eorum successoribus fieri mandavit his verbis: *Hoc facite in meam commemorationem*; ut igitur illud externum ac visibile Sacrificium a Propheta *Malachia* prædictum, quod juxta SS. Patrum doctrinam nihil aliud est, quam incruentum *Missæ* Sacrificium, posset ubique gentium offerri, necesse prorsus erat, ut Christus, qui est summus Sacerdos, haberet in nova lege Sacerdotes ministros, qui ejus in terris vices gererent, & ubique locorum incruentum Eucharistiæ offerrent Sacrificium, in quo victimæ in Cruce oblatæ, jugiter repræsentatur memoria, & per illud Sacrificii in ara Crucis oblati fructus Fidelibus applicatur, sicut eleganter ait *S. Chrysostomus* Homilia XVIII. in Epistolam ad Hebræos: *Pontifex noster ille est, qui illam obtulit Hostiam, quæ nos mundat. Illam quoque nunc offerimus, quæ tunc fuit oblata, quæ non potest consumi. Hoc fit in recordationem ejus quod tunc factum est. Hoc enim facite, inquit, in mei recordationem. Non aliam hostiam, sicut Pontifex, sed eandem semper facimus &c.*

D. Fitne in Sacrificio Altaris, seu Missæ, mactatio & immolatio Victimæ eo pari modo quo facta est in Sacrificio Crucis?

M. Nequaquam. In Sacrificio quippe Crucis facta est cruenta mactatio & immolatio Victimæ cum Sanguinis effusione & morte Victimæ, seu Christi Domini, qui in Cruce pro redemptione generis humani oblatus & occisus est, quod certe non contingit in Sacrificio Altaris, alioquin dicendum esset, Christum toties mori, & occidi, quoties in Altari offeretur Missæ Sacrificium, quod est alienum a fide, quæ docet, Corpus Christi post Resurrectionem esse impassibile, & ut ait Apostolus ad Rom. cap. 6. *Christus resurgens ex mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur &c.* Verum, quamvis in Sacrificio Altaris non fiat cruenta mactatio seu immolatio Victimæ per ejus Sanguinis effusionem, & mortem veram ac realem, fit tamen mactatio & immolatio Victimæ per mortem Mysticam, quæ contingit vel per specierum Sacramentalium consumptionem, quæ fit a Sacerdote, vel per hoc, quod ex vi verborum, per quæ oblata consecrantur, Sanguis solus sub vini speciebus, & solum Corpus sub specie panis constituatur, quamvis per concomitantiam utrumque sit sub una tantum specie. Hæc autem mystica separatio Corporis a Sanguine Christi, quæ fit vi verborum consecrationis, hujus naturæ est, ut, si Apostoli in triduo mortis Christi panem consecrassent, vi verborum consecrationis constituissent duntaxat sub specie panis Corpus Christi sine sanguine, & similiter si in hoc triduo mortis vinum consecrassent, vi verborum consecrationis vini posuissent sub specie vini Sanguinem Christi sine Corpore. Sufficit autem ad Sacrificium, ut ex vi actionis, per quam fit, hostiæ, seu victimæ Sanguis effundi debeat, quamvis tamen actu non effundatur, Deo nimirum effusionem impediente, aut obsistente hostiæ statu, idque probari potest exemplo *Abrahami*, qui teste *S. Chrysostomo*, Isaacum vere in

in Sacrificium obtulit, quamvis actus illius non effuderit Sanguinem: *Abraham*, inquit S. ille Doctor Hom. 52. in *S. Eustathium* Antiochenum, *non gladium cruentavit, non altare rubefecit, non Isaac jugulavit; sed tamen Sacrificium perfecit. Quis hoc ait? Ille ipse qui Sacrificium suscepit: Non pepercisti enim, inquit, filio tuo dilecto propter me. Atqui eum vivum recepit, & incolumem reduxit; quomodo igitur non pepercit, quod non ex factorum exitu, sed ex animi sententia, inquit, de ejusmodi Sacrificiis judicare soleam. Non mactavit manus, sed voluntas mactavit, non gladium pueri jugulo immersit, non cervicem incidit. Sed est Sacrificium etiam sine sanguine: sciunt illi, qui Mysteriis initiati sunt, quod dicamus. Propterea illud Isaaci Sacrificium sine sanguine perfectum est, quoniam illius figura esse debuit. Vides in Veteri Testamento imaginem multo ante adumbratam; noli veritati fidem derogare.* Quamvis autem in Missæ Sacrificio non fiat cruenta mactatio Victimæ per realem ejus sanguinis effusionem & mortem, sed solum fiat mactatio Victimæ per mysticam ejus sanguinis effusionem, vi verborum consecrationis expressam, hoc tamen non impedit, quo minus *Missa* sit verum, proprie dictum, sed incruentum novæ legis Sacrificium, quod tantum abest, ut Crucis Sacrificium obliteret, efficiatque, sicut allatrant hæretici, ut homines de Cruce non amplius cogitent, sed tantummodo de *Missa*, cujus virtute sperant consecuturos se remissionem peccatorum, quin potius incruentum *Missæ* Sacrificium, tanquam viva Sacrificii Crucis imago, ipsum veluti ponat ob oculos, & nemini condonet peccata nisi in virtute sanguinis, quem Christus Dominus quondam effudit in Cruce.

D. Ritus & Ceremoniæ, Vestes & Instrumenta, quæ nunc in Missæ Sacrificio adhibentur, pertinentne ad substantiam, seu essentiam Sacrificii Missæ?

M. Non pertinent ad essentiam Sacrificii Missæ. Primo, quia Eucharistici Sacrificii essentia in eo solo posita est, quod Christi Corpus & Sanguis sub speciebus panis & vini conversa utriusque elementi substantia, ejusdem Servatoris verbis reipsa sistantur & incruento modo Deo offerantur & immolentur, quemadmodum Christus in suprema Cœna fecit, & novi Testamenti Sacerdotibus, ut in sui commemorationem facerent, præcepit. Secundo, nemini dubium est, quin Christus in ultima Cœna Missam instituerit, ac celebraverit eo plane penitusque simplici ritu, quem apud tres Evangelistas *Matthæum*, *Marcum*, & *Lucam*, necnon in prima ad Corinthios *Pauli* Epistola scriptum legimus, ac subinde Christum non eas omnes adhibuisse ceremonias, quæ nunc a Sacerdotibus in peragendo Missæ Sacrificio usurpari solent. Quod spectat Apostolos, censent plerique Scriptores, *Petrum*, *Jacobum*, *Matthæum*, & *Marcum* scripsisse Liturgias, quæ illorum Apostolorum nomine inscribuntur, & extant in primo Tomo *Maximæ Bibliothecæ Patrum* Editionis Lugdunensis; inde vero inferunt, Apostolos eum omnem in celebrando incruento Missæ Sacrificio servasse ritum, qui nunc servatur apud Græcos, quia Liturgiæ *SS. Basilii*, & *Chrysostomi*, quibus nunc utuntur Græci, nihil aliud sunt, quam ipsamet *S. Jacobi* Apostoli Liturgia, quam illi Sancti Patres contraxerunt. Verum, certo non constat, citatos Apostolos esse Auctores illarum Liturgiarum, quæ eorum nominibus sunt inscriptæ, idque viri eruditi in dubium revocant, quia in Liturgia, quæ tribuitur *S. Jacobo*, reperiuntur termini *ὁμοούσιος*, *θεοτόκος*, qui tunc in Ecclesia necdum erant in usu, sed solum post Concilia Nicænum & Ephesinum frequentari cœperunt; legitur etiam Doxologia, seu Hymnus *Gloria Patri*, & *Filio*, & *Spiritui Sancto*, quem tamen ante quintum Sæculum in Ecclesia cani non consuevisse certum est. In eadem Liturgia *S. Jacobi* Trisagium *Sancte Deus*, *Sancte fortis*, *Sancte immortalis miserere nostri*, cantandum adsignatur, quod tamen in Ecclesia ante annum CCCCXLVI. quo *Proclus* Urbis Constantinopolitanæ Patriarcha sedebat, plane incognitum fuisse constat apud omnes Historiæ Ecclesiasticæ peritos. Denique, in hac Liturgia *S. Jacobi* fit mentio *Confessorum*, atque *Monachorum*. Constat autem, nomen Confessorum in Sacris Mysteriis & in Officio Divino diu post *S. Jacobum* in usu esse cœpisse, ac Monasteria fuisse extructa, iisdem argumentis Pseudepigraphas, seu suppositītias esse pariter Liturgias, quæ *Petro*, *Matthæo*, & *Marco* adscribuntur, evincunt Viri eruditi. Crediderim ergo ipse, Apostolos, aliosque Christi Discipulos in exordio Ecclesiæ, dum Tyrannorum grassabatur persecutio, Missam, ubi liceret eis per tempus, celebrasse, juxta Ritum, quem *S. Justinus* Martyr describit in altera pro Christianis Apologia, quamque Sæculo Ecclesiæ secundo Ethnicis Imperatoribus obtulit; crescente autem postea Fidelium numero, plures tum lectiones, tum preces, aliasque ceremonias, quibus illud adorandum Sacrificium majori Christianorum cultu ac veneratione perageretur, ab Ecclesia sive Occid. sive Orient. additas fuisse, quæ licet adversæ sint, ut videre est in utriusque Ecclesiæ Liturgiis, ad eundem tamen collimant finem, videlicet ad conciliandam majorem huic augustissimo Sacrificio venerationem, sive, quemadmodum loquitur Synodus Tridentina, *ut & Majestas tanti Sacrificii commendetur, & mentes fidelium per hæc visibilia religionis, & pietatis signa ad rerum altissimarum, quæ in hoc Sacrificio latent, contemplationem excitarentur*. Has ergo solemnes Missæ ceremonias, quarum nonnullæ ab ipsis Apostolis, aliæ ab Apostolorum Discipulis institutæ, aliæ a Summis Pontificibus, vel ab Episcoporum Conciliis additæ sunt, pias & utiles esse, probant communis naturæ sensus, quæ homines religiosos esse docet, Veteris Legis Auctoritas, & Apostolica Traditio, Ecclesiæque toto Orbe diffusæ perpetuus & constans usus: *Harum & aliarum ejusmodi Disciplinarum*, inquit *Tertullianus* in libro de Corona, *si legem expostules Scripturarum, nullam invenies: Traditio tibi prætendetur auctrix, consuetudo confirmatrix, & fides observatrix. Rationem traditioni, & consuetudini, & fidei patrocinaturam aut ipse perspicies, aut ab aliquo, qui perspexerit, disces.*

discet. Quibus *Tertulliani* verbis confutarunt Hæretici Lutherani & Calvinistæ, qui contra solemnium Missæ Ceremoniarum apparatum eo solo nomine declamare solent, quod hujusmodi Ceremonias Scriptura Sacra nec præscribat, nec observari jubeat. Sed Hæreticis tepono cum *Tertulliano*: *Si nulla scriptura determinavit, certe consuetudo roboravit, quæ sine dubio de Traditione manavit*, multisque exemplis ibidem probat antiquissimus ille Scriptor, plures in Ecclesia esse observationes, quæ *sine ullius scripturæ instrumento, solius Traditionis Titulo, & exinde consuetudinis patrocinio vindicantur*. Singularum Ceremoniarum, quæ modo in peragendo Missæ Sacrificio adhibentur in Ecclesia Latina, significationem si scire aveas, consule illos Auctores, qui de Ritibus, & Officiis Ecclesiasticis scripserunt, sed præcipue Cardinalem *Bona* in lib. *Rerum Liturgicarum*, & *S. Thomam*, Doctorem Angelicum, 3. p. suæ Summæ, Qu. LXXXIII. Art. IV.

D. Jam probe intelligo, Hæreticos, qui negant, Missam esse verum & proprie dictum novæ legis Sacrificium, a perpetua omnium Ecclesiarum recessisse doctrina, eosque non alia ratione contendere, incruentum Missæ Sacrificium injuriam irrogare Sacrificio Crucis, nisi quia volunt, Christum per Sacrificium Crucis ita satisfecisse pro nobis, ut modo nec pœnitentia, nec Sacrificium Missæ, nec bona opera ad æternam salutem consequendam sint necessaria, sed sat superque sufficiat Fides in Christum mediatorem, quam solam Fidem non solum homines justificare dictitant Hæretici, sed etiam mordicus pertendunt, hanc Fidem justificantem nullo, quamvis gravissimo peccato, excepto Infidelitatis, seu Apostasiæ a Fide peccato, amitti unquam posse, adeo ut Fornicarii, Adulteri, Homicidæ &c. dummodo credant in Christum Mediatorem, nullam justitiæ, amicitiæ Dei, & salutis æternæ jacturam faciant. Ex quo pestilenti dogmate, ut sæpius me monuisti, sequitur plane omnino totius Doctrinæ Moralis Christianæ integrum exterminium. Sed misso hoc Capitali hæreticorum errore, quo nullum religionis ac pietati infestius excogitari potest, expendamus nunc, obsecro te, rationes, quibus Sæculo XV. adducta fuit Ecclesia Catholica, ut Laicis, atque etiam Clericis non conficientibus, communionem sub panis tantummodo specie porrigendam esse decerneret.

M. Justis causis, & gravissimis rationibus Sæculo XV. permota fuit Ecclesia Catholica, ut Laicos, atque etiam Clericos non conficientes, sub panis tantummodo specie communicaret. Prima ratio petitur ex reverentia, quæ huic Sanctissimo Sacramento debetur, & cui aliter quam per subtractionem Calicis consuli haud poterat. Periculum quippe erat, ne pretiosus sanguis effunderetur solemnioribus præsertim Festis præ Communicantium copia, & plurium senum, debilium, rusticorum parum cauto concursu, in quo, quantacumque a Ministris, qui Calicem porrigebant, diligentia adhiberetur, vix tamen sanguinis effusio poterat impediri; cui malo, si accidisset, nullum poterat apponi remedium. Altera ratio desumitur ex Abstemiis, aut aliis, qui non sine nausea vinum hauriebant ex Calice, qui pluribus jam oblatus erat, inter quos haud pauci occurrebant mucosi, salivantes, excreantes, halitu fœtentes, impuri, inculti, aut etiam quibusdam morbis affecti, qui vel nauseam intolerabilem cum periculo vomitus in aliis sanioribus succedentibus, sed plerumque contagiosas ægritudines progignere poterant, ut contingit in Hecticis, Phthisicis, Dysentericis, Leprosis, & Lue venerea infectis. Tertia ratio colligitur ex antiqua Ecclesiæ praxi, secundum quam infirmis Communio sub una tantum specie panis dari solebat, ut evincunt exempla *Serapionis* senis, & S. *Ambrosii* Episcopi Mediolanensis, qui in ultima vitæ periodo constituti solo pane consecrato, non vino donati fuerunt, sicut de *Serapione* testatur *Dionysius Alexandrinus* in Epistola ad *Fabium* Antiochenum, quam *Eusebius* lib. 6. Historiæ Ecclesiast. c. 44. describit, & de S. *Ambrosio* narrat in illius Vita *Paulinus*, ejus Diaconus. Hinc in Veteribus monumentis solius corporis Christi sub specie panis, non vero ejus sanguinis sub specie vini fit mentio, quoties agitur de infirmorum Communione. Veteres etiam, cum de Vasis loquuntur, in quibus peracto Sacrificio servabatur Sacro-Sancta Eucharistia, non calicum meminerunt, sed vel pixidum, vel vasorum, quæ vel in turrium, vel in columbarum speciem elaborata erant. Et sane, cum species vini, si vel aliquibus diebus servetur, acescat & corrumpatur, conveniens non erat, ut sanguis Christi sub specie vini conservaretur, & hæc causa est, cur etiamnum Græci in sola specie panis conservent Viaticum pro infirmis, quod semel tantum in anno parant: *Conficiunt Græcorum Presbyteri Eucharistiam* (inquit *Arcudius* libro 3. de Sacramento Eucharistiæ cap. 55.) *feria quinta Sanctioris hebdomadis in memoriam Cœnæ Domini, ut habeant Viaticum pro infirmis per totum annum*. Non inficior tamen, panis & vini speciem infirmis aliquando fuisse antiquitus dispensatam, quando videlicet mox a Sacrificio peracto Viaticum infirmis dabatur: nec mirum: tunc enim opus non erat ut species vini diu servaretur. Sed hoc non impedit, quominus tum apud Latinos, tum apud Græcos vigeret consuetudo servandi pro infirmis Viaticum sub sola specie panis consecrati. Quarta ratio ducitur ex Infantibus, quibus mox a baptismate Eucharistia sub sola specie vini porrigebatur juxta vetustissimum Ecclesiæ morem, qui etiam labente undecimo Sæculo adhuc obtinebat apud Latinos, sicut testatur *Hugo a Sancto Victore* lib. primo cap. vigesimo, ubi hæc habet: *Pueris recens nati idem Sacramentum in specie sanguinis est ministrandum digito Sacerdotis, quia tales naturaliter sugere possunt*. Eadem praxis constanter apud Græcos permansit, ut referunt *Leo Allatius*, multique alii auctores, qui de Græcorum ritibus scripsere, omnesque Christiani Orientales solam vini speciem infantibus una cum Baptismate & Confirmatione dispensant. Quin, & pueris ratione fruentibus Eucharistiam sub sola specie panis fuisse tam in Ecclesia Occidentali quam Orien-

Orientali aliquando dispensatam, aperte probant varia utriusque Ecclesiæ monumenta, quibus constat, parvulos impuberes, qui Scholas frequentabant, interdum esse advocatos, ut superstites fidelium communioni particulas certis diebus in templis ederent. Hujus consuetudinis meminit *Evagrius*, qui sexto Sæculo floruit, libro 4. *Historiæ Eccles.* cap. 35. his verbis: *Vetus fuit consuetudo Constantinopoli, ut si quando multæ admodum particulæ puri & immaculati Corporis Christi Dei nostri superessent, pueri impuberes, qui Scholas frequentabant, accerserentur, easque manducarent*. Testatur quoque *Nicephorus* libro 17. *Historiæ* Ecclesiasticæ capit. vigesimo quinto, se, cum puer esset, sæpius in Ecclesia Constantinopolitana Eucharistiæ reliquias comedisse. Quintam rationem suppeditat Domestica Communio, quæ tum in Oriente, tum in Occidente pluribus Sæculis jugiter observata est, & ex qua invictissime probatur, Veteres Christianos, sæviente maxime tempore persecutionis, extra Sacrificii tempora, sub sola panis specie sumpsisse Sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum. Antiqui Scriptores & Sancti Patres, dum hujusmodi Communionis domesticæ meminerunt, solam panis speciem exprimunt, nulla speciei vini facta mentione: *Non sciet maritus*, inquit Tertullianus libro 2. ad uxorem, *quid secreto ante omnem cibum gustes, & si sciverit panem, non credit, illum esse qui dicitur*. Scribit *S. Cyprianus* in libro de Lapsis, quod *mulier quadam cum arcam suam, in qua Sanctum Domini erat, indignis manibus tentasset aperire, igne inde surgente deterrita est*. Asserit *Sanctus Basilius* in Epistola ad *Cæsariam* Patriciam, consuevisse Anachoretas, qui sæpius in Ecclesiam commode convenire haud poterant, Eucharistiam deferre in suas cellulas. *Gregorius Nazianzenus* in Oratione de obitu *Gorgoniæ* sororis suæ, ait, illam adorasse Eucharistiam, quam privatim asservabat, & confestim eo morbo, quo laborabat, convaluisse. Narrat *S. Ambrosius* in Sermone de obitu fratris sui *Satyri*, eum adhuc Catechumenum, ne sine mysterio gravi naufragii discrimine periret, ab uno sociorum Eucharistiam precibus impetrasse, eamque sudario involutam sibi ad collum alligasse. Ex quibus Sanctorum Patrum testimoniis liquido patet, Veteres Christianos, grassante præsertim tempore persecutionis, Eucharistiam sub sola specie panis, & non sub specie vini, quæ diu conservari non potuisset, domum asportasse, ibique communionem domesticam peregisse. Immo, Antiquos fideles, non tantum in privatis ædibus, sed etiam in Conventibus publicis & intra Missarum solemnia nonnunquam sub sola panis specie Eucharistiam sumpsisse, manifesto docet Ordo Romanus, ad cujus præscriptum divina officia octavo Sæculo & sequentibus apud Occidentales celebrabantur. Statuit quippe Ordo Romanus, ut Feria quinta Majoris Hebdomadæ in cœna Domini, toto Sanguine consumpto, Corpus Christi sub speciebus panis in diem parasceves reservent, quo, sine Sanguine, omnes in die parasceves communicent. Ex his, quæ hactenus adduximus, momentis, perspicuum ac exploratum est praxim sumendi Eucharistiam sub una tantum specie in Ecclesia olim invaluisse, ac subinde nullum esse præceptum divinum de sumenda communione sub utraque specie, alioqui si revera divinum extaret præceptum, quo omnes omnino fideles ad communionem sub utraque specie obstringerentur, omni procul dubio vix si fuissent alicubi Episcopi, Parochi, Doctores, ac pii Monachi, qui nequaquam passi essent, ut hæc in Ecclesia invalesceret novitas, qua Sacramentorum Sanctissimum contra divinam legem mancum fieret ac mutilum. Res tanti momenti delata fuisset ad Summos Pontifices, agitata in Conciliis, sicut & in aliis Fidei capitibus contigit, quoties adversus ea quidpiam novi tentatum est. Cum igitur nihil horum contigerit in retroactis Ecclesiæ temporibus, argumento est, semper omnibus utriusque Ecclesiæ Orientalis, & Occidentalis fidelibus persuasum fuisse, nullum extare præceptum divinum, quo singulis promiscue Christianis incumbat obligatio sumendi communionem sub utraque specie.

D. Solent Hæretici, ut sæpius audivi, probare Communionem sub utraque specie singulis fidelibus jure divino dispensari debere, ex verbis Christi Domini dicentis cap. VI. Joannis: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus Sanguinem, non habebitis vitam in vobis &c.* & Matthæi capite vigesimo sexto: *Bibite ex hoc omnes*. Prioribus verbis, inquiunt Hæretici, Christus suæ carnis & sui sanguinis sumptionem præcipit sub æternæ damnationis periculo. Posterior vero Christi sententia; *Bibite ex illo omnes*, eo termino, *Omnes*, qui universalis est, omnes omnino fideles, sive Laici sint, sive Clerici, complectitur, eisque calicis usum injungit. Hoc argumentum Hæretici instar proræ ac puppis est, illudque, velut crambem recoctam passim obtrudunt, inculcant, infarciunt; quod tamen a te facili negotio solutum iri non dubito.

M. Hoc argumentum, quod tantopere magnificant Hæretici, multifariam solvi potest. Et primo quidem, si hæc Christi Domini verba: *Bibite ex hoc omnes*, singulis fidelibus Calicis usum præcipiant; dicant, amabo, Hæretici quorsum ipsi parvulos, amentes, abstemios, seu illos, qui vinum haurire non possunt, ab ea excipiunt universalitate, quam his verbis *Bibite ex hoc omnes*, expressam esse contendunt, cum tamen exceptionem suam ex Sacra Scriptura, quam dictitant unam ac solam fidei regulam, probare non valeant. Velint itaque nolint, fateri debent Hæretici, hunc terminum universalem, *Omnes*, restringi debere. Quinam vero sint ii, ad quos restringi debeat, aperte nos docet Traditio, quæ semper credidit, ea lege percipiendi Eucharistiam sub gemina specie panis & vini comprehendi solos Sacerdotes, dum Sacris operantur, idque non obscure innuere videtur S. *Marcus* cap. XIV. sui Evangelii, ubi universalitatem termini, *Omnes*, de solis Apostolis intelligit, videlicet in eis impletum esse quod Christus his verbis, *Bibite ex hoc omnes*, præceperat: *Et accepto Calice, inquit*

quit

quit S. Marcus, *gratias agens dedit eis, & biberunt ex illo omnes*. Præterquam quod, Chriſtum præcepiſſe, ut fideles in præcipienda Euchariſtia id totum agerent, quo ipſe in poſtrema cœna geſſit, tam falſum eſt, quam quod maxime. Chriſtus ſiquidem Euchariſtiam cœnatis Apoſtolis diſtribuit, an propterea injunxit, ut poſt cœnam tantum diſpenſaretur? Acceptum de menſa calicem ſibi Apoſtoli diſtribuiſſe videntur, juxta hæc Chriſti verba Lucæ cap. 22. *Et accepto Calice gratias egit & dixit, accipite & dividite inter vos*; ergone ob id Laici Calicem ſibi ipſi porrigere poſſunt? Non igitur ex ipſa SS. Euchariſtiæ Sacramenti Inſtitutione, quæ in poſtrema cœna facta eſt, ſed ex traditione & uſu Catholicæ Eccleſiæ dicere debemus quænam ex iis, quæ in ultima cœna peracta ſunt, Chriſtus præceperit: quænam vero permiſerit Miniſtrorum prudentiæ. Secundo, errant Hæretici, dum aſſerunt, Chriſtum his verbis: *Niſi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus Sanguinem non habebitis vitam in vobis*, præcipere omnibus fidelibus, ut ſumant Euchariſtiam per duas actiones diſtinctas, eſum ſcilicet & potum; in hoc, inquam, turpiſſime errant Hæretici, quia ipſemet Chriſtus uni tantum actioni, eſui videlicet, præcipuum adſcribit effectum, propter quem inſtituit Euchariſtiam: *Qui manducat hunc panem, vivet in æternum*, Joannis cap. VI. & Diſcipulis euntibus in Caſtellum Emmaus Corpus ſuum ſub ſpecie tantum panis porrexit: *Et factum eſt dum Jeſus recumberet cum eis, accepit panem benedixit ac fregit & porrigebat illis. Et aperti ſunt oculi eorum, & cognoverunt eum, & ipſe evanuit ex oculis eorum*. Nec vim facere debent Hæretici in his verbis: *Et biberitis Sanguinem*, in quibus verbis particula, *Et*, potum ab eſu diſtinctum præcipere videtur; nihil, inquam, inde extundere poſſunt Hæretici, quia hæc particula, *Et*, ſæpius in Scriptura Sacra non conjuncte, ſed disjunctive ſumitur, ut, Exempli gratia, Sanctus *Petrus* Actorum cap.3.v.6. claudo, cui reſtituit ſanitatem, ait: *Aurum & argentum non eſt mihi*, ideſt, nec aurum eſt mihi, nec argentum. Similiter Levitici capite 26. eodem ſenſu particula, *Et*, ſumitur; damnatur nimirum morte, *qui Patri, Matrique maledixerit*, ideſt, qui Patri, vel Matri maledixerit. Cum igitur Chriſtus, ut mox diximus, uni actioni, nimirum eſui, potiſſimum tribuat effectum, propter quem inſtituit Sacroſanctam Euchariſtiam, neceſſe eſt ut, juxta morem Scripturæ, hæc particula, *Et*, disjunctive ſumatur, ſeu pro particula *Vel*, ita ut horumce verborum Chriſti: *Niſi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus Sanguinem non habebitis vitam in vobis*, hic genuinus ſenſus ſit: *Fidelis, qui nec meum Corpus ederit, nec biberit Sanguinem, vitam æternam non conſequetur*. Hunc eſſe germanum horumce verborum Chriſti ſenſum palam innuit Apoſtolus *Paulus* Epiſtolæ I. ad Corinth.cap. 11. ubi poſtquam verſ. 26. præmiſit hæc verba: *Quotieſcumque manducabitis panem hunc & Calicem bibetis &c.* explicat verſu immediate ſequenti hanc particulam *Et* disjunctive, ſeu pro particula *Vel* eſſe ſumendam, ait enim: *Itaque quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit Calicem Domini indigne, reus erit Corporis & Sanguinis Domini*. Nullum igitur ex Apoſtolo *Paulo* extat præceptum divinum, quo omnes omnino fideles teneantur percipere communionem ſub utraque ſpecie.

D. Chriſtus his verbis: *Niſi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus ſanguinem, non habebitis vitam in vobis*, voluit haud dubie, ut non ſolum carnem ejus manducemus, ſed etiam ejus ſanguinem bibamus, idque faciamus in memoriam ipſius Paſſionis. At, necdum plane intelligo, qui fieri poſſit, ut fideles bibant Sanguinem Chriſti, dum Euchariſtiam ſub una tantum ſpecie panis ſumunt. Nec pariter capio, quo pacto Euchariſtia ſumpta ſub una duntaxat ſpecie panis poſſit eſſe memoria Paſſionis Chriſti, cum nihil in ea ſit quo adumbretur Sacrificium Crucis, in quo Sanguis Chriſti a Corpore fuit ſeparatus, quod certe nullo plane modo contingit in Euchariſtia, quando ſub una tantum ſpecie panis percipitur. Hæc, ſi placet, quæ nondum plane aſſequor, craſſiori minerva expone.

M. Hæc facile admodum perſpecta habere poteris, ſi in memoriam revoces duo fidei capita, quæ Catholica Eccleſia omnibus credenda proponit. Primum in hoc ſitum eſt, quod totus ac integer Chriſtus non minus ſub una Euchariſtiæ ſpecie contineatur, quam ſub duplici. Chriſtus ſiquidem in hoc Sacramento non ſolum nobis ſufficit carnem ſuam divinitati conjunctam, ſed etiam ſanguine & anima informatam. Quo ſit, ut fideles, qui Euchariſtiam ſub una ſpecie panis percipiunt, per eamdem actionem non tantum carnem Chriſti manducent, verum etiam per concomitantiam, ut loquuntur Theologi, Sanguinem & divinitatem ſumant, nullaque per ſubtractionem ſpeciei vini gratia, quæ ad ſalutem neceſſaria ſit, defraudentur. Alterum fidei caput in hoc ſiſtit, quod in unaquaque in individuo ſpecie paſſio Chriſti Domini adumbratur, quia ut ſuperius diximus, ſpecies Euchariſtiæ ſeorſim conſecrantur, & per verba conſecrationis, quæ ſunt ad inſtar gladii ſpiritualis Chriſti Corpus & Sanguis a ſe invicem myſtice ſeparantur; ac neceſſe eſt ut Euchariſtia ſit Sacramentum, quod perfecte exterius repræſentet paſſionis Chriſti myſterium, ſed ſatis eſt ut fideles, qui ejus ſunt participes, ejuſdem mortis meminerint; quam, ſumpta etiam ſola ſpecie panis, facile in ſuam memoriam revocant, certiſſime credentes, ſe corpus recipere, quod ſe ipſis a Chriſto Servatore noſtro Cruci confixum eſt. Id totum illuſtrare juvat exemplo baptiſmi, qui nunc per infuſionem datur, & hæretici eo modo adminiſtratum ultro fatentur eſſe verum novæ legis Sacramentum. Et tamen baptiſmus per infuſionem collatus non perfecte exterius repræſentat paſſionem, ſepulturam, & reſurrectionem Chriſti, quæ tantum perfecte adumbrabantur in trina immerſione, ut poſt S. *Thomam* docent omnes Theologi, quibus hac in re ipſimet hæretici non refragantur. Sic pari quoque ratione Euchariſtia ſub una tantum panis ſpecie ſumpta verum eſt Sacramentum, licet perfecte non repræſentet paſſionem Chriſti, ac ſubinde fideles, qui communicant ſub una duntaxat ſpecie, Euchariſtiam percipiunt ut Sacramentum eſt, ſed non ut Sacrificium eſt; quia Euchariſtia, quatenus Sacrificium eſt, perfectam morti Chriſti repræſentationem exhibet per utriuſque ſpeciei, panis, & vini, ſumptionem, quæ ſit per duas diſtinctas actiones eſum ſcilicet & potum. Sacerdotes itaque, dum ſacris operantur, Euchariſtiam percipiunt & ut Sacramentum, & ut Sacrificium eſt. Cæteri vero fideles, qui tantum ſub una ſpecie communicant, Euchariſtiam ſumunt ut Sacramentum eſt, ſed non ut Sacrificium.

D. Tam luculenter demonstrasti hactenus, nullum prorsus extare præceptum divinum, quo ad Eucharistiam sub utraque specie percipiendam adstringantur fideles, ut non possim, quin deplorem cæcitatem Hæreticorum qui magno, sed inani studio sese torquent, ut ejusmodi præceptum in Sacris Scripturis expiscari possint. Sed missis Hæreticis, quorum errorem jam abunde consutasti; rogo te, ut tria breviter dissolvas dubia, de quibus Viros eruditos inter se discrepantes nuperrime audiebam. Primum est, utrum Laici in prioribus Ecclesiæ Sæculis usque ad duodecimum passim & ordinarie publicis in Conventibus Eucharistiam sub duplici specie sumpserint? Alterum est, utrum Ecclesia quondam Legem tulerit de communione sub duplici specie sumenda? Postremum est, an possit Ecclesia hisce temporibus concedere Laicis usum Calicis, & utrum ea concessio expediret?

M. Ut hæc tria a te proposita dubia breviter dirimam, a primo exordiar, circa quod duo observare sufficiet, quæ jam in præcedentibus nostris Colloquiis obiter indicavimus. Primum est, fideles ab incunabulis Ecclesiæ ad duodecimum usque Sæculum, etiam Laicos, in publicis Conventibus passim & ordinarie sub duplici specie communicasse, eam tamen praxim sensim sine sensu Seculo XIII. exolescere cœpisse in multis Occidentis Ecclesiis, sicut Sanctus *Thomas*, Doctor Angelicus, qui extremam diem clausit anno MCCLXXIV. aperte docet 3. part. quæst. 80. art. 12. ubi quærit, *utrum liceat sumere Corpus Christi sine Sanguine?* & affirmativam tuetur sententiam hoc argumento: *Sed contra est multarum Ecclesiarum usus, in quibus populo communicanti datur Corpus Christi sumendum, non autem Sanguis*. Et in Corpore articuli ait: *In quibusdam Ecclesiis observatur ut populo Sanguis sumendus non detur, sed solum a Sacerdote sumatur*. Hanc tamen praxim sumendi communionem sub utraque specie semper observarunt, & etiamnum observant Græci, apud quos non Clerici modo, sed & Laici, qui communicant, dum celebratur Liturgia, utramque speciem sumunt. Præterea, observare debes, irrepsisse Sæculo Ecclesiæ septimo quemdam abusum apud nonnullos Sacerdotes Latinos, qui intinctam sacro Sanguine speciem panis Laicis communicantibus porrigebant, sed eum abusum a quarta Synodo Bracarensi anno MCLXXV. habita Canone secundo confixum esse his verbis: *Illud vero, quod pro complemento Communionis intinctam tradunt Eucharistiam populis, nec hoc prolatum ex Evangelio testimonium recipit, ubi Apostolis Corpus suum & Sanguinem commendavit. Seorsum enim panis & seorsum Calicis commendatio memoratur. Nam intinctum panem aliis Christum præbuisse non legimus, excepto illo tantum discipulo, quem intincta buccella magistri proditorem ostenderet, non quæ Sacramenti hujus institutionem signaret*. Hic abusus Sæculo septimo proscriptus, iterum Sæculo decimo primo prodiit, sed a *Paschali II.* Pontifice Maximo, & a Concilio Claromontano sub *Urbano II.* ann. MXCV. celebrato compressus, mox apud Occidentales evanuit, viget tamen septingentis abhinc annis apud Orientales, qui fideli populo utramque speciem in cochleari commixtam exhibere consueverunt. Alterum quod spectat dubium, an videlicet Ecclesia aliquando legem tulerit de sumenda communione sub utraque specie? Respondeo, nullam in quatuor prioribus Sæculis extare legem, qua Ecclesia fideles adegerit, ut dum solemniter & intra Missarum solemnia communicarent, utramque sumerent speciem. Id constat ex duplici facto historico. Primum contigit, *S. Chrysostomo* Sedem Constantinopolitanam occupante, & a *Sozomeno* libro 8. Historiæ Ecclesiasticæ cap. 5. his verbis enarratur: *Vir quidam sectator hæresis Macedonianæ, ejusdem Sectæ uxorem habebat. Hic cum Joannem de sincera religione disserentem forte audiisset, doctrinam amplexus, & uxorem quoque ut sibi consentiret, hortatus est. At illa, quoniam notarum mulierum solita consuetudine captiva teneretur, ut maritus quamvis admonuisset sæpe, nihil tamen proficeret. Nisi, inquit ille, in religione mihi consors fueris, nec in vitæ communione posthac eris. Ibi mulier, data fide se id facturam, cum ancilla quadam, quam fidelem arbitrabatur, de hac re communicat, eamque sibi ad fraudem faciendam marito sociam adjungit. Itaque tempore communicationis (intelligunt autem qui Christo sunt initiati quid dicam) illo quod acceperat, continens, velut oratura procubuit. Famula autem interim astans furtim porrigit id, quod manibus adveniens ferebat; quod quidem simul ac dentibus admotum fuit, in lapidem induruit. Tum muliere timore consternata, ne quid sibi gravius eveniret, ob tantum miraculum in se divinitus editum, cum festinatione ad Episcopum* (Sanctum Joannem Chrysostomum) *accurrit, se ipsam indicat, ac lapidem ostendit, qui manifesta vestigia morsus, sed materiam ignotam & inusitatum quemdam colorem referebat, cumque profusis lacbrymis veniam impetrasset, cum marito deinceps concors vixit*. Subdit etiam *Sozomenus*: *Si cui autem hæc verisimilia esse non videntur, testis est ipse lapis, qui etiam nunc hodie inter Constantinopolitanæ Urbis cimelia conservatur*. Ex hoc facto historico liquet, nullam eo Sæculo, quo tam insigne contigit miraculum, obtinuisse Legem Ecclesiasticam, quæ fideles ad utriusque speciei communionem adigeret. Si enim extitisset hujusmodi lex, certe Macedoniana illa mulier nullo pacto potuisset communionem simulare, nec ulla arte declinare calicem, quem Diaconus offerebat, ubi primum fideles exceptum manibus panem ori admovissent. Alterum factum historicum petitur ex simulatione Hæreticorum Manichæorum, qui in quinto Ecclesiæ Sæculo in Occidente grassantes, ut Catholicorum invidiam & Imperatorum iram declinarent, irrepebant in cœtus fidelium, Sacram Eucharistiam sub una tantum specie panis sumebant, & ab specie vini omnino abstinebant, rati vinum esse a principio malo, sicut de illis Hæreticis testantur S. *Leo* Papa I. Sermone quarto in Quadragesima, & *Gelasius* I. Porro, si ante tempora Summorum illorum Pontificum *Leonis* & *Gelasii* extitisset aliqua lex Ecclesiastica, quæ omnes omnino fideles obstrinxisset ad sumendam utranque speciem, dum solemniter in templis communicarent, nulla ratione Manichæi Eucharistiam sub una tantum specie panis sumentes impietatem suam occulere potuissent, sed potius eam aperte prodidissent, quippe qui palam infregissent legem Ecclesiasticam de sumenda communione sub utraque specie, ac subinde in infidelitatis, seu hæreseos, qua erant infecti, suspicionem confestim venissent.

Hinc,

Hinc, ad facilius detegendam hanc sacrilegam Manichæorum in sacris Mysteriis simulationem, Summi jam laudati Pontifices *Leo I.* & *Gelasius I.* legem in quinto Sæculo tulerunt, qua jussi sunt omnes fideles utramque speciem, panis videlicet & vini, publicis in Synaxibus sumere, ita ut quicunque deinceps a vini specie abstinerent, ex Ecclesia velut Manichæi ejicerentur. Hæc autem lex de sumenda communione sub utraque specie, quam *Leo I.* detegendæ Manichæorum hæresis causa, tulit circa annum CCCCXLIII. quamque *Gelasius primus* anno CCCCXCVI. confirmavit, obtinuit in Ecclesia Occidentali, quamdiu serpsit Manichæorum Hæresis, sed ea semel extincta hæresi, hæc lex in desuetudinem abiit contraria fidelium praxi, cui non intercesserunt Præsules, quod scirent, hanc legem a Summis Pontificibus *Leone primo* & *Gelasio primo* fuisse latam disciplinæ tantum & Œconomiæ causa, hoc est, ad larvam hæreticis Manichæis detrahendam, eorumque detegendam in divinis Mysteriis simulationem.

Ad tertium denique dubium, an videlicet possit Ecclesia hisce temporibus concedere Laicis Calicis usum, & an ea concessio expediret, & cederet in bonum Ecclesiæ? dico, nullum esse dubium, quin possit Ecclesia etiam his temporibus Calicis usum indulgere Laicis, sicut olim post Synodum Constantiensem illum concessit Laicis in Regno Bohemiæ & locis ei adhærentibus. Patres Concilii Tridentini jus, de quo agitur, Ecclesiæ competere profitentur Sessione vigesima prima, Canone quarto, ubi ad petitionem Legatorum, qui nomine Imperatoris, ac multorum Germaniæ Principum, necnon *Caroli IX.* Galliarum Regis postulabant, ut Calicis usus Laicis concederetur, quod nempe magna affulgeret spes, fore, ut heterodoxi, si eum Synodus indulsisset, ad unitatem & gremium Ecclesiæ redirent, respondent his verbis: *Duos vero articulos alias propositos, videlicet an rationes, quibus Sancta Catholica Ecclesia adducta fuit ut communicaret Laicos, atque etiam non celebrantes Sacerdotes, sub una tantum panis specie, ita sint retinendæ, ut nulla ratione Calicis usus cuiquam sit permittendus, & an, si honestis & Christianæ charitati consentaneis rationibus concedendus alicui vel nationi, vel Regno Calicis usus videatur, sub aliquibus conditionibus concedendus sit, & quænam sint illæ: Eadem Sancta Synodus in aliud tempus, oblata sibi quamprimum occasione, examinandos atque definiendos reservat.* Consultius tamen duxerunt Patres Concilii Tridentini horumce duorum articulorum definitionem arbitrio & prudentiæ Summi Pontificis relinquere, ut videre est in Sessione vigesima secunda in qua hæc verba leguntur: *Decrevit* (Sancta Synodus) *integrum negotium ad Sanctissimum Dominum nostrum esse referendum, prout præsenti Decreto refert, qui pro sua singulari prudentia id efficiat quod utile Reipublicæ Christianæ & salutare petentibus usum Calicis fore judicaverit.* Extat in *Commentariis Rerum ad Synodum Tridentinam spectantium* a Clarissimo *Puteano* editis pagin. 203. *Monitum*, in quo Galliarum Regis Oratores postularunt a Patribus Concilii Tridentini, ut nullum fieret præjudicium prærogativæ Regis Christianissimi, qui die inaugurationis suæ Eucharistiam sub utraque specie sumit: & quorundam Monasteriorum in Galliis vetustissimæ consuetudini, in quibus Monachi Ordinis Cisterciensis etiam non celebrantes, statis quibusdam anni diebus sub utraque specie communicant. Denique, post celebrationem Concilii Tridentini *Pius Quartus* Pontifex Maximus, eo jure anno MDLXIII. usus est, dum Germaniæ Episcopis indulsit, ut, servatis Legibus, quas Ecclesia Bohemis præscripserat, Calicem Laicis communicantibus concederent. Nullus itaque dubito, quin penes Ecclesiam sit jus Calicis usum concedendi, sed hanc concessionem passim expedire non censeo, tum quia vix præcaveri potest effusionis Sanguinis periculum, quod Ecclesiam præsertim movit, ne facultatem communicandi sub utraque specie passim Laicis annueret; tum quia periculum quoque esset, ne ea facultate, si passim concederetur, abuterentur hæretici ut Ecclesiæ conflatent invidiam, sicut Lutherani sub obtentu ejusmodi concessionis Calicis, quam, ut mox diximus, charitas a *Pio IV.* pro Germanis extorserat, mox causati sunt, agnovisse tandem Ecclesiam Romanam, se contra jus Divinum populis subtraxisse Calicem. Unde, jure merito Ecclesia, ne Lutherani ea calumnia, quam temerario ausu spargebant, incautos deciperent, hanc concessionem Germanis factam confestim revocavit.

D. Optimo jure Ecclesia Romana Laicis, & Clericis non conficientibus Communionem sub utraque specie nunc indulgere haud debet, non solum ob rationes, quibus Sæculo XV. gliscente Hussitarum Hæresi, adducta est ad subtrahendum Laicis usum Calicis, sed etiam quia, ut recte observasti, Lutherani, & Calvinistæ, qui Hussitarum hac de re errorem ex Orco revocarunt, ansam & occasionem arriperent Ecclesiam calumniandi, & ubique clamitandi, antiquam doctrinam de Communione sub utraque specie fuisse Sæculo XV. immutatam, ac tandem aliquando Ecclesiam Romanam agnovisse, se contra jus Divinum Laicis Calicem ademisse. Sed de Doctrina Sæculo XV. satis hactenus contra Hæreticos disseruimus. Præstat nunc, ut paucis agamus de Disciplina tum Ecclesiastica, tum Monastica, quæ eodem Sæculo obtinuit, & præcipua, quæ ad utramque Disciplinam spectant, Capita expendamus.

M. Ad Disciplinam tum Ecclesiasticam, tum Monasticam Sæculi decimi quinti attinet gravis illa Controversia, quæ eodem Sæculo Parochos inter & Religiosos Mendicantes circa administrationem Sacramenti Pœnitentiæ, seu circa fidelium Confessionem tempore Paschali faciendam oborta est. Conquerebantur Religiosi Mendicantes, quod Parochi Confessiones fidelium Viris Religiosis, secundum formam Clementinæ *Dudum*, approbatis, tempore Paschali factas, ipsis Sacerdotibus Parochis iterendas esse assererent. Ex adverso Parochi succenSebant Religiosis Mendicantibus, quod ab Ecclesiis Parochialibus frequentandis Parochianos avocarent, ac se proprietum Sacerdotum nomine, quibus, juxta Canonem Concilii IV. Lateranensis *Omnis utriusque Sexus*, semel in anno facienda sit Confessio, etiam intelligendos prædicarent. Ad hanc dirimendam Controversiam Summi Pontifices complura Sæculo XV. ediderunt Diplomata, quibus jus assertum Religiosis Mendicantibus fidelium Confessiones tempore Paschali excipiendi approbarunt, & auctoritate Apostolica confirmarunt. In primis, *Alexander* V. anno mille-

millesimo quadringentesimo nono propugnatas a nonnullis quasdam *Joannis de Poliaco*, cujus in superioribus Colloquiis jam meminimus, Assertiones, & alias recens adjectas, confixit Diplomate, quod incipit: *Regnans in excelsis*. Novæ illæ Assertiones erant: I. *Confessus fratri admisso in forma*, Dudum, *tenetur eadem peccata in numero iterum Curato confiteri*: II. *Conclusiones Joannis de Poliaco damnatæ per Joannem* XXII. *sunt satis veræ: & a quocumque Litterato sufficienter possent teneri*. III. *Statutum Joannis* XXII. *editum*, *Vas electionis*, *est irritum & inane*, *quia*, *cum illud fecit*, *erat hæreticus*. IV. *Stante Statuto* Omnis utriusque Sexus, *nec Deus*, *nec Papa de potentia sua potest facere*, *quin confessus Fratri Mendicanti admisso*, *iterum teneatur confiteri suo Curato*. V. *Confessio Fratribus admissis facta*, *est dubitabilis & incerta*. *Quapropter omnes tenentur dimittere incertum*, *& sic solum confiteri suis Sacerdotibus curam animarum habentibus*, *sub pœna peccati mortalis*. VI. *Quamvis fratres admissi habeant auctoritatem absolvendi & audiendi Confessiones; tamen populus subjectus non habet potestatem accedendi ad Mendicantes admissos*, *sine licentia proprii Sacerdotis*, *& Fratres petentes Privilegia pro Confessionibus audiendis*, *& Sepulturis habendis*, *sunt in peccato mortali*, *& excommunicati*: *Et Romani Pontifices talia Privilegia concedentes Mendicantibus*, *aut iisdem confirmantes*, *sunt in peccato mortali*, *& excommunicati*. VII. *Fratres non sunt*, *aut fuerunt Pastores*, *sed fures*, *latrones*, *& lupi*. VIII. *Sacerdos Curatus*, *dans licentiam Mendicantibus audiendi Confessiones*, *magis dispensat cum Statuto*, Omnis utriusque Sexus, *quam Papa Fratribus dans licentiam*, *juxta formam Decretalis*, Dudum. Hos Articulos erroneos & sacris Canonibus contrarios proscripsit *Alexander* V. Pontifex Max. & statuit, ut *si quis deinceps illos asserere*, *aut in scholis vel alibi glossare*, *defendere*, *seu tenere*, *aut prædicare præsumpserit*, *tanquam Hæreticus sit censendus*, *& excommunicationis sententiam incurrat ipso facto*, *a qua nisi per Summum Pontificem*, *præterquam in mortis articulo*, *non possit absolve*. Eosdem Articulos ab *Alexandro V*. confixos, pariter damnavit *Eugenius* IV. Diplomate quod incipit: *Dudum felicis*, dato die XVII. Kalend. Februarii anni MCCCXLVI. & Constitutionem *Bonifacii VIII. Super Cathedram*, ac *Joannis* XXII. Decretalem *Vas electionis*, in gratiam Fratrum Mendicantium editas, confirmavit. Ejusdem causæ Religiosorum Mendicantium adversus Parochos patrocinium susceperunt alii decimi quinti Sæculi Romani Pontifices *Nicolaus V. Callixtus III. Sixtus IV.* quorum postremus anno millesimo quadringentesimo septuagesimo tertio, pridie Kal. Septembris Constitutionem edidit FF. Minorum Privilegia continentem, quæ *Mare Magnum* nuncupari solet, qua *Joannis XXII. Eugenii IV.* & *Nicolai V.* Decreta de non iteranda Confessione Fratribus Mendicantibus facta confirmat, & adversus eos, qui contrarium asseruerint, *tanquam de Hæresi suspectos*, ab Episcopis & Fidei Inquisitoribus agi jubet. Hæc fuit constans Summorum Pontificum XV. Sæculi mens de jure, quo potiuntur Religiosi excipiendi fidelium confessiones etiam tempore Paschali. Verum, hæc lis, non obstantibus tot Romanorum Pontificum Decretis, Sæculo XV. finita non est, sed ei identidem repullulanti finem tantum Sæculo XVI. imposuerunt Summi Pontifices, quorum Decreta, ut exitum istius Controversiæ exploratum habere possis, hic breviter indicabo. *Leo X.* in Constitutione, quæ incipit; *Dum intra mentis arcana*, quæ in Concilio Lateranensi V. Sess. XI. lecta & approbata est, perspicue declaravit, eos qui Fratribus Mendicantibus confessi sunt, Canoni *Omnis utriusque Sexus*, satisfecisse: *Possunt*, inquit Summus ille Pontifex, *per eosdem Episcopos*, *& Prælatos*, *super sufficienti litteratura*; & *aliqua saltem hujusmodi Sacramenti peritia duntaxat examinari: talibusque præsentatis admissis*, *vel etiam indebite recusatis confitentes*, *Constitutioni*, *quæ incipit*, Omnis utriusque Sexus, *quoad Confessionem dumtaxat*, *satisfecisse censeantur*. Anno millesimo quingentesimo quadragesimo nono *Paulus III.* licentiam generalem Patribus Societatis Jesu concessit audiendi fidelium Confessiones, nullumque omnino tempus excepit, nequidem Quadragesimale, aut Paschale, vel articulum mortis. *Paulus IV.* Diplomate, quod incipit: *Ex Clementi*, dato anno MDLV. Privilegia Fratribus Minoribus de Observantia ab *Eugenio IV. Nicolao V.* & *Sixto IV.* super audiendis Fidelium Confessionibus confirmavit: *Clemens VIII.* anno MDXCII. Constitutionem edidit, qua præcipit Archiepiscopo Cameracensi, & Episcopo Atrebatensi, ut Parochos in Officio contineant, & ne prohibeant plebem sibi subditam quominus Regularibus tempore Paschali confitetur: *Præsenti nostro Decreto*, inquit, *sancimus licere Sæcularibus Christi Fidelibus universis*, *libere Missas audire*, *&c. Etiam dictis Fratribus & Presbyteris dictæ Societatis*, *quam aliis Privilegiatis prædictis*, *quibus id a Sede Apostolica indultum est*, *idoneis tamen & ab Ordinario approbatis*, *peccata sua*, *etiam Quadragesimali & Paschali*, *& quovis alio tempore confiteri licite posse: dummodo tamen iidem Sæculares Christi Fideles Sacramentum Eucharistiæ die Festo Paschalis Resurrectionis in propria Parochia ab eorum Parocho sumant*. Hæc Summorum Pontificum Sæculi XVI. Decretis in gratiam Religiosorum Mendicantium editis novum robur addiderunt Pontifices, qui Sæculo XVII. Romanam Ecclesiam gubernarunt. Orta siquidem an. MDCXLV. inter *Henricum*, Burdegalensem Episcopum, & Regulares Controversia de audiendis Fidelium Confessionibus tempore Paschali, *Innocentius X.* post maturam a sacra Congregatione Cardinalium interpretum Concilii Tridentini causæ discussionem habitam, pronuntiavit, licere Regularibus, Apostolica Privilegia habentibus, Fidelium Confessiones audire a Dominica Palmarum usque ad Dominicam in Albis inclusive, deditque ea de re Constitutionem septimo Idus Februarii, quæ incipit: *Exponi nobis &c.* Idem sanxit *Alexander* VII. anno MDCLIX. Kal. Februarii in Censura quarumdam Propositionum ab Illustrissimo Episcopo Andegavensi ad Sedis Apostolicæ examen transmissarum. Denique *Clemens X.* Constitutione, quæ incipit: *Suprema*, data Romæ XI. Kal. Junii an. MDCLXX. declarat, *Regulares simpliciter ab Ordinariis approbatos posse in Diœcesi Episcopi approbantis*, *quovis anni tempore*, *etiam Paschali*, *& quorumcumque etiam infirmorum Confessiones audire absque ulla Parochorum*, *vel ipsius Episcopi licentia*. *De qua tamen Confessione teneri dictos Religiosos eorumdem infirmorum Parochum illico certiorem reddere*. *Et hoc posse illis ab Episcopo*, *sub pœna suspensionis a facultate audiendi Confessiones præcipi: Sufficere tamen*, *ut certioratio hujusmodi fiat saltem per Scri-*

Parum apud ipsum infirmum relinquendam, & *eos*, *qui dictis Religiosis simpliciter approbatis Paschali tempore confessi fuerint*, *Constitutioni*, *quæ incipit*, *Omnis utriusque Sexus*, *quoad Confessionem duntaxat*, *satisfecisse censendos*. Hæc Summorum Pontificum Decreta, quæ causæ Religiosorum Mendicantium aperte suffragantur, si quis, semoto omnium partium studio, expendere non gravetur, mirabitur profecto, quod *Gaspar Juenin*, Gallicani Oratorii Presbyter, in suo *Commentario Historico & Dogmatico De Sacramentis*, Quæstione V. *De Confessione*, Parag. II. confidenter asserat, nullam proferri posse Romanorum Pontificum Constitutionem, quæ facultatem permittat Religiosis Mendicantibus confessiones Fidelium excipiendi tempore Paschali absque licentia Parochi, & simul declaret, Fideles tempore Paschali confitentes Religiosis Mendicantibus ab Episcopo approbatis satisfacere Canoni Concilii Lateranensis *Omnis utriusque Sexus*. Mirabitur, inquam, quisquis hanc prædicti Scriptoris assertionem audiet, tum quia certissimum est, Summos Pontifices in istius controversiæ discussione secundum Religiosos semper tulisse sententiam: ad conservanda eorum privilegia, quæ invidi & æmuli obtrectatores, præsertim in Galliis, elevare, aut abrogare penitus moliebantur, propensissimam voluntatem demonstrasse, atque jam laudata dedisse Diplomata, ut sensum Canonis *Omnis utriusque Sexus*, aperirent, ac Fidelibus palam facerent, *Proprii Sacerdotis* nomine ita designari Parochum, ut Episcopus in tota Diœcesi sua, & ubique Christianarum gentium Romanus Pontifex, *Proprii Sacerdotis* nomine ad mentem Concilii Œcumenici Lateranensis IV. intelligendi sint; qui subinde alios a Parochis Sacerdotes, cum Sæculares, tum Regulares ad audiendas confessiones Fidelium, etiam tempore Paschali, coadjutores & cooperatores jure, & absque Parochorum licentia assumere possunt: Tum quia etiam ab omni veri specie alienum est, *Innocentium III.* Pontificem Maximum, & quadringentos amplius Episcopos, qui hunc canonem, *Omnis utriusque Sexus*, in Concilio Lateranensi condiderunt, & approbarunt, Sacramenti Pœnitentiæ administrationem ita Parochis addixisse, ut Romano Pontifici, & Episcopis, quibus Fideles, & ipsi Parochi subditi sunt, jus Sacramenti Pœnitentiæ Fidelibus tempore Paschali administrandi adimere voluerint. Quod si semel fateantur Parochi, *Innocentium III.* & Patres Concilii Generalis Lateranensis IV. nomine *Proprii Sacerdotis* intellexisse non solum Curatos, sed etiam Summum Pontificem, & Episcopos, necesse itidem est, ut fateantur, Summum Pontificem, & Episcopos, non solum per se confessiones audire, sed etiam administrandi quovis anni tempore Pœnitentiæ Sacramenti provinciam selectis & a se approbatis Sacerdotibus, sive Regularibus, sive Sæcularibus, committere posse, ac subinde Religiosos Mendicantes a Summo Pontifice, vel ab Episcopis approbatos, facultatem habere confessiones Fidelium excipiendi, etiam tempore Paschali, absque licentia Parochi.

D. In tuam sententiam lubentissime descendo, & ad veram pacem in utroque Clero, tam Sæculari quam Regulari, sartam tectam perpetuo conservandam vehementer opto, ut omnes, cum Parochi, tum Viri Regulares, ob unam Dei gloriam & animarum salutem in Sacramenti Pœnitentiæ administratione summa semper consensione collaborent, & obsequia, quæ reddunt Ecclesiæ, exigant ad charitatis Regulam, secundum quam facile ista finietur controversia, quæ tamdiu, tantaque animorum contentione disceptata est. Si enim Parochi sola charitate ducantur, Viros Religiosos ab Episcopis approbatos, zelo salutis animarum ferventes, sibi in Sacramenti Pœnitentiæ administratione adjutores & cooperatores datos maxima benevolentia complectentur. Similiter, si Regulares Privilegia sibi a Summis Pontificibus, Conciliisque in Fidelium Spirituale commodum concessa, eorumque usum ad unius charitatis finem referant, iis modeste utentur, nec ullum unquam negotium facessent Parochis, quibus ad procurandam animarum salutem velut cooperatores & coadjutores a Summis Pontificibus & Episcopis sunt adjecti, sicque mutuam sibimetipsis opem ferent juxta prudentissimum *Joannis Gersonii*, Sacræ Facultatis Parisiensis Cancellarii, Consilium, quod nuper legebam in libro ab ipso edito *De Statibus Ecclesiæ* Consideratione II. ubi hæc habet: *Status uterque studeat alter alterius onera portare sine contentione & æmulatione .... ne si invicem more cornicum, se mordeant, consumantur. Ne præterea surgat fœda opinio Ecclesiasticorum apud Laicos, & vituperetur ministerium Verbi Dei. Nonne Deus, quæso, abunde dives est pro omnibus? nonne pacis est Deus, non divisionis? Denique, quid prodest Pharisaica contentio de status præeminentia? quid sanctius est dare operam, ut quis perfectus inveniatur, quam si jacens in imis, de perfectione status glorietur?* Sed alia, si placet, prosequamur, quæ spectant Disciplinam Ecclesiasticam Sæculi XV.

M. Electiones Episcoporum, & Abbatum Sæculo xv. libere adhuc in Galliis fiebant; Archiepiscopi tamen, Episcopi, Abbates, & alii Beneficiati electi persolvebant Romano Pontifici. Tributum temporarium, cui *Annatæ* nomen inditum est, quod ratione fructuum primi anni, titulo subsidii, solveretur, ut Romanus Pontifex par esset ferendis universæ Ecclesiæ oneribus, quæ ipsi gravissima incumbunt, & præsertim ut facilius posset Imperii Christiani adversus Infideles defensionem suscipere; subvenire Catholicis Regibus, hæreticorum quorumvis perduellium conjurationes reprimere; Prædicatores in terras Infidelium ad fines Ecclesiæ propagandos mittere; Neophytis, & pro fidei causa exulibus necessaria suppeditare subsidia, & pauperum Urbis ac Ditionis totius Ecclesiasticæ levare inopiam. His universalis Ecclesiæ necessitatibus ut commodius consulere possent Romani Pontifices, Tributum illud temporarium, seu Annatas Beneficiorum Ecclesiasticorum percipiebant Sæculo XV. & etiamnum jure optimo percipient. Fuerunt tamen nonnulli Scriptores, quos inter censetur *Joannes Launojus*, in libro quem edidit *De Veneranda Romanæ Ecclesiæ Traditione circa Simoniam*, qui *Annatas*, velut execrandum Simoniæ genus, perstringere ausi sunt, contra quos *Prosper Fagnanus*, Vir Pontificii juris peritissimus, Commentariis in primam partem lib. V. Decretalium, ad Titulum, *Ne Prælati vices suas &c.* & ad caput, *Præterea*, Annatarum originem, honestatem, æquitatem ac necessitatem multis rationibus probat & tuetur, quarum præcipuas hic subjicere non pigebit. I. Summo Sacerdoti *Decimam partem Decimarum* solvi lex vetus præcipiebat (Numerorum cap. XVIII.) Debent igitur, loco Decima-

rum, solvi Annatæ Romano Pontifici, qui Summus Novæ Legis Sacerdos est, & cujus ministerium longe amplius est ac præstantius, quam legalis Pontificis, qui Sacrificiorum duntaxat curam gerere tenebatur, & eorum, quæ judaicam Religionem spectabant, Romanus vero Pontifex Supremus est totius Ecclesiæ Sacerdos, ut in confesso est apud omnes Catholicos. II. Omnibus curam animarum gerentibus solvuntur Decimæ, quanto igitur magis Romano Pontifici, qui constitutus est Pastor totius gregis Dominici, & qui omnium Ecclesiarum curam ac solicitudinem habet, Annatæ, Decimarum loco, persolvere oportet. III. Ecclesia universalis unum Corpus mysticum est in multa membra divisum, cujus caput visibile est Romanus Pontifex, membra autem sunt ceteræ Ecclesiæ per orbem Christianum diffusæ. Cum igitur omnia membra Capiti subvenire debeant, tenentur Ecclesiæ Annatas, quæ sunt subsidia temporalia, Summo Pontifici conferre. IV. Cathedrales Ecclesiæ & Abbatiæ fundatæ & erectæ non fuere absque Romanæ Ecclesiæ auctoritate, quæ propterea *Omnium Ecclesiarum Mater* appellatur, quia omnes Eclesiæ ex ea prodierunt. Porro, Ecclesiæ Romanæ sponsus visibilis est Summus Pontifex, *Omnium Christianorum Pater & Doctor*. Cum igitur Filiis incumbat obligatio Patri naturali subministrandi alimenta, ut ipsa lex naturalis docet, multo magis, Patrem Spiritualem juvare debent Filii Spirituales, eique temporalia subsidia non negare. Annatæ autem sunt subsidia temporalia, quæ Romano Pontifici, utpote Spirituali Omnium Christianorum Patri debentur. V. Principi Laico tributa & stipendia solvuntur, eique hujusmodi debentur subsidia, quia Justitiæ in suis ditionibus servandæ invigilat; igitur potiori jure Romano Pontifici, qui universæ Ecclesiæ præest, & qui tam Iustitiæ, quam Disciplinæ toto in Orbe Christiano custos est & vindex, majorum judex & arbiter causarum, subsidia quædam, seu Annatæ debentur, quo possit ferre regiminis onera, & publicis Ecclesiæ necessitatibus pro viribus prospicere, quibus certe, vacuo ærario, consulere minime posset. His & aliis rationibus *Prosper Fagnanus* locis mox a me laudatis invicte probat, Annatas jure optimo esse debitas Romano Pontifici, ibidemque diluit omnes Objectiones Scriptorum tam hæreticorum, quam quorumdam Catholicorum, qui in illas invehebantur, earumque exactionem Simoniacam & illicitam esse asserebant. Legi etiam potest idem *Prosper Fagnanus* in Commentario in Librum I. Decretalium, *De Pactis*, Capite *Cum pridem*, ubi quærit, utrum Annatæ in Romana Curia licite exigantur, & sine labe Simoniæ, cui quæstioni breviter respondet, Annatarum exactionem esse licitam, & sine ulla Simoniæ labe fieri, quia Annatæ solvuntur non pro collatione beneficii Ecclesiastici, seu provisione, sed solum pro fructibus primi anni beneficiorum vacantium, qui pro dimidia spectant ad Sedem Apostolicam ex justissimo titulo reservationis, quam Romani Pontifices pro tanti officii laboris, & dignitatis sustentatione sibi fecerunt. Unde solutioni Annatarum, quam exigit Camera Apostolica non pro ullo jure Spirituali, aut Spiritualibus annexo, sed pro fructibus mere temporalibus, ad se legitime pertinentibus, nefas est ullam simoniæ, aut turpis lucri notam inurere. Ob emergentes Sæculo XV. gravissimas Ecclesiæ necessitates, concesserunt aliquando Pontifices Romani Principibus Christianis, ut Decimas, vel certam pecuniæ Summam ex omnibus ditionum suarum Ecclesiis colligerent. *Eugenius IV.* centesimam redditutum Ecclesiasticorum Hispaniæ, Angliæ, Franciæ, & Delphinatus anno Mccccxxxi. concessit Regi Cypri, ut obsides Sultano Ægypti datos, cum ex ipsius carceribus dimissus est, liberaret. Concessit itidem anno 1443. *Alphonso* Aragoniæ & Siciliæ Regi subsidium ducentum mille florenorum auri per duos annos ex Ecclesiis ditionum suarum percipiendum. *Nicolaus V.* anno Mccccliii. vindicandæ a Turcarum tyrannide Constantinopolis desiderio flagrans, Sacram Expeditionem indixit, ad eamque promovendam universo Ecclesiæ Clero Decimas imposuit. *Callistus III.* anno Mccccl vi. a *Carolo VII.* Galliarum Rege obtinuit, ut Sacræ pariter Expeditionis contra Turcas causa, Decimas omnibus Galliarum Sacerdotibus imponeret, ut constat ex epistola ejusdem Summi Pontificis, qua *Carolo VII.* gratias agit, edita Tomo IV. *Spicilegii* pagin. 391. *Pius II.* in Mantuano Conventu anno Mcccclix Decimam generalem, indicto bello Sacro, ab universalis Ecclesiæ Clero solvi decrevit, consentientibus Christianis Principibus. Sæculo XV. cusa fuit in Galliis *Pragmatica Sanctio*, se *Carolina Constitutio*, quæ nihil aliud est, quam celebris illa Constitutio in Bituricensi Concilio sub *Carolo VII.* Galliarum Rege anno Mccccxxxviii. edita ac promulgata, quæque xxii. continebat articulos, & eo potissimum tendebat, ut Regni Beneficiorum Collatoribus ordinariis sua relinquerentur conferendi jura: Ut Cathedrali vacante Sede, a Clero, sive Capitulo eligerentur Episcopi, & ut Reservationes particulares, & gratiæ expectativæ abolerentur. Viguit aliquandiu in Galliis hæc Pragmatica Sanctio, sed tandem post obitum *Caroli VII.* ejusque successorum *Ludovici XI. Caroli VIII.* & *Ludovici XII.* sublata est per *Concordatum Gallicum* anno Mccccxvi. initum inter *Leonem X.* Romanum Pontificem, & *Franciscum I.* Christianissimum Galliarum Regem: De hoc Concordato Gallico plenius disseremus in Colloquio sexto in Historiam decimi sexti Ecclesiæ Sæculi. In Germania Sæculo XV. pro Beneficiis tam collativis, quam electivis initum est *Concordatum* inter *Fridericum* IV. Imperatorem & *Nicolaum V.* Romanum Pontificem anno Mcccclviii. & confirmatum a *Clemente VII.* & a *Gregorio XIII.* In hoc Concordato Germanico circa Beneficia determinantur quatuor ista potissimum Capita. Primo Collationes Beneficiorum omnium in Curia Romana vel intra duas dietas ab Urbe, quomodocumque vacantium, Summo Pontifici reservantur. Secundo pro electivis Beneficiis relinquitur Cathedralibus Ecclesiis jus eligendi suos Episcopos, & Monasteriis jus eligendi Abbates, & Summo Pontifici jus confirmandi, ita ut, quacumque electione facta, Summus Pontifex eum promovere possit, quem de Cardinalium Consilio digniorem & utiliorem Ecclesiæ judicaverit: *Si canonice fuerint electiones, confirmabimus, nisi ex rationabili & evidenti causa, ac de Fratrum Consilio de digniori & utiliori persona duxerimus providendum.* Tertio, pro collativis Beneficiis statuitur, ut alternatim ita a Papa & Collatoribus ordinariis omnia sive sæcularia, sive regularia conferantur Beneficia, ut a Summo Pontifice mense *Januario*

va-

vacantia, ab ordinariis vero mense *Februario*, & sic deinceps alternis mensibus, adeo ut Papa Beneficia vacantia conferat per sex menses alternos, qui ideo *Menses Papales* dicuntur; ordinarii vero Collatores per sex alternos alios menses. Excipiuntur tamen Cathedralium, & Collegiatarum Ecclesiarum dignitates, quæ semper a suis collatoribus ordinariis conferendæ relinquuntur. Quarto denique, pro Dignitatibus, Personatibus, & aliis quibuscunque Beneficiis a Sede collatis, decernitur, ut primi anni horumce Beneficiorum redditus, per modum *Annatæ* solvantur, exceptis tamen, quæ vi expectativæ gratiæ, vel pemutatinnis causa, fuerint collata, aut quæ valorem viginti florenorum auri de Camera nou excedunt. Hoc Germanicum Concordatum, quo reguntur etiam in *Lotharingia*, & in *Alsatia* Galli, ejusdem *Maximiliani* Imperatoris fuit promulgatum Leodii anno 1518. & *Caroli* V. Imper. Edicto in Ecclesia Cameracensi executioni mandari jussum anno 1534. vigetque per extensionem, ex speciali indulto, in Ecclesiis Metensi, & Virdunensi, quæ Metropoli Ecclesiæ Trevirensi subduntur. Rex tamen Christianissimus *Ludovicus* XIV. Indultum obtinuit ab *Alexandro* VII. an. 1594. quod postea a *Clemente* IX. confirmatum est ann. 1668. pro nnminatione ad Episcopatus *Metensem*, *Tullensem*, & *Virdunensem*, necnon in alia in his Diœcesibus sita Consistorialia Beneficia, ut videre est apud *Doujatium* in *Specimine juris Ecclesiastici*.

D. Quam Disciplinam Sæculo XV. circa Episcopos, & Clericos observavit Ecclesia?

M. Episcopi electi fidelitatem Romano Pontifici ante consecrationem suam Sæculo XV. jurabant, qui solemnis ritus etiamnum observatur ejusque juramenti formula extat in Romano Pontificali *Clementis* VIII. jussu restituto atque edito, juxta quem consecrandus Episcopus a consecratore interrogatur in hunc modum: *Vis Beato Petro Apostolo, cui a Deo data est potestas ligandi ac solvendi, ejusque Vicario Domino nostro N. Papæ N. suisque Successoribus Romanis Pontificibus, fidem, subjectionem, & obedientiam, secundum Canonicam Auctoritatem, per omnia exhibere?* Qui respondet: *Volo*. Translationes Episcoporum non fiebant Sæculo XV. nisi ob Ecclesiæ necessitatem, vel majorem utilitatem. Residentiam antiquis cannnibus, & decretalibus Summorum Pontificum epistolis imperatam observabant Episcopi, eorumque absentia a grege sibi commisso, nisi eam Ecclesiæ necessitas, aut gravis utilitas excusaret, magno in vitio habebatur. Plures Episcopatus sive in titulum, sive in Commendam possidere non licebat, vel alia ab Episcopatu Beneficia absque legitima Sedis Apostolicæ dispensatione. Contra Beneficiorum pluralitatem *Jacobus* Cardinalis *Papiensis*, qui Sæc. XV. floruit, elegantem scripsit epistolam, quæ est quingentesima quadragesima septima, ad *Gonzagam*, Cardinalem Mantuanum, in qua hæc habet: *Congeries hæc Sacerdotiorum, ad quem usum sunt in domibus Sacerdotum? Si ad necessitatem parantur: audiamus admonentem Apostolum: Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti simus. Si ad cupiditatem explendam, etiam ejusdem increpantis vocem intelligamus*: Mortificate avaritiam, quæ est Idolorum servitus: *quia nou potestis, inquit Salvator*, Deo servire & Mammonæ: *Sin vero ad luxum vitæ & pompam, idem quod Chananææ responsum nobis sciamus*: Non est bonum sumere panem filiorum & canibus mittere.... *Recense vero mecum coacervatarum administrationum quanta sint mala quantisque nos involvant criminibus. Defraudamus primo loco Deum gloria justi obsequii sui: quod enim illi persolvi pluribus administrantibus oportet, per unum cogimus fieri: Quam vero rite, quam diligenter, pieque fiat, ipsi nos conscii sumus: Per Prophetam ideo Dominus comminatur*: Væ qui conjungitis domum ad domum: *Rursus debilitamus corpus Ecclesiæ. Quatuor, quinque, pluriumve Præsulum sedes occupat unus.... De ovibus creditis meremur indigne, a quibus, juxta verbum Apostoli metentes carnalia, non seminamus eis spiritualia. Nostrum unicuique sigillatim præcipitur*: Cognosce diligenter vultum pecoris tui, tuosque greges considera: *in quibus, quod debitores Deo omnium sumus, quidquid perit, animabus nostris haud dubie perit, redituris, ante Tribunal justi Judicis, pie crediti, sed male administrati operis severissimam rationem, quam nescii reddere, in tenebras exteriores ejicientur, ubi fletus erit & dentium stridor. Adde publicum odium merito ex tanta insania in nos comparatum. Lamentari Ecclesias videt, quod his cumulis egenorum panes eripimus; dolere populos, quod veneranda Pastoribus loca plena nunc mercenariis vident: Clamans, non esse nos memores paupertatis antiquæ, propter quam crevit Ecclesia: non videri discipulos Christi qui de crastino vetuit esse solicitudinem, & duas vestes habentem dare alteri non habenti præcepit: omnia ad privatam pompam luxumque referri, quodque multorum esse oporteret, injusta dispensatione ad unum aliquem redegi: Animæ autem tam esse curam exiguam, quam magna est corporis*. Hoc, lnngiusculum licet, *Jacobi* Cardinalis *Papiensis* testimonium hic exscribere necessarium esse duxi, ut inde inelligeres, spiritualem polygamiam, seu Beneficiorum pluralitatem Sæculo XV. sicut & in aliis præcedentibus, proscriptam ac prohibitam fuisse Clericis, quando unum ad vitam honeste sustentandam sufficit, nec subest aliqua necessitas, aut Ecclesiæ utilitas plura Beneficia possidendi. Episcopi, & Beneficiati bonorum Ecclesiasticorum dispensatores tantum, & non domini Sæculo XV. censebantur, eisque vetitum erat, ne ex redditibus Ecclesiæ consanguineos, familiaresve suos locupletarent, aut illorum causa bona Ecclesiastica distraherent, aut dissiparent. Clerici Jurisdictinni Episcoporum ita Sæculo XV. subditi erant, ut ad sæculare judicium trahi non possent, sed eorum causæ ac lites a solis Episcopis componerentur. Denique, Clerici ab exactionibus, vectigalibus, publicisque oneribus erant liberi, & his, qui tum doctrina, tum pietate digniores erant, Beneficia conferebant Episcopi, ad quos solos de jure pertinebat provisio, seu institutio Beneficiorum Ecclesiasticorum, quamvis tamen Patroni etiam Laici, jus haberent aliquem ad beneficia sui jurispatronatus Episcopo, seu loci ordinario, præsentandi.

D. Monasticæ Disciplinæ, quæ Sæculo XV. viguit, priusquam præcipua capita percurramus, rogo te, ut in medium proferas Religiosos illos Ordines, quos eodem Sæculo peperit, aut reformavit Ecclesia.

M. Inter Religiosos Ordines, quos Sæculo XV. peperit, aut reformavit Ecclesia, primum locum, habita ratione temporis, obtinet Congregatio *Sanctæ Justinæ*, ita dicta a Monasterio Sanctæ *Justinæ*, apud Patavium. Huic Mnasterio *Gregorius* XII. præfecit Abbatem *Ludovicum Barbum*, Patritium Venetum, & Congregationis Canonicorum *Sancti Georgii in Alga* Moderatorem, qui collapsam in eo Regularem Disci-

plinam feliciter instauravit, & Ordini Sancti *Benedicti* pristinum splendorem in Italia conciliavit circa an. Mccccviii. Hæc celebris Congregatio dicta est etiam *Cassinensis*, eo quod prædicta Ordinis Sancti *Benedicti* in Italia reformatio, ac exacta Monasticæ Disciplinæ Observantia maxime vigeret in Monasterio apud Montem Cassinum, ex quo innumeri prodierunt Monachi doctrina & pietate conspicui. De hac Sanctæ *Justinæ*, seu *Cassinensi* Congregatione plura legesis in Historia Cœnobii Sanctæ *Justinæ*, & apud *Maurolicum* in Mari Oceano omnium Religionum, & apud *Aubertum Miræum* in *Originibus Benedictinis*. Prodiit eodem an. Mccccviii. altera Congregatio Canonicorum Regularium Sancti *Salvatoris Silvæ lacus* prope Senas, instituta a *Stephano* Senensi, Ordinis Eremitarum Sancti Augustini; qui, ut videre est apud *Henricum Spondanum* ad ann. Mccccviii, Num. xix. mutato, auctoritate *Gregorii* XII. Pontificis Maximi, habitu, Canonicus Regularis effectus est, ejusque opera coaluit hæc Congregatio, quæ primum ab Ecclesia Sancti *Salvatoris*, quæ est in Silva Ilicum ad lacum Civitati Senensi vicinum, nuncupata est Congregatio Sancti *Salvatoris silvæ lacus*, sed postea vulgo *Scopetinorum* Congregatio dicta est ab Ecclesia Sancti *Donati de Scopeta* Florentiæ sita, quam *Martinus* V. huic Congregationi Sancti *Salvatoris* univit. Congregationem illam confirmavit *Gregorius* XII. Nonis Aprilis anni 1408. cujus ea de re Constitutio edita est in Bullario Romano. Regulam Sancti *Augustini* his Canonicis tradidit idem Pontifex, voluitque ut sub albo Scapulari Rochetum, superius autem cappam grisei coloris lanæ mordentis, instar capparum Conversorum Carthusiensium gestarent. Eamdem Congregationem gratiis ac privilegiis amplissimis auxit, atque exornavit *Julius* II. Constitutione, quam dedit anno MDXII. quæ incipit: *Inter ceteros*, & extat in Tomo I. Bullarii Romani. De ista Congregatione si plura scire desideres, consule *Gabrielem Pennottum* lib. 2. *Historiæ Tripartitæ* cap. 51. & sequentibus. Observat *Spondanus*, nonnullos referre hujus Congregationis initium ad Pontificatum *Gregorii* XI. ad eos similitudine nominis fuisse deceptos, cum certum sit, eam solum cœpisse sub Pontificatu *Gregorii* XII. Congregatio Eremitarum Sancti *Hieronymi de Fesulis*, quæ a *Beato Carolo* filio *Antonii* Comitis *Montis Granelli* Diœcesis Sarsinatis in Romandiola anno Mccclxxx. fuerat inchoata, ad Regularem professionem secundum constitutiones Sancti *Hieronymi* nomine insignitas ab *Innocentio* VII. admissa & approbata est anno Mccccv. confirmata etiam a *Gregorio* XII. anno 1415. Regulam Sancti *Augustini* deinde Eremitæ hujus Congregationis amplexi sunt, approbante *Eugenio* IV. qui Generalis Præpositi eligendi facultatem ipsis concessit, & multis gratiis ac privilegiis Congregationem cumulavit Constitutione data VII. Kalendas Aug. an. Mccccxli. Celebris erat Sæculo XV. Congregatio *Frisonaria* instituta a *Bartholomæo Columna*, nobili Romano, qui in monasterio Sanctæ Mariæ *Frisonariæ* non procul a *Luca*, Urbe Tusciæ, Canonicam Disciplinam sub Regula Sancti *Augustini* circa an. Mccccxcvi. primum restituit, quæ tota deinde in Italia recepta est titulo *Congregationis Lateranensis*; a Basilica Lateranensi Romana, ubi restituti per *Eugenium* IV. Canonici Regulares eam rexerunt usque ad tempora *Sixti* IV. qui eorum loco Canonicos sæculares constituit. In Hispania *Martinus Vargas*, Doctor Theologus, & Monachus Cœnobii Petræ in Aragonia, Roma reversus cum aliis duodecim sodalibus, in Monasterio *Montis Sion* non procul a Toleto consedit, ubi veterem Disciplinam Ordinis Cisterciensis revocavit, & Congregationem sub titulo Sancti *Bernardi* anno Mccccxxv. instituit, quam *Martinus* V. approbavit. Reformationem Ordinis S. *Francisci* Sæculo XV. hoc est, circa annum Mccccxix. aggressus est Sanctus *Bernardinus* ejusdem Ordinis, magni tunc nominis, ac pietatis, doctrinæque Vir, sed præcipue Sanctissimi nominis *Jesu* cultor & amator. Hic patria Senensis, Monasteria Fratrum Minorum, quos ab antiqua Sancti *Francisci* severitate sensim desciviſſe ægre videbat, ad veterem disciplinam revocare fategit, indeque Franciscanis, qui huic Sancti *Bernardini* Reformationi adhæserunt, inditum est *Observantinorum* nomen, ad discrimen Fratrum *Conventualium* ejusdem Ordinis, qui in recepta jam vivendi forma juxta privilegia & dispensationes a Sede Apostolica concessas permanere voluerunt. Extant Sancti *Bernardini* præclaræ res gestæ a diversis Authoribus conscriptæ, quæ ingentium ab eo editorum miraculorum, & copiosissimorum, quos e suis fervidis per totam Italiam prædicationibus colligebat, fructuum sunt evidentissima argumenta. Obiit hic Sanctus Ord. Franciscanorum reformator, & ardentissimus atque efficacissimus Concionator anno 1444. Aquilæ in Vestinis, sive, ut nunc vocant in Aprutio, ubi adhuc ejus corpus integrum visitur. Fuit a *Nicolao* V. in Sanctorum numerum solemni ritu anno Mccccl. relatus. Ejus vitam ab Auctore coævo descriptam refert *Surius* ad diem XX. mensis Maji, omniaque Opera de rebus Sacris & pietatis ab ipso edita prodierunt Parisiis anno 1636. cura & studio *F. Joannis de la Haye* Franciscani. Eodem tempore, quo reformationi Ordinis Sancti *Francisci* incredibili zelo incumbebat Sanctus *Bernardinus*, Ordinem Sanctæ *Claræ*, seu Monialium Ordinis Sancti *Francisci* pariter reformavit B. *Coleta Boyleta*, Virgo Clarissa, Corbejæ in Picardia nata, quæ ad Sanctum illud perficiendum opus usa est potissimum consilio P. *Henrici de Balma* Confessarii sui, Viri morum integritate præstantissimi, sicque contigit, ut uno eodemque tempore in Ordine Sancti *Francisci*, pari ardore Sanctus *Bernardinus* Virorum, & B. *Coleta* feminarum reformationis curam susceperint. B. *Coletam*, ob miraculorum merita, Officio Ecclesiastico a suis coli *Clemens* VIII. concessit, & *Paulus* V. confirmavit. Extat apud *Surium* ad diem VI. mensis Martii Vita Beatæ *Coletæ*, in qua legitur, *S. Vincentium Ferrerium*, Ordinis Prædicatorum, motum visione de illa divinitus habita, ex Hispania in Galliam venisse ut ipsam inviseret, quod sane hujus Virginis Clarissarum Reformatricis laudi ac præconio plurimum confert. Prodierunt etiam Sæculo XV. duæ Congregationes Reformatæ, quarum una dicitur *Congregatio Lombardiæ*, Cremæ per *Gregorium Rocchium* Papiensem & *Gregorium* Cremonensem anno Mccccxliv. instituta, quæ eminet inter Congregationes reformatas Eremitarum Ordinis Sancti *Augustini*. Altera Congregatio, *Bursfeldensis* appellata, initium habuit in Monasterio S. *Mathiæ* apud Treveros, cujus Abbas tum temporis erat *Joannes Rodius*, insignis pietatis Vir, qui aucto-

ritate

ritate Apostolica ex Carthusiano factus Benedictinus, Monasticam vitam secundum Regulam Sancti *Benedicti* instauravit. Hujus reformationis Decreta *Bursfeldiæ* primum anno MCCCCXXXV. suscepta sunt, unde hæc Congregatio *Bursfeldiana* fuit nuncupata. Est autem *Bursfeldia* exiguum Diœcesis Moguntinæ Monasterium, cujus exemplum secuta Germaniæ, & Gallo-Belgii Monasteria sese huic Congregationi adjunxerunt. De hac Congregatione *Bursfeldiana* legendi sunt *Trithemius* in Chronico Spanheimensi, & *Miræus* in Originibus Monasticis lib. 2. cap. 25. & 26. Jam in Colloquio VI. in Historiam Sæculorum XIII. & XIV. observavimus, Regulam quam B. *Albertus*, Patriarcha Hierosolymitanus, tradidit Carmelitis, fuisse ab *Hugone a Sancto Caro* Tituli Sanctæ *Sabinæ* Presbytero Cardinali, Ordinis Prædicatorum, & a *Willelmo*, Anteradensi Episcopo, auctoritate ab *Innocentio IV.* sibi commissa, declaratam, correctam, mitigatam, eamque mitigationem ab eodem Pontifice esse confirmatam Diplomate dato Lugduni Kal. Septembris anni MCCXLVIII. At, præter illam primam Regulæ *B. Alberti* mitigationem, aliam ejusdem Regulæ relaxationem, seu mitigationem, Sæculo XV. obtinuerunt Carmelitæ *ab Eugenio* IV. Pontifice Maximo, & qui eam ex eodem ordine hactenus observant, *Mitigati Carmelitæ* nuncupantur. Qua de re extat ejusdem Pontificis Constitutio data XV. Kal. Martii ao. 1432. Tom. I. Bullarii Romani. Denique, Sæculo XV. hoc est, an. MCDLXVII. Sanctus *Franciscus Paulanus* in Cœnobiolo prope Paulam fundamenta jecit Ordinis *Minimorum*, qui humilitate, quam ipso nomine profitetur, vere magnus dici debet, & ob arctissimam Disciplinæ Regularis observantiam, ac summam, qua erga omnes diffunditur, charitatem, toto Orbe Christiano clarissimus existit. Hunc nascentem Ordinem *Sixtus IV.* Pontifex Maximus confirmavit sub nomine Eremitarum Sancti *Francisci*, plurimisque ornavit privilegiis, Constitutione, quæ incipit, *Sedes Apostolica*, data die 23. Maji anni 1474. Hunc Ordinem confirmarunt etiam sequentes Pontifices Romani, præsertim *Alexander VI.* qui jussit, ut hic Ordo deinceps appellaretur *Ordo Fratrum Eremitarum Fratris Francisci de Paula*. Humilitatem, Charitatem, & austeram Vitæ observationem ita coluit Sanctissimus ille institutor, ut & alumnos suos *Minimos* vocari, & pro totius Ordinis Insigni, seu Stemmate nomen *Charitatis* gerere voluerit, eosque quarto voto obstrinxerit, quo tenentur cibis Quadragesimalibus toto anni tempore vesci, excepta gravi infirmitate & ex Medicorum consilio. Tres Regulas condidit *S. Franciscus a Paula*, Fratrum, Sororum, & Tertii Ordinis utriusque sexus, quæ omnes a Sede Apostolica confirmatæ fuere, ac præsertim a *Julio II.* pluribus Constitutionibus paulo ante *S. Francisci* obitum, & postea ab ejus successoribus. Avitam Disciplinæ Regularis observantiam adhuc studiose retinent hujus Ordinis Religiosi, qui virtutum fragranti odore peccatores ad pœnitentiam alliciunt, jugi corporis mortificatione nocte dieque Deo inserviunt, & Ecclesiam doctrina, & pietate haud parum illustrant, sectantes vestigia majorum suorum, qui eruditione & sanctimonia conspicui sese totos ecclesiæ utilitatibus devoverunt, suaque omnia dicta ac gesta soliti erant condire ac temperare suavitate charitatis; quæ, juxta Apostolum *Paulum*, omnia suffert, omnia sperat, discordias aversatur, non quærit quæ sua sunt, sed quæ *Jesu Christi*, atque de singulis bene mereri studet. Poteris aliquando, si tibi per otium liceat, lectitare præclaros Ordinis Minimorum Annales, in quibus tam *S. Francisci a Paula*, quam ceterorum Fratrum, totiusque Ordinis egregia pietatis, necnon doctrinæ exempla & documenta accurate referuntur.

D. Rem sane mihi longe gratissimam faceres, si *S. Francisci a Paula*, Sanctissimi Minorum Ordinis Institutoris, cui, ex voto a Parentibus meis nuncupato, fui a teneris annis consecratus, heroicas virtutes ac res præclare gestas paulo fusius hic describere velles, ut novis additis stimulis mea magis ac magis inardescat pietas erga S. illum Patronum, quem impense colo, & cui secundum Deum incolumitatem meam, ac bonam corporis valetudinem lubentissime acceptam refero.

M. Apud *Paulam*, Calabriæ oppidum, post longam Matris sterilitatem, ex voto facto Deo, & *S. Francisco* Assisiati, natus est S. *Franciscus* dictus *de Paula*, qui post actam in summa puritate pueritiam, & in solitudine asperrimo victo adolescentiam, ad natale solum reversus, Oratorium in fundo paterno exstruxit, & adjunctis sibi aliquot sociis, novum instituit Religiosorum Ordinem. Fuit Sæculi sui Taumaturgus: qui stupendis claruit miraculis, quorum illud in primis celebre memoriæ proditum est, quod a Nautis rejectus, Siciliæ fretum, strato super fluctibus pallio, cum socio transmisit. Summis Pontificibus, Regibus, Principibusque, ob sanctitatis famam longe lateque diffusam fuit acceptissimus, & omnium gentium commendatione celebratus. *Ludovicus* XI. Galliarum Rex, gravi morbo detentus, *Franciscum de Paula* ex Calabria ad se mitti a *Sixto IV.* Romano Pontifice impetravit, eam in spem erectus, fore ut ejus precibus prolixiorem vitam adipisceretur. *Franciscum* venientem summo honore in genua procidens excepit Rex Christianissimus, eique ac Fratribus Cœnobium extruxit ad *Plessiacum Parci* prope Turonum. *Philippus Cominæus*, qui *Franciscum de Paula* viventem adhuc in Galliis vidit, eum velut sanctitatis & prudentiæ miraculum commendat in *Historia* quam edidit *Ludovici XI. l. 6. c. 9.* ubi ait, *ipsum* Virum Sanctum („ vulgo appellatum, a Rege Christianissimo accersitum, venire noluisse absque Summi Pontificis & Regis sui facultate. Nunquam se vidisse hominem viventem, qui magis sancte viveret, & in quo magis appareret quod Spiritus S. loqueretur per os ejus. Licet Clericus aut literatus non esset, satis ei fuisse Italicam Linguam suam ut se admirabilem redderet. Illum Neapoli transeuntem, honoratum & visitatum a Rege & filiis ejus fuisse ceu magnum aliquem Legatum Apostolicum, cum ipsisque locutum velut hominem in Aula educatum. Inde Roma transeuntem, ab omnibus Cardinalibus visitatum, & triplici vice audientiam habuisse apud Summum Pontificem, solum cum solo egisse, & prope ipsum assidere jussum trium quatuorve horarum spatio, quoties ad ipsum accessit. Ludovicum XI. in genua ante eum procubuisse, orasseque ut vitam sibi prorogaret. Illum autem respondisse quod vir sapiens respondere debebat „) Addit Cominæus *sæpe eum se audivisse coram Rege disserentem, adstantibus Magnatibus & Primoribus Regni, & visum fuisse divi-*

divinitus inspiratum circa ea, quæ dicebat, commonebatque. Hoc locupletissimum *Philippi Cominæi*, probatissimæ fidei coævi Historici testimonium abunde sufficere debet ad plenam, suisque omnibus numeris absolutam commendationem virtutum *S. Francisci de Paula*, qui annis, & meritis plenus, vitæ sanctitate illustris, & miraculorum magnitudine atque frequentia clarissimus ad Deum migravit Turonis in Gallia 4. nonas April. in Parasceve Paschæ, an. 1507. ætatis suæ an. nonagesimo primo. Eum *Leo X*. Pontifex Maximus, rogatus a *Francisco*, Galliarum Rege, & ingentium miraculorum, quæ tam in vita, quam etiam post mortem edidit fama undique volitante excitus, in Sanctorum album retulit an. 1519. Hanc Sancti illius viri omnium votis exoptatam Canonizationem incredibili lætitia exceperunt Reges Christianissimi, qui subinde non aliter quam *Patrem nostrum S. Franciscum* auditi sunt nominare, & ut palam facerent, qua in veneratione nomen ejus, memoriamque haberent, quoties *S. Francisci de Paula* nomen proferrent, toties Rex Caput reverenter discooperiebat, Regina vero humiliter inclinabat. Jussit etiam *Franciscus*, Rex Christianissimus, monetam cudi, quæ ex una parte effigiem suam, ex altera *S. Franciscum de Paula* repræsentaret, cum hac Inscriptione: *Regiæ Stirpis Propagatori*. At, proh dolor! nefandi Hæretici Calvinistæ, veræ virtutis & pietatis osores, Sacrum *B. Francisci de Paula* Corpus, quod post quinquaginta quinque quietis ejus annos integrum ac incorruptum fuerat an. 1562. repertum, tartareo sacrilegio igne combusserunt, ac totam Galliam tam charo ac pretioso thesauro per summam impietatem privarunt. Plura de *S. Francisco de Paula*, Ordinis Minimorum Fundatore, legesis apud *Henschenium*, & *Papebrochium* in Supplemento Historico Actorum *S. Francisci de Paula* ad diem II. Aprilis. Inter Religiosos Ordines, quos Sæculo XV. aut peperit, aut reformavit Ecclesia, locum etiam obtinere debent Congregatio Eremitarum Discalceatorum Ordinis *S. Augustini*, & Ordo Monialium in honorem Conceptionis Beatissimæ Virginis Mariæ institutus. Congregationi Eremitarum Discalceatorum initium dedit *Baptista Poggius*, qui pietate ac doctrina apud *Carolum VII*. Galliarum Regem, & *Galeatium Mariam Sforiam*, Ducem Mediolanensem, spectatissimus, primum Genuæ Conventum instituit, sicut refert *Augustinus Justinianus*, Nepesinus Episcopus, lib. 5. Historiæ. Hæc Congregatio a *Sixto IV*. Pontifice Maximo fuit confirmata, uti testatur *Odoricus Raynaldus* ad an. 1474. Ordinem Monialium, in honorem *Conceptionis Beatissimæ Virginis Mariæ*, Toleti in Hispania nobilis Virgo Lusitana, dicta *Beatrix a Sylva*, fundavit, eumque, rogante *Isabella* Hispaniæ Regina, *Innocentius* VIII. Romanus Pontifex approbavit anno Mcccclxxxix. concessitque, ut sub Regula Cisterciensis Ordinis, & Diœcesani Præsulis obedientia Moniales Deo servirent, titulo tamen Conceptionis *Mariæ* Virginis, & veste primum accepta, videlicet Tunica & Scapulari albis, ac Chlamyde cærulea servatis. Sed *Beatrice*, hujus Ordinis Fundatrice anno Mccccxc. defuncta, ejus Sodales Sanctæ *Claræ* Regulam sub eodem semper Conceptionis *Mariæ* Virginis nomine anno Mccccxciv. amplexæ sunt, easque demum *Julius* II. Pontifex Maximus Franciscanorum curæ anno Mccccxi. commendavit. De hoc Ordine Monialium Conceptionis *Mariæ* Virginis differit *Miræus* lib. 5. Monasticarum Originum c. 13.

D. His Congregationibus, & Ordinibus Religiosis, quos hactenus in medium protulisti, adjungere nunc debes Equestres Ordines, si qui tamen Sæculo XV. fuerunt instituti.

M. Priusquam de Ordinibus Equestribus, qui Sæculo XV. fuerunt instituti, breviter differam, prætermittere haud possum Ordinem Virginum *Annunciationis B. Mariæ Virginis*, quem sub finem Sæculi XV. *B. Joanna Valesia* Francorum Regina, *Ludovici XI*. filia, Avarici Biturigum in Galliis instituit. Hæc quippe nupta *Ludovico XII*. Christianissimo Regi, sed postea ab eo repudiata, mundo nuncium remisit, & Annunciatarum *B. Mariæ* Virginis Ordinem fundavit, quem Summi Pontifices *Alexander VI. Julius II. & Leo X*. confirmarunt, ac subinde subsecuti Pontifices Privilegiis auxerunt. Regula, quam sectantur hujus Ordinis Sanctimoniales, ac præcipuis decem Virtutibus, quibus Beatissima Virgo *Maria* in Evangelio commendatur, concinnata est; videlicet castitate, prudentia, humilitate, veritate, devotione, obedientia, paupertate, patientia, charitate, & compassione, & ad illarum virtutum exemplar Sacras illas Virgines informat ac dirigit. Veste utuntur leucophæa, seu grisea, ut vulgus loquitur, in testimonium vitæ pœnitentis; chlamyde candida, in memoriam Virgineæ puritatis Deiparæ Mariæ quam imitari gestiunt; Scapulari rubro in formam Crucis ante pectus aptato, memoriæ Passionis Domini assiduæ in mentem revocandæ causa. Hic *Annunciatarum Virginum* Ordo, de quo librum edidit *Aubertus Miræus*, late per Galliam, & Belgium propagatus est, multis erectis Cœnobiis, quibus, sic statuente *B. Joanna*, hujus Ordinis Fundatrice, præsunt FF. Minores, dicti *Observantes*. Silentio etiam hic prætermittere non possum *Societatem*, quam noster Cardinalis *Joannes de Turrecremata* Sæculo XV. Romæ instituit sub nomine *Beatæ Virginis Annunciatæ*, in qua Castitati puellarum Romanarum inopum sic provide consulitur, ut tam his, quæ sese Deo in Monasteriis consecrare volunt, quam illis, quæ in Sæculo remanere, & matrimonium inire cupiunt, numerentur Dotes, data omnibus utriusque status optione. Sed veniamus modo ad Ordines Equestres, qui Sæculo XV. fuerunt Instituti. Ordinem Equitum *Velleris Aurei* instituit anno Mccccxxx. *Philippus* cognomento *Bonus*, Burgundiæ Brabantiæque Dux. Hujus Equestris Ordinis originem atque appellationem alii ducunt ab *Jasone*, qui in Colchidam cum Argonautis profectus est, ut inde *Vellus Aureum* adveheret, hoc est, auri gazam, quod hujus regionis Incolæ per rivos e monte Caucaso dilapsum villosis pellibus piscari, quasi retibus, soliti erant. Alii vero istius Equestris Ordinis originem & appellationem accersunt, a *Gedeone*, magno illo Israelitarum Duce, qui, ut legitur in Scriptura Sacra, seu Cap. sexto libri Judicum, Vellus primo siccum, deinde rorulentum vidit, intactæ scilicet Virginis *Mariæ* Symbolum, eoque signo confirmatus, trecentos jussu Dei viros elegit, quibus numerosas Madianitarum copias profligavit. Sed, ut ut sit de istius Equitum *Velleris aurei* origine & appellatione, certum est, *Philippum*, dictum *Bonum*, Burgundiæ & Brabantiæ Ducem Sæculo decimo quinto Ordinem Equestrem Velleris aurei instituisse, seu delegisse viginti quatuor Equites,

quos

quos torque aureo, in cujus ima parte Vellus aureum pendebat, donavit, eosque singulos toga coccinea, sive purpurea lanea in Comitiis publicis uti voluit. Hanc tamen Equitum togam purpuream *Carolus Audax*, filius *Philippi Boni*, in holosericam commutavit in Comitiis in Urbe Valentiniani in Belgio habitis anno 1473. Hic Velleris Aurei Equitum Ordo, dum cœpit, viginti quatuor tantum Equitibus constabat, sed idem *Philippus Bonus*, Burgundiæ Dux, hunc Equestrem Ordinem a se institutum equitum XXXI. deinceps futurum pronunciavit, dato Diplomate in Comitiis in Urbe Insulensi in Belgio celebratis anno MCCCCXXXI ac tandem *Carolus V.* Imperator, Conventum Bruxellis agens ann. 1516. hunc Velleris aurei Equitum Ordinem unius & quinquaginta Equitum in posterum fore statuit. Diploma *Philippi Boni*, Burgundiæ Ducis, de institutione Ordinis Equitum Velleris aurei, ex Gallico Latine redditum refert *Aubertus Miræus* lib. II. *De Originibus Ordinum Equestrium*. Anno millesimo quadringentesimo sexagesimo quarto *Renatus*, Andegavensium Dux, & Rex Siciliæ, instituit Ordinem Equitum, quibus figuram *Lunæ Crescentis* attribuit. Anno autem 1469. *Ludovicus* XI. Galliarum Rex, instituit Ordinem Equestrem *S. Michaelis*, ita dictum, quod hujus Ordinis Equites imagine *S. Michaelis* Archangeli, Cacodæmonem e Cælo deturbantis, ornari voluerit. Denique *Amedeus* VIII. Sabaudiæ primus Dux, sui Sæculi, seu decimi quinti, *Salomon* acclamatus, Torquatorum Equitum Ordinem, quem Sæculo XIV. *Amedeus* VI. Comes Sabaudiæ instituerat in memoriam Annunciationis B. Virginis *Mariæ*, ob navalem victoriam eadem die ab Avo suo *Amedeo* reportatam, multis additis pietatis legibus instauravit. Instituit etiam idem *Amedeus* VIII. primus Sabaudiæ Dux, Ordinem Equitum *S. Mauritii*, & tandem rerum humanarum pertæsus, Ripallianam Eremum, ad Lemani Lacus ripam, cum decem Mauritianis Equitibus secessit. Hic est ille *Amedeus*, qui, ut in superioribus nostris Colloquiis diximus, creatus est in Conciliabulo Basileensi Pseudo-Pontifex, contra *Eugenium IV.* verum ac legitimum Pontificem Romanum, dictusque est *Felix* V. qui tamen post novem annos, sex menses & septem dies ab electione sua Pseudo-Pontificatu in Conciliabulo Lausanensi sese abdicavit, & solo Cardinalis ac Legati munere contentus in Ripallianam Eremum iterum se recepit, ut videre est in *Arbore gentilitia Augustæ Regiæque Sabaudæ Domus*, quam anno MDCCII. Augustæ Taurinorum publica luce donavit *Franciscus Maria Ferrerus a Labriano*.

D. Multi, ut video, Ordines cum Regulares, tum Equestres, Sæcul. XV. in Ecclesia prodierunt, indeque facile conjecturam facio, Disciplinam Monasticam & Regularem magnum eo Sæculo suscepisse incrementum, eoque Ecclesiam fuisse plurimum illustratam.

M. Monasticam ac Regularem Disciplinam Sæculo XV. maxime floruisse non solum probant recensiti superius a nobis Religiosi Ordines, quos peperit, aut reformavit Ecclesia, sed etiam aperte demonstrat summus ille ardor Missionum, seu per totum Orbem spargendi Evangelii, & lucis inferendæ sedentibus in tenebris & umbra mortis nationibus, quo hujus Sæculi Monachi & Religiosi Mendicantes erant accensi. At enim statim ac Sæculo XV. Lusitani Indiam Orientalem auspiciis *Joannis II.* eorum Regis, & Hispani Indiam Occidentalem, Duce *Christophoro Columbo Genuensi*, necnon *Americam*, quartam mundi partem, Duce *Americo Vespucio*, qui ei nomen suum indidit, detexissent; actutum tam Monachi, quam Religiosi Mendicantes, quasi nubes in aere sublatæ, ad latissimas illas oras, novumque Orbem convolarunt, ut ibi Evangelii prædicatione infideles illustrarent, Ecclesias fundarent, atque cœnobia excitarent, in quibus Viri Apostolici, qua verbo, qua Disciplinæ Regularis observantia, Ecclesiæ dilatandæ, Fideique Catholicæ propagandæ jugiter incumbere possent. Inter eos, qui Sæculo XV. Evangelium in Orbem novum invexerunt, primo loco censeri jure debent Monachi Benedictini, qui (sicut testantur *Gravina* capite 6. Opusculi *De Voce Turturis*, & *Thomas Bosius* De Signis Ecclesiæ, lib. 4. c. 3.) in Occidentales Indias ann. 1497. Christi Fidem intulerunt, Duce Patre *Bucil*, ejusdem Ordinis Benedictini. Ea siquidem orbis parte hactenus inaccessa, facili tandem navigatione a *Christophoro Columbo* reserata, & omnium prima Insula illa, quæ Sancti *Dominici* die festo cum fuisset inventa, ejusdem nomine nobilitata est; statim *P. Bucil* duodecim aliis Benedictinis ab *Alexandro VI.* Pontifice Maximo præfectus & ad has oras destinatus, Christianam Religionem longe lateque propagavit, dignissimus sane tot Benedictinorum hæres, qui, ut in superioribus Colloquiis ostendimus, innumeris Nationibus a Fide Christiana alienis, Germanis, Duce *S. Bonifacio*, Anglis, procurante *S. Augustino* Apostolo, Evangelii lucem importarunt; quorum omnium longam priscorum temporum, & nostræ ætatis, ad gloriam Benedictini Instituti, seriem texuit Auctor *Congeminatæ vocis Turturis* ad Caput nonum *Caveæ Turturis*. Neque Patres Franciscani sua hic carent, aut fraudandi sunt laude, cum noster jam citatus *Gravina*. cap. 6. *Vocis Turturis* observet, *Ferdinandum Cortesium*, post *Columbum*, & *Americum Vespucium*, latissimas Oras Mexicanas reperisse, & multis sibi adjunctis sociis e Familia Sancti *Francisci* innumeros Christo populos acquisivisse, ita ut Indiarum Mexicarum primus Episcopus creatus fuerit *Joannes Cadebus* Ordinis *S. Francisci*, sicut testatur *Thomas Bosius*. Denique, Dominicani his omnibus operariis sese adjutores adjunxerunt, utramque Indiam, Orientalem & Occidentalem penetrarunt, Indorum saluti magno studio allaborarunt, eosque veluti filios in Christo multo sudore genuerunt, vastissimas regiones prædicationis caussa pedibus circumcursantes, nec quidquam tamen de abstinentia a carnibus ac jejuniis ex itinere fatigati remittentes: non aurum, lapidesque pretiosos expetentes, sed per rupes montesque sursum arrepentes, & quæ cavernis locisque inaccessis Indi occultarant Idola argentea & aurea sollicite conquirentes, & si quæ reperissent illico comminuentes, & a materia, qua conflata erant, velut sacrilego usu, abstinentes; rati nimirum non convenire hominibus Apostolico ministerio addictis, hujusmodi rebus uti, & inde commoda vitæ captare. Mira de Novi Orbis Missionariorum Ordinis *S. Dominici* Vitæ sanctimonia & eximio paupertatis ac Religiosæ disciplinæ studio narrat *Joannes Lopes* Historiæ suæ parte quarta, illosque Viros Apostolicos in omnem terram dispersos, eorumque sonum exivisse, *& in fines Orbis terræ verba eorum*, multa ex prisca ætate hodie servata

mo-

monumenta testantur, in quibus multo majora & illustriora his, quæ hactenus dixi, in eorum laudem referuntur, quæ tamen, brevitati consulendo, silentio prætermittere cogor, ut pauca dicam de quibusdam Monasticæ & Regularis Disciplinæ Capitibus, quæ Sæculo decimo quinto erant in usu. In primis, Jus eligendi Abbates & Priores Monasteriis Sæculo XV. adhuc competebat, quod postea per Concordata, *Leonem* X. Pontificem Maximum inter, & *Franciscum* I. Regem Christianissimum inita, extinctum est, & ad Regem in Galliis translatum, uti fusius exponemus in nostris Colloquiis in Historiam Sæculi XVI. Hic tria tantum obiter advertere debes: primo, Regiæ Nominationi in Galliis in vim Concordatorum ea non subesse Monasteria, quæ per Præpositos Generales & Capita Ordinum regi consueverunt, quibus adjungendæ sunt quatuor Cisterciensis Abbatiæ filiæ, *Pontiniacum*, *Feritas*, *Claravallis*, & *Morismundus*. Item Abbatiæ sive Prioratus, quorum Caput est *Casa Benedicti* in Bituricensi Diœcesi, Gallice *Chesalbenoist*, & celebris altera Abbatia in suburbio Biturigum *S. Sulpitio* consecrata. His enim omnibus suos eligendi Abbates & Priores servata est libertas. Secundo, advertere debes, Galliarum Regem in vim Concordatorum teneri quidem ad Abbatias & Prioratus nominare Religiosum ejusdem Ordinis, eum tamen Sedis Apostolicæ Indulgentia præscripta jam consuetudine & possessione firmata, Clericos Seculares ad Abbatias & Prioratus nominare, sed ea lege ut solo Commendationis titulo hæc Beneficia possideant. Quas Cœnobiorum Commendationes tardius & ægre admodum in Galliis fuisse receptas facili negotio ostendere possem, si per tempus liceret. Denique, advertere debes, Regem Christianissimum ad Abbatias Monialium nunc in Galliis nominare, non in vim Concordatorum, sed in vim Pontificii Indulti, quo *Clemens* VII. Pontifex Maximus cum *Francisco* I. Galliarum Rege Massiliæ congressus, Jus ad eas nominandi concessit. Pecunias exigi pro Monachorum, aut Monialium ad Professionem Religiosam receptione prohibuerunt Concilia, quæ Sæculo XV. fuerunt celebrata, Frisingense anno 1440. Suessionense anno Mccccl vi. & Senonense anno Mcccclxxxv. Dotales tamen eleemosynas in Monialium Professione, & receptioneni pecuniæ ab his, qui Religiosam Vitam inite volunt, sponte Monasteriis oblatæ, approbarunt. Monachi Sæculo XV. adeundæ hæreditatis, quæ per ipsos Monasterio acquireretur, Incapaces non erant, ut liquet ex Diplomate *Eugenii IV.* Pontificis Maximi, quo Monachis Benedictinis Congregationis *S. Justinæ* in Italia anno 1436. confirmavit facultatem acquirendi bona mobilia & immobilia, *& quæ si in Sæculo remansissent, jus petendi & exigendi, ipsi eorum Monasteriis acquirenda; non obstantibus quibuscumque Statutis, Ordinationibus, & Decretis, cujusvis Ecclesiasticæ sive Secularis Personæ, Communitatis, Collegii &c.* Verum, Sæculo XVI. Monachi, aliique Religiosi Principum Legibus, aut Consuetudine, seu jure Municipali, ab adeunda hæreditate pluribus in locis, præsertim in Germania, Gallia & Polonia exclusi sunt. Cujus exclusionis *Chassaneus* in Commentariis Consuetudinis Burgundiæ hanc rationem affert: *quia, inquit, si Religiosi hæreditati succederent, esset annihilatio temporalitatis in Republica, cum Religiosi semper traherent ad se temporalia, eo quod succederent Laicis, & Laici eis non succederent, sed eorum Ecclesia & Monasteria. Unde nulla æqualitas observaretur.* Cum Regularis Disciplinæ vigor diu stare haud possit absque pace & tranquillitate, quæ inter Religiosos omnium Ordinum vigere debet, opportune quatuor Ordinum Mendicantium supremi Moderatores, qui Concilio Basileensi anno Mccccxxxv. intererant, necessarium esse judicarunt quasdam præscribere & statuere Leges, quibus Religiosa pax, nullo deinceps turbanda dissidio, firma semper consisteret, omnisque præcluderetur aditus dissensionibus, quæ identidem quorundam Fratrum imprudentia emergentes, mutuam concordiam dirimebant. Eam ob rem, post maturam deliberationem, ad perpetuam inter Fratres quatuor Ordinum Mendicantium concordiam stabiliendam, Epistolam encyclicam scripserunt, suis nominibus, & sigillis munierunt, quam ipse adhuc ineditam vidi & legi in Charta pergamena descriptam, quæ Romę in Archivo Reverendissimi Patris Generalis Ordinis FF. Prædicatorum asservatur. Hujus autem Epistolæ Encyclicæ hoc est initium: *Universis & singulis Featribus Sacrarum Religionum, Prædicatorum B. Dominici; Minorum B. Francisci; Heremitarum S. Augustini, & Carmelitarum B. Mariæ, Fratres Bartholomæus Texerii Magister Generalis Prædicatorum, Guillelmus de Casali Minister Generalis Ordinis Minorum, Gerardus de Aeiminio Prior Generalis Oedinis Heremitarum S. Augustini, & Joannes Faebi Prior Generalis Osdinis Carmelitarum B. Mariæ, æternæ salutis & perpetuæ pacis munus &c.* Data est Basileæ die 2. mensis Aprilis ann. 1435. Porro in hac Epistola Encyclica injungitur Fratribus, ne, dum quis aliquem e sui Ordinis Sanctis laudat, aliorum ex ceteris Religiosis Familiis merita detrahat: ne quis, dum sui Ordinis Doctorum Sententias propugnat, aliorum doctrinam præpostero zelo abreptus incaute carpat: ne quis, aliorum contemptu suum Ordinem extollat, ac de aliorum dignitate & auctoritate obloquens, eumdem in comparationem vocet, qua deprimat alios: Præcipitur insuper Fratribus, ut omnes conjunctis animis quatuor Ordinum Mendicantium commune bonum certatim curent: & nullus, cum Frater aliquis alterius Ordinis de suis Moderatoribus conqueritur, ejus causam tuendam suscipiat, sed potius quietis impatientes ad pacem reducat: si de Cœnobiorum limitibus aliqua suboriatur lis, quamprimum componatur amice a Provincialibus, vel si illi convenire non potuerint, Arbitrorum auctoritate intra mensem transigatur: si Fratres ullius quatuor Ordinum Mendicantium Cœnobium fundent in aliquo loco, in quo alterius Ordinis Cęnobium jam constructum est, spatium inter illa servetur, quod interjacere Summi Pontifices jubent: ne quis Religiosos Novitios ex aliis Ordinibus ad suum alliciat, vel pertrahat: ne denique Seculares, qui sepulturam habent in Ecclesiis aliorum Ordinum, inducat ad illam transferendam in Ecclesias Ordinis sui, vel ad mutanda legata adhortetur. Hæ & aliæ hujusmodi Leges ad fovendam Religiosam pacem prorsus necessariæ præscribuntur in hac Epistola Encyclica, quam an. 1458. renovarunt alii quatuor Ordinum Mendicantium Præpositi Generales, videlicet *Martialis Auribelli* Magister Generalis Ordinis FF. Prædicatorum, *Jacobus Garfola* Minister Generalis Ordinis Minorum, Magister *Alexander de Saxo Ferrato* Heremitarum Sancti Augustini Vicarius Generalis, *Paulus de Panormo* Vicarius Generalis Ordinis Carmelitarum, ut videre est in

in eorum litteris Encyclicis, quæ simul cum laudata mox Epistola Encyclica in Pergamena charta sunt descriptæ, & datæ sunt Romæ apud *B. Mariam* super Minervam die sexta Julii ann. 1458. Has Epistolas Encyclicas obiter indicare necessarium esse duxi, non solum quia necdum editæ sunt, sed quia etiam ex his nullo negotio percipitur, Regularis Disciplinæ observationem & incrementum pendere ex mutua Religiosorum concordia, quia, ut *Sallustius* ait: *concordia res parvæ crescunt, discordia maximæ dilabuntur*. Sed hæc de Monastica & Regulari Disciplina, quæ Sæculo XV. viguit, breviter annotasse sufficiat.

D. Ad bene beateque vivendum cum certas tutasque Regulas præscribat Doctrina Moralis Christiana, & ad probe informandos mores plurimum itidem conferat piorum librorum lectio, optarem ut sub finem nostri Colloquii brevem exhiberes notitiam Ethices Christianæ Sæculi XV. & eadem opera, digitum ad fontem intendens, illos hujus Sæculi Scriptorum indicares libros, ex quibus salutaria cum morum, cum Vitæ Asceticæ possim haurire documenta.

M. Notitiam Ethices Christianæ Sæculi XV. melius perspectam habere, ac securius, mea quidem sententia, haurire non poteris, quam ex S. *Antonino*, Archiepiscopo Florentino, Ordinis Prædicatorum nobilissimo Sæculi XV. Scriptore, qui *Summam Doctrinalem* in quatuor partes tributam composuit, in qua *quidquid ad considerationem Sacratissimæ Theoriæ, quidquid ad nobilissimarum virtutum acquisitionem, quidquid denique ad beate beneque vivendi usum pertinere videtur, dilucide sapienterque conscriptum est. Nihil ibi prætermissum, nil obscure, nil concise mutilateque dictum. Non enim de universalibus tantum rebus scripsit, verum etiam ad particularia quæque descendens, ad hunc nostrum vivendi usum, & ad singularem quamdam humanæ vitæ operationem Doctrinam accommodavit. Scripturæ Sacræ, Patrum, & Canonum, quorum peritissimus erat, testimoniis sua de rebus moralibus pronuntiata confirmavit, adeo ut nemo unquam in tanto Opere quidquam minus recte, minus elimate, aut imprudenter prolatum redarguere potuerit*. Verba sunt *Francisci Castellionensis* in ejus Vita, quam ex Autographo Florentino Conventus S. Marci, Ordinis Prædicatorum, in quo Corpus *S. Antonini* colitur, descriptum, ediderunt Patres *Henschenius* & *Papebrochius* cum Additionibus *Leonardi de Sur Ulbertis* ex MS. codice Bibliothecæ ejusdem Cœnobii ad diem secundam Maji. Hanc itaque *S. Antonini* Moralem Doctrinam, quæ Sæculo XV. pervulgata erat, obviis ulnis amplectere, quam si sequaris, duas perinde periculosas nimiæ laxitatis & rigiditatis extremitates, seu Doctrinæ Moralis scopulos facili negotio declinabis. Non eos audies Theologiæ Moralis Interpretes, quorum Opera jure merito proscripsit Ecclesia, quique, ut peccatorum libidini indulgerent, legem Dei plus æquo laxarunt, emollierunt, & tanquam plumbeam, Lesbiamque Regulam flectere moliti sunt, *consuentes pulvillos sub omni cubito manus, & facientes cervicalia sub capite universæ ætatis ad capiendas animas*, ut dicitur *Ezechielis* cap. 13. v. 18. Nec minus repudiabis Doctrinam Moralem quorumdam Recentiorum, quos pariter damnavit Ecclesia, quique rigidiores, durioresque opiniones magno animorum æstu propugnantes, in aliud severitatis exemplum prolapsi sunt, alligantes onera gravia & importabilia super humeros hominum, Consilia cum præceptis promiscue confundentes, ubique cespitantes & trepidantes timore, etiam ubi non est timor, semper ad difficiliora & quasi impossibilia non sine desperatæ salutis periculo obligantes, omnia fere de peccato lethali damnantes, peccatores morosa quadam & nimium aspera agendi ratione a Tribunali pœnitentiæ arcentes, Cœlique tramitem sic arctantes, ut quasi impervium reddant & occludant. Has, inquam, duas semitas e diametro oppositas, nullo negotio declinabis, si in Doctrina Morali post *S. Thomam*, Scholæ Angelum, sequaris *S. Antoninum*, eoque Duce ac Magistro adoptatissimum veritatis ac tranquillæ conscientiæ portum feliciter, tutoque poteris pervenire.

Inter omnes libros asceticos, qui Sæculo XV. prodierunt, & ex quibus saluberrima Vitæ Spiritualis documenta depromi possunt, unus instar omnium est liber *De Imitatione Christi*, non tam mole quam usu & fama magnus, appositis Sententiis, eloquio simplici & aperto igneis pietatis scintillis splendidissimus, nihilque eo solidius, altius, salubrius ad componendos mores, vel divinius & efficacius ad ciendos pietatis affectus. Non reperiuntur quidem in hocce libro novi illi & subtiles conceptus, quos ex Scriptura Sacra & ex Sanctis Patribus contra apertam illorum mentem summa vi & obtorto collo nonnulli hac nostra tempestate trahere solent, quibus nihil infructuosius ad mores, nibil frigidius ad movendos pietatis affectus, nihil ineptius etiam ad sensum communem, qui doctoribus movent risum, & solis imperitis admirationem; sed totus quantus est hic liber complectitur simplicem ac cœlestem doctrinam, quæ omnibus ex quo sese accommodat, submittit se parvulis, ad illorum modulum sese attemperat, lacte illos alens, ferens, consovens, sustinens, donec grandescant in Christo, & rursum ita non deest intimis, ut summis fit etiam admirabilis. Ad amorem Dei, ad contemptum rerum terrenarum, & ad exercitium omnium virtutum ita omnes hortatur, invitat & animat, ut, si quis ad hunc librum legendum attulerit animum ut par est, pium ac promptum, & in primis simplici, puraque fide præditum, totam Christianam Philosophiam ex eo, velut ex limpidissimo fonte, facile haurire possit. Hunc igitur aureum librum, charissime Discipule, in sinu tuo jugiter circumferre, hunc semper habere in manibus, singula in eo pia curiositate cognoscere, disquirere, venari, & excutere debes, ut studia tua abeant in mores, & saluberrima, quæ legentibus instillat, pietatis documenta, in purum putumque ut dici solet, succum convertere studeas. *Ego* (inquit *Bellarminus*, *de hoc Imitationis Christi* Opusculo judicium ferendo in libro *De Scriptoribus Ecclesiasticis* pag. 387.) *ab adolescentia, & usque senectam hoc Opusculum sæpissime volvi & revolvi, & semper mihi novum apparuit, & nunc etiam mirifice cordi meo sapit*.

D. Quis

D. Quis est auctor istius libri *De Imitatione Christi*, cujus dignitatem & utilitatem, necnon uberrimos fructus, qui ex illius assidua lectione colligi possunt, tam magnificis verbis deprædicasti?

M. De Auctore hujus libri *De Imitatione Christi* gravissima nostris temporibus Benedictinos inter & Canonicos Regulares oborta est controversia, cui licet memet in præsentia immiscere nolim, nec meum sit tantas tot Virorum eruditorum componere lites, varias tamen, quæ hinc inde circumferuntur, sententias breviter hic annotare tibi non ingratum fore arbitror. Patres Benedictini hunc librum *De Imitatione Christi* vindicant *Joanni Gersen* Benedictini Ordinis Abbati Sancti *Stephani Wercellensis*. Ex adverso Canonici Regulares hunc librum *Thomæ Kempensi*, Canonico Regulari, adjudicant. Manuscriptorum Codicum fide causam suam utraque pars acerrime tuetur, &, ut eximii illius Operis meritum suo Ordini adscribat, tanquam pro aris ac focis pugnat. *Joannem Gersonem* hujus libri, *de Imitatione Christi* auctorem esse probant Patres Benedictini Codicibus MSS. *Padolironensi*, *Aronensi*, Collegii Societatis Jesu in Ducatu Mediolanensi, *Cavensi*, *Allatiato*, *Slusiano*, & Canonicorum Regularium, in *Monte Sanctæ Agnetis prope Zuvollam*, cujus in fine leguntur hæc verba minio descripta: *Finitus & completus anno Domini* Mccccxli. *per manus Fratris Thomæ Kempensis in Monte Sanctæ Agnetis prope Zuvol*. Quæ verba *Thomam Kempensem* hujus libri non tam Auctorem, quam exscriptorem fuisse insinuare videntur. Alios etiam duodecim MSS. Codices nomen *Joannis Gersen* Abbatis præferentes adducunt PP. Benedictini, adduntque suas conjecturas ab Auctoris patria, stylo, & professione petitas, necnon varias hujus libri *de Imitatione Christi* Editiones, quæ diversis in locis sub nomine *Joannis Gersen* prodierunt, ut videre est in Dissertationibus & Vindiciis, quas ea de re lucubrarunt doctissimi illi Monachi, *Constantinus Cajetanus* Congregationis Cassinensis Monachus Benedictinus, *Franciscus Walgravius*, Ordinis etiam Benedictini Monachus, Prior de Alneto Congregationis Cluniacensis, *Robertus Quatrimarius* ejusdem Ordinis Professor, *Franciscus Delfavius*, Monachus Benedictinus Congregationis Sancti *Mauri*, quibus accessit *Joannes Launojus*, Theologus Parisiensis. Iisdem armis pugnant Canonici Regulares, quippe qui, ut *Thomæ a Kempis* Canonico Regulari asserant librum *De Imitatione Christi*, multos proferunt MSS. Codices, scilicet Sancti *Martini* Lovaniensis Codicem MS. exaratum anno 1482. Domus SS. *Petri & Antonii Dailhem* alium MS. Codicem anni Mcccclxx. Tertium, Domus *S. Barnabæ* in Colonia, Ordinis Carthusiensis, scriptum anno Mccccxlvii. Quartum, dictum *Bruxellensem*, qui asservatur in Cœnobio Carthusianorum, a doctissimo *Chiffletio* in Apologia MS. commendatum, & exaratum ann. Mccccclxii. Quintum, S. *Martini* Tornacensis ab eodem *Chiffletio* inspectum & laudatum. Sexto, *Montis Blandinii* Ordinis Benedictini, cujus idem meminit *Chiffletius*. Septimum & Octavum, *Reinsbergensem*, & *Maseychensem*, quorum mentionem facit *Rosweydus* Societatis Jesu. Nonum *Kirchemiensem Davidis Ebingeri*, & alios Codices MSS. dictos *Rebdorfianos*, eo quod asserventur in Monasterio Rebdorfiensi *S. Joannis Baptistæ*. His manuscriptis Codicibus addunt Canonici Regulares quamplures hujus lib. *de Imitatione Christi* Editiones, quibus *Thomæ Kempensis*, Canonici Regularis nomen inscriptum est, antiquorum Scriptorum testimonia, variasque conjecturas, quæ legi possunt in Vindiciis quas pro *Thoma a Kempis* adornarunt *Heribertus Rosweydus*, *Heserus*, *Bollandus*, *Theophilus Raynaudus*, Societatis Jesu Scriptores, *Fronto*, & *Verlinus* Canonici Regulares, *Gabriel Naudeus* Artigiæ Prior, *Chiffletius*, Abbas Balernensis, *Nicolaus Desnos*, Canonicus Regularis, & alii. In hac controversia a PP. Benedictinis, & Canonicis Regularibus magno æstu & summa cum eruditione ventilata consultius esse duco meum non interponere judicium, nec quidquam in hac lite, quæ adhuc sub judice est, derogare juri, quod tam PP. Benedictini, quam Canonici Regulares sibi ex plurimis titulis, perdoctis conjecturis, & Codicibus MSS. sinceræ fidei & optimæ notæ hac in re tribuunt. Dicam tamen obiter. His Scriptoribus mox a me laudatis, qui Vindicias & Dissertationes e odem argumento ultro citroque ediderunt, haud immerito aptari posse illud *Terentii* Dictum: *Fecistis probe, incertior sum multo quam dudum*. Ex his itaque Dissertationibus, cum nihil certi ad dignoscendum verum Auctorem libri *De Imitatione Christi* colligi possit, duo duntaxat ex eodem libro hic annotare haud pigebit, quæ spectant dotes, tempus & modum scribendi hujus Auctoris adhuc incogniti. Et primo quidem ex hoc *De Imitatione Christi* Opusculo, quod in quatuor libros tributum est, compertum habemus ejus Auctorem Monasticam Vitam fuisse professum. Sic enim Auctor lib. 3. *De Imitatione Christi* cap. 11. num. 2. de se ipso loquitur: *O fons amoris perpetui, quid dicam de te? Quomodo potero tui oblivisci? qui mei dignatus es recordari, etiam postquam contabui & perii? fecisti ultra omnem spem, misericordiam cum servo tuo, & ultra omne meritum, gratiam, & amicitiam exhibuisti. Quid retribuam tibi pro gratia ista? non enim omnibus datum est, ut omnibus abdicatis, seculo renuncient, & monasticam Vitam assumant*. Et cap. 56. ejusdem libri n. 3. scribit: *Domine Jesu, sicut dixisti, & promisisti, sic utique fiat, & mihi promereri contingat. Suscepi, suscepi de manu tua Crucem, portabo, & portabo eam usque ad mortem, sicut imposuisti mihi. Vere, Vita boni Monachi crux est, sed dux Paradisi. Inceptum est, retro abire non licet, nec relinquere oportet*. Quid autem per vitam monasticam intelligat hic Auctor, luculenter ipsemet explicat lib. I. *De Imitatione Christi* cap. 25. seu ultimo, his verbis: *Quomodo faciunt tam multi alii Religiosi, qui satis arctati sunt sub disciplina claustrali? raro exeunt, abstracte vivunt, pauperrime comedunt, grosse vestiuntur, multum laborant, parum loquuntur, diu vigilant, mature surgunt. Orationes prolongant, frequenter legunt, & se in omni disciplina custodiunt. Attende Carthusienses, Cistercienses, & diversæ Religionis Monachos ac Moniales, qualiter omni nocte ad psallendum Domino assurgunt; & ideo turpe esset, ut*

tu

tu deberes in tam sancto opere pigritare, ubi tanta multitudo Religiosorum incipit Deo jubilare. Quibus ex verbis liquido paret, Auctorem libri *De Imitatione Christi*, Monasticam, seu Religiosam Vitam vere fuisse professum, ac subinde stare non posse sententiam illorum, qui hoc *De Imitatione Christi* Opusculum attribuunt *Joanni Gersonio*, Sacræ Facultatis Parisiensis Cancellario, cum certissime apud omnes constet, *Joannem Gersonium* nunquam Vitam Monasticam, seu Religiosam fuisse amplexum. Ultro tamen fateor, in quibusdam MSS. Codicibus libri *De Imitatione Christi* inscriptum reperiri nomen *Joannis Gersonii*, sed id ex eo accidisse arbitror, quod loco nominis *Joannis Gersen*, Ordinis Benedictini, Abbatis S. *Stephani* Vercellensis, qui erat Scriptor parum notus, suffectum fuerit nomen *Joannis Gersonii*, Academiæ Parisiensis Cancellarii, & Sæculi XV. Scriptoris celeberrimi. Explodi etiam debet, tanquam omnino improbabilis, opinio eorum, qui quatuor libros *De Imitatione Christi* adjudicant S. *Bernardo* Abbati Clarevallensi, cum certo certius sit, Auctorem Opusculi *De Imitatione Christi* posteriorem esse S. *Bernardo*, ut aperte evincunt hæc verba, quæ in calce capitis quinquagesimi libri tertii *De Imitatione Christi* leguntur: *Nam quantum unusquisque est in oculis tuis, tantum est, & non amplius, ut ait humilis Sanctus Franciscus*. Non potuit autem S. *Bernardus* citare S. *Franciscum*, cum in confesso sit apud omnes, S. *Bernardum* obiisse an. 1153. & *S. Franciscum* ex hac vita migrasse anno MCCXXVI. Non est ergo *S. Bernardus* Auctor Opusculi *De Imitatione Christi*. Nec oppositam sententiam probant quidam antiqui Manuscripti Codices Opusculi *De Imitatione Christi*, in quibus nomen S. *Bernardi* præfixum est, quia vero quam simillimum est, Amanuenses, cum hoc Opusculum inter Opera manuscripta S. *Bernardi* absque ullo Auctoris nomine invenissent, sibi persuasisse illud esse S. *Bernardi* legitimum fœtum, eique Sancti illius Doctoris nomen apposuisse, ut inde majorem huic libello conciliarent auctoritatem, in quorum errorem postea impegerunt nonnulli Typographi, qui aliquot Editionibus Opusculi *De Imitatione Christi* nomen S. *Bernardi* præfixerunt. Addo etiam stylum, quo inter scribendum usus est Auctor Opusculi *De Imitatione Christi*, multo simpliciorem esse stylo operum S. *Bernardi*, & *Joannis Gersonii*, ex quo, juxta Critices disciplinæ Regulas, optimo jure concludi debet, nec *S. Bernardo*, ne *Joanni Gersonio* tribuendum esse Opusculum *De Imitatione Christi*. Sed, ut ut sit de excellentissimi istius Opusculi Auctore, de quo non ita pridem plures lites & altercationes, non sine magno temporis, & tantum non charitatis detrimento, motæ sunt; in hanc omnes conspirant sententiam, nempe ut credamus, hoc *De Imitatione Christi* Opusculum sanctissimis Documentis, exquisitis Sententiis, cœlesti Doctrina & Spiritus Sancti unctione plenissime perfusis a capite ad calcem abundare. Tot inter saluberrima documenta, duo tantum hic seligam, ex quibus istius omni laude superioris Opusculi utilitatem velut *ex ungue Leonem*, facile dignoscere poteris, & eadem opera intelligere, quam parum prosit scientia, nisi cum genuina pietate fœdere sit conjuncta. Primum Documentum extat cap. 1. lib. 1. *De Imitatione Christi*, ubi hæc verba leguntur: *Qui vult plene & sapide Christi verba intelligere, oportet, ut totam vitam suam illi studeat conformare. Quid prodest tibi, alta de Trinitate disputare, si careas humilitate, unde displiceas Trinitati? Vere, alta verba non faciunt sanctum & justum, sed virtuosa vita efficit Deo carum. Opto magis compunctionem, quam scire ejus definitionem. Si scires totam Bibliam exterius, & omnium Philosophorum Dicta: quid totum prodesset sine charitate Dei & gratia? Vanitas vanitatum, & omnia vanitas præter amare Deum & illi soli servire. Ista est summa Sapientia, per contemptum mundi, tendere ad regna cælestia*. Alterum Documentum quod eodem collimat, legitur cap. 3. ejusdem libri 1. ubi sic Auctor loquitur („ Non est culpanda scientia, aut quælibet simplex rei notitia, quæ bona est in se considerata, & a Deo ordinata; sed præferenda est semper bona conscientia, & virtuosa vita. Quia vero plures magis student scire, quam bene vivere, ideo sæpe errant, & pene nullum vel modicum fructum ferunt ... Certe adveniente die judicii, non quæretur a nobis quid legimus, sed quid fecimus, nec quam bene diximus, sed quam Religiose viximus. Dic mihi, ubi sunt modo omnes illi domini & magistri, quos bene novisti dum adhuc viverent, & studiis florerent? jam eorum præbendas alii possident, & nescio utrum de iis recogitent. In vita sua aliquid esse videbantur, & modo de illis tacetur. O quam cito transit gloria mundi! Utinam Vita eorum, scientiæ ipsorum concordasset! tunc bene studuissent & legissent. Quam multi pereunt per vanam scientiam in Sæculo, qui parum curant de Dei servitio! Et quia magis eligunt magni esse quam humiles; ideo evanescunt in cogitationibus suis. Vere magnus est, qui magnam habet charitatem. Vere magnus est, qui in se parvus est, & pro nihilo omne culmen honoris ducit. Vere prudens est, qui omnia terrena arbitratur ut stercora, ut Christum lucrifaciat. Et vere bene doctus est, qui Dei voluntatem facit & suam voluntatem relinquit. „) Hæc duo præclara Documenta si negligas, carissime Discipule, nunquam illam assequeris sapientiam, quam sincera pietas comitatur, quia, ut inquit Apostolus *Jacobus* cap. 3. suæ Epistolæ Canonicæ: *Quæ de sursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordiæ & fructibus bonis*.

D. Cum nihil in vita hominis suave esse possit, nisi adsit animus nullius mali sibi conscius, unde ceu fonte scatet vera voluptas; totus in hanc curam deinceps incumbam, ut ex jugi lectione cum Scripturæ Sacræ, tum libri *De Imitatione Christi* veram adipisci possim conscientiæ pacem, ac sinceram morum emendationem, quam sola efficit Doctrina Cælestis, quia sola sapientia est. Hanc unicam Christiani hominis felicitatem frustra quærerem in libris Ethnicorum Philosophorum, quibus hæc cælestis sapientia penitus ignota fuit, &

in

in quorum mores si quis diligenter inquirat, inveniet iracundos, pecuniæ cupidos, libidinosos, arrogantes, protervos, & sub obtentu sapientiæ suæ vitia celantes, domi facientes ea, quæ in Scholis arguissent, ita ut cum eorum vita & vitiis mirabiliter pugnet oratio. Philosophorum itaque libri, utpote terrenam tantum sapientiam, falsam, variam, & multiplicem, totamque sibi contrariam complectentes, hominem Christianum nec meliorem, nec feliciorem reddere possunt, sed sola hæc efficit cœlestis sapientia, in Sacris & asceticis libris contenta, quæ, quantum valeat in animis hominum, quotidiana experimenta demonstrant, idque *Lactantius*, scriptor mihi familiarissimus libro III. *Institutionum Divinarum* cap. XXVI. explicat his elegantissimis verbis: *Da mihi*, inquit, *virum, qui sit iracundus, maledicus, effrænatus: paucissimis Dei verbis tam placidum, quam ovem reddam. Da cupidum, avarum, tenacem: jam tibi eum liberalem dabo, & pecuniam suam plenis manibus largientem. Da timidum doloris ac mortis: jam Cruces & ignes & Phalaridis taurum contemnet: Da libidinosum, adulterum, ganeonem: jam sobrium, castum, continentem videbis. Da crudelem & sanguinis appetentem: jam in veram clementiam furor ille mutabitur. Da injustum, insipientem, peccatorem: continuo & æquus, & prudens, & innocens erit .... Num quis hæc Philosophorum aut unquam præstitit, aut præstare potest? qui cum ætates suas in studio Philosophiæ conterant, neque alium quemquam, neque se ipsos possunt facere meliores. Itaque sapientia eorum, ut plurimum efficiat, non exscindit vitia, sed abscondit. Pauca vero Dei præcepta sic totum hominem immutant, & exposito vetere novum reddunt, ut non cognoscas eundem esse*: Cum igitur nulla ratio, vel scientia, vel lex bene vivendi, nisi in hac unica & vera, & Cœlesti Sapientia, quæ ex solis sacris ac piis libris hauriri potest, constituta sit; constanti animo decrevi, cunctis Philosophorum, Poetarum, & Oratorum libris valere jussis, uni deinceps adhærere assidue Sacrorum & piorum librorum lectioni, præsertim *libri de Imitatione Christi*, quem mihi viæ ac vitæ Spiritualis comitem adsciscam, parvi faciens gloriam vel ignominiam mundi, dummodo ad mentem Christo Salvatore nostro dignam perveniam, & Ægyptum una cum suis & vitiis & deliciis velis remisque effugiam.

M. Quo mihi charior es, hoc impensius gratulor tuo tam salutari proposito, quod, spero, vel citra meam operam, fortunabit provehetque ipse Deus, qui dignatus est excitare. Hoc unum duntaxat te monebo, ut sedulo caveas a præstigiis, a blandissimis ludibriis, mille nocendi artibus & insidiis, quibus mundus te, virtutum iter suscipere meditantem, oppugnare tentabit. Nunc laudibus animum titillabit, nunc ignominia & pudore a sancto proposito avocare studebit. At tu omnes mundi aperto marte sævientis insidias facile superabis, si diligenter illud excusseris, quid mundus gloriam, ignominiam, ac pudorem nominet? Laudaris: ob quid & a quibus? Si ob turpia, & a turpibus, ista vero falsa est gloria & vera ignominia. Vituperaris, rideris: qua gratia & a quibus? ob pietatem, ob innocentiam, utique a malis; non ista est ignominia; sed nulla verior gloria. Esto sane, vel universus mundus explodat, exsibiletque, non potest non esse gloriosum, quod approbat Christus. Et versa vice, si quidquid est mortalium applaudat atque acclamet, euge, non potest non esse pudendum, quod Deo displicet. Ad hunc modum si omnes mundanorum curas, gaudia, spes, metus, studia, laudes, vituperia, sententias excusseris, invenies plena erroris omnia, dum bonum dicunt malum, & malum bonum, dum dulce faciunt amarum, amarum dulce, lucem faciunt tenebras, & tenebras lucem, dum denique ad inanissima rerum ludibria, vicibus quibusdam affectionem, iræ, invidiæ, amoris, odii, spei, metus, gaudii, doloris, quovis Euripo, & turbidissimo mari inquietius agitari, & continuo æstuare solent. Macte igitur animo, dilectissime Discipule, Deum Optimum, Maximumque precor, ut istam mentem, tuosque ad virtutem egregios conatus fervet, & tui honesti propositi, cujus ipsemet Auctor est, incrementa felicia largiatur. Finem nostris Colloquiis in Historiam Ecclesiasticam Sæculi XV. his Versibus *Horatii*, Poetæ tibi familiarissimi, impono.

Latius regens avidum domando
Spiritum, quam si Lydiam remotis
Gadibus jungas, & uterque Pœnus serviat uni.

Finis Tomi Sexti.